

ZÜRICH MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET
UNGARISCH HISTORISCHER VEREIN ZÜRICH

XIX. Magyar Östörténeti Találkozó
Östörténetünk és a genetika

XIII. Magyar Történelmi Iskola
1456 Nándorfehérvár – 1606 Zsitvatorok – 1956 Budapest

Előadásai és Iratai

Mártély, 2006

Acta Historica Hungarica Turiciensia
XXII. évfolyam, 1. szám
ZMTE 53. számú kiadványa

Budapest-Zürich

2009

Sorozatszerkesztő: CSIHÁK GYÖRGY, a ZMTE elnöke

Szöveggondozás: ZÁHONYI ANDRÁS

Kötetternév: BIHARI GÁBOR

Kiadja a
ZÜRICH MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET – UNGARISCH HISTORISCHER VEREIN ZÜRICH

WWW.ZMTE.ORG
ZMTE@FREEMAIL.HU

Az előadások közlési joga a Szerző és az Egyesület közös tulajdona

ISBN

Ezen könyv szerzői, szerkesztői, lektorai, gépelői valamennyien
ellenszolgáltatás nélkül bocsátották munkájukat a
Zürichi Magyar Történelmi Egyesület rendelkezésére,
a találkozón saját költségükre vettek részt.
A találkozó szervezői, lebonyolítói, számtalan segítője
minden munkát önként, fizetés nélkül végzett.
Fizetségük legyen a nemzet hálája!

www.zmte.org

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 1985-ben azzal a céllal alakult, hogy elősegítse a magyar történelem, jelesen a magyar őstörténelem kutatását.

Zürich Kanton 1986-ban az ED 16.10.86, és AFD 86/10506 számú határozattal elismerte, hogy az Egyesület svájci közérdekű intézmény, ezért adómentessé tette. Az Egyesület részére tett pénzadományt az adakozó illetékességi helyének előírásai rendjében adóelszámolásban érvényesítheti minden országban, amely a Svájci Államszövetséggel kettős adóztatás elkerülésére megállapodást kötött.

Az Egyesületet az öt világrészen élő, különböző nemzetiségű és anyanyelvű tagjai szorgalmas munkával és önzetlen adományokkal tartják fenn, mint minden tekintetben független és semleges szervezetet. Az Egyesület és a Tagok egymás nézeteit kölcsönösen tiszteletben tartják.

Az Egyesület évente magyar őstörténeti találkozót rendez, főleg szakemberek részvételével. Szakembernek számítanak mindazok, akiktől a Találkozó Titkársága előadást elfogad. Az előadó és az előadás megítélésénél a Titkárságot kizárólag a Találkozóra szóló meghívóban foglalt szakmai szempontok vezetik.

A jelen könyv a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület által szervezett XIX. Magyar Őstörténeti Találkozó és XIII. Magyar Történelmi Iskola előadásait és iratait tartalmazza. Megjegyzendő, hogy a műsorban szereplő néhány előadás szövegével nem rendelkezünk, így kötetünkéből kimaradt.

AZ EGYESÜLETET HÁROMSZOR ELŐTERJESZTETTÉK AZ EURÓPATANÁCS „RENÉ DESCARTES” TUDOMÁNYOS DÍJÁRA

ZÜRICHI MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET

Magyar Őstörténeti Találkozó Titkársága

Schweiz – 8047 Zürich, Postfach 502

Postkontonummer: Zürich 80 36214-1

IBAN elektronisch: CH1309000000800362141

IBAN Papierform: IBAN CH 13 0900 0000 8003 6214 1

SWIFT Code/BIC: POFICHBEXXX

Empfängerbank: Swiss Post, PostFinance, Nordring 8,
CH-3030 Bern

Clearing Number: 09000

www.zmte.org

zmte@freemail.hu

Tartalom

ZACHAR JÓZSEF (BUDAPEST) Mártélyi beköszöntő	9
VOLLNHOFFER, JOSEF FRANZ (KIRCHSCHLAG) Begrüßung	11
A XIX. Magyar Őstörténeti Találkozó előadásai: Őstörténetünk és a genetika	12
ILLYÉS GYULA † (BUDAPEST) Az Éden elvesztése (részlet)	14
LIGETI LAJOS † (BUDAPEST) Bevezető a magyar őstörténet kutatásához 1986-ban	16
BOBULA IDA † (MONTREAL) A magyarság eredete	18
ÁRKAI LÁSZLÓ † (MONTREAL) Turán, vagy nem Turán?	25
DOROSMAI IMRE † (SOPRON) A magyar nép története a Krisztus előtti 7. századtól Árpád népe honfoglalásáig (levél Csihák Györgynek, a ZMTE elnökének)	41
Cser Ferenc (SYDNEY) A kőkorszaki Homo Sapiens Sapiens származási hagyatéka a jelenkori európaiakban: egy Y kromoszóma-távlat (Fordítás ¹ : Semino et al.: The Genetic Legacy of Paleolithic Homo sapiens sapiens in Extant Europeans: A Y Chromosome Perspective, Science 2000. november 10)	46
CSIHÁK GYÖRGY (ZÜRICH) Forog a történelem kereké. Újra kell írni a történelmet? (Összefoglaló)	53
MÉSZÁROS ANITA (PÉCS) Alapfogalmak a genetikai vizsgálatok eredményeinek jobb megértéséhez	55

¹ Az eredeti angol szöveg színes melléklettel megtalálható egyesületünk 43. sz. kiadványában. (A szerk.)

GÁSPÁRRÓBERT (PÉCS) Az uráli markerek és a magyar őstörténet	58
HENKEY GYULA (KECSKEMÉT) Új embertani adatok a magyarság őstörténetéhez	70
Összefoglaló. Mátyus Gyula beszélgetése Henkey Gyula (Kecskemét) antropológussal	72
ZÁHONYI ANDRÁS (BUDAPEST) Nimród és utódai	89
ZÁHONYI ANDRÁS (BUDAPEST) Rovásírásos emlékeink – magyarul	93
BIHARI GÁBOR (NYÍREGYHÁZA) Szkítiától Camelotig – az Arthur-legendakör szarmata eredetéről	98
BÉRCZISZANISZLÓ (BUDAPEST) Csillagászati és földrajzi ismeretek szerepe a magyar őstörténeti Kutatásban (Vázlat)	110
BÉRCZISZANISZLÓ (BUDAPEST) Új hun-szkíta régészeti leletek Kínából és Japánból	119
LÁSZLÓ PÉTER (GYERGYÓSZENTMIKLÓS) Erdei őstörténeti vonatkozások. Ökológiai hálózatok nyomában	137
SZEKERES ISTVÁN (BUDAKALÁSZ) Három jel a nikolsburgi jelcsaládból	145
SZEKERES ISTVÁN (BUDAKALÁSZ) A nikolsburgi jelcsalád és az ótürk ábécék néhány jellegzetessége, „titka”	151
SZEKERES ISTVÁN (BUDAKALÁSZ) Kilenc ótürk betű történeti összehasonlító jeltörténeti vizsgálata	154
JUBA FERENC † (BÉCS) A magyar tengeri hajózás rövid története Trianonig	164
MARTON SZABOLCS (SZEGED) A honfoglalók itala és harcmódora a Taktika szerint	184

RIHMER AURÉL (BUDAPEST) A magyar királyi hatalom eredete	187
CSAPÓ I. JÓZSEF (NAGYVÁRAD) Fejezetek az erdélyi székely önkormányzás történetéből.	194
HARSÁNYI ILDIKÓ (BUDAPEST) Hová ment a Fehérvárra reá menő hadiút?	202
BOBULA IDA † (MONTREAL) Táltos az ecsegi lápban	212
 II. A XIII. Magyar Történelmi Iskola előadásai: 1456 Nándorfehérvár – 1606 Zsitvatorok – 1956 Budapest	
SEBŐK FERENC (SZEGED) Nándorfehérvár, 1456	217
J. ÚJVÁRY ZSUZSANNA (BUDAPEST) A Habsburg-török-magyar békétárgyalások és viszony a 17. század első két évtizedében	223
J. ÚJVÁRY ZSUZSANNA (BUDAPEST) „Mint juhok az farkasokkal...” Az oszmán fenyegetés és előrenyomulás a Dunántúlon a 17. század első felében	234
ZACHAR JÓZSEF (BUDAPEST) Az 1956-os magyarországi szovjet katonai tevékenység szélesebb körű összefüggései	243
SZABÓ A. FERENC (BUDAPEST) Emberveszteségek Magyarországon 1956-ban	259
OROSZI ANTAL (BUDAPEST) Márton András ezredes	274
SZEKERES ISTVÁN (BUDAKALÁSZ) „Fiúk! Ne lőjetek!” A békéscsabai Nemzetőrség rövid története	280
SZEKERES ISTVÁN (BUDAKALÁSZ) Mikor ki szót emelt	285

VAJDA GÁBOR (SZABADKA)	
A délvidéki magyarság kultúrtörténete (1945-1989)	309
RÓKUSFALVY PÁL (BUDAPEST)	
Lélek és forradalom	314
CSIHÁK GYÖRGY (ZÜRICH)	
Gloria Victis! – Dicsőség a legyőzötteknek!	325
ZACHAR JÓZSEF (BUDAPEST)	
Mártélyi Zárszó	331
III. Függelék	333
SZENTI FERENC	
Az ember kettős hangja (vers)	
A ZMTE őszinte története XXI.	334
Polgármesteri üdvözlés	337
Jegyzőkönyv	338
Nyilatkozat	339
Házirend	340
Az előadások tartalma	341
A rendezvény szereplői	358
Felhívás	359
Meghívó	360
Statisztikák	361
Védnökök	365
A rendezvény költségét fedezte	365
Ökumenikus Igeliturgia	366
A ZMTE Magyar Történelmi Iskolái	370
A ZMTE Tudományos Tanácsa	371
A ZMTE kiadványai	372
Acta Historica Hungarica Turiciensia	374
Az Egyesület 2006. évi budapesti műsora	376
Az Egyesület 2006. évi hódmezővásárhelyi műsora	377
Meghívó 2006. évi évzáró ünnepségre	378
Tanterv	379
Ajánló	380
A ZMTE 50. sz. (Tapolca 1997) kiadvány tartalomjegyzéke	381
A ZMTE 51. sz. (Szentendre 1992) kiadvány tartalomjegyzéke	383
A ZMTE 52. számú kiadványa	385
Asztaltársaságok	386
Info	387

ZACHAR JÓZSEF (BUDAPEST)

Mártélyi beköszöntő

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A mai ünnepélyes üléssel kezdődő egyhetes rendezvénysorozat nevében hordozza, hogy egyrészt östörténeti találkozó, másrészt történeti iskola. E kettős meghatározás önmagáért beszél, azt közli, hogy délelőttönként a megjelenő és eszmecserére vállalkozó kutatók a legújabb kutatási eredményeiket bemutatják és vitára bocsátják, míg délutánonként ők és hozzájuk csatlakozó tanáreberek, tanításra kész értelmiségiek adják tovább a magyar múltra vonatkozó és a magyar múlttal kapcsolatos ismereteiket az érdeklődőknek, főleg reményünk szerint a Kárpát-medence minden térségéből érkező tanulóifjúságnak. Várakozásaink szerint így egyaránt érkeznek közénk a magyar múlt alapkérdéseinek tisztázását fontosnak tartó tudósok és az e tudósoktól tanulni, történelmi ismereteiket így gyarapítani szándékozó érdeklődők. Mindkét rendezvénysorozat az immár hét esztendeje vezetésem alatt működő Tudományos Tanács készítette elő, amely rendszeresen megtárgyalta és döntést hozott, tagjaink és a hozzánk csatlakozók mivel és miként lépjenek a nyilvánosság elé.

Hálásak vagyunk, hogy (az) 1986-tal kezdődően évenként kezdetben idegenben (Benidormban, Zürichben, Londonban, Felsőőrött/Oberwartban, Altenbergben és Sankt Gallenben) tartott, majd 1992-ben az ősi magyar földre érkezve (Szentendrén, Kaposváron, éveken át Tapolcán, majd ismét Felsőőrött, Szentendrén, végül Budapesten és Nyíregyházán) folytatott tanácskozásaink után, Hódmezővásárhelyi Asztaltársaságunk jóvoltából és Mártély Község Önkormányzati Testülete fogadókészségének köszönhetően, az immár XIX. Magyar Östörténeti Találkozót mai kezdéssel ebben az ősi, mára neves üdülőhellyé vált, kedves Csongrád megyei községben tarthatjuk. Történelmi Iskolánk, amellyel 1992 óta igyekszünk a nemzet történelmi tudatát helyes irányba terelni, ugyancsak hosszú utat tett meg, míg erre a XIII. alkalomra Szeged, Tab, a többszörös házigazda Tapolca, Felsőőr, Szentendre, Budapest és Nyíregyháza után ideérkezett.

E kettős baráti összejövétel újabb sorozatos alkalmat teremt régi témák újratárgyalására, de egyúttal újabban felbukkant súlyos tudományos kérdések széleskörű megvitatására is. Így a délelőtti tudományos tanácskozások sorából elsődlegesen a genetikai vonatkozású előadások keltenek kiemelkedő jelentőségű érdeklődést, ezekhez csatlakozva azonban a nyelv- és írástörténet, az eszmetörténet és a jelkép-történet egyes kérdései fogják megbeszéléseink tárgyát képezni.

Miközben minden érdeklődő figyelemmel kísérheti a délelőttönkénti szakmai jellegű előadásokat és az azokhoz csatlakozó esetenkénti vitákat, délutánonként éppen a nem szakemberek számára hangzanak majd el előadások.

Ebben az esztendőben csak az iskolajellelű előadások, mint kiemelkedő két pillére, két egymástól fél évezredre lévő, de egyaránt máig meghatározó magyar történelmi eseményekre épülnek, Nándorfehérvár (a mai Belgrád) 1456-ban bekövetkezett, oszmán ostrom alóli felmentésére és a Budapest nevéhez kötődő, népfelkelésbe, majd szabadságharcba torkollt 1956-os forradalomra.

E két alappillér körüljárásán túl azonban sor kerül még a kettő közé eső további fontosabb Kárpát-medencei események bemutatására is, amelyek középpontjában a három és fél évszázadon át magyar földön, a magyarság pusztulásával együtt járóan folyt Habsburg-Oszmán nagyhatalmi vetélkedések egyetlen alkalommal magyar közvetítéssel és tevékeny magyar részvétellel átmenetileg véget vető, ám az ország három részre szakadását tartósan rögzítő, 1606-ban megkötött zsitvatoroki béke áll.

Az iskolajellegből fakadóan, ezekhez a fontos, tudatformáló előadásokhoz minden esetben minden hallgató kérdéseket tehet fel a mindenkori előadónak, és ők, valamennyien az adott témakör neves vagy még csak ifjú tudósai, készséggel készen fognak állni a válaszadásra. Mivel pedig a jelenben s múlt felé fordulva az igazabb jövő érdekében kívánunk tevékenykedni, kérek minden jelenlévőt, hogy ennek jegyében személyes közreműködésével is tanúsítsa eleven érdeklődését.

Abban a biztos reményben, hogy sikerül hozzájárulnunk a történelmünket illető tisztább látásmódhoz, ezáltal a nemzeti önbecsülés szilárdításához és így az emberségesebb magyar jövő előkészítéséhez, az előttünk álló egyhetes együttlétre Isten gazdag áldását kérem.

Begrüßung

Sehr geehrte Damen und Herren!

Mit Freude nehme ich teil an den das XIX. Ungarisch Historischen Treffen des UHZ, in Vertretung des Bürgerhaltungsverein aus Kirchschlag in der Buckligen Welt aus Niederösterreich.

Mein Name ist Josef Franz Vollnhofer, Burgkapitän und Präsident des Bürgerhaltungsvereins Kirchschlag.

Es ist für mich eine große Freude, daß ich in dieser wunderschönen Natur sein darf, welche auch von dem ungarischen Maler, Tornyai János geschätzt war und umgeben mit historischen Plätzen, wie unter anderem Ópusztaszer.

Mit Freude erfüllt mich, daß der UHZ an der Spitze mit dem Präsident Herr Csihák J. György und unser Verein in Kirchschlag zu Pfingsten eine Arbeitsgruppe gegründet haben, wobei unser Zweck ist, historische und kulturelle Erfahrungen, Wissen, Forschungsergebnisse auszutauschen, zu Wohle der beiden Vereine.

Mich freut auch, daß das Pfingstendatum zusammenfällt mit der Einweihung des rundbildes Festy.

Unser nächstes Treffen findet wieder in Kirchschlag statt, und zwar am 30. September in den Räumlichkeiten des Kirchschlager Burg.

Diese Zusammenarbeit hat auch nicht nur Fortschritte gebracht, sondern haben wir neue Freunde gefunden.

Schließlich, aber nicht zuletzt, bindet uns auch die Geschichte, und die Grenznahe von Ungarn.

Zu erwähnen sind Béla der IV., welcher 1246 Kirchschlag eroberte und König Matthias der Gerechte, wer im Jahre 1488 Kirchschlag für sich persönlich erworben wollte. Ein Seitenschiff der Kirchschlager Kirche, die sogenannte ungarische Kirche erinnert bis heute an König Matthias.

In diesem Sinne wünsche für uns alle viel Erfolg auch in der Zusammenarbeit, auch viel Kraft und Gesundheit, und einen schönen Aufenthalt in Mártély, bzw. bei uns in Kirchschlag.

„Az pedig fárad, törekszik, szent türelemmel küzd az utókorért, Istennel szívében ülteti el a jobb jövők reményét, minden pillanatját munkára fordítja, s midőn hasztalan fáradt, midőn csalódás, tapasztatlanság, rossz idők, istencsapási hiuvá tették munkáját – ismét újrakezdi.”

Jókai Mór

I.
A XIX. Magyar Őstörténeti Találkozó előadásai
Őstörténetünk és a genetika

1) Dr. Csapó József a Székely Nemzeti Tanács elnöke üdvözli a rendezvényt

2) Balogh Jánosné polgármester a város szalagját köti zászlónkra

ILLYÉS GYULA (BUDAPEST)

Az Éden elvesztése

(Részlet)

Elértünk valahova, ahonnan nincs tovább. Olyan pusztaság csúcsára, ahonnan a rímeknek sincs szárnyacsapásuk. Nézzünk le még egyszer, hideg szemmel, a sas tekintetének könyörtelenségével, honnan is indultunk s mi gond – emelt ide?

Az ugye, hogy mitől s mettől fogva ember az ember? Erre van egy közhasználatú szó. Az ember azóta ember, amióta „civilizált”. S addig is marad az, amíg megőrzi ezt a sok-sok kínnal-bajjal, rengeteg munkával megszerzett rangját, a maga ki- és megműveltségét; a kultúráját.

Hogy mi volt munka és fáradozás e rang megszerzéséért? Gondoljunk csak egyet el.

Azt, hogy világra jöttékor beszéd dolgában születési örökségül az ember pusztán a kisedet oá-oá-ját kapja; minden későbbi hangunk-szavunk tanulással szerzett kincs. Anyánk jóvoltából, örökölt buzgalmunkból.

A pacsirtáknak és tigriseknek is van „civilizációjuk”. Ám ők mindazt a dallamot és hördülést, amellyel érzést és akaratot közölnek, rögtön születési örökségként megkapják. Ha minden pacsirta és minden tigris pusztulása után csak egy-egy pár megmaradna: fajuk pontosan azon a szinten teremthetné újját, ahol a válság érte. De velünk más a helyzet, mivel emberi mivoltunk – a mi civilizációnk – a beszédre, illetve a gondolatcserére alapul, a csak néhány magányos párra csökkent emberiség egy nemzedék után azonnal fél-állattá válna; a barlangkori apaevési fokra zuhanna vissza.

S mi már most a nagyobb veszély: kipusztulni, vagy újra és újra állattá válni? Kiűzetni a magunk teremtette édenkertből, a napi munkánkkal fenntartott műveltségi, emberiesedési állapotunkból? S abból a reményből, hogy még tovább tökéletesedhetünk?

Mert ha eddig eljöttünk, valóban: miért ne mehetnénk még tovább is?

Ha van rá képességünk. Együttes erőnk. Olyan, mely mindnyájunk külön-külön akaratából táplálkozik.

És itt van a mi fordulónk.

Nem tudom, ki mondta ki először (nyilván táborgyűjtő kiáltásként, egy szép harcra): ha egyszer kitör az atomháború, eleve oda a világ.

De hisz ez voltaképp azt jelenti, hogy nekünk, akik se szerkesztői, se kezelői nem vagyunk az atomnak, kisujjunkt is kár mozdítanunk. Eleve bele kell törödnünk a reménytelenségbe! Tunyán-bután eleve el kell fogadnunk néhány ocsmány kalandor hatalmát a sorson is.

Mert mit is tehetünk ellenük?

Nem. Sem az így beszélőket, sem magunkat nem menthetjük föl eleve attól a bűntől, amelynél nagyobbval nem folyt játék és játszma, az emberiség rovására és kontójára. Épp akkor, amidőn a történelmének egyik legnagyobb lépésére képesült. A további úton. Nem.

Meg kell lelni a módot, a legközvetlenebbet a beavatkozásra, a legkisebbek számára is.

A tudományt régóta foglalkoztatja a társtalan ember fogalma. Úgy érte, hogy fölnevelhető-e s mivé lesz az ember a társadalmon kívül: emberrel való érintkezés nélkül?

„Ellenőrizhető” ilyen esetet a kutatás az 1344. évtől 1940-ig harmincegyet ismer.

Legtöbbet tárgyalt köztük annak a később Kamala névre keresztelt kis indus lánynak az esete, akit nyolcéves korában mentett ki egy misszionárius egy szelíd-fajú farkasfalkából, ahová föltehetően csecsemő korában került. Kamala teljesen a falka tagjaihoz idomult: négy lábon száguldozott velük, azok hangján üvöltött, lefetyelve ivott, szaglással, élesre finomult hallással, sötétben is jól működő szemmel járt zsákmányra. Még megmentése után is a falkához húzott. Nem nevetett, nem mosolygott. Az érzelmi élet semmi jelét nem mutatta. Kivéve a könnyet. Későbbi élete során mindössze ötven emberi szót tanult meg.

S ha már eredendően szellemi nyomorék volt? S vele a többi ilyen hirsutus, ahogy Linné nevezte őket?

Akad eset, ahol a helyzet szörnyősége kiküszöbölte ezt a föltevést. Ez egy amerikai kis lelenc volt. Féléves korában, amikor kiadták, a vizsgálat még mindenben teljesen épnek találta. „Nevelője” hat évig tartotta egy elhagyott ház padlásán tejen és savón, vályúhoz kötve.

Kiszabadulása és megfelelő táplálása első hat hete után jelent meg arcán a mosoly. Hét hónap múltán kezdett járni s ejtette ki az első hangot. Szót még akkor sem értett. Értelmi foka az egyéves korúakét sem érte el. De a vizsgálat legiszonytatóbb megállapítása ez a törvény: a pusztá állati létezés a teljesen normális gyermekeknél már féléves elkülönítés után is a központi szervek határozott sorvadását idézi elő.

Az emberiséget tehát nem is az öngyilkosság fenyegeti. Hanem az elemberietlenedés. Az előbbi, mint láttuk, nem olyan egyszerű. Akörül folyhatnak s folyhatnak viták.

A másoknak máris rajta vagyunk az útján.

De vajon nemcsak szavakkal űzött játék-e ez az összegezés? Mert az utolsó tétel ez: összefügg-e vajon az emberiség ily elválaszthatatlanul az emberiséssel?

Összefügg.

Ha az atom a világ helyett csak az emberek társas-létének világát veti szét: vége a világnak. Vége annak, amiért őseink éltek.

Ha bármely szörnyű erő megállíthatná az emberi társasléti tökéletesedését, vagyis ha vissza akarná fordítani a világot: vége lenne hamarosan mindannak, amiért élünk, életet kaptunk, és életet adunk.

Még kerekebben:

Pusztán a kultúránk s a civilizációnk szétrombolása is öngyilkosság. A műveltségtől gyökeresen megfosztott emberiség az állatiasodás lejtőjére tér. Tehát – emberi volta elvesztésével a lényegét veszti el.

Azt, amit hajdan Rendeltetésnek és Üdvösségnek mondtak. E szavaknak a személyes Isten országán kívül is van értelmük, hisz mindig is volt. Kezdetől fogva ezek jelezték a hazatalálásnak – némelyek szerint a visszatalálásnak – azt az édenét, amely szintén lehetne pusztán emberi alkotás; a keletiek szerint például.

De ez jelenti a tökéletesedés honát is. A jövőt. A mindenkori jobb jövőt.

Ami felé lám előttünk is van tovább.

LIGETI LAJOS (BUDAPEST)

Bevezető a magyar őstörténet kutatásához 1986-ban

Őstörténet-kutatásunkban döntő fordulatot jelentett Molnár Erik marxista igényű szintézise. „A magyar nép őstörténete” (2., átdolgozott és bővített kiadás, 1954).

A mű megjelenése élénk visszhangot keltett, téziseit a Magyar Nyelvtudományi Társaság rendezésében lezajlott vitaülésen különböző tudományágak képviselői vitatták meg.

Az azóta megjelent gazdag őstörténeti irodalomból csak egy szerzőnek két összefoglaló művét említeném meg. Mind a kettő Molnár Erik jeles tanítványától, Bartha Antaltól származik. Az első, „A 9-10. századi magyar társadalom” (1968) szovjet tudósok eredményeit nagy anyagismerettel és jó kritikával áttekintve minden korábbi hasonló tárgyú műnél részletesebb tájékoztatást nyújt. A másik a magyar őstörténet nevezetes szintézise, amely Magyarország tízketetes történetéből az elsőben látott napvilágot 1984-ben.

A magyar őstörténet kutatás az eddig elért fényes eredmények ellenére sem tekinthető lezártnak; alapvető kérdések várnak még tisztázásra. Abban egyetértés alakult ki, hogy az őstörténeti kutatásoknak a komplex kutatási módszer alkalmazásával az embertan, a nyelvészet, a régészet és a néprajz anyagára kell támaszkodniuk.

A további kérdések mérlegeléséhez még mindig érdemes elővenni az 1954-es vitaülés beszámolóját (A magyar őstörténet kérdései: Nyelvtudományi Értekezések 5.). Lakó György higgadt, logikus vitaindító tanulmányához és zárószavaihoz ma sincs hozzáfűzni való. Egy kérdéssel azonban, s nem is a legkisebbről, közvetlen formában nem esett szó:

Mi is a magyar őstörténet?

Nem esett szó arról sem, hogy a komplex módszert szolgáló források közül melyek azok, amelyek segítségével a honfoglalást megelőző időkben a legmesszebbre juthatunk? László Gyula szerint ugyanis ezen az úton a régészet 100 évnél régebb időre nem tud biztos eligazítást adni. A magyar történeti embertan, saját hibáján kívül, még gyermekcipőben jár. A honfoglalás előtti vándorlás útvonalán még nem sikerült feltárni akkora temetőt, mint például amekkora a késő avar kori szarvasi temető.

Felhasználható forrásaink közt mégis akad egy, amely az információk kontinuitását biztosítani képes napjainktól egészen az indulásig: ez a magyar nyelv.

Jó száz éve ismeretes, hogy a magyar nyelv finnugor eredetű. Ismeretes az is, hogy a magyar nyelv és nép az ugor népi és nyelvi egység felbomlása után annak egy leszakadt, külön életet kezdő ágból jött létre. A magyar nyelv és nép, azaz a magyar őstörténet eme előzményéről az őstörténeti vitán alig emlékeztek meg, helyette „előzményként” a finnugor és az uráli őshaza parttalan vitájára vesztegették a szót. Ilyen körülmények közt nem meglepő, hogy arról sem beszéltek, hogy az ugor diaszpórából kifejlődött nyelvvel és az azt beszélő, immár magyarnak nevezhető néprésszel kezdődik a magyar őstörténet. Nyelvészeink ezzel az ősmagyarnak nevezett nyelvvel azóta számos

alkalommal foglalkoztak.

Egyet kell értenünk azzal az azóta kialakult feltevessel, hogy az ősmagyar nyelv élettartama nagyjából 1500 évre tehető. E temérdek időn belül hármas tagozódással próbálunk eligazodni. Közülük az utolsó, a kései ősmagyar a legjobban megközelíthető. A nyelv nemcsak nyelvtani struktúrájával köti le figyelmünket, hanem az adott esetben elsősorban szókészletével. A kései ősmagyar nyelvi örökségét megőrizte, azt szükségletei szerint módosította, gazdagította, s idegen népek szókészletéből közvetlen vagy közvetett érintkezés útján bőven merített.

A kései ősmagyar kor történetileg is szinte kitapintható. Kései szakaszáról, a 9-10. századról írásos források is tartalmaznak szűkszavú, de igen értékes tudósításokat. Úgy látszik, e kor kezdete a hun birodalom felbomlását követő időkre tehető. A magyar nyelv szókészlete ebből a korból jelentős kazár--bolgár--török érintkezésről vall; az érintkezés emlékét szokatlan nagyságrendű (200-250) jövevényszóréteg őrzi. Hasonló, bár számszerűen lényegesen szerényebb terjedelmű az alán szókészleti örökség. Ma már nagyobb nehézség nélkül megállapítható, hogy kazár—bolgár--török jövevényszavaink zöme a 7-8. századból való; alán szókészleti elemeink átvétele inkább csak a 8. századra tehető.

Jövevényszavaink hangtani képletének tisztázása a kutatásnak csak kezdeti fokozata. Utána multhatatlanul felmerülnek olyan kérdések, amelyek az átvételek indítékait hivatottak tisztázni, amelyek folyamányaként olyan információk birtokába juthatunk, amilyeneket csak elbeszélő kútforrásoktól várhatnánk. Ugyanakkor egy sor kérdést vetnek fel. Mi a magyarázata annak például, hogy a magyar szókészlet az alánból kölcsönözte az asszony és az özvegy szavait?

A felelettel erre és sok más hasonló kérdésre még adósak vagyunk, Ilyen jellegű problémákat számos esetben már sikerült tisztáznunk kazár—bolgár--török jövevényszavainkkal kapcsolatban, de még itt sem értünk az elvégzendő feladatok végére. Ezen a területen felbecsülhetetlen a néprajzos, a régész szerepe, s ugyanezt el kell mondanunk a történész elemző és összegző munkájáról.

Az ősmagyar nyelv középső szakaszához jóval szerényebb eszközökkel tudunk csak közelebb férközni. Itt sem hiányoznak az idegen nyelvekből jött szókészleti elemek, elsősorban iráni és török jövevényszavak igazítanak útba. Számuk azonban szerény, vallomásuk sokszor bizonytalan.

A korai ősmagyar nyelv állapota, tartalma valójában az obi-ugor nyelvekhez való viszonyának tisztázásától várható.

Idestova 11 évszázada lakik a magyar nép mai hazájában. Korábbi története, a magyar őstörténet nagyjában ugyanennyi, talán valamivel több időre tehető. Kezdeté tehát nem vész a megközelíthetetlen végtelenbe.

Végeredményben a magyar nyelv finnugor eredetének megállapítása megközelíthető korlátok közé szorította a magyar őstörténet rekonstrukcióját. Ezen mit sem változtat az, hogy a kései ősmagyar korban, melyet a vándorlások korának is szokás nevezni, a magyar nép és nyelv korábbi finnugor környezetéből kimozdult, és török népekkel való szövetségi kapcsolatok után, majd azokkal vívott ádáz küzdelmek árán jutott el a honfoglalásig.

Vámbéry még hihetett (legalább kezdetben) a magyar nyelv törökségében. Zichy István török rokonszenvét, mely a honfoglalók törökös műveltségéből táplálkozott, már csak az indokolatlan és védhetetlen nyelvcserélmélettel tudta bizonyítani. A törökös eredetet képviselő „volgai lovas” alakja köré szövődött hamis romantika időről időre máig kísért, igaz, többé nem tudományos elmélet igényével.

A Szaján-vidéki rénszarvaskultúra kutatása nem tárgya a magyar őstörténetnek. Az észak-kínai és mongol népzene is aligha vezethető vissza a magyarral közös forrásra...

BOBULA IDA (MONTREÁL)

A magyarság eredete

„Kezdetben volt az Ige” - mondja Bibliánk. Vagyis kezdetben volt Isten teremő akarata, mely évmilliók evolúciós folyamatában létrehozta az embert. Hol? A Biblia szerint Nyugat-Ázsiában. Ezt kétségbe vonja egyik tudományos irányzat, amely rámutat az Afrikában tömegesen előkerült majomember-csontokra és Afrikában véli megtalálni az emberiség bölcsőjét. Az ismert adatok összevetése után a jelen sorok írója azokkal ért egyet, akik szerint a kivételesen tehetséges variáció, a Homo Sapiens őse. Nyugat-Ázsiában keletkezett és onnan terjedt szét, rajokat küldve a négy égtáj felé, Afrikába is.

Az eurázsiai emberiség a hideg ellen védekezve kitalálta a ruhát és a tüzet, ezzel megindulva azon az úton, amely az atomkutatás és a holdrakéta felé vezetett. A nagy kontinens keleti részét megtöltő emberek mongolokká fejlődtek. A nyugati oldalon maradtak a fehérek, de ezek is kétfelé szakadtak. A nyugati szárnyból lettek az indoeurópai népek. A centrális pozíciókban maradt a fehér faj turáni, vagy szittyá ága. Óriási területen éltek, rengeteg különböző népcsoportban, a fejlődés különböző fokain, a régi kőkorszak vadászó-halászó életmódjából haladva az új kőkorszak, a primitív földművelés és állattenyésztés fokai felé.

Valószínűnek látszik, hogy arról a területről, ahol a turániak érintkeztek a mongolokkal, indult északi átjárón át, az újvilág felé annak az emberfajtának sok hulláma, melyet ma amerikai indiánnak nevezünk.

Turáni fajú emberek létesítették az első újkőkorszaki falvakat a Kaukázustól délre, a Tigris, Eufrátesz és mellékfolyóinak völgyeiben.

A nagy hegyek által biztosított állandó csapadék tette lehetővé a földművelést. Volt ezenfelül az Eufrátesz forrásvidékének egy másik nagy előnye. Aránylag kis területről négy vízi út indult, négy tenger felé. A vízi út volt a nagy őserdők korában az emberiség első közlekedési lehetősége. Ez a négy folyó a Kaszpi-tengerbe vezető Araxes (Araks), a Feketetengerbe ömlő Halys (Kizil), a Földközi tenger felé haladó Ceyhan- és végül a Perzsaöbölbe torkolló Eufrátesz. A négy vízút négy különböző világ felé vezetett, lehetővé tette termények, szokások, gondolatok és találmányok kicserélését. Az első civilizációnak ezen a kis észak-mezopotámiai területen kellett keletkeznie. Hordozói azok az emberek voltak, akiket később AŠ vagy ŠA néven emlegetnek a cseréptáblák írói.

Ők lehettek az elsők, akik kátránnyal bélelt kosaraikban leereszkedtek az Eufráteszen és annak mentén telepeket létesítettek. Ezekről beszélnek igen korai és igen művészi festésű cseréptöredékek.

Valószínű, hogy ezt a civilizációt gyengítette meg a nagy mezopotámiai vízözön. A vízözön után újabb turáni nép jelent meg, kelet felől, a folyóközi földiken. Cserepeik, úgy mint ők maguk is, durvábbak, de erősebbek és már korongon készültek. Ez a tehetséges nép egyesült egy harmadik fajtával, amely a régészet tanúsága szerint dél felől, hajókon érkezett a déli partokra, talán Indiából. A három és meglehet hogy több népelem egyesüléséből keletkezett, kb. Kr. előtt 4000 után a világ első magas

civilizációja, a sumir. Az első nagy alkotás, amelyhez már politikai szervezettség és tömegek kooperációja kellett, Mezopotámia öntöző csatornarendszere volt, amely a világon addig nem ismert bőséget biztosított az egész lakosságnak.

A sumirok virágkora kb. Kr. előtt 3000-tól 2000-ig tartott. Ez alatt a sumirok kitalálták a téglából való építkezést, az oszlopsort és a boltívet. Megerősített városaikban kezdődött a városi élet. Kitalálták a kereket és a kerek kocsit, amelynek első ismert példányai sumir királysírokból kerültek elő. Kitalálták a fazekaskorongot, a gyors, tömeges termelés eszközét. Pecséthengereikben ott van a nyomtatás alap gondolata. Nekik köszöni az emberiség az írást, amellyel hatalmas, fejlett irodalmat tudtak teremteni és az utókorra hagyni, égetett agyagtáblák tízezrein. Ezekre náddal rótták az ékírást. Fémművességben, ötvös-művészetben soha meg nem haladott tökélyt értek el. Szobrászaik messze megelőzték a görög művészeket. Kítűnő, igazságos jogrendszerük, számos áttétellel, alapja lett a római jognak. Vallási fogalmaik, elsősorban a feltámadásban való hitük, mély befolyást gyakoroltak a kereszténységre.

Mindennél fontosabb, hogy a sumirokkal kezdődik a világban az emberség, a minden teremtet lélekkel való szolidaritás gondolata. Ez az alapja a magasabb rendű emberi életnek és ez a lényege a sumir örökségnek.

Tudnivaló, hogy a sumirok nemcsak kocsiztak, hanem hajóztak is, folyón és tengeren. Tengerjáró hajóik két éves utakra indultak, ritka nyersanyagokért. Nagyon valószínű, hogy a Dunán is feljöttek, közlekedtek a Duna mellékfolyóin. A Maroson sőt és aranyat szállítottak. Hogy ott jártak, azt erősen valószínűsíti a nemrég felfedezett három sumir képfirásos tábla, melyeket a Maros völgyében találtak.

Úgy hiszem, hogy az első Duna-völgyi kultúrát egyszerű sumir gyarmatosok és bányászok teremtették és ezeknek szerszámai, edényei kerülnek elő a magyarországi bronzkori leletekben.

Feltehető, hogy a hosszú árkok, az úgynevezett ördögárok Magyarországon sumir mérnökök által tervezett csatornák voltak.

A gyarmatosítás azonban valami okból abbamaradt.

A mezopotámiai klíma nem volt egészséges, elpuhította az embereket. A túlságos jólét, az öntözővízért folyó versengés, de mindennél inkább a sumirok főbüne, az egymással szemben való gőg és gyűlölködés, aláásták a sumirok politikai erejét és a városállamokban a harmadik évezred vége felé mindenütt a sokkal primitívebb, de agresszívebb semiták vették át az uralmat. A békés hajlamú sumir elem már csak akkor nyúlt fegyverhez, mikor késő volt és mikor a harc csak pusztulást jelentett.

Az ókori keleti népek történetével foglalkozó tudósok nagy része úgy véli, hogy a semiták a sumirokat teljesen kiirtották. Azonban valószínűtlen, hogy egy magas kultúrát hordozó, aránylag nagyszámú nép nyomtalanul tűnt volna el. Azokon kívül, akik elesetek a harcokban, nagy lehetett azoknak a száma, akik kibékültek a szolgasorssal és beolvadtak a sémi népek közé. De alkalmasint voltak olyanok is, akik elvonultak, elrejtőztek hegyek vagy mocsarak közé, várva a sors jobbrafordulását. Végül kellett lennie számos csoportnak, amelyek elvándoroltak, emigrációba mentek. Sokfelé mehettek és útjaik, nyomaik keresése szép feladata lehet jövőbeli magyar történetíróknak. A sumir kultúra javai felbukkannak a második, majd az első évezred folyamán, a Közel-Kelet igen sok helyén.

A sumir nyelv kultúrszavainak számottevő testét is átvették különböző keleti nyelvek, így a perzsa és a héber. Ez az anyag indította korai nyelvészeinket a magyar nyelv keleti rokonságának keresésére, de ez, abban az időben, amikor még sumir szöveget nem ismertek, nem vezethetett sikerre.

Erős sumir hatások érvényesültek minden sémi népnél, amely Mezopotámiában megfordult, asszíroknál, babyloniaknál. A sumir fémművesség tovább élt a Van-tó partján, az Urartu királyságban. Nagyon valószínű, hogy a hatti nép, amely az indoeurópai hettitákat megelőzte, erős kapcsolatban volt a sumirsággal.

Most fordítsuk figyelmünket, a sok helyett, egyetlen emigrációs csoportra. Ennek a csoportnak tagjai elsősorban a sumir templomok magas rangú papi méltóságai voltak, akik a második évezred folyamán még kitartottak templomaik és papi teendőik mellett, mert ezeket a hóditók is respektálták. De az évezred utolsó századaiban már ők is tarthatatlannak érezték a helyzetet, különösen mikor az asszír hatalom, az ókor legkegyetlenebb zsarnoksága fenyegette őket.

Ez a papi jellegű emigráció kellett hogy induljon kb. Kr. előtt 1200-1000 táján kelet felé, arra ahonnan a sumirság zöme jött valamikor, a hegyes-dombos vidékről, amelyet a sumirok egyszerűen "a föld"-nek neveztek. Mada. Média.

Ezt a vidéket ma Lurisztánnak nevezik, az iráni királysághoz tartozik.

Az elmúlt évtizedekben ezen a vidéken ezrével kerültek elő csodálatos bronzárgyak, elsősorban lószerszám. A jellegzetes lurisztáni stílus más mint a sumir, de világosan abból származott. Ez az emigránsok művészete volt. Tudjuk, hogy a hegyekben szétszórta őket kb. Kr. előtt 700-ban összehívta és velük a méd (Mada-ar) királyságot megalapította Dejoces. A médek hatalmas birodalom urai voltak, egy ideig.

A Mezopotámiában terrorral uralkodó asszírok ellen lázadásra készült babyloni helytartójuk, aki káldeus volt. A káldeusok sémi nyelvet beszéltek, de magukat a sumirok utódainak tartották. A helytartó elküldte fiát, hogy szerezze meg szövetségeseinek a rokon turániakat, a médeket és a szittyákat. A három sereg egyesült és az asszír sárkányfészkét, Ninivét eltaposták Kr. előtt 612-ben. Az ifjú káldeus fejedelem, Nabukodonozor, újjáépítette Babylont és megpróbálta odahívni a médiái emigránsokat. Médiát akkor már fenyegette az indo-európai perzsák növekvő hatalma, ugyanaz, amely Nabukodonozor utódai idején megdöntötte az újbabyloni királyságot is. Ám az emigránsok nem tértek vissza Mezopotámiába, hanem a perzsák elől felhúzódtak a Kaukázusba, ahol kb. Krisztus születése idején lehettek. Onnan lementek a hegyektől északra fekvő síkságra, valószínűleg egyesültek rokon szittyá népekkel. Az ottani sírokból ásták ki orosz régészek a jellegzetes szittyá művészet legszebb alkotásait. A szittyá művészet forrásai, az újabb leletek és Grousset francia orientalista tanúsága szerint, kétségkívül a Kaukázustól délre keresendők.

Az északi síkság nem jelentett biztonságot. Valószínű, hogy élt a vezérlő mágusok, papi fejedelmek közt emléke egy hegyektől védett, édesvízben és napsütésben bővelkedő medencének, amelyet valamikor a sumir virágkorban őseik gyarmatosítottak, csatornáztak és ahonnan fémeket, főleg aranyat szállítottak a sumir fémműveseknek. Erre vezette őket a Napisten csodaszarvasa. Sátoroztak egy ideig a Fekete- és az Azov-tenger partjain, majd északi irányt vettek és egy kiváló vezér alatt megvalósították a régi tervet, beköltöztek a Kárpát-medencébe, őseik földjére.

Aki ezt hihetetlennek tartja, nézze meg a térképen, hogy az Eufrátesz forrása nincs messzebb a Kárpátoktól, mint a Kárpátok Európa nyugati partjától.

Aki pedig meg akar győződni arról, hogy mennyire félrevezettek minket, mikor azt tanították nekünk, hogy a vad, pogány magyarok betörték egy civilizált, békés Európába, az sürgősen olvasson el hiteles forrásműveket arról, hogy milyen körülmények közt éltek emberek Nyugat-Európában a kilencedik században. Tudatlan, nyers harcosok vetélkedtek a hatalomért. Az élet vad, nyomorúságos és bizonytalan volt. A honfoglaló magyarok ruhája, fegyvere, étele, orvostudománya, igazságszolgáltatása, kormányzata, mind magasabb rendű volt, mint nyugati kortársaiké, ami természetes, hiszen az ősi sumir civilizáció örökösei voltak. Hozták magukkal ősi vallásukat, amely akkor már monoteizmus volt, vagy legalábbis közel állt hozzá. Hozták az ősi papi rendeket, azt a fejlett hierarchiát, amelyre következtethetünk abból, hogy milyen sok magyar családnév felel meg egy-egy sumir papi méltóság címének.

Bodán, Enesse, Kele, Lekeneze, Mács, Mórmáros, Musla, Néző, Ocskó, Patócs,

Sennye, Szüllő, Zsinka, Zsór stb.

Ezek mind táltosok voltak: "tisztelendők". Egy ilyen hierarchia nevetségessé teszi azt az állítást, hogy a honfoglalók sámánhitűek voltak -- lévén ez a fogalom az antropológiában kisajátítva a legprimitívebb varázsló-hitre.

Jóhiszemű emberek is sokat ártnak, mikor Árpád kánról beszélnek. Lehetséges, hogy így is hívták. De ma a kán fogalom a tatárokhoz ragad. Gyilkos íze van. Ne használjuk.

A magyarságnak a honfoglalás korában nem voltak sámánjai, hanem táltosai; nem voltak totemei, hanem címerei; nem voltak kánjai, hanem vezérei.

Ellenséges erők sok rágalmat kentek a magyarokra, régi magas civilizációnk sok dokumentumát megsemmisítették. Egyet nem tudtak megsemmisíteni: a magyar nyelvet. Az pedig perdöntő tanú lesz a magyarság nagy perében.

A honfoglalók magukkal hozták a sumirból fejlődött szittyai nyelvet, amely sokat módosult az idők folyamán és fejlődése, számos rokon törzs egyesülése és szétválása során, nem volt olyan világosan egységes, mint a legtöbb indoeurópai nyelv.

A rokonságot azonban fel fogja ismerni, aki nem gáncsokodni és szörszalat hasogatni akar.

Nemcsak a nevek hasonlítanak; ezerszámra találjuk a hasonlóságot a sumir és magyar szótári anyag közt, éppúgy, mint a két nyelv szerkezetében.

De hát szabad-e, lehet-e feltételeznünk, hogy a mai magyar nyelv rokonságban van a sumirral, melyet öt évezred előtt beszéltek a Tigris és Eufrátesz folyó vidékén?

E sorok írója több mint egy évig viaskodott ezzel a kérdéssel. Rokonszenvez mindenkivel, aki hasonlóképpen kételkedik. De fontolóra vette, hogy az elmúlt évszázad minden régészeti és nyelvészeti eredménye igazolta azt a két zseniális francia tudóst, akik korán meghirdették, hogy az évezredes felejtés homályából kibontakozó sumir nyelv, szerkezetében és szókincsében, legközelebb a magyarhoz áll.

...

Az igazságot örökre elásni nem lehet; a szeg végül is kibújik a zsákból.

A finn-ugor nyelvészet eredményeit senki sem akarja tagadni. Természetesen vállaljuk a rokonságot még az orosz pusztákon elszórt apró néptörzsekkel is. Nemcsak a kiváló finn és észt nemzetekkel. De véget kell vetni annak a tévtannak, hogy egyedül ezeket tekintsük rokonainknak, Sok más rokonunk is van a világban. Ahogy a szanszkrit nyelv ismerete adta meg a kulcsot az indoeurópai nyelvcsalád rokonságához, úgy mi is a sumir segítségével fogjuk megtalálni déli, szittyaturáni rokonainkat.

Gyakran felvetett kérdés, hogy mi módon képzelhető el térben és időben a magyarság és sumirság kapcsolata. A cél érdekében igyekeztem minél többféle név magyarázatát adni.

Munka közben meglepetéssel láttam, hogy sok idegen hangzású magyar névnek van sumir megfelelője. A legjellegzetesebb talán az első magyarnyelvű krónikában szereplő Damasec isten. A krónikás szerint a halálán lévő Csaba királyfi Damasec isten nevével készítette híveit, hogy amint elég erők lesznek, vegyék vissza Atila földjét. Ez a csehül hangzó ősi istennév mindig lehangozta az őstörténet-kutatókat. Pedig a krónikás nem tévedett! A megfelelő sumir istennév Dumu-zig, a nagy pásztor, a felszökkenő, feltámadó gyermekisten, Tamuz-Šaba, a hettita Tešub.

Nemcsak az istennevek magyarsága derült ki idővel. Évtizedekkel ezelőtt ismertem egy kedves diákfiút, Simig volt a neve. Megkérdeztem, hogy honnan való ez a név, Nem tudom", mondta vállát vonva. "Somogyi vagyok, soha más, mint magyar nem volt a családukban. " A választ közel fél század távolában kaptam meg a sumir glossáriumból. Simig kovácsot jelentett Mezopotámiában. Ilyenféle a Duska név is.

Van rá elég eset, hogy nyilvánvalóan ősi magyar nevet idők folyamán német, északi, vagy déli szláv hatásra idegen végződéssel láttak el. Így lehetett a Sisá-ból Sisák, Bús-ból Busits, Szopó-ból Szoper, Tamásból Tomasek. Ezeknek a neveknek a

rekonstruálása későbbi feladat lesz.

A nevek magyarázatánál elsősorban természetesen az általában sumirnak tartott szavakat használtam. Azonban nem tudtam elkerülni azt, hogy egyes esetekben a megfelelő akkád szót használjam, mert annak összefüggése a magyarral világosabb volt.

Érthetővé teszi ezt az a tény, hogy a sumir politikai hatalom bukása után, (kb. Kr. előtt 1800) mintegy ezer évig éltek a sumir utódok akkád uralom alatt. Megtanulták és használták a hódítók sémi nyelvét és abból sokat átvettek -- bár eredetileg az akkádok voltak a kölcsönzők. De ezer év alatt fejlődött a nyelv, az egytagú tövek meghosszabbodtak, differenciálódtak. Pl. a csomós növényt a hagymát jelentő sumir "sum"-ból az akkádoknál "sumu" lett és ez közelebb van a magyar "csomó" szóhoz.

Fájdalom, hogy nincs módomban egyes fontosabb magyar nevek hosszabb, részletesebb megvitatására és sok munkám eredményét csak egy-egy sorba sűrítve adhatom. Tudom, hogy ha csak annyit írhatok, hogy Csaba eredete a sumir ŠAB: 'pásztor', ebben az egy sorban nem mondhatom el, hogy erre a szóra nekem tizenegy forrásból van feljegyzett adatom, hogy előfordul SIB, ŠAB, SUB, SUBA, stb. alakban és a jelentések: „fényes, ragyogó, tiszta, hős pásztor, népek pásztora, nagyúr, Dumzi, (Dumu-zig, Damasek) Tammuz”. Nem mondhatom el, hogy a sumir panteonnak ez a nagyon vonzó alakja, a másokért magát feláldozó, fiatalon meghaló, de feltámadó pásztoristen a Tejút kígyószimbólumában van az ősi égábrázolásokon és határköveken megjelenítve. Mert a tavasszal megújuló, új bőrben előbújó kígyó is a feltámadás szimbóluma volt valamikor. Ez a kígyó életfüvet hoz a sumir legendákban, és magyar mesékben: feltámasztja a gonosz által miszlikbe vagdalt Kígyó-vitézt. Jó lenne mindezt és sok más egyebet elmondani és azután kérni meg az olvasót, hogy vegye elő az édes magyar eszét és döntse el, hogy nekem hiszi el azt, hogy Csaba mondai neve a sumir Šabból lett vagy ragaszkodik a hivatalos magyar tudomány álláspontjához, mely olvasható az Akadémia nagy Etimológiai Szótárában, Csaba címszó alatt. Bleyer Jakab véleménye szerint ez a német Erpfé név származéka.

Vannak más magyar nevek is, melyekről oldalszámra lehetne értekezni. Például a László név, amelyet hol Wladislawból, hol Lancelotból szoktak származtatni.

Sokkal valószínűbbnek látom, hogy ez az ősi királynevünk a sumirul "király"-t jelentő LUGAL szóból lett, amelyet a legrégebbi képírásban koronás ember rajzával jelöltek. A sumir "G" a magyar nyelvben már gyakran mint sziszegő hang jelentkezik. (Pl. GU: szó, GIR: szár (lábszár), GUR: szül, GIGIR: szekér.) Könnyen elképzelhető a következő fejlődése: LUGAL--LUSZAL--LÁSZLÓ.

Talán érdemes megemlíteni azt is, hogy az Elő-Ázsiából Itáliába vándorolt etruszk nép is hozott magával egy különös királynevet, amelynek használatához sokáig és szívosan ragaszkodott. Ez a név a latinositott LUCUMO formában marad meg; az etruszkok egyes szakvélemények szerint LAUSZME-nek ejtették².

Történeti neveink magyarázatával előszeretettel foglalkoztak olyanok, akik tudták, hogy nem tartoznak a magyarsághoz és tele voltak a magyarság iránti gyűlölettel. De az 1849 után elalélt nemzettel meg lehetett tenni, hogy ex cathedra tanították neki: ősanái emse = disznó és üsző = tehén voltak. (Sumirul úgy az Emese, mint az Eneeh magas papnői cím.) A kaján germán és sémita szaktekintélyek által elvetett konkolyt alázattal aratták tovább, nemzedékeken át a magyar nyelvészek, erősítve a hitet, hogy a honfoglaló magyarság totemeket tisztelt és vallása primitív babona volt. Eme hamis alapra épült legtöbb írás, mely a régi névadással foglalkozik. Pedig egy krajcárnyi történelmi érzék megsúghatta volna nyelvészeinknek, hogy egy magas hivatástudatú uralkodóház nem nevezi az ő fiatal férfiai Árpácskának, Zabocskának, Tormásnak, Torkoskának. Sumir nyelven Árpád: 'dicsőségre választott',

² Vacano: Die Etrusker, p. 126

Taksony: 'pajzs', Tarmah: 'herceg', Esellu: 'örömmünnep'.

Az ilyen gondolatébresztő adatok pontosabb megvilágosítását, kritikai feldolgozását olyan eljövendő boldogabb korra kell hagynunk, amelyben meglesz egy politikai hatalom intézményes segítsége, huzamosabb időn át, olyan kutatás számára, melyek eredményei várhatólag nem összetörni, hanem megerősíteni fogják a magyarság gerincét és öntudatát.

Most – ahogy lehet!

Sok esetben tudatosan és magyarázat lehetősége nélkül kényszerülök mást állítani, mint ami köztudat. Legyen szabad itt megjegyezni, hogy különösen a bibliai nevek esetében szükséges, hogy felismerjük: azok nagy része ismeretes volt ezer évvel Ábrahám elindulása előtt, és része a sumir szókincsnek. Ábrahám nem csak a maga és háza népe kultúráját hozta UR sumir városból, amely nagy vallási centrum volt hanem Ábrahám népe később, kanaánita közvetítéssel, másodlagosan is hatalmas sumir-akkád kultúrhatás alá került. Joggal írta George Sarton: „ahelyett, amit oly gyakran emlegetünk, hogy kultúránk gyökerei a görög és a héber, azt kellene mondani, hogy a sumir, héber és görög...”³

A bibliai nevek nagy része sumir eredetű és magyarok számára, akik bibliai neveket hordanak, nem lesz érdektelen megtudni, hogy ezeknek a neveknek milyen sumir szó felelt meg az Ábrahám előtti Mezopotámiában.

A Mária nevet például minden fonás a héber Meriamból származtatja: "keserves anya". Ez eddig rendben van. De tegyük hozzá azt is, hogy a Meri ősi sumir szó jelentései: keserű, méreg, tör. S az ékírásos feljegyzés több mint egy évezreddel előzi meg a héber feljegyzést. A Mária sumir név, éppen úgy mint a József, az Izsák, a Tamás, az Erzsébet.

A négy arkangyal neve kétségtelenül sumir származású. Valószínűleg abból az időből valók, amikor sumir papok a monoteizmus felé haladtak és úgy látták, hogy kisebb szellemek részei az egy Istennek.

Mihály Mihuel, Isten feje, képmása,

Rafael Ri-ba-el Isten dereka,

Gábor Gabri-el, Isten keble,

Uriel Uri-el Isten lába.

Nem állíthatjuk hogy a bibliai nevek közül akár egynek is magával hozta volna emlékét a honfoglaló magyarság. Kerülő úton, a kereszténységen át, jöttek vissza. De módunkban áll megállapítani, hogy sumir eredetű nevek, a sumir kultúrából kerültek a héber nyelvbe, tehát joggal számíthatjuk őket az ős-szittyá nevek közé.

Ez a munka nem teljes és nem végleges, nem is lehet az. Minden általam itt ajánlott etimológia feltevést jelent és nem bizonyosságot. Az ékírásos szövegek megfejtése körül még sok a bizonytalanság. Van olyan sumir gyökérszó, melynek több, mint száz különböző jelentése van. Ilyen szavak esetében bizonyos önkényességgel kellett választanom a történelmileg, néplélektanilag legvalószínűbbnek látszó magyarázatot. A sumir-magyar összefüggések kérdése még teljesen kimunkálatlan terület, azzal a magyar tudomány eddig keveset foglalkozott. Tévedni könnyű. Újabb megismerések után sokszor teljesen meg kellett változtatnom egy-egy összefüggésről való eredeti véleményemet. Részletekben most is tévedhetek – de erős meggyőződésem, hogy a lényegben nem tévedünk mi, akik a magyar szókincs zömét rokonnak tartjuk az ékírások szavaival.

A sumir szójegyzékekből olyan tömegben kerülnek elő magyar szavakkal világos rokonságban lévő szótövek, hogy a véletlen egyezések gondolatát el kell vetnünk. A hangtani megfelelések rendszere azonban itt nem olyan világos és következetes, mint az indoeurópai nyelvcsaládban. Meglepő, hogy a Grimm-féle hangváltozási törvények

³ Chaldean Astronomy of the last three centuries B. C. JAOS, Vol. 75No. 3. p. 168

nagyjából érvényesek sumir-magyar vonalon is, de sok a kivétel, melyeknek magyarázata még hiányzik. Pl. a sumir D hangnak általában a T felel meg a magyar szavakban, de nem mindig. Miért? Ezekről hely hiányában nem értekezhetünk most, ahogy nem beszélhetünk a névadások, a névhasználat sok érdekes kérdéséről sem.

Kérem munkám számára a magyar olvasó türelmes jóakarátát. Ha így olvassa e lapokat, úgy hiszem, meg fog világosodni előtte nemcsak sok magyar név ősi eredete, de egy igen fontos szakasza a magyar történelem előzményeinek is.

Ha pedig a két nyelv olyan közeli rokon, amilyennek a tények mutatják, akkor hinnünk kell, hogy a nyelv mellett a sumir örökség másik részét is magukkal hozták a honfoglalók: a magasabb rendű élet titkát.

Ebben van minden, ami az életet érdemessé teszi: a szabadság, az igazság, a becsület kultusza, a szépség keresése, a természet szeretete, embereknek egymás iránti embersége, és a humor mosolya.

Ezt a kincset hordozza még ma is, összetörten és szétszórta is, a magyarság. Értékét nem becsülik azok, akiknek értékmérők a dollár, a frank, a márka. De annak aki magyar, tudnia kell, hogy az örökséggel büszke felelősség jár. Az emberiség nem tud élni és boldogtalan. Nekünk van adnivalónk. Ezt tovább kell vinni, míg megéri rá az emberiség.

Tudnunk kell azt is, hogy a sumir-magyar rokonságot kincsnek ismerik nemcsak azok, akik messzebb látnak a tömegnél, hanem kapzsi, gonosz, vagy bolond emberek is. Ezek bódító maszlagnak, áfiumnak akarják feldolgozni és úgy eladni, a maguk hasznára. Ha ezek kerekednek felül, akkor olyan lesz ez a kincsünk, mint a kivesző indián törzsek kísértet-tánca: utolsó és reménytelen fekete mágia.

Nem szabad ennek megtörténnie.

A sumir eredet tana az élet vize, füve és fája a szétszaggatott magyarság számára. Vegyük körül tisztelettel, mint az angyalok a magyar címet. Védjük meg mindenfajta külső és belső ellenségtől. A virrasztók virrasszanak, az ügyelők ügyeljenek. A szétszórta, de értéke és hivatása tudatára ébredő magyarság magyar fog maradni a következő évezreden át is.

Montréal, 1970

ÁRKAY LÁSZLÓ (MONTREAL)

Turán vagy nem Turán?

A jelek arra mutatnak, hogy turáni örökségünk és rokonságunk elismertetése nagy lépésekkel halad előre. Persze nem kell túl korán örülni, mert szokásos és már nemzeti öngyilkosságba menő történelmi mafláságunknak megfelelően ez az „elismerés” szinte kizárólag abban nyilvánul meg, hogy emigrációnk hangadói a turáni örökségünk tényét már támadják. Eddig ugyanis igyekeztek agyonhallgatni, de most már többé nem lehet: túl erősek a bizonyítékai és túl sokan vallják igaznak a tételét. Más nemzetek, mint a zsidó vagy román, a legcsekélyebb látszatra is ugranak, vagy ha látszat sincs, akkor fabrikálnak maguknak, hogy nemzetközi tekintélyüket emelhessék. Így lesznek a dákokból ős-oláhok, a szumirokból és arámokból ős-szemiták és Mátyás királyunkból Románia román királya, mint azt legutóbb Montréalban az egyetemi könyvtáraknak szétosztogatott román „szakkönyvek” a világ legkomolyabb képével hirdetik gyanútlan kanadai diákok előtt. Mi, magyarok azonban olyan bolond nagyurak vagyunk itt Nyugaton, hogy meg nem nevezhető „magyar ajkú”, de idegen érdekeknek való talpnyalás céljából egymásután engedjük ki kezünkől a legnagyobb történelmi értékeinket, sőt mi magunk köpködjük le elsőnek múltunk tényeit.

Ez történt legutóbb is az állítólag legolvasottabb és legelterjedtebb nyugati magyar hetilap hasábjain az egyik legismertebb közírónk tollából, akit csak azért nem neveztek meg, mert három évtizeden át való kedves barátom – volt. De most már Arisztotelész példájára nem hallgathatok. Ő is az Etikájában, ott, ahol mestere és barátja, Platón eszmetanát cáfolja, mielőtt a tárgyra térne, a személyes barátság érzelmeit fejezi ki Platón iránt, de azután ezt mondja:

„... s ámbár az igazság és a barátság, mindkettő igen drága előttem, szent kötelesség elsőseget adni az igazságnak.”

Hogy a kommunisták hisztériáznak a turáni vonatkozásaink hallatára, azon nem kell csodálkoznunk. Az 1962-72-ben kiadott hétkötetes Új Magyar lexikon a „Turánizmus” címszó alatt (VI., 521.) így jajveszékelt:

„A magyarországi szélsőségesen reakciós, sovinszta fajelméleti mozgalomnak egyike. Ideológiai alapja az a téveszme volt, hogy az emberiség három (árja, sémi, turáni) fajra oszlik, s ezek közül a magyarságot és az ázsiai népeket egyesítő felsőbbrendű „harcos, barbár és romlatlan” turáni faj vezeti ki a világot a nyugati demokrácia csődjéből. A turánizmus képviselői (az 1910-ben alakult Turán Szövetség tagjai) kezdetben egy elképzelt pogány ősmagyar vallást próbáltak terjeszteni. (... ..) A turánizmus mozgalma a II. világháború idején fokozatosan beolvadt a nyilaskeresztes hungarista mozgalomba, mely számos jelszavát átvette és felhasználta a háborús uszításban.”

Érdekes és szomorúan jellemző módon nyugati magyar ún. „közíróink” hangja is teljesen egy húron pendül a fenti kommunista hangnemmél. Semmit sem értenek ugyan a tárgykörhöz, de a szájuk annál nagyobb. Tudálékosságukban mélyen agyonhallgatják a pozitív, konkrét tényeket és ügyes retorikával, ártatlannak látszó szónoki kérdések formájában kizárólag támadó érveket sorakoztatnak fel, miközben

nem átalldják saját magukat még „tárgyilagossnak” is nevezni. Így tesz a fenti cikk is. Melyek ezek a támadó állítások? Hetet sorol fel. Ügyes szónoki kérdések formájában:

1. A turáni népek nem főznek bennünket elismerni.
2. Nincsen ránk szükségük.
3. Nem szánnak szerepet nekünk.
4. Szegény rokonok vagyunk gazdag házban.
5. Janicsárnak használnak majd fel bennünket.
6. Népek nyúzóivá fogunk válni.
7. Csupán eszközül szolgálunk a hódításukban.

Mindez persze ahány szó, annyi valótlanság és pontosan olyan értékű, mintha valaki Jézus tanítását csak akként ismertetné, hogy az a péntekkel és a tizenhárommal kapcsolatos babonáknak, vagy mondjuk a Vatikánnak a mai rendszere. Lássuk ezzel szemben a tényeket, amelyeket mind a kommunisták, mind pedig nagyképű emigráns „közíróink” feltűnő egyetértésben mélységesen agyonhallgatnak.

A legtárgyilagosabb adatokat a 21 kötetes Révai Nagy Lexikonban (1910-1935) találtam, s az alábbiakban legnagyobb mértékben azt használom. Boros János és Rapcsányi László, akik közül legalább az egyiknek csak a neve magyar, írt ugyan egy 450 oldalas könyvet „Vendégségben őseinknél” címmel (gondolat, Budapest, 1975), s abban itt-ott meg is említi Turánt (a 40., 21. és 360. oldalon). De minden tudományoskodó ál-tárgyilagosságuk ellenére olyan ügyesen elkenik a témát és agyonhallgatják a legalapvetőbb tényeket, hogy művük megtévesztő, használhatatlan -- és hamis.

1. Turán” (Turani, Turanj)

Ősidók óta, vagyis Hérodotosz (Kr. előtt kb. 485-425), „a történelem atyja” előtt már sok-sok évezreddel a mai Irántól északra elterülő s ma már szeptember- és sivatag-vidék neve a Káspói-„tenger” (valóságban tó), Aral-tó, valamint az Amu-Darja és Szir-Darja folyók mentén. A szemita óperzsa mondák szerint Ormuzd országával (a mai Iránnal) szomszédos ország volt Turán, amelynek ők – természetesen – az „Ariman” (sötétség, gonosz szellem országa) jelzőt adták, mert szerintük annak „vad népei” gyakran betörték a szemitákhoz és ott pusztítást vittek véghez. (Vagy inkább – tehetjük hozzá – fordítva, mert a turániak szétszóródtak, a szemiták pedig ma erősebbek, mint valaha.)

Turán területe csaknem hárommillió km² és legnagyobb része táblás síkság, vagyis ideális „tejjel-mézzel folyó ország”, és teljes kultúránk eredeti bölcsője... volt, amíg a Kr. előtti évtizedek valamelyikében tragikus módon el nem sivatagosodott. Éghajlata ma már igen száraz és emiatt nagyrészt lefolyástalan, mert a rajta itt-ott még felbukkanó források vize a homokban vész el, két folyója pedig (az Amu-Darja és a Szir-Darja) a szintén lefolyástalan Aral-tóba ömlik. Lakói ma nagyrészt egyszerű és már műveletlen nomádok, akiknek fogalmuk sincs arról, hogy a Szovjetunió dicsekedve hordozza körül San Franciscótól New Yorkon át Montréalig az ő területükön talált sok ezer éves, gyönyörűbbnél gyönyörűbb – és főleg ismeretlen eredetű – tömör színarany és ezüst ötvös-remekeket, amelyek szinte kizárólag a mi Csodaszarvasunkat és magyar népmondáink egyéb szereplőit ábrázolják. A nyugati világ nem győz bámulni és ezrével tolong a múzeumainak kölcsönzött „szovjet” archeológiai műremekek csodálatára és közben neki sincs fogalma arról, hogy mit is lát... László Gyula próbált írni erről (Hunor és Magyar nyomában, Gondolat, Bp., 1967), de persze ő sem mondhatott többet, mint amennyit engedtek neki.

2. Turáni népek

Hogy az ősi népek igen magas kultúrfokon állottak, azt nemcsak a hallatlanul

gazdag aranyleletek igazolják, hanem főleg a kiterjedt öntözőrendszerük itt-ott fennmaradt nyomai. Mert ez központilag szervezett államrendszert, magas fokú tervezést és erőskezü, egységes végrehajtó hatalmat követel. Tudományt tételez fel, amit csak főiskolákon lehet elsajátítani, mert matematika, meteorológia, hegy- és vízrajz, mechanika és mérnöki tudományok ismerete nélkül nem lehet hárommillió km² vízszabályozását évezredekken át biztosítani.

Hogy a későbbi korokban kiket értettek „turáni népek” alatt, az az idők múlásával változott. A keleti költészetben Iránnal ellentétben Turánnak nevezték ama Afganisztánban lévő Ghor (az ókorban Paropamisosz) hegyvonulattól északra levő nagy, ismeretlen és általuk természetesen barbárnak tartott területet, tehát a szó jelentése akkor kb. az volt, mint később a görög irodalomban Szkythiáé. A turáni területen túlnyomórészt az a nép lakott, amelyet később turk, türk névvel jelöltek, s ennek alapján a törökök őseinek tekintik őket, mint mi magunkénak a szittyákat (szkítákat). A modern nyelv- és néptudományban a „turáni” szót elsőként a német Max Müller (1823-1900) keleti nyelvész és etnográfus alkalmazta, turániaknak nevezve Európa és Ázsia azon népeit, amelyek sem a szemita, sem pedig az indogermán csoportba nem tartoztak. Ez persze így feltárlva ma már téves (minden kezdet nehéz!), de bőven elegendő volt a mai tudálékoskodó érdekszakembereknek ahhoz, hogy sárba rántsák a turanizmus teljes tudományát.

Max Müller a turáni népcsaládot két fő csoportra osztotta: északira és délire. Az északiakat urál-altainak is nevezik. Ez a csoport öt osztályra oszlik: tunguz, mongol, turk-tatár, finn-ugor és szamojéd. A déli csoportot négy ágra bontotta: tamal, bhotija (tibeti és bhotani), thai (szíami) és maláji. Később egyesek csupán az urál-altai népeket tekintették turáni eredetűnek. A „tarán” vagy „turán” szó pedig a 19-ik század végi törököknél az összes törökfajú népek egybefoglaló nevévé lett, s így a turanizmus nálunk akkor annyit jelentett, mint pánturkizmus. Nálunk, magyaroknál Max Müller hatása alatt kezdték a turáni szót használni (addig csak „szittyá” vagy „szkíta” ősökről tudtak), majd új, teljesebb tartalmat adott az elnevezésnek a Turáni Társaság által kezdeményezett mozgalom, amivel alább fogunk foglalkozni.

Hogy napjainkban kiket értünk turáni népek alatt, arra vonatkozóan legyen szabad idéznem a Révai Nagy Lexikon 1926-27-ben kiadott 18-ik kötetéből a „turánizmus” címszó egy részét. (Kiemelések éntőlem.)

„Turáni népek alatt szorosabban véve a magyarral rokon urál-altai népeket értjük, tágabban az összes urál-altai és kelet-ázsiai népeket. Eszerint szorosabban: a magyarok, finnek, észtek (zürjének, mordvinok stb.), az eredeti bolgárok, a törökök, tatárok, türkmének, kirgizek, üzbégek, baskírok stb. – tágabban pedig ezeken kívül még a japániak, koreaiak, mandzsuk, mongolok, kínaiak, annamiták, birmaiak, tamulok, gurkhák és tibetiek tekinthetők turáni népeknek.

Turan államok jelenleg: Finnország, Észtország, Magyarország, Bulgária (részben), Törökország, Japán, Kína, Sziám, Tibet és Nepál.

Történelmi turáni népeknek tekinthetők a szumirok (Révai már 1926-ban tudta ezt!), etruszkok, pelazgok, szkíthák, masszagéták, párthusok, hunok, avarok, indoszkíták, besenyők, palócok, jászok és kunok. Paikert szerint ma több mint hatszázmillió ember tartozik a turáni népcsoporthoz. A mozgalom minden turáni államban, különösen pedig Magyarországon, Törökországban és Japánban egyre terjed és erősödik.” (Révai, XVIII., 525.)

3. A turáni nyelvek

első szakértője szintén Max Müller volt. E fogalom alá a ragozó nyelveket (szumir, magyar, urál-altai, dravida, tibeti, maláji stb.) soroljuk, szemben az egytagú (kínai nyelvek) és hajlító (indogermán, sémi) nyelvekkel. Ma persze harsány hahotával

veti el a nyelvészeti „érdektudomány” a turáni nyelvcsalád létezésének tényét, mert ha elfogadná, kiderülne, hogy a földkerekség legnagyobb és legelterjedtebb nyelvcsaládjában nem a sémi/indogermán (ide tartozik a hébertől kezdve az angolon, németen át az arabig minden „hajlító” nyelv), hanem -- a turáni.

Ezzel kapcsolatban a fentebb már említett Boros János (Vendégségben őseinknél, 30-31. oldal) egyszerűen hazudik, amikor a turáni nyelvrokonságról azt állítja, hogy az merő „szóhasználaton” alapulna, másrészt egyetlen „tárgyi érvként” a budapesti Füles rejtvenyűjság (!) 1973. április 12-i (17. évf., 15. sz.) számának 8. oldalán levő „Mosolygó nyelvészkedés” című keresztrejtvenyűjétől (!) lopott trükköt alkalmazza. A „Füles” szerint az, hogy „jön a vonat”, finn nyelven úgy hangzik, hogy „juna vinoa”, csak éppen juna a vonat, vinoa pedig a „jön”... Boros János egyetlen ugyanilyen „tudományos” érve pedig az, hogy „ország halma” sumirul úgy szól, hogy „hurszág kaloma”, de a kaloma jelenti azt, hogy „ország”, a hurszág pedig a „halma” – s ezt nevezi tudományos cáfolatnak. Ilyen tréfás szójátékokat a világ valamennyi nyelve között lehet találni, de józan ember számára az ilyesmi csak a „Füles” kellemes időtöltésének színvonalán áll.

4. A turáni faj

embertani vonatkozásait legpontosabban a pesti Pázmány Péter (ma Eötvös Loránd) Tudományegyetemnek ötven éven át volt antropológus professzora, Bartucz Lajos (1885-1966) dolgozta fel az 1940-ben kiadott „A magyarság antropológiája” című 510 oldalas könyvében. Persze ma őt is le kell gyaláznunk... A már idézett „Vendégségben őseinknél” kötetben (497. oldal) Rapcsányi László nagy mellel kijelenti, hogy „Bartucz véleménye, szóhasználata ma már túlhaladott, és magán viseli a kor nemzeti ideológiáját”. S teszi ezt lelki nyugalommal anélkül, hogy hamis állítását egyetlen konkrét adattal, érveléssel vagy számjeggyel is bizonyítaná. Bartucz könyve viszont tele van statisztikai kimutatások és pontos adatok tömegével, s ezek alapján szögezi le, hogy a mai magyarság nyolc fajelem vegyülete, amelyek közül a messze legjelentősebb a tiszta turáni (turanid) és turános beütésű (turanoid) elem. (Bartucz, i.m. 414. sköv.) Az eredeti turáni fajelemet Bartucz eleinte „kaukázusi-mongoloidnak” nevezte, de könyve írásakor már az „Alföld rassz” (Momo Pannonicus) nevet alkalmazta rá,

„...minthogy legjellegzetesebb képviselői a nagy magyar Alföldön és dunántúlon találhatók. Ez egyúttal az a rassz-típus, amelyre valamennyi között leginkább reá illik a „magyar típus” megtisztelő kifejezés, mert az ilyen alakban és főleg ilyen fizionómiával sehol másutt a világon nem található”. (Bartucz, i.m. 419.)

Hogyan lehetséges, hogy „sehol másutt a világon nem található” és mégis turáni? Bartucz erre is megfelel:

„Az ázsiai turanidok különböző tájtípusai egyszer a mongolid, máskor kifejezetten az elő-ázsiai rassz felé tüntetnek fel szembenőbb közeledést, a magyarországi turanidok azonban teljesen a kettő között foglalnak helyet, oly módon azonban, hogy a mongolid bélyegek teljesen elhalványultak, kifinomodtak, európaisodtak, ami... azt bizonyítja, hogy e rassz alapanyaga sohasem volt tiszta mongolid, hanem eredetileg is már jellegzetes közti alak volt.” (Bartucz, i.m. 417.)

Rákóczi Ferencünk ránk maradt koponyája tiszta turáni típus és szintén annak mutatja őt Mátyási Ádámnak a Nagyságos Fejedelemtől készített egykori, közismert arcképfestménye is. (lásd Bartucz, i.m. 494.)

5. A turáni történelem

a földkerekség legrégebb ismert históriája, bár évszámok egyáltalán, nevek és

események pedig csak szemita torzításban és a népi emlékezet idealizálásában maradtak ránk. Annyit bizonyosan tudunk, amennyit Révai tömören így fogalmaz:

„Turánból hatalmas néptömegek vándoroltak ki időnként, többek között az ismert legrégebb kultúrnép, a szumir is innen vándorolt ki Mezopotámiába. Ezért turánt lehet ma a legősibb ismert kultúra bölcsőjének tekinteni (Révai, XVIII., 524.).

Márpedig a szumirok Kr. előtt a 3. évezredben már virágzó birodalom urai voltak Mezopotámiában, tehát Turánra vonatkozóan még sokkal korábbi eseményekről van szó. Ma már biztosan tudjuk azt is, hogy az egyre inkább sivatagosodó Turánból óriási tömegek vándoroltak keletre (Kína, Japán), délkeletre (India, Óceánia), délre (Mezopotámia), délnyugatra (Egyiptom) és nyugatra (Európa, s főleg a Kárpát-medence őslakói). Ezek a vándorlások azonban nem egyszerűen nagytömegű, de egyéni menekülések voltak, mint a 2. világháború utáni és 1956 tragikus emberáldozata a bolsevizmus népgyilkosságai elől, hanem egységes tömegű vándorlások, amelyeknek feltétlenül szervezeteknek kellett lenniük, mert bármerre mentek, újabb kultúrák önálló letéteményeseivé váltak. Itt kell majd keresnünk a kulcsot az eszkimó és indián nyelvek, népmondák és ősvallások vonatkozásaihoz is, amelyekről német és amerikai tudósok állapítják meg, hogy meglehetősen hasonlóan a „finnugor” (?) népekéhez. (Hol voltak akkor még a „finnugorok”, hiszen itt abban a korban vagyunk, amikor Alaszkát még szárazföld kötötte össze Ázsiával!)

Hogy pontosan mi történt a turániakkal, azt valószínűleg csak akkor fogjuk megtudni, ha majd szabad kutatás tárgyává válhatnak a Vatikáni Levéltárban, British Museumban és egyebütt sokatmondó módon hozzáférhetlenné tett és ma még zárlat alatt tartott szumir agyagtáblák százezrei. Addig pedig csak a zsidó Biblia gyűlölettől fröcsögő kitételeire kell hagyatkoznunk, amellyel az pl. Bál, Nimród, Árpád és egyéb turáni neveket illet és a velük kapcsolatos történelmet torzítja.

Ezt a módszert vette át a római papság is, és nem a nem létező „turáni átok”, hanem másfélezer év óta tartó hazudozásaikkal ők a felelősek azért, ha mindmáig rossz és hamis hírünk van a világban. Az ókori szemita arab történészek még a turániakat rágalmazták mindazzal, amit a későbbi, főleg görögök szinte szóról-szóra a szittyákra húztak, majd a 10. században Regino trieri apát (meghalt 915-ben) szintén minden változtatás nélkül a magyarokra alkalmazott, akik őszerinte „vért isznak; az embereknek, akiket elfognak, a szívét darabokra vágva mintegy orvossággént felfalják és semmilyen könnyörület sem hatja át őket...” Ebből mindenesetre megtudjuk azt, hogy a római papság a 10. században a magyarokat még igenis a szittyák leszármazottainak tartotta, akiket viszont a görögök-arabok a turániaktól eredeztettek. S ennyi nekünk egyelőre elég is, köszönjük szépen.

Közbevetőleg megjegyzendő, hogy a római papság magatartása irántunk ma sem változott Regino apát óta. A jezsuita Nagy Töhötöm írja a „Jezsuiták és szabadkőművesek”-ben, hogy amikor 1945-ben diplomáciai megbízatásból tárgyalt Vatikánban a szintén jezsuita Páter Leiberrel, „akiről itt mindenki tudja, hogy őszsentségének több mint hivatalos szövegíróje” (219. oldal), Páter Leiber szükségesnek tartotta Nagy Töhötöm fejéhez vágni, hogy a magyarokról „egész Európa úgy vélekedett egyszer ezer évvel ezelőtt, hogy kárhózatra és pusztulásra szánt pogány népség”... (221. oldal). A Vatikán nem felejt. A saját rágalmaikat és hazudozásait a legkevésbé. Azt is meg kell mondani, hogy Nagy Töhötöm a könyvében ezt az epizódot még csak nem is rosszállóan említi. Tényszerűen leírja, mert megtörtént és Páter Leiberről minden vonatkozásban nagyon dicsérően nyilatkozik.

6. Turáni Társaság

Éles ellentétben azzal, amit e cikk elején idézett kommunista Új Magyar Lexikon hazudozik, az 1910-ben alapított Turáni Társaság a Révai Nagy Lexikona szerint:

„Főleg tudományos társaság, a magyarokkal rokon turáni népek történelmével, irodalmával, tudományával, művészetével, közgazdaságával stb. foglalkozik. Több szakosztálya és bizottsága van. Számos expedíciót küldött ki Kis-, Közép- és Kelet-Ázsiába. Rendszeres előadási ciklust tart, kiváló előadókkal. Eddig több száz turáni, különösen török ifjúnak tette lehetővé, hogy magyar egyetemeken és egyéb tanintézetekben alapos nevelésben részesüljön. Folyóirata, a Turán 1913-ban indult meg elsőben Paikert Alajos, utána Vikár Béla, majd gr. Teleki Pál, újabban Bán Aladár szerkesztésében. A társaság élénk kulturális összeköttetést tart fenn a turáni népek között. Újabban Finn-Észt Intézetet és Török Intézetet alapított. Védnöke József Ferenc királyi herceg, első elnöke volt gr. Széchenyi Béla, azután gr. Teleki Pál, újabban Pekár Gyula; megindítója és szervezője Paikert Alajos. Főleg a Turáni Társaságból fejlődött ki a szorosán tudományos Körösi Csoma Társaság gr. Teleki Pál elnöke alatt, folyóirata a Körösi Csoma Archivum.” (Révai, XVIII. kötet, 1926-27, 524. oldal).

És azt merészezi a kommunista Új Magyar Lexikon „elképzelt pogány ősmagyar vallás”-sá hazudni, egy követ fújva a Nyugatra szabadult szemita-talpnyaló ostoba magyar firkászokkal. A felsorolt nevek század-eleji legnagyobb tudósaink és szakértő műfordítóink élgárdáját képviselik!

Paikert Alajos (1866-) antropológus, egyetemi tanár, washingtoni diplomata, Apponyi Alberttel együtt a Magyar Külügyi Társaság alapítója és annak alelnöke, a Mezőgazdasági Múzeum igazgatója, és még oldalakon át lehetne sorolni... Számos önálló könyve közül említsük meg:

Ázsia jövője (1913), A turáni Társaság eddigi és jövő működése (1914),

Der turanische Gedanke (1917), A turáni eszme (1922),

A turáni gondolat politikai vonatkozásai (1925),

Les rapports politiques de la pensée touranienne (1925),

Ázsia ébredése (1934)

és még háromszor ennyi közgazdasági, diplomáciai és nemzetpolitikai mű. A kommunisták persze agyonhallgatják őt...

Vikár Béláról (1859-1945) talán elég annyit megjegyezni, hogy mint a modern népdalgyűjtés úttörője, ő használt elsőnek fonográfot a magyar népdalok rögzítésére; ezekkel a hangfelvételekkel ő vette rá Bartók Bélát és Kodály Zoltánt népdalok rendszeres gyűjtésére és ő vezette be mindkettőt ennek kulisszatitkaiba, s ő fordította le magyarra a finnek nemzeti eposzát, a Kalevalát. Mind a magyar, mind pedig a Finn Tudományos Akadémia tagja volt.

Teleki Pálról (1879-1941) elég még kevesebbet mondanunk. Most nem a tragikus sorsú államférfi, sem pedig a még igazán nemzeti szellemű Magyar Főcserkész, hanem a földrajztudós egyetemi tanár munkája a témánk, aki már 1917-ben értekezik „Az elsődleges (primitív) államkeletkezésről”, majd 1918-ban közlésezi a „Turán” folyóirat azévi első és második számában „A Turán földrajzi fogalom” című alapvető cikksorozatát.

Bán Aladár (1871-1945) költő, műfordító, irodalomtörténész és folklorista. Ő az észak nemzeti eposzának, a Kalevipoeg-nek a magyarra fordítója. A finnek költészetéből is fordított. Látható, hogy a turáni gondolat tudósai egyáltalán nem tagadják a finn-ugor rokonságunk (de nem „eredetünk”) tényét. Sőt minden jel szerint többet tettek a népszerűsítéséért, mint a mai finnugrázó sovíniszta szájhősök.

Széchenyi Béla (1837-1918) földrajzi utazó, az 1887/78. évi kelet-ázsiai expedíció vezetője. Útjáról háromkötetes hatalmas munkában számolt be: „Széchenyi Béla gróf keletázsiai útjának tudományos eredményei” címmel (Budapest, 1890-1897), ami angol és német nyelven is megjelent. Útja során bejárta Indiát, Japánt, Jávát, Borneót, főleg pedig Kína nyugati részét, de expedíciója Tibetbe sajnos nem juthatott be a tibetiek féltékenysége miatt, azonban Jünnanon keresztül sikerült Hátsó-Indiába behatolnia. Tudományos eredményeiért a legmagasabb kitüntetésekben részesült.

Pekár Gyula (1867-1937) vörös posztó a kommunisták szemében, mert az 1919-es bolsevista forradalom leverésének egyik szellemi vezetője volt. Főleg nagyszámú szépirodalmi műve ismert, de mint nemzetpolitikus is vezető helyen állott az országban.

Ez a hat személy csak kiragadott példa a Turáni Társaság szellemi színvonalának érzékeltetésére. Talán egy szóval még megemlíthetjük Teleki Pál mellett a másik nagy földrajztudósunk, Cholnoky Jenő (1870-1950) nevét is, aki „Turán” című könyvével méltó koronát tett a Turáni Társaság felbecsülhetetlen működésére.

7. A turáni mozgalom

Itt ismét a Révai Nagy Lexikonát idézem (XVIII., 524.): „a turáni népek, államok és területek kulturális, gazdasági és politikai együttműködésének és haladásának megalapozása és fejlesztése.”

Ez a márványtáblára kívánczoló alaptétel ma, több mint félszázaddal a kinyomtatása után érvényesebb és parancsolóbb, mint valaha. Ezért töltött el egészen különös örömmel, amikor meghallgathattam az Ausztráliában tartott 1977-es Turáni Fesztivál hangfelvételét. Magyarok rendezték, egy tucatnyi turáni nép ott élő fiataljai voltak a szereplői és a magnóból feldörgő tapsviharak tömörségéből ítélve hatalmas nézőközönség előtt adták elő népművészetünk számain. Sajnos már nincs a kezemben a hangfelvétel, de arra emlékszem, hogy az ünnepi beszédet maga az ausztráliai bevándorlásügyi miniszter tartotta – nagyon ügyesen és főleg tájékozottan kiemelve a turáni népek kultúregységének óriási fontosságát --, s hogy a tucatnyi ott szereplő turáni nemzet között a magyaron kívül részt vett a japán, sőt a kínai is! (Mert ők nem olyan kötnivaló maflák, mint mi vagyunk, nagyszájú magyarok. Ők – szerencsénkre – tudatában vannak a rokoni kapcsolattartás hallatlan nemzetközi jelentőségének.)

A Fesztivál bevezető száma az összes szereplő nemzet ünnepélyes bevonulása volt lobogóik alatt, éspedig – jól tessék megfogózkodni! – a Rákóczi-induló ütemeire. Magyarok, finnek, törökök, észtek, kínaiak, bolgárok, japánok, ceyloniak, baszkok, sziámiak, tibetiek és nepáliak a Rákóczi-indulóban találták meg közös hangjukat. Volt egy másik együttes számuk is. Tetszik tudni, milyen zenekísérettel? Kodály Zoltán Hány Jánosából a Bécsi Harangjátékra! Igaz, hogy alig ismertem rá, mert egészen „elkínaiasított” hangszerelésben játszották...De Uram Isten, hála a magasságos egeknek, hogy egyáltalán zenélték! Megismerték, beszéltek róla – rólunk – táncoltak rá és magukénak ismerték el a világ egyik sarkától a másikig! Sajnos a Fesztivál magyar szervezőinek-rendezőinek nevét elfelejtettem – Polgár Lajoséra még emlékszem – de a diplomáciai teljesítmény tekintetében is toronymagasan állanak a világ túlsó felén szájkodó műmagyar firkászok üresfejű tudatlanságának turángyalázása fölött.

Mert a komoly történettudomány egyszerű igazságain túlmenően itt erről van szó: diplomáciai teljesítményről. Mélységesen szégyellem magamat mint magyar a zsidók előtt éppúgy, mint a románok előtt azért, mert azok még légből kapott hazugságokból és kiáltó történelemhamisításokból is képesek óriási nemzeti előnyöket, sőt birodalmakat összekovácsolni maguknak. Nekünk meg itt hull az ölünkbe az idegenek által felfedezett archeológiai, történelmi, nyelvészeti, népművészeti és antropológiai tények megdöbbentő logikával összefüggő és egymást szervesen kiegészítő tömege – de nem!... Mi olyan bolond nagyurak vagyunk, hogy nekünk mindez nem kell! Mi finnyáskodó orrfintorgatással csak ködös szónoki kérdésekbe bújtatott nyafogó kifogásokat vagyunk képesek olvasóink hallgatóink szeme elé tárnunk történelmi tények helyett.

Pedig vigyázat, írók és előadók, mert magyar népünk megérzi, ha hamisan szól előtte valaki! Érzi akkor is, ha iskolázottságban, szellemi, tudományos felkészültségben esetleg az író vagy előadó alatt marad és ha nem is képes őt kapásból cáfolni. Egy

Amerikában élő „magyar ajkú” 1977 őszén előadást tartott időszerű nemzetpolitikai kérdésekről egy nyugat-európai kisvárosban, s annak hangvételét egy barátomtól kölcsönkaptam. Brilláns konferencia volt, hiszen az előadó egyik legnagyobb nevű ún. „közírónk”, akinek politikai kommentárjait minden héten több ezer Nyugaton élő magyar olvashatja. De valami „nem stimmelt” az előadás körül, amire első hallás után magam sem tudtam rájönni, hogy micsoda, olyan kitűnő retorikával adta elő az illető. Ezért vettem magamnak a fáradságot és a másfélórás hangfelvétel teljes szövegét – amelyből 50 perc volt a kérdések és hozzászólások ideje – teljes egészében szóról-szóra legépeltem. 71 oldal lett ugyan, de megérte, mert általa ki is bújt előttem a szeg a zsákból. Hallgatósága viszont, amelynek jó része a hozzászólásokból ítélve egyszerű, derék, igaz magyar ember volt, szintén nem tudta megfogni, hogy hol van az eb elhantolva, de a magyarnak veleszületett ősi intelligenciájával MEGÉREZTE, hogy ez az ember sunyi módon alattomoskodik velük, s ezért „hozzászólások” címén parázs vita tört ki! Ötven egész percen át ostromolták az előadót, úgyhogy az átírás során végül is számozógéppel megszámoztam a viharszerűen egymásba tornyosuló, pattogó felszólalásokat. Tudjátok, mennyi volt 50 perc alatt? Hétszáztizenkettő! Mert az igazi magyar megérzi, ha hamisan szólnak hozzá és nem hagyja magát. Az egyszerű igazságot akarja.

Hogy hol volt a „ragyogóan homályos” konferenciában a kutya elásva, az az előadónak egy pár héttel később már Amerikából egyik európai barátjához írt leveléből derült végleg ki. Sajnos nem mondhatom meg, kitől kinek, mert nemcsak hogy magánlevél (bár közéleti szereplők és téma), de még a címzett sem tudja, hogy az az én kezembe jutott. A levél a „magyar-szumir babonáról”, illetve „az emigrációnk elbalkanizálódását illusztráló szumir szélhámosságról” szól, és megjegyzi: „Remélem, hogy talán tudok tenni valamit ez ellen a magyarságra szégyent hozó bárgyúság ellen”.

Megjegyzendő, hogy az illetőnek pontosan annyi köze van a magyarság ügyeihez, mint énnekem mondjuk Izrael belpolitikájához – ámbár igaz, hogy én már elfelejtettem héberül, de ő, mint látható, még elég ízesen használja szép magyar nyelvünket akkor is, ha történelmünkhez semmit sem ért. Hát így búj ki a szeg a zsákból. Ideje, hogy mi magunk vegyük kezünkbe a saját sorsunkat.

A bevezetésben említett hét siránkozó kifogásra csak néhány ellenkérdés a válaszom. De ezek nem üres szónoki kérdések, mert meg is felelek rájuk. Persze teljesen át kell fogalmaznunk utolsó ezer évünk egész történelmét, hogy kiszabadulhassunk a sok évszázados Habsburg- és most szovjet-szemlélet kalodájából.

Ismerjük-e turáni testvérepeinket? Nem ismerjük. Kitapasztaltuk az ő mivelünk kapcsolatos szándékainkat és céljaikat? Nem tapasztaltuk ki. Van őrajtuk kívül bármi más történelmi választásunk? Nincsen semmi az ég egy világon. Igen, bőven van tapasztalatunk Nyugatról, Vatikánról, kapitalizmusról, zsidókról, németekről, franciákról, angolszászokról, oroszokról, amerikaiakról. Egytől-egyig valamennyi zsákutcába vitt bennünket; eladott, kihasználta, megcsönkített, kirabolt, meggyalázott és gyilkolt ezer éven át. Köszönjük, elég volt.

De mi más választásunk marad? Utolsó lehetőségünk csak a Kelet. Persze volt tatárjárás, törökdúlás – és mindkettő Keletről. Csak éppen kényelmesen elfelejtjük, hogy a tatár eredetileg csak békés átvonulást kért tőlünk, mint testvéreinktől, de mi nagyurasan lemészároltuk a diplomáciai követeiket, ha jól emlékszem, kétszer is egymásután. Meg is ittuk a levét, de alaposan. A töröknek pedig mi csak útjában álltunk, mert annak célpontja nem mi voltunk, hanem a Habsburg-birodalom. Diplomáciai éleslátás helyett azonban voltunk szívesek a Habsburgok nyakát – és mellékesen Franciaországot és Angliát – megmenteni egy 155 éves vérzés árán. A fizetség érte Rodostó volt és az aradi vértanúk bitófái. Köszönjük, elég volt.

A két világháborút, a légibombázásokat, Trianont, negyvenötöt, ötvenhatot, Jaltát és a két SALT-ot már nem is említem. Elég volt.

Hogy milyenek valójában a turáni rokonaink? A napokban véletlenül került kezembe a Time hetilap kanadai kiadásának egy majdnem hatéves példánya (1973 december 10.). Benne az egyik hosszú cikk („Japanese Bonanza”, 68-70. oldal) arról szól, hogy a japán kormány és ipari nagyvállalatok csak 1973 folyamán összesen 16 millió dollár készpénzt ajándékoztak olyan amerikai főiskoláknak, amelyek hajlandók voltak bármiféle, Japánnal kapcsolatos tantárgyat oktatni, vagy tudományos kutatást folytatni. A pénzt éppen csak kérni kell tőlük, mondja a cikk, és egy-egy főiskolának egymillió dollárnál kevesebbet eddig sohasem adtak. Erre a nagylelkű magatartásra a szemfüles – és sokatmondó nevű – Jerome Alan Cohen „amerikai” egyetemi tanár jött rá, amikor 1972-ben vendégprofesszor volt Kiotóban a Doshisha Egyetemen és valami koktélpartin tipikus zsidó tapraesettségével megjegyezte a Mitsubishi mammutvállalat szintén jelenlévő vezérigazgatója előtt, hogy igazán adhatna pénzecskét a Harvard Egyetem jogi fakultásának... Valószínűleg ő maga lepődött a legjobban, amikor minden további nélkül kapott egymillió dollárt. A Time cikkét a szintén jiddis-nevű Edwin O. Reischauernek, az USA „távolkeleti szakértőjének” fényképe ékesíti, amint öt hónap alatt akkor éppen harmadszor „ugrik át” Tokióba, hogy a harmadik egymillió dolláros csekket vegye át, ez alkalommal a Nissan autóvállalattól, de a cikk hozzáteszi, hogy rövidesen egy negyedik milliót is fog kapni a Toyotától...

Hogy miért teszik ezt a japánok? A Sumitomo nagyvállalat vezérigazgatója, Giishi Miyasaka, kertelés nélkül megmondja: „Japán komoly tanulmányozása nagyobb nemzetközi megértést és jóindulatot fog eredményezni”.

Elgondolkozom... Ha lenne egy csöpp sütnivalónk és ha egyetlen valamirevaló nyugati tanintézetünk, a léteért ma fuldokolva küzdő Burg Kastl-i magyar iskola akármilyen vonatkozásban – pl. turáni tanulmány – Japán komoly tanulmányozásáról” is felvenne egy tantárgyat, akkor a mai kis középiskolából holnaputánra mamut-egyetemmé válhatna. De ha még gondolkodni sem próbálunk meg (fölötte) erről...?

Hogyan viselkednek a turáni népek?... Ugyanabból a Time-cikkből az is kiderül, hogy az ENSZ égisze alatt Tokiótól 72 km-re északkeletre egy nemzetközi egyetem épül, amelynek 400 millió dolláros kezdeti költségéhez Japán 100 millió dollárral járul hozzá; ingyen adja a szükséges óriási földterületet (a túlszűfolt Japánban, ahol minden talpalatnyi föld aranyat ér!), az összes épületet a saját költségén építteti és minden évben a fenntartási összköltség felét is fizeti...

Hogyan viselkednek a turáni népek?... Ismerek egy kínait. Itt él Nyugaton és senkivel sem érintkezik. Londonban szerzett doktorátust és most 65 éves. Legújabbban összeszedte az erdélyi magyarüldözésre vonatkozó összes utólérhető könyvet, cikket és tanulmányt német, angol, francia és spanyol nyelven, mert évente egyszer vagy kétszer hazarepül Pekingbe család látogatásra és tájékoztatásul át akarja azokat adni. Ez már eddig is megrendítően gyönyörű, pedig még van egy hozzáfűzni valónk. Éspedig az, hogy a legközelebbi rokona Kína jelenlegi helyettes miniszterelnöke...

Így viselkednek a turáni népek.

Befejezésül tragikus sorsú, legnagyobb jelenkori történetírónkat, dr. Málnási Ödönt idézem, akit egyképpen vetett az elvei miatt börtönbe a Horthy-rezsim és a Rákosi-terror; magas vatikáni kitüntetése ellenére ugyanúgy végig üldözte őt a nagybirtokos egri érsek, mint az emigrációban az amerikai „magyar ajkú” zsidóság, de történelmi igazságainkat mégis fennhangon és cáfolhatatlanul hirdette egészen a haláláig:

„A turáni népeknek a barátságból való kirekesztése – írja Málnási professzor – több

mint bűn: örültség. Annál inkább, mert a... turáni népek vezetőiből igen sokezer művelt ember a magyarokat rokonoknak tartja s baráti együttműködésre kész. Ilyen körülmények között a turáni mozgalom előharcosai a magyar jövőnek tesznek szolgálatot. (... ..) Ezt a munkát Magyarországon dolgozó hivatásos tudósok nem végezhetik el..., éppen ezért ezt a munkát csak az emigrációban élő hivatásos szakképzett magyar tudósok végezhetik, s mivel ezek száma csekély, azért túlnyomórészt művelt tudományos műkedvelők. (... ..) És hogy mennyire helyes csapásra mentek, azt elég pontosan lehet lemérni abból, hogy ezen áldozatos munkájuk miatt honnan kapnak legtöbb támadást? (... ..) Egész felületes műveltségű újságírócskák az egésznapos nehéz kenyérkereső munka után késő éjjeli órákig tudományos munkát-kutatást végző turanistákat alig olvasott lapocskáikban letudatlanoz-zák, vagy éppen olyanok, akiknek a kereszténységhez semmi közük sincs, s ha igen, akkor 42-es cipőkben keresztelkedtek meg). (... ..)

A turáni népek sok ezer magyarbarát vezetője az a híd, amely a magyarság számára Ázsia és Afrika felívelő népeinek vezetőihez járhatóvá teszi a politikai utat. (... ..) Az európai unifikálódásban és a Kárpát-országi reintegrációban is a magyar nép történelmi hivatását sokkal kevesebb nehézséggel tudja teljesíteni, ha keleti, turáni rokonnépeinek segíteni kész baráti közösségére tud hivatkozni.

Ezért az emigrációba szorult magyar turáni mozgalom időszerű és jogosult is.”⁴

Árkay László
Montréal, 1979

Megjegyzések

1. Valahol olvastam (de sajnos az adatot akkor nem jegyeztem fel), hogy az Országos Széchényi Könyvtárban Budapesten van egy kéziratos helységnevtár, amely több mint egymillió Kárpát-medencei helységnevet foglal magában. Ehhez képest ez a jegyzék a maga 10 056 helységnevével csak 2%! De mégis „teljesnek” nevezhető, mert feltünteti az összes 1890., 1910. és 1966-1970. évi önálló helységet s a hozzájuk tartozó jelentősebb telepeket. Horvát-Szlavonország sajnálatos kivétel, de ott is fel van tüntetve valamennyi olyan helység, ahol 1900-1910-ben magyarok is éltek.

2. Ez a jegyzék napfénynél világosabban mutatja a számítógépre helyezés parancsoló szükségét. Bár igyekeztem úgy gépelni, hogy bizonyos mértékig utólagos kiegészítéseket is be lehessen írni a listába, ez mégis merev. Pl. sorszámozás miatt nem lehet új helységeket telepeket beiktatni. A számítógéppel végzett listázás viszont rugalmas lenne és betoldások eszközölése nem okozna nehézséget.

3. Teljes tudatában vagyok annak, hogy ebben a jegyzékben kiáltó aránytalanságok vannak. Legteljesebb a Györffy György nagy művében (Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza, Bp., 1963) közölt vármegyék (7. Baranya, 14. Bars, 17. Árva, 24. Borsod, 26. Abaúj-Torna, 31. Bereg, 38. Beszterce-Naszód, 43. Brassó, 52. Arad, 54. Bihar, 59. Csongrád, 60. Békés, 61. Csanád és 62. Bács-Bodrog) listája, a leghiányosabb pedig Horvát-Szlavonország nyolc megyéje. Ezen csak újabb kútforrások felhasználása és egy későbbi computer-alkalmazás fog tudni segíteni.

4. Nem lehet eléggé kiemelni, hogy az üres vagy kérdőjeles rubrikák a lakosság számának szempontjából nem jelentenek valóságos hiányt, mert a tanyák, telepek és puszták itt hiányzó lakossági adatait a nekik megfelelő önálló főhelységek már magukban foglalják.

⁴ Dr. Málnási Ödön: A turáni mozgalom időszerűsége és jogosultsága. Ősi Gyökér, Buenos Aires, 1974. II. évf. 1. sz., 18-19. oldal

5. A „Megjegyzések” rovatában látható „nincs adat” észrevétel arra utal, hogy az ott megadott évszám előtt vagy után az illető helység még vagy már nem volt önálló község. Ezek további adatait az (előttem ismeretlen) főhelység foglalja magában. Ez a főhelység szintén benne van a jegyzékben, valahol a kérdéses telep közelében, csak éppen kifejezett adat híján nem tudom, melyik az. Más szóval: hiány nincs. Ez egyébként az 5. főrész (Összefoglalás) adataiból ki is derül.

6. Az 5. főrészben (Összefoglalás) csak azok az önálló helységek szerepelnek, amelyek ezen 14. főrész 8-as számú rovatában „ö” (önálló) jelzéssel vannak ellátva.

7. Bár az utolsó Árpád-házi királyunk, III. Endre 1301-ben halt meg, a 2-es sz. rovatban „Árpád-kori településnek” jelzem a későbbi helységeket is 1350-ig bezárólag, mint Györffy György idézett művének 10. oldalán ezt így igazolja:

„Az Árpád-kori viszonyok ugyanis a kora Anjou-kori forrásokból ismerhetők meg teljesebben; a pápai tizedlajstromban szereplő falvak néhány kivétellel már a 13. században fennállottak, s az oklevelekben és krónikákban 1301 és 1332 között szereplő személyek zöme is 1301 előtt nyerte nevét, hasonlatosan az utolsó Árpád-házi sarjhoz, az 1338-ban elhunyt Erzsébethez, aki 1292-ben született.”

8. Az alcímként szereplő tájegységek neve után esetleg álló, zárójelbe tett további melléktájegységek nem vonatkoznak a teljes csoportra, hanem annak csak egy részére. A fő-tájegység viszont az egész csoportot illeti.

9. Előfordul, hogy a „Megjegyzések” rovat jelzi: „1890 után nincs adat”, s ugyanakkor a 6-os számú rovatban („Trianon óta”) az országnév rövidítése után van vagy nincs kérdőjel. Ha nincs kérdőjel, az azt jelenti, hogy Révai jelzi, hogy a helységet melyik szomszéd állam tartja megszállva, de nem adja meg a lakosság 1920-as létszámát. Ha pedig az országnév rövidítését kérdőjel követi, az azt jelzi, hogy Révai semmi felvilágosítást nem ad, s a 6-os sz. rovatomban az ország-rövidítés jelzése csak a helységek sorrendjéből következő logikus feltételezés.

10. Az Északkelti Felvidék (30. Ung, 31. Bereg, 32. Ugocsa, 33. Máramaros, 55. Szatmár és 56. Szabolcs megye) a második világháború után részben vagy egészben szovjet megszállás alá került, azonban az erre vonatkozó adatok kevés kivételtől eltekintve hiányoznak. Ezért ilyen esetben ezeket továbbra is csehszlovák megszállás alattinak vagyok kénytelen jelezni, utóvégre ezt a hatalmas területet úgysis Eduard Beneš cseh miniszterelnök ajándékozta a Szovjetuniónak.

Árkay László, Montréal, 1986. július 9

A Kárpát-medence népbiológiája Általános áttekintés

Összes oldsz.	Cím	Kötetek száma	
Fő részek			
1.	Ismertetés és további munkaterv	1	121
2.	Általános tanulmányok ⁵	1	139
3.	Részletes magyar helységnévtár	3	835
4.	Tájegységi szintézisek		
	I. Dunántúl	1	267
	II. Felvidék	1	391
	III. Erdély	1	258
	IV. Alföld	1	247
	V. Horvát-Szlavónország	1	54
			1217
5.	Összefoglalás	2	
	I. Csonka-Magyarország		138
	II. Ausztria		15
	III. Csehszlovákia, Szovjetunió		137
	IV. Lengyelország		3
	V. Románia		156
	VI. Jugoszlávia		27
	VII. Ismeretlen helységek		15
			491
Részletes kimutatások			
6.	Dunántúl	4	1487
7.	Felvidék	6	2273
	Csehszlovák helységnévtár	1	110
8.	Erdély		
	Román helységnévtár	1	173
9.	Alföld	4	1661
10.	Horvát-Szlavónország	2	558
	Jugoszláv helységnévtár	1	119
11.	Latin és német helységnévtárak	1	97
12.	Kárpátokon kívüli és ismeretlen helységek	1	14
			8319
13.	Helyi adatok ⁶	12	2938
14.	A helységek teljes jegyzéke		
	I. Dunántúl	1	163
	II. Felvidék	1	246
	III. Erdély	1	156
	IV. Alföld	1	196
	V. Horvát-Szlavónország	1	94
	VI. Egyéb		9
			864
Összesen:		55	14 924

⁵ A 2. főrész (Általános tanulmányok) még jelentősen bővíteni fog

⁶ A 13. főrész is e sorok írásakor, 1986 július 9-én, még csak Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza (Bp., 1963) című művében található 15 akkori vármegye helységeinek Árpád-kori helyi történeteit tartalmazza, s még hozzá kell majd tenni a Révai Nagy Lexikona 21 kötetének (17 532 oldal!), az Új Magyar Lexikon 6 kötetének (4088 oldal), a Zsidó Lexikonnak (1028 oldal), a Magyarország c. turistakönyv 1968-as (824 oldal) és 1978-as (998 oldal), Juhász László: Burgenland, történeti útikalauz (München, 1976, 248 oldal), Dabas Rezső: Burgenland álcak nélkül (Montréal, 1984, 416. oldal), Szombathy Viktor: Szlovákiai utazások (Bp., 1980, 240. oldal), Dr. Mátyás Vilmos: Utazások Erdélyben (Bp., 1977, 224 oldal), Losontzi Hányoki István: Hármaskis-tükör (1771, Bp., 1848. évi kiadás, 460 oldal), Kállay Ferenc: A pogány magyarok vallása (1847, 2. kiadás, New York, 1971, 331 oldal), Baedeker, K.: Österreich-Ungarn, Handbuch für Reisende (Leipzig, 1892, 470 oldal) s még több ládányi könyv és folyóirat rengeteg helyi adatát

Balogh Pál 1890-es megyebeosztása

I. Dunántúl

A, Nyugat megyék

1. Moson
2. Győr
3. Sopron
4. Vas

B, Déli megyék

5. Zala
6. Somogy
7. Baranya

C, Északi megyék

8. Tapolca
9. Veszprém
10. Fejér
11. Komárom

II. Felvidék

A, Északnyugati megyék

12. Pozsony
13. Nyitra
14. Bars
15. Turóc
16. Trencsén
17. Árva
18. Liptó
19. Zólyom

B, Palócföld

20. Esztergom
21. Hont
22. Nógrád
23. Heves
24. Borsod
25. Gömör és Kishont
26. Abaúj-Torna

C, Északkeleti megyék

27. Szepes
28. Sáros
29. Zemplén
30. Ung
31. Bereg
32. Ugocsa
33. Máramaros

III. Erdély

A, Székelyföld (Keleti megyék)

34. Csík

35. Háromszék

35A Harghita

36. Udvarhely

37. Maros-Torda

B, Erdély északi megyéi

38. Beszterce-Naszód

39. Szolnok-Doboka

40. Szilággy

41. Kobz

42. Torda-Aranyos

B, Erdély déli megyéi

43. Brassó

44. Nagy-Küküllő

45. Fogaras

46. Szeben

47. Hunyad

48. Alsó-Fehér

49. Kis-Küküllő

IV. Alföld

A, Délvidék

50. Krassó-Szörény

51. Temes

52. Torontál

53. Arad

B, Nagyalföld

54. Bihar

55. Szatmár

56. Szabolcs

57. Hajdú

58. Jász-Nagykun-Szolnok

59. Csongrád

60. Békés

61. Csanád

62. Bács-Bodrog

63. Pest-Pilis-Solt-Kiskun

V. Horváth-Szlavonország

64. Szerém

65. Verőce

66. Pozsega

67. Belovár-Kőrös

68. Varasd

69. Zágráb

70. Modrus-Fiume

71. Lika-Krbava

VI. Egyéb

72. Bukovina

73. Moldva

74. Ismeretlen megyék

Megjegyzések:

1. 35A. Hargita megye csak a román megszállás óta létezik. Kényszerűségből iktattam be, mert néhány helység eredeti nevét és helyét nem találtam. Csik, Háromszék megye területén van.

2. Horvát-Szlavonországot Balogh Pál nem tárgyalja. Bukovinával és Moldvával pedig sem Balogh, sem az 1910-es hivatalos beosztás nem foglalkozik. Ez utóbbi kettőből csak azokat a helységneveket jelzem, amelyekben magyar népdalokat találtak, de ezeket a helységeket nem tudtam azonosítani Tompos-Czellár könyvének adataival. (Lásd a felhasznált irodalomban.)

Árkay László, Montréal, 1986. május 28.

A helységek teljes jegyzéke Tájegységi összefoglalás

Helység sorszáma	Tájegység	Összes helység száma	Közülük Árpád-kori	Közülük elpusztult helység
Kárpát-medence				
I.	Dunántúl	3 816		
II.	Felvidék	5 872		
III:	Erdély	3 697		
IV.	Alföld	4 443		
Történelmi Magyarország összesen:		17 828	813 = 21,3%	
V.	Horvát-Szlavónó.	2228 ⁷	1006 = 17,1%	
Végösszeg:			1254 = 33,9%	
			1327 = 29,9%	
		20 056	4400 = 24,7%	467 = 12,2%
				480 = 8,2%
			81 = 3,6%	305 = 8,2%
				1040=23,4%
			4481 = 22,3%	
				2292=12,9%
				95 = 4,3%
				2387=11,9%

⁷ Horvát-Szlavonország helységneveinek száma 1910-ben 7688 volt, de

28-ról (29%)

Jelmagyarázat a helységek teljes jegyzékéhez

1. Első feljegyzés Évszám

2. Árpád-kori település Á

3. 1850-es többség
 - b = bolgár
 - f = francia
 - h = horvát
 - m = magyar
 - n = német
 - o = oláh (később román)
 - ö = örmény
 - r = rutén
 - rác = rác (később szerb)
 - sz = szász (később német)
 - t = tót (később szlovák)
 - v = vend (később szorób)

4. 1890-ig
 - n = nőtt f =
 - fogyott m =
 - maradt

5. Zsidók %-a 1890-ben
 - 0 = nem volt zsidó a faluban ?-1 =
 - 1%-nál kevesebb 1-9 = 1-9% üres
 - = nincs adat

6. Trianon óta
 - A = Ausztriához csatolták CS =
 - Csehszlovákiához csatolták J =
 - Jugoszláviához csatolták L =
 - Lengyelországhoz csatolták M =
 - Magyarországon maradt R =
 - Romániához csatolták SZ =
 - Szovjetunióhoz csatolták

7. Elpusztult helység 1970-ben +

8. Önálló helység 1970-ben ö

9. 1970-ben
 - h = helynév
 - p = puszta
 - T = tanya
 - t = telep

Balogh Pál 1590-es megyezámozása

DOROSMAI IMRE (SOPRON)

A magyar nép története a Krisztus előtti 7. századtól Árpád népe honfoglalásáig (levél Csihák Györgynek, a ZMTE elnökének)

Kedves Gyurka!

Megkaptam leveledet Balás Gábor közléseivel együtt. Köszönettel vettem és még a mai napon írom válaszomat.

Én a magam kutatásai alapján – azt hiszem, végérvényesen – megfogalmaztam a magyar nép történetét a Kr. előtti 7. századtól egészen az Árpád és népe honfoglalásáig.

A budapesti előadásomon – amikor még Marosi volt a ZMTE egyik jeles vezetője – javarészt elmondottam, amit évtizedeken át összehordtam. Közlöm Veled azt, amit eddig nem... Igazad van abban, hogy az 1100 éves évfordulón is lehet nálunk minden, de magyar nem.

A magyar népre nem volt jellemző az összefogás, sokkal inkább a széthúzás. Most, hogy végveszélyben élünk és vagyunk. (2,5 millió a nyugdíjas, 670 000 a munkanélküli és évente 140-160 000 ember hal meg, de csak 120 000 jön a világra és ebből is legalább 25 000 nem magyar kisebbség.)

Ezért írtam meg azt a 200 oldalas anyagot (gépelten!), amelyben bizonyítani tudom a magyarság eredetét és honfoglalás előtti történetét. Akarva-akaratlanul közeledek a Badiny Jós-féle elméletéhez.

Ehhez meg kell írnom azt is, hogy majd három évig Örményországban voltam hadifogoly s volt szerencsém látni a Kur (Kura) folyót, az Arakszot. Látni Bakut, a Kaszpi-tengert (Mahacs Kalánál) és volt szerencsém kaukázusi avarral is beszélni (oroszul) s találkoztam élő káldeussal is. De láttam a vonatról a Meotisz vidékét is: az ember-nemjárta mocsári erdőt is. Ennek sűrű erdeje kizárólag fehérés-szürke fákából áll ma is és csak csapások vezetnek benne. Utak. A kidőlt fákat el sem mozdítja senki. Beszéltem csécsényekkel, grúzokkal, azerbajdzsánokkal, üzbégekkel és kazáni tatárral is. Mindenképpen olyan élményeim voltak, amelyek számomra feledhetetlenek.

A hadifogságom idején a leghosszabb időt a fővárosban, Erivánban (Jereván) töltöttem. Jó a nyelvérzékem és az utcán figyelve-hallva nagyhamar rám ragadt az örmény nyelv jó néhány szava. Egy házbontás alkalmával régi (1901) francia-örmény szótár is a kezembe került. Franciául tudván legalább 5 000 szót tanultam, könnyű volt az örmény megfelelőket elsajátítani.

Hazajutván kapcsolatot találtam Jerevással és onnan több mint 60 könyvet szereztem be. Van örmény történelem, valamint etimológiai könyvem és több (8-10 000) örményfrancia, angol-örmény, orosz-örmény és más könyvem.

Így láttam neki az örmény-magyar szótárnak, amit 15 év alatt meg is alkottam. 40 000-re terveztem, de nem sikerült így. Csak 36 300 szó van a szótáramban. Nem hiszem, hogy kiváló szótár, de bizonyára használható. A lényeg nem ez, hanem az, amit előtaláltam benne. 300 szavuk azonosítható a magyarral. Mindez lényeges és fontos, de nyomósabb érv az, hogy az örmény mondat szórendje azonos a magyarral, a jelzőt nem ragozzák a tőszámneveket úgy képezik, mint a magyarok, és létezik nyelvükben a birtokos személyrag (ebben a finnekkel azonos az örmény), de csak az egyes számban. A legdöntőbb az, hogy az ősi örményben is és a ma is használatos a magyarral azonos mutató szavuk: ez és az valamint az itt-ott és az itten-ottan. Ezek olyan bizonyítékok, amiket az örmények „ismeretlen nyelvből” származtatnak.

A következőkben röviden összefoglalom a lényeget. A felsorolt helyhatározókon

kívül (ezek perdöntőek!) Bulcsú és Tormás herceg Bizáncban kijelentette, hogy a magyarok előbbeni népeve a szabir volt. Tudósaink ott és abban buktak el, hogy a „szabir” népnévet a középgörög szokást véve alapul – „szavir”-nak minősítették. Tehették, mert a görögben a „v” hangra nincsen írásjel, és így a BÉTA jelét esetenként „v”-nek olvasták, mondták. A szabir népnévet máiglan őrzik nyelvünkben a vogul-osztják frátriák. Innen ered Szibéria neve is.

Az első hat számjegy megfelelői kimutathatók a finnugor nyelvekben – különösen a vogul-osztjákban –, a hét (7) már nem. Az utóbbi iráni eredetű lehet, mint a tíz, az ezer.

Azt tudjuk, hogy a szabir nép is Kr. után 508-ban érkezett Észak-Kaukázus területére, ahová az avarok szétverése után, 557-ben a nyugati türkök nyomultak be. Nincsen hír arról, hogy onnan a szabirok hová mentek el. Ebben az időben (ismereteim szerint) a bolgárok is és az alánok is ott éltek Észak-Kaukázusban, de arról is tudunk, hogy a Baku környéki „kapuk” mindaddig védték Kazária fontos „kapuját”, ameddig bírták. Kr. u. 737-ben az arabok győztek és a Volgáig kergették a kazárok népét. Ekkor keltek át a Donon. Ez volt a kabarok népe, amely jól tudott törökül és a magyarok nyelvén is. Ez fordítva is megvolt (Konstantin császár közlése). Tehát 737-től fogva az Al-Dunától a Donig-Volgáig terjed Etelköz. Ezt így még nem írta le senki! Érthetetlen, hiszen töméntelen nyelvész és történész tudósunk van. Ki tudja megmondani, hogy honnan csöppent a magyar nép Etelközbe? Honnan jött? Nyilván a Volgán túlról.

Priscos írja: „Ebben az időben követeket küldöttek a szaragurok, az ugorok és az onogurok... a szabirok, akiket az avarok készítettek vándorlásra...”

Itt kell megjegyezni, hogy az oroszban, a görögben a „h” hang nem létezik ma sem, csak annak egy „váltaja”. Az ostobaság, hogy létezett onogor nép. Csak hunogor nép létezett és ogur török népek. Szükségtelen tehát az „on” = tíz török szóval előhozakodni (on+ogur). Ibn Fadlan jegyezte fel, hogy „a kazárok nyelve különbözik a türkökétől és a perzsákétól és semmi más népeknek a nyelve nem egyezik vele.”

Ibn Fadlan más szerzők írásaiból idéz, de hitelesnek kell elfogadnunk, mert egyik elődje Kazáriát járva szabirokkal találkozhatott. És ugye a magyar nyelvnek sehol a Föld kerekén nem lelni párját. Egyedül vagyunk! Ibn Fadlan feljegyzése sokat bizonyít.

Azok a kutrigurok, akik Perzsiában szolgáltak az AVAROK közül, 540 körül elhagyták bántáukat és délről északra haladva áthaladtak a kaukázusi kapukon és csatlakoztak a Don tájékán élő kutrigurokhoz. Nem sokkal később Baján vezetésével megérkeztek az avarok (fehérhunok, vár-hunok). Ezek foglalták el 568-ban a Kárpát-medencét és megtartották Etelközt is. 568-ban a perzsák megtámadták a türköket és a felszabadított területeken a visszamaradt avarok nyomban nyugatra vették útjukat. Ezek a Kaszpi-tenger felett lépték át a Volgát és csatlakoztak a hunugurokhoz. Ezt a területet megtartották öregjéből 670-ig. Tudjuk, hogy 626-ban Bizáncnál az avar ostromlók között kiütött a pestis.

Odaveszett a hadsereg fele. Ekkor fellázadtak a sclávok (Szlovénia, Ausztria, Csehország) és szembefordultak az avarokkal. Baján fiai meghaltak. A pestis vitte el őket. Ekkor a keleti hunugurok rendet teremtettek, átvették a vezetést (hunogor lázadás. 630). Ez valószínűleg 630-ban történt, amikor a bolgárok még nem támadtak a hunugurokra. Létezett bolgár-avar háború 634-635-ben is, majd 670 körül is. László Gyulának van igaza: LÉTEZETT A POLTAVAI KAGANÁTUS!

A hun nyelvű avarok részt vettek Atila hadjárataiban is (bizonyíték van erre kettő is, három is). Azt is meg lehet határozni, hogy a szabirok mikor hagyták el a Kur-folyó tájékát végleg. Ez Kr. előtt 614-ben történt. Ezt egyetlen szó bizonyítja: a REG, REGÖLÉS szó. Ez ugyanis eredeti örmény szó. Leírva „erg”, perzsául „RAK” és „ARK”. Teljes épségében került a szó a vogulba (erg)... Ergel: azaz éneket énekel, avagy eseményt, történetet énekelve ad elő. Örményül így van feljegyezve: „ergel” illetve „erg ászel” = éneket mond. Tehát a magyarok (szabirok és hunok) a Kaukázustól délre

éltek. A hunok Mongóliáig mentek, a szabírok az Isis folyó környékére.

Örmény-magyar egyező szavak:

ár (érték), agár, alakor, alak,
akna (hadi), akna (bányában), akona (hordódugó), akol,
apa, apad, apó, apró, ara, árad, áradás, arc, ármány, aszal,
bán (ispán), bagoly, bár (jóllehet), barakk, barika,
bátor, bérc, bese, betyár, boci, bojt, bot, bömböl, bömbölés, buga, buta, butul,
cici, csála, csámcsog, csésze, csanak, csákó (lónév), cók, csánk, csecse, csécs, csereke,
csipa, csira, csiriz, csonk, csuha, csuklik,
dajka, dajkál, dákos, dal, dana, déli, dob, dobol, doboz (tok), domb, dög, dördül,
dörgés el-, kiélni, lenni, elér, ér (kis patak), ér (vérér), erge (kis patak), érték, erős, ez, az,
ezer,
fal (házé), fal (eszik), far (fenék), fazék, fel, föl, forog, forgat, fos (szar), fúró, gar
(garra), golyó, geszt, göbe, göcs (boka), gömb (ez kétes), göngyöl,
had (sereg) konda, gug(golás)⁸,
haszon, hány ? hajahujj, hajahujáz, hasít, hasad, hatol (behatol), hisz, hit, hívó,
hodály, hombár, hoppá (fel), horhos, horpasz, Hór patak (Borsodban), hős, hur- hir-
here-lóhere, hupál. hűvös,
íme, Isten (Eztán, spán zsupán), itt, itten, iszák, isz és iz (ármány),
káferka, kagán, kaka, kakál, kapcsolat, kápa (kabát), kár(tékony), karcol, karmol,
karó, kaszab, kászu, kecsege (náluk csuka), kecses, kecs,
kekecs (Arad külterülete a Maros partján) – jelentése: a víz csobogásának helye,
kelés, kéreg, ki ? kicsi, kincs, kóc, szösz, kór (betegség), korcs, korcsul, korsó, kosár,
kosz, koszos, köcsög, kökény, kölök, kör, kőszál, kőszikla (khárszál, khár=kő,
szál=szikla),
kötény, kupa, kuporog, kucsorog, kurta, kurtka, Kurszán, kuták, kunkori göndör,
kunkori, lakik (kutya eszik), lák (kutyaeledel) lafátyol, lák (tó) lanka, lapály, lenni,
létezni, lent, lenn, magas, származás, malac, Manó (erdei jó szellem) marót, mállik,
márc,
méh, méhe, mélység, mélyedés, mente, mérő, méz, mohó, murcos, na (tehát) nád,
nádor, néhai, nehéz, .-né (Nagy-né, Tóth-né) néni, név,
ón, orom, orzó, ott, ottan, ő, öreg, öröm, öröl,
pici(ny), picurka, pizok, páhol (elver), páholy, pénz, pohár, póráz, pöcs, pukk(antás)
– a has szele!, róka (ravasz), rögtön,
sár (1) pl. sáros föld, csizma stb., sár (2) lószín/vörhenyes, sár (temetőben), sivall,
sivánkodik, som, sor(ol), sóvár(og), sörbet,
szak (rész)szalag, szár (növényi), száraz, származás II., szaru, szarv, szeg(ülés),
szép(apa), szépanya/apómám és apópáp), szeret(ett), szerelem, szer (tejszín), szer
(nemzetség), szó(l), szőke, szombat, hegyszoros szőke, (ló)szőr, szűk(össég),
tej(el), teker (elgörbít, elhajlít), tepsi, tér(ség), terel, tok (dunai hal), tipa, tompa,
top (lép), megy (topor, az emberi zömeg: humb), hömp(ölyög) a nép!, tőr, tag
(városrész, földdarab), takar, tanya, topog, toppant, taps, tarhonya, tárkány, tárol,
ugar, üres, vásár(tér) – vácsárátér, utál, var (seben), vessző, vezér,
zaj, zakatol, zseb, zshivány, zsizsik, zsompor...

⁸ A „gug” egyetlen egyszer szerepel az ősi örményben és lábszárat jelent. Nálunk van guggon ülő borsó, bab; aki guggol, az lábszáron ül

én	te	ő	mi, mink	ti, tik	ők
jesz	du	na,a	mi, mink, menk	duk	nránk

papi (gyermekeledel), árok (árogu, áruk), ker (egyházi kerület),
sörbet (sárbáth), mátká (máták).

Biztosra veszem, hogy jónéhány szó kimaradt a felsorolásból. Egy német szót is találni eme nyelvben: trick, trik azonos a német trekkal. Kuckó (arab eredetű)

Kb. 500 szót lehet felsorolni, amely a magyarban jól hangzik, de mást jelent. Pl. az örmény forkas nyereghevedert jelent, de nem farkast.

Köszönet egyébként, hogy újfent megkerestél leveleddel, mert így közvetlen szembeszállással többre megyünk, mint a megszokott előadásokkal. Nem elég, ha ugyanaz a néhány hallgató, előadó előadást tart, mert ez nem jut el az egész magyar közösséghez.

Jómagam a könyvkiadásban bízom. Immáron harmadszor. Eddig két kiadó hosszú várakoztatás után elutasította írásaimat. Most egy magától jelentkezett és most ott van a kéziratom előszóval együtt. Ám azt is megírták, hogy a kiadásra csak a nyár közepén lesz lehetőség. Tartok tőle, hogy majd egy vállalkozó is (azzal) arról értesít majd hat hónap múlva: veszteséges lehet a kiadás, ezért attól elállnak... !

Kívánságodnak megfélelően leveledről nem tájékoztatok senkit!

Ha azonban jónak gondold, hogy a magyarságtudat felébredjen, akkor jó lenne, ha a kiadónál levő /anyagomat/írásaim kiadását a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület is támogatná. Ezzel többre lehetne jutni.

Amit megírtam, azt örömmel megírtam most az 1-3. oldalon Neked is. Igaz, (annyival) csak a lényegét ismerted meg, ezért hozzá kell tennem, hogy nyelvészeink és történészeink is támadni fognak. Csakhogy erre én felkészültem.

Maradt annak mintegy 15-20 szanszkrit szavunk is, amit nem közöltem. A régészet azt igazolja, hogy a Juliánusz-féle Magna Hungária népe csak a 7. században telepedett meg a Káma mentén. Az nem volt az őshaza. Az onogur-bolgárok népnevezés ostobaság. Írták a tudósok, de azért, mert HUNUGUR területen vonultak át azok a bolgárok, akik később megtelepedtek Bulgáriában. A hunugur jelző megkülönböztetés a kámai bolgároktól.

Du Yaxiong úr bizonyára jól tudja, hogy azokban a kínai tartományokban, ahol a hunok egy része megtelepedett: Sanszi, Senszi, Honan - ott a népzene, a siratózenénk teljes épségben megtalálható. A hun népi dallamok fennmaradását jelenti. Ha vitára kerül sor (ha egyáltalán vállalnák a jeles (nagy) és hiteles, tudományos képesítéssel is rendelkezők. Egyáltalán szóba állanak-e a mi lakzatunkkal? El sem hihető. Nem fogják vállalni. Ismerem őket eddigi magatartásukról. Róna Tas is oly pimaszul válaszolt nekem akkor, amikor azt mondtam, hogy a Kaukázusban él a nép tudatában a szabir népnév és az is, hogy magyarok ősei ott tartózkodtak valamikor.

Úgy tudom, hogy a Han dinasztia idején egy Szuma Csien nevű tudós feljegyzett 160 hun szót és ezeket a mai magyar is megérti.

A finnugor rokonság csak annyiban igaz, hogy a magyarság egy része közvetlenül a finnugor népek szomszédságában élt először az Irtis-Isim vidékén és Juliánusz idején Magna Hungáriában... és a finnugor nyelvészek kidolgoztak (valamilyen) 75 féle hangmegfelelési törvényt és azzal élnek.

Nagyot tévedett a történettudomány is, amikor a 49. szélességi kör alatt nem kutatta a magyarság eredetét.

Nincsen magyar öntudat és most is csak a liberális kozmopolita képviselők mindent elodázó, magyartalanító, romboló törekvése érvényesül. Minden képviselő nem szemét, de a szemét a több!

Asszir szó kettő van a magyarban. A „kos” és a „van”-„ven”, amely tizet jelent. Hatvan. Het-ven. Ezt a nyelvészek is elismerik.

Balás Gábor joggal emlegeti az abákat. ...Mert Aba Sámuel, aki Abatúj Torna

vármegye vidékén volt otthonos, szerintem avar törzsi vezető, azaz kagán lehetett. Csak így házasodhatott az Árpád-házba. (És magatartása) Ő mazda(k)ista volt és ez a vallás Perzsiában létezett.

Az viszont meglehet, hogy a szabirok a scitha néppel azonosíthatók. A szkíta jellegű díszek, szőnyegek megtalálhatók Közép-Ázsiában csakúgy, mint a falfestményeken a szablya, a viselet.

Az örményekkel való kapcsolatunk évszázados lehetett. S most jut eszembe, hogy a selyem szót mindmáig megőriztük az örményekkel együtt. Magyar: selyem, örmény: serám. Az r-l váltakozás közismert.

A székelyek vagy avarok, vagy hunok, de ez egyre megy. Nyelvük azonos volt. Lévén még hely, néhány szót felsorolok, amelyek az örményben és a magyarban azonosan hangzanak.

magyar	örmény
út	uth = 8
cin	cin = héja
borbély	borbel = elfűj
moh	muh = füst
salak	sálák = hát (testrész)
csók	csok = ménés
ronda	randa = gyalu
szék	szék = szattyán bőr
kotor	kothor = oszlop
kiszel	kiszel = kettéoszt
hal	hal = olvasztás
hús	hus = emlékezés

Dorosmai Imre, Sopron, 1992. december 15

A kőkorszaki Homo Sapiens Sapiens származási hagyatéka a jelenkori európaiakban: egy Y kromoszóma-távlat

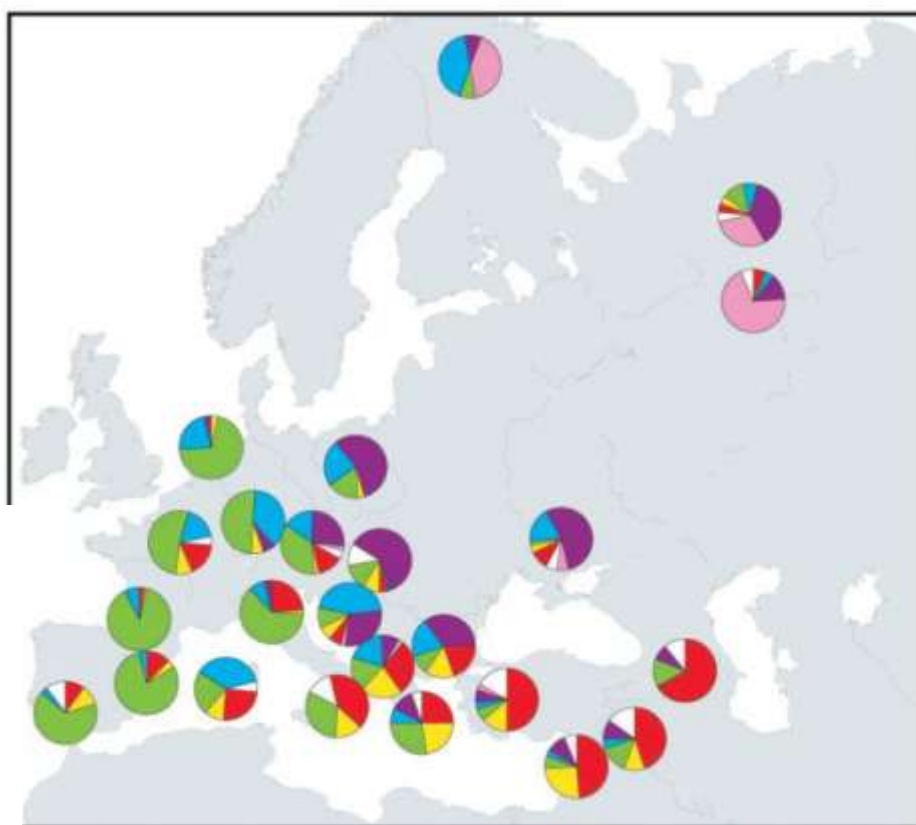
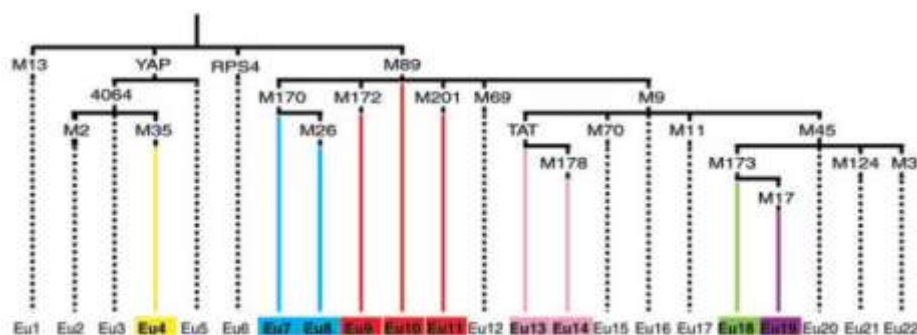
(Fordítás⁹: Semino et al.: The Genetic Legacy of Paleolithic Homo sapiens sapiens in Extant Europeans: A Y Chromosome Perspective, Science 2000. november 10)

Az európai emberi történet származástani távlatait vezették le a helyre nem álló (non-recombining) Y kromoszóma (NRY) 22 bináris jelzőjéből (binary markers). Tíz származási vonal alkotja a vizsgált európai Y kromoszómák több mint 95%-át. Az allélek földrajzi eloszlása és becsült kora egybeesik a modern európai gén állományt meghatározó két kőkorszaki és egy újkőkorszaki vándorlási eseménnyel. Meggyőző összefüggést találtak az NRY haplotípus adatok és 95 fehérje jelzőre alapuló fő összetevők (principal components) közötti, jelezvén az NRY bináris polimorfizmusnak az emberi népesedés és a történet jellemzésében való hatékonyságát.

A különböző jellegű forrásadatok azt sugallják, hogy az európai népesség a helyi kőkori csoportok és a Közel-Keletről érkező, a földművességet a Termékeny Félholdban feltaláló újkőkorszaki földművesek egyesüléséből keletkezett (1-5). Azonban a kőkorszaki európai csoportok eredete és a jelenlegi génállományban való részesedése vita tárgyát képezi (6, 7). Fogadjuk el, hogy az egymástól elkülönült és kicsi kőkorszaki csoportokban sodródással nem történt kiválasztódás és helyi szétválogatódás (8, 9). A kőkorszak végén történő élőhely megnövekedést és a népesség átalakulását a megjavult éghajlat és az új műszaki eljárások serkentették és a genetikus jellemzőket szétterjesztették a környező területekre (8). Az NRY-nek a nem szexuális kromoszómákhoz képesti kisebb hatékony népesség mérete felerősítette a sodródó és a megfeneklő hatás következményeit, amivel az NRY változatokat a népesség összetevőinek érzékeny jelzőjévé tette. Korábban, két NRY korlátozott hosszúságú szakasz polimorfizmusához (restriction fragment length polymorphism, RFLP) tartozó jelzők eloszlása utalt az európai gén állományhoz kőkorszaki és újkőkorszaki hozzájárulásra. (10). Az emberi történelem mutációs eseményeiben különleges szerepű NRY bináris jelzők (11) az európaiak eredettörténetét sokkal megbízhatóbbá tehetik.

25 különböző európai és közel-keleti körzetből származó 1007 férfi Y kromoszómájának a genetikai típusát határoztak meg 22 önálló bináris jelzőt [négyet az irodalom alapján, tizenhétet nagy-felbontású folyadék kromatográffal (DHPLC) csaptak ki (12)]. A tanulmányozott minták több mint 95%-át csupán tíz kulcsmutáció haplotípusba, vagy haplotípus törzsbe (clades) lehetett sorolni (1. ábra, I. Táblázat). Az Y kromoszóma haplotípusainak eloszlási gyakorisága feltárja a korai európai férfi népesség alapvető szerkezetét és tanúsítja a népesség változásának a történetét, ide értve a kőkorszaki népességét is. Két alapág (amelyeket az M173 és az M170 jelez) látszik annak, hogy a kőkorszaki időktől kezdve jelen volt Európában. A maradék ágak később, független vándorlás révén a Közel-Keletről és az Urálból érkezvén léptek Európába, mert hogy ott találhatók a többi földrészhez képest nagyobb gyakorisággal és mikro-ágak nagyobb változatait felmutatva (10-14).

⁹ Az eredeti angol szöveg színes melléklettel megtalálható egyesületünk 43. sz. kiadványában. (A szerk.)

1. ábra (Felül) Az Európában és másutt talált NRY jelzők legtakarékosabban ábrázolt törzsfjlődése. YAP (32), TAT (14), RPS4 [= RPS4YC711T (33)], és 4064 [= SRY4064 (34)] korábban már le lettek írva. A maradék polimorfizmust DHPLC-vel azonosították (11, 12, 27) és a National Center for Biotechnology Information (NCBI) dbSNP adatbázisánál lett elhelyezve (www.ncbi.nlm.nih.gov/SNP). A törzsfjlődés a nagymajmok családja gén szekvenciája segítségével gyökerezítették. (Lent) A 19 megfigyelt haplotípust (1. táblázat) hat osztályba gyűjtöttük, melyeket különböző színekkel jelöltünk meg: sárga az Eu4 haplotípust, kék az Eu7 és Eu8 együttesét, amelyek mindketten a M170 mutációt igényelték, vörös: három haplotípust von össze egyetlen családdá, ahogy azt a szöveg megmagyarázza, rózsaszín: az Eu13 és Eu14, amelyek mindketten a TAT mutációt igénylik, és zöld: az Eu18 valamint bíbor az Eu19, bár mindketten az M173-an osztoznak, mégis megkülönböztetendők, mert az Európa törzsfjlődési földrajzában két különálló osztályt jelentenek. A maradék 9 haplotípus, ami a teljes mintamennyiség 5%-át alkotja fekete pontozott vonallal jelöltük és ők jelentik a tortadiagramon a fehér területet. Három haplotípust, az Eu2, Eu5 és Eu21 jelüt nem találtunk. A tortaszeletek nagysága minden népességnél arányos a haplotípusok, vagy típus osztályok viszonylagos gyakoriságával. A két baszk mintát egybe vettük.

Az 1. ábra felső részén bemutatott törzsfajlódáshoz hozzájáruló 22 haplotípus közül az EU18 és EU19 jellemzi az európai Y kromoszóma mintegy 50%-át. Jóllehet osztoznak az M173-ban, a két haplotípus ellentétes földrajzi eloszlással rendelkeznek. Az EU18 gyakorisága nyugatról keletre haladva csökken, leggyakoribb Baszkföldön (1. ábra alul, és 1. táblázat). Ez az ág a korábban leírt elő-európai ágat foglalja magában, amit a 49a,f 15 haplotípusa jellemez (10). Ezzel szemben, EU19 haplotípus, ami az M173 ágból származik és ami különbözik az M17-től, gyakorlatilag hiányzik Nyugat-Európából. Ennek a gyakorisága növekszik kelet felé és a legnagyobb értékét Lengyelországban, Magyarországon és Ukrajnában éri el, ahol viszonzásként az EU18 gyakorlatilag hiányzik. Mindkét haplotípus, az EU18 és az EU19 az M45 allélből származik. Az M3-al jellemzett vonal, ami az amerikai bennszülöttek (12) között és néhány szibériai népességnél (15) gyakori, úgyszintén az M45 származéka. Ez a megfigyelés arra utal, hogy az M173 ősi eurázsiai jelző, amelyet az Európába érkező *Homo sapiens sapiens* csoportja vagy magával hozott, vagy itt alakította ki, és mintegy 40 000 és 35 000 évvel ezelőtti időszakban (16, 17) keletről nyugatra szivárgott az aurignici műveltséget magával terjesztve. Ugyanez a műveltség szinte egyidőben jelent meg Szibériában is (17), ahonnan néhány csoport gyakorlatilag Amerikába vándorolt.

Az EU18 és EU19 haplotípusok megoszlását és eloszlását úgy értékeljük, mint elszigetelt népességeknek a jelenlegi az utolsó jégkorszak legnagyobb lehűlését (LGM) követő időkben részben az Ibériai-félszigetről, részben Ukrajnából való szétterjedését. Tény, hogy a jégkorszaki időben (20 000 és 13 000 évvel a jelen előtti időszakban) emberi csoportok rákényszerültek arra, hogy Közép-Európát az Észak-Balkán kivételével kiürítsék (16). Európában a növényzet és állatállomány hasonlóan elkülönült eloszlását tulajdonítják a jegesedés okozta szétválásnak, amit a klimatikus menhelyekről való szétszóródás követett (18). Ezt a jelenetet az a fölismerés is alátámasztja, hogy az EU19-hez kapcsolható mikro-elágazások csúcsa Ukrajnában található (19). Viszonzásként a 49a,f Ht15-höz és annak származékaihoz (és így az EU18 ághoz) kapcsolódó mikroelágazások csúcsa az Ibér-félszigeten található (19). Ez megfelel az M173-al jelzett EU18-nak (a menhelyről való kiszivárgásának) a LGM után, jó egyezésben a mitokondriális DNS (mtDNS) V haplocsoportjával és néhány H ágával (20). Az EU19 haplotípus úgyszintén megfelelő gyakorisággal található meg Észak-Indiában és Pakisztánban (12), valamint Közép-Ázsiában (12). Ennek elterjedését Európában és keletre a Jamna műveltségnek a „kurgán műveltség“ területéről (a mai Dél-Ukrajna) való kiterjedése erősíthette föl, ezáltal az indoeurópai nyelv szétterjedését eredményezve (21). Az indoeurópai nyelv alternatív közép-keleti eredetének elméletét a régészeti eredmények alapján javasolták (3).

Az M173 korát három mikro elágazás, nevezetesen DYS19, YCAIIa és YCAIIb alapján becsültük meg (22). Jóllehet, az M173 becsült ~30 000 éves korát óvatosan kell kezelni (23), jól egybevág azzal az elképzelésünkkel, miszerint az M173 Európában az aurignici telepeket jellemzi, de legalább is megelőzi az LGM-et.

Az M170 polimorfizmusa más kőkorszaki büntető mutációt jelent, aminek a becsült kora ~22 000 év (22, 23). A jelenlegi génfolyam idiosyncratív eloszlásának jelzőjeként az M170 Európára korlátozódik (EU7). A mutáció a leggyakoribb Kelet-Európa közepén és úgyszintén előfordul Baszkföldön és Szardíniában, amelyek egy további mutációt (M26) tartalmaznak, amely az EU8-at megkülönbözteti. A legközelebbi poligenetikus előd az M89 mutáció, amelyből a legfontosabb közép-keleti ág ered. Úgy véljük, hogy az M170 Európában azoknak a férfiaknak az utódaiként jött létre, akik a 20 000 és 25 000 évvel

ezelőtti korban a Közép-keletről érkeztek és a gravetti műveltséget hordozták (16). Ez a bevándorlás egybeeshetett az mtDNS H haplocsoportjának Európába vándorlásával. Föltehetően a gravetti és az aurignici műveltség csoportjai együtt éltek néhány ezer évig, miközben az alkalmoszerű kapcsolataik ellenére megőrizték azonosságukat. Az LGM során Nyugat-Európa elszigetelődött Közép-Európától, ahol a mai Ausztria, Cseh Köztársaság és Észak-Balkán területén egy epi-gravetti műveltség létezett (16). Az éghajlat megjavulása után ez a műveltség északra és keletre terjedt (16). Ezt a megfigyelést alátámasztja a jelenlegi Eu7 haplotípus elterjedése. Ebben a jelenetben, az Eu8 haplotípusnak mint az M170 helyi megoszlásának a nyugati kőkorszaki népességből kellene az LGM idején erednie. A H haplotípus gyakorisága és eloszlása Európa szerte alátámasztja a gravetti és a nyugat-európai aurignici csoportok közötti génfolyamot, és nemek szerint eltérő vándorlási folyamatot jelez.

Az M35 (Eu4), M172 (Eu9), M89 (Eu10) és M201 (Eu11) haplotípusú jelzők gyakoriságának a menete Közép-Keletről Európa felé csökken. Az Eu4 haplotípus törzsféjlődésileg elkülönül a másik háromtól, és az európai YAP+ kromoszóma többségét határozza meg. Az Eu4 haplotípus megjelenése megfelel a korábban leírt Ht-4-nek, ami az M2 hiányát jelenti (25). Az Y kromoszóma RFLP-inek az összehasonlító genetikai tipizálása a 49a,f és a 12f2 [(10) és az ebben idézett iroda-lom] azt sugallja, hogy az Eu9 és Eu10 osztoznak a 12f2-ből származó 8Kb allélen, miközben az Eu11 a 12f2 eredeti 10Kb allélját tartalmazza. Az, hogy az Eu9, Eu10 és Eu11 haplotípusok osztoznak a 49a,f 8 haplotípusán, vagy annak származékain, amelyeket nem találunk meg a többi 16 Eu haplotípusban (19), közös őst tételez föl. Ezért az Eu9, Eu10 és Eu11 közös gyakoriságát tüntettük fel az 1. ábrán. A Ht4-nek az Eu4-el, a 12f2-8KB-nek az Eu9-el és Eu11-el való párhuzamossága révén ennek a vonalnak az eredetét a jelen előtti 15 000 és 20 000 évek közötti időszakra becsültük (13). Hasonló időt (17 000) becsülték az Eu11 számára (22, 23). A mutációk és az azoknak megfelelő haplotípusok molekuláris korának meg kell előznie a vándorlási eseményekét, amelyet jellemeznek. Ezeknek a haplotípusoknak a becsült kora, különös tekintettel azok becsült voltára, (22, 23), nem képes különbséget tenni abban, hogy ezek a férfiak az LGM előtt, vagy után érkeztek Európába. Ugyanakkor az Eu4, Eu9, Eu10 és Eu11 Közép-Keletről Európa felé való csökkenő mértéke nincs összhangban azzal, hogy ennek a jelenlétét azokra az emberekre korlátozzuk, akik az LGM idején a menhelyeken voltak. Ha ezek a haplotípusok az LGM előtt jelen lettek volna Európában, azt várhatnánk, hogy az idő- és térbeli elzárkózás miatt különbséget tesz az európai és a közép-keleti ágak között. A 49a,f rendszer és ezen hét rövid szakaszú ismétlődés (STRek) és a NRY haplotípusok Európában és a Közép-Keleten gyűjtött nagy mintamennyiségét felölelő de nem közölt adatai (19) arra utalnak, hogy az Európában megfigyelt valamennyi haplotípus kis részarányban megtalálható a Közép-Keleten (19). Hasonló eredményt mutat az mtDNS J haplocsoportja, amely, jóllehet kőkorszakinak tekinthető, mégis úgy hiszik, hogy az újkőkorszakban érkezett Európába (6). Ezek a megfigyelések arra utalnak, hogy a négy NRY haplotípus, valamint a mtDNS J haplocsoportja elegendő idővel rendelkezett ahhoz, hogy még a Közép-Keleten alcsoportokra elkülönüljön, és elegendő nagy számban vándoroljon Európába, hogy az ott jelenlévő változatokért felelős legyen. Ezért, az Eu4, Eu9, Eu10 és Eu11 a földművelők férfi összetevőjének a Közép-Keletről Európába történő terjeszkedését jelenti. Az újkőkorszaki földműveseknek az európai génállományához való hozzájárulása sokkal kifejezettebb a Földközi-tenger mentén, mint Közép-Európában. Ez kézenfekvően látszik a 2. ábrán, ahol az Eu4, Eu9, Eu10 és Eu11 haplotípusok gyakoriságát a Közép-Kelethez viszonyított

földrajzi távolság függvényében ábrázoltuk. A mediterrán népesség eloszlásához a legjobban illeszkedő vonal meredeksége jelentősen különbözik más népességektől, azt mutatván, hogy az újkőkorszaki földművesek vándorlása a déli részt sokkal erősebben érintette, mint Közép-Európát.

2. ábra Abszcissa: Az egyes népességek távolsága a Közel-keleti népesség átlagától (libanoni, szíriai) ezer kilométerben kifejezve. Ordináta: az újkőkori jelzők gyakoriságának a logaritmus (Eu4, Eu9, Eu10 és Eu11 összege) a Földközi-tenger térségében és egyebütt. A közép-keleti pontok ($x=0$) jelentőségteljesen eltérők.

Az M35 DHPLC-vel való allél típusba sorolásakor egy a TAT kromoszómák 95%-ban jelenlévő, korábban ismeretlen mutációra, az M178-ra bukkantunk. Ez utóbbit ~4000 évesnek találtuk és az utóbbi idők Észak-Európába történő uráli vándorlásának tekinthető (14). Sem a TAT, sem az M178 nem mutatható ki Magyarországon, ahol uráli nyelvet beszélnek.

Az 1. táblázatból számított első két fontos összetevő (PC) eloszlását a 3. ábra szemlélteti. Az udmurtokat (votják), a marikat (cseremiszek) és a saamikat (lappok) kizártuk az ábrázolásból, mert azok nagyon nagy TAT-M178 gyakoriságukkal uralták az 1. PC-t és ezért az ábrát nagyon összenyomták volna. Az ábrán földrajzilag és műveltséget tekintve három jól elkülönülő folt látható. Az első a baszk és a nyugat-európai, a második a középkéleti és a harmadik a

Population†	n	Haplotypes*																			
		Eu1	Eu3	Eu4	Eu6	Eu7	Eu8	Eu9	Eu10	Eu11	Eu12	Eu13	Eu14	Eu15	Eu16	Eu17	Eu18	Eu19	Eu20	Eu21	
Andalusian	29			10.3		3.4		6.9	3.4					6.9		3.4	65.5				
Spanish																					
Basque	45			2.2		2.2	4.4		2.2								88.9				
French																					
Basque	22						9.1	4.5									86.4				
Catalan	24			4.2		4.2		4.2		8.3							79.2				
French	23			8.7		17.4		13.0	4.3								52.2		4.3		
Dutch	27			3.7		22.2											70.4	3.7			
German	16			6.2		37.5											50.0	6.2			
Czech and																					
Slovakian	45			2.2		15.6		8.9		4.4			2.2	2.2	2.2		35.6	26.7			
Central-																					
northern																					
Italian	50			2.0		8.0		14.0		10.0							62.0	4.0			
Calabrian	37		2.7	13.5				21.6	10.8	8.0						2.7	5.4	32.4		2.7	
Sardinian	77	1.3		10.4	1.3	2.6	35.1	5.2	5.2	14.2				1.3			22.1			1.3	
Croatian	58			6.9		44.8		5.2		7.7					1.7		10.3	29.3			
Albanian	51		2.0	21.6		19.6		23.5	4.0	2.0							17.6	9.8			
Greek	76		1.3	22.4	1.3	7.9		21.0	1.3	2.6				1.3		1.3	27.6	11.8			
Macedonian	20			15.0		20.0		15.0	5.0								10.0	35.0			
Polish	55			3.6		23.6											16.4	56.4			
Hungarian	45			8.9		11.1		2.2		2.2						2.2	13.3	60.0			
Ukrainian	50			4.0		18.0		6.0		4.0	2.0		6.0	2.0			2.0	54.0	2.0		
Georgian	63							33.3	3.2	30.1				1.6	1.6	1.6	14.3	7.9		6.3	
Turkish	30		3.3	13.3		3.3		40.0	3.3	6.6			3.3	3.3	3.3	3.3	6.6	6.6	3.3		
Lebanese	31			25.8	3.2	3.2		29.0	16.1	3.2							6.4	9.7			
Syrian	20		10.0	10.0		5.0		15.0	30.0		5.0						15.0	10.0			
Saami	24					41.7							41.7				8.3	8.3			
Udmurt	43			4.7		7.0			4.7		2.3	27.9			4.6		11.6	37.2			
Mari	46					4.3			6.5		4.3	65.2			6.5			13.0			
Total	1007																				

*The haplotypes are defined by the following markers and the respective derived alleles: Eu1, M15-C; Eu3, YAF⁺; 4064-A; Eu4, YAF⁺; 4064-A; M35-C; Eu6, BP54-T; Eu7, M89-T; M170-C; Eu8, M89-T; M170-C; M25-A; Eu9, M89-T; M172-G; Eu10, M89-T; Eu11, M89-T; M205-T; Eu12, M89-T; M89-C; Eu13, M89-T; M9-C; TAT-C; Eu14, M89-T; M9-G; TAT-C; M178-T; Eu15, M89-T; M9-G; M70-C; Eu16, M89-T; M9-G; Eu17, M89-T; M9-G; M11-G; Eu18, M89-T; M9-G; M45-A; M173-C; Eu19, M89-T; M9-G; M45-A; M173-C; M173-G; Eu20, M89-T; M9-G; M45-A; Eu21, M89-T; M9-G; M45-A; M124-T. Haplotypes Eu2, Eu5, and Eu22 were not observed. †Several samples were previously described (16, 17, 28). Samples not previously examined included 23 French, 16 Germans, 39 northern Italians, 45 Sardinians, 58 Croats, 20 Macedonians from northern Greece, 55 Poles, 50 Ukrainians, 20 Syrians, 24 Saami, 43 Udmurts, and 46 Mari.

horvátországi, ukrainai, magyar és lengyelországi kelet-európai népességet, foglalja magába. A három földrajzi terület megfelel a két fontos jégkorszaki menedékhelynek és a földművesek elterjedési eredetének.

3. ábra Az 1. ábra adatainak PC elemzése. A első PC felelős 46.24%, a második 34.69 % varianciát jelent.

Az európai génállomány legmegbízhatóbb korábbi felmérés e 95 nem szexuális kromoszóma által meghatározott (autosomal) fehérje polimorfizmusának az elemzése volt (5, 8). Összehasonlítottuk a legfontosabb Eu Y kromoszóma összetevők eloszlási gyakoriságát Európa első három PC eloszlásával (2. táblázat). Tekintve, hogy Szardíniát annak a törzsfejlődésből kieső állapota miatt nem vonták be az eredeti PC elemzésbe (5), mi is kizártuk őket az összefüggés elemzéséből. Az első PC, amiről feltételeztük, hogy az újkőkorszaki földművesek vándorlására utal (5, 8), az Eu4, Eu9, Eu10 és Eu11 elterjedésével áll kapcsolatban, A második PC, aminek a jelentését eddig még nem értelmezték (5,8), az Eu18 Spanyolországtól Közép-Európa felé való elterjedésével áll kapcsolatban, a másik végletben pedig az uráli TAT-M178 (Eu13 és Eu14) elterjedése áll. A harmadik PC, aminek a jelentését eddig vitatták (3, 5, 8), az M17 mutációval kapcsolható össze (Eu19). A fehérjékre alapozott PC és az NRY adatok összecsengése azt sugallja, hogy sokkal inkább a vándorlás és nem a természetes kiválasztódás határozta meg az NRY változásának a képét.

2. Táblázat. Az első három nem szexuális gén által meghatározott fehérje jelzői (5) alapján és a fontosabb európai kromoszóma haplotípusok alapján számított PC összefüggése.

Az európai népesség mtDNS szakaszaiban lévő változatok elemzését is elvégezték (6, 20). Ezek az adatok azt mutatják, hogy a génállomány ~80%-a kőkorszaki, és ~20%-a újkőkorszaki eredetű. A mi adataink alátámasztják ezt az eredményt, mert az Eu4, Eu9, Eu10 és Eu11 az európai Y kromoszómaállomány ~22 %-át jelenti. Így az mtDNS és az Y adatok összecsengenek a korábbi tapasztalatokkal, hogy a 95 hagyományos polimorfizmus első PC-je felelős a genetikai változatok ~28 %-ért (5, 6). Mégis némi különbség van az mtDNS és az Y adatok között, amit a joggal feltételezhető (putative) kőkorszaki összetevőnek róhatunk fel. Feltételezték, hogy a mtDNS U5-s haplocsoportja 45 000 évvel ezelőtt a Közép-Keletről érkezett (6, 26). Mi nem mutattunk ki egyetlen ennek megfelelő haplocsoportot sem. Továbbá, az európai mtDNS vonalak zöme, amelyek az európai változatok 60–70 %-át teszik ki, a Közép-Keletről mintegy 25 000 évvel ezelőtt érkezett (6). Következésképpen, a jelenkori az M170-el jellemzett, a törzsfejlődés mélyebb rétegében lévő M89 származékát jelentő Y kromoszóma ágak ~20 %-a felel meg a Közép-Kelet újkőkorszaki örökségének. Továbbá, az Y ágak maradék ~50 %-a az M173 mutációhoz kötődik, ami a Közép-Ázsiából ~30 000 éve szétterjedt génállományának többségi hatását jelenti. Ezzel szemben a közép-ázsiai mtDNS 16223-C haplocsoportja (I. X és W) a jelenkori összetevőknek csak ~7 %-ért felelős (26). Ezek az ellentmondások részben az Y kromoszóma molekuláris korának más helyekre vonatkozó koroknál sokkal fiatalabb voltából is eredhetnek (27), ami a korábbi Y kromoszómák sokkal gyorsabb lecserélődésére utalnak. A nemektől függően eltérő népességvándorlási viselkedés is befolyásolhatja a az mtDNS és az Y változatok eloszlásképét.

A korábban osztályozott szardíniaiak, baszkok és lappok Európa peremén lakók (5), és alapjában véve azonos főalkotókkal rendelkeznek, mint más európaiak. Az ő gyakoriságukra vonatkozó sajtóságos helyzetüket feltehetően a genetikus sodródás és az elkülönülésük eredményezheti. Ezen túlmenően, elemzésünk kiemeli az epi-gravetti népességnek a Balkán északi részéből történő szétterjedését.

Ebben a tanulmányban vizsgált európai Y kromoszóma szinte mindegyike kettős (biallelic) mutációval jellemezhető 10 ághoz tartozik. Továbbá, az európai génállomány jelentős része kőkorszaki eredetűnek adódott, de az LGM után

áthelyeződött, amikor Európa zöme benépesedett.

Az eredeti angol szöveg a Science 2000. november 10-i számában jelent meg „The Genetic Legacy of Paleolithic Homo sapiens sapiens in Extant Europeans: A Y Chromosome Perspective” címmel.

Szerzők: Ornella Semino, Giuseppe Passarino, Peter J. Oefner, Alice A. Lin, Svetlana Arbuzova, Lars E. Beckman, Giovanna De Benedictis, Paolo Francalacci, Anastasia Kouvatsi, Svetlana Limborska, Mladen Mrcikiae, Anna Mika, Barbara Mika, Dragan Primorac, A. Silvana Santachiara-Benerecetti, L. Luca Cavalli-Forza, Peter A. Underhill

Béres Judit: Megjegyzések Cser Ferenc fordításához

A Cser Ferenc Science 2000. nov. 10. 290. 1155-1159 cikk fordításához humángenetikusként az alábbi hibajavítást tenném:

1.

A mikroszatellitákat nem helyes mikro-elágazódásokként lefordítani, mert ez molekuláris genetikai szakkifejezés.

A mikroszatellitákról – amelyeket gyakrabban STR = short tandem repeats, azaz rövid tandem ismétlődésekként olvashatunk a szakirodalomban – az alábbi minimális információt kell tudni:

A DNS-ben 2-7 bázispáros ismétlődéseket tartalmaz és az egyes egyének között az ismétlődések számában igen nagy (2-50) variációs különbség tapasztalható. Az STR-ek zöme a gének intronjában, vagy nem-működő, ún. pszeudo génekben található.

Nem téveszthető össze a miniszatellita fogalmával. A miniszatellita tandem ismétlődésekben az ismétlődő egységek 9-70 bázispár hosszúak és 2-200 kópiában fordulnak elő.

A mikroszatelliták vizsgálata során – PCR = polimeráz láncreakcióval – olyan allelikus-DNS-termékhez jutunk, amelyek hossza jellemző az adott egyénre, pontosabban a humán populáció egy adott csoportjára.

Részletesebben: lásd Mészáros Anita alapfogalmakat bemutató dolgozatában ebben a kötetben.

2. Az NRY = nem rekombináldó Y kromoszóma. Szintén nem szabad lefordítani. Az, hogy az Y kromoszóma nem rekombináldik, az alábbi jelenti:

a nőkre jellemző xx és a férfiakra az xy nemi kromoszóma jellemző. Az alternatív génpárok, azaz ellélek az egyforma méretű két női jelleget meghatározó xx kromoszóma esetében ún. testvérkromatid kicserélődés révén a sejtosztódás során kicserélődnek. Méretük egyforma. Az xy között nem lehetséges gén ill. génszakasz kicserélődés, mert nem egyforma méretűek.

3. A Middle East magyar fordítása ill. földrajzi megnevezése Közel-Kelet.

A cikk genetikai megértéséhez feltétlenül hozzá tartozik az eredeti magyar adatokat feldolgozó cikkünk, hiszen ezek ismerete a fenti Science cikk megértését szolgálja:

O. Semino, G. Passarino, L.O. Murci, A. Liu, J. Béres, E. Czeizel, S. Santachi, Ara-Benerecetti: Mitochondrial DNA and Y chromosome polymorphosis in Hungary: inferences from paleolithic, neolithic and Uralic influences on the modern Hungarian gene pool. European Journal of Human Genetics, 2000. 8. 339-446

(Összefoglaló táblázat ebben a kötetben, Csihák György Összefoglaló-jában)

CSIHÁK GYÖRGY (ZÜRICH)

Forog a történelem kereke. Újra kell írni a történelmet?
(Összefoglaló)

Az Egyesült Államokban megjelenő és a tudományos világban mértékadónak tekintett Science folyóirat 2000. évi novemberi számában¹⁰ a genetikai szakterület nemzetközi élvonalának 17 elismert képviselője az USA-tól Ukrajnáig az európai népek származásának és őseik európai betelepődése idejének felderítésére indított közös kormányközi genetikai kutatásaik első eredményeit ismertette. Közleményük a magyar nép eredetének és őstörténetének megismeréséhez is döntő fontosságú új adatokkal és teljesen új szempontokkal járul. A mai európai népek, ma is a rájuk jellemző (genetikai önazonosságukat igazoló és a nyugat-európai népekben legfeljebb alacsony gyakorisággal, ha egyáltalán előforduló) ősi genetikai markert (Eu19 jelzésű haplotípus) hordozzák. Ennek a magyar minta tagjaiban 60%, a lengyelekben 56,4%, az ukránokban 54%, az udmurtokban 37,2%, a macedónokban 35%, míg a horvátokban 29,3%-os gyakorisággal előforduló markernek a létezése mintegy 40-35 ezer éves múltra becsülhető. Ez az időtartam megfelel a Homo sapiens sapiens első európai betelepődése óta eltelt időnek, ami kezdetén (a csiszolatlan kőkorszak elején) a neandervölgyi ember által benépesült Európába Kis-Ázsia és a Balkán felől behatoltak a modern ember első csoportjai. Következésképpen megállapítható, hogy világrészünkre az európai népeknek, közöttük a magyaroknak az ősei is ezekkel az első betelepülőkkel érkeztek. A legrégebb európai gén tehát (az M45 leszármazási vonalból eredő Eu19 haplotípus) 40-35 ezer éves -mint az Istállóskő-Szeleta műveltség. A régészek már régen megállapították, hogy ezzel kezdődött a Kárpát-medence rendszeres emberi betelepülése. Ezzel szinte egy időben megjelent az ugyancsak M45-ből eredő M3-as egyes helyeken Szibériában és később Amerikában is.

E genetikai munkaközösség kollektív véleménye szerint, az europid típusú népcsoportoknak volt még Európába egy második bevándorlási hulláma is, mintegy 25 ezer éve, elsősorban Közép-Európa térsége felé. Végül az europidek (a „kaukázusi ember”) harmadik bevándorlási hullámát az újkőkor idején, a jégkorszakvégi klímaváltozásokat követően az ún. csiszolatlan kőkorszak korának farmerei Közel-Keletről indult európai terjeszkedése jelentette. Ezt azonban Európa teljes térségében erőteljes társadalmi-gazdasági és nyelvi-műveltségbeli átalakulás (a növénytermesztés és az állattartás kibontakozása ill. az ún. indoeurópai nyelvek térfoglalása) kísérte („Új-Európa” a régi „Ó-Európa helyén).

A mai magyarság, embertani felmérése (Henkey 2002) szerint 54,9 %-a a törökös típusokba sorolható. Így a természettudomány két ága (embertan és genetika) szükséges és elégséges egybehangzó megállapítása – továbbá a régészet eredménye, valamint a Tarihi Ungürüz mint írott forrás (a szkíták, a hunok, az avarok és a

¹⁰ Az eredeti angol szöveg a ZMTE43. sz. kiadványában. ISBN 963 9349062. Magyar fordítása a jelen kötetben

magyarok, tehát az üngürüsök története) – ügyefogyottá teszi a 150 éves vitát. Ezek a biológiai jellemzők évtízezredek során alig változnak. Korai történelmünkkel kapcsolatosan most tehát új kérdéseket kell fogalmaznunk, és új válaszokat kell keresnünk.

Egy népet meghatároz külső testi megjelenése, valamint szellemi és tárgyi műveltsége. Miután külső megjelenésünk dolga tisztázott, szellemi és tárgyi műveltségünk gyökerei térben és időben kapcsolódnak az embertan, valamint a genetikusok ténymegállapításához, és az eurázsiai nagy lovasműveltségekhez vezet. Ebben az összefüggésben különleges jelentőséget nyer Rawlinson és Lenormant bizonyítása, mely szerint a kutatók által szumirnak nevezett nyelv az ún. szkíták nyelve.

Összefoglalólag megállapíthatjuk, hogy noha a magyar műveltség gyökerei behálózák a világot, a Kárpát-medencében itthon vagyunk 40-35 ezer éve.

Az Y kromoszóma specifikus Alu inszerció (Yap) és Tat allélek frekvenciái

népesség	Yap+	Tat C
kevert magyar	37,5 %	0,0 %
csángó	17,5 %	0,0 %
finn és lapp	0,0 %	61,1 %
mán	0,0%	41,7%
skolt	0,0%	61,7%
karéliai	5,0 %	39,6 %
lett	-3,0%	29,4%
holland	-2,3 %	0,0 %
moksa	0,0 %	8,2 %
manysi	0,0 %	63,2 %

Forrás:

Eur. J. Hum. Genet. 1999. May-Jun. 7 (4) 447-58

Y chromosomal polymorphisms reveal founding lineages in the Finns and the Saami

Lahermo P., Savontaus ML, Sistone P., Beres J., de Knijff P., Aula P., Sajantila A.

Department of Medical Genetics, University of Turku, Finland

paivi.lahermo@helsinki.fi

PMID: 10352935 (PubMed – indexed for MEDLINE)

A tárgy bővebb kifejtése a szerző, a jelen összefoglalóval azonos című iratában:
ZMTE 40. sz. kiadványa. Acta Historica Hungarica Turiciensia XIX/3

MÉSZÁROS ANITA (PÉCS)

Alapfogalmak a genetikai vizsgálatok eredményeinek jobb megértéséhez

A genetika az öröklődés törvényszerűségeinek, a mögötte álló biológiai folyamatok elemzésének tudománya. Klasszikus értelemben a külső, megfigyelhető tulajdonságok háttérében álló mechanizmusokat vizsgálja. A megfigyelhető tulajdonságokon kívül azonban számtalan olyan jellegzetes, egyéni tulajdonsággal is rendelkezik egy-egy személy, amely csak az örökítőanyag közvetlen vizsgálatával mutatható ki. Szerencse, hogy ezek a jellegzetességek a hordozó személy egészségére egyáltalán nem gyakorolnak befolyást, tehát semmilyen hatás nincs, amely elősegítené bizonyos jellegzetességek eltűnését – vagy éppen ellenkezőleg: feldúsulását.

A gén fogalma

Az idők során számtalan változáson ment keresztül. Még ma sem lehet teljesen egyértelmű, kivételektől mentes meghatározást adni rá, ezért csak megközelítőleg definiáljuk. Eszerint génnek nevezzük a DNS egy meghatározott szakaszát, amely általában egy fehérjeláncot kódol (azért csak "általában", mert léteznek más kódoló gének is). A DNS a "dezoxiribonukleinsav" szó rövidítése. Sejtjeinkben a DNS örökítőanyag, amely biztosítja az összes információt, amely szervezetünk teljes felépítéséhez és működéséhez szükséges. Minden sejtünk hordozza a teljes szervezet számára szükséges összes gént. Ezért lehetséges DNS vizsgálat szinte bármilyen kiindulási anyagból: vérből, csontból, hajhagymából, szájnyal-kahártya-kaparékból.

Sejtjeinkben DNS legnagyobb mennyiségben a sejtmagban található. Itt 46 DNS-molekula helyezkedik el, ezt – helytelenül – olykor kromoszómának is szokták hívni. (Azért helytelenül, mert kromoszóma kizárólag sejtosztódás idején figyelhető meg a sejtben, amikor pedig a sejtmag eltűnik – tehát sejtmag és kromoszóma egyszerre nem lehet jelen egy sejtben.) A 46 DNS-molekula kinyújtott, összesített hosszúsága a 2 m-t is eléri! A magban lévő DNS összesen kb. 36 000 gént tartalmaz, amely azonban a teljes hosszúságnak csak kb. 1–2%-át teszi ki. Ez annyit jelent, hogy a fehérjéket kódoló gének a DNS-nek csak elenyésző részét foglalják el. A többi terület feladata jelenleg nem teljesen ismert, azonban populációgenetikai vizsgálatokhoz az ott elhelyezkedő egyéni variációk rendkívül alkalmasak.

DNS azonban nem csak a sejtmagban, hanem az úgynevezett mitokondriumokban is található. Ezek a sejtservecskék az energiaszolgáltatásért felelősek. Valaha önálló élőlények voltak, azonban az évmilliárdok során közös életet kezdtek élni a mi sejtjeink őseivel. Ebből adódik, hogy saját genetikai rendszerük volt; ennek maradványait mind a mai napig hordozzák. Az örökítő anyagukat mitokondriális DNS-nek, rövidítve mtDNS-nek nevezzük. Az mtDNS teljes hosszának sokkal nagyobb %-a hordoz géneket, mint a sejtmagban lévő DNS.

Öröklődési szabályszerűségek

Minden új egyed élete két sejt, a petesejt és a hímivarsejt egyesülésével (megtermékenyítés) indul. Így alakul ki az úgynevezett zigóta, amelyből sorozatos sejtosztódás révén alakul ki a magzat.

Mind a petesejt, mind a hímivarsejt rendelkezik mitokondriumokkal, hiszen energiára mindkét sejtnek szüksége van. A megtermékenyítés során azonban a hímivarsejtben található mitokondriumok nem jutnak be a létrejövő zigótába. Ebből adódik, hogy a zigótában lévő összes mitokondrium (és így természetesen a bennük található mtDNS is) anyai eredetű. Tehát egy anya az mtDNS-ben lévő genetikai örökségét minden gyermekének – nemtől függetlenül – továbbadja, azonban ez a lánc a fiúgyermekekben ezután megszakad. Azonban nagy-anya–anya–lány...stb. sorban minden generációban, megszakítás nélkül továbbadódik.

Létezik lehetőség az apai öröklődés vizsgálatára is. A nemiség kialakulásáért az úgynevezett ivari kromoszómák felelősek, ezek lehetnek X és Y kromoszómák. A nők szervezetében XX, a férfiakéban XY található. Tehát az Y-kromoszóma a férfiakra jellemző, az X pedig mindkét nemre. A születendő gyermek nemét a hímivarsejt dönti el, ugyanis a férfiakban termelődő ivarsejtek fele X-, másik fele pedig Y-kromoszómát tartalmaz. Ha a petesejtet X-kromoszómás hímivarsejt termékenyíti meg, akkor lány; ellenkező esetben pedig fiú újszülött jön a világra. Az Y-kromoszóma tehát apáról–fiúra száll, nemzedékről nemzedékre. Ha egy férfinak csak lánya születik, akkor az Y-kromoszóma "elveszik".

Markerek, haplocsoportok, haplotípusok

A populációgenetikai kutatások során általában mtDNS-t, valamint Y-kromoszómális DNS-t szoktak vizsgálni. A vizsgálatok leggyakrabban a fehérjéket nem kódoló területeken történnek, vagyis a meghatározott markerek általában nem a gének területén helyezkednek el.

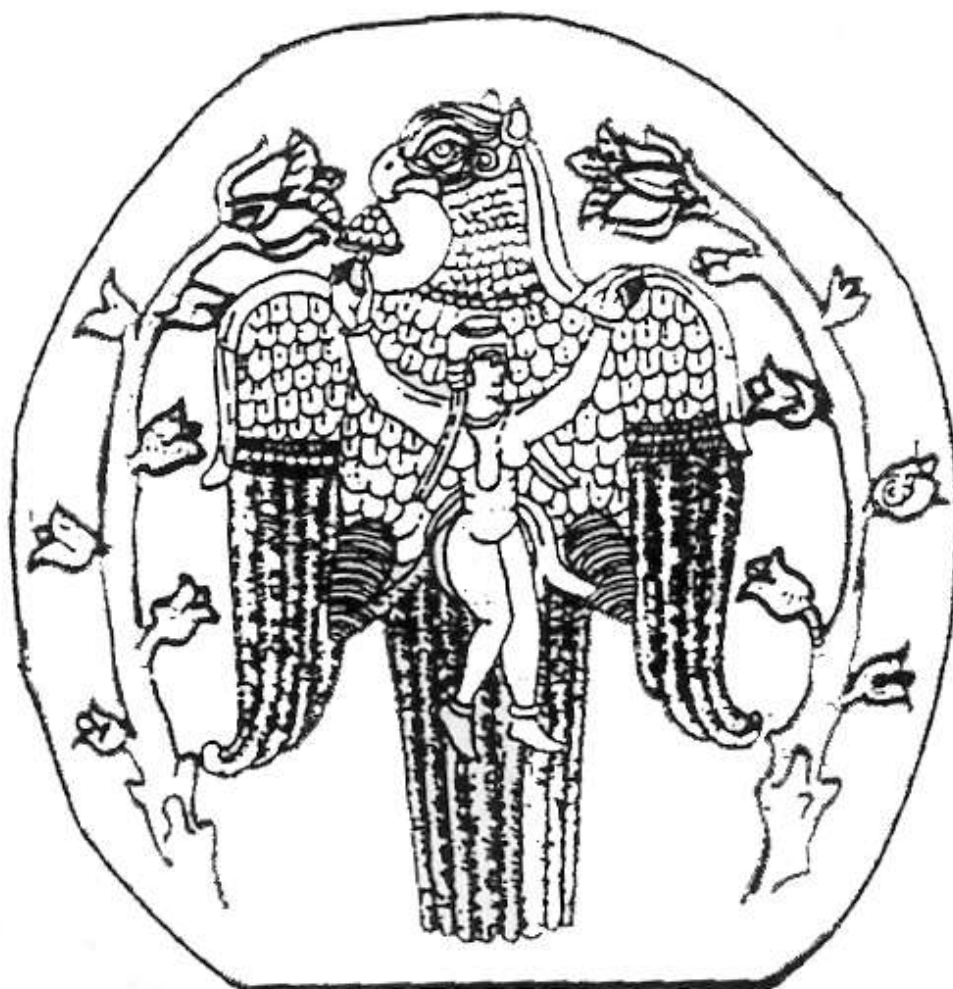
Markernek nevezzük a DNS-nek (akár Y-kromoszóma, akár mtDNS esetén) egy olyan szakaszát, amelyben jól elkülönülő különbségek figyelhetők meg bizonyos emberek között. A markerek egy részénél az embereket két csoportra oszthatjuk. Vagyis a DNS adott pontján két lehetőség van és ez alapján az emberek vagy az egyik, vagy pedig a másik csoportba sorolhatók. Az ilyen markereket bináris markerekként is szokták emlegetni, mellyel a kettes számrendszerben előforduló kétféle jelre: a 0-ra és az 1-re utalnak. Ilyen marker pl. a Tat, amelyre az úgynevezett T és C allél (ez utóbbi szó génváltozatot jelent) jellemző. Tehát egy adott férfinak a két allél közül csak az egyik: vagy a T, vagy a C allél van jelen.

Ismertek ezen kívül olyan markerek is, melyek többféle változatban is megfigyelhetők. Itt általában ismétlődő szakaszokról van szó, ezeket STR-ként is emlegetik (short tandem repeats = rövid, tandem ismétlődések). Az angol elnevezés találó: a rövid ismétlődő szakaszok valóban a tandemkerékpár elemeihez hasonló módon követik egymást. Az STR-ek esetén az egyéni változatok nem csak kétféleké lehetnek, ugyanis az ismétlődések száma a lényeges, amely már tágabb határok között is mozoghat.

Az mtDNS és az Y-kromoszóma vizsgálatok kezdetekor csak egy-két marker állapotát tudták megvizsgálni. Azonban már ezek alapján is rájöttek, hogy az emberek jól körülírható csoportokra oszthatók. Ezeket a csoportokat általában egy-egy markerrel már jól lehet jellemezni és haplocsoportoknak hívják őket.

A vizsgálati módszerek finomodásával egyre újabb és újabb markereket fedeztek fel. Azonban az is kiderült, hogy a markerek csak bizonyos kombinációkban figyelhetők meg, ezeket haplotípusoknak nevezték el. A

haplotípusok száma többszöröse a haplocsoportoknak – ez kétségkívül finomabb osztályozást tesz lehetővé, viszont jóval nagyobb munka egy adott személy haplotípusát meghatározni, mint a haplocsoportját.

GÁSPÁR RÓBERT (PÉCS)

Az uráli markerek és a magyar őstörténet

Alapfogalmak:

Allélok: A gén alternatív formája. Olyan variánsok, amelyek hasonlóak, de nem azonosak, és génjük ugyanazon a kromoszómán, ugyanazon a helyen található.

Deleció: Egy kromoszóma, illetve DNS szegmentum elvesztése.

Génállomány: A populációban található gén-változatok (allélok)

összessége.

Génáramlás: Populációk közötti allélcseré az egyedek vándorlása (migráció) révén.

Haplotsoport: Adott helyen található, azonos polimorfizmust hordozó haplotípusok összessége.

Haplotípus: Kapcsolt allélok sora ugyanazon a kromoszómán, vagy egy egyéntől származó mitokondriális DNS vagy Y kromoszóma, a benne lévő mutációkkal, polimorfizmusokkal.

Lókus: A gén fizikai helye a DNS láncon.

Mutáció: A genetikai anyag olyan öröklődő megváltozása, ami nem rekombináció eredménye.

Nukleinsav-bázis: Adenin, citozin, guanin, timin: a DNS alkotórésze.

Nukleotid: a négy bázis egyike, egy szénhidrát, és egy foszforsav-molekula.

Polimorfizmus (sokalakúság, változatosság): Egy allélból populáción belül legalább kettő van jelen.

Pontmutáció (angolul single nucleotide polymorphism (SNP)):

egynukleotidos polimorfizmus. Száma az emberi genomban kb. másfél millió.

Populáció: Az ugyanazon fajhoz tartozó, egy helyen és egy időben élő egyedek szaporodási közössége.

STR: (short tandem repeat): rövid tandem ismétlődések, amelyek mini- és mikro-szatellitákban találhatók.

Miniszatelita: az eukaryota genom rövid (14-100 bp) tandem polimorf ismétlődései

Mikroszatelita: mono- vagy tetranukleotid ismétlődések random módon (10-50 kópia).

Törzsf (filogenetikai fa, evolúciós fa): az élőlények (és vírusok) leszármazását elágazásokkal ábrázoló körmentes gráf.

Milyen lehetőséget tud adni a genetika – többek között – a magyar őstörténet kutatásának? A legfrappánsabban talán Kiszely István fogalmazta meg a lényegét: a 19. század történelmét a történészek, irodalmárok, a 20. század történelmének elejét a fizikusok, a végét pedig a biológusok írták. A 21. században azonban a genetikusok veszik át a stafétabotot. Talán kijelenthetjük, hogy egy olyan tudományág lépett be az emberiség őstörténetének kutatásába, mely független, objektív és egyértelmű adatokkal tud szolgálni népcsoportok, populációk rokonsági fokáról, vándorlási útvonalairól.

Az eddigi eredmények biztatóak. Elég Költő László kapcsán Lengyel Imre professzor vörsi szerológiai eredményeire gondolni. Ebben az esetben az avar továbbélés biológiai bizonyítékát kaptuk meg. Vagy nézzük a molekuláris genetika eredményeit a Föld benépesülésének rekonstruálásában, a neandervölgyi és a *Homo sapiens sapiens* kapcsolatának tisztázásában. „Ezek a vizsgálatok tisztázták a prehisztorikus Japán betelepülésének történetét, az Óceániai szigetek népeinek eredetét, vagy az Újvilág humángenetikai történetét.”¹¹ Szinte naponta kapjuk a tudományos híreket az újabb és újabb eredményekről.

2000-ben bombaként robbant a tudományos életbe a már a ZMTE keretein belül is tárgyalt Science cikk¹², amelyben elsőként próbálták Európa benépesülését modellezni a genetika és a régészet eredményeinek szinkronba hozásával. E tanulmányban már magyar minták is helyet kaptak (45 darab). A hazai mintákban – meglepetésre Európában a legmagasabb gyakorisággal -, az Eu19 Y-kromoszóma típus dominál, ugyanakkor hiányoztak nálunk a finnugor populációkra jellemző Eu13-as és Eu14-es haplotípusok.

Ezen adatok adták az ötletet, hogy magyar vonatkozásban is próbáljuk meg egymással fedésbe hozni a molekuláris genetikai és régészeti/történeti adatokat, ha azok megengedik ezt.

A populációgenetika lényegében a különböző népelemek egyedeiben meglévő génváltozatok vándorlását, továbbá a más közösségekkel való keveredés által bekövetkező génállomány-változást próbálja meg rekonstruálni.

A génáramlás anyai és apai vonalon akár jelentős mértékben is eltérhet. A különböző vizsgálatok után nyilvánvalóvá vált, hogy az anyai öröklődésű mitokondriális DNS (mtDNS) helyett talán az apai öröklődésű Y kromoszóma-vizsgálat lehet az informatívabb egy populáció vándorlási vonalainak feltárásához: az európai népek maternális jellegű genetikai mintázatát összehasonlítva azt láthatjuk, hogy valójában jobban hasonlítanak földrajzi szomszédaikhoz, mint például távolabb élő nyelvrokonaikhoz. Ezen adatokból nehezebben nyerhetünk „vándorlási szempontból” értékes információt, mint az Y kromoszóma tesztekben. Példaként megemlíthetnénk a finneket, akiknek mtDNS mintázata nagyjából megegyezik a különböző európai népelemek mintázatával, holott az őstörténetük különböző gyökerű, továbbá nyelvészetileg is nagy a távolság közöttük. Belőle a finn népesség vándorlásáról jóval kevesebb információt kaphatunk, mintha a finn férfiak vonalát vizsgálnánk, akiknél viszont olyan markáns eltéréseket, sajátosságokat láthatunk, amik már elválasztják őket a kontinens többi populációjától.

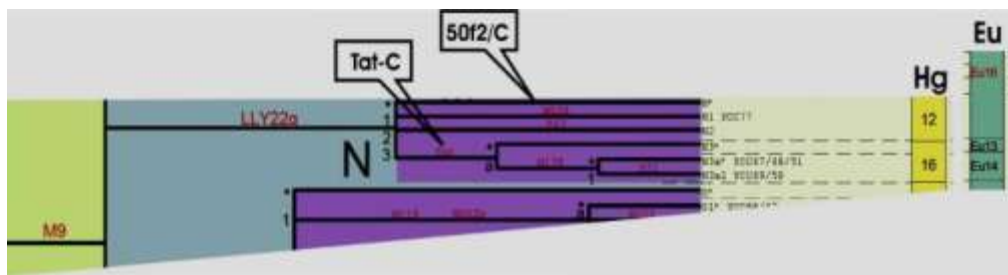
Pár szót szóljunk az Y-kromoszómához kapcsolható Tat-C allélról és az 50f2/C delécióról, mint uráli migrációs markerekről. A pontmutáció (Tat-C) citozin nukleotidja az Y kromoszóma RBF5 lókusznál található. A Tat-T változat az

¹¹ Dr. Raskó István: Populáció genomika. Magyar Tudomány, 2002/5

¹² Semino, O. és társai (2000): The genetic legacy of Paleolithic *Homo sapiens sapiens* in extant Europeans: a Y chromosome perspective. Science 290: 1155–1159

ősibb, mivel a csimpánzokban és az orángutánokban is ezt a típust találták meg. A Tat-C esetében tehát a lókuszt meghatározott helyén a nukleotid sor így alakul: C A C G T, míg a másik esetben: C A T G T (Tat-T).

A másik Y-kromoszóma marker az 50f2/C deléción, azaz hiány. Ez a Tat-T/C váltás előzményének tekinthető, az azt megelőző korábbi „mutációs állapotot” jelenti. Elhelyezkedésüket az alábbi Y-kromoszóma haplocsoport leszármazási fán (Y Chromosome Consortium human Y-chromosome tree (YCC 2002)) mutatom be (1. ábra).

1. ábra: Az uráli migrációs markerek elhelyezkedése az Y-kromoszóma haplocsoport leszármazási fán. (A piros szám-betű kombinációk egy-egy mutációs eseményt jelölnek)

Az M9-es leszármazási vonalból az LLY22g mutáció választja le az N haplocsoportot. Ennek további elágazásából származik az 50f2c deléción (Hg12, Eu 16), majd ennek további derivátuma a Tat-C mutáció (Hg16, Eu 13 és Eu14). Az ábrán láthatjuk, hogy a genetikusok a különböző tudományos nomenklaturák szerint több elnevezéssel is illet(het)ik ugyanazt a polimorfizmust. Tehát a Tat-C része az N haplocsoportnak, amin belül az N3-as alegységet képezi. Ugyanakkor Jobling and Tyler-Smith (2000) rendszerében a Hg16, Semino és társai (2000) által összeállított beosztásban Eu 13, Eu 14 besorolást kapta. (1. ábra).

A következőkben a fenti markerekkel kapcsolatos vizsgálatok eredményeit feldolgozó tanulmányok főbb megállapításait, eredményeit mutatom be.

2. ábra A 'C-allel' hordozó kromoszómák eredete és elterjedése

I. Az első publikáció, amely behatóbban foglalkozott népesedéstörténeti szempontból a Tat-C markerrel, Tatiana ZERJAL (Oxfordi Egyetem, Biokémiai Intézet) cikke volt 1997-ből¹². A különböző hivatkozásoknak máig is ez a tanulmány képezi az alapját. A vizsgálat több európai, ázsiai, afrikai, amerikai és óceániai populációt is magában foglalt. Főbb megállapításait az alábbiakban összegezhetjük:

1. Az SNP egy időpontban keletkezett az emberiség történelme során, illetve egy földrajzi helyről származtatható.

2. Az A T-C mutáció/váltás valószínűleg az ázsiai burjátok ősei között jelenhetett meg először. (2. ábra)¹³

3. Életkorát 2000-4000 év közöttire becsülhetjük.

4. A gén elterjedése egy kelet–nyugati irányú génáramlást feltételez. Ez valószínűleg az uráli nyelvet beszélő populációk nyugatra vándorlásával hozható kapcsolatba. A finnek és a lappok apai genetikai leszármazása mélyen Belső-Ázsiába mutat (Semino 2000).

5. A C-allél ukrán, orosz és norvég mintákban lévő alacsonyabb gyakorisága valószínűleg az uráli nyelvcsaládba sorolható populációkkal való keveredés eredménye.

II. A következő cikk¹⁴ szerzői között találjuk magyar részről BÉRES Juditot (Johann Béla Országos Epidemiológiai Központ), illetve finn oldalról Paivi LAHERMO-t (Turku-i Egyetem, Orvosgenetikai Intézet). Az European Journal of Human Genetics 1999-es számában közölt tanulmányban ismertetett finn és lapp Y-kromoszóma vizsgálatokba a magyar minta, mint finnugor nyelvet beszélő referencianépesség került be. A 11 darab uráli nyelvcsaládba tartozó referencia népesség között 33 ún. kevert magyar és 24 csángó szerepelt. A cikk számunkra is fontos megállapításai:

Egy magyar sem hordozza a Tat-C allélt, amely viszonylag gyakori az obi-ugorok, a finnek, lappok, marik, karéliaiak és jakutok között. A kimutatott nyelvi kapcsolat tehát nem támasztható alá genetikai szinten.

	moksa	erza	karél	lapp	finn	magyar	csángó	hanti
Tat-C	8,2	12	39,6	48,9	61,1	0	0	63,2
	manysi	mari	yakut	mongol	litván	korjak		
Tat-C	18,2	33,3	100	0	29,4	20		

2. A mutáció becsült életkora (egy generációt 20 évnél tekintve) 222 generáció, azaz megközelítőleg 4440 év. A földrajzi elterjedését látva nem lehet korábbi keltezésű, mint az utolsó eljegesedési periódus vége (~12 000 évvel ezelőtt).

3. A törzsfá ábrázoláson látható, hogy a finnugor Tat-C allélt hordozó alcsoport egy egységes csoportot alkot, miközben a Tat-T csoport sokkal összetettebb struktúra, ami egy szorosabb genetikai kapcsolatot, valószínűsíthető korábbi együttélést jelent. (3. ábra)

4. A jelen adatok alapján nem adható meg a mutáció keletkezésének pontos földrajzi térsége, illetve a génáramlás iránya, azonban az észak-eurázsiai populációkban meglévő magas gyakoriság valószínűsíti az észak-eurázsiai eredetet és a későbbi szétterjedést.

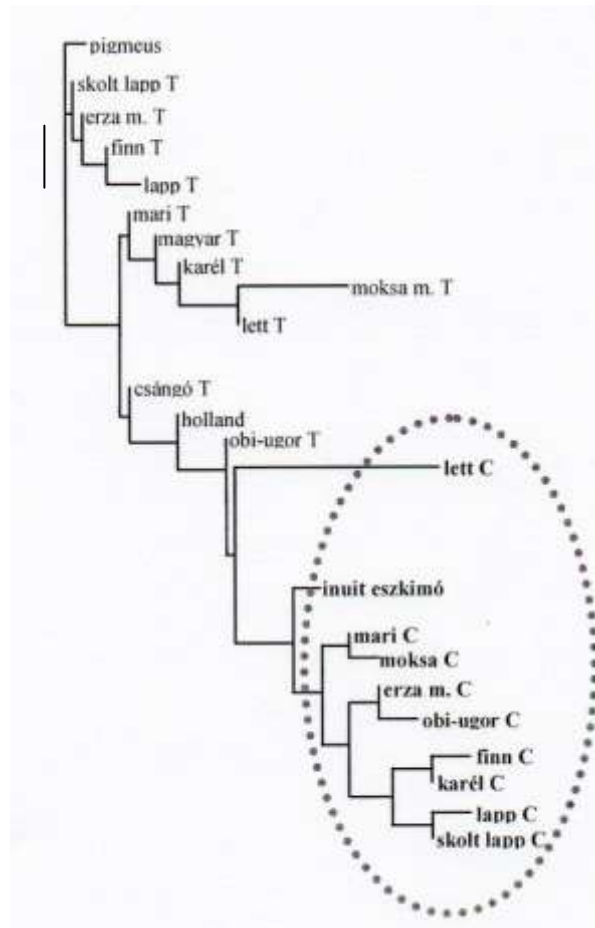
¹² Zerjal, T. és társai, (1997): Genetic relationships of Asians and Northern Europeans, revealed by Y-chromosomal DNA analysis. Am J Hum Genet 60:1174–1183

¹³ Lahermo, P. és társai, (1999): Y chromosomal polymorphisms reveal founding lineages in the Finns and the Saami. - Eur J Hum Genet 7, pp. 447-458

3. ábra: A vizsgált populációk Tat C és T allélja szerinti filogenetikus fa (törzsfá)

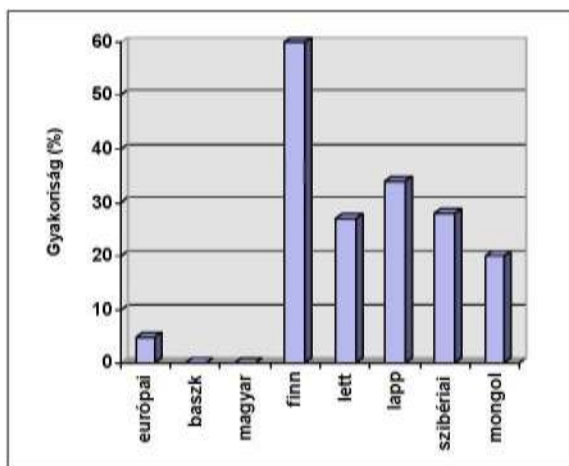
5. A jelen adatok alapján nem adható meg a mutáció keletkezésének pontos földrajzi térsége, illetve a génáramlás iránya, azonban az észak-eurázsiai populációkban meglévő magas gyakoriság valószínűsíti az észak-eurázsiai eredetet és a későbbi szétterjedést.

III. A következő 2000-ben született magyar mintákat is feldolgozó cikk szerzője Ornella SEMINO (Paviai Egyetem, Genetikai és Mikrobiológiai Intézete), illetve magyar részről ismét BÉRES Judit¹⁵. A 102 fős magyar minta 80 palóc és 22 budapesti ún. kevert magyar egyénből állt. A cikk a mtDNS és az Y kromoszóma polimorfizmust vette górcső alá, hogy fényt derítsen a paleolitikumi, neolitikumi és uráli genetikai befolyás nagyságára a mai magyar génállomány tekintetében.

1. Mindkét magyar minta gyakorlatilag mentes az uráli genetikai jellegektől.
2. A Tat-C mutációhoz közeli 50f/2C deléciót sem sikerült kimutatni, pedig ezek szintén gyakoriak a finn, lapp és egyéb szibériai mintákban. (4 ábra.)
3. A magyarok - ellentétben északi nyelvrokonaikkal -, úgy tűnik, csak egy kis létszámú honfoglaló által kifejtett uráli kulturális (és nem genetikai) hatáson, befolyáson „estek át” a honfoglalást követően. A másik lehetőség szerint ugyan nagy létszámú honfoglaló érkezett a Kárpát-medencébe, de csak néhányuk volt „ténylegesen” magyar, természetesen genetikai szempontból. Ez azzal magyarázható, hogy a magyarok őshazájukat elhagyva, megközelítőleg 2000 évet töltöttek el különböző lovas népek társaságában, vélik a cikk szerzői.

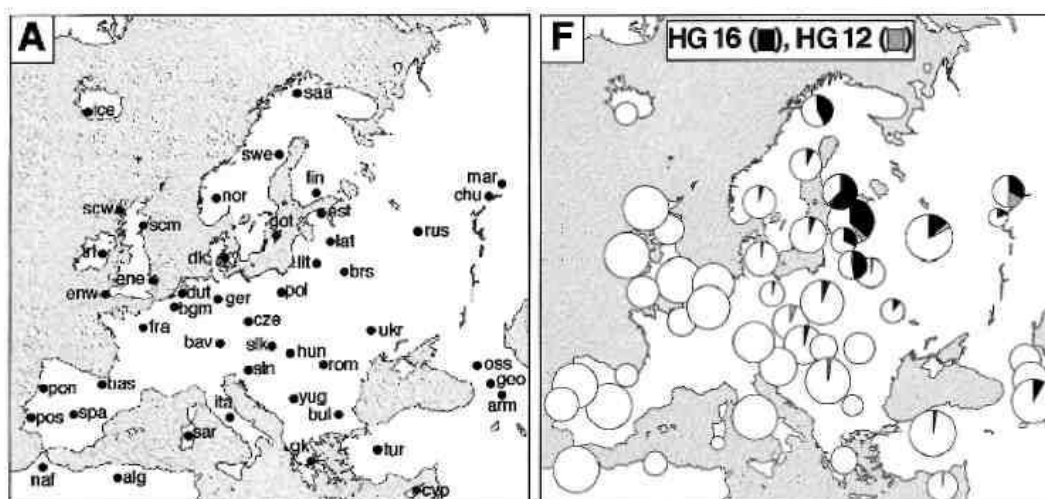
¹⁵ Semino, O. és társai, (2000): MtDNA and Y chromosome polymorphisms in Hungary: inferences from the paleolithic, neolithic, and Uralic influences on the modern Hungarian gene pool. - Eur J Hum Genet 8, pp. 339-346

4. ábra Az 50f2/C delécio megoszlása

IV. Zoë H. ROSSER (Leicesteri Egyetem, Genetikai Intézet) 2000-es írásának fő megállapítását úgy foglalhatjuk össze, hogy Európában az Y kromoszóma változatosságot elsődlegesen a földrajzi tényezők befolyásolják és csak másodlagosan a nyelvi kapcsolatok.

1. Az ő vizsgálatában is északon koncentrálódik a Tat-C mutáció. Véleménye szerint a marik őseitől származik ez a marker (5-6. ábra).

5. ábra: A vizsgált populációk

6. ábra: A Tat-C (Hg 16) gyakorisága

2. A finnugor populációk között magas gyakoriságú a Tat-C (Hg16) allél. Az egyedüli kivételt a magyarok jelentik, akik nyelvüket egy elit kisebbség révén szerezték (Cavalli-Sforza et al. 1994).

V. Richard VILLEMS 1998-as dolgozatában¹⁶ a finnugor nyelvet beszélők anyai és apai leszármazási vonalait próbálta rekonstruálni. Több fontos információt nyerhetünk írásából:

¹⁶ Villems, R. és társai, (1998): Reconstruction of maternal lineages of Finno-Ugric speaking people and some remarks on their paternal inheritance. - K. Julku, K. Wiik (eds.), The Roots of Peoples and Languages of Northern Eurasia I, Jyväskylä, pp. 180-200

1. Vizsgálata után nyilvánvalóvá vált, hogy az Y-kromoszóma sokkal értékesebb és informatívabb a populációk biológiai történetének rekonstrukciójában, mint a mtDNS.

2. Két specifikus Y-kromoszóma lehet érdekes a finnugor gyökök kutatása szempontjából. Az egyik az 50f2/C delécio (50f2/C vagy más néven DYS7C), a másik pedig a Tat-C pontmutáció. Ezek megvannak a finnugor populációkban, gyakoriak bizonyos szibériai népekben, ugyanakkor Kelet-Skandináviától nyugatra szinte teljesen hiányoznak az európai genetikai állományból. A delécio közepes és magas gyakorisággal széles földrajzi környezetben előfordul keleten, ellentétben a „C” alléllal, amely hozzá képest kevésbé elterjedtebb eloszlást mutat.

3. A vizsgálatok megerősítették, hogy a „C” allél, az 50f2/c delécio alcsoportja. Ez utóbbi feltételezhetőleg ázsiai eredetű.

4. A Tat-C allél az észak-kelet és kelet-európai proto-finnugor populációkból származik, és csak később került át néhány egyes szibériai népek genetikai állományába (jakut, burját).

5. Sok millió orosz is hordozza ezt a mutációt. Ez az itt élő proto-finnugor népeiségekből származik, akikre az oroszok ősei rátelepedtek. Tehát magas a mai orosz populációban az egykor finnugor népesség részét kitevők aránya.

VI. Siiri ROOTSI 2000-es dolgozatában¹⁷ a finnugor populációk filogeográfiai kontextusait vizsgálta.

1. Zerjal tanulmányára visszatérve elismeri, hogy a finnekben az STR változatosság valóban alacsonyabb, mint a burjátokban, jakutokban, de az észtekben mért eredmények sokkal magasabbak, mint a kollégája által bevizsgált ázsiai mintákban¹⁸. A burjátoktól délebbre nem elterjedt ez a mutáció (Kína, Korea), tehát e térségben (Bajkál-tó) inkább csak pár, kis lélekszámú mongol szubpopulációra jellemző.

2. Ő is kiemeli, hogy a kelet-európai-síkság régi népessége nagyobb arányban járult hozzá a jelenleg ott élő népesség apai leszármazási vonalaihoz, mint a Kaukázus és környéke, illetve az azon túli populációk. Elég példának a magas Tat-C gyakoriság az orosz mintákban, de hozzátehetjük a lettekben és a litvánokban lévő magas előfordulást is.

3. Véleménye szerint a Tat-C sarkkörü jellegű elsősorban, hiszen több nyelvcsaládot (uráli, indoeurópai, altaji) is magában foglalnak azok a népeiségek, akikben magas koncentrációban kimutatták.

4. Velünk kapcsolatban kiemeli, hogy bár nagyon gyakori legközelebbi nyelvrokonaiknál; a hantiknál, a magyarok között nagyon ritka. (2. táblázat). Több magyarázat is lehetséges. Az egyik szerint a hantik és a manysik viszonylag későn szerezték meg ezt a mutációt, együtt a többi szibériai néppel. A másik megoldás, hogy a magyar és a szibériai ugor nyelvet beszélő populációkban genetikailag nagyon kevés közös elem van és soha nem is volt nagyobb arányú. A harmadik lehetőség, hogy a magyarok elvesztették ezt a leszármazást Szibériából a Kárpát-medencébe történő vándorlásuk során. Ha ez így volt, férfi állományuknak drasztikus csökkenést kellett elszenvedni a vándorlás során, s ez génállományukban az egyik fő Y-kromoszóma típus tekintetében szabályszerű „megsemmisüléssel” járt.

5. Ez a mutáció valóban 10-15 ezer évvel ezelőtt keletkezett Észak-

¹⁷ Rootsi, S. és társai, (2000): On the phylogeographic context of sex-specific genetic markers of Finno-Ugric populations. A. Kiinnap (ed.), The Roots of Peoples and Languages of Northern Eurasia II and III, Tartu, pp. 148-164

¹⁸ Megjegyzés: ahol az STR változatosság nagyobb ott valószínűsíthető a mutáció korábbi megjelenése

Európában és sosem hatolt be Nyugat- és Dél-Európába. Ellenben sikeresen terjedt Kelet felé egészen Kamcsatkáig a felső paleolitikum idején és nem korábban (STR változatosság alacsony!). Az utolsó eljegesedést követően (15-17000 éve) a vadászok keletebbre terjeszkedtek Szibéria felé, mivel az akkor fennálló európai népesség irányába nem mozdulhattak.

Népesség	Y-kromoszóma haplocsoportok	
	Hg 12	Hg 16 (Tat-c)
észt	5	37
magyarok	1	1
oroszok	5	14
szlovákok	2	3
lengyelek	1	2
csehek	6	0
grúzok	0	0
törökök	2	1
oszetok	0	0
indiaiak	0	0

2. táblázat: Az apai öröklődésű leszármazási csoportok %-os bontásában megadva a vizsgálatba bevont népességek között

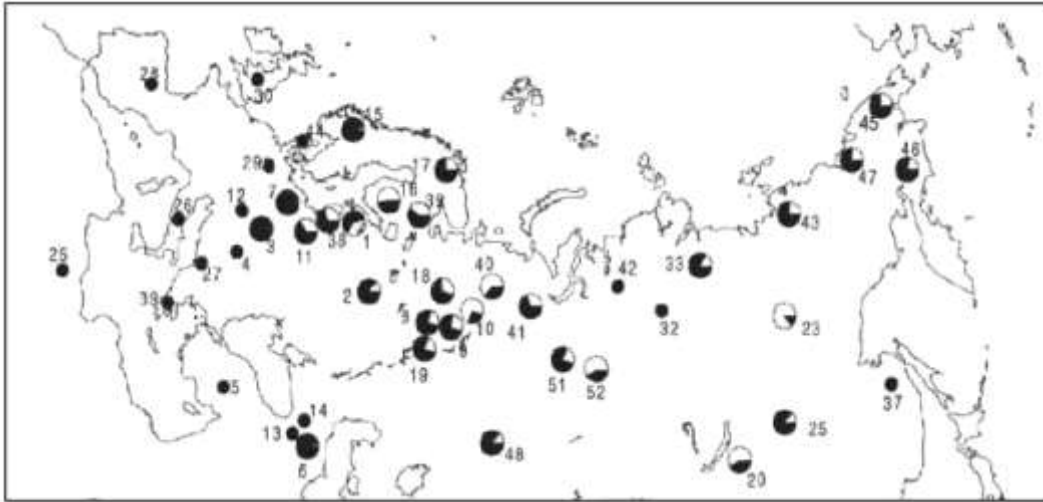
VII. Kristina TAMBETS 2001-ben megjelent írásában¹⁹ Richard Indrenko észt régész elméletének²⁰ főbb téziseit vetette össze a genetika eredményeivel.

1. A mikroszatelita (STR) polimorfizmus adatok alapján az Tat-C mutáció kelet-európai síksági eredetű. Ebből kifolyólag a későbbi áramlási irány nyugat-keleti irányú, elterjedése egészen Kamcsatkáig kimutatható. Ez egy olyan egyedi jelző, marker, amit az anyai leszármazási ágon nem sikerült kimutatni a finnugor népek vizsgálata kapcsán (7. ábra).

2. Annak az éles elkülönülésnek a magyarázata, amit a Tat-C gyakoriság tekintetében az egymással földrajzilag szomszédságban élő lengyel és litván minták között tapasztalhatunk (33%-2%), az egykori fészkes kerámia kultúra hordozóihoz kapcsolható. A fészkes kerámia kultúra elterjedésének Indreko által leírt nyugati határa fedésben van a Tat-C allél európai nyugati és déli eloszlási határával. A proto-finnugorok, mint a fészkes kerámia kultúra hordozói, a mai lett és litván területen éltek. Később a harci balták és a zsinórdíszes kerámia népe elérte az előzőleg proto-finnugor területet Kr. előtt 2500-1800 körül. A zsinórdíszes kultúra népessége feltehetőleg indoeurópai nyelvet beszélő lehetett. Ennek hatására egy nyelvcsere történt Litvánia és dél Lettország területén Kr. előtt 2000 körül, mialatt azonban maga a népesség megtartotta korábbi genetikai sajátosságait (7. ábra).

¹⁹ Tambets, K. és társai, (2001): The concepts of Richard Indreko about the origin of the Finno-Ugric speakers and the population genetics of the extant north-east european populations. TRAMES, 2001,5(55/50), 1,59-74

²⁰ Indreko, Richard (1948): "Origin and Area of Settlement of the Finno-Ugric Peoples". In Science in Exile. Publication of the Scientific Quarterly "Scholar" 1. 3-24. Heidelberg

7. ábra A Tat-C (fehér köröcikk) és Tat-T (fekete köröcikk) polimorfizmusok földrajzi megoszlása Euráziában. Népek: 1. észt 2. orosz 3. szlovák 4. magyar 5. török 6. örmény 7. lengyel 8. csuvas 9. tatár 10. udmurt 11. litván 12. cseh 13. grúz 14. oszét 15. norvég 16. finn 17. lapp 18. mari 19. mordvin 20. burját 23. jakut 25. algériai 26. olasz 27. albán 28. baszk 29. német 30. brit 32. ket 33. evenk 35. karél 36. korják 37. nivki 38. lett 39. görög 40. komi 41. nyenyec 42. szölkup 43. even 44. dán 45. csukcs 46. korják 47. jukagir 48. kazah 51. manysi 52. hanti

3. A magyar nép nyelvileg a finnugor nyelvcsalád obi-ugor ágához tartozik, de „kilóg” közülük azzal, hogy a Tat-C nagyon alacsony gyakoriságú. A többi Y-kromoszóma markereik a közép-európai átlagnak felelnek meg.

4. Az egyik lehetséges magyarázat a Tat-C kelet-ázsiai, szibériai jelenlétére, hogy a kelet-európai-síkság népessége a nagyvadakat követve magával vitte a markert keletre. A másik, hogy egy evolúciós előny miatt a Tat-C-t hordozók előnyben részesültek a természetes szelekció során (de természetesen nem az SNP miatt).

VIII. Richard WILLEMS 2002-es írásában a finnugor népek archeogenetikájával foglalkozott²¹.

1. A Tat-C magas a balti finn populációkban, ugyanakkor közepesen nagy a szomszédos népek körében (lett, litván valamint csuvas, tatár). A lengyel és litván minták közötti nagy eltérés (2% - 40%) arra utal, hogy egykor a finnugor populációk élettere nagyobb volt a mainál.

2. A vizsgált népségek közül udmurtokban volt legmagasabb a Hg16-nak (Tat-C) és Hg12-nek az aránya (8. ábra). (A kör arányos a gyakorisággal). Feltételezhető, hogy a Hg16 ősi formációja az udmurt Hg12-es variációból származik, ahogy ez az ábrán is látható.

IX. Kristina TAMBETS 2004-es tanulmányában²² a lappok nyugati és keleti gyökereit vizsgálta. A cikk magyar társszerzője FÜREDI Sándor (BM Bűnügyi Szakértői és

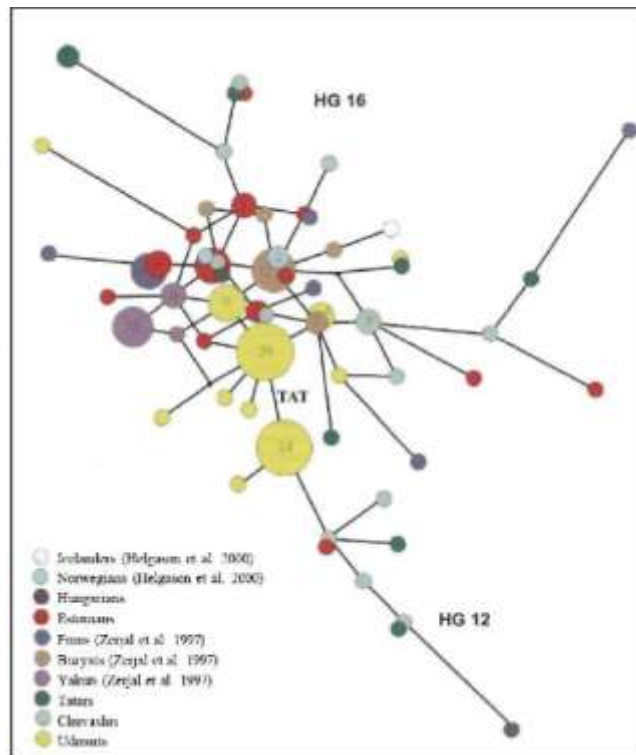
²¹ Villems, R. és társai, (2002): Archaeogenetics of Finno-Ugric speaking populations. The Roots of Peoples and Languages of Northern Eurasia IV. Oulu , pp. 271-284

²² Tambets, K. és társai, (2004): The Western and Eastern Roots of the Saami — the Story of Genetic “Outliers”. Told by Mitochondrial DNA and Y Chromosomes. Am. J. Hum. Genet. 74:661-682, 2004

Kutatóintézet) volt. Összesen 113 magyar mintát dolgoztak fel.

1. A cikk megállapítja, hogy az N3-as haplocsoport (Tat-C) a leggyakoribb a lapp populációban. Eme Y-kromoszóma haplocsoport széles körben elterjedt Szibériában, de más ott jellemző haplocsoportok, mint a C és a Q, gyakorlatilag teljesen hiányoznak a lapp és egyéb balti-finn populációkból (3. táblázat).

2. Az N3 közel egyforma eloszlású Eurázsia sarkkörü régiójában. Ennek előző mutációs állapotát képező N2-es leszármazási ág (lásd 1. ábra) gyakori Szibériában és a Volga-uráli régió népeiben. Könnyen lehet, hogy az N2 egy történelem előtti kapcsolatot jelöl a szibériai és a kelet-európai proto-finn népek között apai „örökségükben”.

8. ábra A vizsgált populációk Hg12 és Hg 16 haplocsoport hálózata

A finn, lapp és észt mintában azonban már csak az N3, a magyar mintában pedig lényegében egyik sem mutatható ki.

3. Felmerül a kérdés, vajon milyen irányú volt a génáramlás?

Ha a szamojedektől irányulna a lappok felé, akkor jelen kellene lennie azokban is az N2 és/vagy a Q vagy a C haplocsoportnak. Ez azonban nincs így.

Az N3-hoz kapcsolható STR változatosság Kelet-Európában sokkal nagyobb, mint Szibériában. Ennek kialakulásához időre volt szükség. Ez alapján feltételezhető, hogy ez a csoport (amelynek eleme a Tat-C) először Kelet-Európában jelent meg az emberiség történelme során, már csak azért is, mert valószínűtlennek tűnik az újabb keletű Y-kromoszóma áramlás a lapp génállományba, ami esetleg magyarázná ennek a mutációnak a magas gyakoriságát.

Népesség haplocsoportok		Y-kromoszóma		
lapp	47,2	0,0	0,0	0,0
finn	63,2	0,0	0,0	0,0
észt	30,6	0,0	0,0	0,0
mari	31,5	9,9	0,0	0,0
mordvi	16,9	2,4	0,0	0,0
komi	22,3	12,8	0,0	0,0
udmurt	56,3	28,7	0,0	0,0
magyar	0,9	0,0	2,6	0,9
hanti	38,3	38,3	0,0	0,0
nganasz	0,0	92,1	0,0	5,3
nyenye	40,5	56,8	1,4	0,0
szölkup	0,0	6,9	66,4	1,5

3. táblázat: Y-kromoszóma haplocsoportok megoszlása az uráli nyelvcsaládba tartozó népességben

Összegzés

Az előbbieken ismertetett tanulmányok alapján az alábbi megállapításokat tehetjük a markerekkel és annak magyar vonatkozásaival kapcsolatban.

- A Tat-C mutáció és a 50f2/c delécio uráli migrációs markerek a mai magyar mintákban nem, vagy rendkívül alacsony gyakorisággal mutathatóak ki.
- A pontmutáció eredete vitatható. A kutatók többsége a kelet-európai-síkság proto-finnugor népességéhez köti (Willems, Rosser, Tambets). A másik vélemény szerint a Bajkál-tó mellől a burjátok őseitől eredeztethető (Zerjal). Ugyanakkor úgy is tekinthetünk rá, mint egy speciális sarkkör menti mutációra, függetlenül a hordozók nyelvi relációjától (Rootsi).
- Életkora is vitatott: 2000-4000 vagy 4444 vagy 10-15 000 éves. Kijelenthetjük, hogy a többi mutációhoz viszonyítva fiatalnak mondható.
- A finnugor és szibériai népesség ősei között génáramlás zajlott le, de iránya jelenleg még kérdéses.
- A mai magyar népesség ősei nem élhettek együtt, nem alkothattak egy csoportot a többi finnugor nyelvet beszélők őseivel minimum 2000, maximum 15 000 éve (attól függően, mikorra datáljuk a mutáció keletkezését). A Tat-C uráli migrációs markerrel nem igazolható a jelenlegi (tudományos) magyar őstörténet vándorlási útvonala. Ezek az elméletek az 50-55. szélességi fok fölé helyezik a magyar őshazát, azonban itt a markert jelenleg is nagy gyakorisággal hordozó népek élnek, illetve éltek ősei a különböző történelmi korokban (9.ábra).

9. ábra: A feltételezett finnugor óshaza és a mutáció elterjedésének mai határa

- A marker ugyanakkor bizonyítja a többi uráli nyelvcsaládba tartozó népek együttélését a történelmi időben (3. ábra).
- A genetikusok többségének véleménye szerint a 9. században egy kis létszámú honfoglaló népesség érkezett a Kárpát-medencébe, akik inkább nyelvi és kulturális hatást gyakoroltak az itt talált népességre. Genetikai lenyomatuk nem volt jelentős.
- A magyar mintavételt többször megismételték, így a Tat-C gyakoriságára vonatkozó adatokat reprezentatívnak mondhatjuk a mai magyar népességre vonatkoztatva. A mintaszámmal kapcsolatban idézném dr. Pásztor Erzsébet genetikus: „A vizsgált 45 fős minta valóban nagyon kicsi (Semino 2001. GR), ahhoz azonban elég nagy, hogy egy a férfiak 10 százalékában jelenlévő Y-kormozómatípus 99 százalékos valószínűséggel megjelenjen benne. A népesség 5 százalékában előforduló típus 90 százalékos valószínűséggel jelenik meg egy ekkora, reprezentatív mintában.”²³
- A magyar etnogenezis genetikai oldalról történő pontos feltárásához további jól megválasztott mintavételek szükségesek.

²³ Dr. Pásztor Erzsébet: A férfiak európai útja. Élet és Tudomány 2001/2

HENKEY GYULA (KECSKEMÉT)

Új embertani adatok a magyarság őstörténetéhez

A 20. század második felében a Kínában lévő Szensi-ban 6000 katona agyagszobrát tárták fel a Kr. előtti 3. századból. A kínai kutatók által készített összefoglaló német fordítása első kiadásban 1999 áprilisában jelent meg.²⁴

A csoportképeken kívül e kiadványban nagyobb mérethben 69 agyagkatona képe jelent meg, akik tipológiai elemzése az alábbi:

turanid nagy-magyar-alföldi változat	34,8 %
turanid észak-kazahsztáni változat, amely utóbbi a nagy-magyar-alföldi extrém variánsa	34,8 %
turanid középtípus fele része	6,5 %
turano-pamíri	4,3 %
a turanid típus nagyobb része europoid, kisebb arányban mongoloid formái együtt	80,4 %
turanid erősebben mongoloid jellegű változata	11,6 %
turanid középtípus fele része	6,5 %
turanid típus nagyobb részt mongoloid formái együtt	18,1 %
mongoloid (nagy részt mongoloid)	1,4 %

A könyvben közölt kép alapján a kínai császárt is meghatároztam, aki tipikusan europoid jellegű, de az agyagkatonákhoz nem tartozik.

A tipológiai elemzés eredménye meglepő, mert a kínaiakra túlnyomóan a mongoloid típusok a jellemzők. Ami összefüggésben lehet azzal, hogy a lovas műveltségű népek, közülük is legnagyobb mértékben a hunok egyes csoportjai átálltak a kínaiak oldalára (Csihák György 2000). E katonák a kínaiak segédnépeivé váltak. Meglepő, hogy a Szensi agyagkatonák tipológiai megoszlása feltűnően közel áll a kazahokhoz, a hun eredetű ujgurokhoz, a bulgáriai tatárokhoz és egyes őslakos eredetű magyar népességhez.

Feltűnő a Szensi agyagkatonáknál a turanid típus nagy-magyar-alföldi változatának jelentős előfordulása (Henkey Gyula 2002). Az embertani adatok alapján bizonyítva látszik, hogy a magyaroknál a leggyakoribb a nagy-magyar-alföldi változat és annak extrém variánsa az észak-kazahsztáni forma, az időszámításunk előtti 3. századig vezethető vissza. Valószínűnek látszik a magyarság jelentős részének hun

²⁴ A német nyelvű kiadvány részletei az alábbiak:

Chefredakteure: Wu Xiaocong und Guo Youmin; Text: Wu Xiaocong; Fotos: Guo Youmin; Leitender Redakteur: Wu Jinqun; Layouter: Wu Yue; Redakteur für technische Fragen: Liu Jinglin; Übersetzung: Yang Yiren, Zhou Kejun und Qi Bing. Deutsche Bearbeitung: Renate Zantis; Herausgeber: Turismusverlag Chinas; ISBN 7-5032-0980-1/G.368; Alle Rechte bei: Gesellschaft für Internationale Werbung und Touristikpublikationen Huatian 000006000; Erste Ausgabe: April 1999

eredete is. Az egyik legjellegzetesebb utóbbi változathoz tartozó agyagkatona képét Csihák György (2000) közölte, melyet ezen cikk keretében is bemutatunk. Fontos további adat, hogy a mai falusi és mezővárosi magyaroknál gyakori ez a bajusz forma, amelyhez hasonló az Őseink nyomában (Henkey Gyula 1993) című könyv fedőlapján jelent meg, valamint a Kapu füzetek 7. (Henkey Gyula 1998.b)³ fedőlapján is.

Főbb irodalom

Henkey Gyula: Őseink nyomában. Magyarság és Európa Kiadó. Budapest 1993

Henkey Gyula: A magyarság és más Kárpát-medencei népek etnikai embertani vizsgálata. Magyar Őstörténeti Kutató és Kiadó Kft., Budapest 2002

Csihák György: Dunhuang barlang képei és a Sászi agyagkatonák néma üzenete. Zürichi Magyar Történelmi Egyesület, Zürich-Budapest 2000. Acta XV.4

Henkey Gyula-Horváth I.: Új adatok a Kínában élő kazakok etnikai embertanához. Kapu 2001. 1. sz. 17-21. oldal

Henkey Gyula-Horváth I.: Adatok az ujugurok etnikai embertanához. Kapu 2002. 3. sz. 30-33. oldal

Henkey Gyula: Újabb adatok a turanid típus észak-kazahsztáni és nagy-magyaralföldi változatról. Kapu 2005. 2-3. sz. 87-99. oldal

Szmagululi O. - Beketajkizi K. - Orazakkizi A.: Altaji kazaktari. Asztana 2003

2 Agyagkatona 3 Turanid, nagy-magyar-alföldi változat Rózsa Sándor (archív kép)

Összefoglaló

Mátyus Gyula beszélgetése Henkey Gyula antropológussal

Henkey Gyula antropológus, a történettudomány kandidátusa, a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület alapító tagja, a további kutatómunka segítése és a tagság tájékoztatása érdekében az Egyesület felkérésére kecskeméti lakásán fogadott és válaszolt kérdéseimre.

1.) *Mióta végez Gyula bácsi etnikai-embertani vizsgálatokat, azok hány személyre terjedtek ki?*

Az etnikai-embertani vizsgálatokat 1956 elején kezdtem, a mai napig 35 103 felnőtt személyre terjedtek ki, közülük 32 899 volt magyar nemzetiségű. Tudomásom szerint enyém a világ legnagyobb létszámú feldolgozott etnikai-embertani gyűjteménye.

2.) *Hogyan történt e vizsgálatok megszervezése és előkészítése?*

Minden helységben a magyar őstörténet iránt érdeklődők (tanárok, orvosok, polgármesterek, helytörténészek) szervezték a vizsgálatok előkészítését. Mindenhol az 1828. évi összeírásban és a legrégebbi egyházi anyakönyvekben szereplő családnevekből kiindulva irányították hozzám az őslakosokat, főleg a 24 és 60 év közötti férfiakat és nőket.

Sor került az önként jelentkező bevándoroltak vizsgálatára is. Ez utóbbiak adatai azonban elkülönítve lettek feldolgozva az egyes tájegységeken belül.

3.) *Melyek voltak az első kutatási eredményei?*

Már vizsgálataim első öt évében megállapítható volt, hogy az általam vizsgált magyaroknál a turanid típus nagy-magyar-alföldi változata a leggyakoribb jellegegyüttes, amelyre akkor a nagyközepes vagy magas termet, erős alkat, a fej nagy méretei mellett a rövid fejjelző (félülnézetben közel köralakú) volt jellemző. (Időközben a magyaroknál a testmagasság átlaga mintegy 3 cm-rel emelkedett.) Az arcjelző, széles-igen széles, középmagas arc mellett, széles, a járomcsont enyhén vagy közepesen előreálló, az orrhát az arc síkjából közepesen kiemelkedő, túlnyomóan egyenes, ritkábban konvex (domború), a szemszín barna vagy zöldesbarna, a hajszín barna, fekete (4-7. kép).

E jellegegyüttes neve Bartucz Lajos professzorom szerint alföldi változat volt, de mert Földünkön számtalan alföld van, ajánlatos volt pontosítani nagy-magyar-alföldre, annál is inkább, mert a Bartucz által megadott másik elnevezés "homo pannonicus" volt.

De már az első öt évben észlelhető volt a turanid típus nagy-magyar-alföldi változatán kívül egy ahhoz közeli másik jellegegyüttes is, főleg Fülöpszálláson, Szabadszálláson, Szeremlén, Homokmégyen, Kiskunlacházán (2-3. kép), amely a nagy-magyar-alföldi extrém variánsának tekinthető. Ennél a termet kifejezetten magas, az alkat még fokozottabban robosztus, a fej méretei még nagyobb mértékben nagyok, az arc még szélesebb, a járomcsont nagyobb és kissé erősebben előreáll. Korábban ezt a formát erősen andronovói jellegű turanidnak neveztem.

Az eredmények arra utalnak, hogy főleg a nyugat-dunántúli, közép-dunántúli,

felvidéki, kárpátaljai, észak-tisza menti és székelyföldi kutatásaim nyomán, hogy a magyaroknál a turanid típuson kívül a pamíri a második leggyakoribb jellegegyüttes (13-14. kép), amely a magyaroknál 12 %-ban, az őslakos eredetűeknél 13,5 %-ban határozható meg.

A turanid típusba soroltak együtt a magyaroknál 31,4 %-ban, az őslakos eredetű magyaroknál 34,8 %-ban mutathatók ki. E két turanid formánál túlnyomóan az europoid jellegek, de kisebb mértékben a mongoloid jellegek is észlelhetők, de van egy olyan turanid forma, amelyet turanid középtípusnak nevezek (1. kép) Ennél az europoid és a mongoloid jellegek közel azonos arányban találhatók.

A pamíri típusra átlagban a nagyközepes termet, a fej kis méretei mellett a rövid fejjelző, a középszéles, vagy enyhén széles, enyhén magas arc mellett az arcjelző közepes, a járomcsont lekerekített, az orrhát a közepesnél erősebben kiemelkedő, nagyrészt konvex; ritkábban egyenes, az orrcsúcs csőrszerűen lefelé és befelé görbülő, a szemszín barna vagy zöldes, a hajszín barna, fekete.

Az utóbbiba soroltak között azonban lényegesen gyakoribb a pamíro-turanid átmeneti forma (10-12. kép), amelyeknél a termet kissé magasabb, az arc szélesebb, a járomcsont enyhén, vagy közepesen előreálló.

Megállapítható volt egy fokozatos átmeneti lépcső a turanid és a pamíri típusok között, amelynek egyik lépcsőfokát turano-pamírinek határoztam meg (8-9. kép). Ennél a másodlagos pamíri jellegek főleg az erősebben kiemelkedő orrhátban és a kissé magasabb arcban nyilvánulnak meg.

Vizsgálataim első tíz évében azonban a Duna-Tisza közén nem a pamíri volt a második leggyakoribb jellegegyüttes, hanem az elő-ázsiai típus (15. kép), amelyre átlagban a közepes termet, a fej kis méretei mellett a rövid fejjelző, középszéles vagy enyhén széles, magas arc mellett, közepes vagy keskeny arcjelző, az arc síkjából igen erősen kiemelkedő, erősen konvex orrhát, hátrahajló homlok, előre keskenyedő járomcsont, sötét vagy zöldes szemszín, és barna, fekete hajszín a jellemző.

Az elő-ázsiai típusba soroltak legalább fele része elő-ázsiai-turanid átmeneti formának minősíthető, ennél az arc igen széles és a járomcsont előreálló. (16. kép).

Ez a típus a kiskunoknál 14,1 %-ban volt kimutatható, ami közel háromszorosa az 5,3 %-os magyar átlagnak.

Meglepő volt azonban az, hogy a kelet-balti típus csak 4,5 %-ban, a voguloknál és az osztyákoknál gyakori uráli típus csak 0,1 %-ban volt meghatározható. A kelet-balti típus a magyar átlagnál nagyobb arányban a déli kevert palócoknál és a Duna-Tisza közeli telepesek eredetű magyaroknál fordul elő.

A vizsgált összes magyar közül viszonylag jelentős arányban mutatható ki a balkánidinári változat (23. kép), 3,1 %, és az alpi típus (24. kép) 2,5 %.

Főleg a jászoknál és egyes gyeptűr-eredetű népeknél gyakori a keleti-dinaroid (17. kép) 2,7 %, amely utóbbit egyes orosz és grúz szerzők kaukázusi változatként említik.

A gyeptűr-eredetű magyar népegekhez kötődik a türkméneknek gyakori kaszpi típus (19. kép) 2,5 %, és a pontuszi típus (20. kép) 1 %.

A viszonylag gyakori típusok közül még a lapponoid típus említhető, amely a magyaroknál 1,7 %-ban határozható meg (21. kép). A ritkábban előforduló típusok között említett kelet-baltinak a finn népekhez kötődő, erősebben lapponoid jellegű változata (18. kép) nagyobb mértékben fordul elő a magyaroknál, mint a szlávok jellegű, erősen cromagnoid jellegű forma (22. kép).

Meglepő volt, hogy apai vagy anyai ágon szlovák eredetű családnevek esetén a keletbalti típus finnugor jellegű, illetve szlávok jellegű formái hasonló arányban voltak kimutathatók.

4.) Említhetné, Gyula bácsi, a magyarokra jellemző méretek, minőség jelle-

gek és jelzők átlagait!

A magyarokra jellemző méretek, minőség jellegek és jelzők átlagait az 1-2. táblázatban, a típusok megoszlását pedig a 3. táblázatban adom meg.

1. táblázat 24-60 éves magyarok méreteinek és jelzőinek statisztikai paraméterei

Henkey vizsgálatok 1997. III. 31-ig				
	Férfiak		Nők	
Jelleg (Martin No.)	n= 14.282		n= 14.602	
	x	s ²	x	s ²
Testmagasság /1/	170.00	42.51	157.87	35.61
Fejhossz /1/	188.22	36.19	179.32	29.50
Fejszélesség /3/	160.32	29.49	154.05	24.28
Homlokszélesség /4/	113.35	19.71	109.93	16.19
Járomív szélesség /6/	146.30	31.09	139.32	26.26
Morfológiai arcmagasság /18/	121.26	39.38	111.39	30.87
Állkapocsszöglet szélesség /8/	112.97	32.46	105.89	24.46
Orrmagasság /21/	53.69	11.83	49.78	9.00
Orrszélesség /13/	36.00	5.73	32.78	4.07
Fejjelző /3:1/	85.22	10.66	85.95	9.57
Arcjelző /18:6/	82.93	22.09	80.01	18.85
Orrjelző /13:21/	67.28	38.63	66.07	32.29

5.) Milyen történeti következtetések vonhatók le etnikai-embertani vizsgálatai alapján? Mi lehet az oka annak, hogy a magyarság törökös és kaukázusi elemei nagymértékben fennmaradtak, a finnugor formák jelentős mértékben csökkentek, a régi szláv együttesek pedig alig voltak kimutathatók a honfoglaló magyaroknál talált előfordulásokhoz képest?

Vizsgálati eredményeim alapján és azokat kiegészítve, a kazak Iszmagulov, a zsidó származású leningrádi Ginzburg és Horváth Izabella adatait is figyelembe véve, a mai magyar nép kialakulása az alábbiak szerint vázolható:

a.) A hét honfoglaló magyar törzs közül az első kettő, a Nyék és a Megyer, két rétegre eredeztethető. Barabás Jenő leírása szerint, időszámításunk kezdete körül az Aral-tó környékén lakó törökös magyarok hatoltak be több hullámban az északabbra fekvő erdőövezetbe és uralmuk alá vetették az ugoros magyar réteget, majd összeházasodtak velük.

2. táblázat 24-60 éves magyarok kvalitatív jellegeinek megoszlása

Jelleg	Forma	Férfiak		Nők	
		n	%	n	%
Járomcsont alakja	Lekerekített	3659	25.7	3872	26.5
	Előreálló	9501	66.6	10091	69.2
	Előre keskeny- az	1098	7.7	627	4.3
Homlokprofil	Előre	74	0.5	584	4.0
	Meredek	12553	88.0	13720	94.2
	Hátrahajló	1642	11.5	260	1.8
Orrprofil	Konkáv	1526	10.7	3271	22.4
	Egyenes	6589	46.1	7360	50.4
	Konvex	6167	43.2	3966	27.2
Orrhát kiemelkedése *	Gyenge	125	0.9	443	3.1
	Közepes	10169	73.6	12363	87.5
	Erős	3515	25.5	1332	9.4
Tarkó profilja	Erősen domború	1828	12.8	2756	18.9
	Enyhén domború	9629	67.4	11563	79.2
	Lapos	2821	19.8	279	1.9
Szemszín **	Világos (1a-4a)	3647	25.5	2840	19.5
	Kever (4b-8,10)	4408	30.9	4487	30.7
	Sötét (9,11-16)	6207	43.5	7264	49.8
Hajszín ***	Vörös (I-VI)	40	0.3	43	0.3
	Szőke (A-L)	119	0.8	147	1.0
	Átmeneti (M-O)	171	1.2	259	1.8
	Barna-fekete (P-Y)	13951	97.7	14151	96.9

* Az orrhát kiemelkedését 1959-ben két helységben nem vettem fel

** 17 férfnál és 9 nőnél heterochromia iridis / a két szem eltérő csoportba sorolható

III *** 1 férfi hajszín tekintetében albínó

3. táblázat Típusok megoszlása a felvidékieknél, a székelyeknél és az összes magyarnál %-ban

Típus	Felvidékiek	Székelyek	Magyarok
Turanid	43.0	34.3	31.4
Pamiri	17.8	16.3	12.0
Dinári, keleti dinaroid	7.0	6.6	5.8
Elő-ázsiai	1.9	1.5	5.3
Kelet balti	3.3	2.5	4.5
Keleti mediterrán (kaszipi, pontusi, iráni)	4.9	12.6	4.1
Alpi	2.0	2.5	2.5
Lapponoid	1.1	1.5	1.7
Mongoloid	0.9	1.4	0.9
Gracilis mediterrán	0.4	0.7	0.8
Északi	0.0	0.3	0.4
Cromagnoid	0.0	0.0	0.4
Atlanto-mediterrán	0.0	0.3	0.1
Uráli	0.0	0.2	0.1
Meghatározatlan (X)	17.6	19.2	30.0
Vizsgáltak száma (Henkey 1997. III. 31.)	2185	594	32899

b.) Miután a magyarság ezen ősi magja elindult nyugat és dél felé, fokozato-

san kiegészült törökös törzsekkel, majd a 9. században a három kabar törzs és a székelyek egyes csoportjai is csatlakoztak hozzájuk.

Nézetem szerint az erdőövezetbe a törökös rétegekkel szkíta és szarmata elemek is felhatoltak, sőt a kabaroknak a törökös rétegén kívül volt alán, szarmata és khorezmi eleme is.

Az utóbbiak nyelve Harmatta János (1977) szerint besenyővel kevert alán volt. Véleményem szerint a besenyők beolvadásának jelentős szerepe volt a magyar nép kialakulásában. A besenyő vagy részben besenyő eredetű népségek, amelyekben vizsgáltam, a Rába-közi Bősárkány, Oslí, Beled, Rábatamási, Rábapatoná, a csallóközi Kulcsod, Padány, Bős, a Somogy megyei Köröshegy és a Szolnok megyei Vezseny. Azok a területek, amelyekben az országos átlagnál nagyobb mértékben határozhatók meg a közép-ázsiai eredetű típusok kifli alakban találhatók a Murától a dél-szlovákiai és kárpátaljai magyarokon át az észak-tisántúliakig és a székelyekig.

Ginzburg szerint a szkíták és a szarmaták már az időszámítás előtti évezred közepétől kezdve keveredtek a hunokkal. Iszmagulov szerint az időszámítás előtt 800-tól 20 %-ban, az időszámítás előtt harmadik századtól kezdve pedig 30 %-ban mutathatók ki mongoloid jellegek Kazahsztán területén.

c.) A történeti Magyarország területén a honfoglaló magyarok összeolvadtak

a volt avar birodalom onogur rétegével, akiknek ősei, László Gyula (1982) szerint, 670 körül katonai segédnépként költöztek a Kárpát-medencébe. Csatlakoztak a honfoglalókhoz a székelyek további csoportjai is.

d.) A honfoglalás után a török eredetű besenyők, úzok, kunok és kazáriai alánok olvadtak a magyarságba és kezdetben katonai középréteggént főleg a gyepük védelmében vettek részt.

A közép-ázsiai eredetű rokonnépek beolvadása révén, az általam vizsgált őslakos népességnél, a közép-ázsiai elemek (turanid 34,8 %, pamíri 13,5 %, kaszpi 3,0%, mongoloid 0,9 % összesen) 52,2 %-ban, a kaukázusi eredetű réteg (elő-ázsiai, keleti dinaroid együtt) 9,3 %, míg a finnugor formák (urali lapponoid és kelet-balti ugoros formái) 3,5 %-ban mutathatók ki. A közép-ázsiai eredetű típusok a legnagyobb mértékben a kárpátaljai magyaroknál 72,6 %-ban és a felvidéki magyaroknál 64,7 %-ban voltak meghatározhatók!

A régi szláv jellegegyüttesek (északi, cromagnoid és a kelet-balti szlávok formái) 1,1 %-ban mutathatók ki. Az utóbbiak a felvidéki magyaroknál csak 0,7 %-ban. Ez utóbbi azzal lehet összefüggésben, hogy Tretyakov szerint a Kárpát-medence honfoglalás kori szláv nyelvű népei nem voltak tiszta szlávok, kialakulásukban jelentős szerepük volt a közép-ázsiai eredetű népeknek, főként a (késő) avaroknak.

6.) *Mely népek állnak a mai magyarokhoz a legközelebb?*
Hozzánk magyarokhoz, vizsgálataim szerint, a Kárpát-medencétől kelet felé haladva a bulgáriai és romániai (dobrudzsai) tatárok, a kaukázusi török nyelvű balkárok, karacsajok, az alán-szarmata eredetű oszétok, a kaukázusi nyelvű avarok, csécsények, ingusok, a kaza-kok, az üzbégek, a kirgízek, a karakalpakok és a Belső-Ázsiában élő ujgurok állnak a legközelebb.

7.) *Melyek a hun-magyar rokonságra utaló legújabb kínai források?*
A Kínában fekvő Szánsziban a múlt század második felében 6000 agyagkatonaszobrárt tárták fel, amelyek az időszámításunk előtti 3. században lettek eltemetve. Meglepő módon nagyobb részt a turanid típus europoid jellegű formái, kisebb mértékben mongoloid vonások voltak ezen agyagkatonák fotóin meghatározhatók. A turanid formák közül közel 80 %-ban a nagy-magyar-alföldi változat és annak extrém variánsa, az észak-kazahsztáni forma, voltak észlelhetők. Ez utóbbi arra utal, hogy embertani adatok alapján a magyar őstörténet az időszámításunk előtti 3. századig visszavezethető.

Az adatok azt mutatják, hogy az agyagkatonákat a kínaiakhoz csatlakozott katonai segédnépek, főleg a hunok embertani jellegei alapján készítették.

8.) *Kutatásai előkészítése és lebonyolítása során milyen nem embertani, inkább politikai, tudati jellegű társadalmi problémák voltak megfigyelhetők a szomszédos országokban?*

A felvidéki vizsgálatokat főleg Geönczeöl Zsuzsa, a MIESZ (Magyar Ifjúság Érdekeit Védő Szövetség) elnöke, a kárpátaljaiakat Móricz Kálmán a Magyarság és Európa Könyvkiadó ügyvezető igazgatója, a székelyföldieket Csihák György, a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület elnöke készítette elő. Köszönettel tartozom Gódor Józsefnek, a Városföldi Állami Gazdaság akkori igazgatójának, aki a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület kérésére, kutatómunkámhoz sok segítséget nyújtott.

E téren vizsgálataim előkészítése és lebonyolítása során olyan társadalmi problémák voltak megfigyelhetők, amelyek közül a következőknek van a legnagyobb jelentőségük.

1971-ben Zombor város polgármestere felkért, Dél-Bácska területén két magyar, egy bunyevác, egy sokác és egy szerb népesség vizsgálatra. Ezek költségeit a

város vállalta és a vonatkozó kutatási tervemet pártoló javaslattal terjesztette elő a szerb belügyminisztériumhoz, de a mai napig nem válaszolt, így e kutatásra nem kerülhetett sor.

A dél-bácskai vizsgálatok fontossága miatt továbbra is fenntartottam a kapcsolatot a magyarkanizsai és a Zombor-környéki magyar vezetőkkel, de amikor a kutatások időpontját kértem megjelölni, azt a választ kaptam éveken keresztül, hogy a Horvátországból, Boszniából és Koszovóból áttelepült szerbek géppisztolyokkal járnak az utcákon, így még a személyes biztonságom sem tudják garantálni.

A jelenlegi Szlovákia területén egy kivétellel nem voltak nehézségek kutatásaim során. A Nyitra-környéki Ghimesen már a második napon jöttek ellenőrizni arra hivatkozva, hogy egyes helyi lakosok (néhány szlovák család is lakik a helységben) bejelentést tettek. A következő napon a Nyitra-környéki Kerületi Főnökség látogatta meg a vizsgálatot. A harmadik napon a szlovák belügyminisztérium osztályvezetője jelent meg és közölte velem, hogy a tudományos vizsgálatok ellen nincs kifogásuk, de bejelentés érkezett, hogy tudományos kutatás ürügyén Ghimesen államellenes összeesküvés gyanúja merült fel, amit ellenőrizniük kell. Ezután a szomszéd szobában a belügyminisztérium kiküldötte tárgyalta a helyi magyar polgármesterrel, amelynek során elhangzott „Hladajú maďarske koreňe”, azaz „keresik a magyar gyökereket”. Elhangzott tehát a kifogás valódi oka.

A továbbiak során azonban a Felvidéken nem került sor további gátló eseményekre.

Erdély területén, a székelyföldi vizsgálataimon kívül tervezve voltak a Fekete-Körös völgyében néprajzi és etnikai-embertani kutatások is, de azok elmaradtak, mert a szervezők kérték, hogy a kutatás előkészítésének szempontjait ne levélben, hanem fax útján adjam meg, ellenkező esetben a levél a magyarokkal nem szimpatizálók kezébe kerülhet, akik a néprajzi kutatásokat is megakadályozhatják.

„Embertani szempontból egységes, vagy kevert a magyar nép” című tanulmányomban (Turán 2003. 3. szám 4-34. oldal) felsoroltam azt a harminchat magyar kutatót, akiknek nézete az én álláspontomhoz igen közel áll.

1991 és 1997 között a Felvidéken és Erdélyben megtartott előadásaim vitája során a hallgatóság köréből többen említették, hogy szlovák és román hivatalos és félhivatalos szervek igen nagy összeget költenek az elferdített magyar vonatkozású adatok terjesztésére, viszont a magyar kormányok 1949 után a tisztes magyar történeti tények és kutatási eredmények megjelentetésére alig voltak hajlandók anyagi támogatást biztosítani.

Említve a magyar történeti tények és a magyarság társadalmi helyzetével kapcsolatos torzításokat, 1945 után nemcsak a cseh, a szlovák, a román és a szerb politikusok és propagandisták torzították, hanem egyes Magyarországi politikusok és ideológusok is, akik a 1945-től a magyarokat utolsó német csatlósoknak és bűnös nemzetnek minősítették.

Egyes kozmopolita politikusok és ideológusok 1945-től kezdve és különösen 1989 után a mai napig vádolják a magyar nép többségét vagy jelentős részét antiszemitizmussal, cigányellenességgel, idegengyűlölettel, sőt a nyugati országokban adott nyilatkozataikkal és a nyugati sajtóban megjelentetett cikkeikkel a magyar nemzet érdekeit sértik, és Magyarország tekintélyét is romboló tevékenységük nyomán rágalmozó propagandájuk részben a nyugati demokratikus közvélemény véleményeként tér vissza hazánkba.

A magyar őstörténet kutatását is megkísérlik egyes politikusok, ideológusok

akadályozni azzal, hogy a magyar nép közép-ázsiai kapcsolatainak bizonyítását is nacionalizmusnak minősítik.

9.) *Kik azok a nem magyar származású kutatók, akiknek nézetei a legközelebb állnak az Önéhez?*

A nem magyar származású kutatók közül az amerikai Field, a német Schwidetzki, a grúz Abdushelishvili és Natishvili, a zsidó származású Ginzburg, az orosz Miklasevskaja, a kazáni tatár Halikov, a kazak Iszmagulov és Kumekov, az üzbég Nadzsimov, valamint a tunguz származású Yaxiong Du kínai népzene-kutató, a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület tagja.

10.) *Az utóbbi években történt-e újabb jelentős esemény a magyar őstörténeti kutatások területén?*

A The Turks című Ankarában 2002-ben megjelent 6500 oldalas angol nyelvű kiadványban újabb magyar őstörténeti vonatkozású adatok is megjelentek.

Az új adatok közül nekünk főleg a hun-szkíta vonatkozásúak a legfontosabbak. Ezek lényege a hunok és a szkíták együttélésére vonatkozó eredmények, amelyek tovább erősítik az 1966-ban közölt Ginzburg álláspontot, amely az időszámításunk előtti 1. évezred közepétől kezdve valószínűnek tartotta a hunok és a szkíták keveredését. Harmatta (1990) szerint a hunok vezértörzse szkíta nyelvű volt.

Kecskemét, 2007. január 27.

Lejegyezte: Mátyus Gyula, a ZMTE tagja

A szerkesztő megjegyzése:

Henkey Gyula életműve magyar szempontból Nobel-díj értékű. Egyesületünk előterjesztette Kossuth-díjra, egymás után két bizottsági elnöknek is – választ soha nem kaptunk. Eredményeinek felbecsülhetetlen politikai jelentősége is van. Erre – egészen az Európai Parlamentig – minden fontosabb magyar tisztségviselő figyelmét felhívtuk. Csak Szili Katalin nevében kaptunk egy rövid köszönő levelet.

Újabban a genetika (tudomány) álláspontja teljesen alátámasztja Henkey eredményeit (l. ebben a kötetben Semino és munkatársai írását és Csihák összefoglalóját).

Henkey Gyula

1. turanid (középtípus)

2. turanid (észak-kazakhsztáni változat)

3. turanid (észak-kazakhsztáni változat)

4. turan(oid (nagy-magyar alföldi változat)

5. turan(oid (nagy-magyar alföldi változat)

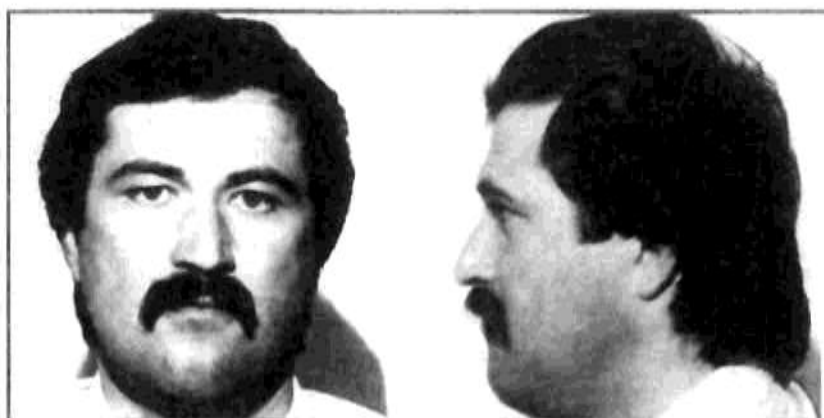
6. turanoid (nagy-magyar alföldi változat)

7. turanoid (nagy-magyar aföldi változat)

8. turano-pamiri átmeneti forma

9. turano-pamiri átmeneti forma

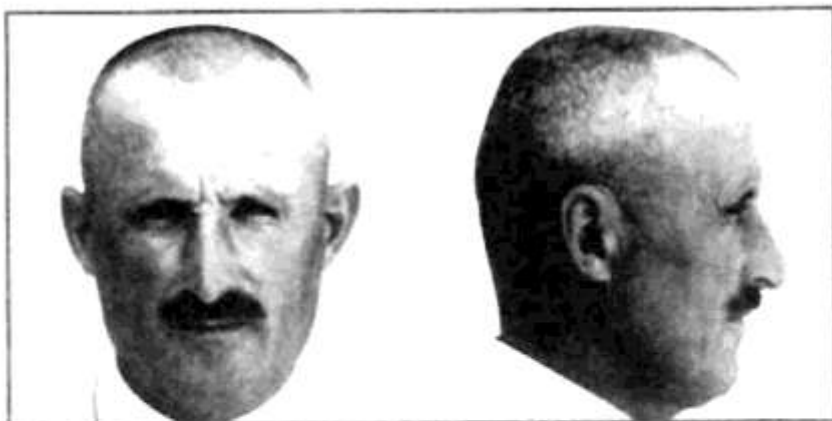
10. pamiro-turanid átmeneti forma

11. pamiro-turanid átmeneti forma

12. pamiro-turanid átmeneti forma

13. pamiiri típus

14. pamiiri típus

15. Elő-ázsiai típus

16. Elő-ázsiai + turanid kevert alak

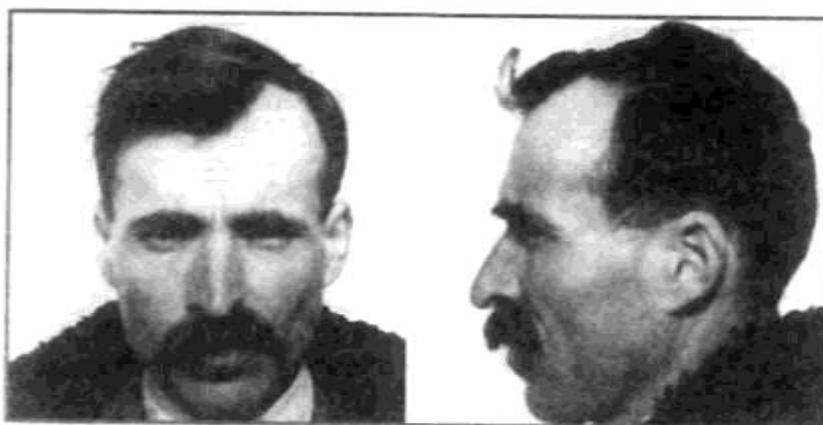
17. keleti dinaroid (kaukázusi) változat

18. Kelet-balti típus (erősen lapponoid jellegű változat)

19. Kaszpi változat

20. pontusi változat északi formája

21. lapponoid típus

22. Kelet-balti típus (erősen cromagnoid jellegű változat)

23. balkáni dinári változat

24. Alpi típus

ZÁHONY ANDRÁS
(BUDAPEST)

Nimród és utódai

Akkor húzhatja majd Nimród mágikus gyűrűjét újra ujjára a magyarság ha erkölcsiségében és tudásában is sikerül megújulnia. Akkor „kapja majd vissza” régi írását és gondolkodásmódját, akkor lehet majd igazán hasznára az egész emberiségnek.”
(Gönczi T.: Nimród gyűrűje. Idézet a könyvből)

A „nimródi minőség” több szinten és egymástól távoli helyen is felbukkan az emberiség történetében. Előadásomban a nimródi sokszínűség hátterének, közös vonásainak eredek a nyomába. Az összekötő kapocs -- mint már annyiszor -- most is a csillagos égbolt, azon belül is az Orion csillagkép.

Ki is volt Nimród? Sokféle, különböző szinten megjelenő ismeretet kell egymás mellé helyezniünk, hogy a lényeg megragadó kép kialakulhasson bennünk. Teremtő Istenség, Ősatya, városépítő hős (Gilgames párhuzama), a Vízözön túlélője, a Nagy Vadász, gyermekeit az őshazába terelő mitológiai hős, az égi Orion földi megfelelője – lehet-e mindez egy személy, egyazon „minőség”? Kutatásaim azt sejtetik, hogy a térben és időben sok helyen megjelenő „nimródi szerepkör” egyazon szakrális töből fakad.

Nimród Krónikáink leszármazási rendjében

Kézai Simon Gesta Ungarorum c. művében (13. sz.) a Noé—Jáfet—Tanas—Nemprot(h)—Hunor ... At(t)ila—Csaba ... Álmos—Árpád leszármazási vonal található. A jáfeti ághoz tartozás hátsó mozgató rugója minden bizonnyal az lehetett, hogy „igazolja” az előkelő európai népekhez tartozásunkat. Ez azonban nincs összhangban a Bibliával, ahol a megátkozott Kám fiának, Kusnak (az etiópok ősatyjának) az utóda a babiloni Nimród, aki az emberek elnyomója, aki az Úr akaratát ellenére hatalmas tornyot épít.²⁵

Kálti Márk (Bécsi) Képes Krónikája (14. sz.) és Anonymus (12-13. sz.) is ugyancsak a

²⁵ Felmerül a kérdés: lehet, hogy a torony nem az isteni tudás és hatalom megszerzése érdekében épült, hanem egy esetleges újabb özönvíz elől való menekülés céljából? Ha ez utóbbit fogadjuk el, akkor Nimród egy hosszú távra előre tervező vezető!

A kétféle értelmezési szándék jelenik meg a feltételezett 11. századi Ösgeszta magyar hagyományokat átmenteni szándékozó adatai és értelmezései, valamint a Honfoglalást és a beköltöző idegenek hasznosságát „hangoztató” Ellenösgeszta soraiban. Anonymus, Kézai és Kálti krónikája az előbbieket és az őket egyesíteni szándékozó Egyesített Krónika adatainak az éppen aktuális elvárások szerinti „szűrésével”, vegyítésével állhatott elő.

Anonymusnál pl. egy méltóság-névsort találunk – személyneveknek álcázva. A bibliai párhuzamok (pl. Mózes ugyanúgy nem léphetett be Kánaánba, mint Álmos a Kárpátok gyűrűjébe, mivel az ő feladatuk bevezető volt az új haza megtalálásával) jelzik, hogy a katolikus egyháznak és a magyar hagyományoknak egyszerre megfelelni mily körültekintést igénylő feladat. Az örökösödés kérdése (az elsőszülött, vagy a legkisebb fiú veheti-e át apja szerepét, vagyonát) a matriarchális és a patriarchális szemlélet „küzdelmét” jelzik népünk szokásrendjében.

jáfeti ágról indul, azonban Gómer, a gallok (kelták?) ősatya ágán Gógig és Magógig jut el, akik a keresztények és Izrael „ellenségei”. Ez az elképzelés Ady verséből vált közismertté. Kálti szerint tehát Magor és Hunor Góg és Magóg utóda.

László Gyula két, Süpek Ottó három bejöveteletről („Honfoglalásról”) beszél – az utóbb szerzőnél Atila, Álmos és Árpád a három hun-magyar beáramlás vezetője. Felmerül a kérdés, vajon miért nem Hunor nevét viseli a mai magyarság? Kézai szerint a hunok és a magyarok azonosak, mások szerint a nagyobbik testvér, Hunor viszi tovább az atyai örökséget (ez a patriarchális szemlélet). Véleményem szerint Magor-Magyar neve a matriarchális hagyományok továbbélése szerint válhatott népünk nevévé.

Gilgames és ősei

A mezopotámiai Nimród – Werner Papke és David Rohl nyomán

A városépítő Nimród további párhuzama Gilgames, aki a városi építkezések miatt kivágatta a cipruserdőket. Papke és Rohl szerint Gilgames (sumer nevén Bilgames) ősapjának, Enmer(ud)karnak a nevében felismerhető a N-M-R-(d) mássalhangzó-váz, ami alapján Nimróddal azonosítható. A királydinasztia UTU Napisten(ség)től származtatja magát, ugyanakkor Nimródot is naphérosznak tartjuk. Megállapíthatjuk tehát, hogy felismerhetők az uruki I. dinasztia több tagjában is a „nimródi tulajdonságok”.²⁶

²⁶ Kám ágán találjuk Kánaánt, Nemrót bátyját és Micraimot, az egyiptomi koptok őseit, valamint a filiszteusokat, az amoritákat és a szodomitákat is. Keleti gyökereinket keresve (Kazahsztánban, Üzbegisztánban, Örményországban, Tibetben, a Turáni-alföldön, Ordosban, Rádzsasztánban) ez az elgondolás tűnik a legizgalmasabbnak szellemi, életmódbeli, nyelvi rokonaink, a hasonló hagyományokat őrzők felkutatása során.

Az uruki I. királylista uralkodói:

Mesz.ki.ag.ga.ser (a Napisten fia)

En.mer.(ud).kar (Nimród megfelelője)

Lu.gal.banda (a pásztor, Bilgames-Gilgames apja) Dumuzi
(a halász)

Gil.ga.mes (további névváltozatai: Bil.ga.mes, Iz.du.bar, Gis.gin.mas)

Úr.nun.gal („nagy fejedelem, hős”) U.tul.kalam.ma („az ország

főpásztor”) La.ba.ser („aki bőséges fényt ad”) En.nun.ad.an.na („az égi

atya fejedelme, papja”)

Érdekes felismerés, hogy a dinasztia feje magát a Napisten fiának tekinti. Így az egyiptomi panteonnal mutat látszólag párhuzamot, ahol Ré (Atum, Amon) a legfőbb istenség.

Ré gyermekei: Su (a levegő és az úr istensége) és Tefnut (a nedvesség), unokái: Geb (Föld) és Nut (Ég), dédunokái: Ozirisz (a meghaló és feltámadó, bölcs tanítómester, a sumer Dumuzi és a görög Dionüszosz egyiptomi megfelelője) és Ízisz (atermékenység és aszerelem istennője).

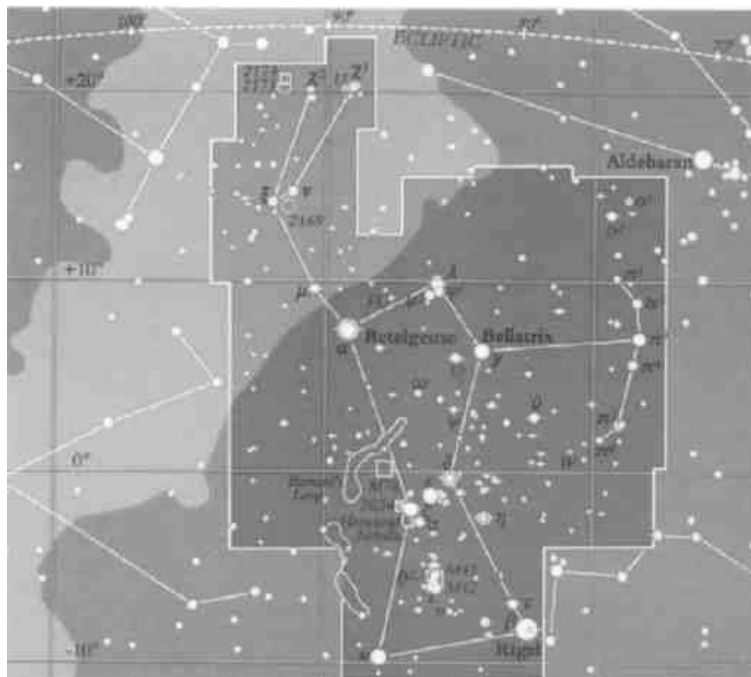
A görög és (a NAGYBETŰkkel jelölt) mezopotámiai panteon leszármazási rendjében azonban az irány fordított: a Föld (Gaia -- KI) és Uránosz (Ég -- AN) nászából lesz Krónosz (idő, úr -- ENLIL), majd az ő fia, Zeusz (a sumer NINGIRSZU és a babiloni MARDUK párhuzama) veszi át a főisteni szerepet. A Nap (Héliosz-Apollón -- UTU-DUMUZI) a teremtetési rend szerint „csak” ezután következik a sorban.

Dumuziból 3 minőség is létezik a mezopotámiai hagyományban: a meghaló és feltámadó Napisten, a halász (lásd az uruki királylistát) és a pásztor (lásd a vízözön előtti uralkodót Bad-Tibirában).

Deimel szakszótárai szerint az Orion rövid sumer neve, SIPA dumuzi-nak is olvasható, tehát névbeli kapcsolat áll fenn Dumuzi isten(ség) és az Orion csillagkép között. Az égi élet pásztora” (SIPA ZI.AN.NA) és „a pásztor, az élet fia” (SIPA DUMUZI) elnevezés jelentése nagyon közel áll egymáshoz.

A targumok (a talmudi hagyomány magyarázatai) szerinti negatív Nimród-kép azért alakulhatott ki, mert ott a félelmetes harcos és városépítő Nimród Ábrahám „ellenfele”. A régészek egy csoportja szerint azonban időben több száz év választotta el őket, így a valóságban nem is találkozhattak egymással.

Orion a beavató csillagképek közé tartozik, mivel a Napút és a Tejút találkozásánál helyezkedik el (azaz átvezet a földi világból az égbe). Emiatt a meghaló és feltámadó sumer Dumuzi (arámiul és óhéberül Tammúz) és a halottakat a túlvilágra segítő egyiptomi Osiris égi megfelelője is. Dumuzi mint pásztoristenség a pusztaság termékenységét is jelképezi (lásd Dumuzi szent nászát Innanával, a termékenység és a szerelem sumer istennőjével, UTU -- a felkelő Nap istene -- húgával).

1. ábra: A karjával a Tejútba felnyúló Orion csillagkép, Nimród égi megfelelője

Nimród és párhuzamai

Nimród gyűrűje az Égből származó hatalom jelképe – mai magyar párhuzamának a Szent Korona-eszmét (a földi uralkodó – király, miniszterelnök – fölé helyezett, égi eredetű legfőbb közjogi méltóság gondolatát) tekinthetjük.

A hatalmas erejével kérkedő Orion (Nimród égi párja) halálát a skorpió marása okozta. Ezen egyáltalán nincs mit csodálkoznunk, hiszen a Napúton (ekliptikán) az Orion csillagképpel „szemben” (6 hónapnyi idő-távolságra) éppen a Skorpió csillagkép helyezkedik el! Ninurta győzelme a hidra, valamint Ningirsu diadala az oroszán felett a csillagos égen az Oroszlán, a vele szomszédos Hidra (Északi Vízikígyó) csillagképet és a Ningirsu-Ninurtát képviselő Napot juttatja eszünkbe. Ninurta „félesége” Gula, a gyógyítás istennője. Ningirsué – aki a szakirodalom szerint ugyancsak Ninurtának feleltethető meg – pedig Bau, a termékenység, az anyaság istennője. Nimród sumer megfelelőinek féleségei tehát a mi Boldogasszonyunkéhoz hasonló tulajdonságokkal rendelkeznek: pl. Baunak ugyanúgy 7 lánya van, mint a mi Boldogasszonyunknak. (További sumer ősanya-megnevezések: Ninhurszag, Ninlil, Nink, Nammu.)

Az Orion övcillagai Nimród-Orion termékenyítő ősatyai szerepére utalnak.

A teremtetéposz akkád változatában Marduk „alakítja” a naphéroszt, aki Ningirsuhoz hasonlóan viharisten(ség)ből vált főistenné. A sumer Ninurta és a hidra hatalmi harcát az akkád Marduk és Tiámat isteni szintű küzdelme párhuzamának is tekinthetjük.

Jézus, a „világ világossága” is naphérosz. Egyik jelképe a szarvas. Ilyen értelemben a csodaszarvas-mondánk Orion-Nimródját Jézus egyik előképének is tekinthetjük.

Összefoglalás

Az eddigiek alapján is látható, hogy az ókori mítoszok és a Biblia is egy szűk területre korlátozza az akkori világot. Ezért javaslom, hogy Noé(-Nimród) fiait egészítsük ki Mongollal és Turánnal (azon földrajzi területek képviselőivel, akik az előbbi művekből kimaradtak) – így a turáni (szittya) és a mongoloid népek is „egyenlő eséllyel”, előítéletek, besorolási nehézségek nélkül indulhatnak a múltért folytatott versenyben!

A nemzet-ősatyai szerepkörben megjelenő Nimród fiai a magyar hagyományban Hunor és Magor. Másik „szerepkörében”, Noé párhuzamaként azonban a ma élő emberfajták és nyelvtípusok is meg kell jelenjenek utódai közt: Jáfet az európaiak, Kám a fekete bőrű afrikaiak, Sém pedig az arabok és a zsidók ősatya, Turán a turáni népeké, Mongol pedig a mongoloidoké.

És a sor más, mára elfeledett, vagy manapság üldözött, háttérbe szorított népek ősatyaival tovább folytatható...

ZÁHONYI ANDRÁS (BUDAPEST)

Rovásírásos emlékeink – magyarul**F**ilozófiai bevezető

Tamási Áron szerint az igazságot is meg lehet szokni. Azonban rátalálni a hit és a tudás keskeny határmezsgyéjén araszolva, az egyszerű és szenzációmentes napi valóságban mozogva sokkal nehezebb, mint szemünket behunyva „megálmodni” vagy intuíciónkkal „megérezni”, mi hogyan volt egykoron.

A hit persze sokszor vezet el rövid pillanatok alatt izgalmas, csak később beigazolódnó felismerésekhez. Meglepő, de sok materialista, csupán az ok-oksági összefüggéseket tisztelő kutató is időnként „behunyja a szemét”: illik ugyanis megfélemlenie főnöke, intézete vagy politikai mecénásai elvárásának, ha meg szeretné őrizni állását és előre kíván lépni tudományos pályáján. Ilyenkor a mérési eredmények „megszűrése”, a vizsgált mintahalmaz szubjektív megválasztása „segíthet” az elvárt célok, prekonceptciók beigazolásában (lásd az Egyesült Államok tudományos botrányait a 20. században). Az energiatakarékosság (minél kevesebb munkával minél nagyobb szenzációt kelteni, minél több támogatást bezsebelni) gyakran felülkerekedik a küldetés tudaton és a belső erkölcsi normák visszatartó erején. Napjaink tudathasadásos tudós-keverékényei (a Trefort Ágoston nevével fémjelzett, mindenáron nyugati rokonságot kimutatni akaró elvárás következményeként) az ókor nemes tulajdonságokat ötvöző keverékállataihoz (szfinx, griff, kentaur) képest mára a lajhár és a szarka korcsitúrájává silányodtak...

A következőkben olyan feliratok kapcsán keressük a kevésbé szenzációs igazságot, amelyet akadémiai tudósaink előszeretettel olvastak el más nyelveken. Rovásírásos emlékeink²⁷ egy része ezért „lett” türk vagy kazár nyelvű (lásd Vékony Gábor munkásságát). Most megkíséreljük ezen dogmává merevedett feliratok közül néhányról lerántani a „megélhetés és a tudományos elvárásoknak megfelelés” festette álarcot²⁸.

A folyamközi (mezopotámiai) feliratokban szerzett jártasság és a kb. 7000 (mások szerint 5000) éves tatárlakai leletek²⁹ átfogó tanulmányozása bátorítottak fel

²⁷ A rovás tulajdonképpen egy felíratkészítő technika neve – így a rúnákat és a türk ábécét használók is joggal nevezik íráskészítő eljárásukat „rovásnak”. Ezért javaslom, hogy a félreértések elkerülése végett mindig tegyük oda írásrendszerünk neve elé a „székely-magyar” jelzőt

²⁸ A következőkben megvizsgálunk néhány példát, amelyek jól szemléltetik az említett prekonceptció gyártást. Ez utóbbiak kevés tényből kiindulva, majd azokat „szakzsargonba burkolva” próbálják meg „igazolni” a „felettesek” elvárásait – köztük az osztrák, majd a német és orosz „szellemi megszállás idejéből” fakadó elvet, mely szerint a magyarok kultúrája, hagyományai alacsonyabb rendűek a germánéhoz és szlávéhoz képest, s bármilyen nyelvi kölcsönhatás esetén szinte mindig a magyar az „átvevő”. Ha ellenlábasaink mondanak ilyet, érthető

²⁹ A háromtáblából kettő a Kárpát-medence – és minden jel szerint Európa – legősibb írásos emlékének tekinthető. A Maros mentén kerültek elő, helyi agyagból készültek. Rajtuk rovásjelek és sumer képjelek is felismerhetők. Véleményem szerint a jelekből csillagászati üzenet is kiolvasható, mely szerint atáblák kb. 6500 évesek (lásd Záhonyi András: Ősi titkok nyomában, Miskolci Bölcsész Egyesület, 2005)

arra, hogy az említett rovásfeliratokat alapos vizsgálatnak vessen alá. A természettudományos és bölcséleti módszerek együttes alkalmazásával, az intuitív és analógiás gondolkodás megerősítő párhuzamainak a segítségével olyan ötletek segítettek az írásfejtő munka során, amelyek egy „csak” mérnöknek vagy „csak” bölcsésznek nem igazán juthatnak az eszébe. Egy interdiszciplinaritásra törekvő „mai keveréklénynek” azonban, úgy tűnik, hogy van erre egy kicsiny esélye...

Átfedés a türk, a rúna-írás, a mezopotámiai kép- és ékjelek, valamint rovásjeleink között

Kutatásaim során felismertem, hogy a türk rovásjelek, a rúnák, a mezopotámiai jelkészlet és székely-magyar rovásjeleink formailag kb. 80%-ban átfednek. Így egy rövidebb felirat esetén több nyelven is hangzósítani lehet az ilyen ábécével írott írásemlékeket (más kérdés persze, hogy kapunk-e értelmes olvasatot). Az előbbiek miatt javaslom, hogy csak akkor tekintsük egy töről eredőnek különböző ábécék azonos alakú jeleit, ha a formai azonosságot hangalakai, vagy jelentésbeli párhuzam is megerősíti. Novotny Elemér sumer-magyar jelpárhuzamát bemutató táblázata (ami, és a nyelvtani párhuzamok alapján -- talán túlzott önbizalommal és bátorsággal – egyes emigrációban élő kutatóink a sumer-magyar nyelvazonosságig is eljutottak) pl. pont emiatt szorul kiegészítésre. Ugyanis több, mint 30 rovásjelünk közül csupán 13-at vizsgál (ezek között is van két olyan, amelyhez ugyanazt a mezopotámiai jelet – L.381, TAM, TÚ illetve E fonetikai értékkel – két rovásjelünknek, az E-nek és a T-nek felelteti meg). A gyakran idézett táblázatban a többi rovásjelünkről síri csend honol.

A közel egyéves kutatómunka eredménye hét szóban foglalható össze: a vizsgált feliratok többsége magyarul is elolvasható. Ráadásul a helyhez, illetve a tárgy használatához kötődő olvasattal! Remélem, hogy értelmezéseim bátorítást adnak a fiatalabb kutatóknak, azaz jó kiindulásul szolgálnak majd a precíz és több szempontból is megerősíthető, végleges olvasatok megtalálásában. A feliratok átrajzolásai illetve fotói a következő szakkönyvekben találhatóak meg:

Forrai Sándor: Az ősi magyar rovásírás az ókortól napjainkig. Magánkiadás, 1994
Sebestyén Gyula: Rovás és rovásírás. Püski Kiadó. 1999
Vékony Gábor: A székely írás emlékei, kapcsolatai, története. Nap Kiadó, 2004
Fischer Károly Antal: A hun-magyar írás. HUN-idea Kiadó. 2005

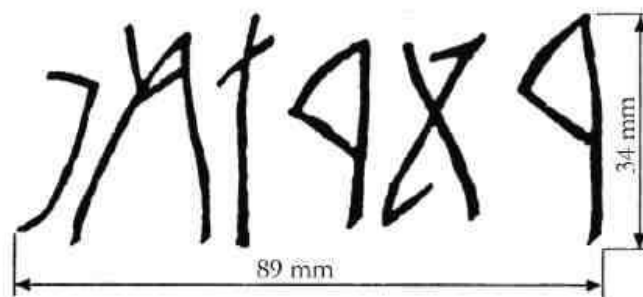
Lényegében megfejtetteknek tekintendő feliratok

A székelyderzsi (a Székelyudvarhelyhez közeli unitárius templom ablaknyílásának felirata: „Miklós kántor papatya”),

a bögözi (a Hargita-megyei református templom feliratának feltételezett olvasata: „atyaisten”

és az énlakai felirat (a Hargita-megyei unitárius templom rovásírásos feliratában az „Egyisten” ligatúra-értelmezést a latin – Deus Un... – és a betűnként kiírt magyar szöveg is megerősíti) megfejtései teljesek és értelmesek.

Értelmezéseik jó kiindulásul szolgálhatnak a további munkához.

1. ábra: A bögözi felirat

Az előadásban vizsgált további feliratok

A mai Magyarország területéről:

- a jánoshidai tütartó (Szolnok megye),
- az ozora-tótipusztai edény (Tolna megye),
- a kunágotai ezüstkorsó (Békés megye)

jelei. Erdélyből:

- az alsószentmihályi (Aranyos megye) templom szentélyfalának és
- a dálnoki (Kovácsna megye) kazettás mennyezetű templom falának (az üres jelhelyeken kiegészített) felirata.

Svájcból:

- a penszéki gerenda vésetei.

Bennük sikerült felismerni annak a községnek a – teljes vagy rövidített – nevét, amelyben előkerültek, illetve a penszéki esetében a készítés dátumát tudtam kiolvasni (a kapott időpont helyességét a dendrokronológiai vizsgálat eredménye is megerősíti).

Az alsószentmihályi (Aranyos megye, Erdély) esetében egy újszerű, több esetben is bevált feltételezés segítette a település nevének felismerését. Eszerint a feliratot készítő (másoló, hallás után lejegyző) mester időnként tévedésből vagy figyelmetlenségből egy-egy latin betűt is „benne felejtetett” a szövegben. Ez leginkább a formailag azonos betűk-jelek esetében valószínű: pl. a V rovásjelünk és a latin M vagy az Ő rovásjel és a latin K összecserélé-sét magyarázhatja. Egyes vélemények szerint a „kő” szavunk akrofóniás kezdő- illetve véghangra rövidülése ad magyarázatot arra, hogy a kutatók értelmezéseiben a K jel ő és k hangértékkel egyaránt felbukkan.

Az elmúlt egy évben a feliratokat még nem sikerült teljes egészében újraértelmezni, a hosszabb feliratoknál maradtak még feltáratlan részletek. Ezért a jövő feladata lesz az írásemlékek teljes szövegének elolvasása. Azonban már így, töredékesen is felveszik a versenyt az erőltetett, „prekonceptiótól vezérelve átrajzolt” és nevektől-rövidítésektől hemzseggő türk és kazár olvasatokkal. Remélem, hogy a ZMTE jubileumi, XX. Östörténeti Találkozójára sikerül a teljes magyar nyelvű értelmezéseket is elkészíteni.

2. ábra: A penszéki (Svájc) gerenda felirata

A penszéki felirat

A tárgyalt feliratok közül a (Svájcban, az Anniviers-völgyben, a hunok egyik feltételezett tartózkodási helyén előkerült) penszéki felirat számít az egyedüli „kakukktójsnak”. A magyarul (vagy hunul) olvasás zökkenőekkel teli szakirodalmi kísérletei³⁰ után ugyanis megpróbáltam a teljes szöveget latinul is elolvasni. A Svájci Tudományos Társaság megállapításából kiindulva (a felirat végén latin számokkal feljegyzett évszám található, melyet a tulajdonos nevének rövidített változata előz meg) sikerült a teljes szöveget latinul értelmezni. Az 1534-es dátum közelítőleg helyes, azonban a dendrokronológiai vizsgálatok szerint a kivágás időpontja az 1538-1558 közötti időszakra tehető. Eszerint a feliratot a még élő fára készítették volna el...

Az általam kiolvasott dátum – 1544. július 10-e, hétfő – egyrészt logikus feltételezés, hiszen már beleillik abba az időszávba, amelyet a dendrokronológiai vizsgálat kimutatott (a Svájci Tudományos Társaság latin értelmezése még a vizsgálat előtt készült), másrészt helyességét az öröknaptár is megerősítette: ugyanis az említett nap valóban hétfőre esett! Ennek esélye 14%, tehát olvasatom helyességének valószínűsége $100-14=86\%$. Így a készítésidőpontjának meghatározásában két lépéssel is sikerült előrejutni az eddigiekhez képest. Mint látható, a (balról még folytatódó) penszéki felirat magyarázatában most nem a nyelv, hanem a népnévünkől eredő, „megvilágítani” jelentésű magyaráz szó képviseli a magyar észjárást. Ötletem bizonyára a svájci és a környező országok íráskutatóinak tetszését is elnyeri majd, hiszen arra a szerénységre és alázatra próbál példát mutatni, amely az igazság keresése érdekében túllép a mindenáron nemzeti dicsőséget keresés ázsiai, európai illetve közép-európai sztereotípiáján. Mivel a teljes szöveget sikerült egybefüggően értelmezni, így a felirat latin nyelvű értelmezését most meg is adom.

³⁰ Szabó Árpád bányamérnök olvasata: „Erőt ontó, védjen jól Isten. Itt avar üzen, fába vésve” (lásd in: Kiszely I.: A magyarok eredete és ősi kultúrája I., Püski, Bp., 2000, 650. o.)

Szörényi Levente fantáziadús olvasata („Jövé! hegy óvó: adjad idejét Djélu /Gyalu?/”) kiváló teljesítmény egy zeneszerzőtől, azonban a módszertani pontatlanságok (az olvasási irányok önkényes változtatása, különféle ábécék jeleinek ötletszerű keverése) felbátorítottak arra, hogy egységesebb és közérthetőbb olvasatot keressünk

Olvasatom:

10 D(ies) L(un)ae Juliu A. D. MDXXXIII

Rövidítések, értelmezések:

A. D.: Anno Domini

D. L.: Dies Lunae (rövidítve: Lae), azaz hétfő

Juliu: július hó

Régebben a XL mellett a XXXX jelsor is használatban volt a római 40-es szám leírására.

Melléklet

A székel-magyar rovásírás alap-jelkészletének tekintett Nikolsburgi (Mikulovo, Csehország) Ábécé

A hercegi könyvtár egy 1483-ból származó ősnymtatványa őrizte meg, mivel az ábécét tartalmazó pergamenlapot bekötötték a hátsó tábla elé. Amint látható, az olvasás alapiránya: jobbról balra. Benne az összetett rovásjelek (köztük az ún. bogár-jelek is) megtalálhatók.

Szkítiától Camelotig – az Arthur-legendakör szarmata eredetéről

A szarmata kapcsolat

A 20. század bekövetkeztéig az Arthur-legendakört mindenki teljesen természetes módon kelta eredetűnek tekintette. A történetek mindegyike olyan helyszíneken játszódott, amely vagy azonosíthatatlan volt, vagy egyértelműen kelták által lakott területen – vagy legalábbis a legendák által leírt időben kelták által lakott területen – feküdt. A történetek szereplőinek neve ugyan sokszor nem volt kelta nyelvekből magyarázható – még magának Arthurnak a nevével is gondok voltak – de a mítoszokat szájról-szájra adó generációk olyannyira megszokták a hősök neveit, hogy maguk is használatba vették a neveket és természetesnek vették, hogy országuk régi hősei ilyen neveket viseltek.

Arthurról először a kora középkorban élt Nennius tesz említést, a brit királyokról írt művében. A főként a kelták által lakott területeken, Walesben, Cornwallban és a franciaországi Bretagne-ban közkézen forgó történetek azonban főként a 12-13. század körüli időszakban kerültek lejegyzésre. Természetesen igen sok változata létezik a történeteknek, ami megmagyarázhatja, miért csak a modern időkben derült fény valódi eredetükre. Bár a legendák egyes keleti elemeire már a 19. század elemzői felhívták a figyelmet – ilyenek voltak például a Grál bizonyos tulajdonságai – ezeket általában a keresztesek által eszközölt módosításoknak tekintették, hiszen a korabeli francia és angol főnemesi udvarokban a keleti hadjáratok eseményei és a trubadúr-költészet természetes módon fonódott össze.

A nyugat-európai országok kutatói ugyanakkor a gyarmatosítás terjedésével egyre inkább el tudtak jutni a korábban ismeretlen tájakra, s a kaukázusi legendák megismerése új fényt vetett a már jól ismert Arthur-legendakörre is. A francia Georges Dumézil tanulmányozta részletesen a kaukázusi oszétek legendáit, az ún. nárt-regéket (a nártok az oszét hősök), s már ő is egyértelműen megállapította, hogy egyes történetek olyannyira hasonlatosak a keleti és a nyugati mondákban, ami aligha lehet a véletlen műve.

Ilyen hasonlatosság például az Arthur, illetve az oszét főhős, Batraz halálát és legendás kardjának sorsát leíró történet. A haldokló hős mindkét esetben meghagyja, hogy kardját dobják a tóba, mert addig nem nyugodhat békében. A megbízott sajnálja a csodás kardot így nem tesz semmit és amikor visszatér, a kérdésre, hogy mi történt, mindkét esetben a felelet az: semmi. Ebből a hős tudja, hogy nem dobták be a kardot, s ismét ráparancsol a lovagra, hogy dobja a vízbe a kardot. A lovas ezt ismét nem teszi meg, s csak harmadjára dobja a vízbe, majd beszámol a főhősnek a történt csodáról, aki azután meghal.

E történet – illetve több más legenda – részletei olyannyira megegyeznek, hogy a hasonlóság felismerése egyértelművé tette a két mondaciklus közös eredetét, hiszen a 19. század végi kaukázusi falusiak aligha ismerhették a nyugati Arthur legendákat. A kapcsolat mibenlétéről sokáig csak találgatások léteztek, amíg az 1980-as években az amerikai néprajzkutató professzor, Scott Littleton (UCLA) rábukkant az általa csak „szarmata kapcsolat”-ként emlegetett történelmi összefonódásra.

Littleton véleménye szerint az Arthur legendák vázát alkotó történetek a római

időben Britanniába telepített szarmatáktól erednek. Róma Marcus Aurelius idejében került igen komoly összetűzésbe a szarmaták Kárpát-medencében élő, jазig néven ismert törzsével – a jászok őseivel³¹ – mert azok a germán markomannokkal és kvádokkal szövetekezve elfoglalták Pannónia provincia területének jelentős részét. A szarmata-markomann háborúban végül is Róma kerekedett felül és Kr. után 175-ben békekötésre kényszerítette a szarmatákat. A szerződés feltételeként a szarmaták 8000 páncélos lovast állítottak a római hadsereg rendelkezésére. Az akkoriban még ismeretlen harci technikát képviselő, teljes testfelületükön, illetve jelentős részben a ló testfelületén is páncélozott lovasok igen nagy ütőképességükkel és gyors reakálásukkal nagyon nagy hasznára váltak a római hadseregnek.

A szarmata hadtest nagyobbik részét – 5500 harcost, családjukkal együtt – Cassius Dio leírása szerint, Britannia provinciába vezényelték. Vélhetően azért oda, hogy a tengeri szigetről egy esetleges lázadás esetén se tudjanak felkerekedni és visszatérni otthonukba. A különítmény feladata a provincia északi határának, Hadrianus falának a védelme volt (a fal maradványa a mai Newcastle és Carlisle között fut, Anglia és Skócia határának közelében).

Mivel a rómaiak már korábban is felhasználták a szarmaták különleges harci adottságait, tudták, hogy nemzeti identitásuk megszűnése, más népekbe történő beolvadásuk esetén használhatatlanná válnak. Így Britanniában is nemzetiségi enklávákat hoztak létre belőlük, amelyek sokáig megőrizték elszigeteltségüket. Az egyik ilyen terület a mai Ribchester mellett volt, ahol a Bremetannacum, illetve a hozzá tartozó B. veteranorum település lakossága a régészeti leletek tanúsága szerint szarmata lehetett. Itt a szarmaták még a 4. században is bizonyíthatóan különálló nemzetiségként éltek életüket.

Vélhetően ezektől a szarmatáktól erednek azok a mítoszok, amelyek végül a legendás király, Arthur személye köré épültek. A szarmaták keleten maradt utódai, a kaukázusi oszétok szintén ugyanezeket a történeteket mesélték hőseikről, csupán a nevek voltak különbözőek, mert a neveket a közöttük élő hűs-vér katonáktól – saját hőseiktől – vették át. Ez indokolja a két legendakör, illetve a két főhős, Arthur és Batraz hasonlóságát. De ki lehetett Arthur, a britanniai szarmaták hűs vezére?

Lucius Artorius Castus

A történet igen fontos szereplője egy római katona, Lucius Artorius Castus. Castus életéről nemrégén még alig tudtunk valamit, hiszen csak sírköve és egy másik sztélé maradt fenn utána, egy hosszabb és egy rövidebb felirattal. Linda Malcor kutatásainak köszönhető, hogy e 2. században élt személy életéről ma már sokkal többet tudunk. Castus életpályája számos olyan elemet tartalmaz, amely alapján valószínűsíthető, hogy ő volt a legendák Arthur királya mögött megbúvó való történelmi személy.

³¹ Ma is viták folynak arról, hogy a jászok az ókorban letelepedett szarmaták, vagy egy később bevándorolt, de ugyanilyen eredetű népcsoport utódai-e? Manapság egyre inkább előtérbe kerül a jászok ókori betelepülésének lehetősége

1. kép: A sárkányos sisakban ábrázolt római tiszt a feltevések szerint Lucius Artorius Castus – vagyis az Arthur király személye mögött álló valós történelmi alak

Az Artorius (Artorii) nemzetségnév az ókori feliratokon leggyakrabban a mai Nápoly (ókori Neapolis) környékén, Campaniában fordul elő, s mivel az ott élők jelentős része görög telepes volt, a név valószínűleg egy görög eredetű családtól származik, jelentése pedig „szántó”. Vélhetően ezen a tájon született Castus is, Kr. után 140 körül, római lovagi rangú családban. A szokásoknak megfelelően a vagyont (és a lovagi rangot) bátyja Gaius Artorius Castus örökölte, s így az ifjabb Castus Kr. után 158-tól a hadseregben próbálta karrierjét építeni.

Származásának megfelelően centúriói rangot kapott és képzésében számos tudomány (földrajz, matematika, történelem, filozófia) mellett fontos szerephez jutott a Római Birodalom szomszédságában lakó egyik erős nép, a szarmaták megismerése. A kor szokása szerint a különböző lovagi családok sarjainak egy-egy adott szomszédos és ezért időnként ellenségnek számító népcsoport szokásait kellett megismerniük, hogy e népcsoport ellen hatékonyabban legyenek bevethetők. Az Artorii nemzetség hagyományosan a szarmatákat ismerte meg. Vélhetően maga Castus is megtanulta a szarmaták nyelvét és jól ismerte életmódjukat, harci taktikáikat.

Első állomáshelye Szíriában volt, ahol 162-ben részt vett abban a hadjáratban, amelynek során Róma elfoglalta a pártusoktól Arméniát (Örményországot). 166-ban, a közel-keleti háború után Pannóniába, Aquincumba (Buda) vezényelték, ahol a szarmaták és a markomannok mozgolódása miatt erősítették meg a védelmet. Itt töltött négy éve alatt rangjának megfelelően vélhetően a szarmata követek szórakoztatásáért és a szarmata túsok sorsáért volt felelős. Ennek köszönhetően a szarmatákat legjobban ismerő római tisztek egyike vált belőle.

170-től a dáciai Potaissában (Torda) folytatta szolgálatát. 172-173 körül zajlott le egy csata a szarmata jazigok és a rómaiak között, amelyet vélhetően Castus vezetett (Cassius Dio nem említi a hadvezér nevét, valószínűleg azért, mert apja haragban volt Castussal). A csatában egy dáciai légiónak egy régi, a pártusok ellen is bevetett fogással győzte le a szarmatákat a Duna jegén. Castus szerepére utal, hogy ekkor kapta meg a primus pilus rangot, amely révén legálisan megházasodhatott és immár saját jogán is a lovagi osztályhoz tartozott.

175-ben, a szarmaták végleges legyőzése után Castus kapta azt a feladatot,

hogy a római hadseregbe besorozott 8000 szarmata nehézpáncélos lovas nagyobb részét Britanniába kísérje. Ekkor már dux rangban szerepel, ami azt jelzi, hogy jelentős szerepe volt a szarmata háború megnyerésében, s vélhetően ő volt Marcus Aurelius tolmácsa és legfontosabb képviselője is a béketárgyalásokon.

A szarmaták élére történő kinevezése vélhetően annak volt köszönhető, hogy csak a szarmatákat jól ismerő Castus volt képes a több ezer harcost családjával és csordáikkal átkísérni a Birodalom túlsó felébe, beleértve egy tengeri átkelést is. Castus két évet töltött a szarmaták kiképzésével és felkészítésével – feladatuk a római Britannia provincia északi határának (Hadrianus fala) védelme volt. (Itt feküdt Camboglanna /Camelot és Avallana /Avalon erődje is, ahol vélhetően egyik utódja állomásozott, illetve meghalt.)

Mivel Castus jelentős szerepet játszott a szarmaták legyőzésében, majd besorozott különítményük az ő kíséréte alatt foglalta el új szálláshelyét és ő részesítette kiképzésben őket, a nomád szokások szerint a britanniai szarmaták valószínűleg új fejedelmüknek tekintették őt. Mivel a rómaiak nem szándékoztak beolvasztani a szarmatákat a helyi lakosságba – akkor ugyanis elvesztették volna speciális harci értéküket, mint ahogy az egy itáliai szarmata hadtesttel meg is történt – a római hadvezetés vélhetően támogatta a szarmaták ezen felfogását. Ennek megfelelően Castus „Artorius” nemzetségeve vált a szarmatákat vezető római tiszt mindenkor „rangjelzésévé” – és könnyen lehet, hogy az utódok fizikailag is Castus leszármazottai voltak.

Bár 177 és 181 között Castus valószínűleg ismét a Dunánál harcolt, immár a markomannok ellen,³² de 181-185 között többször is visszatért Britanniába. Egy alkalommal 1500 szarmata lovagot küldött Rómába, hogy megvédjék Commodus császárt egy merénylettől. A merényletet előkészítő Perennis fia többször vezetett hadjáratot a keleti szarmaták ellen, így a közbelépés a szarmaták számára egyértelműen személyes bosszú volt.³³

Bár 25 éves katonai szolgálata 183-ban lejárt, Castus tovább maradt a hadseregben. Liburnia (Dalmatia) procurator centenarius-a, katonai főparancsnoka lett, itt ismerte meg Cassius Dio-t, a provincia kormányzójának fiát. A későbbi történész vélhetően számos történelmi eseményt Castus elmondásából ismert. A béke évei után, a Commodus halála után kitört polgárháborúban Castus a későbbi császár, Septimius Severus oldalán harcolt Albinus ellen, s vélhetően Galliában halt meg egy csatában 197-ben. Testét visszaszállították a dalmatiai Spalato-ba (Split, Horvátország). Sírkövét egy közeli kápolna kökerítésébe falazták a középkorban, s ott látható ma is.

³² A háború végét jelentő vindobonai (bécsi) csatával kezdődik a Gladiátor c. film is, ami érdekes módon tehát szintén az Arthur király személyét ihlető Lucius Artorius Castushoz kötődik. A filmbeli Maximus kitalált személy

³³ S valószínűleg nem voltak restek részt venni a római patríciusok ritkításában sem, amit az események okán rendelt el a véreskezű Commodus

2. kép: A horvátországi Split melletti Szt. Márton kápolna, amelynek kőkerítésébe ágyazva maradt fenn Lucius Artorius Castus sírköve

3. kép: Lucius Artorius Castus sírkövének egyik darabja

Arthur király

Lucius Artorius Castust tehát a britanniai szarmaták fejedelmüknek tekintették, s vélhetően utódaival is így bántak. Nem zárható ki, hogy vér szerinti utódai is születtek egy szarmata asszonytól, hiszen életerős fiatalemberként évekig tartózkodott közöttük. Nem szabad elfelejteni azt sem, hogy Aquincumban ő lehetett az a katonai megbízott, aki gondját viselte a rangos szarmata túszoznak. Mivel a szarmaták körében elfogadott tény volt a női egyenjogúság³⁴ könnyen lehet, hogy a pannóniai túszo közt voltak magas rangú szarmata női harcosok – hercegnők – is. Vélhető, hogy a békeszerződés aláírásától a 8000 fős különítmény kiállításáig számos túsز élete volt a biztosíték a szerződés betartására. Logikus, hogy köztük lehetett a legyőzött szarmata fejedelmek egy-egy fia vagy lánya is. Mivel a túszo nyilvánvalóan követték a Britanniába tartó szarmata hadsereget is, kézenfekvő gondolat lehetett a szarmaták részéről, hogy az új fejedelem, Castus vegye nőül valamelyik előkelő szarmata lányt. A legendákban az Arthur feleségeként szereplő Guinivere neve mindenesetre jól megfejtethető a szarmaták nyelvéből: Ghena-hvar vagyis „Nő (nőnemű) - Nap”.

³⁴ Ismerünk fegyvermelléklettel ellátott szarmata női temetkezéseket, s a szarmata női harcosok voltak ihletői a görögök amazon-mítoszainak is

De akár csak rangbéli, akár vér szerinti utódai is voltak Castusnak, a szarmaták ettől fogva vélhetően Artoriusnak nevezték vezetőjüket, vagyis a név egyfajta rangjelzéssé is vált. Erre utalhat, hogy a veteránok sírkövein gyakran felbukkan felvett latin névként a Lucius vagy a Castus név, de az Artorius nem – vagyis az egyszerű katonák nem használták a nevet, sőt, valójában az angolszász hódításig maga az Arthur név is bizonyíthatóan tabu volt és nem adták soha azt az őslakos britek sem gyermeküknek. A név egyik legelső felbukkanásakor pedig így szerepel „(egy közembert) Arthurnak nevezték, pedig nem is volt az” – ami szintén a név tabu mivoltára és rangot jelző szerepére utal.

Valószínűsíthető tehát, hogy amikor Róma feladta Britannia provinciát és a sziget területe kisebb brit királyságokra esett szét, az igen jelentős haderőt képviselő szarmaták lettek egy vagy több kisebb királyság urai és végül belőlük jött létre e királyságok nemessége. Igaz, könnyen lehet, hogy ekkoriban, az 5. században, háromszáz évvel idetelepülésük után nemzeti identitásukból már nem sokat őriztek meg. Vezetőjük neve a latin Artorius ragjának eltűnésével és a kelta nyelvre történt átültetéssel Artor-ból Arthur-rá vált.

Bár az első germán támadás délen érte Britanniát, s ott alakult ki az első germán királyság, Kent is, erre úgy tűnik a britek nem reagáltak közös erővel. Az Arthur vezette szarmaták királysága vélhetően északon helyezkedett el, mert csak akkor alakult ki szervezett ellenállás, amikor a germán törzsek második támadása ezt a területet érte.

Vélhetően a legendák Arthur királyának kialakulásában szerepet játszott egy Riothamus nevű brit király története is. A Riothamus személynév vélhetően a kelta rigo-tham, vagyis „nagykirály” szóösszetételből ered. Riothamus a széteső Római Birodalom idején harcolt a germán törzsek ellen, s egy hadjáratában a kontinensre is átvezette hadseregét. Hadjárata végül halálával végződött, de a Bretagne-ban megőrzött legendák egy része kísértetiesen hasonlít a háború eseményeire.

A legendák másik csoportja: alánok Galliában

Az Arthur legendakör végső formájának érdekes vonása, hogy a legkorábbi brit történetektől eltérően igen fontos szerephez jut bennük az első lovagnak is nevezett Lancelot. Lancelot igen különös szerepet játszik a történetekben, ami egyfajta kettősség érzését kelti. Lancelot Arthurhoz hasonlóan szemmel láthatóan kiemelkedik a többi lovag közül, holott a Kerekasztal egyenlő rangú lovagjainak világában ez meglehetősen paradox helyzet. Történeteik jellegzetes módon hasonlítanak, számos részletük szinte azonos, több tulajdonságuk szintén megegyezik – mi több, számos történetnek két változata is létezik, amelyekben Lancelot sokszor elfoglalja Arthur szerepét. Szerelmük is ugyanaz a nő: Guinivere. Végül pedig nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a legendák befejező történeteiben Arthur és Lancelot sokszor egymás riválisaivá válnak.

Végső soron tehát megfigyelhető, hogy a legendakör kiforrott változatában voltaképpen két főszereplőnk van, Arthur és Lancelot. E kettősség szinte biztosan arra vezethető vissza, hogy Lancelot legendái az Arthur mondakörtől függetlenül alakultak ki, s csak a középkor második felében, a történetek lejegyzésének idejére olvadt össze a kettő. Mivel a legrégebbi brit legendákban Arthur személye mellett nyoma sincs Lancelotnak, illetve a Franciaországban lejegyzett első Lancelot mondák sem utalnak Arthurra, szinte biztosra vehető, hogy Lancelot története Franciaország területén keletkeztek.

Littleton és Malcor elképzelései szerint Lancelot története a szarmaták rokonaira, az alánokra vezethető vissza. Mint tudjuk, a szarmata illetve az alán elnevezés voltaképpen egyazon népcsoport megnevezésére használatos –

nemzetiségi helyett sokkal inkább időrendbeli eltérést jelent csupán. A szarmata roxolán – vagyis rukhs-alan, „fehér-alán” – törzsnév jól mutatja az elnevezés kettősségét az egységes népen belül. Arról van szó csupán, hogy az alán elnevezés sokkal gyakrabban fordul elő azoknál a törzseknél, amelyek a 3. századtól kezdve jelentek meg Európában, s így az alán szó voltaképpen a „késői szarmata” elnevezés szinonimája.

A Britanniába vezényelt szarmaták történeténél sokkal közismertebb a Galliában letelepedett alánok sorsa. A Nyugat-Európában közkeletűen a népvándorlások korának nevezett időszakban³⁵ számos germán népcsoport hatolt a Római Birodalom területére, mert a hunok és más népek Keletről Nyugat felé irányuló mozgása elűzte egy részüket korábbi hazájukból. A hunok útjába került germán népek egy része az új birodalom szövetségesévé vált, más részük viszont elvándorolt új hazát keresni. Hozzájuk csatlakozott a szarmataalán törzsek azon része is, amely szintén nem fogadta el a hunok fennhatóságát. A feljegyzésekből leginkább azt a két csoportot ismerjük, amelyek közül az egyik korábban a Kárpát-medence északkeleti részén és attól északra élő vandálokkal, a másik pedig a hunok elől a mai Ukrajna területéről elmenekült gótokkal lépett szövetségre.

A hosszú vándorlás után Észak-Afrikában letelepedett vandálok királysága rövid életűnek bizonyult. Bár a régészeti leletek között megtalálták erre felé a szarmata típusú fibulákat (ruhakapcsokat) is, a helyi kultúra gyakorlatilag semmit nem őrzött meg egykori jelenlétükből. A 409-ben Galliába betörő, majd Gallia és Hispánia területét elfoglaló vizigótok királysága ennél hosszabb ideig kitartott – bár a frank hódítás miatt északi területeit elvesztette, Hispániában az arab hódításig virágzott e kultúra. A kora középkorban ugyan nem emlegették elkülönült népcsoportként a galliai (frankföldi) és a vizigót királyságban élő alánokat, jelenlétükre mégis számos jel utal.

A híres krónikáiról, Tours-i Gergelyről például feljegyezték „szkíta” származását. Számos alán eredetű elnevezés előfordul erre felé, nem ritkán az egyházi emberek között. Ennek magyarázata egyszerű, hiszen a kolostorok természetes módon váltották fel azokat az idősek számára fenntartott telepeket, ahol a vándorlást már fizikailag nem bíró öregeket hagyták – majd meglátogatták rendszeresen – a lovas pásztorok. Az egyházi emberek között az 5. századtól igen gyakran felbukkan például az Alanus, Alain, Alan személynév, de vélhetően ide sorolhatjuk az első, Rókus³⁶ nevet viselő szentet is, aki Dél-Franciaországban élt és tevékenykedett. Szintén tipikus alán név volt a bevándorló alánok egyik fejedelmének Goar elnevezése is, aki eredetileg Gohar lehetett, a germánoknál viszont Goerik – Goar király – formában jelentkezik. Az egyik ilyen nevű szentről még várost is neveztek el a Rajna mentén: St. Goar.

Az alánok jelenléte leginkább a Loire és a Rhône-folyó mentén, illetve Armorica-ban – a későbbi Bretagne-ban – és a Pireneusoknál mutatható ki. Elképzelhető, hogy tőlük ered a középkor derekán, Dél-Franciaországban dívó, később eretneknek bélyegzett és felszámolt kathar vallási irányzat is. A központjukról, Albi városáról albigenseknek is nevezett közösség hitbéli elképzelései érdekes módon az iráni népek dualista vallását, vagy a

³⁵ A „népvándorlás kora” számunkra nem túl szerencsés elnevezés, hiszen ebben az időszakban nem volt szokatlan méretű népmozgás az egyébként is mozgalmas Kárpát-medencében. Bár valóban erre az időszakra esik a hunok és néhány germán törzs megjelenése, a pár száz évvel korábbi vagy későbbi időkben is hasonló események zajlottak itt.

³⁶ A név eredetével kapcsolatban ugyan több rossz magyarázat is létezik, de sokkal logikusabb a roxolánok nevében is felbukkanó rukhs, azaz „fehér” szóra visszavezetni.

manicheizmust idézik leginkább, ami igencsak idegen elem errefelé. Egyes vélemények szerint a keresztesek hurcolták be ezeket az elképzeléseket, amely így Perzsián át a Szentföldről érkezett volna, hosszú utat megtéve. Kézenfekvő azonban a feltevés, hogy a környék jelentős alán hagyományai is szerepet játszottak e nézetek kialakulásában, de mindenképp segítették fennmaradását – korábban már feljegyezték az alán származású egyházfik néha meglehetősen bizarrnak tűnő rituáléit és hitbéli elhajlásait, vagyis ezek az eszmék jó táptalajra lelhettek a dél franciaországi alánok utódai körében.

Lancelot legendái legelőször azon a tájon bukkantak fel, amely egyúttal az albigen mozgalom kiinduló területe is volt. Mi több, maga a Lancelot név is a legújabb eredmények szerint az Alanus á Lot vagyis a „Lotból származó Alán” név torzulásaként keletkezett – a név a tipikus középkori nemesi névképzés szabályai szerint a származás helyének, a délfraanciaországi Lot megyének az elnevezéséből ered. Vagyis Lancelot maga is egy a számos Alanus, franciásan Alain nevű dél-franciaországi alán nemes közül.

Littleton és Malcor szerint Lancelot személye tulajdonképpen ugyanolyan összetett, mint Arthuré. Az ősi legendák hőse köré gyűlve különböző személyek történetei alkottak egyre szélesedő réteget. A név és valószínűleg a történetek egy része ahhoz az alán herceghez köthető, aki a Galliába bevándorló alánok fejedelmének, Goarnak a fia volt. Lancelot életének első periódusa, apjának a Claudas királlyal vívott csatában bekövetkező halála, hasonlít a bevándorló alánok fejedelmének és fiának történetéhez, a fő ellenség, Claudas pedig valószínűleg a galliai alánok fő ellensége, a frank Klodvig személyével azonos. Bár a legendák nem Goar, hanem Ban néven emlegetik Lancelot apját, a név valószínűleg nem valódi név, hanem titulus: a Magyarországon is honos báni – alkirályi – cím.

A legendák keleti motívumai

A történelmileg igazolható kapcsolatok felismerése után már sokkal könnyebben lehet azonosítani az Arthur legendák és Franciaországban keletkezett megfelelőik keleti vonásait is. Rögtön feltűnő például a főhősök személyének hasonlósága. A brit Arthur, a francia Lancelot és a Keleten, a kaukázusi népek között népszerű Batraz számos vonása hasonlít egymásra: mindhárman árván nőttek fel és életükben fontos szerepet játszott egy vizitündér – Lancelotot e tündér nevelte fel a holtak birodalmában, Batraznak szintén tündér az anyja és nevelőanyja is, de Arthur is a Tó Hölgyétől kapta csodás kardját.

Már ez utóbbi vonásból is látszik, hogy Arthur figurája kissé különbözik a másik kettőtől, de ez érthető is, hiszen a britanniai szarmaták legendás hőse a másik kettőénél sokkal kisebb csoportban formálódott – vagyis a figura változásai sokkal gyorsabbak lehettek – másrészt ez a néptöredék sokkal korábban elszigetelődött a szarmata népesség tömbjétől mint a galliai alánok, vagy a keleten maradt oszétek, ezért a változtatásokhoz is több idő állt rendelkezésükre.

A tökéletes harcos típusát megjelenítő főhős eredeti mintájául vélhetően a szkítaszarmata hadisten szolgált. Hérodotosz csak „szkíta Árész”-ként emlegeti és részletesen leírja a tiszteletére bemutatott szertartásokat. Szempontunkból az istenség legfontosabb jellemzője, hogy egy földbe szúrt kard szimbolizálja jelenlétét. Nem nehéz felismerni, hogy a brit legendák sziklába szúrt Excaliburja vagy Batraz csodálatos kardja egyaránt az istenség jelképe. Ilyenformán a történeteket végigkísérő csodatévő kardok rokoníthatók a földbe fúródva talált Atila-kard legendájával is, amely szintén isteni erőt és felsőbb elhivatottságot kölcsönzött tulajdonosának.

A Lancelot történetek egyik epizódja még jobban hasonlít a Hérodotosz és Ammianus Marcellinus által leírt szertartásokhoz. Lancelot a Veszélyes Temetőben járván lángoló sírokat lát, amelyekből kardok állnak ki. Ez voltaképpen a hadistennek bemutatott áldozat tökéletes leírása, hiszen az ókori beszámoló szerint a szkíták nagy máglyát raktak, s annak közepébe szúrták a hadisten szimbólumaként szolgáló kardot, s ott mutattak be emberáldozatot az istennek.

A keleti lovas pásztornépeknél igen elterjedt, szarvasvadászathoz kapcsolódó mondaelemek is megjelennek az Arthur legendakörben. A jól ismert történetek szerint – lásd például a magyar Csodaszarvas mondát – a szarvas üldözése során a főhős, vagy főhősök királyi szállásra bukkannak – ez a nyugati történetekben gyakran egy kastély – s itt ismerik meg / innen rabolják el jövődöbéli feleségüket.

Az Arthur legendákban is gyakran felbukkan a motívum, mégpedig igen változatos formában. Lancelot egy szarvast üldözve jut el egy kastélyhoz, s ott egy hölgyet talál, aki végül a felesége lesz. Arthurnak viszont elrabolják a feleségét, miközben ő és lovagjai egy szarvast üldöznek. De több más helyen is szerepel a történetekben a lovagok próbatételeként egy szarvas elejtésének feladata, melynek végső jutalma lehet akár egy hölgy csókja, de akár a keze is.

Szintén igen jellemző motívum a legendákban a sárkányok és sárkányos jelvények felbukkanása. Arthur apja az Uther Pendragon nevet viseli – vagyis magának Arthurnak is Pendragon a családneve. A név második felének eredete egyértelmű: a dragon szó jelentése „sárkány”. A szó második felében a pen szó ugyanazt jelenti mint Lancelot apjának Ban neve, mert a szarmata nyelvjárásokban gyakori a „b” és „p” hangok felcserélődése, főként a szó elején – elég csupán itt az olyan szarmata személynevekre utalnunk, mint a Banadaspes, vagyis „lovagok fejedelme, bánja”, vagy az általuk alapított krími város, Pantikapeion neve.

Arthur, Lancelot és az oszét Batraz apja tehát egyaránt király – illetve pontosabban „sárkány-fejedelelem”. A történetekben, illetve a kódexek illusztrációi között ugyanakkor gyakran felbukkan a fejedelemnek dukáló sárkányos jelvény is. E jelvény szinte egyértelműen szarmata eredetű, bár bizonyos esetekben maguk a rómaiak is átvették használatát. A korabeli leírásokban szereplő jelvény a régészeti leletek között is felbukkan. Voltaképpen egy tátott szájú sárkányfejről van szó, amelyre légzákszerű, rojtos farknyúlványt erősítettek. A csatában jól látható szélsárkány mutatta egyrészt az íjászoknak a szél irányát, másrészt jelölte a sebesültek ellátásának, vagy akár a fejedelem tartózkodásának helyét is.

4. kép: Az Arthur-legendák illusztrációin gyakran felbukkannak a szarmata típusú szélsárkányok

Maga a híres Kerekasztal is keleti találmány, bár kialakulásáról megoszlanak a vélemények. Sokak szerint a lovagok egyenlőségének jelképe, hiszen egy ilyen asztal mellett nincs asztalfő, nincs kitüntetett pozíció. Ez azonban könnyen lehet akár másodlagos fejlemény is. A kerek asztal kialakulásának praktikus oka nyilvánvaló: a kör alakú jurtába szintén kör alakú asztalt érdemes berakni a jó helykihasználás okán, lett légyen akár szó valamilyen közösségi gyűléshelyről, vagy akár a fejedelmi udvarnak étkezőül szolgáló sátorról.

A jellegzetesen keleti motívumkincs mellett a legendák névanyaga is érdekes tanulságokat rejt. Már láttuk a „bán” szó felbukkanását mind Arthur, mind Lancelot apjának nevében – a szó több ismert szarmata uralkodó nevének is része. A Lancelot legendáiban szereplő bölcs ember – a brit Merlin hasonmása – szintén a Bandemagus, a „mágusok fejedelme” nevet viseli. Szintén kiderült az eddigiekben Lancelot nevének alán eredete, de Arthur feleségének Guinivere neve is jól magyarázható a szarmaták nyelvéből. Perceval/Parsifal lovag nevében ugyanakkor a perzsák „parsí, persi” népnéve bukkan elénk. Bár egyértelmű magyarázatot még nem találtak Bors és Kay lovagok nevére, keleti eredetük szintén elég egyértelmű, hiszen párjaikat megtalálhatjuk keleten akár a magyar Bors, akár a perzsa Kay névben.

E neveken kívül talán még nyilvánvalóbb jel az alán népnévből eredő személynevek gyakori felbukkanása a történetekben. Alain, Elaine nevű szereplő a mondákban pl. Alain le Gros (Perceval apja), Elaine (Lancelot anyja), Elaine (Lancelot egyik felesége), Fehér Helin (Bors lánya), Alain (a Halászkirály). A legendák keletkezési helyén (főként Bretagne, Cornwall) szintén gyakori volt a nemesség körében az férfi Alan, Alain, vagy a női Elaine név.

A csodás kard Excalibur elnevezésének magyarázatát szintén hiába keressük a nyugateurópai kelta vagy germán nyelvekben. A latin Ex-Calibur szó arra utal, hogy a történetek szerint az eredeti csodakard, a Caliburnus összetört, és annak

darabjaiból kovácsolták az új fegyvert. E név forrása viszont a Kaukázus kovácsairól híres „khalib” törzse – maguk a szarmaták is e népcsoporttól szereztek be a fegyvereik alapanyagául szolgáló acélt, s úgy lehet, a szó átvehette később az „acél” jelentést is. Vagyis a csodálatos Caliburnus nem más, mint a szarmata lovagok rugalmas és erős, méteres hosszúságú acélkardja a római kor törekeny és többnyire rövid vaskardjainak világában.

A legendák végső formája

Az Arthur legendakör tehát voltaképpen a hősi énekek két fő forrásából táplálkozott. Az egyik csoport a Brit-szigeteken alakult ki, a római időkben oda betelepített szarmata lovagok révén. A másik csoport viszont az ókor végén Galliában letelepedett alánokhoz köthető. E két rokon népesség voltaképpen a szteppéről magáról hozott hagyományokat alakította át a vele történt események és az életükben fontos szerepet játszó személyek hatására.

A két, eredetileg független legendakör összeolvadása vélhetően a középkor két fontos történelmi eseményének hatására zajlott le. Az első ezek közül még a középkor korai évszázadaiban – voltaképpen nem sokkal az Arthur legendák kifomálódása után – bekövetkezett. A 7. században ugyanis, főként a Brit-szigetekre egyre nagyobb számban betelepülő és agresszívan terjeszkedő angolszász törzsek hatására, a britek egy része a kontinens felé vette az irányt. Természetesen közöttük voltak az évszázadokkal korábban betelepült szarmaták utódai is, immár a britek nemesi rétegének szerves részeként, tarsolyukban az angolszászok ellen hős csatákat vívó és a szigetországot egyesítő Arthur legendáival.

Kivándorlásuk fő célpontja az akkor még Armoricának, később róluk Bretagne-nak (vagyis Britanniának) elnevezett terület volt. Itt találkozhattak és keveredhettek alán rokonaikkal, s a legendák egyértelmű hasonlóságainak hatására alakulhattak ki azok a történetek, amelyekben már keveredtek a főszereplők, illetve a két főszereplő osztozott a legfőbb lovagi erényeken, hatalmon és nőn: Arthur és Lancelot.

Az ily módon egyesült és végső formájukat egyre inkább elérő legendák számos lehetőséget kaptak, hogy ebben a formában visszajussanak a szigetországba is. Az Angliát meghódító normandiai Vilmos herceg seregében jelentős részben voltak normandiai és bretagne-i alán származású nemesek. Kevéssé ismert, bár tény, voltaképpen ezek az alánok nyerték meg a csatát Vilmosnak, mégpedig a híres-hírhedt színlelt visszavonulás tipikusan keleti eredetű trükkjével. Ezek után nem meglepő, hogy Vilmos jobbkeze, lovasságának vezére, hűgának férje és az újonnan meghódított ország első embere az Alan Rufus, vagyis Vörös Alán nevet viselte.

Az így kialakult kapcsolat Anglia és Franciaország között – túl azon, hogy a ki kinek a vazallusa problémakör miatt háborúkat is eredményezett – elindította a két kultúra közeledését is. A kapcsolat a Franciaországból eredő nemesi réteg okán főleg Anglia felé szállított új kulturális elemeket, köztük az Arthur-Lancelot mondák kiforrott változatait.

Végső soron tehát elmondható, hogy a Nyugat-Európában oly népszerű trubadúrénekek jelentős része az ősi időkben a tábortüzek mellett mesélt-énekelt szkítaszarmata legendák továbbélésének köszönhető. A trubadúrok maguk is gyakran lehettek alán – vagyis kissé leegyszerűsítve a dolgokat, voltaképpen jász – eredetűek, hiszen természetes módon válhatott a nomád nép fiaként született énekes a lovagi világ szabad, vándorló dalnokává.

Bár úgy tűnhet, hogy a Nyugat-Európában kialakult lovagvilág gyökerei helyben keresendők, a mélyben szinte biztosan a nyugatra került alánok és

szarmaták igen jelentős hatása húzódik meg. A feudális rendszer katonai jellegű hierarchiája voltaképpen a nomád hatalmi rendszer kiterjesztése a letelepedett népek világára. A nőket korábban állati szinten kezelő ókori Európába csak az őket egyenrangú félként kezelő szarmaták révén juthatott el a hölgyekkel szemben lovagiasan viselkedő harcos képe. A rövid karddal kézitusát vívó hadseregeket pedig szinte egyértelműen a testüket páncéllal védő, lóhátról, lándzsával és hosszú karddal hadakozó szarmaták és alánok hatására váltották fel a középkor lovagi seregei.

Felhasznált irodalom

S. Littleton, L. Malcor: Szkítiától Camelotig. Szkíta Szarvas
Kiadó, 2005 Linda Malcor: Lucius Artorius Castus, The Heroic
Age, 1999
(<http://www.mun.ca/mst/heroica/ge/issues/1/halac.htm>)

BÉRCZI SZANISZLÓ (BUDAPEST)

Csillagászati és földrajzi ismeretek szerepe a magyar őstörténet kutatásában
(Vázlat)

A magyar őstörténet a múlt mélységeibe nyúlik vissza. Ezt a mélységet a magyar nyelv rendkívüli gazdagsága és szerteágazó kapcsolatrendszere igazolja a legbiztosabban. Mindezt Czuczor Gergely és Fogarasi János 19. századi Akadémiai Nagyszótára, az abban leírt gyökrendszer és szókincsrendszer, fogalomvilág mutatja a legszebben.

Valójában ebben a múlt kódéba vesző korban az emberek és a társadalom műveltsége még osztatlan. Nem válik szét tudományágakra, sok az ismeretekben a mítikus összefonódottság is. De ha a mai ágak felől nézünk vissza, akkor is még nehéz szétválasztani a csillagászati és a földrajzi ismereteket meg a naptári időszámítási ismereteket. Ezért ha a távoli múlt ma csillagászatnak és földrajznak nevezett ismereteit keressük, népmeséinkhez, népdalainkhoz, népi imádságainkhoz, ősi dísztőművészetünk-höz kell fordulnunk.

Kétféle kérdést tehetünk föl: milyen volt az akkori ember ismeretkincse és hogyan tudta azt áthagyományozni? Hogyan tudjuk megérteni mi ma ezt az ismeretkincset? Ezekkel a gondolatokkal indítom el előadásomat.

Biztos, hogy a csillagászati ismeretek a naptárhasználattal vették kezdetüket abban az értelemben, hogy az összekapcsolt ismeretek gondolkodási rendszerre álltak össze. Van azonban a csillagászati-földrajzi ismereteknek egy olyan köre, amit szintén ide sorolhatjuk. Ezek a teremtésmítoszok.

A teremtésmítoszok azt bizonyítják, hogy az ősi műveltségi közösségek fölismerték az események közötti rendet a világban. Ezek legfontosabbja az, hogy az események valamilyen irányba haladóan történnek. Ma ezt úgy mondhatjuk, hogy fölismerték az időnyilat, vagyis azt, hogy meghatározott irányba fejlődése a dolgoknak törvényszerű. A Bibliában leírt teremtéstörténetet történeti (történészi) szemmel elemezve olyan szerkezetet találunk, amely más, korábbi teremtésmítoszokban is megvan. De a bibliai Teremtés-történet része az üdvtörténetnek, s a vallási megközelítés nem hangsúlyoz természettudományi elemzési szempontokat. Ezzel nagyon fontos megkülönböztetési ponthoz érkeztünk.

A régi korok műveltsége -- a mából visszatekintve -- osztatlan műveltség. Ötvözve őrzi és továbbadja a világról, az életéről, a helyes cselekvésről, az élet céljairól szerzett tudást. Ezért mielőtt az osztatlan műveltség forrásaihoz közelítünk, előre rögzítenünk kell magunkban egy etikát. Ennek lényege: érteni szeretném-e én azt, hogy miért éppen ezeket a dolgokat rögzítette az Írás, vagy én a mai életből visszatekintve csak elemezni, boncolni akarom. Ez a megközelítési distinkció azért fontos, mert akkor nem keveredik össze két vagy több nézőpont. Ez a lerögzítés elkerülhetővé teszi azt is, hogy az elemzés esetleg sértsen másokat, akik azt az elemzést nem végzik, vagy nem végezhetik el. Ezen a ponton egy sajátos képet vázlok föl. Elemző eszemmel úgy találtam, hogy a korok gondolkodási (és ennél fogva cselekvési) rendszere változik, s e változások gyakran lökésszerűen, gondolkodási tömböket alkotva jönnek létre. Ezt a

modellt megírtam egy könyvben (A műveltség rétegződése: Gondolkodási és cselekvési rendszerek. TKTE, Budapest, 1993).

Éppen mert a régi korok műveltsége osztatlan, ötvözött, ezért a mítikus képbe fogalmazott tudás nem mindig bontható szét vagy építhető be maradéktalanul az újabb korok elemzőbb, szétszedőbb és továbbépítőbb rendszerébe. Másrészt viszont tömör átlátásra, emberi célok megfogalmazására mindig jó lesz visszanyúlni a régi korok műveltségéhez, azok rendszeréhez, formáihoz.

Értetni szeretném-e, vagy csak elemezni? Válaszunk az, hogy érteni szeretnénk, s ha elemezzük is, ezt a tisztelet hangján, az együttérzés szeretetével tesszük. Őseink voltak ezek a kincsszerzők, s hátha sok olyat észrevettek, amit mi ma már nem is láthatunk. Értetni akkor fogjuk őket, ha bele tudjuk képzelni magunkat a korabeli életbe. A modern régészet már kitűzte ezt a célt, s László Gyula munkáiból mi is ismerhetjük ezt a tervet. Ne csak tárgyak együttese legyen a föltárt régészeti anyag, egy sír, egy házalap, egy ősi hulladékgyűjtő anyaga, csontjai, veretei, hanem szólaljon meg az élet ezekből a köznapi és ünnepi tárgyakból.

A régi korok műveltségéből ránk maradt részletek többnyire azért nem gyorsan átláthatók a mai ésszel, mert mítikus megfogalmazásúak. A magyar népmesék ismeretkincse rendkívül gazdag, s ma sem lehet sok mindent tömörebben kifejezni, mint ahogy népmeséinkben: "Jótett helyébe jót várj!" Néprajzkutatók föltárták, hogy számos mese, elsősorban az ún. tündérmesék, az évkörre rendezettek. Ez az égi kalendárium volt egykor a szántóvető vagy állattartó emberek tervlapja, melyre az éves tevékenységeket, a fontosabb teendőket följegyezték. De ezt a följegyzést az égi kalendáriumba jelképes formában tették. Miért ne igazodtak volna a mítikus kerethez, hiszen a szóbeliséghez ez jól illett. S ha a távoli jövőben várható olvasónak ma szeretnénk összeállítani egy csokrot életünkről, ismereteinkről, akkor ez az összeállítás talán ma is egy mítikus történetre hasonlítana. A népmesei mítikus ábrázolásmód az ismeretkincs átadásának az epikus kerete és ez a régi korok gondolkodásmódjából következik.

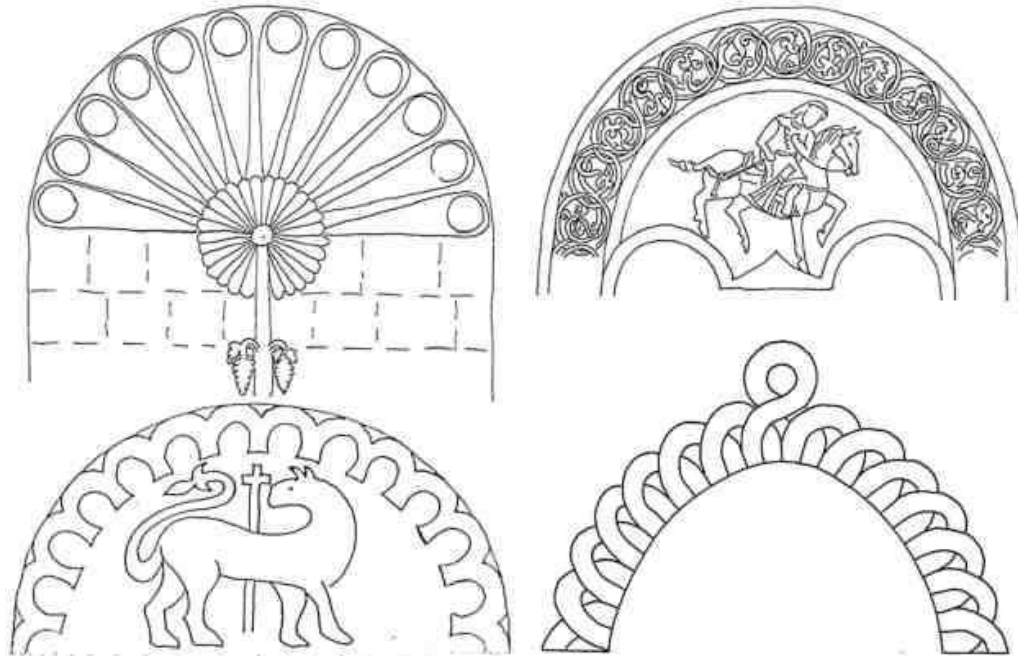
Először nehezen zökkenünk bele az ősök világlátásába, de tanulságokért az emberi életvitelre, a tömör átlátásra, emberi célok megfogalmazására vonatkozóan, - mint azt a "Jótett helyébe jót várj!" közmondás is bizonyítja, - mindig jó lesz visszanyúlni a régi korok műveltségéhez, alig kell valamit is belőlük újra értelmeznünk, legfeljebb a metaforák változtak, a hasonlatok ereje megfakult. A mai közösségi élet jobban hasonlít a régire, mint a világról szerzett ismeretekből fogalmazott rend képe. Mégis, tanulmányozásukkal azt is kereshetjük, hogy mi az a közös része a természetnek és az életnek, amelyet, mint legmarkánsabban megjelenő életdarabot, minden műveltségi közösség fölismert.

A képi nyelvet régóta használták ismeretátadásra. Ha művészeti nyelv könnyebben érzékelteti a régi korok műveltségét, a megművelt, művészettel gazdagított emberi környezet ismeretrendszerét, akkor az ábrázolt környezetről, a környezet dolgairól a kéz munkáján át tanuljuk meg látni a világot őseink szemével. Másrészt a természettudományok területén ma is igen értékes adatszerző módszer a jelenségek lerajzolása. Aki rajzol, az kiemel. Hangsúlyoz valamit, másokat elhagy, s ebben a rostálásban és hangsúlyelhelyezésben is van már megszerzett tudás. Ilyen indítással szemléljük most választott témánkat. Milyen csillagászati tudáskincs lehet elrejtve a régi korok emberei által ránk hagyományozott csillagászati és földrajzi ábrázolásokban?

A naptár: 12-es és 13-as hónapokkal

A legrégebbi gondolkodási és cselekvési rendszerek az emberi élet nagy fordulópontjait helyezik a figyelem középpontjába. Az egyik legrégebbi még helyreállítható világlátást természeti rendszernek nevezhetjük. Őskori népek, talán

pásztornépek műveltségében alakult ki. Mi lehetett a gondolkodás menete, mi lett a fixpontja? Gondoljuk magunkat egy pásztor helyébe! Vándorélet hegyekkel és vizekkel. Egyetlen állandóság a távoli hegyek, folyók mellett az égbolt. Párhuzamok alakítják ki a kifejezési formát. A változások menete: fönt a bolygók vándorlása, idelent a pásztoré. A bolygóké a csillagképek színpadán, a pásztoré a földi tájak évszakosan változó színpadán.

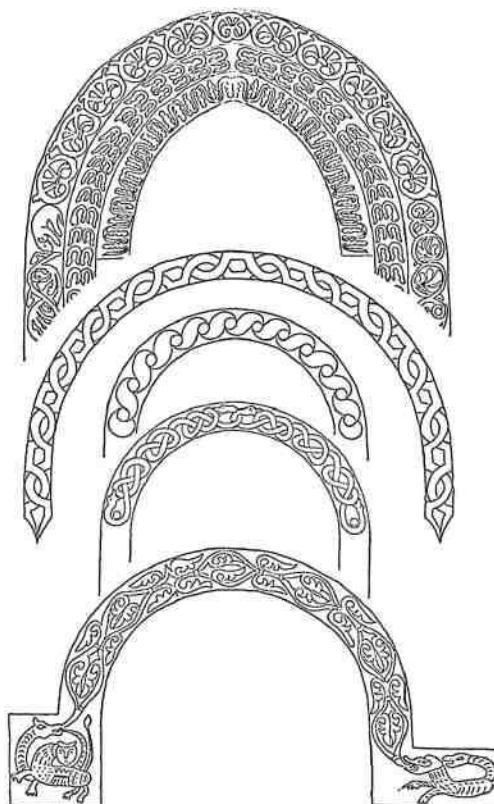

1. ábra: Templomkapuk timpanonja a romanika építészetének korából. A bal oldalon 12-es (fent Mcheta, Kaukázus, alatta Domokosfa, v. Zala megye), a jobb oldalon 13-as (fent Kubachi, Kaukázus, lent Konya-Ikonia – Kisázsia) ívű kapuk láthatók

Nem tudjuk végig vinni a rekonstrukciót, inkább egy "mesebeli" példával világítjuk meg e kornak a vívmányát. Mert az így elvégzett fejlesztéseket az ismeretrendszerben mindmáig használjuk: s ez a naptár. A részletek is ősieik: az égbolt fölparcellázása csillagképekre, a főszereplők vándorlása és tanulságokkal tűzdelt mesés történetei.

Románkori templomkapuk

A naptár 12-es vagy 13-as (holdhónapos) tagolását mindmáig megfigyelhetjük templomkapuk ívein (például Domokosfán vagy a Kaukázus vidéki Kubachiban), vagy timpanon faragásain. (1. ábra) Éppen egy népmese őrzi a tudáskincs eredetének a helyét is: két életmód határát. Mert más éghajlati sáv az, ahol a szigorú évet, a 12 hónapos naptárt vezetik és más az, ahol kétszer is arathatnak, az időjárás tehát enged az élet szigorúságából, már ami a termelés megszervezését jelenti. Ahol kétszer aratnak egy évben, nyugodtan használhatják a 13 holdhónapon nyugvó naptárt. Ha kicsit odébb csúszik az évkezdés néhány év múlva, egy holdhónap elhagyásával/hozzávételevel kiigazíthatják.

2. ábra: Tizenkettes osztású timpanon és diadalív díszítő fonatok Magyarországról, Szíriából és Dániából. Az íveken felülről lefelé haladva: Dozmat (Vas megye, nyugati kapu íve), Egregy (Zala megye, ma Hévíz része, belső diadalív festése), Csempeszkopács (Vas megye, belső diadalív festése), Aleppo (Haleb, Szíria, sárkányos csomóponttal), Lund (Érseki székesegyház, északi kereszthajó egyik ablakíve, sárkányos csomóponttal, Dánia, 1660 óta Svédország)

Az öreg királynak csak 12 aranytányérja van, pedig a javasasszonyok száma 13. Csipkerózsika meséjének ezt a csillagászati, naptártörténeti olvasatát talán kevesebben ismerik. A 12 aranytányér és a 13 javasasszony konfliktusa elrejtje azt, hogy milyen ellentmondásos lehetett "keresztbe házasodni" a szokásokat másként őrző két éghajlati zónán, a 12 napi évhónap/13 holdhónap naptárkultúrák között. Pedig hasonló történet, igaz más szempontból, jólismert Keleten, Kínában, amikor Wang Zsün hercegnő önként jelentkezett arra a császári fölhívásra, ki menne önként Huhanye hun királyhoz feleségül. De a művészet a tragédiákat megőrzi és a naptárválasztásnak éppúgy gazdag a művészeti hagyatéka, mint a keleti hun király feleségének.

Más meséknél is sejthetjük a naptárkülönbséget. A Vad hattyúk című mesében a királylány még a vesztőhelyre menet is varrja bátyjainak, a vad hattyúknak a csaláningeket. A bátyjai azonban megszabadítják őt még időben, de a 13-iknak csak félujjasan készül el a csaláning, ezért az egyik keze mindig szárny marad. A lényeg: a 13-ik (holdhónap) nem teljes értékű, nem illeszkedik pontosan az év hosszához.

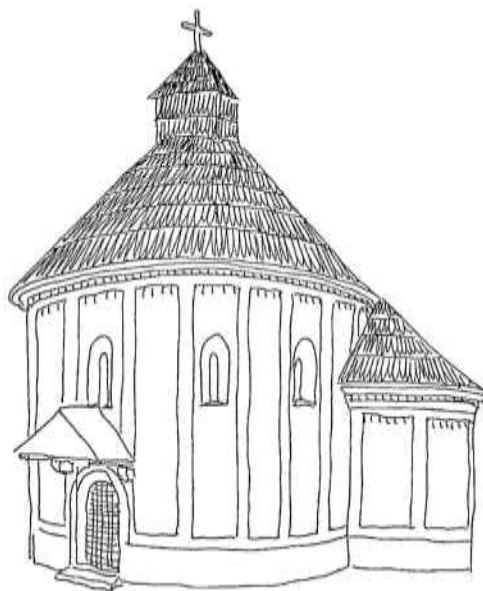
Sárkányküzdelem a csomóknál

Az aleppói csomós kígyófonatok (2. ábra) egy másik jelentős csillagászati esemény szimbólumait is hordozzák. Fogatkozaskor a természeti világlátás közösségei égi sárkányküzdelmet képzeltek az események okának, s a csillagászatban mindmáig drakonikus pontoknak hívjuk a holdpálya ekliptikai csomópontjait. (A nyelv, a közösségi fejlesztésű gondolkodási rendszerbeli eszköz, szavak és fogalmak

formájában is sok mindent megőrzött a régi világképekből.) Kígyófonatos kapuk is találhatók a romantika épületszobrásaiban.

Ősi körtemplomok Magyarországon

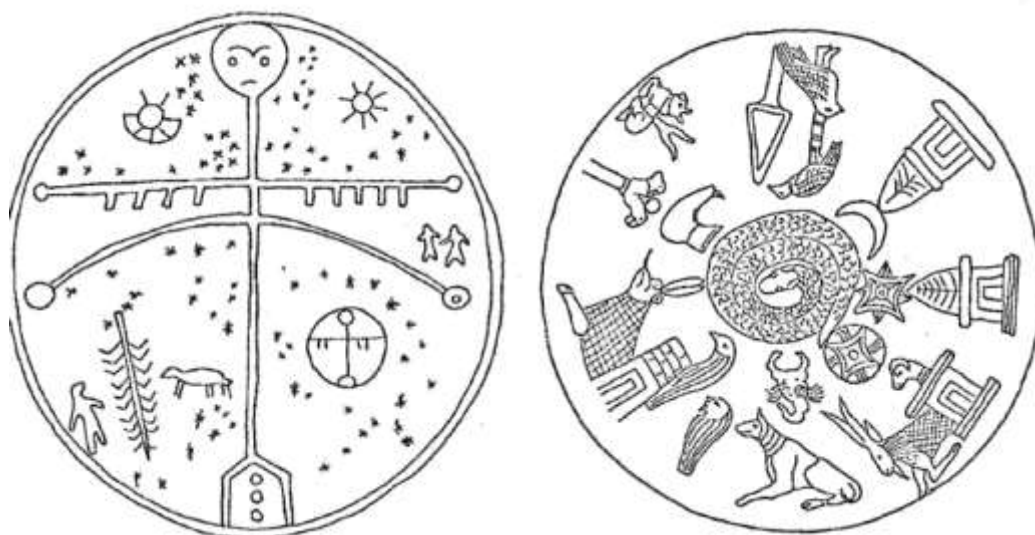
Nagyszerű munkájában Gervers-Molnár (1972) földolgozta az akkor ismert magyarországi rotundákat. Ezek ősi szakrális helyek, amelyek kora messze az Árpád népe honfoglalása előtti időre nyúlik vissza. Sejtethető, hogy a német kirche (templom) szó ebből az épületből és a magyar kör nevéből származik. Több körtemplom belső szerkezetében fölismerhető a 12-es tagolás ülőfülkék és féloszlopok formájában. Jómagam a nagytótlaki (3. ábra.) és a kallódsdi kerek templomot láthattam. Ugyanezt a szerkezetet őrzi, de hatos tagolással a Kiszombor, Karcsa, Gerény hatkaréjos rotunda is.

3. ábra: Nagytótlak (egykori Vas megye, ma Selo, Szlovénia) körtemploma, kelet felé nyíló félköríves szentélyvel. Belső terének freskóit ugyanaz a személy, Aquila János készítette, mint a veleméri templomét

Az égbolt képe

A szibériai művészetek máig élő emléke a sámándob. A szibériai népekkel való nyelvi kapcsolatok kutatása ismertté tette a szibériai népek ma is élő népművészetét, hagyománykincsét. Ezek között a sámánizmus az egyik nagy kultikus hagyománykör. Sámán a dobja segítségével "utazik". A sámándob rajza gyakran az ősi világképet őrzi: az égbolt képét a világtengellyel, nappal, holddal, csillagokkal. A nagy eurázsiai ismeretrendszer egykor tartalmazta az égbolt megfigyelésével megszerezhető ismereteket is. Az égi színpadot bemutató szibériai sámándob mellé a sumer kori határkövek egyikének rajzát helyeztük el (4. ábra.). E határköveken csillagképekkel jelölték a Nap égi útját. Mindkét ősi ismeret a távoli múltban gyökerezik és egykor kapcsolatban lehettek egymással a közép-ázsiai kultúrák közvetítésével.

4. ábra: Az égbolt képe szibériai sámándobon (balra) és mezopotámiai határkövön (jobbra)

A világ fölosztása

A természeti népek gyakran osztották föl a világot három részre. Az égi világban az égitegek és a jó szellemek lakoznak, a középső földi világban zajlik az emberek élete, az alvilágban pedig a holtak lelke tartózkodik. Az égi világot a levegőég szárnyasaival, a középsőt hétköznapi jelenetekkel, az alvilágot vizes világok lakóival népesítették be. Találhatók csak a földi világot illetve csak az elképzelt alvilágot bemutató sámándob rajzok is. A bal oldali dob felső részének rajza vadászjelenetet, alsó rajza kultikus táncot örökít meg. Mindkét rajz háttére utal a helyszínre, a falu környékére, a település sátrainak rajzával. A jobb oldali sámándobot az alvilágba utazó hősrre váró lelki megpróbáltatások rajzos kifejezése díszíti: csúszómászók és ragadozók veszik körbe a közepén álló és a holt lelkekhez ellátogató sámán alakját (5. ábra).

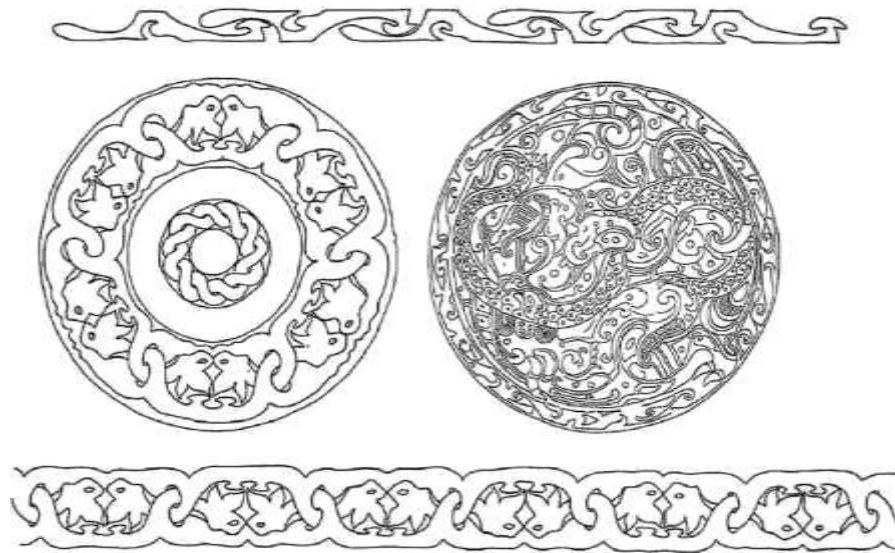

5. ábra: A világ fölosztása sámándobokon: földi világ (balra) és alvilág (jobbra) a sámán “utazásával”

Bronztükrök és díszítésük

A naptár megjelenik a díszítőművészeti szimbólumok között a távoli Keleten is. Két kínai bronz tükör rajzát mutatjuk be (6. ábra). A bal oldali szép körfrízt mutat az mg mintázattal, a jobb oldali sárkányküzdelmes tükör peremén azonban több, mint 12

egység sorakozik föl g frízszerkezettel. (Az ábra felső és alsó peremén a körbefutó fríz rajzolatát kiegyenesítve is bemutatjuk.) A szerző sejtése az, hogy talán ez az ábrázolás is visszavezethető a naptáregyeztetésekre, ahogyan azt népmeséink is őrzik.

6. ábra: Két bronztükör Kínából. A bal oldalin jól fölismerhető a szabályos 12-es tagolás, amit az alsó kiterített frízrajzon is követhetünk. A jobb oldali sárkányküzdelmes tükörlap peremén leolvasható több, mint 12 egység.

A bolygók

Észak-Euráziában a hét napjait az ókor 7 ismert fontos olyan égitestjéről nevezték el, amelyek az égi színpadon elmozdulnak. Ezek a Nap (Vasárnap), a Hold (Hétfő), a Mars (Kedd), a Merkúr (Szerda), a Jupiter (Csütörtök), a Vénusz (Péntek) és a Szaturnusz (Szombat). A hét napjainak megnevezésében ezek a mozgó égitestek szerepelnek Észak-Európától Japánig és egyes indiai államokban is. Például Radzsasztánban a Nap napja Ravivár (Vasárnap), a Hold napja Szomvár (Hétfő), a Mars napja Mangalvár (Kedd), a Merkúr napja Budhvár (Szerda), a Jupiter napja Guruvár (Csütörtök), a Vénusz napja Sukravár (Péntek) és a Szaturnusz napja Sanivár (Szombat) (Aradi, 2005).

Érdekes csillagászati kapcsolata van a sakknak. A sakk eredetéről írt cikkében G. Josten (2001) fölárja azt, milyen játékformák egyesítésével keletkezhetett a sakk. A szerző a sakk számos változatát tanulmányozta és a sakkot olyan összetett stratégiai játéknak tekinti, amelynek 3 forrása van. Egy kínai, egy indiai és egy mezopotámiai. A fő játék azt célozza, hogy az ellenfél főszereplőjét (a királyt) meg kell bénítani (ez a matt). Ilyen típusú játékok Kínából ismeretesek, írja a szerző. A másik összetevő csoport azonos szerepű bábuval van jelen a küzdelemben. Ilyen típusú játékok Indiából ismertek szép számmal (a gyalogok a sakkbán, a sok azonos bábuval körbejárt játékmzők Magyarországon is játszott társasjátékokban). A harmadik csoport a tisztéké. Ezek a bolygók szerepét játsszák az égbolton. Vannak körsakkok is, amikor kör alakú mező van polárkoordinátáson fölosztva. A bolygók az égi színpadon is előre, meg hátra felé is mozoghatnak. Ez a sakk-összetevő bábu és szerepkör csoport az, ami Mezopotámiából származik, mondja a szerző. Ha ilyen összetett a játék, hol és mikor ötvözödhetett eggyé? A szerző megadja a választ: a Kushán Birodalomban, Indiától északra, Kínától nyugatra, az akkor pártusok vezette Irántól keletre. A Krisztus születése előtti vagy inkább utáni évszázad lehetett a sakk megszületésének időszaka. A szerző rámutat, hogy a kushánok a meghódított népek isteneit is egyesítették szentélyeikben, s

ha ez a vallási szinkretizmus sikeres volt, akkor a játékok sakká egyesítése is végbe-mehetett ott. Számunkra, akik csillagászati gyökereket keresünk a művelődéstörténetben, ez az adat és modell igen tanulságos. Mert a már kifejlődött fogalom nagyobb rendszer része lett: a bolygók mozgása beépült a sakkba.

Összegzés

Néhány érdekes epizódot fölelevenítve a csillagászati eredetű fogalmakról megfigyelhettük, hogy a naptárt is létrehozó ősi társadalmak nagyobb alkotásokba rejtve őriznek részleteket a korábbi kor fölismeréseiből. Ilyenek kibányászása hosszas elemző munkát igényel. Az itt fölillantott epizódok érzékeltetik, milyen gazdag az ismeretkincs a hétköznapi élet alkotásaiban, ha elemző szemlélettel részekre tudjuk őket bontani, a részek forrásait megkeressük és ezek alapján rekonstruáljuk a megismerés folyamatát.

"Kulcsszavak": a nyelv megőrizte csillagászati ismeretek, a kalendárium, a Nap égi útja a művészetben, a népmesékben, a mai kalendárium elterjedtsége, világlátás lenyomatai a művészeti alkotásokon, román kori templomkapuk stb.

Irodalom

- Aradi É. (2005): A hunok Indiában: a heftaliták története. Hun-idea Kiadó, Budapest
Benedek E.: Magyar mese és mondavilág. Móra Kiadó, Budapest, 1978
Bérczi Sz.: Műveltségretengődések a Kárpát-Medence népeinek művészetében. Katalógus a fenti témában a Leuveni Katolikus Egyetem Collégium Hungaricumában tartott kiállításhoz. Leuven, 1988
Bérczi Sz.: Az Örök és Egyetemes a Szent László kori Nyugat-Euráziában. Kiállítás a Leuveni Katolikus Egyetemen, a Collegium Hungaricumában. 1991. jan. 29. - febr. 11. Leuven
Bérczi Sz.: Kiállítások és előadások a Leuveni Katolikus Egyetemen, a Collegium Hungaricumában. Jel, 1992, 14, 125-126 p.
Bérczi Sz.: Eurázsiai művészetek. Kiállítási füzetek. TKTE-UNICONSANT, Budapest, Püspökladány, 1996-2006
Gervers-Molnár V. (1972): A középkori Magyarország rotundái. Akadémiai Kiadó, Budapest
Jankovics M.: "Csillagok között fényességes csillag". Corvina, Budapest, 1987
Josten, G. (1981): Chess -- a living fossil. Cologne
Juhász Nagy Pál: Vázlatok az ökológiai kultúra tematikájához. Természet- és Környezetvédő Tanárok Egyesülete, Budapest, 1992
Kriza J.: Csókalányok. Móra Kiadó, Budapest, 1972
László Gy.: A honfoglaló magyar nép élete. Egyetemi Kiadó, Budapest, 1944
Simonyi K.: A fizika kultúrtörténete. Gondolat, Budapest, 1980

Bérczi Szaniszló előadás közben

BÉRCZI SZANISZLÓ (BUDAPEST)

Új hun-szkíta régészeti leletek Kínából és Japánból

Új adatok a hunok életéről és iparművészetéről

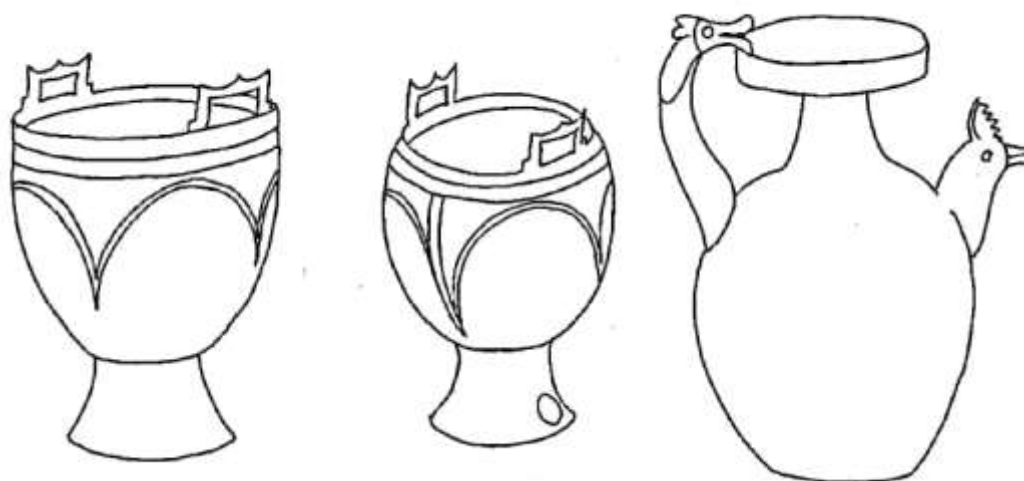
Minden évben gazdagabb lesz az a művészeti kincs, amit a régészet föltár Euráziában. A szepteppeöv keleti vidékeit, Mandzsúriát, Észak-Kínát Japán a 19. század végén meghódította és a II. világháború végéig birtokolta. Ezalatt figyelemre méltó anyag gyűlt össze e terület régészeti leleteiből is, amelyeket a tokiói Nemzeti Történeti Múzeum Eurázsiai Kiállításán tekinthetnek meg az érdeklődők.

Az idén sokadszorra járhattam végig ezt a magyar szempontból rendkívül érdekes és gazdag kiállítási anyagot a tokiói múzeumban. A hunok művészetét a 3. emeleten találjuk. Minden évben az ott kiállított tárgyak más és más részét tudtam rajzokon is megörökíteni. 2004-ben szép bronzkéseket és -tőröket rajzoltam és ezek bele is kerültek a Szibériai művészetek c. kiállítási füzetbe (Bérczi, 2005). Az idei esztendőben azonban Érdy Miklós budapesti előadása és a Somogyban talált hun bronz üstről szóló hírek után került sor a múzeumlátogatásra. Ezért különös súlyt kapott idén (2006-ban) a hun régészeti anyag. Minden évben egy meteorit-konferencia teszi lehetővé, hogy Tokióban töltsék néhány napot. Ezen a konferencián úrkutató csoportunk 1993 óta szerepel munkáival.

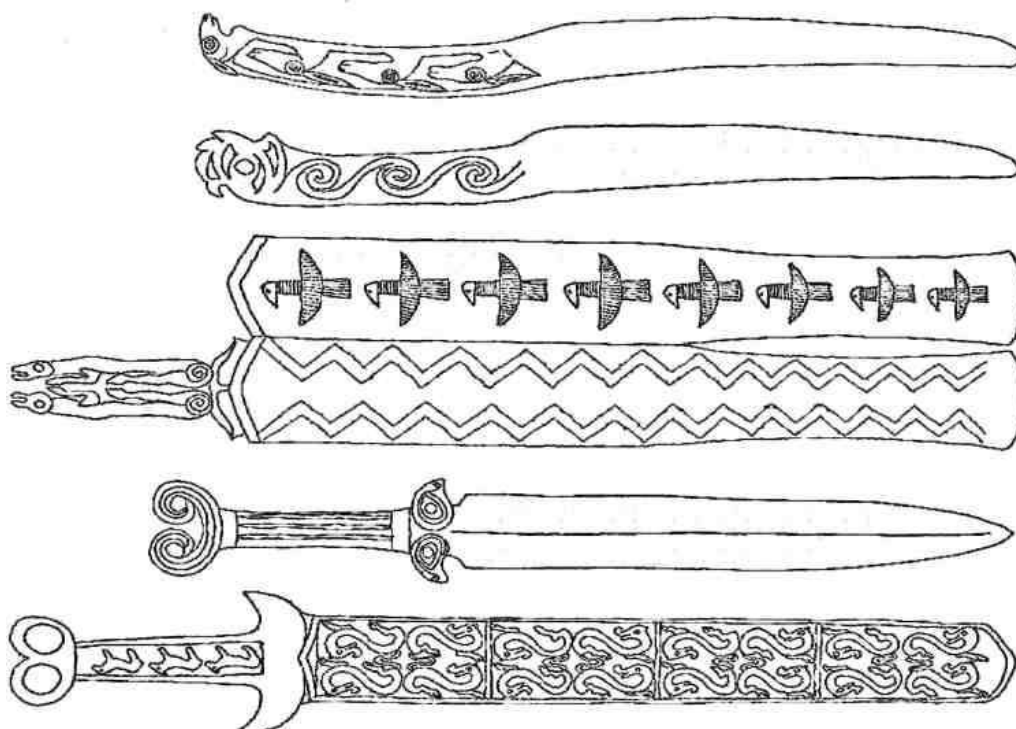
A tokiói Történeti Múzeum észak-kínai anyagát bemutató vitrinjeiben 7 hun üst látható. Ezek kora a Kr. előtti 5-6. századtól a Kr. születése utáni évszázadig terjed. Mindegyik lelet helymeghatározása: Észak-Kína. Kettőnek a rajzát itt is bemutatjuk (1. ábra.). A jelzett időszakból, a Kr. előtti évezredből származó, hun tárgyi emlékek egyik széles körben elfogadott leletcsoportját alkotják az övlemezek, övdíszek is. Két pár ezekből is látható a jelenlegi kiállításon. Az egyik lemezpáron lovat támad egy tigris főmájú ragadozó. A ló ezüstözve van, a támadó állat aranyozva.

De a hun-szkíta művészet leggazdagabb leletanyagát a bronzból készült eszközök, fegyverek, kések, egyszerűbb övdíszek, csengők adják (2. ábra.). Rájuk gyakran jellemző az állatalakos díszítés. Rendkívül érdekes és izgalmas felfedezés volt nekem az egyik bronztőr tokját borító áttört díszítés geometrikus szerkezete (2. ábra bal szélső rajz).

Több mint 20 éve gyűjtöm az eurázsiai díszítőművészet alkotásain felfedezhető mintázatok geometriai rendjét. Ezen az említett áttört mintájú bronz törtokon egy kettősfríz minta szerepel, olyan, amilyen szerkezetűt az avar kori Kárpát-medencei síjvégek között is találtam már. A nevezetes törtok mintája egyenes menti eltolással megkettőzött 2 típusú kettős fríz. Hogy ez mit jelent, ahhoz röviden bemutatom a frízek (szalagminták) szerkezetét.

1. ábra: Két hun bronzüst és egy állatfejes korsó rajza a tokiói Történeti Múzeum észak-kínai anyagát bemutató kiállításról

2. ábra: Hun-szkitá kori bronzkések és -tőrök a tokiói Nemzeti Történeti Múzeum Eurázsiai Művészetek kiállításáról

A kárpát-medencei lovas népek díszítőművészete és a matematika

A geometrikus díszítőművészeti alkotások matematikai vizsgálata azon a sajátosságukon alapul, hogy mintázatuk ismétlődő (geometria szakkifejezéssel egybevágó) elemekből épül föl. Az egybevágó (azonos) elemeket a készítő mester szabályos alakzatokba rendezve helyezte el a felületen. Ezek a szabályosságok a geometria törvényei szerint tárgyalhatók. A szabályosságokat ismétlő műveleteknek is nevezhetjük akkor, ha a minta elkészítését úgy képzeljük el, mint egy olyan mintáét, melyet az ember testrészeivel készíthet a fõvenyen: egyetlen elem lenyomatával (vagy páros végtag esetén jobb és baloldali párjával, váltakozva). Végül sok elrendezési lehetőség van arra, hogy egy megadott alakzattal - például egy szarvasagancssal - rendezett mintázatot készítsünk egy szalagon.

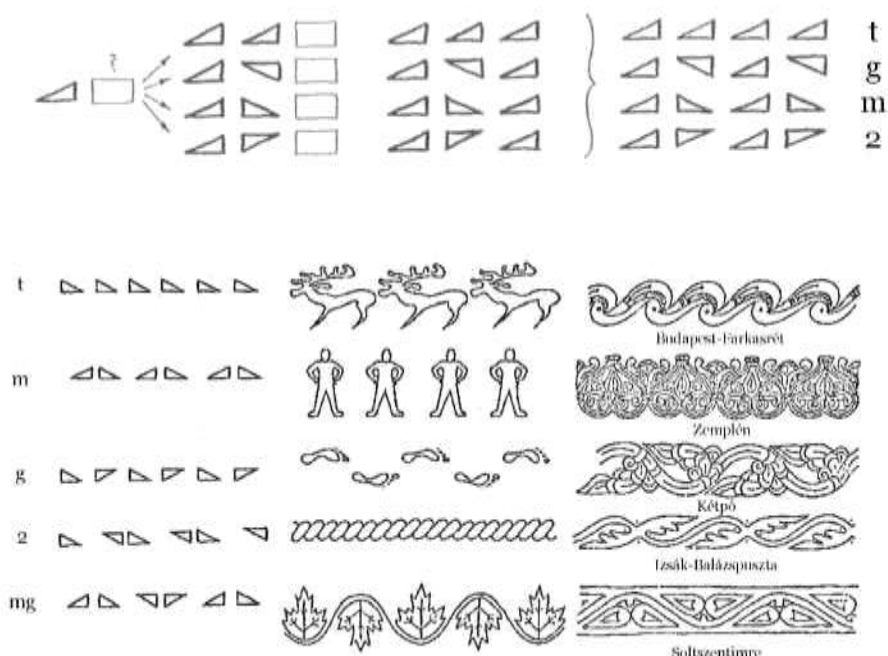
Elõször magukat a szalagon (frízen) létrehozható mintákat mutatjuk be. Ezek, szabályosságukból eredően, egyszerűen leírhatók. E leírás során felhasználunk egy fogalmat, amelynek segítségével a tulajdonságok tömören megfogalmazhatók, s ez a szimmetria. A szimmetria szabályokat, műveleti utasításokat jelent, amelyek segítségével struktúrákat építhetünk föl ismétlődő, egybevágó elemekből.

Rendezett szalagminták

A szalagmintán szabályosan ismétlődő elemek sorakoznak egy egyenes mentén. A minta geometriai rendje független az ismétlődő figurától. A szalagminták geometria elrendezéseit különböző típusokba soroljuk. E típusokat azon műveletek alapján lehet megalkotni, amelyekkel az egyenes menti mintázat önmagára leképezhető. E műveletek alkotják a mintatípus szimmetriáját.

Szemléletesebb azonban a mintákat úgy létrehozni, hogy egy-egy újabb mintaépítő lépés során mindig csak a már meglévő elem melletti újabb elemet "keletkeztetjük" (pl. egy bélyegzővel). Ilyenkor azt mondhatjuk, hogy a szimmetria-művelet egy "szomszédsági művelet". Ezzel a szemlélettel tehát lépésről lépésre a "szomszédsági művelettel" hozzuk létre a szalagmintát. A szomszédsági művelet a sík négyféle egybevágósági transzformációja lehet: eltolás, tükrözés, forgatás, csúsztatva tükrözés, valamint lehet ezek kombinációja is.

A szomszédsági műveletek említett 4 lehetőségével 4 egyszerű és 1 összetett mintasort kaphatunk. Az öt mintasort egység-szalagoknak is nevezhetjük. Közülük négyet a síknak csak egyféle egybevágósági művelete generálja, az ötödik, az mg típus pedig ezekből tevődik össze (3. ábra.). Az első típust az eltolás (transzláció) generálja, jele t (a transzláció szóból). A másodikat a csúsztatva tükrözés (jele g, a kristálytani megnevezéssel – angolul glide-reflection – összhangban (4. ábra.), a harmadikat a tükrözés generálja, két párhuzamos, a fríz vonalára merőleges tükrözéspár. Jele m (mirror = tükrözés, nemzetközi jelöléssel). A negyedik alapfríz a félfordulat műveletek ismétlése hozza létre, a félfordulat jele 2 - illeszkedve a kristálytani jelölésrendszerhez. Az ötödik alapfríz összetett, mert kétféle mozgás generálja: egy fél fordulat és a frízávra merőleges tengelyű tükrözés, jele mg, (itt is a Schattschneider-- Senechal-féle rövidített jelöléseket használjuk.) Az öt típust bemutató ábrán felsoroljuk az 5 egyenes menti mintázattípust a műveletével, egy-egy természeti alakzatrendszerével és díszítősorával, amely a honfoglalás kori díszítőművészetben megtalálható (3. ábra).

3. ábra: Öt egyenes menti mintacsoport egy-egy természeti alakzatrendszerével és egy-egy ennek megfelelő szerkezetű díszítőmintával a honfoglalás-kori palmettás művészetből. (A fríz alatt a régészeti lelőhely neve áll.) A honfoglalás kori díszítőművészet kiemelkedően gyakori formaeleme, motívuma a húsos pálmalevél és a pálmavirág

A szomszédsági műveletek említett 4 lehetőségével 4 egyszerű és 1 összetett mintasort kaphatunk. Az öt mintasort egység-szalagoknak is nevezhetjük. Közülük négyet a síknak csak egyféle egybevágósági művelete generálja, az ötödik, az mg típus pedig ezekből tevődik össze (3. ábra.). Az első típust az eltolás (transzláció) generálja, jele t (a transzláció szóból). A másodikat a csúsztatva tükrözés (jele g, a kristálytani megnevezéssel – angolul glide-reflection – összhangban (4. ábra.), a harmadikat a tükrözés generálja, két párhuzamos, a fríz vonalára merőleges tükrözéspár. Jele m (mirror = tükör, nemzetközi jelöléssel). A negyedik alapfríz a félfordulat műveletek ismétlése hozza létre, a félfordulat jele 2 -illeszkedve a kristálytani jelölésrendszerhez. Az ötödik alapfríz összetett, mert kétféle mozgás generálja: egy fél fordulat és a frízszávon merőleges tengelyű tükrözés, jele mg, (itt is a Schattschneider-- Senechal-féle rövidített jelöléseket használjuk.) Az öt típust bemutató ábrán felsoroljuk az 5 egyenes menti mintázattípust a műveletével, egy-egy természeti alakzatrendszerével és díszítősorával, amely a honfoglalás kori díszítőművészetben megtalálható (3. ábra).

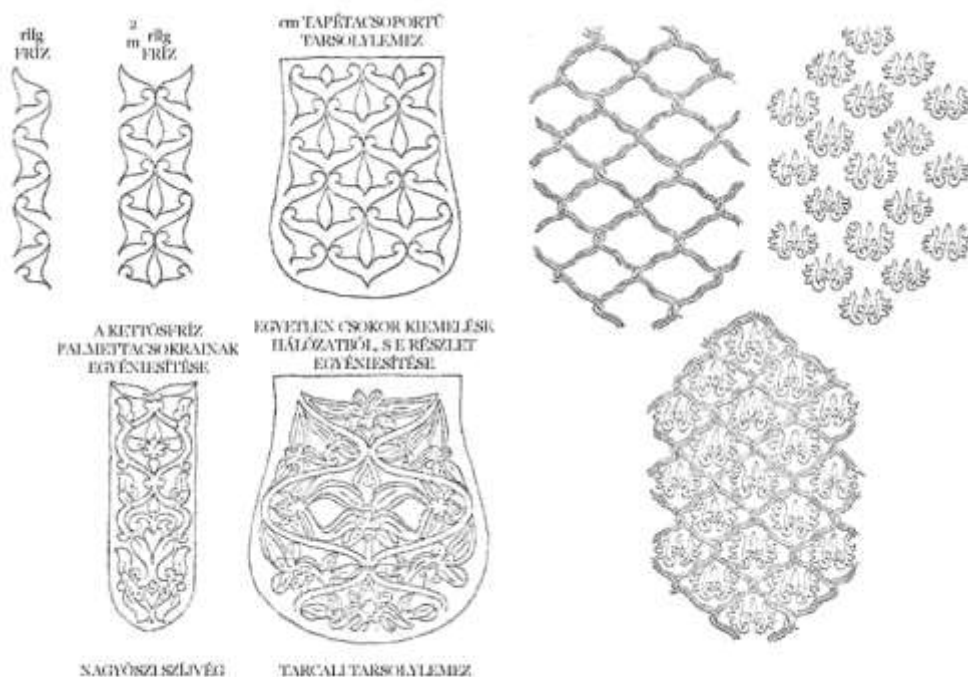

4. ábra: g mintatípusú szíjvég az avar korból (balra) és g típusú szarvaskő a délszibériai szteppéről (jobbra), szerkezetével

A szalagminták szálak: megkettőzésükkel kettős szálak jönnek létre

A szalagmintázatokat nagyobb egységekbe is összevonhatjuk. Ilyenkor a mintázat leírásához már nem elég egyetlen szalag építésének műveletegyüttese. A honfoglalás kori műveltségkör régészeti anyaga volt az első, amelyen a korai sztepei díszítőművészet matematikai jellegű eredményeit kerestem és a vizsgálat módszereit is ezen az anyagon dolgoztam ki. Itt talákoztam először kettősfrizekkel, amelyek az első lépést jelentik a szalagminta sokszorozásában. Az Árpád kori honfoglalóknál ezek közül csak kevés típus fordult elő, a kettős szalagok anyaga sokkal gazdagabbnak mutatkozott az avar kori szíjvégek leletanyagában (Bérczi, 1986, 1989).

Mi most a mintaépítésben olyan logikai sorrend szerint haladunk, hogy összekapcsolunk néhány tipikus művészeti alkotást, s ezzel felvázoljuk a díszítő szerkezetformálás néhány általános lépését. A honfoglaló magyarok díszítőművészetének leggyakoribb mintaelemei, a palmetták az életfa mítoszra utalnak. Ezeknek leggyakrabban kétféle mintaképletük (mintamolekulájuk) figyelhető meg a honfoglalás kori leletekben (5. ábra): egy-egy jobbra, valamint balra néző pálmalevélből álló páros ill. a megkettőzött mintasor felét alkotó g típusú szalag. Ilyen mintamolekulák öv- vagy szablyaveretként a leggyakoribbak, s a kettős fríz szíjvégeken, nyereg- és íjtegez-csontfaragványokon fordulnak elő (László, 1943a, 1943b). A mintafejlődési sorozat a cm díszítésű felületeken, főleg tarsolylemezekon hálózatos mintákkal zárul, de megfigyelhető még összetettebbé válása akkor, ha a hálózat üregeibe másféle szerkezeti rendet követő síkminta-rácsot illesztünk. Ilyen összetett síkminták is gazdagon fordulnak elő a sztepei művészetben, a hun-szkíta korszakban (Bérczi, 2004). Figyelemre méltó az is, hogy a díszítés szerkezete szintén öröklődik, s megtalálható a románkori építészeti elemeken is.

5. ábra: Egyre összetettebb formájú mintaszerveződés kiindulva egy g típusú frízből vagy egy megkettőzött palmetta-elemből. A kettőzést folytatva a tarsolylemek síkra kiterjedő mintázatahoz jutunk (László, 1943a, 1943b), majd e mintázatok egyedi megfogalmazása figyelhető meg (az alsó sorban a szíjvég és a tarsolylemez alatt). Egy másik fejlődési fázis is megfigyelhető a mintaképzésben. A hálózat és a benne helyet foglaló minta rácsa szétválhat és másféle szerkezetű lehet e kétféle mintázat. Példaként a gyulafehérvári székesegyház déli kapujának frízét mutatjuk be (Bérczi, 2005)

Az avar-onogur kettős szalagminták (kettős frízek)

Az avar-kori griffes-indásnak is nevezett műveltségkör régészeti leleteinek egy fontos része a bronzból öntött szíjvég. E szíjvégeket gyakran díszítik kettős frízek (kettős szalagok). Ezek két, egymás mellett párhuzamosan elhelyezkedő (már tárgyalt) szalag-típusból építhetők fel. A kettős szalagok mintázata sokkal gazdagabb, semhogy csupán az előző fejezetekben tárgyalt 5 szalagminta-típussal jellemezni lehetne azokat. Bővebb mintakészlet létrehozása céljából tekintsük a kettős szalagokat két különálló szalagból, vagyis két "óriásmolekulából" (mintamolekulából) összetéve.

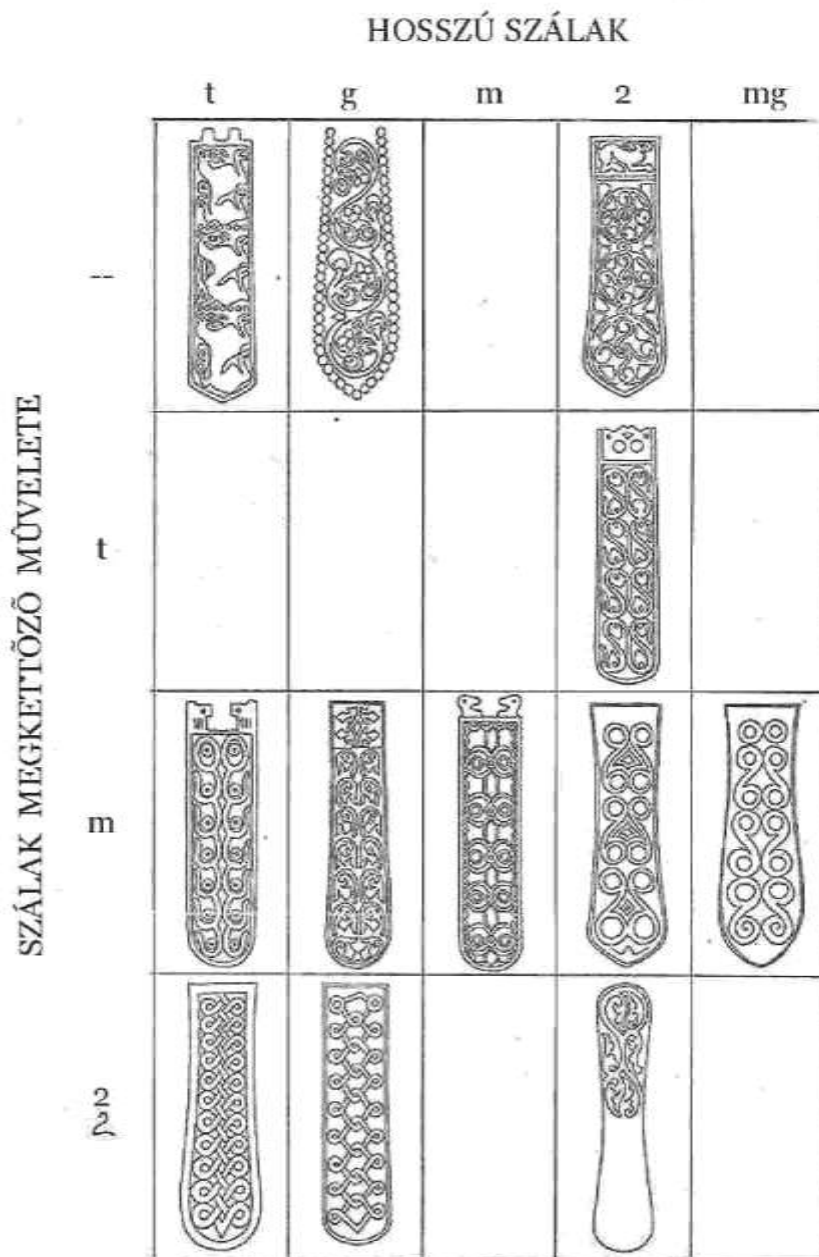
A kettős szalagok változatait az előbb már tárgyalt egységshalagok (alapfrízek) továbbépítésével állítjuk elő. Az egységshalagokon levő ismétlődő elemeket a szalagsáv irányába ható művelet sokszorozta. Az alapfrízek megkettőzéséhez ismét fölhasználjuk a sík egybevágósági transzformációit: az eltolást, a tükrözést, a forgatást, a csúsztatva tükrözést, de az alapfríz irányára merőleges irányban. A 4 féle egybevágósággal 4 féle módon fogunk szalagot kettőzni.

Kettősszalag-mintának (kettőzött fríznek) nevezzük az egységshalagra (alapfrízre) merőleges irányban ható szimmetriaművelettel (egybevágósággal) megkettőzött egységshalagokat. Az egység-shalagra merőleges irányban a négyféle egybevágóság bármelyikével létrehozhatunk kettős frízt, ezért az öt egység-shalagból a négyféle egybevágósággal összesen 20-féle kettőzött frízt állíthatunk elő (6. ábra.). Ez lesz a kettős frízek osztályozásának az alapkészlete.

	t	g	m	2	mg		t	g	m	2	mg
t						m					
	t-t	t-g	t-m	t-2	t-mg		m-t	m-g	m-m	m-2	m-mg
g						2					
	g-t	g-g	g-m	g-2	g-gm		2-t	2-g	2-m	2-2	2-mg

6. ábra: A kettős frízek alapmintázatai táblázatosan elrendezve. A lefelé futó szálakat a sík egybevágósági transzformációi: eltolás, tükrözés, forgatás, csúsztatva tükrözés, valamint a jobb szélső oszlopban ezek kombinációi szervezik. Oldalirányban a kettőzést szintén e négy egybevágósági művelet, betűjelével a t, a g, az m és a 2 végzi

A kettős szalagú frízek itt bemutatott típusai közül több is előfordul a középkori díszítőművészetben, a griffes-indás avar kori és a honfoglalás kori palmettás mintázatu régészeti leleteken. (Kettősszalag-mintákban a kelta művészet is nagyon gazdag.) A leggyakoribb előfordulású klasszikus szimmetriacsoportú m-t és m-m típusok mellett még az m-g, az m-2, az m-mg, a 2-2, a 2-g és a t-2 típusra találtam eddig példát (7. ábra). Az öt szalagmintához tartozó mintázatokon kívüli, összetettebb, kettős szalagú szerveződések intuitív matematikai felfedezéseknek tekinthetők. Ezek a műveltségi közösségekben öröklődnek, ezért használatuk a közösségek jellemző vonása lehet. Az öt egységshalag (alapfríz) a húsz kettőzött-szalagú frízzel együtt olyan alapkészletet formál, amely háttere és összehasonlító bázisa lehet a különféle műveltségi közösségek díszítőművészetének, e művészetek geometriai oldalának. Az ornamentika struktúraszerveződése alapján gyakorisági elemzéseket is végezhetünk (Bérczi, 1989).

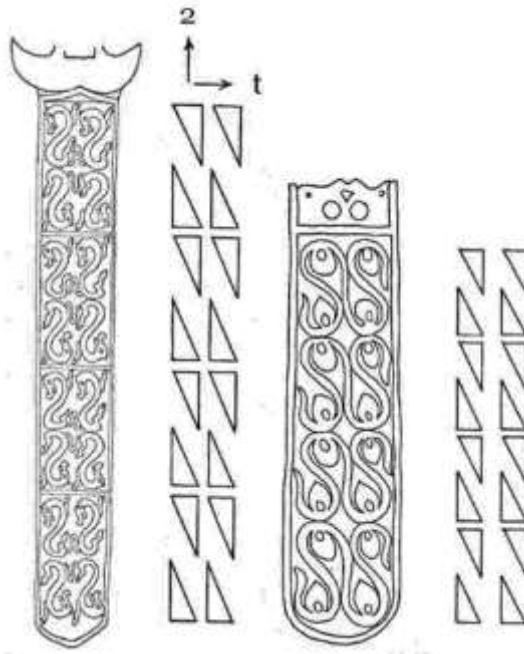

7. ábra: A kettősfríz-szerkezetű avar-onogur kori övdíszek a Kárpát medencéből (Bérczi, 1989)

A Tokiói Múzeum Észak-Kínából származó hun-szkíta kori áttört törtokjának geometriai szerkezete

A bemutatott kettős szalagú frízek ismeretében már könnyen besorolhatjuk a tokiói Nemzeti Történeti Múzeum észak-kínai anyagában kiállított hun-szkíta bronz törtok mintázatát is. Az 8. ábra bal oldalán a kettős fríz minta vázszerkezetét a mellé helyezett rajzon háromszögekkel adjuk meg. A függőlegesen futó, 2-es szerkezetű szálak oldalirányban való eltolással (t művelettel) vannak megkettőzve. Erről kapja a

típus is a megnevezését: t-2 (vagyis t-művelettel megkettőzött 2-es fríz típus). Mindkét műveletet jelöltük is a minta váza fölé. Az 8. ábra jobb oldalán, a bal oldali párjaként, egy Kárpát-medencében lelt avar kori szíjvéget mutatunk be vázszerkezetével együtt. Ezt a szíjvéget Tiszafüred-Majoroson találták (Garam Éva ásatásán) a 1142-számú sírban:

8. ábra: Az Észak-Kínából a Kr. előtti 5-6. századból származó bronztőr tokját borító áttört díszítés geometriai szerkezete. Összehasonlító párjaként Kárpát-medencéből való párhuzamot mutatunk be Tiszafüred-Majorosról a 1142. sz. sírból

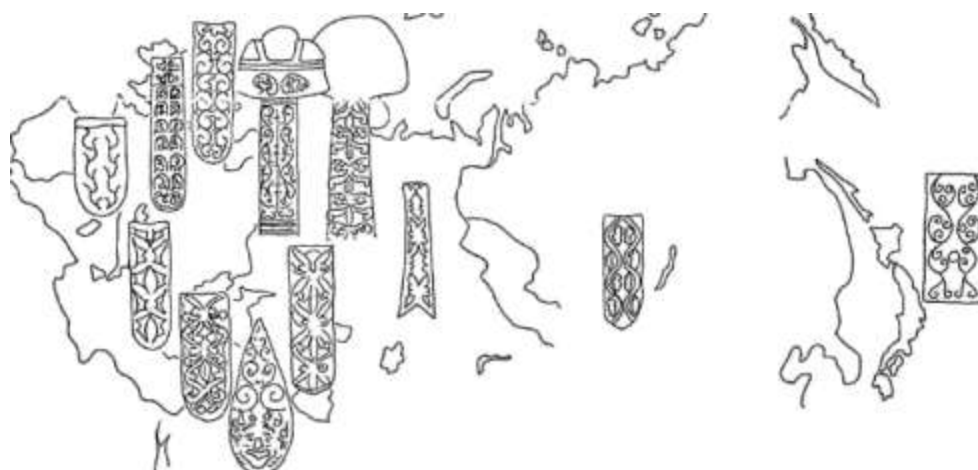
Mivel a tokiói Nemzeti Történeti Múzeum észak-kínai anyagából származó lelet kora a Kr. előtti 5. évszázad, a magyarországi avar szíjvég kora pedig a Kr. utáni 6.-8. századra tehető, több mint 1000 év választja el a két leletet egymástól. De más szeppei mintatípus hosszú továbbélésére is találunk példát a magyarországi hun-avar szíjvégeken. A Győrből származó szíjvég m-g mintázatú kettősfrízzel van díszítve. Szkíta királyi halomsírokból több ilyen szerkezetű díszítőminta ismeretes: Kelermesből és a Melgunov kurgánból. Ugyancsak ide sorolható a Kul Obában talált aranytál ismétlődő mintájának egy sugárirányú szerkezete. Ezek kora is a Kr. előtti 5. századra tehető, hazai mintapárjuk pedig a Kr. utáni 6.-8. századra.

De e leggyakoribb m-g típusnak számos eurázsiai lelete ismeretes (Bérczi, 2000). Ezek közül egy olyat is ismerünk, amely a tokiói Nemzeti Történeti Múzeum japán anyagában van kiállítva. Bemutatjuk az m-g típusra Euráziában lelt párhuzamokat (9. ábra), majd ezek eurázsiai lelőhelytérképét is közöljük (10. ábra).

Ismervén a tokiói Nemzeti Történeti Múzeum észak-kínai anyagából származó t-2 típusú kettősfríz leletet, érdemes célul kitűzni ennek az új szerkezetnek a már ismert régészeti leleteken való keresését is. Mind ez ideig a díszítőminta szerkezetét nem sorolták föl a régészeti adatok között, de reméljük, hogy eljön az idő, amikor ezt az adatot ugyanolyan értékes információnak tartják majd a régészek, mint azt, hogy milyen anyagú a talált eszköz: bronz, réz, csont, fa, üveg, vagy kerámia.

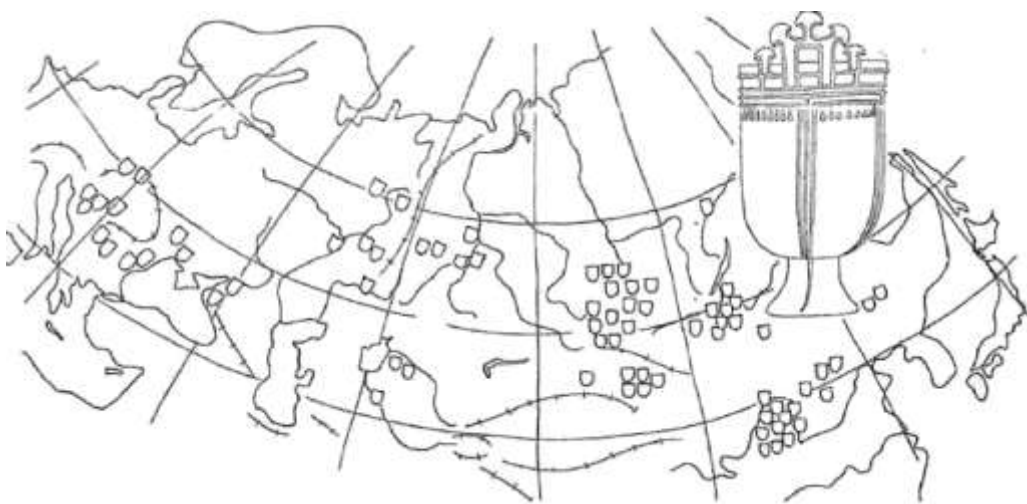
9. ábra: m-g típusú mintázatok Eurázsia különböző lelőhelyeiről: felső sor, balról: Kul Oba, Jaszinova, Andrjukovszkaja Sztanica, Győr, Szeged, Kelermes; középső sor (2 db): Minuszinszk, Vjatka f.; alsó sor: Párizs, Varsó, Koppenhága, Kijev, Tokió. (Az utolsóként említett szép kardmarkolatdísz a tokiói Nemzeti Történeti Múzeum japán régészeti kiállításáról való)

10. ábra: Az m-g típusú mintázatok lelőhelyei Eurázsia térképén (Bérczi, 1989, 2005)

A hunok művészeti, néprajzi és műveltségi hagyományai az eurázsiai szteppén

A tokiói Nemzeti Történeti Múzeum észak-kínai anyagából származó, itt bemutatott néhány új adat jól illeszkedik a hun-szkita művészetről szerzett legújabb adatok sorába és az egykori szeptpei műveltséget helyreállító történeti modellekbe (László, 1974). A Kr. születése előtti 2. évezredben az andronovói műveltség terjedt el a szeptpén. E műveltség számos eleme mindmáig él az e tájakon élő népeknél. Ezek közül a legismertebb talán az evőeszközöket díszítő állatalakos ábrázolások köre. Ivócsanakokra még a 19. századi pásztorművészetben is kerültek állatküzdelmi jelenetek. Ugyancsak mindmáig élő hagyomány a temetkezés módja. A régészet területén a részleges és a jelképes lovastemetkezés volt a jellemző mind a hun, mind a honfoglaló magyar sírokra (Érdy, 2001).

11. ábra: A hun bronzüstök elterjedési térképe Érdy Miklós gyűjtésében (2001) igazi eurázsiai adathorizontot rajzol a hunok által bejárt egykori területekről

Érdy Miklós összehasonlító régészeti munkát végzett a honfoglaló magyaroknak és az előbb ázsiai, de később európaivá vált hunok leletein. A hunok korábbi belső-ázsiai (a mai Oroszország-Burjátia, Mongólia, Észak-Kína területére eső) hatalmi szervező központja előbb Északra, majd Nyugat felé mozdult. Érdy Miklós a hunok régészeti anyagának legnagyobb méretű tárgyi leletét, a bronzból öntött hun áldozati üstöket gyűjtötte össze a régészeti forrásokból is (11. ábra). Ezek a régészeti leletek végigkísérik a hunokat és kirajzolják útjukat Észak-Kínától és Mongóliától egészen a Kárpát-medencéig (Érdy, 2001)

Ugyancsak nagy jelentőségű archeológiai dokumentum egy nép műveltségéről a temetkezési szokások rögzítése. Érdy Miklós a honfoglaló magyarok és hunok a temetkezési szokásait is összehasonlította. Ennek során három alapvetően fontos sírszerkezet-típust talált: az aknasíros, a padkás és a padmalys

temetkezést. Ezek mindkét nép hagyatékában megtalálhatók. A különféle lovas temetkezési szokások közül a részleges lovas temetkezés és a jelképes lovas temetkezés is gyakran előfordul mindkét nép sírjaiban. Érdy Miklós leírja, hogy a részleges lovas temetkezésnek a legkorábbi előfordulását ázsiai útján, Észak-Kínában találta. A kínai régészek megállapítása szerint ez a Kr. születése előtti 8. századi shanrong sírokból lelhető föl először. Ők a shanrongnak nevezett népet, mely akkor ezen a területen élt, a hunok elődeinek tartják (Csou dinasztia kora, 12. ábra). E részleges lovas temetkezés során a lónak csupán a koponyáját és a négy alsó lábszárát helyezték a sírba gazdája holtteste mellé. Egykor azonban ezek a csontok a ló bőrében hagyva helyeztetek oda (Érdy, 2001).

12. ábra: A shanrongok, a rongok és a dik elhelyezkedése a Csou kori Kína északi határvidékein. A térkép forrása a világháló

Érdy Miklós a hunok régészeti anyagából tanulmányozta a főleg bronz (de arany és ezüst is) övesatokon (és más díszítéseken, például a paziriki corpus tetoválásán) megjelenő táltosló ábrázolásokat is. Ezek közül a csőröslő-ábrázolásokat szintén a hunokra jellemző díszítőjegyeknek találta. Ugyanígy etnikumjelzők az emberi holttestek fejénél elhelyezett kisméretű, kerek fenekű és széles szájú agyagedények is. A sírok anyagát tanulmányozva Érdy azt találta, hogy a fejedelemasszonyok és előkelő nők viseletében az aranydiadém is fontos hagyományörző ékszer. Olyan egymástól távol eső helyeken is megtalálható ez az ékszer, mint Ordos és a Kárpát-medence. Összességében Érdy Miklós megállapítja munkáiban azt, hogy az ázsiai hunok közössége, történelmi léptékű, Nyugat felé történő elmozdulása során sok mindent megőrzött ősi kultúrájából.

Bajkálon túli területek	Észak-mongóliai területek	Kínai területek
Ivolga, Dureny-1 település Dureny-2 település; Enchor település; Bayan-Under erőd; Derestui temető; Ilmovaja pad temető; Tcheremuchovaja pad temető; Enchor temető; Zaoziornaja temető; Hariatzk település; Bargay település; Kyachta környéki kisebb temetők	Noin-Ula, Huret-tov erőd; Terelgiin erőd; Gua-Dov erőd; Bars-Hot erőd, Haraltý erőd; Gargalantý erőd Hunuy temető; Tebsh-uul temető; Edergol temető, Darchan temető	Ordoszi területek: Erlanhuhou erőd Maozinggou település Budungou település Xigoupan temető Aluchaideng temető Nalingaotu temető Maoling temető Mandzsúriai területek: Nan-chan-gen, település Zhou-tzia-di, település Tzun-du-chan, település Hsia-jia-dian település

1. táblázat: Orosz, mongol és kínai régészeti ásatások ősi hun településeken

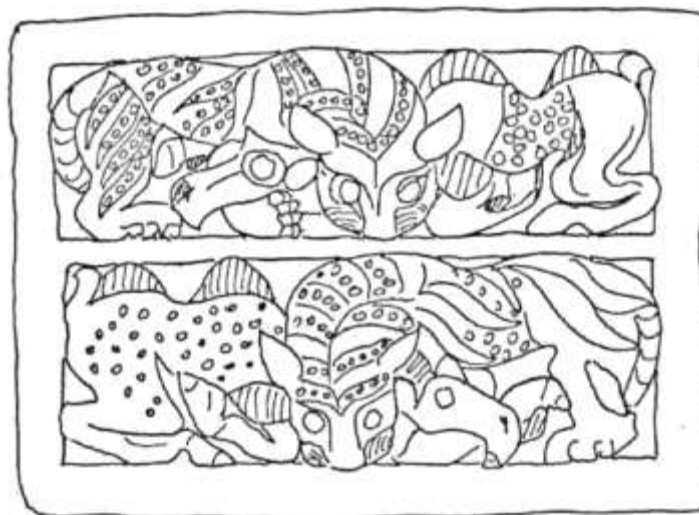
A szentpétervári régészek burjátiai ásatásai pedig a hun települések temetőiben a hun letelepült lakosság temetkezésének sokféle változatát ismertették meg az érdeklődő olvasóközönséggel. Az Oroszországban (Burjátia), Mongóliában, Kínában folyó ásatások gazdag összehasonlítható anyagot tettek közzé a 2000 - 2200 évvel ezelőtti hun erődökről, falvakról, temetőkről is (Davydova, Miniaev, 1988, Miniaev, 1995). Itt most csak felsoroljuk a települések nevét és az érdeklődő olvasók figyelmébe ajánljuk a világhálón e témakörben olvasható gazdag irodalmat (1. táblázat).

Összegzés: Kettősfízek az eurázsiai adathorizonton

Az eurázsiai díszítőművészet gazdag mintakincse adathorizontokba rendezhető. Egy-egy formaelemnek is, de díszítő szerkezetnek is az elterjedése nyomon követhető az ilyen adathorizontokon. Írásunkban bemutattunk egyet a

díszítőművészet matematikájával foglalkozók közül, amely a lovas népek művészetére jellemző. Ez a sajátos, egyedi fejlesztésű díszítő minta a szíjvégeken megtalálható kettős fríz, amit egy egyszerűbb díszítőminta hosszanti megkettőzésével alakítottak ki. Ezek közül is a tükrözéssel megkettőzött fajtájút, az ún. m-g típust találjuk sokfelé Euráziában (11. ábra). A tokiói Nemzeti Történeti Múzeum hun-szkíta törtékjének mintája a Kárpát-medencében talált párjával együtt feljogosít bennünket annak reményére, hogy a t-2 típusú kettőzött fríz több helyről is előkerülhet még Észak-Kína és a Kárpát-medence között. Az összetettebb mintaszerveződések intuitív matematikai felfedezéseknek tekinthetők. A fölfedezések, fölismerések a műveltségi közösségekben öröklődnek. Ezért a díszítőmintázat matematikai gazdagsága is öröklődő jellemzője lehet a különféle műveltségi közösségeknek. Ez adja az igazi jelentőségét az új tokiói leletnek.

Az alampinta sorok megkettőzését folytatva a teljes síkra kiterjed a minta. Az alaptípust meghatározó díszítőminta-sorokból szövés technológiai elven (a díszítősorok „megszővésével”) végezhetünk mintázat-építést és így síkbeli mintázatokhoz jutunk. Síkbeli mintázatok is gazdagon előfordulnak az eurázsiai ásatások anyagában (nyeregtakarókon, szőnyegekben). Ezzel a témával majd később foglalkozunk.

13. ábra: A Kína ordoszi területéről származó övdíszek megismétlődik egymás alatt ugyanaz az állatküzdelmi jelenet, de a felső képen balról támad a tigris, az alsó képen jobbról. Ilyen szerkezetű mintázatok később nagyon gyakoriak az eurázsiai szteppeművészetben. A 4. ábrán is ilyen szerkezetű szíjvéget és szarvasos kőfaragást láthatunk

Új leletek a hunok művészetéről Kínából

A hun-szkíta díszítőművészet minden évben gazdagabb lesz a Kínában végzett ásatások nyomán is. Ebből a gazdag kincsből mutatunk be néhányat. Az ordoszi Aluchaidengben és Xigoupanban talált anyagból többet közzétett már Érdy Miklós (2001). Itt most a Xigoupanban lelt övdíszek egy másik darabját mutatjuk be, ahol tigris támad tevére.

14. ábra: A Nalंगाotu-nál talált aranyozott ló szarvasnak van átöltöztetve. Csőrös szájú lovakat Érdy Miklós is bemutatott az ordoszi hun-szkíta művészetben. A szarvas agancsán sorakozó madárfejek jól ismertek Pazirikból. Ez az ötvösremek tehát egyesíti a hunoknál és a szkítáknál található díszítőjegyeket

Az egyik legmeglepőbb felfedezés volt az, hogy a kínaivá vált hunok a letelepült életmódhoz illesztették művészetüket és azokat a díszítési formákat, amiket korábban az övön hordtak, kőből vagy jádéból faragták. Két ilyen példát mutatunk be befűjezésűl a webről.

15. ábra: Farkasok küzdenek a sárkánnyal. Akár a 2500 évvel ezelőtti történeti helyzet szimbóluma is lehet ez a kőfaragás, amikor hunok és hanok küzdöttek egymással életre-halálra. A másolás során még a peremen futó falevél díszítősor is helyet kapott a kőfaragáson. Ezekbe a falevél alakú gödröcskébe illeszkedtek a színes ékkőbetétek a gazdagon díszített szibériai aranyakon is. A hun-szkíta díszítőművészet több mint kétezer éven át meghatározó volt Euráziában. Időtartamát a késő andronovói

művészetektől a honfoglalás koráig számíthatjuk, de közismerten tovább élt Nyugat-Euráziában a román kori építészet kőfaragásain is

16. ábra: Oroszlánhoz hasonló ragadozó küzdelme a griffel, kínai kőfaragáson. A kődíszen látható egyszerű keretelés az ordoszi bronzokról ismert

Visszatérve a tokiói Történeti Múzeum kincseihez befejezésül két képet mutatunk be Kókány András felvételeiből. Az első felvételen a tokiói Történeti Múzeum kincsei között található 7 bronz üst egyikét láthatjuk. Az üst külső falán hatalmas körívek láthatók s ezek egy hatalmas szírommá formálják át az edényt képzeletben. A fogantyúk az egyszerűbbek közé sorolhatók.

17. ábra: Bronz üst hun-szkíta művészet köréből, a tokiói Történeti Múzeum kincseiből (Kókány András felvétele)

18. ábra: Szíjvéglemezek a hun-szkíta művészet köréből, a tokiói Történeti Múzeum kincseiből (Kókány András felvétele)

Utolsó képünkön egy aranyozott-ezüstözött páros szíjvég lemez látható. Nem áttört, mint az ordoszi és szibériai szíjvégek jelentős része. A peremen itt is agancson elhelyezkedő madárfejek sorakoznak. A küzdelemben a lóra tigris és medve támad, az állatok fejformájából ítélve.

Zárszó

Az egyre gazdagodó és számunkra is egyre gyakrabban elérhető keleti-ázsiai múzeumi anyag megismerésével remélhetjük, hogy a 21. század régészeti kutatásai közelebb visznek a magyar őstörténet kérdéseinek megoldásához és egyre pontosabban bemutatják a nagy műveltségi források viszonyát, a művészeti örökségek továbbhagyományozódásának útjait mind a részterületeken, de főleg a részletekből összeilleszthető nagy összképben.

Irodalom

- Bakay K. (1997, 1998, 2005): Őstörténetünk régészeti forrásai. I. II. III. (The Sources of the Hungarian History.) (in Hungarian), Miskolci Bölcsész Egyesület, Miskolc
- Bérczi Sz. (1986): Escherian and Non-Escherian Developments of New Frieze Types in Hanti and Old Hungarian Communal Art. in: M. C. Escher: Art and Science (szerk. H. S. M. Coxeter et al.) 349-358. old. North-Holland, Amsterdam
- Bérczi Sz. (1987): Szimmetriajegyek a honfoglaláskori palmettás és az avar kori griffes-indás díszítőművészetben. Cumania. 10. (Bács-Kiskun Megyei Múzeumi Évkönyv), 9-60. old. Kecskemét
- Bérczi Sz. (1987): A szimmetria a régészetben. Tudomány. 1987/február. 38-41. old. Budapest
- Bérczi Sz. (1987): Szimmetria és techné a magyar, avar és hanti díszítőművészetben. Leuveni Katolikus Egyetem, Collegium Hungaricum, (Katalógus a kiállításokhoz). 59 old. Leuven
- Bérczi Sz. (szerk.) (1987): Magyarország és Műveltség. (Az INTART Társaságban a Magyar Műveltség Rétegződése témakörben szervezett I. szimpózium előadásai, szerkesztés) Művelődéskutató Intézet - INTART kiadás, Budapest
- Bérczi Sz. (1988a): Avar kori intuitív geometria. Természet Világa, 1988/9. 407-411. old. Budapest
- Bérczi Sz. (1988b): Szimmetria, díszítőművészet, technológia. Természet Világa, 1988/5. 228. old. Budapest
- Bérczi Sz. (1989): Symmetry and Technology in Ornamental Art of Old Hungarians and Avar-Onogurians from the Archaeological Finds of the Carpathian Basin, Seventh to Tenth Century A.D. (in: Symmetry 2. Ed. I. Hargittai, Computers Math. Applic. CAMWA) 17. No. 4-6. pp. 715-730. Pergamon Press, Oxford
- Bérczi Sz. (1990): Szimmetria és Struktúraépítés. Egyetemi jegyzet. J3-1441. Tankönyvkiadó, Budapest
- Bérczi Sz. (1993): A műveltség rétegződése: Gondolkodási és cselekvési rendszerek. Természet- és Kör-

nyezetvédő Tanárok Egyesülete, Budapest

Bérczi Sz. (2000): *Katachi U Symmetry in the Ornamental Art of the Last Thousands Years of Eurasia*. FORMA, 15/1. 11-28. Tokyo

Bérczi Sz. (2003): On the Earlier Occurrences of the cm-Type Nets and Wallpaper Patterns in Ornamental Arts of Central Eurasia. *Symmetry: Culture and Science*, 12. No. 1-2. p. 5-24. Budapest

Bérczi Sz. (2003): Composite Wallpaper Patterns Among Intuitive Ethnomathematical Discoveries of the Ancient Crete and Urartu. *Symmetry: Culture and Science*, 12. No. 1-2. p. 39-52. Budapest

Bérczi Sz. (2004): The Role of Curie Principle in Understanding Composite Plane Symmetry Patterns: New Ethnomathematic Relations in Ancient Eurasian Ornamental Arts from Archaeologic Finds of the Period 1. M. B. C. and 1. M. A. D. FORMA, 19/3. pp. 265-277. Tokyo

Bérczi Sz. (szerk.) (2005): *Adathorizontok Euráziában 1. Művészetek, műveltség-rétegződések*. (TKTE, ZMTE), Piremon

Bérczi Sz. (2005): *Szibériai művészetek*. (TKTE, UNICONSTANT), Piremon, Vámospércs

Bérczi Sz., Bérczi K., Bérczi Zs., Kabai S. (2003): Coloring Booklet Series about the Arts of Central Eurasia with Rich Heritage of Ethnomathematical Ornamental Arts. *Symmetry: Culture and Science*, 12. No. 1-2. p. 231-239. Budapest

Bérczi Sz., Detre Cs. (2003): *A hunok művészete*. (TKTE, UNICONSTANT), Piremon, Vámospércs

Coxeter, H. S. M. (1973): *A geometriák alapjai*. Műszaki K. Budapest

Csihák Gy. (szerk.) (2006): *Acta Historica Hungarica Turiciensia*. I-XXI. ZMTE, Zürich-Budapest

Davydova, A., Miniaev, S. (1988): The belt with bronze plates from Derestui cemetery. *Soviet Archaeology*, 1, pp. 230-233

Davydova, A., Miniaev, S. (2003): Archaeological sites near Dureny village. *Archaeological Sites of the Xiongnu*, 5. Asiatic Foundation, Saint-Petersburg

Erdélyi I., Sugár L. (1982): *Ázsiai lovas nomádok*. Gondolat, Budapest

Érdy M. (2001): *A hun lovastemetkezések*. Magyarországért, Édes Hazánkért Kiadó, Székesfehérvár

Fettich N. (1935): *A honfoglaló magyarság fémművészete*. Archaeologia Hungarica, XXI. Budapest

Garam É. (1995): *A tiszafüredi avar kori temető*. Akadémiai Kiadó, Budapest

Huszka J. (1930): *A turáni magyar ornamentika története*. (in Hungarian) (The History of the Turanian Hungarian Ornamentic Art.) Budapest

Jettmar, K. (1981): *Cultures and Ethnic Groups West of China in the Second and First Millennia B. C. Asian Perspectives XXIV/2*. University of Hawaii Press

Jianjun Mei (2002): The Metal Cauldrons Recovered in Xinjiang, North west China. *Newsletter on Steppe Archaeology*. No. 13. 2002 March, Tokyo

Kádár, I. (1996): *Urartu. Emlékek*. (Urartu. Memorabilia.) (Hungarian and English Biling. Ed.) Püski, Budapest.

László, Gy. (1943a): *A Kolozsvári testvérek Szt. György lovasszobrának lószerszáma*. Egyetemi Nyomda, Kolozsvár

László, Gy. (1943b): *Der Grabfund von Koroncó und der altungarische Sattel*. Archaeologia Hungarica, XXVII. Budapest

László, Gy. (1955): *A kenézlői honfoglaláskori íjtegez*. (in Hungarian with Russian abstract: Kolcsan dlja iz pogrebnija Kenézlő perioda nazjatija rogyinü.) Folia Archaeologica VII. 111-122. Budapest

László Gy. (1974): *A népvándorlás kor művészete Magyarországon*. Corvina, Budapest

Miniaev, S. (1995): New finds of Xiongnu decorative bronzes and a problem of origin of "geometrical style" in Xiongnu art. *Archaeological News*, 4. Sankt-Petersburg

Okladnyikov A. P., Martinov A. I. (1983): *Szibériai sziklarajzok*. Gondolat, Budapest

Prince Mikasa Takahito (1996): Development and Modification of the "Holy Symmetrical Design" West and East of the "Silk Road". (In: *Katachi U Symmetry*, T. Ogawa, K. Miura, T. Masunari, D. Nagy, Eds.) p. 81-94. Springer, Tokyo

Rudenko, Sz. I. (1953): *Kultura naszelenija Gornovo Altaja v Szkifszkoje Vremja*. (in Russian) Akademiya Nauk, Moskva.

Szász B. (1943): *A hunok története*. Atila Nagykirály. Bartha Miklós Társaság, Budapest (Szabad Tér K. 1994)

Weyl, H. (1982): *Szimmetria*. Gondolat, Budapest

LÁSZLÓ PÉTER (GYERGYÓSZENTMIKLÓS)

Erdélyi őstörténeti vonatkozások. Ökológiai hálózatok nyomában

A nagymértékű idegenforgalmi érdeklődés, s nyomán kialakuló egyre hevesebb rohamokat indító turisztikai áramlás egyre inkább a spiritualitás felé tödul, jobbik esetben erre felé tájékozódik (Camino-rajok).

Világunk még korábban „lopakodva” wellness-világgá redukálódott. Hízélgéssé, kényeztetéssé, késő-római típusú konzumáló dekadenciává, durván és sarkosan? Rosszabb a helyzet – ez a kultúránk eutanáziája?... s ez lenne a jövő?... Nem biztos, hogy pótcselek véssé redukálódik az ember (út) kereső tevékenysége.

Lapos szubkultúra „és nem elit-kultúra: Szerepek kélnek, önjelölők kutya(bőr)vásárra kéredzkednek... támadnak. Ámde, annak ellenére, hogy ripacskodásuk zavaró... így pl. a turizmus is zömmel megzavarja a zarándoklatok beavatásra vágyódó életformáját, vagy keserűvé, keserves-kommerszé teszi azoknak egyszerűen csak a tiszta áhitatát (Hargita mellett: Csíksomlyó) – van egyfajta és van azért valóban (legjobb értelemben vett) fenntartható életmód-jellege is. (Camino-rendszerbe ez évtől becsatlakozott Magyarország, /Mátraverebély, Máriabesnyő, Mariazell felé/ és minden bizonnyal fog szerveződni egy ilyen útvonalvezetés Erdélyben is.)

Erdély őstörténetét – Rómával és Bizánccal szemben – a szent terek írják le legjobban: Mégpedig éppen helyi-földrajzi, topográfiai tekintetben. A szent helyek felkeresése nem új gondolat (Selyem-út; Sven Hedin, mostanában Tibeti vasút, Stein Aurél, az Inka-trail). A baj a mi konkrét esetünkben csupán annyi, hogy Erdély őstörténete igen foghíjas. Erőltetetten és igen torz módon csak a dák-kultúrára szorítkozott e feltérképezési munka. Kihagytak számos egyéb vizsgálgandót, így sokak között a Szigethegység déli, délkeleti része (Apuseni/Pojana-Ruszka) illetve ami legelszomorítóbb Szkithia Minor alapos vizsgálatát. Ráadásul a politikai rendezéskor Dél-Erdély a románokhoz került, akik semmiképp sem fordítottak minimálisnak nevezhető figyelmet a hun-avar-magyar-kun nyomok tisztázására történő ásatásokra, sem pedig a prehisztorikai (pre-szkíta) korszakot feltárni kívánó kutatásokra. Az aktuálpolitikai okok miatt velük kollaboráló németek csak úgy. A Köpeczy-féle háromkötetes mű Szkithia Minorról (Kudzsir, Szeben, Fogaras egy rész, Páring, stb. hava sai) nem igen tud, vagy legalábbis egyáltalán nem foglalkozik súlyozott értelemben velük, a hunokra nézve pedig, olykor egyenesen lekicsinylő kijelentéseket tesz. Ezért legokosabb

a latin (Geographus Ravennas, Tabula P., Cassius Dio c. ismeretlen szerzőjű) művekhez; Traianus, Plinius, Jordanes),

az ógörög (Aristeas, Herodotosz, Ptoleimaios), balkáni (Strabon),

a kínai (Szui-Su, Csou-Su, Pei-Si, Tonyquq, Kiu’ T’ang-Su, Szin T’ang-su, T’ung-Tien, Ci-Csi-t’ung-Kien és a mai Liu Mau Tsai), arab nyelvű (Al-Bakri, Al-Maszudi, Ibn Haukál, Ibn Fadlán, Ibn Ruszta, Isztakhri),

perzsa (Garduzi), Örmény (Georgius Illuminator, Gangraia-i Zsinat zsinati

aktái, Mohamedán Hülegi (in. Marco Polo), Nerszesz Lambronaci, Meszrop Mostoc; mai időkben pedig Csamicsian, S. Dzsaokjan, Adjairan, Aginian az 1900-as években; a magyar Száva Tibor, Schütz Ödön, Nagy Kornél mégpedig az 2000-es években),

grúz nyelvű (Leonti Mroveli), és a bizánci-görög (Arethas, Nikolaos Mysticos, Theophanes, bíborban született Konstantin, Szkülaksz).

Inkább korai keletrómai (Procopius, Priskos), eredeti textusok bővülő tárához, e sokszor kritikailag még fel nem dolgozott forrásokhoz nyúlni. Jordanus például kimondta – közülük – hogy a rómaiaktól az alánok (jászok) kapták Szkíthia Minort (Nyugat-Dobrudzsa-Kudzsir), Atila kisebb fia Ernék, Irnák a maga alattvalóival Kis-Szkíthia végében választhatott új hazát³⁷. A téma nem öleli fel – nem is ölelheti – a nyelvészetet csak a toposzokat, topográfiát és azok mitológiai-ornametológia vonatkozásait (itt- és most jobbra Nap-értelmezések és üzenetek formuláit, szimboliztikáját).

Genetikailag nem szoros értelemben vehető közeli rokonok a törökök a magyarokkal. Az Eu19 haplotípus alapján csak 6,6%-os az egyezés. Tehát az ősi helyek szvidéri-szvárd-szevorti ősnyelv topográfiai megrajzolása egyre nagyobb jelentőségűnek tűnik – mint azt Darai Lajos, előadás; Nógrádi Mihály megállapítják – utóbbi cikkében – 2006., jún.-júl. kettős szám. 44. 49. old. Kapu tanulmányaikban. Az eredetet részint a szvidéri ősnyelv topográfiai föltján kell, és annak nyelvében kell felkutatni, keresni. A nagy történész és politikus Hóman Bálint írja: „A 8. sz. végéig a magyarok ősei névtelenül szerepelnek a kazárok kaukázusi hadjárataiban”. (1935). De hát hogyan kerül ide éppen a távoli Kaukázus?, nos joggal ezt kérdezhetjük. A kaukázusi Kumania köti össze Ázsiát teljesen ésszerűen és szervesen Erdéllyel még Julianus barát és Marco Polo korában is. Az első „modern földrajztudós” Marco Polo Útleírásai (376. old. 1963-as Gondolat Kiadás) is, erről tanúskodik a leírt útvonal földrajzi topográfiája dokumentuma szerint. Uo. „A szavárd magyarok... a 9. sz.-ban keresztények voltak, 854-ben a bagdadi kalifa arméniai helytartóját küldte meghódításukra.” (Boros.) „Itt ostrom alá vette a főnök várát, Karicsot, és elfoglalta, a főnököt pedig láncra verve magával vitte. Hasonlóképpen foglyul ejtette Istvánt (Sztefannosz), a szevortik főnökét... „Az 1329-es Pápai Bulla UNGARI ASIATICI adata a kaukázusi keresztény szavárd magyar néptöredék utolsó említése” (Boros. 246. old.) A Kaukázus vidékére vezet a magyar nép – Konstantinosznál említett – régi „erős szabír” neve, „amit a 9. század végén Perzsia felé menekülő töredékei még fél század múltán is viseltek” (Hóman Bálint 1935). Egyben a nemzetek kapcsolata (etruszk, kelta, szkíta; illetve halomsíros urnasíros; illetve még korábbi előemberi és a kultúremlernek számító cro-magnoni „egybe”-kapcsolódások – konvergenciák?, átfedések?, harmonizáció? – jellegzetes vidéke ez. Végül egy-két topográfiai, topológiai és kartográfiai megállapítás igyekezve – a prehistorikum és a historikum határán azért mindvégig megmaradva – az ősvárak, jósvárak, tündérvárak mintáját megrajzolni, erre utalásszerű sejtéseket kívánatos és időszerű lenne megadni Orbán Balázs és Ipolyi Arnold nagyváradi püspök nyomdokain haladva.

A toposzok és az antropológiai kutatások háttérének geobotanikai felmérésére is kísérletet kell tenni, hisz mindez a tájat, annak arculati, sőt mentalitási elemeit is döntően befolyásolni képes. Tájdiverzitás (társulás-diverzitás) elvei szerint itt és most az erdélyi (és kumániai) tájat ragadtuk ki. Ez a módszer – immár negyedszázada – magának László Gyulának is kiválóan alkalmasként a segítségére lehetett.

³⁷ Nagy Gyula: Az ellopott magyar őstörténet II., Zürichi Magyar Történelmi Egyesület, 1999, 126. pp.

A térség rendkívül ritka ún. „Hot Spot” terület nemcsak a biodiverzitás szempontjából, de az őstörténeti antropológiai tekintetben is. Trák, kelta, etruszk, agathürsz, szarmata, masszagéta, szkíta, hun, avar – ezek csak a legjelentősebb – hatások mellett a szumír hatások kérdésköre is felmerült. (Alsó-Tatárlaka így tehát az egyik legrégebb európai lelet-helyszín.)

1. Ha volt hibridkapcsolat az előemberi vonulatok valamint a cro-magnoni vonulat között, akkor ezt itt feltételezik 600 000 és 36 000 év között Krisztus előtt. Ezt a kapcsolatot éppen itt feltételezik Észak-Erdélyben annak zárt védett, meleg, havasközi medencéjében (Feketeügy-Olt folyók üledéke).

2. A hallstadti műveltség tehát – fentiekből következően – itt találkozót adott. Itt érintkezett egymással Hallstadt (Kőszeg–Ócsa központ) és a halomsíros (kurgános Jász- Bihar központ) műveltség.

3. Erdély így tehát az ősibbnél is ősibb terület a Kelet-Turáni alföld súlyával vetekedik jelentőségét tekintve, s így az őstörténelem történéseinek igazi régi helyszíne. Ennek jelei kezdenek kikristályosodni, Aranyát használta pl. a régi Egyiptom. Antimon és szelén „ujjlenyomat” alapján ezt pontosan meg lehet határozni.

4. A szkitha-agatürsz korszak meglehetősen gazdag anyaggal rendelkezik. Pl. Észak- Erdélyben a Maros észak-keleti áttörése. „A magyar szittya hagyomány mellett döntő bizonyosságot nyújtanak az ókori források... A perzsák az elhatalmasodó turkokról azt írják,³⁸ hogy „ezek a régi szákok utódai. A szákokat vagy szakákat pedig a görögök után egész Európa szkítáknak nevezi” Baráthosi B. B., 128. old. Az így összegyűlt nyílhegyekből, a király „egy 600 akós nagy rézüstöt öntetett.” (idem p.142). Rézművességük tehát semmiképp nem volt alábbvaló a rokon hunokénál. „Targitaosnak három fia volt. Lipoksais, Alpoksais és Kola(k)hais... Apjuk halála után egy aranyaeke, aranyjárom, kétélű aranyfejsze és egy aranycsésze hullott alá” (idem. 130). A görög eredetű szkíta monda (Herodotos) nemcsak a szálláshelyekre (Alpok és Kolkhisz között volt Szkítia-Minor) utal hanem a kultikus és profán (eke) fémmegmunkálásra és fémhasználatra, textilre is. A Szkítából a görög koinéba is átment erdélyi szó a szkíta cserge: A „bíborban született” császár pl. így írja A/2-ben szó szerint hogy Σκυθικόν τζεργά; Herodotosz szintén úgy tudja hogy a „Maros az Agatirszeztől fogva ömlik a Dunába” (forrás: IV.48).

5. Itt érintkezhetett azonban egymással a kelta és az etruszk hatás is (Nyíregyházai Múzeum kutatásai). Az „Erdély északi felében tapasztalható erős kelta hatás valószínűleg hozzájárult a technikai haladáshoz (33. p. for. Erdély Története I.) Magyarországon számtalan lelettel lennénk kevesebbek az M3-as és az M7-es előkészítő feltárásai nélkül. Valószínű az észak-erdélyi és/vagy a dél-erdélyi nyomvonal hasonló meglepetéseket tartogat.

6. Dél-Erdélyben pedig Kudzsir-Dobrudzáig tanulmányozható e tekintetből. A kudzsiri várak sora nem dák, hanem szkíta alapításúak lehettek, hisz ez volt Szkítia-Minor központja, „szíve”. „A Kudzsiri havasok nyugati oldalán hasonlóan megerősített magaslati várak sora vette körül” (idem 41. p).

³⁸ Perzsák, arabok, ógörögök, rómaiak szkítákról mondják: szakák=szikánoszok /Várkonyi-Helikénosz, Helikarnasszoszi Dionizosz nyomán ; agatürszök, türkök kb. Kr.e 300
Görög bizánciak, örmények mondják szkítákról: magyarok, szavárdok, kabarok, kazárok, avarok, besenyők, hunok, szarmaták , türkök, oroszok! Kr.u. 300
Vatikán korai forrásai: Kr. u. 600 : a szkíták hunok, meg kunok, alánok, gaga/úzek, úzek

Domokos Péter Pál a Vatikáni titkos Levéltárban egy más jellegű ügyben (csángók) jelentős nyomokra bukkant a Milkói püspökség(ekke)el kapcsolatban. Ez Géza-Szt. István-Szt. László és a Kumániai-hatalmi központ közötti (olykor) termékeny tárgyalás eredménye volt. A vármegyék nyomai az egyházmegyék nyomában talán kirajzolhatók lehetnek. Ez a terület is régen pontosan a Szkíthia-Minor különböző országrészeit fedte. Ősrégészeti nyomok (sírok, barlangok) részint megsemmisültek, részint feltáratlanok.

Herodotosz a perzsákhoz képest többet nyilatkozott. Elbeszéli, hogy a perzsa Darius 513-ban a „Duna-torkolatól északra üzte a szkítákat. és ezeket a Maris folyónál lévő, rokonaik az agatirsek nem fogadták be menekülésükben, mert elpuhult nép volt s szerette az ARANYAT. Mindkét nép szarmata volt”. Érdekes hogy az agati(u)rsek neve többet nem fordul elő a történelemben”, hacsak nem azonosíthatók az AKATZIROKKAL, Atila egyik népével”. (11. old. Erdélyi L.: Magyar Történelem.)

(Ökoszisztémák; magyartölgy, csertölgy, szürketölgy, kocsányos, kocsánytalan-tölgy, tatárjuhar-tölgyes társulásai, tamariska)

A halomsírok fellelhetők számos helyen. Ez ellene mond, hogy (Balás Gábor) a 13. sz. elején Czigla-mezejéről jöttek volna ide a székelyek. Valamint a Bihar-hg. déli, és keleti lejtőiről érkeztek, azaz – őszerinte – a nyugati kalotaszegi centrális helyszínekről.

(Ökoszisztémák; cirbolyás, vörösfenyves, lúcos – azaz „padinás” – helyszín)

Alapvető ellentmondás gyergyói és csiki helyszínekkel érzékelthető. (Ad. 1. és Ad. 2.) 1, Gyergyóban (Gyergyószék) a Tászk-hegy régi hun központ volt. Az irodalom ezt kereken tagadja. Csak a gepida-hun háborús viszonylatról vitáznak a szakemberek, illetve torz divatokról (koponyadeformálás! (Idem 144.old.). Ásatásra nincs pénz Nagyszentmiklóson sem. Önerőből próbálnak itt is valamit tenni. (Idem 140-143.old.) Ám a tászoki kövek is erről nyilatkoznak. Az igazán hamis voltát a helyzetnek az emeli ki hogy Nagy-Küküllőtől és Medgyestől délre már nem is voltak gepidák csak hunok.

Az irodalom a hunokkal kapcsolatban Al-Dunát valamint Moesiát emlegeti (idem 135. old.), illetve Havasalföldet (Desa, Hinova, Celei) (idem 145. old.). Az egyetlen kivétel a Brassói csizmacsat és a Sáromberki cikáda említése a szűkszavú leírásokból (idem 136). A kort mintegy megbélyegzi az idézett háromkötetes mű „Ez az egyharmad évszázad Erdély településtörténetének mélypontja” (idem 137. old.).

Tehát ottani szakemberekkel, rovásiro szakértőkkel, muzeológusokkal, biogeográfusokkal sürgősen kell valamit tenni e torzításokkal szemben... ezért minden évben tervezünk egy expedíciót, de az éppen az ottani forrásszegénység miatt elmarad. A felszínen fellelhető írott köveket a román hadsereg sajnálatos módon felrobbantotta, ám ásni kell a Tászkon, hátha mélyútba belécsúsztott betemetődött térségekben kapunk eredeti sérülés nélküli példányokat a rovott kövekből. Egy ilyen expedíció tudjuk költséges (Dobogókő-Holdvilágárok, Budakalász-Péter hegy megásása). Az eredeti zonális társulási rendszerek. Bükkös, bükkös-lúcos, tölgyes foltokon alapulnak.

A Góbi a harmadkortól számítva nem volt igazi tenger, csak bővebb vizű tavakkal borított vidék. Baráthosi-Balogh Benedek (14.old.). Az emberi fejlődéshez szükséges minden feltétellel rendelkezett. Nyugatról a turkesztáni nagy puszták akkor víz alatt álltak. Az Ob folyó vízkörnyékén keresztül összeért ez a terep az

Északi jeges-tenger, Nyugat felé pedig az Aral- és a Kaspi-tóig, elnyúlt egész a Fekete-tengerig, amely akkor egészen a Kárpátok tövéig ért.

A turáni őshaza a kínai mondák szerint jelentős helyszín. A kínai hagyományon alapuló elbeszélések szerint, itt élte gyermekkorát a turánság. Ez volt számára a Paradicsom, amely egyre több vizet veszítve, lassan mostohává lett hozzá. És egyre nagyobb és nagyobb küzdelemben adja meg a folyton szűkebbé váló kenyeret.

Ez kimozdította eredeti szállásaikból őket. Egészen a Dnyeszter és a Dnyeper vidékeiig hatoltak előre vándorlásaikban. Baráthosi (B. B. 16. old.). „Ezt a hosszú utat ebben az őshazában s ennek boldogabb korában tették meg az ősturánok, elszaporodás és vízhiány miatt a boldog bőség napjai ugyanis múlni kezdtek. És az ember kényszerűségéből rájött hogy mesterségesen öntözte terményeit” adó kultúráit.

Hiába tört pálcát Csengeri Antal (128. old. in Baráthosi), a szittyák turáni volta mellett bebizonyítva azt, hogy ezek nemcsak a szumirság közeli rokonai, hanem kortársai is voltak a finnugrisztikai vonalat erőltették az Akadémia részéről.

Gr. Kún Géza a Kún-Kodexben ránk maradt szkíta személy- és istennevekből bebizonyította azt, hogy a Kárpátok környékén időben szaporodtak az adatok, adatsorok. Ezek sorában is először – immáron a konkrét topográfiára rátérve – elsősorban a szakrális helyekre kell összpontosítani.

Szemben a római nyomokkal (limesek, táborok, aquaduktok, fórumok, aeropagosok, gymnasionok, fürdők, utak), itt e térségben a szakrális helyek a fontosak. Balkáni – máig vitatott – piramis vita ezt jól példázza. De a menhírek, dolmenek is ezt jelzik a térségben.

Tehát számos jel utal arra hogy itt a korábbi kereskedelmi útvonalfeltáró szemlélődéssel szemben a szentségi helyeket – azok hálózatát – kell leginkább feltárni sürgősséggel. A szakrális centrumok sorban:

- Csobot. Csobot-hegy elnevezés. Kelta javasok botja lehet talán : Csoda(tévő)bot. Mellette közvetlenül lévő magaslat neve tételesen Bot vitéz vára: ma kápolna, számos kápolnahelyen.

- Piricske. Piroksa, Eireiné – és nem 'pricskelni' igéből, Szent László leánya, maga is kanonizált szent. Számos kápolnahelyen.

- Solymos. Sóllyomkő, Sóllymászok tutajon (Maros, Olt, Beszterce) vitték le a fejedelmi turul-madarat a királyságba, ma kiveszett a sóllyom, talán Dél-hegyen egy pár.

- Somlyó

- Bucsin-hegy. Bucsin hágó, Bucsin Ltp. Hun tábornok (Orbán Balázs).

- Bálványos. Szent-Anna tó környékén számos helyen.

- Szellő. Szellő havas, Szellő-hegy. Sívató, Istenszékén és Csiksomlyónál, a Széphavas előterében, Somlyó = Solymos? Somos?, Sóllyomkő nyelvi-etimológiai rokonság.

A szentségi helyek láncolata talán a közös Szentlélek nevezetet vette fel. Székelyszentlélek, Csikszentlélek, Kézdiszentlélek, (Csiksomlyó-Perkő tágabb térségében), Pilisszentlélek (Dobogókő szorosabb körzetében). A szent helyek az életminőség centrumai is egyben. (Peter Brown. A szentkultusz. Atlantisz kiadó, 1981. eredeti kiadás Angliában.)

A szentségi tájak centrumai az ott élők szellemi-lelki-hierarchikus-létrendjét is tükrözik.

Az ökoszisztémák itt: bükk, bükkös-lúcos, tölgyes alapú társulásokkal írhatók le.

Nap = Az Atya

Hold = Boldogasszony

Csillagok = Csaba népe, Atila király és a Sényők (nagykirályok) dinasztiája.

2, Sisa Béla említi, hogy a csikrákosi (Bogát-hegy) teraszok antropogén teraszok, vallási célra is szolgáltak! Hold-kultuszt (Irán) feltételeznek azt itt lévő romok esetlegesen. (Sisa Béla: Táltos a templomtornyon.1995. 58-59. old.) Itt patkó alakzatban helyezkednek el a szakrális térrész pontjai. (Gergely I. atya).

Patkók

2.1. A patkó nyitott. Íme a vonulata.

– Északon Kelet felé vonulva (és záródva) Madéfalva, Göröcsfalva, Csikdelne-Csikszentmiklós

– Délen pedig visszahajolva: Csikmenaság- Fitód- Csikszentlélek- Csikzsögöd.

– A patkót tehát az Olt felé havasok zárják; HEGYES HAVAS 1516 m, SZELLŐ 1493 m, SZÉPHAVAS 1400 m, SAJHAVAS 1553 m.- NEMERE 1649 m felé tehát nyílt. A Széphavas tehát egy „horpadás”, itt jönnek rendszeresen át a csángók s le egész Csomortánig ahol „már díszbe öltözik az ember szíve!”, a szív a csángóknál a lélek a lelki tevékenység centruma – éppen a patkó fókuszpontjában, ami Csik-csobotfalva és mellette 1 km-re a Salvator-kápolna. Négy szentélyt találtak a csobotfavi templomépület közvetlen építkezési körzetében. Valószínűsítik az ottaniak, hogy a Hold és a csillagok együttállása, energiája jelöli különlegessé a patkót.

Mi a jelenség lényege? Ha a patkón belül nézzük Pünkösöd 1. Péntek, Szombat; és 2. Szombat, Vasárnap; valamint 3. Vasárnap és Hétfő, jó időjárási adottságok mellett a korong látható és effektusokat ad. Ezek nem attraktívák, személyesek. Pontosabb szavakkal mondhatni unikálisak. A jelek értelmezése nem tartozik a tárgykörbe, de én többször tapasztaltam a nap-fenomént. Amely jelenségekör egyértelműen és dominánsan a PATKÓ térségére korlátozódik. Egyszer futólépéssel átszaladtam az Olton által át a Csiki-havasból fel kissé a Hargitára (a Madarasira. Topográfiailag Csikkarcfalva és Dánfalva fölé, de ott a kelő Nap nem adta effektusát, sőt majdhogynem égette a szemet.)

Megjegyzendő. Előbb a csángók (moldvaiak), majd a gyimesi népesség, végül a székelyek, s utóbb a csonkaszabasi magyarság kapott Égi engedélyt a jelenség elviselésére és/vagy értelmezésére.

Egyenesek

2.2. Az Istenszéke (Kelemen) látószöge szakrális egyeneseket tűz ki. Figyelik a Ke reszthegről (Görgény-oldallánca), figyelik a Görgényi- és a Besztercei-havasokról. Figyelik a Gyergyói-havasok egyik legészakibb pontjáról.

Ezek a vonalak jelentősek az irodalomban, költészetben (Wass Albert, Sütő András), valamint figyelik egy városból – annak is keleti határából – de erről később. Ds-Dcs kapcsán lesz szó.

Egyenest alkot még 1. Csicsó-Madéfalva-Csikrákos, valamint 2. Csikszentlélek- Fitód-Csikmenaság, továbbá 3. Csikdelne-Csobotfalva-Nagy-Somlyóhegy-Felső-Sóvár, ahonnan a két ún Napkő legurulhatott. Kb. egyenes esésvonalban.

(lucos, jegenye fenyves térség dominánsan, némi juharral: utóbbi 4 faj)

Farkasfog

2.3. Farkasfogat alkot a hun edények (áldozati üstök díszítése) Balatonlelle, 2006. Nagyon hipotetikus de topográfiailag már igazolt egy (!) rendszer.

Bécs

Vesz-Vész-Vesze (újfalú) Szarmata sík + Podólia Óperenciák?

Svájc

Pécs

Dés (Décs)

Luc, vörös-, feketefenyő, tölgy, gesztenye, bükk, nyír, áfonya, fűz, cirbolya

A rendszer igen érdekes és szabályosan alakított. A 46° és a 49°-es hosszúsági kör között – nagy pontossággal – formázta meg ismeretlen megteremtője. Kérdés mai is hogy topográfiailag(?), kartográfiailag(?) hogy állították be ezt a teret? Strabón korabeli térkép vázlatai ehhez elégtelenek.

A Vécs-Vész-Vesze szlovák 'ves' (Gömör-Ves/ze), ez Aszó-völgy, „hosszúaszó” Gömörben. Itt – Kelet-Gömörben hun falvak húzódnak a mai napig tartó emlékezet szerint. Van 'Vecs' Erdélyben is de ez ősiségben elmarad a felvidéki megett (Maros-Vécs). A szlovák nyelv a Czuczor-Fogarasi-szótár (MTA 1860) szerint a magyarból ered.

(Forr.: Nemzetőr 2006. jún. 21. pp. 10. "Honnan a szlovák nyelv?")

A jellegzetes farkasfog: főleg zászlónkon, sámándobon, a fenti napköveken és áldozati üstökön fellelhetjük. Fontos a hálózati strukturálási szerepe is.

Ez nem raszter, és nem is méhsejt hatszög, (mint a térinformatikában), hanem egyenletes és szabályos hullámvonal. Jele és szimbóluma a kígyó, életerő, egészség, gyógyulás, végtelen, magasabb rendű élet jele. Görögül ZOE.

Jelent még sárkányt, földerőt kútban, gyógybarlangban, gyógyforrásban (szolfáterában és moftában).

(Ebbena térségben az ökoszisztémák tölgyesek, bükkösök)

Ehhez a hálózathoz kapcsolódhatnak a korábbi rendszerek, azaz közöttük Csobotok, Pi-ricskék, Somlyók- Solymárok, Szárok, Tarok, Pilisek.

1. Ezeknek hálózatát fel kellene venni a legelső ún. egyszínnyomatos bécsi térképek alapján, amelyek számos népi emlékezete megrögzítettek térképtabroszon. Gönczy Pál (Posner Károly Lajos és Fia 1888-as térképe). P.K.L. és Fia Térképészeti Intézete nyomdája, (megyék térképlapokon) – térképfelvételek Erdély megyéiről. Csik-megye, Máramaros, stb.;

2. fontosabb adatokat adna a levéltári és a határfelmérés (Halász Péter határfelmérései Csángó földön);

3. a regös-irodalmi emlékek földrajzi-topográfiai vonatkozásait is rögzíteni kellene, gyermekjátékkal, gyermekmondókával, gyógy-javas mondásokkal.

A Napkő (Őskő) mellett volt egy másik kő, amely az 1202 számot rögzítette, de mára elkallódott.³⁹ Az érdekessége, hogy a dél-erdélyi Kerci Apátság szakrális helyszíne ekkor alapítódott. Kerc egy ma már kultikus őstemplom, apátság, Szkithia Minor egykori területén.

Buda- hun; Árpás- magyar; Talmács- besenyő; nevezeték az itteni helyi nevekben. További Úrnő-pataka, Úrnő-nyerge, Úrnő tava. Geomorfologiailag: Fogaras oldalága a Kerci- havasok.

Babba kultusz. Széphavas mögötti Kostekek és környéke. Továbbá Cimpulung-Siculina megye-székely.

³⁹ Templomfalba épült, felismerhetetlen helyre

SZEKERES ISTVÁN (BUDAKALÁSZ)

Három jel a nikolsburgi jelcsaládból

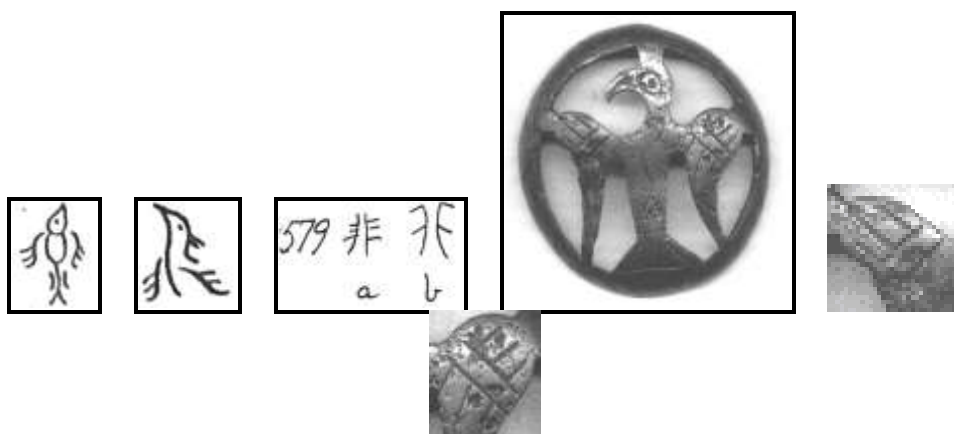
NO. 1. A 𐀀 'CSAP' (IGE) PIKTOGRAM

No. 1. A cs hangértékű 𐀀 jel két piktogramból képzett betű, amely kétféle hangérték jelöléssel rendelkezik a nikolsburgi ábécében: ec3, és ech. De ez csak két korabeli írásmódját tükrözi, mert mindkettő kiejtése: ecs. A jel két részének vonalai még nem érnek össze, nincsenek „összeróva” a függőleges vonallal. Ez természetes egy piktográfiára visszamenő írásban, ahol a különálló függőleges vonalnak is önálló (piktográf) jelentése van. Betűként, amikor elfelejtik piktogram jelentésüket, hamarosan összeérnek a két rész vonalai. Törvényszerű, hogy egy betű nem állhat több részből. Először a betű jobboldali részével foglalkozunk.

Bal oldalon Danzel két ku-wen 'repülni' és 'madár' rajzát látjuk. ⁽¹⁾ Mellettük Karlgren 1957, No. 579, a—b. ⁽²⁾ rajzát: „*piwər / pjwei / fe j nem létező (Sì); nem (Sì); nélkül (Tso); (nem így:) rossz (Yì); kölcsönzés g. -nek (Sün). b. is Csou II (132. felirat). Talán ez volt egy eredeti rajz az 580 (rokon hangzású: *piwər) számára, 'repülni', bemutatása két szárnynak.”

Mellettük az 1999-ben, Komáromszentpéteren Németh Gáspár telkén kertászás alkalmával előkerült sasos bronzveretet látjuk, amit Trugly Sándor közölt az ELEINK 2003. 1. számában. ⁽³⁾ Véleménye szerint a magányosan előkerült veret a honfoglaláskori művészet 11. századi továbbélésének tekinthető. (Bővebben a jegyzetekben.)

A veret madarának kinagyított jobboldali szárnyán Karlgren, 1957. 579 a 'repülni' piktogram két szárnyának (már „modern”) rajzát látjuk:

A veret madarának baloldali kinagyított szárnyán pedig a 'repülni' piktogram bal oldali „felét” (a piktogram fél rajzát) látjuk, mellette párhuzamosan egy függőleges vonalat. Már a rajz (véset) szimmetrikusan részarányos elhelyezése is olyan, hogy talán ki sem férne a másik szárny rajza. Semmi nyomát nem látjuk annak, hogy a másik fél szárny „tollai

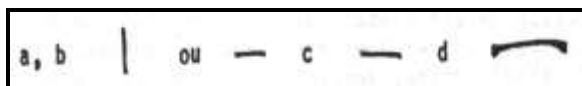
”(mellékvonala i) lemaradtak volna a rajzról.

A székely **l** jel esetében a *függőleges vonal* az archaikus 579 b jel (felezett) rajzának (bal szárnyának) bal oldalára került. Okáról később.

A jelfelezés a székely és ó-türk jelalkotás egyik sajátossága. Hun régészeti leleten is látjuk, hogy a 'vas' nyílhegy rajzát (No. 6.) a Mezőberényben előkerült hun csattesten kétfelé választva, megfelezték. A bal oldali fél (megfelezett) 'vas' nyílhegy a nikolsburgi ábécé 'vas nyílhegy' rajzával képzett véghangzó s hangértékű betűje.

De ugyanezt látjuk a 'fák' piktogram (vég ak) alkotásakor (No. 34.). Vagy a 'rét' (No. 22.), 'üst' (No. 27.) piktogramjainak kettéosztásakor az ó-türk jelalkotók esetében.

A külön álló függőleges vonal eredeti jelentése Kyril Ryjik No. (45) a, b ⁽⁴⁾ „(I) Egy, egyetlen, egyedülálló” „(II) Hirtelen (egyszerre, egy csapásra)”

'Ideg, húr' jelentéssel kifejezett függőleges vonallal jelöli a kínai írás az „íj húzása, rántása” fogalmát:

449. „jin 'íjat felhúzni, húzni, rántani'. R 57 -ből 'íj' és 'egy húrt jelentő vonás' ". 57.: „kung 'egy íj'.. Rajz.” ⁽⁵⁾

A nikolsburgi ábécé akrofonias cs hangértékű betűje a kínai Csou II -kori 'repülni' piktogram baloldali szárnyának és a 'hirtelen (egyszerre, egy csapásra)' piktogramnak sajátos összetétele. Rajzával és a betű hangértékével (a jelentés szókezdő hangjával) kifejezett (megnevezhető) jelentése: 'csap (hirtelen a szárnyával)' ⁽⁶⁾

l + ʃ = lʃ

Ezen módja a jelalkotásnak (a kínai piktogramok dacára) nem kínai. Ott nincs ilyen összetétel. Az írásjelek a kínai írástörténeti kultúrkörbe tartoznak, de használatuk (már) önállóan sajátos.

Az összetétel sorrendjében szabályosabb volna a vereten látható rajz. (Jobbról balra: **l** 'hirtelen' + **ʃ** 'fél szárny'.) Betűként a szárny jobb oldalán lévő 'hirtelen (egyszerre, egy csapásra)' jelentésű vonal az **l** s (sz) betűvel összetévesztés lehetősége miatt a bal oldalra került.

Hangértéke: akrofonias cs. Az ó-türk jelrendszerekből hiányzik.

Eredmények

A **lʃ** 'csap (hirtelen a szárnyával)' (szárnycsapás) piktogram betűjelként a hangérték jelölés két változatával rendelkezik a nikolsburgi ábécében: **ecʃ**, és **ech**. A jel két piktogram részének vonalai még nem érnek össze, nincsenek „összeróva”. Rajza szerint a jel a kínai Csou II -kori 'repülni' piktogram baloldali szárnyának és a 'hirtelen (egyszerre, egy csapásra)' piktogram összetétele. Jelentése: 'csap (hirtelen a szárnyával)'. A jelalkotás ezen módja ismeretlen a kínai írástörténetben. Ott nincs ilyen rajzú és jelentésű összetétel. Az írásjelek (piktogramok) a kínai írástörténeti kultúrkörbe tartoznak, de használatuk önállóan sajátos. Kultúrtörténeti háttérében a turulmadár áll (állhat).

Hangértéke: akrofonias cs. Az ó-türk jelrendszerekből hiányzik.

A jel más származtatása, vagy más (kultúrkörből való) átvétele téves feltevés.

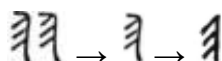
NO. 2. A 𐰚 'PEHELY, PIHE' PIKTOGRAM

No. 2. A székely jel hangérték jelölése *ep* a nikolsburgi ábécében. B. Karlgren „Easy lessons in chinese writing” c. könyvéből a „124. jü 'toll, szárny'. Rajz.”⁽⁷⁾

B. Karlgren 1957, No. „98 a—b. giwo /jiu: /j ü toll, szárny (Sî). b. a 1124-es (lásd lent) ősi formájából kivonatolva (439. felirat) Az írásjegy egy rajz.”⁽⁸⁾

A nikolsburgi ábécé 𐰚 *ep* (p) hangértékű betűjének rajza egyezik a (124) és No. 98. 'toll, szárny' piktogram felezett rajzával:

A jel (felezett toll) rajza és p hangértékével megállapítható jelentése: 'pehely, pihe'. A jelalkotás felező módja sajátos, nem kínai. P -hanggal kezdődő tollféleség nyelvünkben nincs más, csak a 'pehely, pihe'. „Hangutánzó eredetű szócsalád. Eredetileg a kilélegzés hangját jelenítette meg; a *pihen* és a *piheg* rokonságába tartozik. A *pih* változat az egykori nomenverbum fő névszói tagja; az igei tagot l. a *piheg* szócikkében); így hangutánzó szavaink igen korai rétegébe tartozik (l. *köp*). A *pehely* esetében ehhez az ősi hangutánzó főhöz valószínűleg kicsinyítő képzői funkcióban járult az -l ~ -ly. A R. *peleh*, a toldalékos *pelyhe*, *pelyhes* stb. esetében korai hangátvetés történt. A *pihő*, *pöhő* stb. formák az / vokalizálódásának eredményei. A *pihe* végződése szintén kicsinyítő képző, esetleg megszilárdult birtokos személyrag lehet.” (TESz)

A 'pehely, pihe':⁽⁹⁾ „finom, apró, puha toll”. (TESz)

A jel hangértéke: akrofonias p. Az ó-türk jelrendszerekből hiányzik.

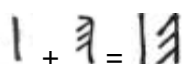
Eredmények

A nikolsburgi jel az archaikus kínai 'toll, szárny' páros rajzának megfelelésével lett alkotva. A 'pih, pihe, pehely' a legkisebb méretű „finom, apró, puha toll”. A piktogram felező ábrázolása sajátos, nem kínai. Hangértéke: akrofonias p a nikolsburgi ábécében. Az ó-türk jelrendszerekből hiányzik.

A jel más származtatása, vagy más (kultúrkörből való) átvétele téves feltevés.

NO. 3. A 𐰚 'ZÜG' PIKTOGRAM

No. 3. A betű hangérték jelölése a nikolsburgi ábécében: *ež*. Két összetevő részének vonalai szintén nem érnek még össze (vö. No. 1.). Jobboldali rajzeleme azonos az előző (No. 2.) jelicikben bemutatott 'toll, szárny' piktogram egyik felezett „fél pár” (tollának, szárnyának) rajzával. Ennek logikáját követve szintén a 'szárny' által keltett cselekvés szavát várjuk a 𐰚 z betű piktogram előzményének jelentésétől. Erre utal összetétele a már előzőleg piktogram alkotására alkalmazott 'hirtelen (egyszerre, egy csapásra)' jelentésű függőleges vonallal:

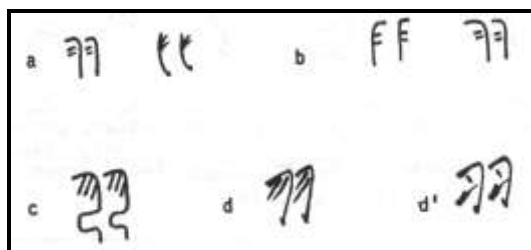

Az összetétel szintén nem felel meg a kínai írástörténeti alkalmazásnak. Csak az írásjelek (piktogramok) kínaiak, de alkalmazásuk már önállóan sajátos.

Kutakodásunkban olyan 'szárny' és 'hirtelen (egyszerre, egy csapásra)' összetétellel kifejezett cselekvés szavát kerestük, amelyik z -hanggal (z akrofoniával) kezdődik nyelvünkben. A TESz -ben (és a Magyar Nyelv Értelmező szótárában) mindössze két, de nem egyszeri, hanem folyamatosan ismétlődő szárnycsapások által keltett hangjelenséget megnevező szóra (igére) találtunk: *zúg*, *zümmög*. Több nincs. Mindkettő hangutánzó. Ebben a kínaitól még inkább eltérő alkalmazásban a függőleges vonal már 'ismétlődő, folyamatos (csapások)' -at jelöl, s ez még inkább eltér a piktogram kínai jelentésétől.

Z -hanggal kezdődő szavaink többnyire (szláv) jövevényszavak, vagy bizonytalan, ismeretlen eredetűek; vagy hangutánzók, mint a „*zúg*, *zümmög*'.

Kyryl Ryjik No. (27) ⁽¹⁰⁾ JU: Tolla a szárny felépítésének rendjében. Lásd. fēi (213).” „(1) Toll, szárnyak. (2) A madarak. (3) Rovarszárny.”

A jelentés szavának z akrofoniájával a (3) 'rovarszárny' jelentés ismerős, mert eszünkbe jutnak Arany János verséből a híres sorok: „Zúg az éji bogár, neki megy a falnak, Nagyot koppan akkor, azután elhallgat.” A repülő bogár (rovar) szárnyai zúgó hangot adnak.

De a 'zúg' szó a madarak repülésével is kapcsolatos: „5. [fel - ik.-vel] 1872: 'felkerekedik, felszáll <madárcsapat>; aufbrechen, aufsteigen <Vogelschwarm>' ” (TESz) Tehát nem csak rovarszárnyra értendő.

„Jönnek óriás, csőrös ékben, | jönnek, jönnek darvak a légben, | szárnyuk csapása szelet zúgat, | mély hangjuk búsan messze krúgat.” (Babits: Darutörpeharc)

„zúg 1171: ? „quorum nomina hec funt. Zuga. Micou” sz. szn. (ÓMOlv. 48); 1296/1408: Zugou fuk. sz. hn. (Oklsz.); 1372 u./1448 k.: „ewuewltnek es zugnak” (JókK. 149);” (TESz) Továbbá: „Hangutánzó eredetű szócsalád. Valószínűleg a hasonló jelentéskörű zuhog igének szóhasadással elkülönült változata, amely a szóbelseji h kiesése következtében jöhetett létre; viszonyukra l. súg : suhog.” Továbbá: „J: 1. 1296/1408: 'folyamatos, átható, mély hangot ad'; sausen, brausen' # ”(TESz)

A jel hangértéke: akrofoniás z. Az ó-türk jelrendszerekből hiányzik.

Eredmények

*A jelösszetétel egyik jele a 'szárny' felezett piktogramja, ami a jelentés szavából rovar, vagy madár szárnya is lehet.. Ehhez csatlakozik a 'hirtelen (egyszerre, egy csapásra)' jelentésű függőleges vonal, amelynek ebben az alkalmazásban már 'ismétlődő, folyamatos (csapások)' -at jelölő jelentése van. Csak az írásjelek tartoznak a kínai írástörténeti kultúrkörbe, de használatuk már attól eltérő, sajátos. A rovar (vagy madár) szárnycsapásai **zúgó** hangot adnak. Ez adja a sajátos jelösszetétel (egyedül) lehetséges jelentését. Akrofoniás z hangja pedig betűhangértékét. Az ó-türk jelrendszerekből hiányzik.*

A jel más származtatása, vagy más (kultúrkörből való) átvétele téves feltevés.

JEGYZETEK

1. Danzel: Anfang der Schrift, Tafel XXXV.

2. Karlgren 1957, „579 a—b. **piwər* / *pjwei* / *f e i* it is not (Shī); not (Shī); without (Tso); (not so:) wrong (Yi); loan for g. (Sün). b. is Chou II (inscr. 132). Possibly this was an original drawing for 580 (homophonous: **piwər*) 'to fly', showing two wings.”
3. ELEINK — MAGYAR ŐSTÖRTÉNET, 2003. II. ÉVFOLYAM 1. sz. Trugly Sándor: Sasos 257. bronzveret Komáromszentpéterről „A felvidéki Komáromszentpéteren 1999 októberében kertásás közben egy kerek, sаст ábrázoló bronzkorong került elő. A lelőhely Révkomáromtól mintegy 15 km-re északkelet irányba található a Felsőtabány dűlőben, Németh Gáspár helyi lakos telkén.” Leletünket közelebbről szemügyre véve a következőket állapíthatjuk meg: e kerek 4,3 cm átmérőjű, öntött, áttört bronz vereten egy balra tekintő, szétterjesztet szárnyú sasmadarat láthatunk. Ezen az erősen stilizált, archaikus megfogalmazású címerszerű ábrázoláson az állat szemét és csőrét, valamint testének és szárnyainak egykori tollazatát határozott bekarcolásokkal (haránt osztósávval) hangsúlyozta ki a korabeli ötvösmester.” „A Komáromszentpéterhez hasonló sas (turul), griff ábrázolások nem ismeretlenek a Kárpát-medence avar- ill. honfoglalás kori leletanyagában. Az ábrázolások múltja egész a szkíta időkig vezethető vissza és megtalálható az eurázsiai sztyeppeövezet számos pontján. Az avarok és a magyarok is egykori ősi szállásterületeikről hozhatták magukkal ezt a motívumot, melynek képi megfogalmazása nyilván mitológiai jelentéseket takar. A sztyeppe népeknél a sas az a csodálatos égi madár, amelyik Dienes Istvánnak a magyar honfoglalás egykori kitűnő kutatójának megfogalmazása szerint a pusztai népek mondáiban jótevőként, az alvilági lények, ártó-rontó szellemek, csúszómászók üldözőjeként ismert.” „Ennek ellenére valószínűnek tűnik, hogy a komáromszentpéteri korongot sem vonatkoztathatjuk el a Kárpát-medence és annak itt élt népei 6-10. századi egykori hitvilágától, hiszen még érződik rajta a honfoglaló magyar leletkörrel való „eszmeisége”, időbeli közelsége. Korongunk tehát — véleményünk szerint — bizonyos vonatkozásaiban a honfoglaláskori művészet 11. századi továbbélésének tekinthető. Ez egyben azt is jelenti, hogy a 11. század közepén (második felében) az Árpád-kori Magyarország népe még kisleleteiben is őrizte ősei egykori szellemi hagyatékát.” — Nos, azt senki nem észrevételezte, hogy a sas két szárnyán piktogramok vannak, s hogy a két szárnyon lévő piktogram rajza nem azonos. Már e tény erősen figyelemfelkeltő. Egy pillanat alatt észrevettük és (nagy ovációval) azonosítottuk ezt az írástörténeti szempontból rendkívüli jelentőséggel bíró leletet.
4. Kyril Ryjik (45) „(I) Un, un seul, unique.” „(II) Soudain (d'un coup).”
5. Bernhard Karlgren: „Easy lessons in chinese writing (Göteborg 1958) (B. Karlgren: Könnyű leckék a kínai íráshoz) No. 449.: „yin 'to draw the bow; to draw, pull'. From R. 57 'bow' and a stroke indicating the string.” No. 57.: „kung 'a bow'. Drawing.”
6. „csap 1213: ? „Speculatores de Zala Joubagiones predicti castris Wossos Pota Zerma Chapov Noge” sz. szn. (Oklsz.), de l. csappinós; 1372 u./1448 k. c3appafakual sz. (JókK. 30);” Továbbá: „J: 1. 1372 u./1448 k.: 'üt; schlagen' # (l. fent); 2. 1416 u./1450 k.: 'vág; haunen' # ” Továbbá: „Hangutánzó szó; valószínűleg ősi örökség a finnugor korból; vö.: zürj. V. tsapkini 'dob <nem nyújtott kézzel>, csütürtököt mond <fegyver>, votj. Sz. čapki- 'üt, tapsol';” Továbbá: „— Az altáji kapcsolatok további vizsgálatot igényelnek. — Más finnugor és szamojéd egyeztetése nem fogadható el.” (TESz)
7. „124. yü 'feather, wing'. Drawing.”
8. „98 a—b. giwo /jiu: /y ü feather, wing (Shī). b. is extracted from the archaic

- graph for 1124 below (inscr. 439). The graph is a drawing.”
9. „**pehely** 1346: ? „Stephanus dictus *Pehul*” szn. (MNY. 63: 369); 1349: ? *Peuhul* szn. (uo.); **1460** k.: „lanugo e[s]t . . . wlgo *pelech*” (JászGl. 22); 1550 k.: *peleh* (KolGl. NyF. 45. sz. 16);” Továbbá: „**J**: 1. 1460 k.: ’finom, puha szőrzet; Flaumhaare | bolyhosság; Flaum’ # (1. fent); 2. 1550 k.: ’pernye; Flugasche’ (1. fent); 3. 1577 k.: ’finom, apró, puha toll; Flaumfeder’ # (1. fent),” (TESz)
 10. Kyril Ryjik No. (27) YÜ: „Plumes en ordre conctitatives de l’aile. Cf. *fēi* (213).” „(1) Plume, aile(s).. (2) Les oiseaux. (3) Aile d’insecte.”

Irodalom

A Magyar Nyelv Történeti-etimológiai Szótára, Bp., Akadémiai Kiadó, 1970.
 Babits Mihály: Darutörpeharc
 Danzel, Theodor-Wilhelm: Die Anfänge der Schrift (1912) Voigtlander, 1929.
 Karlgren, Bernhard: Grammata Serica Recensa, Stockholm, 1957.
 Ryjik, Kyril: L’idiot chinois, initiation élémentaire a la lecture intelligible des caracteres chinois, Paris Payot, 1980.
 Trugly Sándor: Sasos bronzveret Komáromszentpéterről (Újabb adalék sasos korongjainkhoz) ELEINK II, évfolyam, 1. szám ~ 2003~

Szekeres István előadás közben, elnököl Rókusfalvy Pál

SZEKERES ISTVÁN (BUDAKALÁSZ)

A nikolsburgi jelcsalád és az ótürk ábécék néhány jellegzetessége, „titka”

Betűk rajzának változásai és változatai a nikolsburgi és ótürk ábécékben

A nikolsburgi jelcsalád és az ótürk ábécék sok olyan írástörténeti adatot tartalmaznak, amit a kellő írástörténeti ismeretekkel és felkészültséggel nem rendelkezők eddig észre sem vettek.

Például:

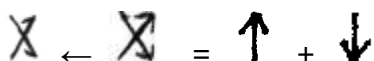
- a./ Jelfelelések a nikolsburgi és az ó-türk ábécékben.
- b./ Több részből álló piktogramok betűjelként egységes jellé történő összevonása.
- c./ Jelrészek egyszerűsítő elhagyása a székely nikolsburgi jelcsalád ligatúráiban.

Az összehasonlító jeltörténet olyan rekonstrukciós módszer, amelynek az eszközrendszerével fel tudjuk tárni az egymással kapcsolatban álló jelrendszerek „rokon” írásjeleinek történetét, egymáshoz való viszonyát, és kizárhatjuk a „jel és írástörténeti rokonságból” mindazokat a rajzukban egyező, de más írástörténeti kultúrkörbe tartozó írásjeleket, amelyek azonos rajzaik dacára, eltérő, vagy feltáratlan jelentéseik miatt nem tartoznak a közös írástörténeti kultúrkörbe, s így semmi közük sincs egymáshoz. Valamint: meg tudjuk állapítani mindazokat a változtatásokat (változásokat) az írásjelek rajzaiban, amelyeket az alkalmazó tudatosan hozott létre (pl. jelfelelés, jelrészek egyszerűsítő elhagyása), vagy betűjelként törvényszerűen jöttek létre.

Betűk rajzának változatai és változásai a nikolsburgi ábécében:

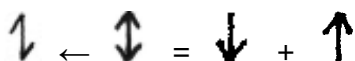
a./ Jelrészek egyszerűsítő elhagyása:

Az X echech (ecsecs) ligatúra két ↑ cselőke > celőke (száraz fa) ’bot, husáng, pózna’ rajza egymással keresztbe fordítva úgy, hogy mindkettő rajzáról (egyszerűsítve) az egyik jelrészt (vonást) elhagyták:

Tudomásunkra hozza a nikolsburgi ábécé lejegyzője, hogy a *celőke* másik neve: *cselőke*.

Erre az „elhagyó” egyszerűsítésre jel alkotásaként is van példa, pl. a ’fák’ („vég ak”) esetében, ahol a két ’száraz fa’ (cselőke) rajzát összevonva, átellenes vonásaikat (egyszerűsítve) szintén elhagyták:

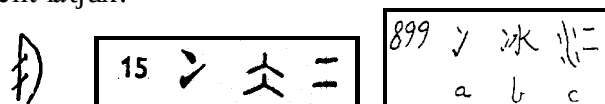
Ó-türk változatának jelentése: „*jyač* Baum, Holz || ağaç” (‘fa, rúd, pózna, faanyag’) (AlttGramm) Továbbá: otü. (keleti török) változata: *jäyāč*. (M. Räsänen 1969.) A *j* protézis lehet. Akrofonias hangértékei az ótürk ábécékben: a, és ä.

A jelrészek egyszerűsítő elhagyása olyan írástörténeti törvényszerűség a nikolsburgi jelcsaládban és székely néprészünkénél, amely egyfajta „technikai mutatóványa” az írásjel egyszerűsítő lehetséges alkalmazásának.

b./ Példák a több részből álló piktogramok betűként egységes jellé történő összevonására: 𐰇 (gyeg); 𐰆 (hóka); 𐰇 (kicsig).

A székely **gy** hangértékű betűjel a nikolsburgi ábécében a kínai 𐰇 ’jég’ írásjegye (piktogram) rajza.

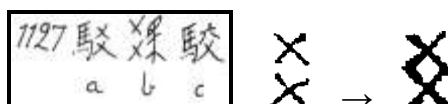
A későbbi ferde kettős-kereszt alakú jelet a nikolsburgi ábécében az **n** és **gy** betűk ligatúrájaként látjuk:

De ez már későbbi fejlemény, amikor az eredeti 𐰇 piktogram két ferde vonalát (vö.: B. Karlgren két jeltörténeti munkájában) egy függőleges vonallal összekötötték: 𐰇, mivel zavaró a két részből álló betű rajza.

A ’jég’ szó adatai közül részünkre a hangértékadó **gy** akrofonióval rendelkező változatok fontosak. Az egyik Heltainál: „**gyég, gyegre**”, (Erdélyben) 1566-ban, a másik „**gyeg**” az Őrségben fordul elő a feljegyzésekben. Itt még ma is ejtik „gyeg” –nek a jeget. Árpád népe honfoglalása után gyepűöröknek székelyeket telepítettek az Őrségbe. A történeti, és a két nyelvtörténeti adat arra is utal, hogy már az Őrségbe telepítés előtt is „gyeg” -nek ejtették (ejthették) a ’jég’ szót! Ez egyben azt is jelenti, hogy nem *székely-magyar*, hanem *székely rovásírásról* beszélhetünk.

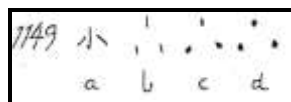
Vagy: a nikolsburgi jelcsalád 𐰆 h betűhangértékű ’hóka’ piktogram rajza:

Karlgren 1957, No. 1127 ’ló kevert színekkel (barna és fehér)’. Nyelvünkben: Hóka – kesely.

A két jelrész „összeközelítése” egy jellé az eredetihez képest már rontásnak számít. A székely jel hangértéke: akrofonias h.

Vagy:

Karlgren 1957, No. 1149 kicsi(ny) piktogramja: „*kičig* klein || küçük” (AlttGramm) Az orhoni: 𐰇, jenyiszeji 𐰇 jelek esetében jól látjuk, hogy a két függőleges vesszőt összekötötték egy vízszintes vonallal úgy, hogy a harmadik függőleges vonallal is egységes rajzot alkosson.

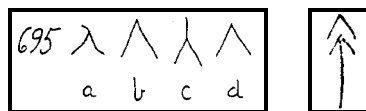
A jelek betűhangértéke: véghangzó g.

Mindezek a jeltörténeti változások arra mutatnak, hogy a több külön álló részből álló piktogramok betűjelként összeközelítve, vagy összekötő vonal(ak)al egységes rajzú betűvé alakulnak. Ez — írástörténeti törvény.

c. Példa jelfelezésre a nikolsburgi ábécében:

Az ótürk ábécékben a jelalkotó a 'rét' és az 'üst' piktogramját megfelelően két-két betűjelet alkotott. Ez esetben célja a jelek szaporítása volt. A nikolsburgi jelcsalád s hangértékű betűjének rajzát már piktogramként a hun régészeti leleten.

A nikolsburgi ábécé $\nearrow$ s (s) hangértékű betűje egy felezett (vas) nyílhegy rajza. A teljes nyílhegy rajzát Karlgren 1957, No. 695. rajzán látjuk:

„A rajz bemutat valamilyen hegyes tárgyat (egy ék? egy nyílhegy?)

Nyílhegy, mert a kínai írástörténettel párhuzamosan a nyugat-mongóliai Хойт-Цэнхэрийн-агуй nevű barlangmélyedésben előfordult (Novgorodova 1984, 26) nyílhegy a barlangmélyedésben is látható rajz egyszerűsített változatával van jelen a jenyiszeji jelrendszerben: $\blacktriangle$ és $\blacktriangledown$, — melyből az egyik $\blacktriangle$ a vesszőt, a felette lévő $\blacktriangle$ a nyílhegyet jelöli. Az Orhon III jelrendszerben egyik változata szintén: $\blacktriangle$. Az Orhon I és II jelrendszerben: $\blacktriangle$ $\blacktriangle$ $\blacktriangle$ $\blacktriangle$ változatokban fordul elő, ahol a nyílhegyek rajza alatt szintén a vesszők vannak jelölve más módon. „*tämir* eisern, Eisen||demir” (vas). (AlttGramm.) „mtü. *tämürgän* 'Pfeilspitze' ” (nyílhegy) (Martti Räsänen, 1969.)

A nyílhegy $\blacktriangle$ megfelelően változata $\nearrow$ vasból van, ezért hangértéke: véghangzó s a nikolsburgi ábécében, miként az ó-türk (vas) nyílhegynek (*tämürgän*) akrofonias t.

IRODALOM

- A Magyar Nyelv Történeti-etimológiai Szótára, Bp., Akadémiai Kiadó, 1970.
Аманжолов А. „История и теория древнетюрского письма ” Алматы, 2003.
Gabain, A. von.: Alttürkische Grammatik, Otto Harrassowitz, Leipzig, 1950.
Karlgren, Bernhard: Easy lessons in chinese writing, Elanders Boktryckeri Aktiebolag Göteborg 1958.
Karlgren, Bernhard: Grammata Serica Recensa, Stockholm, 1957.
Novgorodova, Eleonora Afanaszjevna: Mir petroglifov Mongolii, Moszkva, Nauka, 1984.
Räsänen, Martti: Versuch eines Etymologischen Wörterbuchs der Türk Sprachen, Helsinki, Suomalais-Ugrilainen seura 1969.
Szekeres István: Bevezetés az összehasonlító jeltörténet módszertanába I. A székely és az ótürk írás jeltörténete (Kézirat)

SZEKERES ISTVÁN (BUDAKALÁSZ)

Kilenc ó-türk betű történeti összehasonlító jeltörténeti vizsgálata

A nikolsburgi ábécé betűi és ó-türk változataik után folytatjuk azon ó-türk betűk történetének feltárását, amelyek nincsenek jelen a nikolsburgi ábécében. Sajnos, olykor hiába ismerjük az ó-türknek megfelelő kínai piktogram jelentését, hangértékadó török szavát (szavait) nem minden esetben sikerül(t) feltárni. Néhány betű hangértékének (hangértékeinek) rekonstrukciója további kutatást igényel.

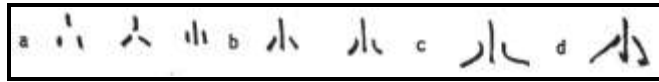
Forrásadatként több orhoni és jenyiszeji ó-türk ábécé jeltáblázatát használtunk. Az olvasónak ezek közül Jensen táblázatát választottuk, Johannes Friedrich: „Geschichte der Schrift” c. könyvéből,⁽¹⁾ mivel ez az egyik legismertebb ó-türk jeltáblázat:

Orchon	Jenissei	Laut-wert	Orchon	Jenissei	Laut-wert
↯	↯ 5 X	a (ā)	↯	↯	m
┐	┐	e	┐	┐	n ¹
┐	┐	i ī	┐	┐ 5 5 5 5	n ²
> {	>	o u	┐	┐ 5 5 5	η
5 5	5 5	ō ū	3	3	nj
0	0 0	j ¹	3	2 3 3 3	nē nġ
9 9	p	j ²	5 5		nt nd
5 5	5 5 5	b ¹	1	1	p
5 5	5	b ²	5 5	5	q ¹
5	5	c q̄	5		qī qī
5	5	c ² q ²	5	5	oq uq
5	5 5	d ¹	5	5 5 5	qo qu
5	5	d ²	5	5	r ¹
5 5	5 5 5	g ¹	5	5 5	r ²
5	5 5 5	g ²	5	5	s ¹
5	5 5	k ²	5	5	s ²
5 5	5 5	ōk ūk kō kū	5 5	5 5 5	š
5	5 5	l ¹	5 5	5 5 5	t ¹
5	5	l ²	5 5	5 5 5	t ²
5		ld lt			z

No. 1. A 𐀀𐀁𐀂𐀃𐀄 'KIČIG' (KICSI) PIKTOGRAM

No. 1. Az ó-türk jelrendszerekben az orhoni és a jenyiszeji jelváltozatoknak γ^1 (g) hangértékük van. Mivel mindkét jelrendszerben előfordul a jelváltozat, a kutatás összehasonlító „alapadatának” választottuk. A többi ehhez képest már rontott változat. A „rontott” orhoni és a jenyiszeji jelnél a három külön álló vesszőt egy összekötő vízszintes vonal fogja egybe, mert — amint a székely gy hangértékű jelnél is említettük — alapvető írástörténeti „szabály”, hogy betűjeleknél zavaró, ha egy betű több részből áll. (Vö. gyeg (jég) piktogramból a 'gy' betű.) Ezek a változatok az eredeti jelnek (piktogramnak) tovább fejlesztett, „rontott” (betű)változatai.

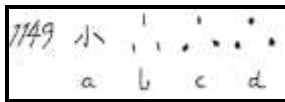
Kyryl Ryjik No. (280) rajzai ⁽²⁾ közt a középén hosszú vonalú változat is szerepel:

A kínai és az ó-türk jelek közt annyi eltérést látunk, hogy a három vessző közül az ó-türk jeleknél a középső alul van, mivel a kínaihoz képest 180° -al „megfordították”. Okát a jelek „rögzítésének” technikájában kereshetjük, amikor a távolságok elosztásában két vonal alá könnyebb volt középre a harmadikat elhelyezni. Azonban így is nehézségeket okozhatott az alsó és a felső vesszők között lévő távolság megosztása, amit egy vízszintes vonal közbeiktatásával megszüntettek: A páros vesszőket „ívelték”. Ez szintén rontás. Felhasználók már nem ismerték piktogram előzmény rajzát és jelentését.

Jelentése: Ryjik „(280) HSZIAO Három kis pont: több kis osztott tárgy; b-vé fejlődik osztott | formájában pā: 𐀀𐀁𐀂 kis tárgy. (I) Kicsi, picí, vékony.”

B. Karlgren 1957 No. 1149 lajstromszámú tételeként ⁽³⁾ foglalkozik a 'kicsi, kicsiny' jegyével:

„1149 a–d. **sjog* / *sjäu* / h sz i a o kicsi(ny) (Sĩ); (le)kicsinyel (Tso). b. Jin csont (A 1: 3,4), c. Jin (inscr. 10), d. Csou I (inscr. 54). Az írásjel egy szimbólum.”

A három vessző, vagy pont Jin –kori, így minden valószínűség szerint a hun piktográfiából került az ó-türk jelrendszerbe, mert a török nyelvű népek a mongóliai sziklarajzok tanúsága szerint is időrendben később jutottak a hunok szállásterületére. 'Kicsi' szavunk török jövevény ⁽⁴⁾ nyelvünkben. „Megfelelője ma csak a csuvasból van kimutatva; vö. csuv. *kəžən* 'kicsi; fiatal, kiskorú', *kəžənlet-* 'lefokoz, kissebbit'. Továbbképzett alakjai más török nyelvekben is megvannak; vö. pl: alt. *kičinek* 'kicsi'; tuv. *kičinäs* 'nagyon kicsi' (Radl.). Ugyanezen török szavak *kiči* alapszavából való *kis* szavunk. A magyarba került török alak **kičin* lehetett.” (TESz)

„AH. IM. *kiči*, osm. *kič*, *kiči* 'klein' kzk. *kiši*, kom. *kiči*, krč. *kiči*, *kiče*, *kičče*, blk. *kici*, kmk. *gičči*; ujj. *kičig*, mtü. *kičig*, *kičüg*” (kicsi) (Martti Räsänen) Az ó-türk 'kicsi': „*kičig* klein || *küçük*” (AltGrammar) Szókezdőként *g* –hang az ó-türkben nem fordult elő. Épp szokatlansága miatt — emlékezetes, amikor gyermekkorunk színhelyén (Békéscsabán) a felnőttek a „kicsit” helyett több alkalommal is a „*kicsinyég*” szót használták. A „*kicsinyég*” az ó-török *kičig* szóvégi *g* hangjának hatását mutatja. Lehet, hogy a szóvégi *g* elhagyásával (kopásával) honosodott meg a *kiči* nyelvünkben?

Az ó-türk jel hangértéke: véghangzó g.

Eredmények

Az ó-türk betű a kínai 'kicsi(ny)' piktogram 180°-al megfordított változata, amely további „romlás” ment át, amikor három vonalát egy vízszintes vonallal összekötötték. Jelentésének ó-türk hangértékadó szava: *kičig* (kicsi, kicsiny). Hangértéke: véghangzó *ɣ* (g). Szókezdőként a az ó-türkben *ɣ* (g) hang nem fordult elő.

A jelek más származtatása, vagy más (kultúrkörből való) átvétele téves feltevés.

NO. 2. A   'KÜNDÜ' PIKTOGRAMJA

No. 2. Az elsődleges orhoni ó-türk jelrendszerben a   'nap' piktogramba rajzolt 'kicsi' piktogrammal egy új, összetett jelet alkottak, amelyeknek betűhangértéke: **nt** és **nd**. A másodlagos jenyiszeji ó-türk jelrendszerben a „normál” 'Nap' piktogramnak úgyszintén. Mindkettőben közös: a 'Nap'. Az orhoni piktogram-összetétel jelentésének ó-türk szavai: *kün* és *kičig*. (Nap és kicsi.)

Gabain az   nt/nd olvasata okán megjegyzi (§ 39.), hogy bizonytalan, mikor kell *nt* – nek, vagy *nd* – nek olvasni. Példaként felemlíti a *käntü* ~ *kündü* (saját maga) szót. E szónak két változata abban tér el egymástól, hogy az *n* hang után t/d hangváltozás történt.

Az ótörök (és mongol) *kündü* ('Nap', 'Nap fia?') szó első szótagja a *kün* ('Nap'): „oir. leb. küär. *kündü* 'hódolat, udvariasság, vendégség / lakoma, 'a második legfontosabb hivatal Jaisang után', soj. *χündü* 'tisztelet, megbecsülés', < mo. (KWb. 246) *kündü* 'nagyrabecsülés, tisztség, egy rendőrhivatalnok'.”⁽⁵⁾ (M. Räsänen) (Jaisang herceg leszármazottja volt Dzsingiz Kánnak.) A *kündü* a második legfontosabb rang (a mongoloknál). A cím viselőjét hódolat, nagyrabecsülés (vendégség / lakoma) övezte. „Alapjelentése”: 'Nap', amelyben a 'kicsi' piktogram (talán) a *kündü* rang másodlagosságát, a „kisebb főnököt” jelöli (jelölheti). Mi inkább a szakrális uralkodó címeként ismerjük.

A *kündü* piktogram hangérték jelölése: szóközi **nd**, amelynek első *n* tagja a *kün* ('Nap') véghangzója, a második t/d pedig a lehetséges hangváltozás mindkét: *nt*, *nd* hangkapcsolatát jelöli.

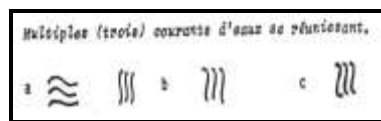
Eredmények

A 'kicsi' és 'Nap' piktogram-összetétel jelentése **kündü**. „Alapjelentése”: 'Nap', amelyben a 'kicsi' a *kündü* rang másodlagosságát jelzi. Hangérték jelölése: szóközi **nd**, amelynek első *n* tagja a *kün* ('Nap') véghangzója, a második **t/d** pedig a lehetséges hangváltozás mindkét **nt**, **nd** hangkapcsolatát jelöli.

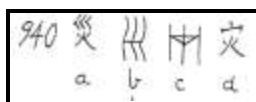
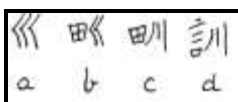
A jel más származtatása, vagy más (kultúrkörből való) átvétele téves feltevés.

NO. 3. A   'OLUK, ULAK' (KIS PATAK, VÍZFOLYÁS) IDEOGRAMMAI

No. 3. A jelek betűhangértéke **o** és **u** az orhoni és jenyiszeji jelrendszerben. Az orhoni: és jenyiszeji: jelek közül a kutatás „alapjele” a mindkettőben előforduló jel. Ryjik No. (326)⁽⁶⁾

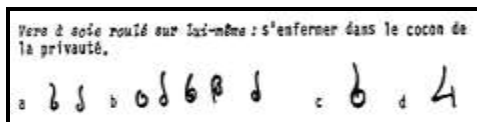
„CSÜAN Több (három) vízfolyás, amelyek találkoznak. (I) Folyó, folyam, hegyi patak. (2) Folyamatos állandó ár.” B. Karlgren 1957, No. 422. rajza⁽⁷⁾ szerint:

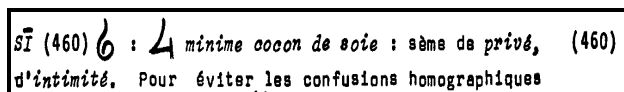
hangértékképzését, a következő, **No. 5.** -ben pedig a ʃʃ j² hangértékű jelváltozatokat vizsgáljuk. Rajzaikat összevetve látjuk, hogy függőleges tükörképeik egymásnak. A logikus feltevés azt súgja, hogy (rajzukban és jelentésükben) összeüggő, de mégsem egyező tartalom van a két jel eltérő helyzetű rajzával kifejezve. (Vö. No. 52. *bitiyim* és No. 53. *bitiyim*)

Azt is látjuk, hogy a jenyiszeji ʃʃ j² jelváltozatok már olyan mértékben „romlottak”, hogy a bal szélső épebbek kivételével meg sem tudnánk állapítani eredeti rajzukat és jelentésüket.

Az orhoni változatok rajza a kínai írástörténetben. Kyril Ryjik (460) ⁽¹²⁾ tételeként:

„Selyem lárvája önmagára felgöngyölít : magába zárkózik (selyem)gubóként a bizalmaskodástól.”

„Nagyon kicsi (selyem)gubó : sémája a magánéletnek, az intimitásnak.”

A begubódzó selyemhernyó rajzát látjuk., amely folyamat a magába zárkózó ember szinonimája. Valóban: A magába zárkózó emberre mi is mondjuk: „Begubódzott.”

„Szegény bogár, mely drága selymet ad” (Vörösmarty) Bogár szavunk: „1138/1329: „manfiones carpentariorum... *Bugardi*” sz. szn.” Továbbá: „ Ismeretlen eredetű. Az etimológia tisztázatlansága miatt a *k*-val is olvasható írásváltozatoknak a *g*-sekhez való viszonya felderítetlen.” (TESz)

A 'gubó, báb; Puppe (die)' szónak nincs *b* akrofoniával kezdődő török szava M. Räsänen etimológiai szótárában. Van a rovarnak, hernyónak, féregnek:

„mtü. *bög* 'eine Art Insekt' ” (egy rovar fajta) „**bög-čäk*: osm. *böžäk* Insekt, Wurm, Käfer' (rovar, hernyó, féreg, bogár)” Oszmánli 'rovar': „*böceg* Insekt das, Käfer der (rovar, bogár).” A begubódzó (selyem)hernyó piktogramja az ó-türk (itt: mtü.) *bög*, vagy *bög-čäk* (*böceg*) szó *b* akrofoniájával nyerte el ó-türk hangértékét.

Eredmények

A piktogram sajátos, önmagába görbülő vonala az önmagára göngyölő, „begubódzó” selyemhernyó képletes rajza, amely emberi tulajdonságra is átvitt kínai jelentésében a magába zárkózás képi megjelenítése. A piktogram az ó-türk 'bög', *bög-čäk* (rovar, hernyó, bogár) szóval, nyerte el akrofoniás *b* hangértékét.

A jel más származtatása, vagy más (kültürkörből való) átvétele téves feltevés.

No. 5. ʃʃ j² 'YUMURTQA' (PETE)

No. 5. Az ó-türk ʃʃ j² hangértékű betűk rajza „tükörképe” az No. 50. *b* hangértékű, selyemhernyó rajzából származó betűnek. Ebben esetben a betűalkotó a piktogram rajzának megfordításával, „tükrözésével” fejezte ki ugyanannak a rovarnak egy más „életteni állapotban”, a petében való megjelenítését. Az ó-türk „*yumurtqa* Ei || yumurta” (tojás, pete) (AltGramm.) A piktogram betűhangértéke: akrofoniás *y* (j).

Eredmények

Az ó-türk *y* (j) hangértékű betű a begubódzó, magába záruló selyemhernyó rajzának a török jelalkotó által „megfordított”, más élettani állapotot kifejező rajza. Az ó-türk *'yumurtqa'* (pete) adja a betűjel akrofonias *y* (j) hangértékét.

A jel más származtatása, vagy más (kultúrkörből való) átvétele téves feltevés.

No. 6. A

délről, Irán felől bevándorló?) török nyelvű nép(ek) „újítása” volt a lényegesen nehezebben elsajátítható hun piktográfia kiváltására. Ez lényeges kommunikációs előnyhöz, politikai hatalmat szervező eszökhöz juttatta a törökséget.

A kínai piktogramból az ó-türk *bitiγ* (biti-g) szóval képzett ’betű’ hangértéke: akrofonias b.

Eredmények

Az orhoni és jenyiszeji **b²** hangértékű betűváltozatok jelentésükben megfelelnek a Jin –kori azonos rajzú kínai írásjegyek jelentéseinek. A kínai piktogramból az ó-türk *bitiγ* (biti-g) szóval képzett betű hangértéke: akrofonias **b**.

A jel más származtatása, vagy más (kultúrkörböl való) átvétele téves feltevés.

No. 7. ➡ ➡ ’BITIγM’ (BETŰM)

No. 7. Az orhoni és jenyiszeji **m** hangértékű ó-türk betűk rajza az előző kínai piktogram 90° -al jobbra elforgatott („elfektetett”) ➡ változatai. Nyilvánvaló, hogy egyazon jel két előfordulása „kiemelten nyomatékos” jelentéstörténeti fontosságra vall. Az No. 6. jel akrofonias hangértéke miatt az „elfektetett” jel akrofonias hangértéke kizárt. A véghangzó hangérték a szó 1. szám 1. személy birtokos esetű +^o**m** ragja: *bitiγ* + (i)**m** > *bitiγim* (betűm). (AltGramm. § 193.) Az „elfektetett” ó-türk ➡ *bitiγ* (biti-g) szónak 1. szám 1. személy birtokos személyraggal képzett hangértéke: véghangzó **m**.

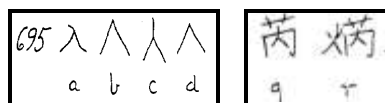
Eredmények

Az 90° -al jobbra elforgatott („elfektetett”) orhoni és jenyiszeji ’*bitiγ*’ jel akrofonias **m** hangértéke kizárt. Csak véghangzó **m** lehet, ami a szó 1. szám 1. személy birtokos esetű +^o**m** ragja: *bitiγ* + (i)**m** > *bitiγim* (betűm). A jel hangértéke: véghangzó **m**.

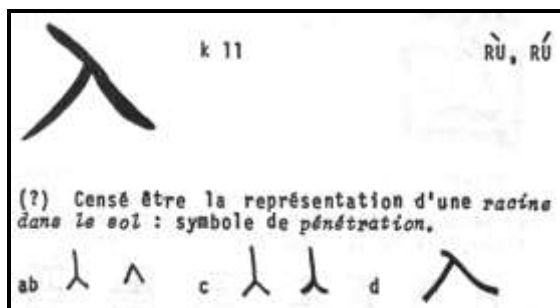
A jel más származtatása, vagy más (kultúrkörböl való) átvétele téves feltevés.

No. 8. 𐰽 𐰾 ’ÇOF-’ (ÖL, MEGÖL, LEMÉSZÁROL)

No. 8. Az orhoni 𐰽 és a jenyiszeji 𐰾 jelnek épp úgy **č** és **ğ** hangértékeik vannak, mint az *ič=iğ* 𐰽 **çig** (zsenge) piktogramból képzett betűknek. Ez esetben a hangértékadó szó mélyhangrendű, mivel az ó-türk ábécékben majdnem minden magas hangrendű betűnek van mély hangrendű párja. Karlgren 1957, No. 695. **b**, **c**, **d** jelenél látjuk, hogy az orhoni 𐰽 jel a Jin -kortól a Csou I korig használatos rajz, míg a jenyiszeji 𐰾 már a „modern” *a* és *g*, *r* jelváltozat a *q* és *r* betűkkel jelzett összetételekben:

A **b**, **c**, **d** rajza „Az írásjel valamiféle éles — hegyes tárgyat ábrázol (ék,? nyílhegy?)” További jelentései: (Vö. még: ’belép, behatol, bevezet’, stb. Kyril Ryjik No. 101: ⁽¹⁵⁾

„ZSU: (?) Feltehetőleg egy gyökér ábrázolása a talajban: a behatolás szimbóluma.

ZSU: (I) Bemegy, behatol. (2) Eltűnik.”

Az egyik ab rajzként a nyílhegy rajzát látjuk. Vö.: „mo. *čogu-la* 'durchbohren' (keresztülszúr/-döf)” (Räsänen 113)

A „hegyes tárgy (ék, nyílhegy) behatolásával kapcsolatos következmény: „*čog-*, *čog-*schlachten || kes-, öldür-, boğazla- ” 'lemészáról, levág, (megöl)' (AltGramm.). A *čog* szó jelentéseinek oszmánli '*kesik*; Schnitt, Einschnitt; vágás, bevágás', '*öldürmek*; töten; (öl, megöl)' változatai mind következményei a „hegyes-pontú tárgy (egy ék, egy nyílhegy)” behatolásának. Vagyis: az 'öl, megöl' jelentés megfelel a hangértékadó *čog* szó *č* akrofonijának és *γ* (*ğ*) véghangzójának, amelyek a betűjel hangértékei.

A jenyiszeji *λ* jel már a modern, „írásreform” utáni rajz, ami rámutat az ó-türk ábécék alkotásának lehetséges időpontjára. A jenyiszeji jelrendszer az orhoni után jött létre (lett „megalkotva”), túl nagy időtávolság azért nem lehet a két jelrendszer alkotása között. Egyébként a különböző török jelrendszerek közti helyi eltérések — és most nem csak a két fő jelrendszerről van szó — arra engednek következtetni, hogy az „írás terjedésével” helyenként különböző „alrendszerek” jöttek létre. Ezért nem egyezik a két fő, orhoni és jenyiszeji jelrendszer sem az azonos hangértékek azonos jelekkel történő jelölésében. A modern jelváltozat rámutat, hogy az ótürk ábécék a kínai „írásreform” után lettek „megalkotva”. De lehet, hogy csak kibővültek, kicserélődtek írásjelek a helyi használatú jelrendszerekben.

Az összefüggések pontosabb megállapítására csak az összes jelrendszer feltárása és összevetése után lehet jutni.

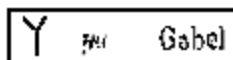
Eredmények

A kínai piktogram hegyes tárgyat ábrázol: „ék? nyílhegy?” A behatolás szimbóluma. Bemegy, behatol, eltűnik. A nyílhegy behatolásának logikus következménye a „čog”: 'lemészáról, levág, megöl'. A jel ótörök hangértéke a čog szó č akrofonijája és ğ véghangzója.

A jel más származtatása, vagy más (kultúrkörből való) átvétele téves feltevés.

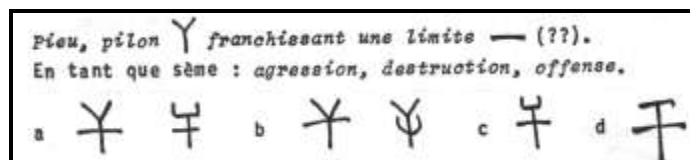
NO. 9. *Y* 'ČATAL, TAL' (VILLA, ÁG)

No. 9. Az *l* hangértékű ó-türk betű az orhoni és a jenyiszeji jelrendszerben egyaránt jelen van. Hangértéke akrofonias aligha lehet, mert '*l*' –hanggal jobbra csak jövevényszavak kezdődtek az ó-türk nyelvben. Rajzát Faulmann Ku-wen (óképírás) jelei közt találtuk meg 'villa' jelentéssel. Rajza egy faág „villás” elágazása:

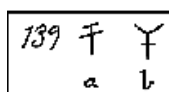
Az ó-türk szöszedetben 'villa' szó nem található, viszont az oguz típusú oszmánliban: „*čatal* Gabel die” (villa). A szó véghangzója megfelel a jel '*l*' hangértékének. „osm. *čat-al* 'gespalten, zweizackig, Heugabel' ” (felhasított, kétfogú, szénavilla) (M. Räsänen)

A lehetséges összefüggéseket más forrásadatokban is meg kell vizsgálni. Kyril Ryjik No. (219) KĀN jelicikénél a *Y* „alapjel”:

„Karó (pózna), mozsártörő (döngölő) Y Mint: támadás, pusztítás, sértés séma.”

B. Kargren 1957, No. 139, a—b:⁽¹⁶⁾

„139 a—b *kân / kân / kan pajzs (Sî); nekiüt, megsért (Tso); keres, szerek (Sî); kölcsönzés a pózna (rúd) id. részére (Sî); folyópart (Sî); völgyi patak (Sî);darab, tétel (Li) q. részére (Sî). Gls. 27, 160. b. is Csou II (inscr. 180). Az írásjel egy rajz volt.”

Karlgren és Ryjik véleménye: a Y és Y 'karó, pózna, rúd' származék rajza. A „tal Zweig || dal” (ág) (AlttGramm) „mtü. tál 'Zweig' (ág, ágazat, galy), trkm. tál (ayačy) 'тальник'; uig. tal 'Zweig', čag. usw. tal 'Weide' (fűzfa), 'Zweig' osm. dal 'Zweig' ” (M. Räsänen) A 'čatal; villa' pontosabb megnevezése a rajznak, a 'tal; ág' pedig a villa (favilla) származására utal. A jel hangértéke: (čatal, tal): véghangzó l.

Eredmények

Kutatásunk kiindulási pontja volt, hogy az 'l' hangtörténeti okok miatt nem lehet akrofonias, csak véghangzó hangérték. A betű rajzát Faulmann Ku-wen (óképirás) jelei közt találtuk meg 'villa' jelentéssel. Jeltörténeti összevetéssel jutottunk el a „karó pózna, rúd” jelentésekhez, amely mindegyike faág — 'tal' (ág) — származék. Az oszmánli (oguz) típusú 'čatal' (favilla) és az ó-türk 'tal' (ág) szó egyaránt megfelel a rajzok jelentésének. A jel (čatal, tal) betűhangértéke: véghangzó l.

A jel más származtatása, vagy más (kultúrkörből való) átvétele téves feltevés.

JEGYZETEK

1. Johannes Friedrich: Geschichte der Schrift, 356
2. Ryjik „(280) XI^{AO} a Trois petits points : multiples petits objets divisés; dérive en b sous forme un | divisé bā : petit objet. (I) Petit, menu, mince”
3. B. Karlgren „1149 a—d. *sġog / sġau / s i a o small (Shġ); to belittle (Tso). b. is Yin bone (A 1: 3,4), c. is Yin (inscr. 10), d. is Chou I (inscr. 54). The graph is a symbol.”
4. „kicsiny 1215/1550: ? Kufun de villa Zapur” szn. (Vár. Reg. 193), de l. kicsi; 1335: ? Kissin hn. (MNY. 7: 413);” Továbbá: „kicsi 1171: ? Quorum nomina hec. Sunt... Sunad som... quisid” sz. szn. (OklSz.) kicsid a.);” „J: A) mn. l. 1171: ? 'nem nagy, kicsiny; klein' # ” Továbbá: „A szócsalád alapja, a kicsiny török eredetű. Megfelelője ma csak a csuvasból van kimutatva; vö. csuv. kəʒən 'kicsi; fiatal, kiskorú', kəʒənlet- 'lefokoz, kissebbit'. Továbbképzett alakjai más török nyelvekben is megvannak; vö. pl: alt. kičinek 'kicsi'; tuv. kičinäš 'nagyon kicsi' (Radl.). Ugyanezen török szavak kiči alapszavából való kis szavunk. A magyarba került török alak *kičġn lehetett. A magyarba eredetibb kicsin ~kicsiny -ből rövidüléssel keletkezett a kicsi. Fordított irányú változás, amelynek során a kicsi vagy a kis esetleges *kics alakváltozata -ny, illetőleg -ény képzővel bővült volna, kevésbé valószínű.” (TESz)
5. „oir. leb. küär. kündü 'Ehrfrucht, Höflichkeit, Gastmahl', 'das zweite wichtigste Amt nach dem Jaisang', soj. xündü 'почет, уважение', 'сумонный чиновник' < мо. (KWb. 246) kündü 'Hochachtung, Ehre', 'ein Polizeibeamter'. ” (M. Räsänen) „KENDE / KÜNDÜ A méltóságnevet Dzsaháni munkája alapján őrizték meg a történetírók: a főfejedelmek címe. Feltehetően kazár mintára vették át a magyarok. Személyét vallásos

- tisztelet övezte, már-már isten földi képviselőjének tartották.” „Prince Jaisang, thus was a descendant of Genghis Khan” (Jaisang herceg Dzsingiz Kán leszármazottja volt.)
6. Kyril Ryjik (326) „CHŪAN Multiples (trois) courants d’eaux se réunissant. (I) Riviere, fleuve, torrent. (2) Continu, flot incessant.”
 7. „422 a. **k’wən / k’uən / k’u n* earth (YI), primary form of the preceding. b. **kiwən / kiwen:* / *küan* small watering channes in fields (Chouli). — c. variant of the preceding (Lü).”
 8. „940 a—c. **tsəg / tsâi / t s a i* calamity, disaster, injury (Shī); misfortune (Shu). Gl. 1269. b. is Yin bone (A 2: 22,2), c. is Yin bone (A 2: 22,1). The modern graph has ‘flowing water’ and ‘fire’.
 9. Kyril Ryjik (327) „GUAÏ Cours d’eau modéré (deux cours d’eaux se rejoignant. Parfois employé en seme.”
 10. Kyril Ryjik (328) „Un seul cours d’eau : petit ruisseau. NB : 𠂔 et 𠂔 sont obsolètes,”
 11. Martti Räsänen: Versuch eines Etymologischen Wörterbuchs der Türkischen Sprachen 357.
 12. Kyril Ryjik No. (460)
 13. „475 a—g. **miwôn / miuôn / wen* drawn lines, design (Yi); striped (Shu); ornaments, ornate (Shī); written character (Tso); literary document, literature (Lunyü); accomplished (Shī); civil (as opp. to military) (Shī); embellish (Lunyü: the Sung school here read *miuôn*- but not so Ts’iyeün or Shīwen); loan for j. (Shu). Gl. 1068, 1755. b. is Yin bone (A 1: 18,4), c. is Yin bone (A 4: 38,2), d. is Yin bone (A 1: 11,1), e. is Yin (inscr. 3), f. is Yin (inscr. 15), g. is Chou I (inscr. 69). The graph shows a man with tattooing on the breast. Already in Yin time, however, there are abbreviated forms like d. above.”
 14. Ryjik No. 18 (WEN): „WÉN: (I) Lignes, veines (bois, pierre), dessins. (2) Mnémographes simples (indécomposables sémantiquement, en opposition aux zī) par extension: les caractères chinois. (3) Pièce écrite, écrit, texte. (4) Composition littéraire: (sens large) prose ou poésie, (sens étroit) prose.”
 15. „RŪ : (I) Entrer, pénétrer dans. 2. Disparaître.”
 16. „139 a—b **kân / kân / kan* shield (Shī); knock against, violate (Tso); seek, obtain (Shī); loan for *id.* pole (Shī); river bank (Shī); valley-stream (Shī); piece, item (Li) for q. (Shī). Gl. 27, 160. b. is Chou II (inscr. 180). The graph was a drawing.”

IRODALOM

- Bayrak, M. Faruk: Almanca – Türkçe – Almanca sözlük. ALFA Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti. 2000.
- Gabain, A. von (A. von Gabain): Altürkische Grammatik, Otto Harrassowitz, Leipzig, 1950.
- Johannes Friedrich: Geschichte der Schrift, Heidelberg, 1966. Carl Winter Universitätsverlag
- Karlgren, Bernhard: Grammata Serica Recensa, Stockholm, 1957.
- Räsänen, Martti: Versuch eines Etymologischen Wörterbuchs der Türkischen Sprachen, Helsinki, Suomalais-Ugrilainen seura 1969.
- Ryjik, Kyril: L' idiot chinois, initiation élémentaire a la lecture intelligible des caracteres chinois, Paris Payot, 1980.

JUBA FERENC (BÉCS)

A magyar tengeri hajózás rövid története Trianonig

I. Magyarország tengeri vonatkozásai a középkor végéig

Közönségünk tudatlansága tengerészetünk történetével kapcsolatban ijesztő és szinte szellemi öngyilkosságunk egyik arculatául tekinthető. Mintha nem lenne elég az a szellemi gyilok, amellyel a szláv és a germán, sőt a tőlük átvett angol-szász irodalom is egész múltunkat, kultúránkat, érdemeinket, vagy agyonhallgatással, vagy propagandával megsemmisíteni igyekszik. Még saját tudósaink, történészeink egy része, sőt olyan intézményeink, amelyeket nemes lelkek népünk szellemi felemelkedése érdekében alapítottak, ezeknek az említett rosszakaróinknak a szolgásgába süllyedve forgatják ugyanazt a gyilkos tört. Így fordul elő, hogy például belga iskolai tankönyvek bennünket még ma is germanizált mongolnak tanítanak és ezért hiszi a Nyugat Karoba Plicku „Szlovákia fényképekben” c. könyvében írottakat, hogy egész Felvidékünk minden kultúrkincsét a tótok teremtették és a dákok–román mesét is. Itt kell megemlítenem a nemrég történt szörnyűséget, hogy a hamburgi nemzetközi tengertani konferencia kérdőívét megválaszolás helyett a papírkosárba dobták a Magyar Tudományos Akadémián. Így azután, hogy hazánk első volt az Adria– kutatásban 1874-ben, az elkészített katalógusban nem is szerepel. Bezzeg szerepelnek az osztrákok meg a csehek! Ők megválaszolták a kérdőívet!

Elmúlt száz évünk kormányait sem kímélhetem meg a szemrehányástól, mert az ilyen ellenséges, létünkre törő propaganda ellen eredménnyel nem védekeztek. Sőt, történelemtudományunk még azt sem tette meg, hogy kidolgozta volna a Kárpát-medencében 895 óta élő szlávok, dákok, gepidák, szkirek, herulok, stb. lélekszámát, mert ugyebár példaként említve: nem mindegy az, hogy az Árpádi honfoglaláskor öt szláv élt itt, vagy öt millió! Mindez történelemtudományunk kötelessége lett volna, már csak abban a szellemben is, amit az angolok egyik legnagyobb történésze, Sir Arthur Bryant mondott: „A nemzet múltja a nemzet jövőjének a kulcsa. Amely nemzet ezt a kulcsot elveszíti, az a nemzet jövőjét veszti el.” Ellenségeink jóvoltából ezt a kulcsot már majdnem egészen elvesztettük. Tehát kötelességünk ezt a kulcsot megmenteni.

A tenger az emberiség életének mind a múltban, mind a jelenben az egyik legfontosabb tényezője. A Kárpát-medencébe lépő magyarság a legkorábbi kezdetektől konok igyekezettel kereste a tengerparti elhelyezkedés lehetőségét. Kadocsa és Zuárd Árpádi parancsra délnek vették útjukat. Kadocsa Thessalonikig jutott, Zuárd pedig népével megszállotta a Rascia (mai szóval Szerbia) és Durazzo közötti területet, megalapítva így az első magyar tengeremléket.

Atila túlélő népessége az 500 körül bejövő magyarokkal összefonódva uralta a Fekete-tengeri partokat, a Kubán vidékétől kezdve a Krimen át, a már akkor püspökségekkel ellátott Tomi, a mai Constanza partvidékéig. Nyugat felé egykori Fiuménk fellegváráig, a Tersattoig is eljutottak, ahol Tarcstár néven volt kardgyártó telepük. A pontusi hunok a két Atila-fi, Dengizik és Ernák vezetésével, a termelő háttér

gabonakereskedelme által gazdagon, hajózással olyan erők voltak, hogy a bizánci hajóhad a krími kikötőket, Chersont és Kercset csak a hunok engedélyével látogathatta. Az avarok már ekkor is a magyarokkal együtt voltak a Kárpát-medencében. A Biborbanszületett elmondása szerint nemcsak a mai Bajorországig hatoltak előre, hanem a Dobrudzsát is a birodalmába illesztő nagy kagán, Baján alatt 600-ban elfoglalták az Adria partján Salonát, illetőleg egész Dalmáciát is.

Az Árpádháznak szinte minden tagja valamilyen ősi emlékezés hatására megfontolt céltudatossággal törekedett az Adria felé. Szent István leánytestvérét Orseolo Ottó velencei doge-hoz adta feleségül. Amikor a doge 1026-ban a Bizánci Birodalomhoz tartozó partokon foglalatni kezdett, a bizánciak megszalasztották. Kérésére Szent István oda is ment, meg is segítette. A magyar király ekkor vetette meg a lábát először a tengerparton. Szent László királyunk húgát, I. Béla királyunk Ilona nevű leányát Zvojnimir horvát király vette feleségül. Férje halála után az özvegy – az akkori törvények szellemében – a horvát urakkal együtt Szent Lászlót kérte fel a horvát trón betöltésére. Szent László a trónt el is fogadta. Horvátország ekkor örökölhető ország „patrimonium regium” volt. Így és ekkor került a tengerpart a magyar korona alá. Könyves Kálmán királyunk ugyancsak a tenger felé tekintve vette nőül Roger normann-szicíliai király lányát. A menyasszonyt Mercar comes – bizonyára a Katapán nemzetségből – 5000 lovassal fogadta Tengerfehérvárott, Zara Vecchiában. A király Dalmáciát és Sclavóniát véglegesen a koronához csatolta 1105-ben. Az így megteremtett, a magyarsággal létrejött sorsközösség óriási hasznot hozott ennek a tengerpartnak és ez a jó viszony csak az oroszoknál Nagy Péter cár hatalomvágyából kicsírázott, majd a 19. században teljes virágjába borult pánszláv ideológia térnyeréséig állott fenn. Ennek a varázsában fordultak ellenünk a horvátok 1848-ban, a szerb testvérekkel kéz a kézben. A testvéri szeretet „áldásai” nem maradtak el.

A magyarság megjelenését az adriai partokon Velence természetesen ellenséges szemekkel figyelte. Hajóink építéséhez a tengerpart fáira feltétlenül szükségük volt. Egy sorhajó megépítéséhez 3000 tölgyet kellett kivágni! Ezért Velence megszegte vállalt szerződését, a második keresztes hadjárat 20.000 lovagját nem a Szentföldre vitte, hanem a francia lovagokkal elfoglaltatta a magyar király városát, Zárát, 1202-ben. A Serenissima még azzal sem törődött, hogy a pápa ezért a gaztettért kiátkozta. Nagy Lajos királyunknak végre sikerült Velencével az ún. zárai szerződést aláírni 1358-ban. Ebben Velence örök időre lemondott az Adria keleti partjáról a magyar korona javára. Ezt a lemondását a torinói szerződésben húsz év múlva megismételte, sőt, évi 7000 dukát fizetésére kötelezte magát. A kis városköztársaság Ragusa (a mai Dubrovnik) erre 1358-ban, Cattaro pedig 1370-ben kérte a Magyar Birodalomhoz csatlósát. A nagy király kérésüket kegyesen teljesítette.

1241-ben IV. Béla a tatárok elől birodalma legdélibb részébe menekülve ismerte fel, hogy egy tengerparti államnak feltétlenül szüksége van hadiflottára. Ennek a magvát meg is teremtetten. Ezt a kis flottát fejlesztette Nagy Lajos oly erős tengeri haderővé, hogy az, jól választott zsoldos vezéreivel, a genovai Simone és Ugolino Doriával még a velencei hadiflottával is fel tudta venni a küzdelmet. Sőt, még a várnai csata idején (1444) is oly erős volt, hogy a Dardanellákat tengerzár alatt tudta tartani. Csak később, a magyar király megtartott méltósága mellett tíz év után német-római császárrá választott Zsigmond alatt kezdett elsorvadni. Olyannyira, hogy a török előnyomulás véget vetett életének. Amint azonban az ország felszabadult az ottomán hatalom alól, az egykori tengerpartunkhoz fűződő szálakat Mária Terézia királyunk alatt sikerült ismét megerősíteni. Részen sikerült a magyar tenger melléket helyreállítani és Fiume ekkor nyerte el a „Magyar Szent Koronához Csatolt Külön Test” közjogi jellegét. Eddig is láttuk, de a következőkben is látni fogjuk, hogy a tenger vonzása nemcsak az Árpádokban, de az egész magyar népben hatott és élt.

Az 1867. évi ún. kiegyezéssel visszanyertük állami önrendelkezésünket. Az 1868. évi XXX. tc. által, az ún. magyar-horvát kiegyezéssel hét vármegyét „Horvátországhoz

tartozónak ismertük el”. Költségvetésükből a „közösbe” csak annyit kellett adniok, amennyire már nem volt szükségük. Közigazgatásuk, katonaságuk, címerük és zászlójuk horvát lett, és ha a budapesti Országházban megjelent egy képviselőjük, fel kellett húzni a horvát zászlót. De hát ez nekik nem volt elég. Nekik a szerbek kellenek. 1918-ban meg is kapták.

A kiegyezés után az ámuló világ szeme előtt üstököszerű gyorsasággal felnövekedett tengerészetünk és bellusi Baross Gábor lángeszű vezetésével tengeri kereskedelmi hajóparkunk a világ hajóparkjai között a 16. helyig tört. Fiuméből, az egykori kis halászkikötőből világkikötő lett, haditengerészetünk pedig a hadiflották sorrendjében a 8. helyet foglalta el.

A fent említett tengervonzást az emberi sorsok hasonlóképpen bizonyítják. Magyar volt az Amerika földjére először lépő viking, Leif Serik nevelőapja: Tyrker. Blaskovics József, a „Tarih-i Ungürüş” fordítója szerint magyar volt a törökök legnagyobb tengeri hadvezére, Pijala pasa is: 69 győzelme után a szultán leányát adta hozzá nőül. Sepsimartonosi Gyujtó Károly 1849-től volt Velence kikötő-tengernagya és a híres Arsenál parancsnoka. A Habsburg Birodalom legnagyobb tudományos expedícióját az 1857-1859. évben végrehajtó „Novara” fregattának a földkörüli útján gyulai Gaál Béla volt, mint I. tiszta parancsnok helyettese. Xántusz János is tengerész lett, és mint zoológus vett részt „Friedrich” korvettnél kelet-ázsiai útján, amelynek során Borneo keleti partjait térképezve adtak ott magyar neveket, mint pl. Andrassy-, Tátra-, Mátra-, Fátra-hegység. Tengerész volt Kompolthy Tivadra, Balatonalmádi megteremtője, a híres veszprémi újságíró. Fia, Kompolthy Jób hosszújártú tengerészkapitány, Kína észak-nyugati részén a postaszolgálat megteremtéséért kínai császári mandarin rangot ért el. Faragó Ödön, szintén hosszújártú tengerészkapitány, mint a kínai tengerészeti vám megszervezője lett ugyancsak kínai császári mandarin. Egykori, velünk szemben szlavofil beállítottsága miatt nem éppen barátságos flottavezetésünk ellenére, tengernaggyá lépett elő Semsey Gusztáv a navigáció, Kalmár Sándor a tengertérképészet, gróf Károlyi Sándor a flottaszervezés terén, futaki gróf Hadik Béla a haditengerészeti főparancsnokság tanácsuléseinek elnökeként szerzett érdemei elismeréséül. Ugyancsak tengernagy lett kásonyakabfalvi László Elemér a tengertan, a győri származású norwalli Konek Emil, haditengerészetünk utolsó tengernagyi törzskari főnöke a műszaki tengertudományok, a budapesti születésű báró Wulf Olaf a flotillavezetés terén elért eredményei elismeréséül. Gróf Batthyányi Tivadar korvettkapitányt kérték fel minisztériumi szolgálatra, ahol megszervezte a tengerészeti szakosztályt. A M. Kir. Adria Tengerhajózási Rt. Kormánybiztosaként vált meg a miniszteri szolgálattól, majd Fiume képviselője lett a magyar nemzetgyűlésben. Haditengerészeinknél maradványai Horthy Miklós világháborús hőstetteinek az elismeréseként lett ellentengernagy, és bár haditengerészetünkben nem létezett soronkívüli kinevezés, ő 17 tengernagyot ugrott át rangban, flottaparancsnoki kinevezése alkalmából. Tengeri hadviselésben az ősi magyar, lovas harcmódot alkalmazta és a tengeri hadviselés történetében először alkalmazott kódfejlesztést az ellenséghez közelebb kerülés céljából és először vetett be tengeri ütközetbe repülőgépet.

Kiemelkedő tengerészeti teljesítményt ért el Peterdi István hosszújártú tengerészkapitány a magyar postaszolgálat Brazíliáig történő megszervezésével, vitéz Bornemissza Félix szkv. fregatthadnagy, Kádár Ferenc hosszújártú tengerészkapitány pedig ennek az egész világ által megcsodált és virágzó félézázados fennállása után a kommunista vezetés által megszüntetett tengerhajózási ág nautikai megvalósításával büszkélkedhet. Vadas József hosszújártú tengerészkapitány látrajzai az alaszkaí teresztrikus navigáció segédeszközei lettek és az U.S. Coast Guard hajózási szakkönyvei a mai napig használják. Az 1954-ben vértanúhalált halt Roediger-Schluga Miklós DTRT igazgató, szkv. sorhajóhadnagy, hosszújártú tengerészkapitány a Duna-tengerhajózás tüneményes gazdasági felvirágoztatásáért és a tengerészek nyudijellátásának bevezetéséért nyerte el a

kormányfőtanácsosi rangot.

Világhírű fiúmei M. Kir. Tengerészeti Akadémiánk szellemisége tette naggyá ott végzett növendékei közül Rákos Lajos hj. tengerészkapitányt, aki a Trianon utáni első magyar tengeri lobogót húzta fel hajójára, a „Háros”-ra, majd később az Angol Lloyd egyetlen hazai agentje lett. Kor- és akadémiai társai közül ennek a szellemnek az alapján lettek az izraeli kereskedelmi tengerészet felépítői Radán Alfréd, Sági Ödön, Aczél stb.

Büszkék lehetünk sporthajósainkra is. Gróf Festetich Rudolf 8 évig járta hajójával, a „Tolna II”-vel a Csendes óceánt. Az Adrián Győrök Leo tanárember és tengerfestőnk „Kurul” nevű, Herczeg Ferenc „Hajnal” nevű jachtjával teljesített hosszú utakat, amelyekről a „Szelek szárnyán” című világhírű könyvében emlékezett meg. A Svájcban nemrég meghalt Jankovits István földközi-tengeri teljesítményeivel, e sportágnak svájci népszerűsítésével és tengeri festményeivel szerzett európai hírnevet. Különösen büszkék lehetünk Gál Józsefre és Fa Nándorra, akik „Szent Jupát” nevű hajójukkal a Horn-fokon át kerülték meg a Földet és a szinte hihetetlen teljesítményt nyújtó Kopár Istvánra, aki balatoni „Salambo” nevű vitorlásával teljesített olyan elképesztő circumnavigációt csupán egyetlen pihenővel, amiért pl. Angliában nemességet kapott volna.

Fentiek után fel kell vetnünk a kérdést: mi lehet az oka ennek a tengerképességnek, tengeri ösztönnnek? Már többen megkísérelték erre a kérdésre választ adni. Így pl. nagy regényírónk, Herczeg Ferenc, az Adria szerelmese így írt a trianoni tengerfosztásunk után: „... És ha van lelke a tengernek, akkor ő is epekedve gondol a magyarságra, mert sohasem volt nép, amely olyan gyermeki áhítattal, oly vallásos rajongással és oly művészi gyönyörűséggel vonzódott volna hozzá... Vajon honnan vesszük mi alföldiek nagy szerelmünket a tenger iránt? Egy évezred óta mindenki, aki a magyar homokon uralkodott és gondolkozott, az Adriáról álmodott...” Bár Herczeg honvágyról beszélt, finom ösztönével mégis a lényegre tapintott. A tenger utáni vágy, a szinte erőszakos vonzódás tengerfosztottságunk-ban is létrehozta a Duna-tengerhajózást, ami által Budapestet a nagyvilág tengeri kikötőnek ismerte el, és amely a második világháború alatt az egyetlen nyitott kaput jelentette a nagyvilág felé. Dobozi Dénes hosszújárátú tengerészkapitány állapította meg, hogy legjobb tengerészeink az Alföldről kerülnek ki, akik soha életükben nem láttak tengert.

Ez a vonzódás csakis örökletes tulajdonságainkat hordozó génjeink által jöhetett létre. Olyan elődöktől, akiknek hosszú évszázadokat kellett tengerparti és tengeri életet élniök. Csak így sajátíthatták el azokat a tulajdonságokat, magatartás-mintákat, amelyeket génjeikben örökölhettek. Arra kell tehát gondolnunk, hogy a tengeri élet ösztönös magatartásmintáit népünk és népünket az ezredévek alatt ötvöző népségek tengerparti életük során alakították ki vagy 14 milliárd sejtéből álló agyvelejükben. Ezek a minták jelentkeznek mint tengerész-ösztön a késői utódban. Minden etnikum, amely a Kárpát-medencében élt, itt hagyta utódait. Ebben a tekintetben a nyelv, a beszéd kevésbé számottevő, hiszen egypár évtized elegendő arra, hogy milliók elveszítsék nyelvüket, amint azt az elszakított területeinken, jelenlegi határainkon túli, etnocidiumot szenvedő nemzetrészeink szomorú példája mutatja. Az utóbbi időben azonban két, nagyonis elgondolkodtató tudományos mű született, amelyek egész őstörténeti tudásunkat szinte fejtetőre állítják.

Az egyik Mario Alieni: „Ősi kapocs” c. munkája, amelynek eredeti olasz címe: „Etrusco, una forma arcaica di ungherese”. Ez a mű a magyar–etruszk nyelvrokonságot ismerteti és bizonyítja, hogy földművelésünk már a bronzkorban jelen volt, és mint a könyv címe is mutatja, az etruszkok nyelve tulajdonképpen a magyar nyelv archaikus alakja. Mindez megdöbbentő újdonsággal hat ránk és nyelvtudományunknak egészen új látóhatárokat nyit. A másik pedig az, amelyet 17 nemzetközileg elismert gén-tudós az amerikai „Science” tudományos folyóiratban közölt. Az európai népek származásának és őseik európai betelepítése idejének felderítésére indított közös kormányközi genetikai

kutatás eredménye szerint (Science, 2000. november 10. Vol. 290 1155-1159. old.) a mai Homo Sapiens Sapiens 40-35 ezer évvel ezelőtt indult el Észak-Afrikából. Elő- és Kis-Ázsián áthaladva érte el a Káspi-tenger partjait. Onnan ennek a népességnek egy ága levált és a Kárpát-medencében jelent meg, mint az ottani első telepes nép. Génjei az Eul9-es gén. Ez a mai magyar népben 60 %-ban, a lengyelben 56 %-ban és a horvátban 30 %-ban található. Ezekről nyugatra sehol másutt nem fordul elő. Ott az Eul8-as gén az uralkodó. Ez a nagyon durva vonásokban ismertetett tényállás annyiban különbözik az őstörténelmünkkel foglalkozó elméletektől, hogy míg azok történelemtudományiak, emez viszont biológiai.

Kiszely szerint az őskorban a Kárpát-medencében 10.000 és 5.000 között földközi-tengeri típusú emberek terjedtek el. 5000 és 2500 között újabb betelepülők jöttek délről, a Balkán felől, akik a Körös-kultúrát alakították ki. A lakosság zöme még ekkor is mediterrán. A bronzkorban Kr. előtt 1900 és 750 között továbbra is déliek jöttek. Szerinte országunk lakossága a Kr. utáni 10. században 300 000 autochton, ókori, 300 000 főnyi avar és 300 000 árpádi népből tevődött össze. Ezekhez csak a 13. században érkeztek a jászok és a kunok. Károlyi Mária írja az „Ókori falu” c. munkájában (Savaria Múzeum, Szombathely, 1982), hogy a séi telep időljai a Közel-Kelettől a Földközi-tenger vidékén át Kelet- és Közép-Európa térségéig kerülnek elő. Bándi Gábor, Fekete Mária „A város születése” (Savaria Múzeum, Szombathely, 1982) című tanulmányukban szintén kiemelik, hogy a Földközitenger vidéki birodalmak hatása délről észak felé... meggyorsították a Kárpát-medence bronzkori fejlődését.

Kissé részletezve elmondhatjuk, hogy a kőkorszakbeli európai műveltség hazánk területén fejlődött ki. Az újkőkor nálunk 6000-ben jelenik meg. Az alábbiakban „Magyarország történeti kronológiájához” tartjuk magunkat. A 6. és 5. évezredben a Balkán felől állattartó és földműves népek érkeztek Elő-Ázsiából. Ez a betelepülés erőteljesebbé tette a görög-orientális kultúrák kapcsolatát, amely a Káspi-tengerig terjed. Gimbutas már észrevette a Mykéné és Közép-Európa közti kapcsolatot. A Tufa falunál talált aranyneves balták hasonlóak az Úrban találtakhoz. Baráth szerint az Égei szigetvilág népessége főleg a régi Keletről származó magyar népekből állott. Ezeknek a Folyamközéig terjedő déli összeköttetéseknek az eredménye, hogy Torma Zsófia ki tudta ásni a Tordosi kultúrát, amely teljesen szumir és Vlassa meg tudta találni Kolozsvárott az első hajóábrázolást, egy kikkádi típusú vitorláshajó köbe karcolt képét. Bobula Ida szerint is az őskaukázusiak vízi utakon rajokat bocsátottak ki a világ négy égtája felé. A régi Keletről mezopotámiai sarlóikkal az első ékek 3200 körül érkeztek. A 3200 és 2000 közötti péceli műveltség szokásai teljesen mediterránok. Ez Tatárlaka és Erősd ideje, amelyek Anatóliával és Trójával tartanak rokonságot. Fokosaik és ékszereik mezopotámiaiak, az itt talált kagylók pedig a Vörös-tengerből származnak. A lengyeli és a tiszai kultúra már részben a Fekete-tenger északi partvidékére, a steppei lovas nomád népekhez, részben az Égei művelődéshez mutat igen szoros kapcsolatokat. Kréta 3. évezredben kereskedelmileg az egész Kelettel érintkezett. Erre utal egy dípylon vázán látható, szarvasagancs orrdíszes, görög hajón szembetűnő szumir napábrázolás és a Mediterráneumban ekkor már nagyon elterjedt udjet-szem. 2500 körül, Trója pusztulása után ismét anatóliaiak érkeztek hazánk területére. Létüket Tóth József a Kr. e. 1900-ból datált szigetszentmiklósi tükkel bizonyítja. Ő hivatkozik J. H. Breadstredre, aki szerint nem vakmerőség az avarokat a hikszoszokkal kapcsolatba hozni. 2000 és 1700 között is egy anatóliai migráció utolsó állomása hazánk területe. Ekkor, 2000 körül deportálta I. Sargon a dél-mezopotámiai lakosságot Kommagenébe és így valószínűsödik az Anatólia-Perzsa-öböl Káspi-tengeri kapcsolat, ami részünkre a médek miatt fontos. Herodotos említi a perzsa háború idején Megabyzost, a Káspi-tengeri teherflotta tengernagyát. Neve magyar hatást sugalmaz. Al Masudi, a nagy arab utazó írja, hogy „A tengerészek kihasználják a különböző szeleket... tapasztalatait az egyik nemzedék a másiknak adja át.” Ez a kazárokra is vonatkozik, akik a Káspi-tengeren hajóztak. Az

ősmagyarok antropológiai arculatát kialakító folyamat is itt, a Kászpí-tengernél játszódtott le, ahol a proto-ugor csoportok az indo-iráni etnikai környezettel találkoztak. Herodotos szerint (VII. 62. és Pausanias II. 3) Média neve a médek odatelepülése előtt Aria volt. De csak a görög és latin írók nevezték Médiának, a médek „magya”-nak nevezték magukat – közli Cserép József.

A továbbiakban részünkre a szittyák érdekesek. Ők Kr. előtt a 13. században tűntek fel a mai Oroszország déli területein. A görögök „hyperboreus”, azaz északontúlinak nevezik országukat. A 8. században már hazánk területén voltak. Nyílhegyeik és a Kászpí-tengerből származó kauri-kagylók utalnak erre. A királyi szittyák sírjai a Kubán vidékén bizonyítják az erős görög-szittyá kapcsolatokat. Amúgyis közismert, hogy a szittyák aranyművészeti területe a Kaukázus. Csodálatos művészetük őket és a hunokat „barbároknak” minősítő germán irodalmat is véleményük megváltoztatására kényszerítette. A királyi szittyák fia volt a hét görög bölcs egyike, Anacharsis, aki feltalálta a kétágú horgonyt, a fizekaskorongot és a fűjtatót. Úgy látszik sokat hajózott a tengeren és szenvedett a tengeri betegségtől, mert megállapította, hogy „háromféle ember van: élő, halott, meg a tengerész”.

A Kubán műveltséget a Fekete-tenger partján élő kimmerak alakították ki, Kr. e. 1700 körül. A 8. században Anatóliát fenyegetve két részre oszlottak. A thrák-kimmer ág 500 körül eltűnt. A Kolhisz-Kizik-Koba csoport 575 után szittyá nyomásra Anatóliát végigharcolva a kis-ázsiai görög partoknál telepedett meg. Népeségük mintegy összekötő kapocsként feszül a Földközi- és a Fekete-tenger között. Nevüket a „Kimmerial Bosporusz”, a Kercsi-szoros akkori neve őrzi. Az előző Kolhisz név az aranygyapjú révén a szittyá-görög kapcsolatokat idézi. Az 558-ban érkező avar hullámmal kapcsolatban még annyit említünk, hogy az ő hagyatékuk az alsópáhoki „süveges ember”, amely föníciai eredetre utal. Most említjük meg Henkey Gyula írását a temetői leletekről, továbbá Nemeskür János és Gáspárdy Géza által 1954-ben talált Eger-szépasszonyvölgyi temető leleteiről annyit, hogy azok nagy számban a mediterrán-, illetőleg ennek egy alap-típusához, az iráni-mediterránhoz tartoznak. Ők hazánk mai embertani vizsgálata során a turanid, a pamiri és az elő-ázsiai típus előfordulását 69,7%-ban adták meg.

Az autochton magyarság déli kapcsolataira való hivatkozás során meg kell még említeni Bartók Béla kutatómunkáját is, aki szerint a török és a magyar zene nyugat-közép-ázsiai eredetre mutat és legalább 1500 évre tekint vissza. Dél-keleti összeköttetésre utal az esztergomi királyi palotában a Kászpí-tengeri-, a kazár-, a hun és a szittyá építészeti elemek jelenléte.

Már az eddig elmondottak is világosan megmagyarázzák, hogy a magyar hajózási szókincs miért egyezik olyan nagymértékben a görög és a szumir hajózási szakkifejezésekkel. Ezek márcsak a miatt sem lehetnek szláv eredetű szavak, mert az akkori időben szlávok még nem is léteztek, csupán „sclavak”. Az eredeti „Chronica sclavorum”-ot Helmold von Bosau írta. Ennek német lefordítója Schneider azt írta előszavában, hogy a könnyebb kiejtés céljából elhagyja a „c” betűt. A 19. század előtt tehát a „szláv” szó ismeretlen. A „sclav” szolgát, rabszolgát jelent. Dr. Aczél József, a fiúmei leánygimnázium igazgatója, Bobula Ida, Csőke Sándor és Érdy Miklós munkáiból pár példát idézünk ezekre az összefüggésekre (magyar-szumir-görög sorrendben):

Balta-Bal-Balthosz, csillag-zaza-szalage, csónak-csonak-konaksz, garád-gar-kharatosz, gerenda-gazimba-külinde, hajó-aju-oakis, háló-halu-halo, hal-gal-haliasz, híd-kid-schidia, irány-eren-ouranosz, kalapács-kalapattu-khalupsz, lék-lek-lakosz, madzag-mundsag-homodzugosz, ör-uru-ourosz, palánk-palakku-phalangoi, patak-pa-patage, tenger-dimgir-phteng, vihar-beir-bia, víz-biz-vidosz, zsák-szaku-szakosz.

Kis Jenő „Legfőbb tanú a nyelv” című cikkében írja, hogy nyelvünk ősiségéről nincs mit mondanunk „...elvitathatlanul ősi idők óta a mienk”. Jókai, Sebedi, Erdélyi József Antal, Gellért Sándor kutatásai is oda mutatnak, hogy nyelvünk eurázsiai ősnelv

és összevág László Gyula megállapításával, hogy a magyar régészet múltunk feltárásában 12-13 000 évre megy vissza. Még messzebb megy vissza Vámos-Tóth-Bátor, aki arra az eredményre jutott, hogy honi földrajzi neveinknek a földtekén előforduló hasonmásai, mándi népművészeti elemeink és pentatonikus zenénk egy kb. 15-20 000 éve az egész Földön fennálló egységes kultúra, amelyet ő „Tamana-kultúrának” nevezett el. Palánka községnek a tatárjárás alatt elpusztult elődjét hívták „Tamaná”-nak és az említett kultúrában ez a név fordul elő a legtöbbször. 150 ország területén kb. 15 000 Kárpát-medencei magyarazonos név összegyűjtésének eredményét egy 3 700 oldalas „Tamana gyűjtemény”-ben örökítette meg. A külföldi tudós világ már eléggé felfigyelt erre a munkára. A mű márcsak azért is értékes, mert a dravida hajózási nevek, szavak a szumir feliratokban megtalálhatók. A dravida hajózási kultúrát viszont a tamilok vitték Japánba.

Dél felé mutató néprajzi elemek is fontosak számukra. A tiszai híres „bögös hajók orrdíse” a szumir és egyiptomi nádhajók orrbogozását idézik. Az etruszk hajók szarvasagancs orrdíse Mayani szerint tisztán szittyá típusú. A dór hajók szarvasagancs orrdíse is szittyá-görög-anatóliai kultúrkörre utal. Föníciai hajók lófej-orrdíse annyira jellemző volt rájuk, hogy a görögök egyik hajótípusukat „hippoly”-nak nevezték. A Kr. előtt 1800-tól 1575-ig uralkodó hykszoszok, a „lovások”, akik egyesek szerint az ázsiai hunok nyugat felé vándorolt része, minden valószínűség szerint befolyást gyakorolhatott erre a néprajzi jelenségre.

Az eddig elmondottak alapján világos, hogy Keletről és Délről jövő minden népesség – nép-összetevőink -- ekei rendkívül hosszú időt tölthettek tengerek partjain. Tengeri rátermettségüket, ösztönüket, tehát átörököthették utódaikra, mediterrán népességre. Erre a folyamatra kielégítő választ ad a Nobel-díjas Konrad Lorenz által kidolgozott összehasonlító magatartástan és evolúciós megismeréstan. Eszerint mindazt, amit életünk valóságos világáról tudunk ismeretszerző képességünknek köszönhetjük. Amit tudunk, a szerint viselkedünk. Az ember öröklésileg lefektetett magatartásmóddal rendelkezik. A megtanult tudás nem más, mint szerzett tudások öröklése. Ezekután nyilvánvaló, hogy tengerész-ösztönökkel, rátermettséggel rendelkező fiaink ezeket tengeren jártas őseinktől örökölhették.

Végso kérdésünk tehát: hol szerezhették ezeket a tapasztalatokat az ősök? Logikus: a tengeren, tengerparton. Ebből következően azt is mondhatjuk, hogy fiainknak kétségtelenül meglevő tengerész-ösztöne éppen olyan biológiai bizonyíték őstörténetünk, illetőleg őshazánk tekintetében, mint amennyire a kontinensek szétválásáról szóló Wegener-féle elméletnek a bizonyítéka az angolnák vándorlása.

További kérdésünk az, hogy az ősök hol szerezhették meg a később átadható tengerész-ösztönt? Három hely és idő lehetsége kínálkozik válaszul:

1. A világrészek közötti tenger, a tengeri út. Ez kb. 40 000 évre megy vissza. A meginduló felmelegedéssel, amely kb. 20 000-ben érte el csúcspontját, megindulhatott a kezdetleges uszák forgalma. Ezért lehetséges, hogy például Wirth 30 000 éves feliratokat talált Grönlandon, hogy Duvense mellett 9 000 éves evezőt és az ecuadori partokon 4 000 éves japán edényeket találtak. Hevesi azt is kimutatta, hogy a mohenjodaro-i és a Húsvétszigetek írásjelei teljesen hasonlóak. A Tamana-kultúra is azt bizonyítja, hogy az emberek eléggé otthonosan mozogtak a tengeren és ez a kultúra minden alakszerkezeti jegy tekintetében hazánkban maradt fenn a legtovább.

2. A szumir-preszumir világ a Kászpi-mediterraneumba vezet bennünket, ahol komoly hajózás folyt. Nyelvi kapcsolatainkra mutat az itt található halak nevének egyezése a magyar halnevekkel, amit Sebestyén Irén bizonyított be. Az itt lakó őslakók a szabirok voltak. Nyelvük orosz tudósok szerint is megegyezett a bibliai ősnnyelvvél. Ezt Elő-Ázsiától Indiáig, a Kaukázustól Perzsiáig beszélték és ebbe a magyar nyelv is beletartozott. Ez a nyelv később kiterjedt a Termékeny Félhold, Kárpát-medence és Türkisztán által bezárt háromszög egész területére, sőt a Hindukus-tól a Vörös-tengerig.

Tehát mind a Mediterraneum, mind a Kászipi-mediterraneum megfelelő volt, hogy azokon eleink tengerészeti ösztöneiket kialakíthassák.

3. Az árpádi honfoglaló népesség útvonalán, az Azovi- és a Fekete-tenger partjain a fentebb már vázolt hun-avar, sok évszázados tartózkodás Dentumagariától kezdve szintén bőséges lehetőséget nyújtott eleinknek az átörökíthető tengerész ösztönök megszerzésére. Nem is csodálhatjuk, hogy a Fekete-tenger a 17. századig „magyar tenger” volt, és a velencei térképészek is mind Mazar, Mazara-tengernek tették fel térképeinkre.

Lassan eszme-futtatásunk végére értünk. Úgy érezzük, hogy felvetett kérdésünket, hogyan alakulhatott ki a tengerkészség, a tengerhez vonzódás fiainkban, megválaszoltuk. Ez az ösztönös típusú vonzódás Európában az egyik legöregebb királyságunk óta mindmáig megmaradt és kimutatható, még tengerpartunknak ottomán megszállása idején is. Bár hajók nélkül, de mégis tudtunk önálló hadműveletet végezni. Az történt ugyanis, hogy 1480-ban az álnok Velence bemagyarázta a szultánnak, hogy mivel ő tulajdonképpen Bizánc utóda, így ura Dél-Itáliának is. Erre a szultán utasította a valonai pasát, hogy foglalja el Ottrantot. Ez azonban akkor már pápai birtok volt. A pápa Mátyás királytól kért segítséget. Mátyás okosabbat nem tudván, kedvenc hadvezérét, Magyar Balázst küldötte oda 600 huszárral. Balázsunk megérkezése után szemlét tartott. Hajója nem lévén, gondolt egy merészet és nagyot: elvágta a török flotta vízvezetékét. A török hajóraj félt megütközni Balázs huszáraival, ivóvíz hiányában kénytelen volt elvitorlázni. A világon egyedülálló haditény, hogy husárok egy hajóegészségügyi fogással megszalasztottak egy hajórajt. Az esemény akkor olyan jelentős volt, hogy a pápa, IV. Szixtus az emlékére érmet veretett. Ezen az ő képe ugyan ott van, de persze Balázsé nincsen. Az érem a vatikáni Numizmatikai Múzeumban látható. Megjegyzem még, hogy az ivóvizet Minerva forrás szolgáltatta. A forrást a hálás otrrantoiak máig is „Fontani degli Ungheresi”-nek, azaz a „magyarok forrásának” nevezik.

Columbus 1492-ben felfedezte az új világot. Amerigo Vespucciról kapta a nevét és elindította az újkort. Alig tudja valaki, hogy az „Amerigo” nem más mint a mi (Szent) Imre hercegünk firenzei névváltozata, így tehát Amerika a nevét és patronusát is tőlünk kapta. Az új világrész megjelenése rendkívüli változásokat hozott. A világforgalom az Adriáról az Atlantióceánra tevődött át. Úgy érzem, hogy ezt a változást a legszebben Padányi Viktor írta le Rákóczi tanulmányában:

„...Európa merőben más, mint a renaissance Európája volt. Ebből az Európából hiányzanak az egykori Mediterrán-Európa melegen csillogó színei... a commedia dell'arte buffóinak napsugaras világa már elfakult, sírba szállt a Lovag, a Szerzetes, a Diák, a Condottieri alakja; elmúlt a fürge olasz tör, meg a villámgyors magyar kard könnyed és elegáns kora. Az új nevek kemények, darabosak, sok bennük a mássalhangzó, az új színház Shakespeare nehéz és tragikus tépelődései töltik be, az új ember a Hajós, a Felfedező, a Kolonizátor, az Üzletember. Az új fegyver a muskéta. Az új Európa szürke és hűvös, mint az óceán. Az új Európa nem Mediterrán-Európa immár, hanem Atlanti-Európa, amelynek szíve – ha van – 1500 kilométerrel nyugatabbra dobog, mint a régié, és ebben az Európában Magyarország 1500 kilométerrel messzebb van, mint a régiben volt...”

Szomorú tapasztalatainkkal hozzátehetjük, hogy manapság ez a szív – ha egyáltalán maradt még belőle valami – már vagy 10 000 kilométerrel messzebbre dobog és ennek elhalkult hangja már el sem éri morzsányivá töpörödött hazánkat, amelynek lobogóját ma már nem mutatjuk be a Nagyvilágnak, mert 2000. október 10-én a magyarul beszélő nem magyarok eladták utolsó tengeri hajónkat is, a M/S „Vörösmarty”-t. Körülbelül 600 munkanélküli tengerészünk velünk együtt idézheti Reményik Sándor „Mohács után” c. verséből:

„...s ki éjben születik majd, mit csináljon? Dolgozzék, imádkozzék, tűrjön várjon, S a sírba is reménysugárral szálljon, ha könnyeivel sózott kenyerét megette. Mert változik a csillagok járása felette.”

Felhasznált irodalom, hivatkozások

1. Fehér M. Jenő: Az avar kincsek nyomában. Magyar Történelmi Szemle Kiadása. Buenos Aires. 1972, 6. oldal
2. Lásd 1. 56. oldal
3. Fehér M. Jenő: Korai avar kagánok. Magyar Történelmi Szemle Kiadása. 1972, Buenos Aires
4. Lásd 1. 156-157. oldal
5. Márki Sándor: Magyar uralom az Adrián. Kiadja a Magyar Adria Egyesület. Budapest, 1915. 5-6. oldal
6. Pivány Jenő: Magyar volt-e a Heimskringla Tyrker-je?
7. Magyar Utazók Lexikona. Panoráma. Budapest, 1993
8. Juba Ferencz: A magyar tengeri hajózás múltja képekben. Szerző kiadása. München-Bécs 1983
9. Herczeg Ferenc: A felhőkkel a tenger felé. „A Tenger” XII. évf. 1922. január-március. I-III. füzet. 2. oldal
10. Kiszely István: A Kárpát-medence benépesedése az őskortól a honfoglalásig. Magyar Múlt XII. évf. No. 1. 1983. Kiadja a Magyar Történelmi Társulat. Sydney, Australia
11. Enzyklopädie der Archäologie. Lizenzausgabe 1986 für Manfred Pawlak Verlagsges. GmbH., Herrsching
12. Benda Kálmán: Magyarország Történeti Kronológiája. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1983
13. Lásd: 11.
14. Baráth Tibor: A magyar népek őstörténete. I-III kötet. Szerző kiadása. Montreal, 1968
15. Makkay János: A tartariai leletek. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990
16. Bobula Ida: Kétezer magyar név sumir eredete. Gönczöl Kiadás, Montréal, Kanada
17. Bornemisza Benedek: A mezopotámiai ősnépesség népi azonossága. A Nap Fiai, 1987. július-augusztus és szeptember-októberi száma
18. Baráth Tibor: Mióta él Erdélyben magyarajkú népesség? A Nap Fiai 1987 október-novemberi száma
19. Lásd 18.
20. Lásd 11.
21. Landström, Björn: Segelschiff. Bertelsmann-Lexikon-Verlag, 1969
22. Tóth József: A magyar nemzet kialakulása. Magyar Múlt, 1983. XII. évf. No.
32. Lásd még 10.
23. Lásd 11.
24. Szöllősy Zoltán: A Nap Fiai és az Ősi gyökér. A Nap Fiai, 1979. március-áprilisi száma, 62 köv. old.
25. Tóth József: Hun-avar-magyar néptörzsek. Magyar Múlt XI. évf. Sorszám No. 29. No. 1. Lásd még 11.
26. Lásd 25.
27. Lásd 24.
28. Lásd 22.
29. Lásd 18.
30. Henkey Gyula: Magyarország mai lakosságának embertani vizsgálata és a magyar őstörténet. Forrás, 1981. 13/1/,13/2/,13/4/,13/5/
31. Orbán Árpád: Folio Hungarica -- Délies Magyar Őshaza. I-II. köt. Kézirat gyanánt. István Szatmári, Garfield. N.J., USA 1975

32. Thoroczky Éva: Vigyázz Magyar! Tallózás. „Új Hidő Könyvtár” XVIII. Évf. 1983 március
33. Válogatás Aczél József, Bobula Ida, Csőke Sándor és Érdy Miklós munkáiból
34. Juba Ferencz: A magyar tengeri hajózás őstörténeti vonatkozásai. Szerző kiadása. Bécs, 1982
35. Vámos-Tóth Bátor: Tamana Gyűjtemény. Kézirat. 1700 Maikiki. 204. Honolulu. HI. 96822. USA
35. Landström, Björn: Das Schiff. Verlagsgruppe Bertelsmann. Gütersloh, 1973, 1976
36. Lorenz, Konrad: Die Rückseite des Spiegels -- Versuch einer Naturgeschichte menschlichen Erkennens. Deutscher Taschenbuch Verlag, München
37. Lásd 37.
38. Lenk, Anton: Die Gezeiten der Geschichte. Econ Verlag Düsseldorf -- Wien, 1974
39. Neukirchen, Heinz: Seefahrt im Wandel der Jahrtausende. Gondrom Verlag Berlin, 1985
40. Lásd 40.
41. Várkonyi Nándor: Sziriat oszlopai. Budapest, Kir. Magyar Egyet. Nyomda
42. Padányi Viktor: Dentumagvaria. Editoria Transsylvania, 1963. Buenos Aires, Danubio Nyomda
43. László Gyula: Őstörténetünk. Tankönyvkiadó Budapest, 1981
44. Biró József: A szabiok őstörténete. Szerző kiadása, Buenos Aires, 1986
45. Lásd 45.
46. Lásd 43.

További idevágó irodalom

- Érdy Miklós: A sumir, urál-altaji, magyar rokonság kutatásának a története. I. rész, a 19. sz. Studia Sumero Hungarica. 3. Gilgamesh New-York, 1974
- Zakar András: A sumir hitvilág és a Biblia. Második kiadás. Turán Printing and Bindery
- Nagy Sándor: A magyar nép kialakulásának a története. Editoria Transsylvania, 1956. Casilla Correo 2067, Buenos Aires
- Pivány, Eugene: Hungarian-American Historical Connections. Publ. by the Royal Hungarian University Press, 1927
- Olzsasz Szülejménov: Sumér és Ázsia. Kiadta: Szatmári István, Garfield, USA
- Aczél József: Szittya-görög eredetünk. Kiadó: Lásd: Olzsasz Szülejménov
- Götz László: Keleten kél a nap. I-IV. kötet. Szerző kiadása, 1982-1984
- Csőke Sándor: A sumér ősnyelvtől a magyar élőnyelvig. Turul Könyvkiadó. New-York, 1969

II. Magyarország tengerészete a középkortól Trianonig

Az újkor elején mi még mindég ottvagyunk tengerünknel, az Adriánál. Nagy Lajos hírnöme még mindég él. A török feletti győzelmé emlékére viseli az „egyház főkapitánya” büszke címét. A tengeren még létezünk, a tengeri áruforgalom jelentős. Délről azonban már viharfelhők kezdtek gyülekezni. Szolimán szultán 1356-ban már Európa földjére lépett. 1363-ban pedig a török feletti győzelem emlékére Nagy Lajos megalapította Máriacellt. A török foglalás gyorsan haladt: 1396-ban Nikápolynál megsemmisítette Zsigmond királyunk keresztes vitézeit és 1444. november 10-én a várnai csatában II. Murád szultán hadai legyőzték I. Ulászló király magyar-lengyel-bolgár csapatát. Ebben a király elesett, Hunyadi János még meg tudott menekülni. Fontos tudnunk, hogy a csata alatt a m. kir. tengeri hajók zár alatt tartották a

Dardanellákat, de a törökök előretörését megakadályozni nem tudták. 1428-ban pedig II. Murad elfoglalta Galambóc várát.

Ha már szó esett a m. kir. flottáról tudnunk kell, hogy hadikikötője Raguza volt (ma Dubrovnik). Elődje egy római város, Epidaurum volt. 600-ban feldúlták a sclávok. Menekülői alapították a mai várost. 1204-ig tartozott Bizánchoz. Azonban nem tudta megvédeni a scláv betörésektől, ezért akkor Velencéhez fordult. Dalmácia – első magyar nevén a „Tengermellék” -- azonban a magyar királyt szívesebben tekintette urának, mert ő minden kedvezményüket meghagyta. Horvátország ekkor már a magyar koronához tartozott. A dalmazákból akkor még hiányzott az olaszokkal való egység érzete. Velence azonban nem nyugodott bele Dalmácia elvesztésébe. Évszázados harcok után végül is 1180. évi november 24-én III. Béla, a világ akkor leggazdagabb uralkodója, hadseregével visszavette. A tengerpart gondnoka Mór ispán lett, aki Farkas nádorral együtt megkezdte megerősítését. Dénes gróf tengermelléki bán lett, Kán Péter pedig Spalato érseke. A tatárjárás után menekülő IV. Béla – miután a „galád” Babenbergi Frigyes álnok módon kincseit elrabolta, Clissza várában, majd a tengerszertáráról híres Trauben talált menedéket. Szerencsére a körültekintő király kincseit előre küldötte és ebből tudott ott élni. Már említettük, hogy egy kis tengeri flottát hozott létre. Első hajója egy háromevezős gálya parancsnoka Csernotai Balázs fia Marinus – később comes. Családja azonos a magyar Degli Andreis családdal. Marinus a legrégebb magyar haditengerésztiszt. A király szükség esetén a városok hajóit is igénybe vehette. Amikor IV. Béla az otthoni újjraépítés érdekében hazatért, nyomban birtokba vette Zárát. Törje Dénes bán hősies küzdelme ellenére el is esett. A király Velencével kötött szerződésben annyit mégis elért, hogy Gutkeled nádor megépíthette a tengerpart védelmére Jablanac várát, Ugron pedig spalotai érsek lett. Nagy Lajos királyunk 1358. február 18-án a zárai békeszerződés aláírására kényszerítette. E szerződés feletti örökösödést a Szentszék vállalta. Ezt a szerződést a zárai ferencesek temploma sekrestyéjében írták alá, Velence részéről Trevisano, a király részéről Kanizsi István zágrábi püspök és mindkét fél részéről még sok-sok főúr. A király ekkor Velencétől 8 gályát kapott, ami akkor tekintélyes erőt képviselt. Neki ekkor már volt hajóraj. Ezt azért tudjuk, hogy Zára részére kiadott szabadságlevelében (1356. február 10) Cesami Subich Jakab mint királyi tengernagy szerepel. Ebben az időben még nem volt különbség hadi- vagy kereskedelmi hajó között. Csupán fegyveres (navis armata), vagy teherhajó (navis onusta) volt ismeretes. A m. kir. hajóhad felett tengernagy parancsnokolt. Hivatala az „Admiratia maritima,” volt, a horvát és dalmát bán alá tartozott. A tengernagy a szigetek ispánja és udvari vitéz (milesaulicus) volt évi 1800 perper illetménnyel. Ez 26000 aranykoronának felelt meg. Az osztrák-magyar hadiflotta főparancsnokának az illetménye 1915-ben „csak” 20000 koronát tett ki! Subich ivadéka – pl. Máté -- már budai háztulajdonos. Tőle származnak a patai és földvári Zubor családok. A hajóhad Zsigmond alatt kezdett sorvadni és a hajóhadra nem volt mindig pénz. Ezért pl. Zsigmond Sopron városára 600 forintot vetett ki a gályák karbantartása címen! Megkisebbedett ereje kényszerítette Raguzát is, hogy 1444-től kezdve 500 évi arany fizessen a töröknek „békén hagyás” címen. Egyébként Raguzára jellemző, hogy itt volt Európa második legöregebb gyógyszerháza, 1217-ben, s itt volt a világ első vesztégzárintézete, 1362-től már orvosok vigyáztak a tengerészek egészségére és az élelmezés minőségére külön felvigyázók ügyletek. Raguzát Hunyadi János is olyan fontosnak tartotta, hogy az V. Miklós pápa által szorgalmazott, török elleni keresztes háború tárgyában összehívatott pétervárad tanácskozássra a raguzai követeket is meghívta.

Mátyás király tengermelléki érdekeinek a védelmére Magyar Balázst küldötte le a tengerpartra, aki Vegliát ugyan elfoglalta, de Velence ellen már nem tudott semmit tenni. 1490. április 6-án hirtelen meghalt Mátyás király. Raguza április 13-án az igazságos király haláláról nagy ünnepség keretében emlékezett meg. 1463-ban török lett

Hercegovina, és Dalmácia is elesett.

Rövid időre azonban még vissza kell nyúlnunk a múltba. A zárai békekötés után Zengg lett a magyar birodalom legfontosabb kereskedelmi kikötője. Régi magyar neve Szén.

A várost állítólag a Kr. e. 6. században a senoni gallok alapították. 452-ben Atila elfoglalta. 1239-től 1275-ig a templomosok voltak a város hűbérurai. Nyomukba léptek a Frangepánok. IV. Béla adta nekik, Ferencnek és testvérének, Bertalannak, a somogyi főispánnak. Ekkor kezdődött felemelkedésük. Ez a mindvégig Magyarországhoz hű és a horvátok minden csűrése-csavarása ellenére is, sem velencei, sem horvát család 1269 júniusában IV. Kun Lászlótól már megkapta corbáviai és a 12. században alapított zenggi püspökség kegyuraságát is. A zenggi püspökök is mindig hűek voltak Magyarországhoz, amit az is mutat, hogy Ferenc zenggi püspök elesett a mohácsi csatában.

A tatár pusztítás után indult meg a város igazi felvirágzása. Különösen, miután Nagy Lajos kapitánysággá emelte. Ez a cím a 14-15. században olyan jelentős volt, hogy ezért még a bánok is versengtek. A város annyira kimutatta a ragaszkodását hazánkhoz, hogy 1635-ben meghívót kapott a magyar országgyűlésbe. A német birodalmi érdekeket szolgáló vezetés arcátlanul bekebelezte az „osztrák katonai határnak” nevezett határőrvidékbe. Ezt teljes egészében hazánk testéből metszették ki és oda magyart nem engedtek, csak németet és sclávot. Zengg annyira erős lett, hogy pl. Fiume az itteni püspök alárendeltségébe került.

A város fontosságát már kiváló kikötője is elősegítette. Régi mondás, hogy „a bóra Fiumében születik, Zenggben virágzik, és Triesztben szűnik meg”. A Quarnero öblének a város előtt fekvő szigetei kiváló védelmet nyújtanak a kikötőben veszteglő hajóknak. A másik fontos tényező volt az 1278 óta létrejött, Timót püspök szerint is jó közúti összeköttetés Budával, és a IV. Béla által szabad királyi várossá emelt Zágrábbal. A zágrábi kereskedelem, különösen a Szent István vásárok alkalmával növekedett meg. A Károlyvárossal jó összeköttetést jelentett az úgynevezett Via Carolina, ami miatt különösen 1774-től nőtt meg a forgalom. A város kitűnt gazdag áru kínálatával. Velence élelmiszert és egyéb nyersanyagainak tetemes részét innen szerezte be. A középkori magyar-olasz kereskedelmi forgalom is itt bonyolódott le Firenze felé. Ezek a mai besztercebányai rezünek is Zenggen át szállították és Vieri de Medici társasága az 1370-80-as években szállította a magyar rezet a Levantéra. 1420 óta így lett a város a magyar kereskedés fő helye és központja.

A város személyhajózása is fontos volt. Így például Velence két pazar berendezésű gályát küldött Zenggbe Nagy Lajos édesanyja, Erzsébet részére, aki óriási kíséretével ezeken utazott Manfredoniába és nápolyi útja befejeztével ide tért vissza. 1350 júniusában Nagy Lajos is innen indult Zára alá. Velence 1372-ben Frangepán Istvánnak és menyasszonyának, a padovai Carrara Katalinnak adott gályát, hogy az akkori puskaporos helyzetben még elérhessék Zengget.

Itt és most emlékezünk meg az uszkók kalózkodásról, akiket egyesek scláv, mások etruszk eredetűnek tartanak. Remek tengerészek, de sok bajt okozó kalózkodók is voltak. Árujukat Zenggbe, 1537 után Fiumébe vitték, ahol raktáruk, az úgynevezett „uszkók csárda”, az „Osteria dei uscoci” működött. Mohács után I. Ferdinánd szerződést kötött velük. Ebben kötelezték magukat, hogy Lenkovics György vezérkapitányuk alatt 20 000 dukát ellenében megvédik a tengerpartot a törökök ellen. Ez azonban nem sikerült nekik. Izgága voltak miatt hajóikat elégették, a kalózkodókat pedig a tengerparttól eltávolították.

Zengg jelentősége a török előnyulás következtében mind jobban elhalványult. Mária Terézia 1754-ben „Littorale austriacum” név alatt az egész tengerpartot Zenggel együtt egységesítette és a bécsi kereskedelmi tanács alá rendelte. Ez azonban hazánk területi integritását sértette és ezért országgyűlésünk részéről számos intervenció

hangzott el, sajnos, eredménytelenül. Azt is meg kell említenünk, hogy a török hódoltság idején Zengnek szerencséje volt, mert a török határ a várostól délre húzódott.

Meg kell még említenünk két fontos eseményt. II. Ferdinánd alatt német-római megszállóink Fiumétól Temesvárig, Zengget is beleértve, egy széles sávot lehasítottak hazánkból, szóval úgynevezett császár-királyi határőrvidéket. Ebben csak németet és sclávot engedtek, a magyar tulajdonosoknak tilos volt ide telepedni. Ezt teljessé tette I. Lipót, megalapozva ezáltal a trianoni békediktátum alapjait! A másik fontos esemény volt, hogy Szent Szövetség alakult Sovieski, Velence és I. Lipót részvételével, amelynek során Ragusa még mindig Magyarországhoz tartozását követelte. Ezt még a későbbi jugoszlávok is annyira a „szívére vették”, hogy az írásos márványtáblákról kivétek minden latin vagy más nyelvű szöveget nemcsak Raguzban, hanem Clissza szigetén is, „európai kultúrájuknak” megfelelően.

Mária Terézia magyar király (és nem királynő, mert nem a vállához érintve a Szent Koronát, amint azt a szertartás a királynék koronázása alkalmával megkívánta, hanem őt a királykoronázás szertartása szerint a fejére helyezett Szent Koronával koronázták királlyá!) 1776-ban Fiumét és környékét a Magyar Szent Koronához „külön testként” visszacsatolta, kialakítva így a magyar-horvát tengerpartot. Ezentúl ez lett a magyar tenger mellék.

Közben azonban még egy jelentős esemény történt. A háborús idők zavaraitól félve a triesztiek 40 hajójukat az isztriai félszigeten lévő Queto kikötőjébe küldték. A semleges (velencei) kikötő előtt azonban megjelent egy francia hadihajós kötelék és be akart hatolni a kikötőbe. Azonban az ott veszteglő „L'Eol” nevű velencei sorhajó a semlegességre hivatkozva a franciákra támadt, mire azok visszavonultak. Napóleon úgy felbőszült az eseten, hogy 1797-ben megszállta Velencét és ezzel a Serenisima megszűnt létezni. Még e évben megszületett a campoformioi szerződés, amelyben I. Ferenc a magyar király jogán visszakapta Dalmácia jogát. Azonban azt, egy hazaáruló magyar, gróf Balassa javaslatára nem Magyarországhoz, hanem az osztrák örökös tartományokhoz kebelezte be. A magyar Országgyűlés évtizedeken át szorgalmazta Dalmáciának az országhoz csatolását -- sikertelenül. A kiegyezés során nem feszegette ezt a kérdést, nehogy veszélyeztesse a kiegyezést. Trianon után rendezte véglegesen a kérdést: a délszlávoké lett.

Fiume a zárai szerződés óta mindig is hozzánk tartozott. Viharos történetének az ismertetésére – sajnos -- nincsen módunk. Mégis megemlíthetjük, hogy a város „Indeficienter” – magyarul „rendíthetetlen” jelszavához illően annyi hűséget tanúsított hazánkhoz, az idegen, főleg horvát elnyomás idején is, hogy részünkről valóban kiérdemelte a szebbnél szebb beceneveket, mint „a magyar Szent Korona gyöngye”, a „Magyar Korona fenyves boglára”, vagy „Fiume, a fidelissima”. Mária Terézia Fiumét 1779. április 23-án kerületével együtt, mint közvetlen testet Magyarországhoz visszakebelezte. A város részére kormányzót rendelt, Majláth József személyében, aki 1776. október 21-én az osztrák intendatúrától a várost át is vette. A következő szomorú évtizedek alatt folyó meddő és arcátlan viták az osztrák kamarilla által támogatott horvátok részéről, mégsem tudták megakadályozni a kikötő áruforgalmának a növekedését. Pedig ezt még nagyban akadályozta is az osztrák vámrendszer. Például a fiumei cukor Bécsben olcsóbb volt, mint Fiumében. Tízszer 250 %-kal volt előnyben Fiumével szemben. Mindennek ellenére azonban Fiume áruforgalma így is 4 700 000 forintot jövedelmezett. A Kárpát-medence és Fiume között 1673-ig az 1803-1819 évben Károly város és Fiume között épült „Lujza” út volt a főútvonal. Ezen két ló 20 mázsa terhet tudott húzni. Lassan alakulni kezdtek magyar társaságok. I. Ferenc 1800-ban adta ki szabadalmi diplomáját az első magyar tengerhajózási részvénytársaság, a „Societas Navalis Hungarica” részére.

Napóleon 1804-ben megsemmisítette a Német-Római Birodalmat. I. Ferenc

királyunk alól kicsúszott a császári talaj. Kínjában 1806-ban felvette házának, az úgynevezett „Oszták Ház”-nak (Domus Austriaca) császári címet. Így lett „címzetes” császár. I. Ferencnek elég sok baja akadt a pánszláv mohósággal, a már akkor minden erővel terjeszkedni akaró oroszokkal, mert például 1806-ban Senjavin tengernagy megszállotta Cattarot, ahonnan Bécs csak pár év múlva tudta kiebrudalni. Ennek a pánszláv aknamunkának az eredményeként romlott el az addig kiváló magyar-horvát viszony. Így azután a bécsi kamarilla által jogtalanul kinevezett horvát bán, Jellasic elfoglalta Fiuménkat és bevonult hazánkba is. Bár honvédek innen hamar kiverték, de ezzel meg is indult az 1848/1849. évi szabadságharc. Kormányunk a tengeren is harcolni akart az ellenséggel, ezért az „Implacabile” brigget Londonba küldte felszerelés céljából. Ott azonban az imperialista angolok az imperialista osztákoknak akarván segíteni, a hajót elkobozták.

Ennek előtte Mária Terézia patense végül is csak az 1807. évi IV. tc.-ben nyert szentesítést, amely leszögezte, hogy „Fiume város és kikötője az országhoz tartozónak tekintetik”. Persze, a napóleoni imperialisták megszállták a várost és bekebeleztek az Illír királyságba. Ebből Nugent tábornok ugyan kiszabadította, de csöbörből-vödörbe, a várost ismét az oszták örökös tartományokba osztották be. Az óriási nemzeti felhőrdülés hatására azután az 1827. évi XIII. tc.-et ezzel a szöveggel szentesítette I. Ferenc: „Az országnak Szlavónián túli, magyar tenger melléknek (litorale hungaricumnak) nevezett részeit... Ő Szent Felsége az ország Szent Koronájához visszacsatolja”.

Az új kormányzó, Ürményi József 1823-tól elkezdhetette a kikötői partfalak, a hullámgátak és a vesztegzár építését. 1833-1853-ban megépült a kikötői Ferenc kórház, amelynek megnyitására Zeitz katonakapitány „kórházavató valcert” írt, amelyet Ürményi kormányzónak ajánlott. A kikötői forgalom is kezdett növekedni. 1826-1829-ben 60 000 tonna hagyta el a kikötőt. Az 1836. évi XV. tc. a vasút főirányait Fiume felé szabta meg. A kikötőben ezután csak karbantartási munkák folytak, amelyeket Kecskés vezetett. Egyébként Fiume-Vukovár vonal terveit is ő dolgozta át.

A jogfejlődésről az új váltócsőd stb. törvények tesznek tanúságot. A tervezett vasút tekintetében Széchenyi ugyan tett javaslatot, bár szívesebben látta volna a kelet felé irányuló kereskedelmünket a Dunán át, mert jó előre megérezte a délszláv veszélyt. Kossuth pedig 1846-ban az ipartestület „Hetilap” nevű újágában írta szállóigévé vált híres szavait a vasút védelmében: „Tengerhez magyar! Homokod porából és fekete sarad ragadalmából! El a tengerhez!”

1647 szeptemberében István nádor m. kir. herceg az oszták főherceg megkezdte a kikötő régen tervezett kiépítését. Magyar nevű hajók születtek ekkor: „István főherceg”, „Báró Vay Miklós”, „Gróf Apponyi György”, stb. A hajótulajdonosok örömmel 1846-ban Buda városának ajándékozták „Buda” nevű hárommárbocos bark-hajójuk képét. Sajnos, ez a II. világháborúban elpusztult. Végül is a bécsi kamarilla nagy szerelmese, Jellasics elfoglalta Fiumét. Hazánkba is betört, el is páholták, de ezzel megindult a szabadságharc is. Az orosz túlerő beavatkozása folytán bekövetkezett tragikus elvesztése után megszűnt a magyar állami önállóság. Elveszett egész tengerpartunk és az oszták-birodalomba csatolása után ott is virult a Bach-korszak. Az 1886. évi königgrätzi csatavesztés után I. Ferenc József kénytelen volt kezét nyújtani a magyaroknak és Deák Ferenc bölcs javaslatait elfogadva létrejött az 1867. évi úgynevezett „kiegyezés”. Bár a következő, az 1868. évi XXX. tc. az úgynevezett „magyar-horvát kiegyezés” hihetetlen nagyvonalúsággal teljesített minden horvát kívánságot (erről már megemlékeztünk), mégis ezután is mindent elkövettek a horvátok Fiume megszerzésére.

A kiegyezéssel megnyílt a lehetőség hazánk részére a nemzetközi forgalomba való bekapcsolódáshoz. A horvátok közben szemtelen közjogi vitákkal húzták Fiume átadásának a napját. Végül maga Ferenc József is megsokallta a huzavonát és 1870. július

28-án kelt rendeletével a kérdést egy provizóriummal oldotta meg, amely – jellemzően! -- az első világháború végéig érvényben volt. Hatósági mérnökeink elkészítették kiépítési terveit. A minisztérium ezeket a marseillei kikötő tervezőjével, Pascal főmérnökkel vizsgálhatta felül. Mivel a terveket Pascal rendben találta, az 1871. évi XIX. tc. elrendelte a tervek végrehajtását. Elkészült az új kikötő, a forgóhid, a naszádkikötő. 1882-re lett készen az óriási farakodóhely. Mivel ebben az évben 20 tonna kőolaj is érkezett, el kellett készíteni a kőolajkikötőt is, amely 1883-ban lett kész. Az egész ekkor már másfélmillió forintba került, de a vám- és fogyasztási adóból ez az összeg egy év alatt visszatért. 1873. november 14-e óta már vasúton lehetett eljutni Fiuméba. A kikötő további fejlesztése is szükségessé vált.

Haynal Antal terveit fogadták el. A makói születésű kiváló szakember neve összeforrott a kikötő építésével. Ennek élén állott haláláig. A hullámgátakat meghosszabbították – mégpedig időre -- pedig ezek alapozása 40 méteres mélységben történ és 25 000 kg színezüstbe került. Előkikötők készültek és megépült egy szárazdokk és egy fénytorny, amelynek fénye 18 tengeri mérföldre (35 km-re) volt látható. 1890-ben készen lett a kikötő villamos világítása, megépült a szabadkikötő (punto franco) és 42 km hosszú tűzjelző berendezés. A bergudi hajóépítő-telep részére egy külön medence épült 21 303 m² nagyságban és egy 80 m széles, 100 m hosszú sólya. Utóbbit Ferdinánd Lajos és Scharbert Gyula építették. Scharbert tervei alapján ezen a sólyán épült „Szent István” csatahajónk is. A kikötő ekkor már 54 hektár vízfelülettel, 60 feltöltött hektár területtel büszkélkedhetett. Vágányhálózatán 5 600 vasúti kocsi közlekedhetett egyszerre. A kikötő 26 nagy gőzöst és 40 nagyvitorlást vehetett fel. Az építéshez felhasználtak 22 447 000 tonna kő- és felhányó anyagot, 139 945 m³ mesterséges zömöt, 25 000 m² cementbetont és közel 100 000 m² köveget készítettek el. Megépült 17 tárház és 12 fabarakk, 1 gabona-elevátor 1 000 vasúti kocsi rakománybefogadó képességgel. A kikötő jelentőségét mutatja, hogy míg 1871-ben 165 000 tonnát tett ki a tonnaforgalom, ez 1913-ban már 2 096 800 tonnára nőtt!

A város kikötőjével versenyezve fejlődött. Felépült a kormányzói palota, a világ első torpedógyára, a „Magyar Tengeraltjáró Gyár”, amely még a dán haditengerészetnek is szállított tengeraltjárókat! A 20. század elején már volt négy óvoda, tizennégy elemi iskola, három polgári, egy felsőbb leányiskola, egy felső kereskedelmi tanintézet, egy főgimnázium, a M. Kir. Tengerészeti Akadémia és a Cs. és Kir. Haditengerészeti Akadémia. A magyar nyelv tanítása mindjobban elterjedt. Legfőbb szónoklója Császár Ferenc tanár és költő, Fiume patriciusa volt. A városi könyvtárban 16 000, a M. Kir. Tengerészeti Hatóság épületében 5 000, a haditengerészeti akadémiában 3 000 könyv állott az olvasni szándékozók rendelkezésére. Megemlíthetjük még, hogy Fiume patriciusai nagyon büszkén viselték a díszmagyart!

A hajózás fejlődésére jellemző, hogy míg 1871-ben 1 gőzös szerepelt a nyilvántartásban, 1891-ben már 38, 1917-ben pedig már 801 hajót mutatott ki a M. Kir. Tengerészeti Hatóság évkönyve. Ekkor már 10 komoly hajózási vállalat működött. Hajóik ellátták az áruforgalmat a Földközi-tenger, az északi-tengerek területén, a dél-amerikai forgalomban, sőt, 1914-ben már megindult az ausztráliai forgalom is. Hajóink látták el a postaszolgálatot Nyugat-Európába és Dél-Amerikába. Személyhajózásunk ellátta az Adria egész keleti partját, sőt, még Olaszország felé is tartott fenn járatokat.

Ebbe a virágzó jólétbe vágott bele az I. világháború villáma. 1918. november 4-én az olaszok elfoglalták Fiumét. A trianoni békeparancs következtében tengerészetünk vesztesége kerekén 11 millió kg színaranyat tett ki, nem számítva azokat az óriási összegeket, amelyeket nemzetünk ennek a hajózásnak a fellendítése érdekében fektetett be, mint pl. vasutakat, gyárakat, stb. a Fiumét megszálló olaszok Fiuméból és a horvátok Susakból kirugdostak minden magyart. A szerencsétlenek pedig pénz, állás és hajó nélkül gyarapították annak a másik milliúnak állás, lakás és megélhetés nélküli magyarnak a számát, akiket a többi utódállam utasított ki ősi hazájából, mert

magyar volt. A történelem kereke pedig forgott tovább. Ezt a mai néző ma is megállapíthatja, nem is nagyon eredménytelenül. Már ami a sok könnyet, fájdalmat és mártíromság soha nem látott mértékét illeti...

A kölnigräzi vereség után a Habsburg tartományok kiestek a német Bundból. Amennyiben az Osztrák Ház nagyhatalmi helyzetét továbbra is meg akarta tartani, I. Ferenc Józsefnek nem maradt más választása, mint a magyarságnak Deák Ferenc által kinyújtott békejobbát elfogadni. A mind bölcsőbb uralkodó felismerte, hogy az összes szláv és oláh a Birodalom széttöbbszörítésére törekszik, azaz centrifugálisak és egyedül a magyarság centripetális érdekű. Így jött létre a magyarság szuverenitását visszaadó 1867. évi XII. tc., ismert nevén: a „kiegyezés”, egyfelől Magyarország, másfelől (mivel osztrák császárság nem létezett) „a birodalmi tanácsban képviselt királyságok és tartományok” között. A magyar kormány véget akart vetni a horvátokat teljesen hatalmába ejtő pánszláv agitációnak és hihetetlen jóhiszeműségében, a horvátokkal közös egyetértésben megalkotta az egyedülállóan nagyvonalú 1863. évi XXX. tc.-et. Ez olyan jogokat biztosított Horvát-Szlavon-Dalmát országnak, amilyenekről ma, az „emberi jogok” hamis pátoszú deklarációja idején az elszakított magyarok nem is álmodhatnak. Hét vármegyét ismertünk el Horvátországhoz tartozónak. Akkora területet, mint mai országunk 1/3-a. Mégis, például a Szent László alapította zágrábi püspökségben ülő Strossmayer püspök merészelte betiltani a magyar himnusz énekését a mi fiúink dómunkban, Szent István napján! Vagy például Jellasic szobrát úgy állították fel, hogy kardjának hegye hazánk felé mutatott.

A kiegyezéssel megszületett a világ egyetlen, nem imperialista, senkitől semmit nem követelő, csak az önmaga életét védő nagyhatalom: Ausztria-Magyarország. Tengerészete, a császári és királyi osztrák-magyar haditengerészet lobogója alatt utazott I. Ferenc József a szuezi csatorna megnyitására 1869-ben, amely utazása során a Szentföldet is meglátogatta. Szűkre szabott lehetőségeink – sajnos – nem engedték meg, hogy haditengerészetünk fegyvertényeit bővebben ismertessük. Ezért inkább ennek a fegyvernemnek az életéről, minőségéről szólnunk pár szót.

Az új nagyhatalomban mindkét birodalmi fél megtartotta szuverenitását, de közös, szabad elhatározással közös ügyekké nyilvánították a kül-, a pénz- és a hadügyet. Utóbbiba természetesen a haditengerészetet is beleértve. A kiadásokat a két parlament által választott ügynevezett „delegációk” állapították meg egy kvóta szerint. Ez részünkre 30 %-ot tett ki. Hadi fő kikötőnk Pula lett, a kisebbik Cattaro. A hajók az osztrák fél területén épültek (Trieszt, Pilsen). Ezért abból semmi hasznunk nem származott. Ezért a negyedik csatahajó (a „Szent István”) építéséhez csak akkor járultunk hozzá, ha az hazánkban, a fiumei Ganz-Danubius hajógyárban épül. Az osztrák irodalom még ma is bosszúsan emlegeti, hogy a magyarok az egész Monarchia pénzén akarták iparukat fejleszteni. Mintha az előző 15 csatahajó nem az egész monarchia pénzén épült volna az osztrák és a cseh ipar érdekében!

Haditengerészetünk szempontjából Fiume fontos szerepet játszott. Ingyen adott telkünkön épült a Cs. és Kir. Haditengerészeti Akadémia. Nyelve német volt. A horvát nyelv tanítása kötelező volt és „jellemzően!” a magyar nyelv csak fakultatív. Fiaink német utálatból inkább a M. Kir. Tengerészeti Akadémiába iratkoztak, ami által a haditengerészetben a magyar tisztek száma alig növekedett, míg az osztrák és szláv tiszteké állandóan nőtt.

A tisztikar 3%-a, a legénység 20,4%-a volt magyar. Ezért a szlavofil osztrák és szláv tisztekkel szemben nehéz volt a magyarok helyzete. Megemlítjük, hogy az országos kiállításra a „XVI” sz. torpedó-naszádunk Roeder fregattkapitány parancsnoksága és Ferenczi Béla I. tisztségével a Dunán át feljött Budapestre, sőt, Bécset is meglátogatta.

A fent említett viszony különösen rosszábbodott, amikor a magyargyűlölő Ferenc Ferdinándot (szép trónörökös!) tengernaggyá nevezték ki, holott soha nem volt

tengerész. Egyik levelében írta: „Magyarországon a monarchia-elv pusztulása és a zsidók meg a szabadkőművesek uralma látható”. Vagy például Conrad vezérkari főnöknek írta: „A tisztek fizetése kicsi, mert győzedelmeskednek a szocialisták, a zsidók és a magyarok”. Leger bécsi polgármesternek még a szabadkőművességet is megbocsátotta, mert hazánkat „Judeoungarn”-nak, Budapestet „Judapestnek” nevezte. Az 1910-ben Mexikóba küldött „Kaiser Karl IV” parancsnokának, káoszjakabfalvi László Elemér fregattkapitánynak megtiltotta, hogy az úton akár egyetlen magyar szó is elhangozzék! Bárá Sterneck tengernagy alatt 1896-ban vízrebocsátott csatahajó kapott először magyar nevet. „Budapest”-re keresztelték.

A flotta altiszti állományát főleg a hadsereg szláv altisztjeiből egészítették ki. Ezek Ferenc Ferdinánd mögé bújva lettek mind szemtelenebbek a magyarokkal szemben. Pl. a „Szent István” csatahajón a cseh törzshajómester megkérdezte Pintér Ferenc negyedest, hogy mit jelent a MÁV? Ő vigyázállásban jelentette: „Magyar Állam-Vasutak”. Egy frászt – mondotta a nagyúr: „Mátyárok Ásziába Fizza!”

Pár szót mégis kell szólnunk a flotta háborús szerepéről. Tengerpartunkat megvédte minden ellenséges támadástól. Tökéletesen biztosította egész tengerparti közlekedésünket. Tengeralattjáróink elsüllyesztették az angol-francia egyesült hajóraj és az olasz flotta legnagyobb csatahajóit. Nem is jelent meg többé egységük az Adrián. Tűz alatt tartották az olasz partokat, amivel megakadályozták az olasz hadsereg felvonulását ellenünk. Dunaflottillánk Wulff Olaf sorhajóhadnagy parancsnokságával semlegesítette a belgrádi erődöket. Így csapataink be tudtak hatolni Szerbiába és el tudták foglalni. Wulff monitoraival végrehajtotta a nautikai csodát: a vízből csak pár centiméterre kiálló, édesvízre berendezett gépeivel átkelt a viharairól híres Fekete-tengeren, megszállta a dél-orosz kikötőket, biztosítva így kiéhezett hazánk részére az ukrain gabona behozatalát.

Szólnunk kell még a szláv szabotázsokról. A háború kitörésekor csatahajóink lögyakor-latra futottak ki. Az első ösztűz után 30.5-es hajóágyúinkat nem lehetett többé használni. A lövedékek hüvelyét olyan rézből készítette a Škoda gyár, hogy ezek az első lövéssel megolvadtak, de nyomban meg is merevedtek. Az ágyúzárat nem lehetett többé kinyitni. Az ágyúkat Pilsenbe kellett küldeni, hogy kifűdják. Ez milliókba került! A „Szent István” vízrebocsátásakor szétkapcsolták a horgonyláncot. Az ostorként csapódó lánc meg is ölt egy horvátot. A „Novara” cirkáló próbameneteit szabotálták, ami szolgálatba állítását jelentősen késleltette. A cattaroi „láadás” után leváltott szlovén Njegovan tengernagy flottaparancsnok utódául a király a német tengerészeti vezérkar határozott kívánságára, mint a legalkalmasabbat, Horthy Miklós ellentengernagyot nevezte ki. A kívánságot maga II. Vilmos császár közvetítette. Horthy ezáltal rangban 17 tengernagyot ugrott át. Mivel a haditengerészetben sohasem fordult elő, hogy egy lobogósiszt átugorjon egy másikat, az esemény olyan megdöbbenést váltott ki, hogy a király kénytelen volt egy külön parancsban magyarázkodni. A flottába új szellem költözött. Az olaszok félni kezdtek.

Csapataink elfoglalták Szerbiát és Montenegrót. A horvát-dalmát tengerpart ellátása óriási feladatot jelentett. Kereskedelmi tengerészetünk ezt a tengerpartot ivóvíztől kezdve élelmiszerrel, iparcikkal, egészségügyi kellékkel ellátta, beleértve a személy- és postaszállítást is, négy és fél éven át tengeri úton. Ennek a szolgálatnak a legtömörebb összefoglalását dr. Csonkaréti Károly írta meg. Eszerint a gőzöseink összesen 3 866 oda-vissza utat teljesítettek, 2 198 435 tonnát és a kórházhajók 128 762 sebesültet szállítottak.

A szövetségesek az otrantoi szorosban zárat építettek, hogy megakadályozzák tengeralattjáróink kifutását a Földközi-tengerre. Ezt a zárat Horthy sorhajókapitány a „Novara”, a „Saida” és a „Helgoland” cirkálóval 1917. május 15-én áttörte. Így tengeralattjáróink kifuthattak a Földközi-tengerre, ahol szövetséges hajókat süllyesztettek el. A zárat ezután rendkívül megerősítették. 1918-ban Horthy

ellentengernagy ezt a zárat a nagy csatahajókkal akarta megsemmisíteni. Az egész támadás egyik legfontosabb tényezője a titoktartás volt. Június 9-én elsőül a „Viribus Unitis” Horthy lobogójával és a „Prinz Eugen” futott ki. Rövidre rá a „Tegetthoff” és a „Szent István” következett volna. A szabotőrök azonban a „Szent István” előtt nem nyitották ki a kikötőzárat, ami többórás késést okozott. A tengeren a hajó főgépeibe szórt homok következtében a hajó csak körülbelül 10 tengeri mérfölddel tudott haladni. Ez a késés tette lehetővé, hogy az olasz „MAS XV” a „Szent István”-nal találkozzék és torpedóval elsüllyessze. Ezáltal az egész terv nyilvánossá vált, ezért Horthy az egész vállalkozást leállította. Az árulás már ekkor nyílt titok volt. Az osztrák parlamentben interpellált dr. Mühlwert szocialista képviselő szerint „katonai titok elárulása játszott szerepet...”. A „Szent István” túlélőinek a sorsa szintén jellemző a szláv szabotálókra. A körülbelül 700 fő túlélőt kisebb egységek Sebenicoba (ma Šibenik) vitték és ott a bójára kötött „Pola” szeszehajó keskeny vasfedélzetére meztelenül, étlen-szomjan, fedél- és takaró nélkül kirakták, majd nyolc napig őket „ottfelejtették”. Az embereken már egy-két nap múlva megjelentek a felfekvések, a depressziók, izomgörcsök, hallucinációk. Morogni kezdtek, szitkozódni. Lázadás előjelei mutatkoztak. Ezt is akarták elérni az illetékes szláv parancsnokok, aljasan, „nemtevés”-sel. Keil, a király szolgálatára rendelt tengernagy nem fogadta el a minisztérium jelentését, mert nem tárgyalta az árulás és a szabotázs kérdését. Bűnügyi vizsgálatot rendelt el. A vétkesek azonban megúszták, ui. közben bekövetkezett az összeomlás.

A kommunistának beállított és propagált legnagyobb szláv szabotázs megcáfolhatatlan bizonyítéka Method C. Koch (később jugoszláv tengernagy). Koch mint cs. és kir. fregattkapitány – jellemzően – 1917-ben a Jugoszláv Nemzeti Tanács honvédelmi biztosaként működött, árulóként. Beszédéből idézünk: „A délszlávok és a csehszlovák testvéreik legnagyobb erőfeszítése ellenére sem mutatkozott látható eredmény... 1917. október 4-én a „XI” számú torpedónaszádot kizárólag délszláv és csehszlovák személyzetének sikerült átvinnie az ellenséghez... a mieinknek és a csehszlovákoknak sikerült Cattaróban lázadást szervezni, hogy az egész hajóhadosztályt átvigyük az ellenséghez. A magyarok és a németek rájöttek, a lázadás megghiúsult.” Az uralkodó kivette a hadbírószági tárgyalást a haditengerészet illetékességéből és az eljárás lefolytatására a tengerparti erődök hadbíróságát utasította. Az öt legfőbb vezetőt – mindannyian szlávok voltak – kivégezték. A halálos ítéleteket az erődök parancsnoka, Gusseck altábornagy írta alá. Jellemzően a hazájukat gyűlölő, magyarul beszélő ellenségeink hazug propagandájára, terjesztették, hogy például Horthy „Cattaro hőhéra” megtizedeltette a lázadókat. Lássuk még tovább Kochot: „Liška, megbízható csehszlovák ezredes körülzárt a kikötőt... Cicoli tengernagytól kikényszerítette a kikötő átadását... Szolgásgunk szimbóluma (t.i. az osztrák-magyar hadilobogó) eltűnt az Adriáról... megélhettük ideáljaink megvalósulását háromnyelvű szerb, horvát, szlovén nemzetünk felszabadulását!” Ehhez csupán annyit tudok hozzáfűzni, hogy a horvátok nem élvezték ezt a felszabadulást! A szláv lázadás logikai bizonyítéka az is, hogy míg a flotta légénységének 48,9%-a volt szláv, a 396 vád alá helyezettnek 60%-a volt szláv!

Végül döntő bizonyítéknak kell tekintenünk még a csehszlovák antifasiszta szövetség által 1948-ban, a lázadás 30. évfordulóján kibocsátott és csak a szlávoknak adományozott azt az emlékérmét, amelynek a felirata nem „kommunista”, hanem „Nemzeti ellenállás az Adrián”. Horthy flottaparancsnok az uralkodó utasítására a haditengerészetét átadta a jugoszláv nemzeti tanácsnak, azzal a kikötéssel, hogy az egyes nemzetiségek részére a rájuk eső hányadot biztosítsák. Ebből persze nem lett semmi, mert a győzők arra hivatkozással, hogy hadihajóink az ő hajóikat elsüllyesztették, elvették nemcsak hajóinkat, egész tengerpartunkat, egész hadi és kereskedelmi tengerészetünket és az ezekhez tartozó parti létesítményeinket kb. 2 millió kilogramm

arany értékben. Mivel azonban a magyarság részaránya a flottában csupán 30% volt, tőlünk csak ennek az értéknek körülbelül 1/3-át követelhatték volna, körülbelül 650 000 kilogramm színaranyat. A többi az egyéb nemzetiségeknek, főleg a szlávoknak kellett volna fizetniük! Ők azonban ezt az értéket nem fizették, hanem kapták, amely a mi népünknek verejtékes áldozata révén jött létre.

Epilógusként megállapíthatjuk, hogy teljesen jogos, erkölcsös és igazságos háborút folytat az, aki életét védi. A győzők hazánkat megsemmisítették. Harca pedig jogos, erkölcsös és igazságos volt. Az erkölcstelen békediktátumok „eredményét” azóta is élvezzi a világ.

Dicsőséges, soha le nem győzött haditengerészetünkről a velünk szemben mindig is ellenséges érületű franciák haditengerészeti szaklapja a „Colls Bleu” 2088-as júliusi és augusztusi száma 1990-ben írta: „Az osztrák-magyar haditengerészet négy évnél hosszabban dacolt a világ három legnagyobb tengeri hatalmával; harcolt elhatározottan, bátorsággal és becsülettel, ami által kivívta ellenségei nagyrabecsülését és elismerését.”

Felhasznált irodalom

1. Vitéz Bornemissza Félix – Dr. Bartos Dezső: Magyarország és a Tengerhajózás. A Kikötő- Tengerhajózás kiadása, Budapest, 1942
2. Borovszky Samu és Sziklay János: Fiume és a Magyar Horvát Tengerpart. Magyarország vármegyéi és városai c. sorozatból. Budapest, „Apollo” Rt.
3. Brunner Vilmos: A magyar tengeri közlekedés fejlődése és szerepe Magyarországon gazdasági életében. Doktori értekezés. Budapest, 1931
4. v. Csaplovics, Johann: Gemälde von Ungarn. Pesth, 1829, Verlag von E. A. Harleben
5. Dercsényi Dezső: Nagy Lajos kora. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda
6. Gonda Béla: A magyar tengerészet és a fiumei kikötő. Budapest, „Pátria” Rt. 1906
7. Hóman Bálint – Szekfü Gyula: Magyar Történet. I-V. kötet Budapest. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda
8. Juba Ferenc: A magyar tengerészet és Trianon. Nemzeti Történelmünk II. Dokumentumkötetben – Trianon forrásai I. Kaposvár, 1994
9. Kádár Ferenc: A magyar tengeri kereskedelmi hajózás története. Műszaki Történelmi Sorozat, Gépipari Tudományos Egyesület, 1968
10. Kereskedelmi Tengerészet 1941-1943 évfolyamai
11. Leidenfrost Gyula: Kék Adria. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 23 605
12. Lloyd's Book of Ports and Shipping Places. London, The Corporation of Lloyd's 1937
13. Márki Sándor: Magyar uralom az Adrián. Magyar Adria Könyvtár. Első sorozat 6. Budapest, 1915. A Magyar Adria Egyesület kiadása
14. Miklósy Zoltán: A magyar királyi hajóhada a középkorban. Budapest, 1934. Kovács és Szegedi Könyvnyomdája
15. Pártos Szilárd: Magyarország közlekedésügye – 1937. Budapest, Pallas Rt.
16. Pór Antal: Recenzió dr. Meyer Gotthold Alfréd: Szent Simon ezüst koporsója c. könyvéhez. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, Századok, 1895. 372. oldal
17. Magyarország – Singer és Wolfner Kalauz Könyvei. Budapest, 1896. Singer és Wolfner Kiadása
18. Somogyi Ferenc: Küldetés – A magyarság története. II. kiadás. Kárpáti kiadó, Cleveland, 1973
19. Szabó László: Magyar Balázs hadjárata Veglia szigetén. Magyar Adria

Könyvtár, 4. sz. Kiadja a Magyar Adria Egyesület

20. Szalai Béla: A fiumei vasút keletkezése. Budapest, 1928. Élet Rt.

21. Teke Zsuzsa: A velencei-magyar kereskedelmi kapcsolatok a 13-15. században. Akadémiai Kiadó 1979

22. Wenczel Gusztáv: A Frangepánok Magyarország történetében. „Századok” 1890. 193-216 és 289-310 oldal

23. Gr. Wilczek Ede: Magyar Tengerészet az Anjou korban. Századok 1895, III. füz. 205-217. old. IV. füz. 301-316. old. V. füz. 422-440. old. és VI. füz. 507-522. old.

24. Zsuffa Sándor: Adatok a középkori magyar tengeri haderőről. Magyar Katonai Szemle, 1940. évf. 797. old.

A szerkesztő megjegyzése

Kapitány Juba Ferenc ezt a dolgozatát egyesületünknek 2005. november 2-i dátummal írta. Kérésünket, hogy a jegyzeteket a szövegben helyezze el, földi életében már nem teljesíthette. REQUIÉSCAT IN PACE!

MARTON SZABOLCS (SZEGED)

A honfoglalók itala és harcmódora a Taktika szerint

A tej talán Belső-Ázsiában volt a legfontosabb táplálék és ma is az. A kopár mongol, kazah stb. pusztákon nincs más lehetőség, mint az állattenyésztés. A felsivatagos területek meglepően jó fűvet teremnek a lovak számára. Emiatt az itt élő népek évezredek óta a kancatejjel élnek. (Természetesen vannak birkáik, kecskéik is.) A lótejnek ráadásul megvan az az előnye, hogy magas a cukortartalma (laktóz), emiatt könnyen alkoholos erjedés váltható ki benne. Ezt az erjedt kancatejet nevezzük kumisznak. Fontos megjegyezni, hogy a kefir és a joghurt is ilyen erjedés következménye (a kettő között a különbség az oltóbaktériumokban keresendő), csak ezek tehéntejből készülnek, a tehéntejnek pedig alacsonyabb a cukortartalma, ezért ezeknek az ereje is gyengébb. A kumisz 1,5–3%-os alkoholfokkal bír, az erjedés idejétől függően, míg a kefir csak 0,4–0,8% alkoholt tartalmaz. A kumisz elkészítése roppant egyszerű, ugyanis a kifejt kancatejet egy börtömlőbe kell csak tenni és jó pár órán át a napon hagyni, esetleg rázogatni, kavarni, hogy a forrás hamarabb beinduljon. A kiforrás gyors, kb. 6 napig tart, ezért adtam meg változó értéket a kumisz erejéhez.

A sors durva ironiája, hogy a tejivásra kényszerített belső-ázsiai nomádok nagy része laktóz-allergiában szenved. Vagyis frissen nem ihatják a tejet. Emiatt nekik mindenféleképpen fel kell dolgozniuk kumisszá a kancatejüket, ahogyan már időtlen idők óta teszik is.

Nagyon érdekes kérdés, hogy a honfoglaló magyarok vajon kumiszivók voltak-e? A kutatók jelenleg úgy vélik, hogy igen. Elvégre nagyon sok lovuk volt őseinknek, és hatalmas pusztákon éltek hasonlóan például a mongolokhoz. Azonban a hasonlóság itt véget is ér. A magyarok Etelköze másféle fűvet nyújtott az állatoknak, mint a mongol puszták. A magyaroknak bizony sok szarvasmarhájuk is volt. A lóállomány elsősorban harcra kellett. A magyarok ismerték a bort és a sört, ez utóbbit bizonyosan ők is előállítottak. Az is nagyon fontos, hogy a magyarok nem allergiások a friss tejre (egészen pontosan állítólag a jelenlegi népességünk 14%-a érzékeny csak erre). Tehát nekik kevés okuk lett volna a kancatejet megerjeszteni.

Végezetül az írott források sem tudnak a honfoglalók kumiszivásáról. A lóhúsevés több helyen is előkerült, de a kancatejet nem említette senki. A lóhúsevés a honfoglalástól napjainkig szokásban volt a Kárpát-medencében, de a lótejről egyszerűen nem tudunk. Legutolsó érvem pedig az, hogy a magyarok előtt a Kárpát-medencét elérő nomád csoportok sem ittak kumiszt. Nem tudjuk az itt élő szarmatákról, hogy lótejjel éltek volna, utánuk az ideérkező hunokkal kapcsolatban egyenesen arról értesülünk, hogy bort, illetve árpa- és méhsert ittak. A Kárpát-medencében letelepedő avarokról csak a borkedvelésükről maradt fenn adat és egyetlen bizánci szerző sem jegyezte fel, hogy milyen furcsa italaik lettek volna ezeknek az avaroknak. Tehát a magyarság előtt ideérkező népek tudomásunk szerint egyáltalán nem éltek kumisszal. A dolgot még érdekesebbé teszi, hogy a 13. században megérkező kunok sem fogyasztották az erjesztett kancatejet, erről

tanúskodik az 1300 táján kiadott Codex Cumanicus. Eszerint 3-féle itala volt a kunoknak: édes tej, csípős tej (szó szerint yogurt) és bor. Elméletem szerint tehát a keletről érkezők, ahogy egyre jobb földrajzi körülmények közé értek, úgy hagytak fel fokozatosan a kumiszivással és tértek át a borra, sörre. A magyarok, illetőleg előttük és utánuk az összes Kárpát-medencébe érő nép esetében így történhetett.

A magyar kumiszivást egyetlen egy forrás támaszthatná alá, ez pedig Bölcs Leó Taktikája. VI. (Bölcs) Leó (886–912) Taktika című műve a hagyományos fordítás szerint így szól a magyarok tejivásáról:

„Követi őket nagy csapat ló, mén és kanca is, részint táplálékul és tejivás végett, részint pedig sokaság látszatának keltése végett.”

A bizánci császárról, Leóról tudjuk, hogy a gyakorlatban szerzett harci tapasztalatokat a nomádokkal kapcsolatban, így az ő műve különösen fontos számunkra. Az is bizonyos, hogy Leó a Maurikiosz császárnak tulajdonított Stratégikonból vette át műve nagy részét, így például a magyarokról (türkökről) írt fejezeteit is. Darkó Jenő mutatott rá arra, hogy a Stratégikonhoz képest Leó császár a fenti idézetet kibővítette, ugyanis az eredetiben csak a 'részint táplálékul' kifejezés szerepelt, míg Leónál már a 'részint táplálékul és tejivás végett' leírás szerepel. Feltehetőleg személyesen is látta, hogy a harcosok nem csak eszik a lóhúst, hanem a lovak tejét is isszák.

Milyen következtetéseket lehet ebből levonni? Pusztán a fenti idézetből csak annyit, hogy a honfoglaló magyarok katonai akcióik során megitták a lótejét (is). Hogy ezt megerjesztették-e, arról nem szól a forrásunk és nem is annyira valószínű ez a változat. A kumis megerjedése ugyanis napokig eltart és addig is inni kell valamit. Azt nem tételezhetjük fel, hogy a harcosok fejenként jó pár börtömlőnyi különböző erjedési stádiumban levő kumis-szal lovagoltak volna. Sokkal valószínűbb, hogy adott esetben akár egyfajta félig kész (félig kierjedt) kumiszt fogyasztottak, illetve más szeszesitalokat zsákmányoltak. Természetesen azt sem hihetjük, hogy nem ismerték az erjedt kancatejet, csak valószínű, hogy a hadműveletek közben elsősorban nem ezzel foglalatzkodtak (a kumiszhhoz megfelelő hőfok, kavargatás kell). Véleményem szerint a katonai akciók során történő lótejivás csupán kényszermegoldás volt. (Ez kicsit ahhoz hasonlítható, mint a mai modern kommandósok dzsungelbeli sáskaevése.) Attól, hogy harci helyzetben sok mindent megesszik-iszik az ember, azért még nem feltételezhető, hogy otthon is azt fogyasztja a békés mindennapokban. Az is nagy kérdés, hogy a honfoglaló magyarságnál mennyire volt jellemző a tejallergia, ugyanis a belső-ázsiai népekre jellemző volt ez az allergia-fajta, tehát paradox módon ezeknek a 'tej-evő' népeknek fel kellett dolgozniuk a tejet, hogy el is fogyaszthassák. A magyarok esetében éppen ezért nem kell feltétlenül erjesztett kancatejre gondolnunk.

A kumis hadi alkalmazása ellen szólhat az is, hogy minél alacsonyabb egy ital szesztartalma, annál könnyebben megromolhat, illetőleg további (vad)erjedés következhet be, amitől ihatatlanná válik a folyadék. Így azután a kumis nem versenyezhetett például a borral.

Bölcs Leó magyarokra vonatkozó fejezeteivel kapcsolatban ráadásul újabban kételyek merültek fel. Pontosabban csak a fentebb általam is közölt rövid idézettel kapcsolatban bukkant fel nagyon komoly kétely! Arról van szó ugyanis, hogy bebizonyosodott: a magyarok hadivállalkozásaikat elsősorban mének hátán folytatták és még így is jelentős számú tartalék ló kellett a málha szállításához.

Vörös István elmélete szerint egyszerűen nem lehetséges, hogy ez a nagy lőtömeg mellett még kanca- és csikóménések is kövessék a magyarokat.⁴⁰ Hadi helyzetben emiatt teljesen lelassult volna a haladásuk, holott a gyorsaság volt egyik fő fegyvere őseinknek. Sokkal valószínűbb, hogy a kancák és a csikók csak akkor követték nagy tömegben a harcosokat, amikor legelőváltás történt, például konkrétan a honfoglaláskor.

Kimondhatjuk tehát, hogy egyszerű hadi helyzetben nem ihattak kumiszt a magyarok. A Taktika hitelet ez nem ássa alá egyáltalán, hiszen a bizánciak honfoglaláskor is láthatták a magyarokat, amikor valóban mindenféle ló és állat követte a hadsereget. Az egyetlen magyar kumiszivásra vonatkozó forrásunk, ahol a kumisz a magyarok jellegzetes italaként szerepel, általánossága vált bizonytalanná, hiszen valószínűleg csak a honfoglalás szűkös éveit ábrázolta Bölsz Leó és nem általánosságban a honfoglaló magyarok életmódját, harcmódját festette le. Nem lehet kétséges, hogy a magyarok hatalmas lovasseregekkel indultak útjukra, elvégre a fegyverzetet, ellátmányt harcosonként lehet, hogy több lóval kellett szállítani. Ugyanakkor egészen biztos, hogy ezek felett nem követték kanca- és csikóménések ezeket a seregeket, mert úgy már kezelhetetlenné vált volna a vonuló sereg nagysága, sebessége lelassult volna. Ily módon viszont az is biztos, hogy a magyarok – lótej hiányában – nem kumiszt ittak, hanem más italokkal (zsákmányolt italokkal) kellett élniük.

Összegzésként azt kell mondani, hogy egyszerre két romantikus elgondolással lettünk szegényebbek. Egyrészt a honfoglaló magyar bizony nem volt az a kumiszt kortyolgató fajta, ahogyan a köztudatban él róla a kép, kizárólag a honfoglalás szűkös éveiben tért visz-sza egy időre ősei italához. Másrészt pedig téves lehet az a szám, amit többen próbáltak már kikövetkeztetni, miszerint a magyarok hadban fejenként akár 5-10 lovat is vezettek magukkal.

⁴⁰ Vörös István: A magyarok hadi ménjei és igavonói az írott források és a régészeti leletek alapján. In: Veszprémy László (szerk.): Honfoglaló őseink. Bp. 1996. 130-134. old. Vörös arra is felhívta a figyelmet, hogy az 55. szakasz fordítása rosszul sikerült. Szerinte helyesen: „Követik őket az állatok [kiemelés tőlem – M. Sz.] sokasága; csikó és kanca-ménések; részint élelem és tejivás végett, részint, hogy sokaság látszatát keltsék.” Így máris más az idézet feloldása! Ezzel már tényleg nem lehet hadi helyzetre vonatkoztatni a szakaszt, csakis a honfoglalásra

RIHMER AURÉL (BUDAPEST)

A magyar királyi hatalom eredete

Történelem szemléletemet két neves professzoromnak, Kállay Istvánnak és Katus Lászlónak köszönhetem. Az elsőtől megtanultam, hogy a történelem vizsgálatakor igen fontos az adott időszak jogrendjének ismerete, míg az utóbbitól négy fontos kérdés szem előtt tartását tanultam meg. Ezen kérdések: a mikor, a hol, a miért, kinek az érdeke? Ezek fényében vizsgáltam a magyar királyi hatalom kialakulásának körülményeit és feltűnt, hogy Szent István (I. István király) és utódainak jogköre nem egyeztethető össze avval a képpel, miszerint Szent István a királyi hatalmat a pápa, vagy a császár akaratából nyerte volna el. Ráadásul a korszakot vizsgálva, példák sora bizonyítja, hogy a pápának nincs joga koronaküldésre -- pl. a cseh hercegek esete --, tehát a pápai koronaküldés körül is jogi probléma merült fel. De akkor, amikor feltettem a kérdést, hogy kinek az érdeke a magyar királyság létrejötte és végignéztam a kor uralkodóinak politikai cselekedeteit, kiderült, hogy a királyi hatalom megszerzése csak egy személynek állt érdekében, mégpedig Szent Istvánnak, míg a többi hatalmi tényezőnek ez inkább ellenére volt.

Ezek után a szakirodalom felhasználásával végignéztam a pápai koronaküldés és a császári koronaküldés melletti érveket. Mátyás Flórián, Pauler Gyula és Karácsonyi János kanonok stb. tudományos vitáján keresztül tanulmányoztam a Hartvik-legendát és azt, hogy az politikai okok miatt hogyan bővült 1172-ben a pápai koronaküldési részlettel és ez által a pápai koronaküldés a jogi helyzeten kívül, a források miatt is miért tarthatatlan. De megtaláltam annak az okát is, hogy miért volt fontos ennek a mozzanatnak a behozatala a magyar köztudatba. A császári koronaküldés vizsgálatához a Századok folyóirat 1932. évi és 1944. évi cikkeit használtam fel, mivel ezek mutatják összefoglalásszerűen III. Ottó politikai életművét, annak vitatott részeivel együtt. Ezen cikkek alapján nem csak a császári koronaküldés, de a császár és pápa közös koronaküldése is cáfolható.

Ezek után megvizsgáltam az ezredforduló magyar jogi állapotát és politikai képét az uralkodó (Szent István) szemszögéből és használt jogaiból nézve, valamint annak nemzetközi elismertségéből nézve is, továbbá, hogy mikor mehetett végbe a koronázás. Itt leginkább Karácsonyi János kutatására támaszkodva eljutok 1001. augusztus 15. és 23. közötti időszakhoz, mikor a források szerint a tényleges koronázás történhetett. Szent István szenté avatásának körülményeiből arra lehet következtetni, hogy a koronázás augusztus 17-én volt, mert 1001-ben akkor volt Nagy-Boldogasszony napja.

És hogyan áll ekkor az európai hatalmi helyzet? 1001 februárjában Róma fellázadt a pápa és a császár ellen, a bajor hadak távol voltak Magyarországtól, Gyula és Ajtony nem számíthatott Bizánc segítségére, mert a bizánci haderő le volt kötve a bolgár és egyéb hadszíntéren és Szent István területeit északról sem fenyegette akkor veszély. Egy olyan politikai vákuum helyzet keletkezett, amikor Szent István saját erejéből király lehetett. A történelem során a kortársak között is volt, aki követte Szent István példáját, tehát nem egyedi a tette a korszakban.

A magyar királyi hatalom eredetének kutatása három fő motívum köré

összpontosult;

1., a katolikus egyház szempontjai;

2., a korona körül kialakult viták;

3., és nem utolsó sorban a német-magyar aktuális politikai helyzet köré.

Mindhárom gondolkör azonossága, hogy a magyar királyi hatalom eredetét egy külső forrásból és egy idegen hatalom akaratából és adományából vezetik le. Az elméletek közötti különbség abban áll, hogy kinek az akaratából és milyen "elkötelezettség" árán jöhetett létre a Magyar Királyság. A katolikus egyház felfogása a 12-13. századtól kezdődően az, hogy a magyar királyi hatalom II. Szilveszter pápától eredt, és hogy Ő küldte a koronát Szent István királynak 1000-ben. Ezen álláspont védelmezőinek legfőbb érve a Hartvik-legenda. Már a múlt század végén Pauler Gyula és Karácsonyi János között heves vita dült a legenda keletkezésének ideje, összeállításának módja és az abban leírtak hitelessége felől. A Hartvik-legenda azért válhatott a katolikus egyház hivatalos véleményének alapjává, mivel III. Ince pápa (1198-1216) ezt tette meg első királyunk hivatalos életrajzává.

A legenda szerint István Astrik püspököt, kit más néven Anastasiusnak mondtak, a szent apostolok küszöbéhez küldte, hogy Szent Péternek, az apostolok fejedelmének örökösét megkérje: a Pannónia táján kivirult zsenge kereszténységnek bő áldását elküldje, az esztergomi egyházat aláírásának tekintélyével főegyházzá szentelje, és a többi püspökségeket is áldásával erősítse. Érdemesítse őt is arra, hogy királyi diadémmal izmosítsa, hogy e tisztességre támaszkodva, amit Isten kegyelméből elkezdett, még keményebbre szilárdítsa. Itt nem ismertetem részletesen a mindenki által ismert pápai álmot, mi szerint ő a koronát ne a lengyel hercegnek, hanem a magyar követnek adja. Történészeink egy része a legenda hitelességét kétségbe vonták, mivel abban Mieszko neve szerepel, Boleszláv herceg helyett, viszont mások a hitelesség mellett hozzák fel, hogy I. Boleszló lengyel királyt, Könyves Kálmán kortársa, prágai Kozma is Meskónak nevezi és így ezt Hartvik hibájául nem róhat-juk fel. Nem marad más hátra, mint, hogy megnézzük, milyen joggal is bírtak a pápák a 10-11. században. 962-ben I. Ottó császár (963-973) a 824-es Lotharianum szellemében kiadott oklevelében kifejtette, hogy pápa csak a császárnak tett hűségeskü után iktatható be, továbbá, hogy a pápa a császár hűbérese. A császár világosan kifejtette, hogy a pápáé a lelki hatalom és a császárkoronázás joga, a császáré az egyház védelme és ő a keresztény fejedelmek közt az első. Mindebből kitűnik, hogy a császár a pápának valós és tényleges hűbérura világi tekintetben! Márpedig a középkor politikai viszonyait a hűbérúri jogok igazgatták. A császárok 962 és 999-között pápákat leváltottak, ellenük pereket indítottak, jelöltek és ültetettek trónra, illetve ellenpápát megcsonkítottak. III. Ottó császár pedig egykori tanítóját, Gerbert d'Aurillac-ot (999-1003) II. Szilveszter néven ültette a pápai trónra, mint feltétlen hívét. A pápa és a császár viszonyát később fejtem ki. Most folytatom történelmi korszak rövid ismertetését.

1024 után kerül előtérbe az investitúra harc. Ezen időszak ugyan Szent István megkoronázása utáni idő, de mivel a korábbi jogi helyzet körüli vita itt csúcsosodik ki pápa és császár között, jól mutatja a korábbi korszak viszonyait. Az uralkodó hatalmáról Catinói Gergely így írt: "A királyok és császárok a szent felkenés által Krisztusénak tartatnak és így szolgálatukkal, hivatalukkal, előljárásukkal egyesültek az egyházi szentségekkel és semmiben sem szabad őket azoktól elválasztani." Ez a rex et sacerdos elve. Így az uralkodó a felkenés által a többi haladó fölé és elé kerül, a legfőbb úr képviselőjévé emelkedik, s ezért az egyház fejének (caput ecclesiae) kell tekinteni. A felszentelés által az uralkodó a papi hivatal részese lesz. 1049-ben IX. Leó pápa a római zsinaton az egyházi tisztségek kánonszerű választással való betöltése mellett foglalt állást. Ebből következik, hogy előtte a választásba az egyház alig szólhatott bele, és az az uralkodó privilégiuma volt. Most nézzük meg, mi is történt Lengyelországban 1000-ben. III. Ottó császár és Vitéz Boleszláv 1000-ben, Lengyelország akkori fővárosában

Gnieznóban, találkozott egymással. Újabban egyes német történészek kétségbe vonják a császár lengyelországi útját, de azt nem, hogy a lengyel fejedelem hozzá fordult koronáért és egyháza függetlenedéséért. Ekkor a császár elismerte a lengyel fejedelem függetlenségét a császárságtól, "testvérnek és munkatársának" nevezte. Ekkor kerültek ki a lengyel területek a magdeburgi érsekség fennhatósága alól, és kiépült az önálló lengyel egyház. A lengyel fejedelem azonban nem nyerte el a királyi koronát. A lengyelek valóban tettek lépéseket a királyi korona felé, de a császár és nem a pápa felé. Ez pedig ugyancsak kétségesé teszi Hartvik hiteletét. Vitéz Boleszláv 1025-ben saját magát koronáztatta királlyá. Tehette, hisz erős hadsereg állt a háta mögött. Koronáját sem a császártól, sem a pápától nem kapta! Az 1025 utáni időben először Spithnevi cseh herceg próbált koronát szerezni magának. Megtagadta a herceg a kötelező hűbéresköt a kiskorú IV. Henrik császártól és koronát kért II. Miklós pápától. A pápa azonban koronát nem adott, mert hiszen az a császár joga, ezért csak főpapi főveget, azaz mitrát küldött a cseh hercegnek. A cseh herceg a mitrát 1060-ban kapta meg. A pápa mindezt azután tette, hogy 1059-ben Robert Guiscard normann herceg, Dél-Itália és Szicília ura, Apulia grófja és Richard aversai gróf hűbéresköt tett a pápának. A pápa velük jelentős katonai erőre tett szert. II. Miklós, Richardot, Capau fejedelmévé iktatta. Kevéssel utóbb Vratislav cseh herceg 1072-ben megtagadta az engedelmességet hűbérura a császár felé és koronáért a pápához folyamodott. II. Vratislav (1061-1092) herceg, II. Sándor pápától azonban korona helyett csak mitrát kapott. Tehát a pápaságnak bőven lett volna alkalma a koronaküldésre több fejedelemnek is, de azt nem tette meg, hisz avval sértette volna hűbérura, a császár jogait. A korszakból egyetlen olyan királykoronázás ismert, amikor a királyt a pápa legátusa iktatta be. Ez Zvonimir Demetrius 1076-ban horvát királlyá való koronázása. Igen ám, de akkor jogilag nem volt császár, hisz a császár épp pápai átok alatt állt! Amikor jogilag volt császár, akkor VII. Gergely sem tehetett mást, mint megerősítette a cseh herceg mitraviseleti jogát. 1077-ben Vojislavljevics Mihály, Zéta fejedelme szerb király lett. Koronázását 1078-ban ismerte el a pápa, holott a szertartást a pápai legátus végezte el. Tehát itt sem pápai akarattól történt a koronázás, hanem saját elhatározásból. A sort még lehetne folytatni, de azt hiszem, hogy a pápa koronaküldési jogának nemlétét már így is bemutattam.

A magyar ügyekbe az 1074-ben kirobbant trónviszály alkalmával avatkozott be először VII. Gergely. Salamon a mogoródi csata után német hűbéres lett és a császár 1074. XI. 26-án az általa uralt területekből 100 telket adott a freisingi püspöknek. A pápa sérelmezte Salamon német hűbérességét, mivel szerinte Magyarország pápai hűbér. A pápa ezen elgondolásának, hazánk és a pápaság viszonyában első ízben az 1074. X. 28-ára keltezett levelében adott hangot. Hivatkozott arra, hogy István Magyarországot a római egyház tulajdonába adta. Ennek alapja és világos kifejtése, hogy midőn III. Henrik császár Abát legyőzte, királyi jelvényeit, a koronát és a lándzsát Szent Péter sírjához küldte, mivel őt illeti a királyság feletti fennhatóság. Ez megint egy olyan érv, amit a pápai koronaküldés mellett érvelők gyakran hangoztatnak és olyan kérdés, amit én sem kerülhetek meg. Igen kemény, és látszólag nehezen támadható érv, miszerint III. Henrik német király, majd császár, Aba koronáját és lándzsáját a pápához, Szt. Péter trónusához küldte, hogy "mint az ország jelképei, eljussanak arra a helyre, ahová a Magyarország fölötti főhatalom (principatus) tartozik." Ezzel az adattal az első probléma, hogy 1075-ben, VII. Gergely pápa levelében fordult elő először. Mint már előzőleg írtam, a pápa politikai célja ekkor, hogy hazánkat függőségébe vonja. Tehát lényegileg egy olyan politikai irat áll előttünk, amelynek van némi valóságalapja, de azt jócskán kibővíti és átértelmezi. Az alapot a német krónikák és így az Altachi Évkönyvek is tartalmazzák. Ezen krónikákat használja a magyar krónika-irodalom is forrásnak. Az Altachi Évkönyvek kérdéses része pedig csak a lándzsa visszaküldéséről tud. A milánói követ 1077-ben szintén csak lándzsát lát

a Szent Péter bazilikában kifüggesztve. VII. Gergely a koronát csak politikai okokból írta levelébe. Akár mi is volt III. Henrik küldeménye Rómába, az bizonyos, hogy avval a császár nem akarhatta azt a látszatot kelteni, hogy Magyarország eredeti "hűbérura" a pápa.

VII. Gergely Géza és Szent László magyar királyt is engedelmességre szólította fel, de ők mindig elhárították a pápa ez irányú törekvéseit, mondván: a pápának csak lelki ügyekben van főhatalma. Márpedig ha tőle eredne a magyar királyi jog, akkor ezt nem teheték volna meg. A koronázási jog kérdését zárjuk le I. Vratislav király (1061-1092) 1085-ben történt megkoronázásával, amikor is IV. Henriktől, személyére szólóan királyi címet kapott a mainzi zsinati gyűlésen. A császár személyesen koronázta meg ekkor abroncskoronával. Tehát a régi jog ismét helyreállt. Ha pedig a fentiekből levont következtetésem helyes, akkor a Hartvik-legenda a magyar királyi hatalom eredetére nézve, nem vehető figyelembe. Mikor és miért kerülhetett Hartvik legendájába a pápai koronaküldés? Azt tudjuk, hogy a legendát többször is bővítették. Ezt tanulmányomban be is mutatom⁴¹. Megvizsgálva az 1150-1175 között eltelt időszakot, megállapítottam, hogy volt egy olyan politikai helyzet, amit csak a pápa beavatkozásával lehetett megoldani az adott kor felfogása szerint. Ezen politikai kényszerhelyzet III. Béla (1172-1196) király trónra lépése körül alakult ki. Mint köztudott, akkor Lukács esztergomi érsek, III. Béla megkoronázását megtagadta, mondván, hogy Bizáncban nevelkedett és trónra lépése ellentétes a magyar érdekekkel, mert Bizánc befolyása jelentősen megnőne. Mivel a magyar felfogás szerint a koronázó érsek az esztergomi érsek, egy szinte áthidalhatatlan akadály gördült III. Béla megkoronázása elé. Minden valószínűség szerint ez a politikai helyzet indukálta a Nagy-legenda első bővítését, hogy így hirdessék, a pápának van joga a beavatkozásra. Mint ismeretes, III. Béla valóban III. Sándor (1159-1181) pápához fordult segítségért. A pápa engedélyezte, hogy Lukács érsek helyett a koronázást Pál kalocsai érsek végezze el. Így a koronázást Pál érsek 1173 január 13-án érvényesen el is végezte. (A kalocsai érseket a koronázás joga az 1172-es egyezmény óta automatikusan megilleti, ha nincs esztergomi érsek.) Mint kitűnik, III. Bélának igencsak nyomós érvei voltak arra, hogy kibővítsse Szent István Nagyobb Legendáját a II. Szilveszter-féle koronaküldéssel.

Most nézzük meg a császár, III. Ottó uralkodását. Hét évet uralkodott, de ez a 7 év igen mozgalmas és változatos volt. III. Ottóról a német történészek igen sokat írtak, de gyakran szögesen ellentétes eredményre jutottak egymáshoz képest. A császár képét én a Századok 1932-es és 1944-es számai alapján rajzolom meg tanulmányomban, mert ez a két írás össz-szegzi a felmerült nézetek halmazát. A két irányzat egyike szerint egy álmodozó volt, a másik szerint egy tudatosan cselekvő és tervező személy. Ottó tervei szokatlanul nagyra törő politikai ambíciókat árultak el, és olyan birodalom megteremtésén munkálkodott, amelynek a korviszonyok és a közhangulat bizonyára nem látszott kedvezni. III. Ottó német birodalmát, tudatosan akarta világbirodalommá tágítani. A király igazi tragédiáját nem hajlamai és tervei jelentik majd, hanem túl korai halála. III. Ottó egészen új síkra állította a pápaságot. Róma többé nem a pápáé, hanem a császáré és így a pápa is a császáré. Ezt az elvet III. Ottó elődei kezdték bevezetni. V. Gergely, aki rokona a császárnak és II. Szilveszter, mindketten a császár jelöltjei és kinevezettei. Uralkodásának legjavát is Itáliában töltötte. Mindez legjobban egykori tanárának, Gerbertnek, a későbbi II. Szilveszter pápának leveléből tűnik ki. A pápa így írt: "Még soha halandónak hűségesküt nem tettem, egyedül a szentéletű Ottó császárnak. Ez az esküm Theophanura és fenséges fiára, Ottóra is kiterjed." Igaz, ezen esküt még pápasága előtt, III. Ottó apjának, II. Ottónak tette, de esküvését már akkor kiterjesztette III. Ottóra is. 1001-ben jelentős adományt tett II. Szilveszter részére. Ekkor a pápa saját személyére szólóan 8 grófságot kapott. Az adománylevél világosan kifejti a két

⁴¹ Ez az előadásom egy ötvenoldalas tanulmány rövidített változata

hatalmasság közötti viszonyt. Eszerint II. Szilveszter pápa a "császárnak ordináltja és kreáltja" és ha most a mondott nyolc grófsággal való rendelkezés joga reáru-háztatik, Szent Péter széke egyedül a császárnak Szilveszter személye iránti szeretetéből élvezi ezt a fejedelmi kegyadományt, mint a császár önkéntes felajánlását abból, mi jog és hagyomány szerint egyedül az övé, a császáré és semmiképpen sem a pápáé és soha nem is volt az! Ottó a konstantinusi donációt kíméletlenül hamisítványnak, commentinum praeceptum-nak és scriptum imaginarium-nak nevezi. az 1001-es ajándékozási okirat protocollumában III. Ottó az "apostolok szolgájának" címzi magát. Ottó korábbi, 1000-ben használatos címe is figyelemre méltó: "Servus Jesu Christi, et Romanorum Imperator augustus secundum voluntatem Dei salvatorisque nostrique liberatoris." Továbbá érdekes a "servus apostolorum" címe is. Sokáig ezekbe a címekbe, az apostolok és Krisztus szolgáját látták, azaz a pápa szolgáját. Mindebben egykori tanítójának, II. Szilveszternek tiszteletét és befolyását vélték felfedezni. A diák átengedi a hatalmat a tanítónak. Csakhogy III. Ottó császár, mégpedig uralkodásra nevelt császár, aki nem érzékenyülhet el. Politikája pedig éppen azt mutatja, hogy főségéhez ragaszkodott mindenkor és hatalmából ugyan ajándékot adott, de helycserébe nem ment. Címei pedig a középkori szemléletnek megfelelően, pont az ellenkezőket jelentik. A császár magát apostolnak tartja és így Rómának Isten kegyelméből való ura. A korai középkorban nem a pápát, hanem a császárt, illetve a királyokat nevezték Isten földi helytartójának (vicarius Deinek). VII. Gergely óta használta csak a pápa a "Krisztus helytartója" címet. A császár viselkedéséből és címeiből is kitűnik, hogy nem alá, hanem fölé rendeltje a pápának.

Tehát a pápa ura a császár és ezt III. Ottó kíméletlenül ki is hangsúlyozta!

A régi Római Birodalom felélesztésére szőtt álmai megvalósítására és Kelet-Európa függőségbe vonására azonban nem volt ereje. Birodalmának német területein a bomlás jelei mutatkoztak. Ekkor vált lehetővé, hogy a császár barátja és híve, Ekkhard meissenai örgróf Thüringiában büntetlenül herceggé kiáltassa ki magát, s a cseh herceget a saját hűbéresévé tegye. Uralkodása alatt vált lehetővé, hogy a német egyház feje, Willingis mainzi érsek, dacoljon a császár és pápa parancsával, s meghiusítsa a pápai legátus zsínatát. A dánok, abodritok és liuticok megkezdett alávetetése nem fejeződött be. Lehetővé vált, hogy egyházi és világi fejedelmek semmibe vehessék a császári hadba hívó parancsot. A birodalom azon részein, ahol nem parancsolt erőskezű herceg, örgróf vagy gróf, veszedelmes arányokat öltött az anarchia. Ilyen körülmények között Kelet-Európa függőségbe vonása teljesen lehetetlen.

Ebben a politikai helyzetben érkeztek meg Szent István követei, ha egyáltalán megérkeztek. Ha első királyunk elküldte követeit a császárhoz, akkor amikor birodalmának minden eresztéke recsegett és mindenki, aki tehetett, igyekezett szabadulni a császári főségtől, politikai rövidlátáságról tett volna bizonyosságot. Igaz, hogy történészeink pont ezt az alkalmat látják a legalkalmasabbnak arra, hogy István magának koronát nyerjen, pont azért, mert gyenge volt a császár. A középkori jogfelfogás szerint a császártól való koronaelfogadás, egyenlő lett volna a császári főség elfogadásával. Első királyunk önként hódolt volna be, egy az övénél jóval gyengébb birodalomnak. Ha elküldi követségét, bizonyosan elnyerte volna a koronát, amit az erős császárok ritkán osztogattak, de annak olyan ára lett volna, aminek felvállalása ésszerűtlen cselekedet lett volna. Első királyunk ugyanis nem számolhatott avval, hogy III. Ottó hamar elhalálozik, mégpedig fiú utód nélkül. Hiszen a császár menyasszonya az uralkodó halálakor már Itáliába érkezett. (Igaz, hogy a hűbéri kötelmek nem öröklődöek.) A középkori gondolkodás és jogrend nem teszi lehetővé a jogok feltétel nélküli átruházását. Erre jó példa a császárnak 1000-ben a pápa részére tett baráti ajándékozó gesztus. Ha III. Ottó tanítójával és barátjával II. Szilveszterrel szemben is keményen érzékelteti főhatalmát, akkor miért lenne kegyes egy idegenhez, egy olyan nép uralkodójához, akinek a lattvalói még uralkodása kezdetén is országát fosztogatták?

Nem szól logikus érv amellett, hogy I. István III. Ottóhoz forduljon koronáért, és így a császárpápa közös adományozása mellett sem. De a császár, illetve pápa, vagy közösen, önszántukból való adománya mellett sem, mivel, a császár szorult politikai és katonai helyzetben volt, nem tehetette meg, hogy egy kérelmező népet feltétel nélkül támogasson. Hiszen, ha feltétel nélkül ad, akkor saját érdekei ellen cselekedett volna. Márpedig István és utódai szuverén uralkodók voltak, akik maguk felett világi ügyekben sem a császárt, sem a pápát nem ismerték el, sőt az egyik legnagyobb bűn volt, ha valaki császári hűbéres lett, lásd Aba Sámuel, Orseoló Péter, Salamon esetét.

A császár által a magyar király részére küldött korona legfőbb érveként a történészek Thietmar merseburgi püspöknek, II. Henrik császár (1002-1014) hívének az 1010-es években írott feljegyzését hozzák fel, amely szerint első királyunk a császár kegyéből és biztatására püspökségeket állítva nyert koronát és áldást. 1942-ben Tóth Zoltán, szakmailag megalapozva kimutatta, hogy a koronára vonatkozó részt Szent István halála után több emberöltővel találták ki. Így lépett II. Szilveszter – a Hartvik- legenda után - helyébe III. Ottó személye. Váczy Péter pedig Thietmar feljegyzését úgy értelmezi, hogy az csak annyit jelent, hogy a magyar fejedelmet megkoronázták és felkenték. Valóban figyelemre méltó, hogy a bejegyzés nem tesz említést arról, hogy ki képviselte a császárt, pedig egy ilyen aktusnál ez fontos momentum lenne. Tehát kimondható, hogy Thietmar feljegyzése nem perdöntő a császári koronaküldés mellett, a pápának viszont nincs joga koronát küldeni.

István megkoronázását a középkori, sőt néhol jelenlegi hagyományok is 1001-re teszik. (Ezt egyesek úgy oldják fel, hogy újévkor volt.) A koronázás valóban 1001-ben volt, de nem télen, mint ahogy azt a bevezetőben már jeleztem. Ezt a természeti és politikai helyzet is valószínűvé teszi. A téli koronázás ellen szól, hogy István ezzel a cselekedettel az egész Kárpát-medence feletti hatalmát akarta kifejezni, márpedig egy téli koronázásra a távoli részekről kevesen jönnének el. Továbbá a császárság politikai helyzete sem tette lehetővé. Ugyanis akkor a császár még politikai aktivitásának teljében volt. Így egy ilyenkorai koronázás vagy hűbéri alávetettséget, vagy háborút jelentett volna a császárral. István egyiket sem akarhatta és a magyar történelmi hagyományok is ezt erősítik. A koronázás időpontját Karácsonyi János határozta meg, aki több mint 10 forrást vett ehhez alapul - ezeket tanulmányomban be is mutatom – és így jut el 1001. augusztus 17-hez. Hogy nézett akkor ki a világpolitikai helyzet? 1001 februárjában a római nép fellázadt a császár és a pápa ellen. Február 16-án épp, hogy az életüket megmenthették. A császár és a pápa egyik megmentője bajor Henrik, Szt. István sógora. Ebből következik, hogy a császári és pápai hatalom éppen a mélyponton volt. Mint már írtam, a birodalmon belül is a széthullás állapota állt be. Eddig a császárt a magyarok ellen a bajorok biztosították, még akkor is, ha a bajor herceg császárpártisága igen ingatag volt. A császár bevethető hadereje hazánk ellen a bajor had volt. Csakhogy ez a had akkor Itáliában állomásozott. Több hónap, míg onnét visszaér, ráadásul kifáradva. Henriknek sem fülhetett igazán a foga egy sógora elleni hadjáratához, ahol ráadásul bajor lovagokba ütközhet. István előtt megnyílt az út a királyság, mégpedig a független királyi hatalom felé. Országát védhető természetes határok biztosították. Bizánc szövetségesei, Gyula és Ajtony sem számíthatott segítségre, mert a bizánci haderőt lekötötte a thesszáliai és makedóniai hadjárat és a bolgár háború. Olyan világpolitikai helyzet alakult ki, ami kétezer évente egyszer jöhet létre. Szent István nagyságát jelzi, hogy a helyzettel élni tudott. Semmi nem állta útját abban, hogy haderejének biztos védelmét és támogatását élvezve, mint szuverén uralkodó, saját magát királlyá koronáztassa, hisz ezt soha senki nem kérdőjelezte meg. Ez nem szokatlan a korabeli gondolkodásmódban, kortársai közt is van, aki így cselekedett. Bátran kimondhatjuk, hogy a magyar királyi hatalom nem adomány révén keletkezett, ahhoz sem a pápának, sem a császárnak nem volt köze, hanem szuverén fejedelmi döntés által jött létre, amire a világpolitikai helyzet adott lehetőséget.

A magyar királynak, I. Istvánnak, nem csak koronázása idején kedvezett a világpolitikai helyzet, hanem később is. Mivel III. Ottó szászár 1002-ben lehunyta szemét, neki már nem volt módja, hogy hathatósan fellépjen a magyarok ellen. Az új német király, majd császár, Cívakodó Henrik bajor herceg fia, II. Henrik lett (1002-1024), aki I. István sógora volt. A utolsó szász dinasztiából való császárnak hosszú időbe tellett, hogy uralmát elismertesse a birodalom hercegeivel. Bár mainzi koronázása viszonylag hamar megtörtént, elismertetése még éveket vett igénybe. Császárrá pedig csak 1014-ben koronázták. II. Henriknek éveken keresztül nem volt módja arra, hogy beavatkozzon hazánk belügyeibe. Uralkodása kezdetén saját hatalmának elismertetése kötötte le, majd 1004-től itáliai és 1018-ig tartó lengyel háborúi kötötték le. A másik nagyhatalom sem tudott beleszólni a magyar belügyekbe, hiszen Bizáncot lekötötte az 1014/18-ig tartó bolgár háború. Sőt Bizáncnak 1003-ban és 1015-ben magyar segítségre volt szüksége.

Mindezek fényében I. István királynak módja volt arra, hogy hatalmát a Kárpát-medencében megerősítse és azt továbbörökítse az őt követő királyokra.

CSAPÓ I. JÓZSEF (NAGYVÁRAD)

Fejezetek az erdélyi székely önkormányzás történetéből

A történelmi Székelyföldön meghonosult autonómiát a székely székek szervezettsége és hatásköre testesítette meg, amelyek létezésére már az 1300-as évek irataiban utalás található. A székely székek autonómiája területi önkormányzásként működött, saját közigazgatással, sajátos társadalmi és közigazgatási felépítéssel, sajátos jogokkal és különleges státusszal.

A székelység (siculitas) különleges jogalanyiség volt, amely a székely vérből származást és az azzal járó jogok összességét jelentette. A veleszületett nemzetségi jogot bárhol, szülőföldjén kívül is élvezhette, a magyar korona területén a székely jogokat bárhol gyakorolhatta.

A székelység tehát vérségi jog volt, amely a születéssel járt.

A székely ma is ragaszkodik vér szerinti származásához és a székely nép tagjaként, magyar nemzeti önazonosságot vallva, a magyar nemzet szerves részének tekinti magát!

A székelyek, mint első honfoglalók, nemek és ágak szerint telepedtek meg Erdély keleti részén, azon a földön, amelyet azóta történelmi Székelyföldnek (Terra Siculorum) neveznek. A székelyek azokat az őstízményeket hozták magukkal e földre, amelyek Magyarországon a vezérek korában voltak érvényesek.

A nemzetségi és törzsszervezet, amelyet a királyság intézménye Szent István alatt a magyarság között megszüntetett, a székelyek között tovább is fennállott, s a hivatalok viselése még a 16. század folyamán is nemek és ágak szerint váltakozott – amiként azt Verbőczy Törvénykönyve is említi. E Törvénykönyv szerint „a székelyek kiváltképpen való nemesek... és ezeknek mindenestől fogva külön törvények és szokásuk vagyon, hadi dolgokban bölcssek, kik örökségeket és tisztet nemzetségre és nemzetségeknek ágazatjára osztanak köztek” (Sebestyén György, Ethnographia VIII. 349. Id. Ugron Gábor a csiki nemzettől származtatta, B. Hírlap, 1910 június 28).

Az erdélyi székelyek hat nemre oszlottak, minden nem négy ágra és a 24 ág évenként fölváltva, sorrendben viselte a katonai és a polgári tisztségeket, tehát a hadnagyságot és a bíróságot.

A székelyek közigazgatási területeit félezer éven át (1300-1872) székeknek (sedes) nevezték. Hivatásuk és hatáskörük ugyanaz volt, mint Magyarországon és az erdélyi magyarság területein a vármegyéknek.

A székely székek száma hét anyaszék (főszék) és 6 fiúszék (viceszék). Oklevelekben a hét szék székhelyei, vagy mint három nembeli székelyek (trium generum Siculi), vagy mint a hét szék három nembeli székelyei (universitas trium generum Siculorum septem sedium) szerepelnek.

A székelyek az önkormányzás jogát a katonáskodásért, a határvédelemért nyerték el. Míg a magyarok lakta területeket megyerendszerbe szervezték, a székelység külön közigazgatási egységben – székekben – él, a történelmi Székelyföldön.

A székely székek hatásköre katonai, bíraskodási-törvénykezési, közigazgatási (önkormányzati, adózási, közgazdasági, egészségügyi, stb.) ügyekre terjedt ki, s lényegében mindenre, ami a szék lakosait érintette.

A Szék volt a közhatóság. Hatásköre lényegében ugyanaz, mint a magyar

vármegyéké (comunitatus). A székely székek, a történelmi Székelyföldön – Terra Siculorum -, magyar közjogi értelemben együttesen alkottak egy megyét – comunitatust -, amelynek élén a székelyek ispánja (comes siculorum) állott.

A székek mindegyike külön törvényhatóság volt

Hatáskörei:

A szék legfőbb hatásköre a törvénykezés volt. A szék törvényszékéről fellebbezés Udvarhelyen történhetett a Nemzetgyűlés előtt, s onnan a székely ispánhoz, majd innen király elé. Az 1505. évi Udvarhelyi Nemzetgyűlés fellebbezési fórumul főtörvényszéket szervezett, amelynek 17 tagját Udvarhely-szék előkelői és fői közül választották - örökös tagsággal (Székely Oklevéltár, I. 306). Az 1555. évi perrendtartás elrendelte, hogy először mindenkit csak saját székén perelhetnek, s onnan apellálhatnak a felsőbb fórumokhoz. Az 1562-i székely felkelés után a Segesvári Országgyűlés úgy intézkedett, hogy a fellebbezés a székekről ne a Nemzetgyűlés, hanem a Fejedelem elé kerüljön. Az idők folyamán a fiú-, vagy viceszékek is létrehozhattak törvényszéket (vicesedia), amelyen valamelyik királybíró, vagy alkirálybíró elnökölt. 1763-ban Mária Terézia az anyaszékekben állandó törvényszékeket (continua tabula) hozott létre.

A szék hatásköre kiterjedt a politikai ügyekre is. A székek küldöttei részt vettek az Országgyűlésben.

A szék hatásköre volt az adóügyek intézése, a gazdasági ügyek rendezése. A szék vagyona felett a szék rendelkezett és beleszólt a községi gazdálkodásba is.

A szék rendőri és közbiztonsági hatáskört is gyakorolt.

A szék közegészségügyi szolgálatot is ellátott, tehát tulajdonképpen minden közérdekű területen jogszerű hatóság volt.

Szervezeti felépítés tekintetében a székek közös főtisztje a székelyek ispánja (comes Siculorum) volt, akit képviselőként a királyi hatalom nevezett ki, néha pedig a székelyek főkapitánya (generalis capitaneus).

A székely székek tisztviselőit székely fő- és viceszékvezetőknek nevezték. Székelyek főtisztja volt a hadnagy vagy a kapitány (capitaneus sedis), s a főkirálybíró (iudex regius). Viceszékvezető volt az alkapitány (vicecapitaneus), a szék-, vagy alkirálybírók (viceiudices), a dúlló (szolgabíró), a székülők (accessores), a jegyző (notarius sedis), a számvevő (perceptor).

Nemzetgyűlések az 1492., 1505., 1506., 1554., 1555., 1562., 1848. évben

A székelyek ősidőktől tartottak nemzetgyűléseket. Ez volt a legfőbb nemzeti joguk! A Székely Nemzetgyűlés törvényhozó és törvénykezési jogot gyakorolt a székelység „egyetemét” illető és gyakorlati kérdésekben. A székely nemzetgyűlések hatásköre messzebbre kiterjedt, mint az erdélyi nemességé, vagy a szászág közgyűléseinek hatásköre. A székely nemzetgyűlés főbenjáró ügyekben is ítélt, például nemzetárulás, pártütés esetén is. Főtörvényszéket alkotott Székelyföld számára, konstitúciókat fogadott el, maga választotta meg a törvényszék tagjait, a vétkes, hamisan ítéző bírót számkivetésre, minden ingó és ingatlan vagyonának, birtoka elvesztésére ítélte! A számkivetés joga és gyakorlata is megvolt. Báthory Istvánt (1492) azzal vádolták, hogy a nemzetgyűlés közfelkiáltással gyakorolt jogát a számkivetésre, megfélemlített cinkostársai által, önkényesen gyakorolta. A számkivetés, hogy „Székelyországban ne maradjon és lakhassék”, a Székely Nemzetgyűlés kizárólagos joga volt!, amely alól kegyelmet csak a király, vagy „az egész székelység egyenlő akaratából” adhatott!

Az 1492. december 2-án az udvarhelyszéki Nagysolymoson tartott Székely Nemzetgyűlésen a székelyek kijelentették, hogy nem tűrik tovább Báthory István kegyetlenkedését és elnyomását. Fegyverre keltek és elhatározták, hogy segítségül hívják az erdélyi nemességet és a szászágot, hogy együtt folyamodjanak a királyhoz, II. Ulászlóhoz, arra kérve, hogy régi szabadságukban tartsa meg őket. A következmény: a

király Báthory Istvánt 1493. január közepén „kegyelemben” felmentette az erdélyi vajdaság és a székely ispánság alól! A király az 1499. július 13. Kiváltságlevélben megerősítette és pontokba foglalta a székelyek régi szokásait és szabadalmaikat.

Az 1505. november 23. Udvarhelyi Székely Nemzetgyűlés szükségesnek látta egy főtör-vényszék szervezését, amely a ritkán tartott nemzetgyűlések ideje alatt, mint fellebbviteli fórum, a perekben ítélkezzen. Ennek joghatóságát kiterjesztették az egész Székelyföldre. A törvénykezést 1505-ben újabb reform érte. A három nemzet (Unio Trium Natorum) - a magyar, a székely és a szász - Tordán tartott közgyűlést, ahol vegyes bizottságot választottak az igazságszolgáltatás hiányainak pótlására. E vegyes bizottság 1506. február 10-én Segesváron gyűlt össze és határozott: korona iránti hűséget, a három nemzet „békésen és egyetértően éljen együtt és az országot nyugalomba tartsák”, közös törvényszék létesítését. Elhatározták: ha a vajda, vagy a székelyek ispánja, vagy bárki a három nemzet bármelyikét jogaiban és szabadságaiban háborgatja vagy elnyomja, mindhárom nemzet folyamodni fog a királyhoz, hogy „az olyat a nemzetek kebeléből elmozdítani és őket a vajdától, székely ispántól, vagy bárkitől megvédelmezni méltóztassék”. Így született az Udvarhelyi Konstítúció!

1506-ban az Agyagfalvi Székely Nemzetgyűlésen ismét jelentős lépést tettek a székelyek törvénykezése terén. Ebben az évben a székelyek között nagymérvű lázadást tört ki. II. Ulászló halála után ugyanis, fia II. Lajos kivetette a székelyekre az ökorádót. A székelyek ellenszegültek. A nagyszámú királyi haderő legyőzte őket. Ilyen előzmények után gyűlt össze a Székely Nemzetgyűlés az udvarhelyszéki Agyagfalván, „hogy a különféle egyenlenségeket és hitván szokásokat eltöröljék”. Az agyagfalvi végzés azonban feltűnően árá-doz a királyhűségről, de közben megszületik a Székely Konstítúció. A Nemzetgyűlés egyik határozata pedig a felsőbb ítéleteket végrehajtó hatósági jogkörre is utal: „valamely dologban a bírák törvényt mondanak, azt az ő ítéleteket illendőképpen véghez is vigyék, igazságokat (díjakat) megadván a kapitányoknak és királybíráknak”. Végzést hoztak a gyakori pártütések ellen is.

Az 1554. évi Székely Nemzetgyűlés elhatározta: „az ki földönlakó és nem zálogos, ez megtarthassék, az ki ennek kivőle valók, megrótassanak – adóval”. A földönlakókról pedig 1446-ban van először okleveles emlékezés. A földönlakót a zabolai gyűlés, mint fennálló székely szokást (convestudo) említi, azaz, a közsékelyek némelyike a főemberek védelme alá adta magát és megengedi ezt továbbra is gyakorolni, de úgy, hogy ezeket nem lehet szolgaságba hajtani. A földönlakók egyre nagyobb számban lettek adómentesek. Ferdinánd erdélyi biztosai 1552-ben ezt a kiváltságot visszaélésnek (merus abusus) nevezik és az adók egyenletes elosztását javasolják. A Székely Nemzetgyűlés határozata szerint: „Az adónak kiszámlálására és beszédésére akiket az vajda urak akarnak választani, minden széken azokat válasszák és azokat állassák az adónak kimondására és kifelelésére, az akiket ők akarnak minden faluból”.

Az 1555. Agyagfalvi Székely Nemzetgyűlés perrendtartása elrendelte, hogy először mindenkit csak saját székén perelhetnek s onnan apellálhassanak a felsőbb fórumokra. Az itt született Székely Konstítúcióban foglalt törvénykezési és igazságszolgáltatási törvények tanúsítják, hogy a kapitányoknak nagy szerepük volt a törvénykezésben. A pert a székely bíró vagy a hadnagy előtt kellett kezdeni. Igen jelentős esemény a székelyek jogszabályainak összeírása. Legfőbb határozat a szokásjog megerősítése, az örökösödési jog visszaállítása és sérthetlensége! Az újabb Székely Konstítúció, mint törvénycikk-sorozat, 80 pontból állt, amely magába foglalta az akkori székely törvénykezés minden részletét, főként a bíraskodás és a perfolytatás módját, az illetékek, a birtokjog, az örökösödés, a bűnügyek, a hatalmaskodás, a magánjog, a sókereskedés, a hadügy, stb. területén kifejtett jogszokásokat.

1562. április 1-én székelyek Székely Nemzetgyűlésre sereglettek össze Székelyudvarhelyen és megesküdtek, hogy szabadságukat megvédelmezik. Ugyanis Izabella halála után, 1559-ben, fia, János Zsigmond lett az uralkodó, amikor Erdélyben

sok volt az elégedetlenség. Főként a székelyek zúgolódtak, mert adófizetés alá vonták, örökségük lefoglalhatóságát törvénybe foglalták. Elérkezettnek látták az időt, hogy fellázadjanak. Vezérükké választották az udvarhelyszéki Pálfalváról Nagy Györgyöt, hadnagyokká Szepesi Ambrust és Bán Andrást. A székelyek Udvarhelyről indultak el. A király május 14-én követeket küldött, majd látván, hogy szép szóval nem fegyverezheti le a székelyeket, előbb Majláth Gábort küldte ellenük Fogaras vidéke zászlóaljával, majd Torda felől Perki Gábor főkapitányt, akik leverték a székelyeket.

1848. október 16-án az udvarhelyszéki Agyagfalván tartott Székely Nemzetgyűlésen 30-40.000 székely ember vett részt, ugyanott, hol 342 évvel azelőtt – 1506-ban – a Székely Konstitúció történetében nevezetes Nemzetgyűlést tartották. Határozatai, többek között:

- 1) uralkodó iránti hűség-fogadalom;
- 2) a román és a szász hazánk fiaival kiáltványban tudatni, hogy a székely nemzet a magyar királyhoz és alkotmányhoz hű;
- 3) a székelység harcot nem kezd, de elhatározza, hogy az egész székelység nemzeti honvédséggé alakul, s az öt szék 19-40 éves fiaiból 12.000 főnyi sereget állít. Október 18-án már meg is kezdődött a táboralakítás, rendezés, a csapatvezérek és a tisztek kinevezése és a mozgósítás.

A székely nemzetgyűlések által hozott határozatok és végzések a székely nemzet külön jogéletere nevezetes emlékei, törvénycikkek, amelyeket évszázados gyakorlat fejlesztett ki és új évszázadokra volt hivatott biztosítani a székely jog gyakorlását. A székely nemzet tehát a székely közjog – hadügy, pénzügy, igazságügy – terén, a székely nemzetgyűlések révén, igazgatta saját magát, döntött sorsáról és évszázadokon át megélte az önrendelkezést, Székelyföld autonómiáját!

A székely községek akarataiból 2003. október 26-án létrehozott Székely Nemzeti Tanács Határozata a székely székek önigazgatásáról, Székelyföld autonómiájáról:

Tudatában annak, hogy Székelyföld (Terra Siculorum) autonómiája nem sérti Románia területi integritását és nemzeti szuverenitását,

megértve azt, hogy a területi önkormányzás a közösségek államon belüli önrendelkezésének jogára, a szubszidiaritás, az önigazgatás elvére épül;

vallva azt, hogy történelmi sajátosságunkként a Székelyföldön meghonosult autonómiát annak idején a székely székek szervezettsége és hatásköre testesítette meg;

emlékeztetve arra, hogy a székely székek autonómiájára már az 1200-as évek írott dokumentumaiban utalás található;

tudatában annak, hogy az Európa jogállamaiban alkalmazott megoldások igazolják a régiók területi autonómiájának alkalmazhatóságát és életképességét, azokét a régiókéét, amelyeknek számbeli többségben levő polgárai, s ezek közössége a nemzeti önazonosság megőrzéséért védelemre szorul;

a székely székek mai polgáraiként, Székelyföld lakóiként kinyilvánítjuk akaratomat a székely székek önigazgatására, Székelyföld autonómiájára, Székelyföld Autonómia Statútumának törvény általi jóváhagyására.

Meggyőződésünk, hogy Székelyföld Autonómiája, az autonóm területen a magyar nemzeti közösség önazonossága védelmére szolgáló többlethatáskörök elismerése, ezen hatáskörök és jogosítványok autonóm régióra, ennek hatóságaira való átruházása a polgárok közötti teljes és tényleges egyenlőséget szavatolja.

A Székely Nagygyűlés kiáltványa

Székelyudvarhely, 2006. március 15

Mi, a 2006. március 15-i székelyudvarhelyi Székely Nagygyűlés résztvevői, gyermekeinkkel és unokáinkkal szembeni történelmi felelősségünk tudatában fordulunk a Román Államhoz, az Európai Parlamenthez, az Európai Unióhoz, az ENSZ-hez, a világ népeihez.

Mi, a székely települések, a történelmi Székelyföld lakói, megállapítjuk:

- Az 1919-es Párizsi Kisebbségi Szerződésben Románia és a Szövetséges és Társult Hatalmak autonómiajogot garantáltak a székelységnek - az alkotmányra hivatkozva ma még népszuverenitásunk gyakorlásától, a helyi népszavazástól is eltiltanak!

- Az Egyesült Nemzetek 1993-ban szervezett Konferenciájának Bécsi Deklarációja szerint az önrendelkezés minden népnek joga - így a székelységnek is!

- Az Európai Parlament az önkormányzás és a szubszidiaritás elveinek megfelelő védelmi intézkedéseket ír elő az erdélyi magyarság, a székelység számára - de a romániai hatóságok ennek figyelembe vételére sem hajlandók!

Mi, a székely települések, a történelmi Székelyföld lakói, kijelentjük:

- Nem akarunk továbbra is kiszolgáltatottságban, alárendeltségben élni!

- A történelmi hagyományok alapján, területi önkormányzásunk ősi jussunk, e nélkül szülő földünkön meg nem maradhatunk és erről soha le nem mondunk!

- Alapvető emberi közösségi jogainkért a demokrácia eszközeivel küzdünk és erre azonnali, demokratikus megoldásokat várunk!

Mi, a székely települések, a történelmi Székelyföld lakói, követeljük:

- Autonómiát Székelyföldnek - Szabadságot a székelységnek!

- 1918. december 1-én, a Gyulafehérvári Nagy Nemzetgyűlés Határozatában, teljes nemzeti szabadságot hirdettek az összes együtt élő nép számára - tartsák tehát be ígéretüket!

- Románia Parlamentje és Kormánya tartsa be a vállalt nemzetközi kötelezettségeket és garantáljon a szülőföldjén őshonos székely közösség számára teljes és tényleges egyenlőséget!

- Románia Parlamentje hagyja jóvá Székelyföld Autonómia Statútumát!

- Az Európa Tanács 1334/2003 sz. Határozata szerint az alkotmányba foglalt nemzetállami minősítés túlhaladott értelmezés, ezért nem lehet akadálya a területi autonómiának - az illetékes hatóságok mégis a nemzetállami tételre hivatkozva utasítják vissza Székelyföld újralétesítését és autonómiáját! Ebben az esetben töröljék az alkotmányból a „nemzetállam” kifejezést!

- Az Európai Unió orvosolja a 86 évvel ezelőtt elkövetett jogfosztást és tegye Románia csatlakozási feltételévé Székelyföld autonóm közigazgatási régió létrehozását!

- Az Egyesült Nemzetek Szervezete gyakoroljon felügyeletet Székelyföld autonóm státusának rendezése felett!

A gyergyóditrói Székely Nemzetgyűlés határozata 2006. június 18.

A Határozat kihirdeti a Székely Nép államon belüli önrendelkezésének alapelveit

A Székely Nemzetgyűlés Határozata Székelyföldnek az államon belüli önkormányzásáról

I. Minden székely Nemzetgyűlése, akik küldötteik révén 2006. június 18-án Gyergyóditróban összesereglettek, kinyilvánítja a magyar nemzet részét képező székely nép önrendelkezésre való jogát, ezen jog alapján Székelyföldnek az államon belüli önkormányzását.

II. A Székely Nemzetgyűlés megjelöli Székelyföld ideiglenes határait, amelyek magukba foglalják a történelmi székely székeket, amiképpen ezek megjelölt közigazgatási összetételükben a Székely Nemzeti Tanács által elfogadott és Románia Parlamentjébe benyújtott Statútum-tervezetben szerepelnek.

III. A Székely Nemzetgyűlés kinyilvánítja akaratát Székelyföld államon belüli önkormányzására és az alábbi alapelveket fogalmazza meg:

1. Teljes és tényleges szabadságot Székelyföld minden lakosának és népének. A székely népnek joga saját kebeléből választottak által önkormányozni, nemzeti önazonosságát megőrizni, önazonossága védelmére megfelelő kiegészítő intézkedésekben részesülni, számarányuknak megfelelő saját oktatási-, kulturális-, közigazgatási intézményekkel, döntéshozó, végrehajtó és bíraskodó testületekkel rendelkezni.
2. Olyan régiót, amely a szubszidiaritás és az önkormányzás tényleges megvalósításának megfelelő hatalmi szintje, melyet az európai integráció során, valamint e folyamatban résztvevő országnak sajátos belső szerveződésében mint alapvető elvet tiszteletben kell tartania.
3. Regionális szintű hatalmat, amelynek demokratikusan létrehozott döntéshozó szervezete van, s amely széleskörű autonómiával rendelkezik a hatáskörök, ezek demokratikus gyakorlása terén és birtokában van a feladatok teljesítéséhez szükséges eszközöknek.
4. Esélyegyenlőséget minden elismert vallási felekezetnek.
5. Demokratikus jogállamiságra jellemző társadalmi-politikai rendszert az élet minden területén. Teljes értékű közvetlen és közvetett demokráciát.
6. A tulajdonjog garantálását. Szabad vállalkozást. Gazdasági esélyegyenlőséget és fejlesztési szolidaritást. Szociális piacgazdaságot. Gazdasági és pénzügyi autonómiát. Az adók 90 százalékanak Székelyföldön tartását.

IV. A Székely Nemzetgyűlés:

1. Követeli, hogy Romániában az Európai Unióban gyakorolt normák érvényesülnek és a székely nép, az Európai Unió autonóm közösségeihez hasonlóan, megélhesse önrendelkezését, Székelyföld autonómiája révén.
2. Követeli, hogy Románia Elnöke, Parlamentje, Kormánya haladéktalanul kezdjen tárgyalásokat a székelyföldi autonómia-törekvések közképviselével felhatalmazott Székely Nemzeti Tanáccsal, Székelyföld autonóm közigazgatási régió törvény általi létrehozásáról és 2006. szeptember 30-ig írjon alá megállapodást Székelyföld autonóm státusának elismeréséről.
3. Felszólítja a Székely Nemzeti Tanácsot, hogy ha e megállapodás nem jön létre, akkor 2006. őszén hívjon össze Székely Nemzetgyűlést, hogy döntsön a székely nép önrendelkezési jogának érvényesítési módjáról, a Trianoni Békeszerződést aláíró

Nagyhatalmaktól pedig követelje az erdélyi magyarság, a székelység 86 éve tartó jogfosztásának jogorvoslását, az Egyesült Nemzetek Szervezetétől, az Európai Uniótól, a székely nép önrendelkezési jogának elismeréseként, Székelyföld autonóm státusának nemzetközi egyezmény általi garantálását.

4. Felkéri a mindenkori magyar kormányt, hogy gyakoroljon védőhatalmi státust Székelyföld autonómia-törekvései fölött.

V. A Székely Nemzetgyűlés megbízza a Székely Nemzeti Tanácsot, hogy képviselje a székely nép akaratát, székelyföldi szervezettségével biztosítsa a székely községek és Székelyföld önszerveződését, lássa el Székelyföld képviselétet belföldön és külföldön egyaránt.

Önrendelkezést a székely népnek – önkormányzást a Székelyföldnek!

A Gyergyóditrói Székely Nemzetgyűlés

A ZMTE és a Székely Nemzeti Tanács megállapodása

Tájékoztató

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület (ZMTE) a magyarországi Mártélyban 2006. július 9-én tartott évi Közgyűlésén elfogadta Dr. Csapó I. Józsefnek, a Székely Nemzeti Tanács (SzNT) elnökének, a ZMTE örökös dísztagjának kezdeményezését az SzNT és a ZMTE tudományos együttműködésére.

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület és Tudományos Tanácsa ezzel kinyilvánítja egyetértését a székely nép ősi közösségi jogainak visszaszerzésével, Székelyföld autonómiájának helyreállításával és segítséget nyújt a székelység történelmének további feltárásához, a történelmi Terra Siculorumban való őshonosságának bizonyításához.

Sepsiszentgyörgy, 2006. július 14.

Dr. Csapó I. József

a Székely Nemzeti Tanács elnöke

Mitteilung

In der Generalversammlung vom 9. Juli 2006 in Mártély (Ungarn) wurde vom Ungarisch Historischen Verein Zürich die Initiative vom Präsidenten des Nationalrates der Szekler, zugleich langjährigem Ehrenmitglied des obgenannten Vereines zur wissenschaftlichen Kooperation zwischen dem Nationalrat der Szekler und dem Ungarisch Historischen Verein Zürich angenommen.

Der Ungarisch Historische Verein Zürich und sein Wissenschaftlicher Beirat drücken damit ihr Einverständnis aus, dass das Szeklervolk bestrebt ist, seine uralten Erbrechte zurückzugewinnen und die Autonomie des Szeklerlandes wiederherzustellen, zugleich leisten sie Hilfe zur weiteren Erschliessung der Geschichte der Szekler, zum Beweis ihrer ursprünglichen Sesshaftigkeit auf dem historischen Terra Siculorum.

Gegeben in Sepsiszentgyörgy (Sankt Georg), am 14. Juli 2006.

Dr. ac. sc. József I. Csapó Präsident des
Nationalrates der Szekler e.h.

Mit dem Inhalt dieser Erklärung sprechen die anwesenden
Mitglieder der Generalversammlung des Ungarisch Historischen Vereines Zürich
ihr Einverständniss aus.

In ihrem Namen:

Univ.-Dozent Dr. habil. Ottó
Csámpai Vizepräsident in der
Slowakei e.h.

Dr. György J.
Csihák Präsident
des UHVZ e.h.

Hochschulprof. Dr. Lajos Darai
Ph. D. Leiter der
Lehrerweiterbildung e.h.

Dipl.-Archeolog Dr. László
Költő
Vizepräsident in Ungarn
e.h.

Univ.-Dozent Dr. Gábor Vajda
Ph. D.
Vizepräsident in Serbien
e.h.

o. Univ.-Prof. Dr. ac. sc. József Zachar
Präsident des Wissenschaftlichen
Beirates e.h.

HARSÁNYI ILDIKÓ (BUDAPEST)

Hová ment a Fehérvárra reá menő hadiút?

A Fehérvárra menő hadiút nem a Fejér megyei Székesfehérvárra ment, hanem Budára.

Mikor Bradák Károly Fehérvár – fehér folt c. könyvét olvastam, szinte helyrezökkent a rend egy darabja. Éreztem én, hogy ez a Székesfehérvár nincs a történelmi Magyarország fővárosának való helyen. Kilóg a királyi székhelyek, fővárosok dunai sorából, Atilától napjainkig (Óbuda, Esztergom, Dömös, Visegrád, Buda, Pozsony, Budapest). Nem vág Búvár Kund történetéhez, egyáltalán a német támadások helyszínéhez, irányához, hajóihoz.

Ennek néztem most utána afölötti örömben, hogy Lánszky Imre Budakalásznál, a dunai sorban megtalálta az igazi Fehérvárat! A budait, amelyet Szt. István alapított. Eredetileg hajóutakra vonatkozó adatokat kerestem, mint csak egy, de mégiscsak egy újabb érvet a Fehérvár-perben. Ezzel nem sokra jutottam, de közben megtaláltam a Fehérvárra menő hadiutat.

300 éve, mikor a várainkat felrobbantó Habsburgok Fehérvárat eltüntették a föld színéről, az emléket is igyekeztek kiirtani. Minden nyomát módszeresen megsemmisítették, a lakosságától a róla készült képekig. Egy olyan fontos nyomra vezető se menekülhetett, mint a reá vezető hadiút.

A hadiútról a Tihanyi Apátság Alapítóleveléből tudjuk, hogy Tihanyhoz volt útsatlakozása, vagyis a Balaton-felvidéken futott, és hogy Fehérvárra ment. Hogy melyik ez az út és melyik Fehérvárra ment, arról III. Henrik német-római császár negyedik hadjárata és egy római-kori térkép tanúskodik.

A regensburgi székhelyű III. Henrik 1042-52 között 5 hadjáratot vezetett ellenünk.

Először Pozsonyon át a Garamig jutott (eszerint a bal parton járt).

Másodszor a Duna jobb partján támadt a Rábaig.

Harmadszor a ménfői csatában győzött, ezután egész seregével bevonult Fehérvárra, Pétert trónra ültette, majd visszament Regensburgba.

1045 Pünkösdkor „civilben” Fehérvárra jött ünnepeltetni magát. Ebből az alkalomból talán az egész utat hajón tette meg Regensburg és Fehérvár között. Diadalmas alkalom volt, a német krónikák remélhetőleg részletesen megörökítették, az érdekesség kedvéért talán érdemes utánanézni.

Negyedszer a fősereg máshol lépett be az országba, de az utánpótlást ezúttal is hajóval hozták, s a harmadik seregrészt alkotó cseh csapatok a Duna bal partján nyomultak előre.

Ötödszörre Pozsonyig jutott, ahol megfűrták a hajóit.

A támadók a Dunán illetve Mosonnál vagy Kapuvárnál léptek be/ki és az események Győr fölött történtek, esetenként a Duna északi oldalán. Ez dunai célállomásra vall, de bizonyítéknak sajnos kevés. Hajóik úti célját sem lehet megmondani, mert Pozsonyon illetve Győrön nem jutottak túl.

A bizonyítékot a Fehérvár ellen indított negyedik hadjárat szolgáltatja. 1051-ben Henrik császár a fősereggel „rendhagyó módon” a Zala felső folyásától hatolt be az országba. A sereg második része az utánpótlást úsztatta le a Dunán Gephard regensburgi püspök vezetésével. Győrig jutottak, onnan a magyarok csellel hazaküldték. A meghódolt Bratiszláv cseh herceg csapatai a Duna bal partján nyomultak előre. Hogy meddig és mire jutottak, nem tudni.

A fősereg elől felégették a termést, kiürítették a falvakat - vagyis művelt, lakott területen jártak. A magyar csapatok egyrészt a hátukba kerültek, másrészt megszállták előlük a Rába és a Zala völgyét. A sereg se a terepen, se a hajókról nem jutott ennivalóhoz. Henrik „azt se tudta, hol vannak a hajói” és „átment az erdőn”. Az éhező és a nyilasok folyamatos zaklatásától rettegő sereg éjszakára a földbe ásta magát, pajza alá bújt. A vértesi végkifejlet előtt megjárták a badacsonyi erdőket és végül a Bodajki-hegynél kötöttek ki. A Bodajk határában megvívott „vértesi” csata után a móri árokban Győr felé távoztak és Kapuvárnál futottak ki az országból.

Ezek után érthetetlen, hogyan dobálhatták el a vértjeiket a Vértesen, aminek épp hogy a lábát közelítették meg? Aki a Vértés nevét ebből akarta származtatni, se a térképre nem nézett, se a történetet nem ismerte. A németek nem közvetlenül a csata végén dobálták el a vértjeiket, hanem legkorábban másnap reggel hagyták ott a sátraikat és egyéb felszerelésüket. Ugyanis a csata és az azt követő megállapodás után a magyaroktól irdatlan mennyiségű ennivalót és bort kapván betegre ették-itták magukat. Gyomorrontással, másnaposan nem csoda, ha a táborbontás meghaladja egy amúgy is fáradt és demoralizált sereg erejét.

A fenti krónikákból szerintem a következőket lehet kiolvasni: Henrik a Rába-völgy alján volt, amelyen feljuthatott volna a győri Dunához. Azért nem tudott semmit a hajóiról, mert a magyarok megszállták a Rába völgyét és sem a szállítmányokat, sem a futárokat nem engedték át. A hajók hazaküldése is egy futárral elfogott levélnek volt köszönhető (amelyben Gephard utasítást kért, hová menjen a hajókkal. A válaszról már a magyarok gondoskodtak.)

A krónikákból úgy tűnik, mintha a tanácstalan Henrik éhes seregével, hátában a magyarok nyilaival csak kínjában és találmányra ment volna át az erdőn és talán maga se tudta, hogyan keveredett a Bodajki-hegyhez. Mintha az eredeti terv szerint a főseregnek is a Rába völgyén kellett volna fölmennie a Dunához, a flotta és a túlparti cseh szövetséges mellé.

Az alábbi térkép láttán azonban sokkal valószínűbb, hogy Henrik ezúttal azért lépett be „Rábafüzesnél”, mert eleve a Fehérvárra menő hadiúton akart menni, és pontosan tudta, hol jár.

Bár az első térkép Pannónia provincia római katonai úthálózatát ábrázolja, ezek az utak ma is léteznek és a rómaiak előtt is léteztek. A második térkép ennek a kivonata.

Mint a térképen látható, a Fehérvárra menő hadiút nem Gorsiumba (Székesfehérvárra) ment, hanem a Rába-völgy aljából Mogentianán (Tuskeváron) és Bodajkon át „nyílegyene-sen” Aquincumba. Gorsiumnál két másik út keresztezte egymást. Gorsium fölött a hadiút elsuhant, de útjai közül a mai 81-est keresztezte Bodajknál.

A nagy útrablás

A Fehérvárra menő hadiút Rábafüzesről Városlődig a mai 8-as úttal azonos. A Városlőd-Bodajk közötti szakasza ma már nem létezik, de III. Henrik császár a tanunk, hogy létezett. Lehet, hogy a kényelmes út helyett csak mellette tudott haladni az erdő takarásában, de az a lényeg, hogy a Rába-völgy aljából Bodajkig eljutott rajta. Mivel a vértesi csata után visszafordult, azt nem tudni, merre ment volna tovább, hiszen éppen a bodajki kereszteződéstől Székesfehérvár felé is fordulhatott volna. Mindenesetre a legfontosabbat így is bebizonyította: a mai 8-as úttal ellentétben a hadiút nem kanyarodott le délnek 40 kilométerrel Bodajk előtt, hanem a római idők óta változatlanul „nyílegyenesen” folytatódott Bodajkon át Fehérvárig. A Bodajk-Aquincum közötti szakasz létezésére is van tanunk, éspedig Anonymus Gesztája, amely szerint Árpád seregével Budáról(!) ment Bodajkra (Bodoktuba). Az utat ugyan nem nevezi meg, de a végpontok kijelölik.

A 8-asnak tehát a Városlőd-Bodajk szakaszon kellene folytatódnia, ha ezt a szakaszt a Habsburgok nem tüntették volna el, hogy Városlődtől Veszprém és Várpalotán át Székesfehérvárra terejék. A Városlőd utáni néhány kilométeres szakaszt megsemmisítették és ezáltal a következő szakasz is elsorvadt, bár Pénzesgyőrtől Zirc alatt tovább megy Bodajkig.

Ha a hadiút Bodajk-Aquincum szakaszát a római térképről a mai térképre rajzoljuk, akkor Bicskén és Zsámbékon át kell továbbhaladnia és Ürömnön át kell

Budakalászhoz csatlakoznia.

És valóban, Bodajk után, a Zámolyi medencében a Fehérvári(!)-Csákvári úton folytatódik a hadiút nyomvonal és Felcsút után a vasútállomásnál fut be Bicskére. Noha Bodajk után és Bicske előtt ismét kivágtak belőle egy-egy darabot, hogy ez a kapcsolat is megszakadjon és az érintett településekkel együtt elsorvadjon.

Bicskéről Mány-Zsámbék-Pátyon át halad tovább Budakeszi határáig. Innen ugyan a 10-es útig eltűnik, de mivel onnan ismét folytatódik, a két pont összekötésével lehet rá következtetni. Valahol Budakeszi mögött, talán Adyligeten, Hidegkúton és a Csúcs-hegyi dűlön keresztül juthatott el Ürömig. A 10-es úttól az Ürömről át Budakalászig vezető szakasz megvan. A hadiút nyomát beszédes helynevek is őrzik, mint Csákerénytel szemben Strázsahegy, Bicske fölött Táborállás, Mány fölött Felsőörs, Üröm fölött Táborföld. Talán a szinte kötelezően ismétlődő Dobogókát is itt kell megemlíteni.

A térképről

A térkép Pannónia provincia római katonai úthálózatát mutatja. Ezek az utak ma is léteznek és jóval a római idők előtt is léteztek. Ami ezer évvel ezelőtti állapotukat illeti: ha Szt. István építtette és tartotta fenn minden addigi idők legbiztonságosabb nemzetközi zárandokúját Jeruzsálemig, akkor a hazai úthálózat se lehetett rossz karban.

A római utakra jellemző kövezetnek magán a hadiúton tudtommal nyoma sem maradt, bár a közelében ma is van néhány kisebb kövezett „római út” (pl. Zsámbékon stb). A számos lehetséges ok közül azt tartom a legvalószínűbbnek, hogy a lovak kedvéért szándékosan szedték le a hadiút kemény burkolatát. A római kövezet gyalogos légiók számára készült, a magyarok azonban nem gyalog közlekedtek, hanem lóháton.

A hadiút egyik azonosító pontja Mogentiana római erődje. Az erőd nyomait nemrég mutatták ki légi felvételtől. Maga az út, mint az ősi borostyánutak egyike jóval a római idők előtt forgalmas „nemzetközi” kereskedelmi útvonal volt és művelt területen haladt, már akkor is magyar helynevek között. Tüskevárnál történetesen a (az egyik) Somló-hegy alatt, amely tájékozási pontként is működött és egy állomást, „karavánmotelt” is jelölt, ezt építették át erőddé a rómaiak.

Érdekesnek tartom, hogy az utak Aquincumban futottak össze. Nyugatról a Duna vízi útján kívül hat úton lehetett odamenni, amelyekre a többi útról is rá lehetett csatlakozni. A limesen túl, a Duna keleti oldalán is hasonló lehetett a helyzet, épp csak a rómaiak nem „fejlesztették” hadiúttá. Eszerint a „budapesti” központú sugaras úthálózatunk nem új keletű, a Kárpát-medencében eleve minden út Budára vezetett. Szt. István feltehetőleg éppen ezért tette át ide a székhelyét, de ennél messzebb menő következtetéseket is le lehet vonni belőle.

Függelék

A Fejér megyei Székesfehérvárra vezető megtévesztő nyomokról

A legfontosabb félrevezető nyom természetesen a hadiút nyomvonalának letérítése Veszprém-Várpalota-Székesfehérvár felé, és maga Veszprém. A királyné városa lévén Veszprémnek a királyi székhelyből megközelíthető ponton kellett állnia, mintegy sugallva a közelségét. Az úthamisítást eszerint tervezték meg.

Mint láttuk, a hadiút Városlőd és Bodajk közötti szakaszát eltüntették, a szakasz két végét egy-egy darabon a szó szoros értelmében megsemmisítették. Történetesen két olyan ponton, ahol Veszprémbe vezető utak keresztezték. Az egyik a Győr-Pápa felől érkező 83-as út, ennek a Városlőd alatti szakasza lépett elő a Fehérvárra menő út első „hamis 8-as” szakaszává. A második Veszprémből vezetett Várpalotára, ahol kétfelé ágazott északnak a bodajki keresztezés felé, délnek Székesfehérvár felé. Az országúti rangot és minőséget nyilván csak az utóbbi tarthatta meg, mint a „hamis 8-as” folytatása. Mintha a királynénak csak ezzel a Székesfehérvárral lett volna összeköttetése. A budai kapcsolatról árulkodó Várpalota-Bodajk szakasz végét a megszüntetett bodajki kereszteződéstől néhány kilométerrel lejjebb kanyarították (Fehérvárcsurgónál a 81-esre).

Egy másik megtévesztő nyom: Zámor

1045-ben Péter a Felvidékről visszatérve Zsitvatónél (kb. Komáromnál) kelt át a Dunán. Mivel Fehérvárra nem engedték be, Mosonnál próbált kimenekülni az országból, de onnan kénytelenségből + hívásra visszafordult Fehérvárra. Végül Zámorban fogták el.

Három Zámorunk van, kérdés, melyik az igazi? Az első sem a hadiútról, sem a Fehérvárakról nem mond semmit, de a második kettő igen.

Mosontól kezdve az első a mai Győrzámoly, eredetileg Zámoly, Moson és Győr között.

A második Zámoly, régen Zamor (eszerint Zámoly = Zámor). Ez a hadiút mellett van Bodajk után a Zámolyi medencében, tehát ha Péternek kis csapatával eddig sikerült volna eljutnia, a mai Székesfehérvárat túlfutotta volna.

A harmadik a mai Pusztazámor, első írásos említése: Zumur. Ez már Pest megyében van és kiesik az irányból. Vagyis ha ez az igazi Zámor, akkor Péter rosszat sejtett és menekülőre fogta.

Ha Péter nem tér le az útról, hanem szépen belovagol a fehérvári csapdába, üldözni se kellett volna. Ha Pusztazámoron fogták el, akkor valószínűleg nem is üldözték, csak kísérték, míg le nem szökött az útról. Ez esetben valószínűleg nagyokat hibáztak: hagyták, hogy Péter észrevegye őket, majd csak háromnapos ostrom, késedelem, emberveszteség árán, gyakorlatilag holtan tudták leszállítani Fehérvárra. Endre és Béla nem így képzelhette el a trónfosztást.

Megjegyzendő a helynévszótár szerint Pusztazámor a „puszta” előnevet szokás szerint azért kapta, mert a török időkben elnéptelenedett. És ha a Habsburg korban még inkább? A törököknek üzenetemet, kérjék ki maguknak a rájuk fogott rémtetteket. Érjék be a sajátjaikkal.

Egy harmadik megtévesztő nyom: a Duna-Bodajk-Székesfehérvár víziút

A Dunának volt két holtága, amely Győr illetve Komárom mellől indult, majd Kisbérnél összefutva a móri árokban folyt Bodajkra és tovább a mai Székesfehérvárra. Bodajkot tehát mindkét Fehérvárról vízen is meg lehetett közelíteni. Szóval Henrik császár ide is kérethette volna a hajóját! (A komáromi ág a 19. század végén még megvolt, bár közlekedni talán már nem lehetett rajta.) Bodajki és egyházi adatok szerint Szt. István fiával csónakon szokott Fehérvárról Bodajkra zárandokolni, ahol a Szűzanyának kápolnát is épített. Természetesen csak a mai Fehérvárral számolnak, de Szt. István csónakja feltehetőleg az általa alapított Fehérvár dunai kikötőjéből indult és a királyi zárandoklatoknak sem csak vallásos céljaik voltak.

Lehetséges, hogy ennek a régi holtágnak a révén egyéb kapcsolat is létezett a két Fehérvár között, de ennél érdekesebb, hogy a mai Székesfehérvár a holtág mellett állt, ami a Sárvízen át valahol Tolna alatt ismét a Dunába vezetett. Tehát a mainál sokkal jobb gazda-sági-„geopolitikai” helyzetben, fontos utak és egy Duna-csatorna mellett (átrakodási pontján?)

A nagy útrablás „nyertesei”: Székesfehérvár, Budapest

Székesfehérvárnak nem érdemes bánkódnia, amiért előkerült a budai Fehérvár. A fölött már inkább, hogy nemcsak az utak és a csatorna bevételeitől fosztották meg (az talán már a török időkben elveszett), hanem a saját történelmétől is. Székesfehérvár úgy járt, mintha mondjuk Münchenről 2-300 éve azt állítanák, hogy 1300-ig Regensburg volt, s annak a régészeti nyomait keresnék rajta.

Először is minden Fehérvár rangos volt, akkor is, ha nem lett belőle főváros – ahhoz a Dunán kellett állni, mint pl. Nándorfehérvárnak is. Pozsony szintén csak ennek – és az 1522-ben odamenekített Szent Koronának – köszönhetette, hogy előbb az ország egyharmadán a Habsburg helytartó székhelye, majd Bécsből dirigált „főváros” lett belőle.

Ami ma Fejér megye székhelye, az nemcsak szabad királyi város és egy vármegye székhelye volt, mint pl. Pozsony is. A törzsszövetségi rend megszüntetése előtt majdnem biztosan igazi főváros volt, ha nem is a szövetségi államé, de az egyik tagállamé. Nem a „királyok királyáé”, hanem az egyik „királyé”. Egy hajdani „Fejérországé”, olyasfórmán, ahogy München Bajorországé. Kár, hogy mindezt eltakarta az utólag ráhúzott ex-fővárosi szerep.

Székesfehérvár sorsában Budapest is osztozik. Nagyon úgy néz ki, hogy a viszonylag fiatal mai Buda történelme Fehérváréval keveredik, az öreg Pesté pedig elveszett.

Fehérvárott 1526-ban még tartottak országgyűlést és 1540-ben koronázást, „pedig” az 1300-as évektől 1526-ig Buda volt az ország fővárosa – ugyan melyik? Róbert Károly volt az első, aki nem költözött be Fehérvárra, mert finoman szólva nem fogadták szívesen (ezért Visegrádra települt), de őutána Budán volt a királyok majd a törökök székhelye. Melyik Budán? helyesbíték: nem oda Buda! Mert az, amit Buda ostromában a töröktől visszafoglaltak, az nem Pest-Buda, hanem Budavár, törökül Buda kaliz, magyarán Budakalász, németül Weissenburg, magyarán Fehérvár⁴².

A mai Buda a tatárjárás után keletkezett, mikor III. Béla országszerte

⁴² Bradák Károly i.m. NB. Budavár a várnegyed, Fehérvár a királyi negyed lehetett. Mikor a törökök elfoglalták, a polgárvárost felgyújtották, hetekig égett. Mikor a nyugati hadak visszafoglalták, az ostrom elől a módos polgárság mozdítható vagyonával Bécs felé menekült, de meg nem érkezett

erődöket emelt, így a Várhegyen is. A pesti rév és a ráépült kereskedőváros már jóval korábban is létezett, a ma budainak számító felét (Tabán) is Pestnek nevezték, s az újonnan kiépült várkerületből lett Pest-Buda. Pest hajdani gazdagságára és későbbi sorsára jellemző, hogy annak a városnak, amely Zsigmond királyt képes volt kisegíteni a pénzzavarából, 1710-re alig 300 (háromszáz) lakosa maradt. Budapest a kiegyezés után keletkezett, mint ismét a történelmi Magyarország központjának szánt és méretezett főváros. Ezután épült a pompás Országház és a kormányzati negyed – sajnos egy mocsaras és ezért addig üres területen, ami Feng-Shui szempontból szerencsétlen helyválasztás és meg is lett az eredménye. (A Bukaresttel keverhető név se a legszerencsésebb választás.)

... és vesztesei

A hadiút első két elsorvasztott szakaszának végét egy-egy újkőkortól lakott nagy múltú település fémjelzi: Bodajk és Bicske. A fontos útkereszteződésnél álló és gazdaságát ősidők óta arra alapozó Bodajk ma is gyönyörű kisváros és a szakrális központja is megvan, de az útrablás nélkül mára legalább akkorának kellene lennie, mint az „igazi” 8-as mentén álló városok. Bicske éppoly méltó lehetne a „virágzó” Floriana névre, mint kétezer évvel ezelőtt. A két város között a hadiút melletti várak sorának luxus-idegenforgalmat kellene vonzania. (A csókakői és a csákvári vár romjai még megvannak, a csákberényi valószínűleg a „természetvédelmi terület” fura domb-dombjai alatt alussza álmát; a többi talán a helyi emlékezetben.)

A Bicske környékén talált és a pilisihez kapcsolódó nyomokról a Fekete magyarok – fehér magyarok c. könyvemben már írtam. Bicske már jóval azelőtt is „Bicskeország” (de az se kizárt, hogy „Fejérország”) központja volt, hogy a törzsszövetségi államformát a rómaiak Pannónia provinciában először feltörték.

Bodajkot most „találtam” a római-kori térkép alapján. Kíváncsi lettem rá, a hadiút Bicskén túli szakaszát is be akartam járni, úgyhogy odamentem. Megejtő szépségű, szervesen a tájba fészelt kisváros, szentkútja hazánk egyik legősibb búcsújáró helye és ugyanolyan varázslatos légköre van, mint azoknak az ősrégi településeinknek, amelyeket nem sikerült egészen tönkretenni. Hagyományaikban Szt. István és Imre csónakos útjain, Béla, Szt. László látogatásain és ottani harcain kívül egy hajdani hadiút is szerepel Keszthely és Aquincum között, s valóban, a hadiút keszthelyi leágazása a római térképen látható.

Bodajknál 1090-ben Szt. László egy „keresztvetéssel” megfutamított egy Fehérvárra törő török-tatár csöcseléket. Keresztvetés alatt ezúttal katonai alakzat és művelet értendő. A kereszt mint világrendező elv egyik gyakorlati alkalmazása, ezúttal a harcászatban.

Közismert, hogy a magyarok ék alakban támadtak és különféle keresztalakzatokba fejlődtek. Ezzel szemben a nyugati csapatok falanszterben álltak fel és frontálisan támadtak, tulajdonképpen az úthenger elvét alkalmazták.

Az egyik kereszt-alakzatot Mátyás király már „skorpió” néven alkalmazta és úgy is működik. Az ellenséges sereget először az ék éri el és amint belehatol, a „közegellenállás” miatt lelassul, de közben a többiek változatlan sebességgel, „tehetetlenül” továbbszáguldva utólérik és megelőzik. A két szárny

előre csapódik, mint a skorpió ollója, és oldalról szintén belevág az ellenségbe. Végül a skorpió farka arra az oldalra csap, amelyikbe előbb vágott bele az olló. A keresztvetés nemcsak szétvágja az ellenséget, hanem az ellenálló képességét is korlátozza, mert az ollók hurkaiba szorított tömeg összesűrűsödik és a keletkező tumultusban nem lehet mozogni.

Szintén keresztalakzat a „forgócsillag”. Képzeljünk el egy kört, amelyet egy egyenlőszárú kereszt négy „égtájjra” oszt. A kör közepén az ellenség áll (ha nem a saját jószántából, akkor előzőleg beleterelték a „zsákba”, például a fenti módszerrel). Amint a kör kerületén a négy égtájjra felállt egy-egy csapat, indulhatott a forgócsillag. A csapatok ívelt vágásban „égtájjat” cseréltek, s a közép mellé érve 3 másodperces időközökben 3 nyílzápor sorozatot adtak le rá (fejenként egyet lőttek előre, egyet oldalt, egyet hátra). Ezt a helyváltást a magyarok több, mint húszféle sorrendben tudták végrehajtani. A fergeteges forgócsillag úgy szétcsapta az ellenséget, hogy közben át se látta a rendszert.

Rákóczi korából feljegyezték, hogy keresztet dobáltak a sereg elé. Kérdés, ismertük-e még a keresztvetést? vagy csak a krónikások nem tudták, miről van szó?

Ez a leágazás Mogentianából indul Pécs és Sirmium felé, de Keszthelynek más csatlakozása is volt a hadiúthoz, éspedig Zalaegerszegen át a mai 74-es úton (a római térkép szerint a Pécs-Szombathely közötti út hiányzó szakaszán), amely Vasvárnál keresztezi a hadiutat. Zalaegerszegtől nyugatra áll az a zalaszentmihályfai templom, amelynek kos- és tehénszobra szintén szerepel a felfebb említett könyvemben. (Úgy látszik, tudtomon kívül már kószáltam a hadiút környékén.) Ez a kora Árpád-korinak vélt templom talán annak köszönheti a fennmaradását, hogy nem volt közvetlen köze a hadiúthoz. Legalábbis fizikai értelemben láthatólag nem volt, de lejjebb még találkozunk vele.

A fontos utak mentén vagy közelében előbb álltak a szentkutas kultuszhelyek, lehetőleg hévizes tavak, kilátónak és útjelzőnek alkalmas magaslatok melletti települések, karavánállomások és kereskedelmi központok, mint az erődök. Az ősi szent helyeken ma többnyire Mária-kegyhelyek és búcsújáró helyek vannak (a kilátók helyén többnyire Kálváriák).

A Városlőd–Bodajk közötti szakaszon az első Mária-kegyhely Zirc, ahol III. Béla 1182-ben cisztercita apátságot alapított. A következő az út déli oldalán Jásd és szemben vele az északi oldalán Csatka. Jásdon 1164-ben bencés apátság létesült. Jásdszentkút mellett fedezték fel „Márkus várát”, amelyet előbb avar sáncnak tartottak s a térképen ezen a néven szerepel, majd kb. ezer évvel öregebbnek („kelta-korinak”) bizonyult és még régebbinek is bizonyulhat. Márkus vára két félkör alakú földsánc közepén egy gyűrűvel. Mint egy kéttörbűnös görög színház, amiből csak a földmű maradt meg. A szemközti a csatkai kegyhely, helybeli nevén Szentkus, ahol a pálosoknak épült egy különleges alaprajzú és fölépítésű temploma. A két kegyhelyet nemcsak a hadiút melletti elhelyezkedése állítja egy párba, hanem talán Márkus-Szentkus és a Csatkán túli Márkus-hegy neve is. Szerintem ez az egy-beecsengés érdekes összefüggésre enged következtetni elsősorban a két kegyhely között, másrészt a „kus” néven ismert hunokkal, harmadsorban a már említett zalaszentmihályfai templomot díszítő kosistennel és tehénistennővel (negyedsorban itt nem részletezhető jelzőim szerint Mar-Kus = Tehén-Kos és Jásd nevében is a tehénistennő egyik neve rejlik). Az útszakasz utolsó szentkutas búcsújáró helye maga Bodajk, ahol Szt. István a Szűzanyának kápolnát épített. A szakasz hajdani fontosságát tehát Árpád-házi királyok által alapított templomok, apátságok is tanúsítják.

Bicske búcsújáró helye és szakrális központja Óbarok-Nagyegyházán lehetett. A Pilisből már ismerős, de máshol is bőven előforduló helynevek tanúsága szerint Nagyegyháza volt Pilisszántó itteni megfelelője. Rajtuk kívül ma már csak az az árva és szomorú földút suttog róla, amelyen egykor oly pompás menetek jártak.

A boronyi, mai nevén csobánkai kegyhely véleményem szerint nem a szóban forgó úthoz tartozott, de történelme Fehérvár történelméről is mesél. Borony középkori egyházának romjait 1723-ban látták utoljára. „Csobánka nevét az új telepesektől (makedón szerb menekültektől) kapta, akiket a Pomázon és Budakalászon lakó szláv nyelvű hívekkel együtt 1744-ben a szentendrei plébánia gondozott, mert a pilisborosjenői anyaegyház nem értette a nyelvüket.” 1746-ban bajor és osztrák, majd 1786-ban tót telepesek is érkeztek. Az új telepeseknek a történelmi előzményekről fogalmuk sem volt, nem is érdekelte más, mint hogy valahol letelepedhessenek, de a szent forrás őket is megbűvölte, így újraindult a kultusza. „Hála Istennek, a forrás körül elmosódnak a nemzeti és vallási különbségek.” Hála Istennek hasonló történet Pilisszántó tót lakóival, akik az ott előkerült 1000-8000 éves leleteket a sajátjuknak érzik és akként gondozzák. A telepesek leszármazottai talán érzik, hogy a hely titokzatos szelleme nekik is szól, értik a szavát és könnyen azonosulnak vele. Hiszen valaha régen, mikor az utak még nem hadiutak voltak, az ő őseik is ugyanabban a kultúrában éltek, amelyet ezek az utak és ereik behálóztak.

A kegyhelyek a Budakeszi és Üröm közötti nyomvonal megtalálásához is értékes támpontok lennének, de máshol sajnos nem maradt annyi, mint a bodajki szakaszon. Zirc előtt Celldömölkig (Jánosházáig) majd Vasvárig, Bodajk után Makkosmáriáig tudtommal egy sincs, bár szentkútjaik egy része talán még megvan.

De talán van még valaki. Nepomuki Szent Jánosnak Bodajkon, Vértesbogláron, Bicskén, Mányon, Zsámbékon, Pátyon, a még rekonstruálásra váró szakaszon Budajenőn a katolikus templom mellett áll egy-egy szobra, Solymáron a kanyarban. Nagykovácsin a képe van a templomban. Az a szobra, ami Budakeszin állt a templom mögött a Faluárkánál, szintén Budajenőre került (a Tante Susanne étterem kertjébe).

Az útrablás előtt Nepomuki Szent János szobrainak a helyén egy másik védőszent szobra állhatott. Biztosan volt, ahonnan egyszerűen eltüntették, de volt, ahol kicserélték, mert az emberek megszokták, hogy az adott ponton szobornak kell állnia. Nepomuki János fővikárius, a gyónási titok védőszentje 1393-ban szenvedett vértanúhalált (IV. Vencel cseh király kivágatta a nyelvét, majd a Moldvába vettette). Magyarországon nem sokan emlékezhetek szegényre, míg pont az útrablás idején, 1729-ben szentté nem avatták (és valljuk be, azóta se). Mindenesetre az úthamisításhoz pont kapóra jöhetett. Ezután tehették ki a hű cseh szobrait, de oly sok helyen, ami önmagában is központi utasításról árulkodik. Ha annak utána lehetne nézni, talán azt is ki lehetne kutatni, kitől kellett átvennie az őrseget. De az a fő, hogy átvette. Azt talán ő is meg tudja mutatni, melyik út megyen Budára?

Véleményem szerint azelőtt Sárkányölő Szent György szobrai álltak az út mellett. Az ő alakja akkor is jobban illik a hadiút mellé, ha „csak” a jó ügyért harcoló nemes vitéz szimbóluma lett volna, de sokkal több volt.

A magyarul Szent György néven tisztelt mitológiai alak kultusza nagyon régi és bár sokféle variációja volt, a lényeg azonos. Elsősorban Tavasz-istenként és Pásztor-istenként tisztelték. A Szent György-napi magyar népszokások a tavaszi kikelettről és a pásztorságról szólnak.

Másodsorban az „emberiség” megmentése is az ő feladata. Ő az isteni hős, aki legyőzi a „sárkányt”, azaz a Sötétséget, a Káoszt, a Telet vagy a Gonoszt. A Sárkányölő egy sok ezer éves ismert teremtmény hőse.

(Szerepét az évezredek során számos istenre, királyra, hősré is ráruházták. Talán utolsóként az öskeresztény vértanú Szent Györgyre, aki a római „sárkánnyal” szállt szembe, bár sajnos nem ő győzött.)

Harmadsorban tudnivaló, hogy a Nyilas csillagképben lakozó Nimród ősapánk egyik neve Nagy Pásztor volt. Szent György tehát, mint fegyveres pásztoristen, Nimróddal is azonosítható.

Szinte természetes: az első magyar lovagrend Szent György nevét vette fel.

Záró gondolatok

Az útrablás célja talán „csak” a történelmi magyar főváros eltüntetése volt, de más városaink, sőt egész hazánk történelmét magával rántotta és a történelemhamisítás pillére lett. Az eltüntetett Városlőd-Budakalász közötti szakasz nyilvános rekonstruálása után ez a pillér magától leomlana. (Természetesen nem az út fizikai rekonstrukciójára gondolok, bár az se ártana, csak a kivágott szakaszokat kellene pótolni.)

A módszert maga az út kínálja: egyszerűen végig kell járni lovon, motoron, biciklin stb. Városlődtől Budakalászig, az összes érintett község köszöntésével és rövid bemutatkozásával. Végül bevonulás az igazi Fehérvárra.

Egy ilyen csapatos bejárás nemcsak „demonstrációnak” volna alkalmas, hanem az érintett településeknek is javára válna és jó mulatság lenne, akár szokást is faraghatnak belőle. Mondjuk egy tavaszi hétvégén, Szent György havában, mikor szép az idő.

Felhasznált irodalom

Magyarország hadtörténete

Képes Krónika

Kristó Gy.: Az Árpád-kor háborúi

Dümmerth D.: Az Árpádok nyomában

Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára

Magyar történelmi helynevek

Történelmi atlasz

Világtörténelem képekben

Mária kegyhelyek Mária országában

Róheim G.: Magyar néphit és népszokások

BOBULA IDA † (MONTREAL)

Táltos az ecsegi lápban

A honfoglaló magyarság ősi vallásáról kevés hitelt érdemlő feljegyzés maradt ránk. Annak minden nyomát tűzzel-vassal irtották a kereszténység régi terjesztői. Gyanúsak voltak és pusztulásra ítéltettek az ősi költészet emlékei, az eposzok éppúgy, mint a virágénekek. A régi istenek faragott képeit összetörték, a vizekbe hányták (l. Bálványszakállas). Úgy tanultuk, hogy azért történt így, mert a jámbor papok feltették a kereszténység gyenge palántáját.

Mikor az ősi kultúra nyomán támadt ürességbe néz a magyar művelődéstörténet kutatója, feljajdul benne a kérdés: valóban szükséges volt mindez? Másutt nem volt szükséges?... Nem kérte pl. Nagy károly, aki tűzzel-vassal terjesztette a kereszténységet, ugyanakkor elrendelte a németység régi mondáinak az összegyűjtését, megőrzését. Pedig az ő idejében is elég gyenge palánta volt német földön a kereszténység – gyilkos erőszakkal kellett a szászokra kényszeríteni, nem sok évtizeddel a magyar honfoglalás előtt.

Komolyan vették a kereszténységet a bizánci császárok és az ő papjaik is, azonban nem restellték másolni, tanulmányozni és megőrizni a régi görögök és a rómaiak pogány-kori irodalmát. Felismerték bennük őseik kincses hagyományát s nem herdálták el utódaik elől. Ezért büszkélkedhetnek gazdag ősi mitológiákkal az új görögök, az olaszok, a németek. ezzel szemben a rendkívül magas szintű közép-amerikai civilizációk írott emlékei majdnem teljesen eltűntek. Az idegen hódítóknak és térítőknak ezek nem kellettek – nem volt szívük hozzá, – elpusztításukkal a maguk terjeszkedő fajtájának érdekeit szolgálták.

Így pusztultak el a magyar ősiség kulturális kincsei is.

Azonban voltak a régi papok között magyarok is. Ezek miért nézték a pusztítást összetett kézzel? Tényleg feltették a kereszténységet?

Igaz, hogy a pogány vallások emlékei sokszor rácsábították a fanatikusokat egy régibb, primitívebb nemzeti valláshoz való visszatérésre. Volt ilyesmire példa a renaissance-kori Rómában és Németországban még nemrég, a hitleri időben is. E század harmincas éveiben működött Budapest közelében egy Hadúr-vallású szekta – ha jól emlékszem – a Hármas Határhegy tetején áldoztak fehér kecskét.... De hát ezek efemer, elmúló jelenségek. Aki ezektől félti a kereszténységet, annak igazán gyenge lehet a kereszténység magasabb rendű erejébe vetett hite.

Bizony hibáztatnunk kell a régi magyar papokat, akik nem vették észre, hogy buzgóságukban nagyot vétettek nemzetük érdekei ellen. De ha nem értjük, hogy lehettek ennyire tompák – csak olvassuk el némely amerikai magyar újság cikkeit, melyekben álarc és álnév alatt, a szerkesztők felelőssége mögé bújva folytatnak egyesek köpködő kampányt – nem a felelőtlen nyelvészeti kontárkodás ellen, ami helyes lenne, hanem a magyarság déli gyökereit kereső, egész tudományos irányzat ellen. Feltehetjük a kérdést, azért teszik ezt, mert lélekben idegenek és Hekuba nekik a magyar nemzeti érdek? Vagy éppen nagyon is magyarok és minden ürügy

jó nekik, amivel üthetnek egy másik magyart?

Száz szónak is egy a vége: kevés adatunk van az ősi vallásról. Tehát gondosan össze kell gyűjteni mindent, amiből csak egy szikrányi igazság kiderülhet. Fel kell jegyezni azt is, amit jelentéktelennek, vagy kétséges hitelességűnek látunk – rábízva az utókorra a hitelesítést boldogabb és jobban felszerelt időben. Ilyen adatok reményében utaztam 1955 nyarán Los Angelesba, hogy ott találkozzam Finta Sándorral.

Finta Sándor zseniális magyar szobrász volt. Gyerekkorában évekig csikós-bojtárkodott az ecsedi ménesnél. Ott találkozott a madarak életét tanulmányozó Herman Ottóval, aki az ügyes fiúnak ösztöndíjat szerzett. Elvégezte Nagyváradon a középiskolát, Budapesten a Képzőművészeti Főiskolát, úgy, mint a bátyja is. Azonban egy nővérük miatti összetűzésben a Finta-fiúk gyilkosság gyanújába keveredtek. Sándor börtönbe került. Onnan kikerülve beállt vándorcigányok közé, azok közt élt, majd református létére, befogadták egy olasz kolostorba a barátok, s ott faragott szentképeket. Híre eljutott egy Rómában tartózkodó magyar írónőhöz, aki felkereste soraival. A levelezésből szerelem lett, Finta otthagya kolostorát és utazott Budapestre, hogy feleségül vegye a hölgyet. De ennek régebbi udvarlója neszét vette a dolognak, felszállt a vonatra, beszédbe elegyedett a mit sem sejtő Fintával, és miután kivallatta, minden rosszat mondott neki a nőről, aki csak levelezésből ismerte vőlegényét. A nő a pályaudvaron hiába várta, mert a megriasztott Finta az utolsó előtti állomáson leszállt.

Nem sokkal ezután Finta feleségül vett egy rokon lányt – de a házasság válással végződött. Majd katona lett, aztán emlékműveket tervezett, és mikor az első világháború után kitört az októberi forradalom, úgy látszik, hogy ő abba belekeveredett (erről nekem nem sokat beszélt), másodszor is megházasodott és a második feleségével kivándorolt Brazíliába. Ott neki, mint szobrásznak kitűnő sikerei voltak, de felesége nem bírta a klímát, azért eljöttek az Egyesült Államokba, ahol Fintának számos alkotása áll ma is.

Írt néhány könyvet is – ifjúkori életrajzi regénye a „HERDBOY of HUNGARY”, kezembe kerül(vén), ott találtam adatot arról, hogy a számadó csikós hat emberből álló bizottságot küld ki, hogy nézzék meg a csillagokat és tegyenek jelentést a várható időjárásról. A csillagnéző bizottság vihart jósol, ami be is következik. Ennek a csillagnézésnek annyira mezopotámiai íze van, hogy azt megemlítettem „Sumerian Affiliations” című, 1951-ben megjelent könyvemben. Ezt valaki közölte Fintával, aki írt nekem, ígervén, hogy több ilyen is elmond nekem, ha meglátogatom, mert ő már öreg, nem utazik. 1955-ben tényleg odautaztam. Finta mintázott rólam egy plakettet, én pedig írtam jegyzeteket arról, amit ő beszélt. Nemcsak a pusztai szokásokról, a gulyáshús kellő módon való megfőzéséről, hanem a századforduló körüli Nagyváradról, Ady Endre köréről, Rodin párizsi műterméről, az ottani magyaroktól. Ha Isten akarja, megírom egyszer ezeket is.

Kúr Géza kedves szerkesztőnk azonban nem akar várni és sürget, hogy írjam meg az egyik történetet, amit Fintától hallottam és Kúr Gézának akkortájt szóval elmondtam. Ígyekszem idézni Finta szavait:

„Ott kinn a pusztán, nekem senki vallási dolgokról egy szót sem mondott. Gyerekeknek néztek, vagy nem akartak bajt a papokkal? Nem tudom... De kíváncsi voltam, leskelődtem, hallgatóztam...”

Isten nevét legtöbbször káromkodásokban hallottam. Csúnyául káromkodtak a csikósok. De volt az Úristennek egy neve, amit soha nem káromoltak. Azt csak

levett kalappal mondták ki: „ELEVE”.⁴³

A tanya közelében volt egy kicsit dombosabb hely, abba merőlegesen leerve egy tuskó, annak tetejében vízszintesen felszögezve egy nagy kerék. Eleinte azt hittem, hogy állatokat kötnek oda. De sohasem kötöttek oda állatot. Ha kutya, vagy ló arrafelé tekergett, azt elzavarták. Egy kivétel volt: a fehér csikó. Ennek a szép kis jószágnek kivételes helyzete volt. Mindenki szerette, jó szemmel nézett rá. Ennek szabad volt a kerék körül legelnie. Pedig tőlem sem vették jó néven, ha arrafelé zavarogtam. Hogy mit jelentett az a kerék, nem tudom. De valahogy éreztem, hogy annak a helyét szentnek tartják.

Történt egyszer, hogy betegség esett a ménesbe. Egymásután betegedtek meg a lovak. Hasmenést kaptak és abba elpusztultak. Nagy gondban voltak a csikósok. Azt mondja nagybátyám (a számadó csikós): 'Nincs más hátra, ki kell hívni a nádasból a táltost'. Az emberek nekiálltak nádból máglyát rakni. Óriási máglyát raktak, mikor este meggyújtották, egész tűzoszlop emelkedett az égre.

Másnap megjelent a tanyán egy különös ember. Olyan magas embert sem azelőtt, sem azután nem láttam. Mi nagy kunok általában magas emberek vagyunk, de ez lehetett nyolc láb. Hozzá még egy rendkívül magas tetejű kalap is volt a fején. Kalapja, ruhája mind lószőrből volt szöve. Hogy azt hol és hogyan szőtték – elképzelni sem tudom.

'Hívtatok, eljöttem' – mondta.

Nagybátyám nagy tisztelettel köszöntötte a táltost és elmondta neki, hogy mi bajunk.

'Menjünk a lovakhoz' – mondta a táltos.

Mentek, én meg lopakodtam utánuk. A táltos nézegette a lovakat. Nézegette a füveket is, meg a szárukra telepedett sziksót. A föld tele volt a beteg lovak ürülékével. Egyszer csak lehajlik a táltos és felmarkol egy csomót, azt a szájába veszi. Lassan rágtá. (Ehhez csúnya ábrázatot csinált Finta és mutatta a lassú rágást.) Aztán egy irtózatosan nagyot köpött vagy két méternyire. Így kiköpte, azután azt mondta:

'Földből jött a baj'.

(Hogy ez a diagnózis mennyire sumirul hangzik, azt Finta nem tudhatta.)

'De talán lehet segíteni. Van-e olyan állatok, amelyek még biztosan nem beteg?'

A csikósok egymásra néztek. Egyik kimondta: 'a fehér csikó'...

Mindenkinek összeszorult a szíve. De hiába, a ménest meg kellett menteni.

Másnap kora reggelre megint máglya készült nádból. Azon állt a táltos egy hosszú késsel. Hozták a fehér csikót. Szívesen, kedvesen magától jött. Azt suttogták, hogy ez jó jel. A táltos szembe került vele és egyetlen döféssel leszúrta.

Azzal eljött a máglyától és azon a csikót elégették. A hamut összekotorta a táltos és minden csikós – elébe járulván egy bőr-zacskóval – kapott a hamuból egy marékka: 'Ezt keverjétek a lovak ivóvizébe'...

Hogy egymás között mit beszéltek nagybátyám és a táltos, azt már nem tudom. De annyit tudok, hogy három nap alatt megszűnt a lovak pusztulása..."

Ennyit mondott Finta Sándor a fehér csikóról. Természetesen a túlságosan szép és csodálatos dolgokkal szemben szkepszisre nevelt történész lelkében azonnal beszélni kezd az „advocatus diaboli”, a kételkedés, hiszen ez a hivatása.

⁴³ Lásd a ZMTE 42. számú kiadványában: Takács József (Gömöri) dolgozatát (279. old.), illetve Ipolyi Arnold: Isten, magyarok Istene

Igaz ez a fehér-ló áldozás történet, vagy egy tarkamúltú, nagy fantáziájú művészember álma és meséje?... Finta-csalafinta? Be akart csapni engem?... Ezt valószínűtlené teszi, hogy Finta Sándornak az égvilágon semmi oka sem volt arra, hogy engem becsapjon, félrevezessen.

De menjünk egy lépéssel tovább. Tegyük fel, hogy Finta gyerekkori élménye valódi volt. Akkor ki volt az a táltos az ecsedi lápban? Régi táltos-tudományok titokban megmaradt őrizője? Vagy valódi diákos műveltségű ember, aki az 1848-at követő években bujdosásra kényszerülve, bevette magát a nádasba és ott élt, segítve a pásztorokat és segítette velük? Aki az „ELEVE” nevet Ipolyi: Magyar Mythológiájából olvasta ki és úgy adta tovább, juhászoknak, csikósoknak?... Így sem lenne érdektelen a történet. Ha azonban valódi volt Finta táltosa – akkor ne múltam rajtam hogy nem adtam tovább azt, amit hallottam az utolsó fehér-ló áldozásról.

Itt van: aki nem hiszi, járjon utána...

Dr. Gyulai Endre szeged-csanádi megyéspüspök üdvözlí a rendezvényt

II. rész
A XIII. Magyar Történelmi Iskola
előadásai

550 éve:
1456 Nándorfehérvár

400 éve:
1606 Zsitvatorok

50 éve:
1956 Budapest

„...nem az intézmény volt kárhozatos, hanem azok, akik visszaéltek vele; nem a nép volt a rossz; óh, a nép mindég jó, hanem rosszak voltak azok, akik konkolyt hánytak közé, s valahányszor hasonló esetek jöttek elő alkotmányos életünk történetében, annak sohasem a pártviszály volt az oka, mert e nép mindig meg tudott férni magával, hanem a vezetők lelketlen önzése, személyes ellenszenv; ami bűn volt, mindig a nagyok bűne volt, de nem a nemzeté, nem az intézményé.”

Jókai Mór

SEBŐK FERENC
(SZEGED)

Nándorfehérvár, 1456

Idén július 22-én ünnepeljük a nándorfehérvári diadal 550. évfordulóját. A megemlékezés egyben lehetőséget ad a magyar múlt e sorsdöntő eseményének újragondolására is, hiszen a legutóbbi nagy kerek évforduló, 1956 óta a világ és a történettudomány is nagyot fordult, illetve lépett előre. Újragondolást említettünk és nem újraértékelést, hiszen a történészek a nándorfehérvári győzelem valós jelentőségére már korán föl hívták a figyelmet⁴⁴. A kortárs elbeszélő források szerzői is tökéletesen átértékelték a diadal súlyát, és a későbbi korok történeti irodalma sem vonta kétségbe ezeket az értékeléseket. Rövid írásunkban inkább arra teszünk kísérletet, hogy az eseményt beillesszük a történet folyamatába, aminek segítségével még inkább láthatóvá válik a győzelem valós történelmi súlya.

Nándorfehérvár, mai nevén Beograd, vagy magyarosan Belgrád már korábban is játszott szerepet a magyar történelemben. Az Árpád-korban Bolgárfehérvár volt a neve. Salamon király és a hercegek közötti meg hasonlítás éppen a Bolgárfehérvár 1071-es ostromakor szerzett hadizsákmány felosztásával volt kapcsolatos, amint arról a magyar krónika is megemlékezik.⁴⁵ Történetünk szempontjából azonban Nándorfehérvár jelentősége akkor értékelődik föl, amikor a török 1391-ben Magyarország határaihoz érkezett. Akkor Nándorfehérvár egy szomszédos királyság, Szerbia uralkodójának székhelye. Az ország élet-halál harcot vívott a törökkel, 2 évvel korábban, 1389. június 28-án, Szent Vid napján vesztette el Szerbia az első rigómezei csatát (éppen ezért a szerb történelemben ez a nap olyan gyászos emlékeztető, mint a magyarban augusztus 29-e, a mohácsi vész napja). Zsigmond magyar király 1396-ban európai összefogással tett kísérletet a török kiűzésére. A hadjárat Nikápolynál teljes kudarccal végződött, ezért a királynak más eszközöket kellett találnia az ország megvédelmezésére. A határ mentén kettős végvári vonal épült,⁴⁶ amelynek első vonala az ország határai mentén, esetenként azon kívül is, második vonala pedig a határon belül 100–150 km-es távolságban húzódik a Kárpátok déli nyúlványaitól egészen az Adriai-tengerig. E kettős végvári hálózathoz az első vonalában helyezkedik el Nándorfehérvár, mégpedig stratégiai fontosságú helyen: a Duna és a Száva összefolyásánál. Aki ezt a várat birtokában tudhatja, lezárhatja a Balkánról Kárpátmedencébe vivő szárazföldi és vízi utakat. Ebből adódóan keresztény

⁴⁴ A korábbi irodalomból szemelvények a teljesség igénye nélkül: Balanyi György: Nándorfehérvár ostroma és felmentése 1456-ban. In: Hadtörténelmi Közlemények, 1911. 167–196.; Elekes Lajos: Hunyadi. Bp. 1952.; Teke Zsuzsa: Hunyadi János és kora. Bp. 1980.; Barta Gábor: Nándorfehérvár 1456. Bp. 1985.; Pálosfalvi Tamás: Nikápolytól Mohácsig 1396–1526. Bp. 2005

⁴⁵ Emericus Szentpétery: *Scriptores Rerum Hungaricarum*. Bp. 1937. I. 376

⁴⁶ Deér József: Zsigmond király honvédelmi politikája. In: Hadtörténelmi Közlemények, 1936. 1–57; 169–202

szempontból az erősség megtartása, török szempontból pedig elfoglalása létfontosságú.

Zsigmond király 1427-ben szerezte meg Nándorfehérvárat a szerb despotától, nem ostrommal, hanem békés megegyezés keretében: a despota bőséges magyarországi birtokadományokban részesült szerbiai várai, közöttük Nándorfehérvár átadása fejében. Az eseményhez kapcsolódik Zsigmond második törökellenes föllépésének kudarca is. Galambóc (Globovac) várát szerb kapitánya az előbb említett megegyezést figyelmen kívül hagyva a töröknek adta át, mire Zsigmond 1428-ban ostrommal próbált érvényt szerezni jogigényének. A próbálkozás azonban súlyos vereséggel végződött, a vár fölmentésére siető Murád szultán elől Zsigmond csapatai csak üggyel-bajjal tudtak visszavonulni a Duna másik partjára. Érdekességgént megemlíthetjük, hogy a visszavonulást hatékonyan fedezte a folyó másik partján épült Szentlászlóvárba települt magyar tüzérség, aminek ez az első ismert taktikai sikere a magyar hadtörténetben.

Nándorfehérvár azonban 1427-ben magyar kézre került és ettől fogva egészen 1521-es elestéig rendületlenül állta a meg-megújuló török rohamokat, amelyek többnyire nem nyílt ostrom formájában zajlottak le, hanem csellel, meglepetésszerűen próbálkoztak az oszmánok a vár kézre kerítésével, nem riadva vissza az őrség pénzzel történő megvesztegetésétől sem.

Az első nagyobb ostromot II. Murád szultán kísérelte meg 1440-ben.⁴⁷ Ennek az eseménynek a súlyát nem érzékelteti kellőképpen a magyar történetírás. Azt is mondhatjuk, hogy az 1440-es ostromot a másik kettő, az 1456-os és az 1521-es ostrom jelentősége teljesen háttérbe szorította. Ehhez az is hozzájárult, hogy az előbbi eseményről meglehetősen kevés ismeretünk van. Mindössze annyit tudunk, hogy a várat maga szultán vette ostrom alá, a védelmet Tallóci János vránai perjel irányította. A Tallóci fivéreket még Zsigmond király alkalmazta pénzügyigazgatási és határvédelmi feladatok ellátására.⁴⁸ A Tallóciak irányítása mellett a magyar határvédelem jól működött, Nándorfehérvár alól is dolgovégezten kellett elvonulnia a szultánnak, aki vár bevétele érdekében még aknaásással is hiába próbálkozott.

Ugyanehhez az időhöz köthető Hunyadi János fölemelkedése. A Hunyad megyéből származó fiatalember üstökösszerű pályafutása még Zsigmond király udvarában kezdődött, ahol apródként szolgált, majd különböző előkelőségek szolgálatában katonáskodott.⁴⁹ A török elleni küzdelemben is kitüntette, magát, ahol jól kamatoztatta hadi ismereteit, amelyek egy részét Itáliában és Csehországban gyűjtötte. Habsburg Albert király (1437—1439) uralkodása alatt Hunyadi megszerezte a szőrényi báni méltóságot, ami az egyik legfontosabb tisztség volt a határvédelemben. A következő év, amely mint láttuk Nándorfehérvár első ostromát is meghozta, Hunyadi számára újabb jelentős rangbeli emelkedéssel járt. A trónöröklés kapcsán kirobbant viszályban Hunyadi a későbbi I. Ulászló király oldalára állt, és a bátaszéki csatában az ellenpárt fölött aratott győzelme jutalmául az erdélyi vajda méltóságot kapta régi fegyvertársával, Újlaki Miklóssal megosztva. Hunyadi a tőle megszokott eréllyel látott hozzá

⁴⁷ Thuróczy János: A magyarok krónikája. Bp. 1986. 268—269

⁴⁸ Mályusz Elemér: A négy Tallóci fivér. In: Történelmi Szemle, 23 (1980) 4. szám 531—576

⁴⁹ Engel Pál: Hunyadi pályakezdése. In: Marius Diaconescu (Szerk.): Nobilimea românească din Transilvania. [Az erdélyi román nemesség.] Satu Mare, 1997. 91—109. Magyar nyelven I. Engel Pál: Honor, vár, ispánság. Szerk.: Csukovits Enikő. Bp. 2003. 512—526

tennivalóhoz, 1442-ben az Erdélybe betörő Mezőid bég csapatait zúzta szét, majd az év szeptemberében a havasalföldi Ialomița folyó felső folyásánál Sehabeddin ruméliai beglerbég jelentős túlerőben lévő csapatait verte meg, s ezzel szertefoszlott a török seregek nyílt mezei csatában való legyőzhetetlenségének mítosza.⁵⁰ A győzelem az egész keresztény világot lelkesedéssel töltötte el. Újra fölmerült a török Európából való kiűzésének lehetősége. A király és Hunyadi csapatai 1443. októberében indultak el az úgynevezett „hosszú hadjáratra”. A támadás ugyan a Balkán hegység hátságánál elakadt, de Hunyadi a hadjárat folyamán több török alakulatot is szétvert és a szultán, számára szinte megalázó békeajánlat megtételére kényszerült: vállalta Szerbia teljes kiűzését, 100 ezer arany hadisarc fizetését, sőt 30 ezer főnyi segédhadat ígért Ulászlónak arra az esetre, ha ellenségeivel háborúba keveredik. Az ajánlat annyira kedvező volt, hogy egyszerűen nem lehetett visszautasítani. Ennek eredményeképpen született meg a szegedi béke néven ismeretes megállapodás, amelyet a szultán Drinápolyban fogadott el, ezért drinápolyi békeként is ismeretes (nem tévesztendő össze az 1568-as drinápolyi békével). Valójában a szegedi béke megnevezés sem helyes, mivel a békét Váradon kötötték, Szegeden tett esküt a béke megtartására a király és Hunyadi, ezért épült be a köztudatba szegedi békeként.⁵¹ Mivel Giuliano Cesarini pápai legátus biztosította a királyt, hogy a pogányoknak tett eskü érvénytelen, a tervezett hadjárat 1444 szeptemberében megindult. A következmény a várnai csatavesztés lett, amely együtt járt a király halálával. A csata után beállott helyzet Hunyadi újabb méltóságbeli emelkedését hozta: 1446-ban kormányzói (gubernator) rangot kapott, ami korlátozott királyi jogkör gyakorlását jelentette a gyakorlatban. Hunyadi a belső háborúskodások által szaggatott ország erőforrásait elsősorban a török elleni küzdelem céljaira kívánta összpontosítani. 1448-ban újabb támadó hadjáratra indult a török ellen. Mélyen betört Szerbiába, egyesülni akart a szintén a török ellen küzdő albánokkal, de októberben a második rigómezei csatában újra vereséget szenvedett, menekülés közben pedig Brankovics György szerb despota fogságába esett, aki csak a magyar országnagyok erőteljes fenyegetései hatására volt hajlandó szabadon bocsátani.⁵² Hunyadi megmaradt kormányzói méltóságában, de tekintélye csökkenni kezdett. Lankadatlan eréllyel igyekezett megfékezni a magukat a Felvidékre befészkelte cseh huszitákat, valamint az őt megbuktatni igyekvő bárókat.

Az időközben nagykorúvá nyilvánított V. László király 1454-ben átvette tőle a politikai hatalmat, Hunyadi azonban az ország főkapitányává nyilvánította és Beszterce (az erdélyi Beszterce városáról van szó) örökös grófja címmel ruházta föl, ami egyébként az első magyarországi örökletes grófi címadományozás volt.

Hunyadi továbbra is éles szemmel figyelte a török balkáni tevékenységét, annál is inkább mert az időközben a szultáni méltóságot megszerző II. Mehmed 1453-ban elfoglalta Konstantinápolyt és ezzel véget vetett a Bizánci Birodalomnak, ami általános riadalmat keltett Európában. A szultán 1455-ben befejezte a maradék Szerbia bekebelezését és a következő évben elérkezettnek látta az időt a további északi irányú terjeszkedés folytatására. Ehhez az első lépést Nándorfehérvár bevételével jelentette volna.

⁵⁰ Pálosfalvi Tamás: id. mű 66–72

⁵¹ Engel Pál: A szegedi eskü és a váradi béke. Adalék az 1444. év eseménytörténetéhez. In: Mályusz Elemér Emlékkönyv. Szerk.: H. Balázs Éva, Fügedi Erik, Maksay Ferenc. Bp. 1984. 77–96

⁵² Pálosfalvi Tamás: id. mű 97–106

Magyarország igen súlyos helyzetben volt, továbbra is pártharcok gyengítették a rendelkezésre álló erőket és komolyan fenyegetett az a veszély, hogy a török Nándorfehérvár elfoglalása után nekilát az ország teljes megszállásához. Az utólagos következmények ismeretében azt mondhatjuk, hogy fennállt annak reális veszélye, hogy az ország nem 1526-ban, hanem már akkor elveszíti függetlenségét és a török prédájává válik. A király, átérezve a veszélyt, már június elején Budáról Bécsbe menekült, a védekezést Hunyadira bízta, akinek egy ferences szerzetes, a lelkesítő beszédeiről híres Kapisztrán János volt segítségére a mozgósításban. Hunyadi kiváló hadvezéri képességeit dicséri az a tény, hogy a védelem megszervezésekor összhangban kívánta alkalmazni az aktív és a passzív védelem elemeit. Nándorfehérvárnak a védelmét sógorára, Szilágyi Mihályra bízta, ő pedig a vár fölmentésére hivatott mozgó sereg megszervezésére összpontosított, mivel tudta, hogy ha ő maga irányítja a vár védelmét, a királytól hiába várhatja a fölmentő sereg megszervezését. Általános tapasztalat a középkor és a korai újkor háborúskodásaiban, hogy az erődök csak egy bizonyos ideig képesek kitartani, előbb-utóbb az élelmiszerkészletek, a víz, a hadianyag hiánya miatt föl kell adni az ellenállást. Különösképpen igaz ez a tűzfegyverek korában, amikor az ostromló föl a vár falait, bástyáit és tornyait módszeresen romba döntötte, s csak utána indul a döntőnek szánt roham. A védők viszont fölmentő sereg reményében bátrabban kitartanak és így remény nyílhatott a sikeres védekezésre.⁵³

A szultán július 4-én kezdte meg Nándorfehérvár ostromát. A rendelkezésre álló erők között óriási volt a különbség: a török sereg létszáma mértéktartó becslések szerint 60—70 ezer fő körül mozgott, Nándorfehérvár őrségét Hunyadi János mintegy 5 ezer főnyi magyar, cseh és lengyel zsoldossal erősítette meg, rajtuk kívül a városi lakosság fegyverforgatásra alkalmas elemeire lehetett számítani. Az erősség fekvésénél fogva kemény diót jelentett az ostromló számára. A Duna és a Száva összefolyása által képzett földnyelven emelkedő várat a folyók felől nem lehetett megrohanni, egyedül dél felől nyílt lehetőség a támadásra, itt azonban a város tornyokkal és bástyákkal jól megerősített falai húzódtak, a fellelő várat pedig a város felől mindössze egyetlen kapun keresztül lehetett megközelíteni. A védők a város feladása esetén itt tovább tarthatták magukat, a folyók felől emelt vízivár pedig a naszádok, vagyis a folyami hadihajók kikötőjeként szolgált. A szultán helyesen ismerte föl, hogy meg kell akadályozni a vár fölmentésére irányuló kísérleteket, ezért mintegy 200 gályából álló folyami hajóhadával lezárta a Dunát. A hajókat egymással párhuzamosan lehorgonyozták és láncokkal egymáshoz erősítették, ezzel hajózárat létesítettek a folyón. A török hadvezetés azonban óriási hibát követett el: a hajózárat elégségesnek tartotta a fölmentési kísérletek megakadályozására. A Duna és a Száva mindkét partjának megszállását elmulasztották, és ezzel tálcán kínálták a lehetőséget Hunyadnak szárazföldi csapatai harcbevételére.⁵⁴

A vár és a város dél felől történt körülzárása után a szultán megkezdte a falak lövetését. A török tüzérség, akárcsak 1453-ban Konstaninápoly falai alatt, kiválóan működött. A hatalmas kő- és vasgolyókat kilövő ágyúk alig több mint egy hét alatt romhalmazzá változtatták a város falait, ami ellen a védők csak annyit tehettek, hogy a falakon ütött réseket igyekeztek gerendákkal, földdel tömött zsákokkal és más hevenyészett eszközökkel betömni. Július 14-re nyilvánvalóvá vált, hogyha a védők nem kapnak hathatós segítséget, az erősség eleste küszöbön áll.

⁵³ Jim Bradbury: *The Medieval Siege*. The Boydell Press, 1996. 296—334

⁵⁴ Pálosfalvi Tamás: *id. mű* 108—117

Hunyadi előre fölkészült a hajózár áttörésére. Ácsai éjt-nappallá tevő munkával több száz folyami bárkát, dereglyét, áruszállító hajót alakítottak át hadi célokra, megerősítették palánkjait, orrszerkezetét, és könnyű tűzfegyvereket, szakállas puskákat helyeztek el rajtuk, majd jól megrakták őket fegyverekkel. Július 14-én Hunyadi a folyón és a szárazon összehangolt támadást indított: a lovasság a Duna két partját biztosította az esetleges török erősítésekkel szemben, a vízen szállított erők pedig a hajózárba támadtak. Mivel a támadást sikerült a várbeliekkel időben tudatni, a vízivárból kitörő naszádosok hátba támadták a török gályákat. Több órán át tartó, mindkét fél számára veszteségekkel teli küzdelem árán sikerült áttörni a hajózáron, és erősítést juttatni a várba. Ezzel a védősereg létszáma 10 ezer fő fölé emelkedett. Ráadásul a hajózár szétverése után a Kapisztrán János vezette kereszties csapatok megszállták a Száva bal partját, aminek később a törökre nézve végzetes következményei lettek.

A szultánnak nem szegte kedvét az elszenvedett kudarc, továbbra is rendületlenül lövette a várat, amely július 20-ra csaknem teljesen romba dőlt. A következő nap estéjén a török általános támadásra indult és véres küzdelemben sikerült betörnie a városba, ahol ide-oda hullámozó harc alakult ki, mindkét fél számára súlyos veszteségekkel. Éjfél körülre a janicsárok a fellegvár kapujáig szorították vissza a védőket. Úgy tűnt, küszöbön áll a vár eleste, már-már a győzelmi zászlót is sikerült kitűzniük, amit a hagyomány szerint egy Dugovics Titusz nevű vitéz akadályozott meg, magával rántva ellenfelét a mélységbe. Az időközben beérkezett erősítések segítségével hajnalra sikerült a törököt még a városból is kiszorítani.

Ekkor következett be a csata döntő fordulata. A Száva bal partján táborozó keresztiesek egy része meglepetésszerűen átkelt a folyón és a túloldalon sikerült hatalmukba keríteniük egy magaslatot. A szultán fölismerve a helyzetben rejlő veszélyeket, csapatait a keresztiesek visszaszorítására utasította. Így azonban a várba szegezett ostromágyúk szinte őrizetlenül maradtak. Hunyadi erre kitört a várból, elfoglalta a török ágyúkat és azokat a szultán csapataira irányította. A törökök elkeseredett küzdelemben többször is megrohamozták az ágyúállásokat, de visszafoglalni nem tudták. A bekövetkező eseményeket a 15. századi krónikás, Thuróczy János a következő szavakkal írja le: „Hogy a császár (a szultán – a szerk.) hogyan menekült el a vár alól az éjszaka mélységes sötétjében, azt pontos értesülés alapján senki nem tudja megmondani; Isten dicsőségére és a császár zavarodottságára elég annyi, hogy minden hadi felszerelésétől megfosztva, összes ágyúját meg egyéb ostromgépeit – amelyeket odavitt – otthagya, népe hatalmas pusztulása után tért vissza hazájába. Később sem volt soha kellemes számára, ha valaki az ő jelenlétében ezt a várat emlegette.”⁵⁵ Arról is megemlékezett a történetíró, hogy egyes híresztelések szerint a szultán maga is megsebesült és a vereség közvetlen hatása alatt az öngyilkosság gondolatával is foglalkozott.

A győzelem a keresztény sereg számára is nagy áldozatokkal járt, ezért Hunyadi nem is gondolhatott a megvert ellenség üldözésére. A temetetlen halottak tömegei miatt a július forráságban pestisjárvány tört ki, ami újabb áldozatokat követelt, maga Hunyadi is a táborban hunyt el augusztus 11-én.

⁵⁵ Thuróczy János: id. mű 300

A diadal óriási jelentőségű volt, a török európai hódításai során ekkora vereséget még sohasem szenvedett. A birodalom erőforrásai azonban még ekkora veszteséget is képesek voltak pótolni, a török már a következő évben Szerbia területén hadakozott és küszöbön állt Bosznia még megmaradt részeinek hódoltatása is. Az viszont kétségtelen, hogy a török a továbbiakban óvakodott attól, hogy magát Magyarországot nagyobb erővel megtámadja. Isza bég 1479-es próbálkozása Erdély területén újabb súlyos vereséghez vezetett a kenyérmezei csatában.⁵⁶ A nándorfehérvári diadal tehát a török hódítás folyamatát megállítani nem tudta ugyan, de Magyarország számára lélegzetvételnyi szünetet biztosított arra, hogy erősítse ellenálló képességét. Az sem lebecsülendő tény, hogy a magyar fegyverek mind a keresztény Európa, mind a török szemében kellő tekintélyt biztosítottak maguknak.

Végezetül pedig szerte kell oszlatnunk egy közkeletű téves vélekedést, mi szerint a pápa a győzelem fölötti örömeiben rendelte volna el a déli harangszót. Valójában a pápa ezt még az ostrom kezdete előtt, egész pontosan június 29-én elrendelte abból a célból, hogy emlékeztesse a keresztény világot arra, hogy könyörögjenek istenhez a török támadás elhárítása érdekében.⁵⁷ A félreértés úgy keletkezhetett, hogy a pápa rendeletének híre sok helyre a győzelem hírével egy időben érkezett, valójában azonban a rendelet megelőzte az ostromot, illetve a győzelmet.

⁵⁶ Pálosfalvi Tamás: id. mű 152–162

⁵⁷ Petrovics István: A Délvidék és a török veszély: a nándorfehérvári diadal és előzményei. In: Bácsország. Vajdasági Honismereti Szemle. 2006/2. (37. szám) 18

J. ÚJVÁRY ZSUZSANNA (BUDAPEST)

A Habsburg-török-magyar béketárgyalások és viszony a 17. század első két évtizedében

Az 1606. évi zsitvatoroki béke⁵⁸ egyrészt politikai értelemben lezárta a 16. századot és megnyitotta a következőt, másrészt módosította és hosszú időre, mintegy hatvan évre meghatározta a török-magyar, illetve az Oszmán-Habsburg diplomáciai viszonyt.

A valóságban a fegyverek azonban sohasem nyugodtak; igaz, hogy a korábbi, háborús időre jellemző nagy hadjáratok már nem pusztították a haza földjét, de a török portyázások a várak körül és a falvakra történő becsapások sorozata, valamint az újabb és újabb települések hódoltatása nem szűnt meg a több évtizedes, hivatalos békekorszakban sem. A zsitvatoroki egyezmény több fontos kérdésben nem döntött, illetőleg a török és a magyar nyelvű okmányok közötti komoly tartalmi eltéréseknek súlyos következményei lettek a királyi Magyarország számára. A Habsburg uralkodó szuverenitását mélyen sértő korábbi adó egyszeri, 200.000 forint értékű ajándékkal történő megváltását deklaráló „semel pro semper” kihagyása a török változathoz igen ingataggá tette az egész koncepciót. Számunkra mégis az egyik fő kérdés a tizenöt éves háborúban (1593-1606) felszabadult, majd 1605-ben ismét török kézre került Esztergom, illetve a magyar kézen maradt Nógrád, Fülek stb. vár körüli, a másik a dunántúli (Kanizsa környéki) falvak hovatartozása és adóztatása volt. „Az mely faluk Filekkel, Somoskövel, Hollókővel, Ajnácskövel, Dévinnel, Kékkővel, Szécsenyvel, Gyarmattal, Palánkal, Nógráddal és Váczzal⁵⁹ az hódolástól megszabadultak, ezután se hóduljanak; miért hogy az házak [ti. a végházak] mi kezünknel vadnak, és azokhoz semminémü iszpája⁶⁰ és egyéb török akár hol lakják, semmi közit ne ártsa, se hódultassa, kivévén azokat az falukat, az kik Eger megvételeitől⁶¹ fogva szönetlen hódultanak, azok ezután is hódultak legyenek, azokon kívül egyet se hódultassanak. Az mi Esztergom dolgát illeti⁶²: az mikor az keresztények az törököktől megvették, az mit addig az törökök hozzá hódultattanak, azok most és ezután is oda hóduljanak; de azokon kívül egyet se hódultassanak. Az mi Kanizsa dolgát illeti⁶³: embereket bocsásson ki az pasa és Bottyáni uram,⁶⁴ és azok meglássák az falukat, micsoda faluk hódultak oda és eligazodják.”⁶⁵ – hangzik a magyar nyelvű változat („Votum

⁵⁸ A béke megkötése: 1606. november 11. a Duna és a Zsitva folyók közti táborban. Pontjait ld. Salamon Ferenc: Két magyar diplomata a XVII. századból. Bp., 1884. 257-261. Ezt a szöveget vette át Sinkovics István is. Magyar történeti szöveggyűjtemény 1526-1790. Szerk.: Sinkovics István. Bp., 1968. 367-371. Bőséges szakirodalmi kitekintéssel a békéről alapvető elemzést ad: Nehring, Karl: Magyarország és a zsitvatoroki szerződés (1605-1609). Századok 1986/1. 3-50

⁵⁹ A felsorolt várak 1593 őszén és 1594 tavaszán szabadultak meg a török uralom alól, és ezekkel együtt a falvak is mentesültek a török adók alól

⁶⁰ A szpáhi korabeli magyar elnevezése

⁶¹ 1596-ban vették be a törökök

⁶² Esztergom 1595-ben szabadult fel a török fennhatóság alól, de 1605-ben ismét visszakertült

⁶³ Kanizsa 1600-ban esett el

⁶⁴ Batthyány Ferenc Sopron megyei főispán, királyi főlovászmester és a dunántúli részek főkapitánya volt. A béke atörökök és a magyarok közötti határ megállapítását külön vegyes bizottságra bízta

⁶⁵ Sinkovics István, i. m. 370371

A⁶⁶) 15. cikkelye, amely azonban az ún. „Votum B”-ből, a török változathól⁶⁶ nemcsak kimaradt, hanem éppen ezzel ellentétes nézetet hangsúlyozott: a császáriak által elfoglalt Füle, Nógrád és Szécsény várhoz tartozó falvak a törököknek kötelesek adót fizetni.⁶⁷ Az 1606 novemberében megkötött Habsburg-magyar-török béke rákfénje éppen ezek a csalárdul átformált, illetőleg nyitva hagyott kérdések lettek.

A megoldatlan békepontok orvoslására 1608. március 28-án Érsekújvárott kötöttek egy megállapodást, amelyet 1608. június 19-én Budán erősítettek meg: az Esztergom környéki helységek pillanatnyi állapotát tartották megtartandónak mindaddig, amíg a két császár követi a Portán másképpen nem végeznek.⁶⁸ Mivel az újvári szerződés a zsitvatorokinak csupán kiegészítő pótléka volt, nem kívánt szultáni ratifikációt.⁶⁹

A másik kérdésben, a Kanizsa környéki helységek hovatartozása ügyében a béke, mint már fentebb idéztem, a következőket mondja ki: „embereket bocsásson ki az pasa és Bottyáni uram⁷⁰ és azok meglássák az falukat, micsoda faluk hódultak oda és eligazodjék.”⁷¹ A kettős bizottságot meg is alakították. A Zalaegerszeg melletti mezőn, 1609. április 7-én, egyfelől Pethe László, Piachel Jakab, Megyeri Imre és Ciráki Mózes őfelsége komisszáriusai, másfelől „Amhat” [Ahmed] aga, Ali budai vezérpasa janicsár agája⁷² a következő kérdésekben állapodtak meg:⁷³ elsősorban a hódolt falvak sarcát, azaz sem a császári, sem a szpáhik adóját nem verik följobb; másodsorban, ha a település „megpusztul és megszegényedik”, adóját leszállítják, s amely község addig csak adót fizetett, de egyebet nem szolgáltatott, azután is abban marad; harmadsorban a hódolt pusztai helységeknek három évre szabadság adatik, hogy semmit se fizessenek, se ne szolgáljanak. A dézsmát fizető szegény község pedig három évig csak tizenötödöt ad a föld terméséből. Nagyon fontos volt ez az apró részletekig menő megállapodás a föld népe érdekében, hiszen a tizenötéves háború során, s Kanizsa elfoglalásával (1600) a Dunántúl erősen elpusztult, elszegényedett. Nem véletlenül sorolták a hódolt településeket három kategóriába: 1. egyszerű hódolt, 2. megpusztult, megszegényedett, 3. pusztai.

A megállapodás másik fontos kérdése a nemesség volt; azok a személyek („urak, nemesek és kapitányok”), akik a magyar királynak nem adóznak és nem fizetnek dézsmát, a zsitvatoroki végzés értelmében mind személyükben, mind majorjaikban, valamint a várak és kastélyok alatt való malmokban szabadok legyenek. Természetesen a török végvárak alatt lévő majorságokat és malmokat sem szabad bántalmazni.

Az 1609. évi megegyezés a zsitvatoroki békének az új erősségek építésére, valamint a várak és kastélyok akár ágyúval, akár „titkon való praktikával” történő elfoglalására, vívására vonatkozó tilalmát ismételten megerősíti, továbbá deklarálja a rabok szabadon bocsátását, az elrabolt marhák visszaadását. Tiltja az ellenfélnek azt a gyakori szokását, hogy amikor a falusi ifjak és gyermekek bemennek a várba

⁶⁶ Ez török és magyar nyelven, két változatban maradt fenn. Vö.: Nehring, K.: i. m. 12

⁶⁷ Nehring, Karl: i. m. 14

⁶⁸ A két szerződést kiadta Salamon Ferenc: Két magyar diplomata... i. m. 262-264

⁶⁹ Uo. XIV

⁷⁰ Batthyány Ferenc Sopron megye főispánja, főlovászmester, a dunántúli részek főkapitánya 1604-1609 között. Pálffy Géza: Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16-17. században. (Minta egy készülő főkapitányi archontológiai és „életrajzi lexikonból”). Történelmi Szemle 1997/2. 269

⁷¹ Magyar történelmi szöveggyűjtemény. I. m. 371

⁷² A megállapodás másolatán 4 török aláírás és pecsét helye látható, de csak Amhat neve szerepel az intitulációban

⁷³ MOL Batthyány család levéltára (a továbbiakban: Batthyány cs. lvt.) P 1313/248. No 9. „Az Dunántul walo holdultsagrol az Teörökökkel Comissariusok által walo weghezésnek Paraia” Zalaegerszeg, 1609. április 7

szolgálatra, erővel törökké teszik. Rendezi a panasztétel jogát is. A szemesi (balatonszemesi), újonnan épített török erősség létét vagy elbontását viszont a nádor és a budai pasa közös fóruma elé utalja.

Igen fontos előrelépés a török-magyar viszonyban az a megállapodás, amely a polgároknak megengedi a tolvajok, latrok megfogását, legyen az akár török, akár magyar, akit azután a saját hatóságának át kell adni büntetés céljából.

A zsitvatoroki békekesség egyik legfontosabb pontja – a hódoltság védelme érdekében – a szpáhinak a falvakra való kijárásának tilalma lett volna, ha a török változatból nem hagyták volna ki. Ennek a kérdésnek a rendezése azonban magasabb fórumra várt: „Hogy az törökek az hódoltságra kü ne járjanak, az két félnél lévő Sytwa toroknál megíratott articulusok és végezések ebben nem egyeznek, ez feljül azért azt végeztük, hogy valamit nádor ispán urunk⁷⁴ és Aly pasa ő Nagyságok erről megemlékeznek és eligazéjtják, abban maradjon.” A másik fontos kérdésben, a hódoltság határában sem állapodhattak meg: „Utolszor, ebben nem igazodhatunk meg egymással, meddig legyen az hódoltság Kanisához és az több végházakhoz és meddig ne legyen, mert az két félről előadatott Sytwa toroknál való végezések nem voltak ebben egyesek.” Tehát ismételten előjött az oszmánok csalása az 1606. évi békekötéskor. A komisszáriusok így az uralkodóhoz és a nádorhoz, illetőleg a budai pasához voltak kénytelenek fordulni utasításért, hogy 30 nap múlva újra összeülhessenek a munkát bevégezni. Nem tudjuk, hogy a felek a megadott időpontban ismét találkoztak-e, de tény, hogy a kérdéses fávak még nagyon sokáig vita tárgyát képezték.

Természetesen, máshol is folytak tárgyalások, főként az Esztergom környéki hódoltsági ügyekben. Ez a kérdés, mivel 158 falut érintett, a Kanizsa környéki falvakénál jóval fontosabb volt. Így 1609-ben Szőgyénben és Érsekújvárott, ahol Liptay Imre Hont megyei alispán⁷⁵ – a későbbiekben még fontos szerepe lesz a törökökkel folytatott tárgyalásokon – vett részt.⁷⁶ 1611 tavaszán Thurzó György nádor felszólítására Liptay a következő tárgyban tartott vizsgálatot: „kiknek kellessék ennek utánna is a töröknek behódolniok és az Esztergom várának az töröktől megvételéig mely faluk szolgáltak mind végiglen és melyek állottak el az hódulás mellől, hogy annak jó módjával végére menvén, számát lajstrom szerint ide minékünk behozzák, kit mi is bizonyosan értvén, azon lajstrom szerint az dologról ő fölségét tudósíthassuk.”⁷⁷

Török szempontból azonban a tárgyalásoknál jóval eredményesebbnek bizonyult az új esztergomi bég ténykedése, akinek a kezében igazi ütőkártya volt katonái agresszivitása. Koháry Péter érsekújvári főkapitány-helyettes⁷⁸ 1615. április 13-án a következőket írta: az új bég Csejkő, Szőlős, Bars, Csifár és Tild⁷⁹ falvakra és környékükre parancsot küldött, hogy azonnal hódoljanak be Esztergomhoz, „mert ha be nem hódulnak, ő reá ne vessenek, ha mi nyomoruság esik rajtók.”⁸⁰

A Porta ugyan csendet és nyugalmat akart a magyarországi háttérországban, de mivel a ráfizetéses tartomány fenntartása nagyon megterhelte az egyébként is zavaros pénzügyi államháztartást, az itteni zsoldos katonák és tímáros szpáhik

⁷⁴ Illésházy István nádor (1608. november 20–1609. május 5). Fallenbüchl Zoltán: Magyarország főméltóságai 1526–1848. Bp., 1988. 70

⁷⁵ Lásd a ZMTE 42. számú kiadványában: Takács József (Gömöri) dolozatát (279. old.), illetve Ipolyi Arnold: Isten, magyarok Istene.

⁷⁶ Liptay Imre 1603 és 1609 között Hont megyének, 1612-től 1626-ig Bars megyének volt az alispánja. Botka Tivadar: Kisfaludi Liptay Imre Bars és Hont megyék alispánjának és országos törökügyi követnek emlékezete. Pest, 1867. 4., 20

⁷⁷ Uo. 5

⁷⁸ Koháry Péter 1611 és 1632 között viselte ezt a tiszte. Pálffy Géza: Kerületi és végvidéki főkapitányok... i. m. 272

⁷⁹ Szőlős kivételével, amely Nyitra megyében fekszik, a felsoroltak mind Bars megyei községek. Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára. Pest, 1851. II. 156., I. 206., 96., 220., II. 203

⁸⁰ Botka Tivadar: Kisfaludi Liptay Imre... i. m. 26

fizetésének nagy részét – azokat is, akik a központból kapták volna meg járandóságukat – a hódoltságnak és a hódoltsági peremterületeknek, illetőleg azok folyamatos növelése útján kellett előteremteni. Így a szultán magyarországi helytartójának egyfelől a békét kellett őriznie, másfelől minden lehetőséget meg kellett ragadnia a jövedelmek növelésére, ami egyértelműen a béke ellen szólt.⁸¹ Mintegy másfél évtizeddel később esztergomi Bali bég Esterházy Miklós nádornak a lehető legvilágosabban megfogalmazva adta tudtára, hogy a magyaroknak miért kell megengedniük a Budához tartozó falvak behódolását: „[...] mivel a Budához tartozandó végekben egyedül tizenkét ezer fizetett nép vagy, azon megesküdték, hogy Nagyságtok sok szent békesség ellen való ellenkezésre nízve, addig nem nyugosznak, és sem telet, sem nyarat nem níznek, hanem mivel az ő fizetéseiben rendeltetett azoknak az faluknak adójok, avagy behódítják, avagy az rókák, farkasok és egyéb vadak lakják falujoknak helyeit. Ez elmúlt napokban is ennyi had ide jűvén, az én sok könyörgésemet tekintet meg, mivel Verebelj,⁸² Nyárhid,⁸³ Tardos kedire⁸⁴ és az több környül való falukra volt az készület, de mivel mind ezek az helyek bék számára való, nem engedtem megbántani; de mivel látják vakmerő és szófogadatlanságokat [ti. a falubelieknek], valami ennek utána rajtok történik, mi semminek okai ne legyünk, mivel az szegínségnek javát, nem romlását kívánjuk. Isten előtt adjon számot róla valaki, [aki] romlásoknak oka leszen, mivel az egész vitézlő sereg mind az egész végházakban ezután sem pasát, sem békét tanácsul nem kérd [!], hanem dolgokban és igyekezetekben eljárnak, és semminemű comissariusokat nem várnak, mivel elígsíges sok comissiók és tracták löttenek, melynek semmi hasznát nem látták.”⁸⁵ 1631-ben tehát, Bali bég szerint, a törököknek már elfogyott a türelmük várni a békés osztozkodásra – már egészen északi, Nyitra megyei falvakra csaptak le –, de így volt ez korábban is. 1615-ben, a fent említett Bars megyei falvak adózását olyan vehemens módon követelték, hogy Koháry főkapitány-helyettes a behódolás elkerülése végett arra kérte a megye előjáróit, hogy „szabad legényeket” cirkáltassanak, és azokkal őriztessék a településeket; ezek élelmiszerellátásáról az alispánnak kellett gondoskodnia.⁸⁶ Azonban nem sokáig volt szükség a szabad legényekre – legalábbis a józan ész azt diktálta volna –, mert az el nem rendezett dolgok és a falvak kérdésében ismét tárgyalások kezdődtek a legmagasabb szinten.

A felek 1615-ben, Bécsben ültek össze, ahol – erős török nyomásra – az Esztergomhoz tartozó 158 falu sorsáról akként döntöttek, hogy közülük 60, „az Esztergomhoz közelebb való falukból hódoljon.” (3. articulus). A fent említett, az esztergomi bég által fenyegetett falvak is, Csejkő kivételével, mind török uralom alá kerültek. „[...] Régi szokott, rendelt adókat minden helynek saját falubírája vigye be és letegye, melyet hogyha az falu bírái elhallgatnának, akkor oztán az basa vagy az bég háromszor róla őket megintse, és hogyha mégis továbbra vontatni akarnák, annakutána császár ő fölsége főkapitányát, az ki alatt faluk vannak, fölöle tudósítsa és nekie

⁸¹ Vö. részletesen: Hegyi Klára: A török terület élete. In: Magyarország története 1526-1686. Főszerk.: Pach Zsigmond Pál, szerk.: R. Várkonyi Ágnes. Bp., 1985. II. köt. 1022-1041. Hegyi Klára: Török berendezkedés Magyarországon. Bp., 1995. (História Könyvtár, Monográfiák), különösen: 39-81. „A kincstár tehát lemondott a magyar várak lábánál, vagy éppen háta mögött elterülő határsávnak a közvetlen irányításról, ehelyett javadalmazottai szabad vadászterületévé tette: hajtsanak be innen annyi jövedelmet, amennyit tudnak, s olyan módszerekkel, amilyeneket hasznosnak ítélnék.” (61.)

⁸² Verebelj: Bars megyei falu Nyitra vármegye szélén. Fényes E., i. m. II. 292

⁸³ Nyárhid: falu Nyitra megyében, a Nyitra folyó mentén, az esztergomi érsek birtoka. Maksay Ferenc: Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén. Bp., 1990. I. köt. 554. A falu talán elpusztult a török időben, mert Fényes Elek munkájában nem szerepel

⁸⁴ Tardoskedd, korai nevén: Thardoskeddy, az esztergomi érsek birtoka Nyitra megyében. Maksay Ferenc: Magyarország birtokviszonyai i. m. 559

⁸⁵ MOL Esterházy Miklós nádor iratai, Náadori iratok, Török ügyek 1593-1645. 631. cs. Filmtár, 4687.

dob. „Bally bék” esztergomi főhelytartó levele Esterházy Miklós nádorhoz. Esztergom, 1631. december 12

⁸⁶ Botka Tivadar: Kisfaludi Lipthay Imre... i. m. 27

tisztességesen írjon, hogy azok az birákat reá erőltessék. Hogyha pedig ez sem fogna, az basa vagy az bég ököit, az mi képes, arra reá erőltesse. És mindenütt Magyarországbán az töröknek meghódolt faluk ezen értelemben comprehendáltassanak.⁸⁷ s egy féltől is az szegény hódoltság adójában se öregbítették, se meg ne háborítottassék.” (3. articulus).⁸⁸ Tehát amennyiben a falvak nem akarták az adót megfizetni, a törökök háromszor inthették meg őket, de azután sem mehettek ki rájuk, csak ha a magyar főkapitány figyelmeztetése sem használt. (Ennek ellentmond a 12. cikkely, amely viszont semmilyen körülmény között sem engedi meg, hogy „az basák és békek vajdái az falukra” kimenjenek.⁸⁹) Ugyanakkor rendelkezett a béke ellenére felépített palánkok lerombolásáról és az elszenvedett károkról is. E szerződéshez egy pótlékot is fűztek Bécsben, 1616. május 1-jén, amely a jogtalanul felhúzott erősségek lerombolását a zsitvatoroki szerződésben megadott négyhónapnyi terminus helyett tizenkét hóban jelölte meg, miként a „veszekedésben” lévő, vagyis vitás falvak visszavételét is egy külön bizottságra hagyta.⁹⁰

A bécsi megállapodás után Koháry Péter érsekújvári vicekapitány a következőkre figyelmeztette a Bars megyebelieket: „Hogy azért az töröknek az falukra sereggel való kijárásokra okot ne adjunk, kérem N[agyság]tokat és k[egyelme]tkeket, parancsolja meg az szegénységnek, hogy mind az Császár adóját, s mind pedig az Ispajának az mivel tartoznak nekik, késelem nélkül szolgáltatassák ki, mert ha elkésnek velek, és az törökök ki főgnak jönni, az szegénységnek terhes leszen és magunk között is veszekedést szerezhetnek késedelmekkel.”⁹¹ A parasztok, elsősorban a török fenyegetésekre – nyilván a felelősség, illetőleg a fölöttébb nagy teher igazságosabb elosztása céljából – igyekeztek a falvakban élő nemességet is rávenni vagy rákényszeríteni a hódolásra és az adózásra. Ezért az érintettek Thurzó György nádorhoz fordultak, aki ebben joggal látván a zsitvatoroki végzés megsértését, szigorúan megintette a megyét, hogy a parasztokat tartsa kordában a nemesek érdekében.⁹²

A hódolási határ megvonása azonban nem sokat segített az Esztergom-környéki falvakon, hiszen az oszmánoknak nagy volt az „étvágyuk”. Thurzó György „ingyen számát sem” tudta annak, amennyi levelet írt már a budai vezérpasának, mert „az Bégek, Ispaják és Agák meg nem szűnnek, de a mint az hódolatlan falukot, úgy az nemességet is fenyegetéssel hódolásra kényszerítik az hatalmas Császárnak és N[agyság]godnak is, ki a végezésben arról az pátról fő volt, hiteknék sérelmével.”⁹³ Az esztergomi bég Ó-Bars mezővárosnak, valamint Kis-Győröd és Mohi nevű falvaknak küldött fenyegető levelet, hogy ha nem akarnak úgy járni, mint az egerszegiek, menjenek behódolni; a mezőváros szerencsétlen sorsa – a későbbiekben lesz még szó róla – intő, Damoklész-kardként lebegett a magyar települések fölött. Az esztergomi janicsár aga pedig a nemességet vegzálta, s kényszerítette adózásra.⁹⁴ A nádor alig egy hónappal később kénytelen volt újabb levelet írni Budára, hogy a pasa megálljt parancsoljon az esztergomi bégnek.⁹⁵

⁸⁷ Foglaltassanak bele

⁸⁸ Az 1615. évi bécsi békekötés eredeti, magyar szövegű okmánya. Kiad.: Salamon Ferenc: Két magyar diplomata... i. m. 267-268

⁸⁹ Uo. 271

⁹⁰ Uo. 272-273

⁹¹ Koháry Péter levele Bars megyéhez. Újvár, 1615. november 30. In: Emlékek Bars vármegye hajdanából (1439-1711). Kiad.: Szerémi. Történelmi Tár 1892. III. közl. LXI. levél. 128. A levelet eredetiből idézi még: Hegyi Klára: A török terület. I. m. 1035. Štátny Archiv Nitra, ŽT, C.1615/6/10. (Hegyi az utolsó szót „késedelmekkel” helyett „kegyelmetekkel” oldotta fel)

⁹² Thurzó György levele Bars vármegyéhez. Biccse, 1616. július 14. In: Emlékek Barsvármegye hajdanából. I. m. LXVI. levél, 131

⁹³ Thurzó György levele Bars vármegyéhez. Biccse, 1616. augusztus 17. In: Uo. LXVIII. levél. 132-133

⁹⁴ Uo.

⁹⁵ Thurzó György levele [Ali budai pasához]. Biccse, 1616. szeptember 23. In: Uo. LXIX. levél. 133-134

Ugyanis a bécsi végzés értelmében addig senki nem kényszerítheti a falvakat hódolásra, amíg a kiküldött komisszáriusok a budai vezérrel el nem rendelik, hogy melyik település hódoljon és melyik ne. A bégnek és szpáhijainak nyilván nem volt türelmük kivárni a végzést, így ismét hódoltató leveleket küldtek szét. Thurzó következőképpen érvelt: a kérdéses falvak – Ó-Bars, Mohi és „Kis-Györöd” [Györed] – „nem azok közül valók, amelyek mindenkor és szüntelen hódoltak volna, mert mikor Esztergom keresztény kézre került, az oda be való szolgálattól szabadosak voltak és soha meg nem hódoltak, hanem ennekelőtte három esztendővel erőltetésből mentenek volt egyszer be, akkor is egy hónapig ha bejártak, s azután sem azelőtt be nem hódoltak, sem szolgáltak.”⁹⁶

Az 1615. évi bécsi béke után Léván tartottak török megbeszélést a hódoltsági falvak tekintetében és a határ meghúzásáról. E bizottságnak is tagja volt Liptay Imre.⁹⁷ 1616. május 1-jén a bécsi béke pótlékját kötötték meg, amely még mindig nem volt kielégítő megállapodás.

1618. február 27-én kelt a komáromi szerződés, a korábbi bécsi pótléka, amely először nevezi meg azt a 60 Esztergom-környéki falut, amelyek Komárom, Bars, Nyitra és Hont vármegyében, messze a magyar határvárok háta mögött kerülnek oszmán uralom alá, és szabályozza állapotukat.⁹⁸ A fentebb zaklatott három község közül az első kettő nem kerülte el sorsát. A szerződés 1. pontja a helységek adózásáról rendelkezik. Kimondja, hogy az nem lehet több az évi szokott, rendes adónál, s azt a bírák félleveníenti részletekben fizethetik be. Amennyiben ez elmarad, a törökök a bécsi megállapodás 3. pontja szerint járhatnak el.

Mivel a békepont elmulasztotta számbelileg is meghatározni a pontos adót, rengeteg visszaélésre adott alkalmat, a feleknek pedig újabb és újabb összejövetelekre. 1618 áprilisában Bars megyében egyfelől Ali bég, Ibrahim aga, egy csasz és a török tolmács, másfelől Liptay Imre alispán, Maklár Péter és más megyei megbízottak össze is ülnek tárgyalni: a magyar küldöttség szorult helyzetben volt, mert Illésy János császári tolmács⁹⁹ nem ment el, mondván, hogy a bizottságban lévő törökök mind tudnak magyarul. De Liptay jelentésében azt emelte ki, hogy a fő komisszárius semmit sem szól magyarul, „nem tudom, hogy nem akar-e szólni, a vagi ugian nem tud [...]”¹⁰⁰ A megyeiek joggal tarthattak csalárdságtól, mert tárgyaló partnereik minden lajstromot anyanyelvükön írtak; „Félünk, [...] nem jó volna kezekbe adni az falukat [...], mert félelő az eő álhatatlanságoktól.” Baj lenne, ha leveleket osztatának törökül a községekre, s abban valami félrevezetés lenne. Az ellenfélnek nyilván az volt a célja, hogy a falvakat mintegy elválassza egymástól és elszigetelje a megyei biztosoktól, vagyis megfossza védelmüktől, ugyanis a következőket javasolta: „[...] hívassuk eleő az polgárokat és eők megalkusznak velek.” De a megyei követek nem hagyták annyiban a dolgot, ragaszkodtak a nekik kiadott instrukcióhoz, miszerint mindkét részről először az artikulusokat kell megmagyarázni. A vita ellenére azonban jól haladtak a megbeszélések mindaddig, amíg elő nem került a nemesek adómentességének kérdése; a török félnek ugyanis nem tetszett a sok, 6 vagy 7 faluban lakó exemptus. Így ez ügyben megakadtak a tárgyalások, de a 60 falu összes török adóját sikerült 4000 forint alá csökkenteni –

⁹⁶ Uo.

⁹⁷ Botka Tivadar: Kisfaludi Liphay Imre. I. m. 28

⁹⁸ Salamon Ferenc: Két magyar diplomata. I. m. XXI. A falvak név szerinti felsorolása: Uo. VI. irat. 279-280. A falvakat eredeti tulajdonosaikkal felsorolja: Botka Tivadar: Kisfaludi Liphay Imre. I. m. IX. irat. 79-81

⁹⁹ Illésy János deák már a zsitatoroki és az azt követő tárgyalásokon is részt vett. Egy ideig a Portán is szolgált. 1604-ben az uralkodó udvari szolgálatába fogadta, ahol igen magas fizetést kapott. Takács Sándor: A magyar és a török íródéakok. In: Uő: Rajzok a török világból I. Bp. 1915. 94-96

¹⁰⁰ Liptay Imre jelentése Pázmány Péterhez. Bars, 1618. április 21. In: Botka Tivadar: Kisfaludi Liphay Imre. I. m. Okmánytár VIII. 76-78

nyugtázta elégedetten Liptay.¹⁰¹

Visszatérve az 1618. évi komáromi szerződéshez, a 2. articulusa deklarálja, hogy a török kézen lévő Bolondvárról¹⁰² a római császár fog intézkedni. Részben ezzel kapcsolatos a 6. pont is, amely a károknak – kivéve egyfelől Bolondvár, másfelől Egerszeg¹⁰³ esetét – mindkét részről történő elfeledését javasolja.

Bolondvárat, a Balaton melletti kis erősséget Széplakkal együtt Nádasdy Ferenc dunántúli kerületi főkapitány és Seifrid von Kolonitsch kapitány¹⁰⁴ még a hosszú háború alatt, 1603-ban foglalta el sok hadi szerszámmal és szép zsákmánnyal ejtve.¹⁰⁵ Később lerombolták a várat, de a törökök helyette egy új erősséget, Szemesvárat¹⁰⁶ építettek immár a béke megsértésével. Ezzel szemben Egerszeget a törökök a már ténylegesen érvényben lévő béke alatt, 1616 júliusában támadták meg; 17 embert levágtak, 300 főt rabszíjra fűztek, akik közül váltság nélkül csak 53 főt bocsátottak el. A várost „éppen elégették szentegyházunkkal együtt, csak egy ház sem maradt,” és minden lábas jószágot elhajtottak. A lakosság számítása szerint 10 ezer forint kárunk lett. A törökök hívására többen hazamentek az elmenekültek közül, de adójukat fölemelték, pedig magukat is alig bírják.¹⁰⁷ A törökök az egerszegi és a bolondvári esetet analógiaként használták, noha az utóbbi kárt – több más kártétellel együtt – II. Mátyás megtérítette az ellenfélnek (összesen 18 ezer forintot), míg az egerszeget soha senki nem egyenlítette ki, bár a 8. pont az Egerszegen elfogottak elbocsátását és a lakosok kártalanítását mondja ki.

A komáromi egyezmény 4-5. pontja – immár sokadszorra – a csatázások tilalmát és a foglyoknak mindkét részre történő, váltságdíj nélküli elbocsátását rendeli el. A 7. pont a nemesek védelmét szolgálja.

A 9-10. cikkely a török harmincadosok jogtalan vámszedését és a kanizsaiak túlzott adóztatását ítéli el, s kimondja, hogy az ilyen esetekben a budai pasához kell fordulni, aki megbünteti a szpáhí, és birtokát másnak adományozza. Az előbbieknél megtiltják, hogy azoktól a Baranya, Tolna és Somogy megyei lakosoktól, akik magyar földesuraiknak adót szállítanak, a régi szokás ellenére harmincadot szedjenek; ez pedig implicite a hódoltság magyar részre történő adóztatásának elismerését is jelenti.¹⁰⁸ Ez és még inkább a 12. pont – azok a Baranya megyei községek, amelyek mindkét félnek adóznak, ezután is fizessenek – az ellenfél békeszerződésben először deklarálja ezt a nagyon fontos tényt, a condominium rendszerének egyik fő alappilléret.

A 11. pont nagyon sután, magyar részről óriási támadási felületet hagyva az ellenfél számára, megtiltja a pécsi püspöknek, hogy hódoltságbeli falvainak jövedelmét haszonbérbe adja; ezzel megengedi a törököknek, hogy az itteni adózási gyakorlatba is beleszóljanak.¹⁰⁹

¹⁰¹ Liptay Imre levele Pázmány Péterhez. Bars, 1618. április 21., Liptay Imre és Maklár Péter jelentése Pázmány Péterhez. Érsekújvár, 1618. május. In: Botka Tivadar: Kisfaludi Liptay Imre... I. m. VIII., X. levél. 76-78., 81

¹⁰² A béke ellenére épített török vár egy Balaton-melletti faluban, Szemesen (ma Balatonszemes), Somogy megyében. Az egykori kis török véghely, Bolondvár helyére épült a ma is álló „Bagolyvár”

¹⁰³ Egerszeg: Zalaegerszeg, amely Kanizsa elfoglalása után (1600) a Kanizsa ellen vetett végvidék egyik fontos magyar vára lett. Itt a városról van szó. (Fényes Elek. I. m. I. 297-298)

¹⁰⁴ Nádasdy Ferenc 1598-tól haláláig, 1604-ig viselte a kerületi főkapitányi tisztelet. Seifrid von Kolonitsch 1604-től 1611-ig volt érsekújvári kerületi főkapitány. Pálffy Géza: Kerületi és végvidéki főkapitány. I. m. 269., 271

¹⁰⁵ Salamon Ferenc: Két magyar diplomata. I. m. XXVIII-XXIX

¹⁰⁶ A Balaton déli részén, Somogy megyében

¹⁰⁷ Salamon Ferenc: Két magyar diplomata... I. m. XXVIII-XXIX

¹⁰⁸ Szakály Ferenc: Magyar adóztatás a török hódoltságban. Bp., 1981. 161

¹⁰⁹ Szakály Ferenc példát is hoz rá, hogy a törökök már két hónap múlva követelték is e pont

Az egyezmény végül kimondja a kereskedés és kereskedők szabadságát, miként a bécsi pontok 9. cikkelye, valamint az ünnepélyes követküldést a Portára (13-14. cikkely).¹¹⁰ Ennek értelmében Ludwig von Molarthot, Hans von Molarth reinecki és drosendorfi báró, császári tábornok, a Haditanács elnöke és titkos tanácsos öccsét, a német lovagrend fogadalmas tagját 1619-ben küldték Konstantinápolyba, hogy a békeokmányt ott aláírja, valamint Oszmán szultánnak trónralépése alkalmából átadja a császár jókívánságait.¹¹¹ Molarthot orator-nak nevezték, mint az ünnepélyes, rendkívüli küldötteket.¹¹²

Már Thurzó György nádor azon munkálkodott, hogy a Portán a magyar ügyek vitelére magyar követ legyen, aki az ország viszonyait legjobban ismervén, annak érdekét a leginkább tudná képviselni. Az uralkodó azonban nem hajlott a kérés teljesítésére, míg 1619-ben valami megváltozott. Az időközben elhunyt II. Mátyás (1608-1619) helyébe lépő II. Ferdinánd (1619-1637) országgyűlést hívott össze, bár elsősorban nem a török békeponthoz megközelítést tárgyalandó – az 1618. évi komáromi pontoknak, miként az előzőeknek is, nem volt túl sok fogadatjuk –, hanem a csehországi felkelés miatt. Az uralkodó június 22-diki leiratában értesítette a rendeket, hogy Ludwig von Molarth császári orator néhány nap múlva Pozsonyba érkezik, s vele a régóta kért magyar követ is elindulhat Budára, Nándorfehérvárra, majd Konstantinápolyba.¹¹³ A magyar országgyűlés Liptay Imre Bars megyei alispánt, a hódoltság török ügyekben régóta biztosként forgolódó köznemeszt választotta erre a tisztre, akinek 1619. június 8-án, 23 pecsét alatt kiadott utasítást írtak.¹¹⁴

Az országgyűlési utasítás szerint a követnek a királyi méltóság növelése mellett az ország megmaradását kellett szem előtt tartania. Ennek érdekében a Portát elsősorban biztosítani kellett arról, hogy a „Szomszéd Országokban leveő hadak [...nem] eö ellenek, az bekeség ellen” indultak, és a török császárral kötött békét minden részében meg akarják tartani. Az általános kijelentések után következnek a konkrét sérelmek, amelyek orvosoltatása lett Liptay egyik legfontosabb feladata (5. pont). E fő részt alpontokra bontották, ahol általában a hódoltsággal kapcsolatos visszaéléseket sorolják fel: a szpáhik, pasák és bégek a szegény községet – a sok rendbéli végzés ellenére – a régi, szokott summájában és adózásában nem tartják meg. A nekik járó dézsmával nem elégednek meg, sőt azt hamis mértékkel (kilával és „jeccével”)¹¹⁵ veszik be; a pasa és vajda (!) ajándékát, amely korábban csak akkor volt szokásban, ha új pasa érkezett, most minden évben, sőt néha esztendőnként kétszer-háromszor is beszedik; a szegénységet állandó, szünet nélküli szolgálatra kényszerítik úgy, hogy az egyik embert csak a másik tudja személyében kiváltani, illetve a munkában felváltani; némelyek másoknak is szolgáltatnak a jobbágyok által. A zsitvatoroki végzés 15. articulusa ellen vétvén, a törökök sokakat nemcsak behódoltatnak és adózásra kényszerítenek, hanem a

végrehajtását. Vö.: Szakály Ferenc: Magyar adóztatás. I. m. 162. 63. jegyzet

¹¹⁰ Salamon Ferenc: Két magyar diplomata I. m. 274-278

¹¹¹ Donáth Regina: Egy törökkori forrásgyűjtemény az Egyetemi Könyvtár Kézirattárában. Néhány adat Karakas Mehmed budai pasa történetéhez. Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei II. 1964. Bp., 1964. 193-194

¹¹² Salamon Ferenc szerint a konstantinápolyi követség háromféle volt: 1. internuntius: állandó követ, két küldött megérkezése között; 2. legatus: az alkalom szerint küldött követ; 3. orator: rendkívüli, ünnepélyes követ. Salamon Ferenc: Magyarország a török hódítás korában. Bp., (második javított kiadás) 1886. 109-110

¹¹³ Botka Tivadar: Kisfaludi Liptay Imre. I. m. 32

¹¹⁴ Az utasítást kiadta Nagy Iván: Liptay Imre török követsége 1619-ben. Magyar Történelmi Társ. 1855. 195-210. Csakhogy a kéziratlapok összekeveredése miatt ez hibásan jelent meg. A javított utasítást Botka Tivadar adta ki: Kisfaludi Liptay Imre. i. m. Okmánytár XIII. 84-90

¹¹⁵ Kila: török száraz űrmérték, amelyet a hódoltsági területen használtak. 1-3 pozsonyi mérő, 46,5-241,7 l, 34,9-181,2 kg. Jecce: icce, 0,65-1,67 l. Bogdán István: Régi magyar mértékek. Bp., 1987. 96., 87

nemesek házaira is „rámennek”, akik közül nem keveset megölnek, marhájukat felprédálják és megégetik. A nemesek jószágai után, akik maguk végházakba költöznek, de házukban mások laknak, jogtalanul dézsmát követelnek, s ha nem akarnak fizetni, elhajtják marháikat. Akiknek pedig malmuk van, az utána járó részjövedelemmel nem elégszenek meg, hanem minden malomkerék után egy-egy vég karasiát kívánnak, miképpen az Veszprém megyében is történt.

Az 5. rész 4. alpontja számon kéri a zsitvatoroki szerződés 15. és a bécsi 3. pont betartását; ugyanis e végzések ellenére a törökök már egynéhány száz falut, illetve mezővárost behódoltattak. Az utasítás e pontja rendkívül fontos a Királyi Magyarország területének oltalma végett; az erre vonatkozó szultáni parancsot Liptay majd meg is hozza, követjárásának eredményességét bizonyítva – az viszont már másik kérdés, hogy a magyarországi török végvárakban lakó pasák, bégek és szpáhik sosem tartották magukat a hódoltatás tilalmához.

A követutasítás külön rendelkezik a törököknek visszajuttatott 60 falu sérelmeinek orvoslásáról.

A fejezet 6. alpontja a másik fontos és vitatott kérdésben, a palánkok ügyében ad instrukciót, amelyről Liptaynak sürgősen informálnia kellett az orátort. A zsitvatoroki végzés óta minden egyezmény kimondja a béke ellenére épített erősségek lebontását, ám „az palánkoknak ez mostani állapotba való megh maradasuall ereősödik megh az bekesegh” – mondja az instrukció. Első olvasásra érthetetlen a rendek véleménye; ők nem akarják, hogy a béke ellenére épített erődítések leromboltassanak? Nyilván nem erről van szó, hanem a hajdúság megerősített telepeiről. A magyar országgyűlés sajátos álláspontjáról kellett tehát Liptaynak Molarthot értesítenie, hiszen Bécsben e kérdésben más véleményen voltak.

1615-ben, a linzi gyűlés után a Habsburg diplomáciában irányváltás következett be: az udvar, Khlesl bíboros vezetésével megpróbált a törökkel kötött békéből előnyt szerezni a magyarok rovására. Már az is nagy vívmány volt, hogy az oszmánok fényes kísérete nem a Királyi Magyarországra, hanem Bécsbe érkezett, s az alkudozásokat maga Khlesl vezethette. A nádor távol tartásával a bíborosnak az volt a célja, hogy a törököket leszoktassa a magyarok közjogi önállóságának tekintetbe vételéről.¹¹⁶ Az oszmán fél, nagyrészt az udvar sugallatára, egyrészt azt követelte, hogy a végekbe magyarok helyett németeket tegyenek, másfelől a hajdú-palánkokat bontsák le.¹¹⁷ Ezáltal megszabadulhatnának a „különösen ártalmas fondorlatokat szövő” magyaroktól, és a hajdúkat is meg lehetne fekezni. Csakhogy Ahmed kihája előterjesztésének tartalma azonnal elterjedt az országban. Forgách Zsigmond kassai főkapitány sürgősen részgyűlést hirdetett Kassára, ahol közzétette: a császár olyan feltételekkel kötött békét a szultánnal, „hogy a hajdúság palánkját elvonja és a töröknek meghódoljon, pórokká legyenek, s fegyvert letegyék és csak jobbágyok legyenek, és szántsanak; mert ha nem cselekeszi azt a hajdúság, in totum deleáltatnak.”¹¹⁸ Az 1618. évi komáromi szerződés 2. pontja ismételten elrendelte az újonnan épített erődök lerontására biztosok kinevezését,¹¹⁹ amely azonban még 1619-ben sem következett be. A magyar országgyűlés azonban igen fontosnak találta a hajdúság és palánkjaik védelmét, s a Liptaynak adott követutasításban ezért sorolják hosszasan, név szerint a Bocskai által letelepített hajdúk falvait, amelyek akkor pusztá telkek voltak. Az instrukcióban a rendek ügyesen érvelnek: amikor a hajdúság Bocskai pártján volt, akkor a fejedelem a török császár oldalán harcolt, „es valamit chelekedet

¹¹⁶ A magyar nemzet története. Szerk.: Szilágyi Sándor. VI. köt. Bp., 1896, 141

¹¹⁷ Uo. 142

¹¹⁸ Teljesen kiirtatnak. Uo.

¹¹⁹ Uo. 274-278

Teöreök Chiazar akarattiaboll chielekette.”¹²⁰ Nagy András hajdúkapitány különben megegyezett Ali budai pasával, hogy „penigh ne hodollianak, hanem szabadossak legienek,”¹²¹ és amennyiben Nádudvart, amely erőd módjára épült, elhanyagja – s ezt meg is tette –, akkor a többi hajdútelep és az egész hajdúság békében maradhat. Ennek ellenére – folytatja az utasítás – Amhat pasa megtámadta a hajdúvárosokat, több mint 350 embert elhurcolt, akik közül 300 most is rab, és több „fő embert” is megölt. Bocskai fejedelemtől megnemesítettén, a letelepített hajdúságot a magyar király is megtartja szabadságában, a törököktől azonban állandóan fenyegetve vannak. Mivel a telepeknek nincsenek erősségeik, saját egyházaikat, temetőiket kerítették körül és erősítették meg, de egyikben sincs sem ágyú, sem tarack. Ezeket most a törökök el akarják bontatni, pedig ők építettek erősségeket: a Felföldön Hevest, a Balatonnál pedig Siófokot. Amint már említettem, a komáromi végzés 2. articulusa értelmében az erődöket le kellett volna bontani. Sem Bécs, sem követe nem látott (vagy nem akart látni) reményt arra, hogy a hajdúpalánkokat megtartsák, azonban Liptay nem adta fel: a követnek sikerült elérnie, hogy a lebontást több hónappal elnapolják.¹²²

Homonnay Györgyöt és szolgálait, valamint egy komáromi kereskedőt ért török rablás ügyében rendelt el elégtétel-kérést. Egerszeg kirablásának kérdése ismét előkerült, valamint a Somogy- és Baranya megyei jobbágyság dicája. Hangsúlyozzák, hogy a pécsi püspök adószedési jogát a pasák, bégek és szpáhik ne akadályozzák, miként azt az 1618. évi komáromi végzés elrendeli.

Liptay Imre Konstantinápolyból történt visszatérése dokumentálható, de a követjelentés nem került elő.

Az Egyetemi Könyvtár Kézirattárában Hans von Molarth, Ludwig von Molarth és Johann Ludwig Kuefstein császári politikus és diplomata tekintélyes iratmennyisége található meg.¹²³ Ezek éppen Ludwig von Molarth konstantinápolyi követségével kapcsolatosak. Ezek között szerepel az az öt parancslevél, amelyet a szultán adott ki Karakas Mehemed budai vezérpasa számára 1619. október elején, a magyar sérelmek orvoslására. A levelek olasz nyelvűek, nyilván a Molarth kíséretében lévő olasz titkár fordította le azokat. Csakhogy ezek az írások – feltehetőleg – az igazi parancsok egy kivonatos, kevesebb konkrétumot tartalmazó, meglehetősen homályos és primitív fordítású olasz változatai lehetnek.¹²⁴ Kassa Város Levéltárában, a Bethlen Gábor-féle diétai anyag között található egy hétoldalas, az olasz változatnál valamivel részletesebb, a Liptay-féle Molarth bizonyítványt állított ki arról, hogy Liptay Imre követ az utasítást némely ponton kénytelen volt módosítani, de különben tisztében hűen járt el. A módosítás éppen a hajdúpalánkok kérdése körül mozgott; et hac de causa particularem informationem de Haidonibus et statu Palankarum pro tempore non necessariam, sed una cum dilatione usque ad tempus demolitionis isposque commissarios esse diffèrendam.” (L. von Molarth, Konstantinápoly, 1619. október 13). Botka Tivadar: Kisfaludi Liphay Imre. i. m. Okmánytár XIV. 92 követutasítás által felsorolt visszasságokkal sokkal inkább sorjázó magyar nyelvű írat,¹²⁵ amely tartalmában azonos, szövegében azonban gyakran eltérő az olasz verziótól. A parancslevelek sorszáma is össze van keverve. Azonban mindkét

¹²⁰ Uo. 204

¹²¹ Uo.

¹²² Botka Tivadar: Kisfaludi Liphay Imre. i. m. 37

¹²³ Ezekből a levelekből közölt Donáth Regina: Egy törökkori forrásgyűjtemény az Egyetemi Könyvtár Kézirattárában. Néhány adat Karakas Mehemed budai pasa történetéhez. Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei. II, Bp., 1964, 193-212

¹²⁴ Az olasz változat nyelvi szintjét Jászay Magda értékelte, akinek ezúton köszönöm segítségét

¹²⁵ Kassa Város Levéltára, Archiv Mesto Košice, Diétai anyag, 1619-1620 (jelzés nélkül)

verzió öt parancslevelének török dátuma megegyezik: „scritt'al vltimi della luna di Sieval 1028¹²⁶ cioè nel principio di Ottobre 1619”¹²⁷; „Constantinopolban Seuval havának¹²⁸ fogytán,” noha a Liptay által hozott és Illési János¹²⁹ által fordított változat kezdetén 1619. október 27-e szerepel.¹³⁰

Az öt szultáni parancslevél a Liptaynak írt országgyűlési követutasítással megegyező témákban rendelte el a sérelmek orvoslását. A szultán a budai pasát tette meg a béke legfőbb őrévé és egyben felelőssévé is, akinek mindent el kell követnie, hogy a „szent békesség” fennmaradjon. Ily módon már dokumentálható is, hogy a magyar országgyűlés által választott nemesi követ mennyire eredményesen végezte munkáját a „Fényes Portán.” Természetesen, nemcsak Liptay személyes igyekezetének köszönhető a keresztény sérelmek orvoslására és a béke fenntartására szóló szultáni parancs. Ne feledjük el, hogy egyrészt az Oszmán Birodalomnak ekkor igen súlyos gondokkal kellett szembenéznie, s a Habsburg uralkodóval fenntartott béke létfeltétele volt, másrészt Bethlen Gábor erdélyi fejedelem (1613-1629) ekkor már elindult Magyarország felé Bécs ellen török szövetségben...

A barsi követ személye egyben választ is ad arra, hogyan kerülhetett az irat Kassa Város Levéltárába. Liptay már Konstantinápolyban megismerte Borsos Tamást, Bethlen követét, aki kereste is vele a kapcsolatot.¹³¹ Liptay Bethlen híve lett, akivel többször személyesen is találkozott, részt vett az általa meghirdetett országgyűléseken, sőt a nagyszombati béketárgyalásokon is.¹³² A szultáni parancslevelek magyar változatát Liptay adhatta át a fejedelem kassai kancelláriájának, amelynek iratai részben bekerültek a városi anyagba.

¹²⁶ A török időszámítás szerint az 1028-as év 1618. december 18-tól 1619. december 7-ig tartott, illetve akkor kezdődött az újév. A „Sieval”, helyesen: Sewwâl a tizedik hónap

¹²⁷ „1028 Sieval hónap utolsó napjaiban, vagy is október elején írtunk.” Donáth Regina: Egy törökkori forrásgyűjtemény. I. m. 5. levél. 204

¹²⁸ A török időszámításban Sewwâl hava atizedik hónap. Oklevéltani naptár. Szerk.: Szentpétery Imre. Bp., 1912. (Reprint) 18

¹²⁹ Illésy János sokáig élt a Portán, Caesar Gallo javaslatára fogadta fel az uralkodó szolgálatába. 1619-ben ismét a Portán teljesített szolgálatot. Már a zsitvatoroki béketárgyaláson is részt vett

¹³⁰ KVLvt. Diétai anyag

¹³¹ Botka Tivadar: Kisfaludi Liphay Imre. I. m. 39

¹³² Uo. 41-47. Lásd a Bethlen híveiről készült listát – Liptay Imre is szerepel – Esterházy Miklós iratai között. [Szalay László, Salamon Ferenc] Esterházy Miklós i. m. I. k. 66-69

J. ÚJVÁRY ZSUZSANNA (BUDAPEST)

„Mint juhok az farkasokkal...”

Az oszmán fenyegetés és előrenyomulás a Dunántúlon a 17. század első felében

A Habsburg Birodalom urai a 17. században teljesen a nyugati- és közép-európai politikai-hatalmi küzdelemmel voltak elfoglalva, így Kelet felé a török békének bármi áron való fenntartásával kívánták a hátukat biztosítani. Ez a politika majdnem 80 évig tartott, s a végső békebontás sem rajtuk múlt.

A tizenöt éves háborúban (1591-1606) az Oszmán Birodalom is súlyos vérvesztést szenvedett; különösen a janicsárság ritkult meg, de a hűbértokok apáról-fiúra öröklődésével a szpáhik harcértéke is csökkent. A katonai bajok mellett a közigazgatás lehanyaglott és virágzott a mindent elborító korrupció. III. Mohamed (1595-1603) és utódai elpuhult, saját kedvteléseiknek élő uralkodók voltak, akiket a szultánák, a háremintrikák vagy éppen a janicsárlázadások emeltek trónra vagy buktattak meg. IV. Murád (1623-1640) személyében olyan uralkodó lépett a trónra, aki példátlan kegyetlenséggel állította helyre valamelyest a legfőbb hatalmat. Azonban az ő erejét is az állandó perzsa háborúk és felkelések kötötték le,¹³³ így aztán Birodalmának is jól jött a Habsburgok békepolitikája a keleti fronton.

A zsitvatoroki béke első megerősítésére 1615-16-ban Bécsben került sor, amikor ugyanis nyomatékosan szóba került a sokat vitatott 200.000 forint értékű császári ajándék „semel pro semper” volta, amelyhez a bécsi kormány a végsőig ragaszkodott, hiszen ez a kitétel törölte el az évtizedekig tartó, őket megalázó alárendeltségi, adózási viszonyt.¹³⁴ Az oszmánok viszont más, nekik fontos kérdésben voltak hajthatatlanok: a zsitvatoroki békében – persze csak a császári változatban¹³⁵ – ugyan elismerték az 1593-94-ben felszabadult Nógrád-környéki várak, majd az 1595-ben visszaszerzett Esztergom-környéki falvak visszatérését a királyi Magyarországhoz, mégis ennek a 158 magyar településnek a visszahódolását követelték olyan vehemens módon, hogy II. Mátyás megbízottjai kénytelenek voltak 60 név szerint meghatározott községet átengedni. A helységek átadása 1618-ban, Komáromban meg is történt.¹³⁶ Egyébként a török biztosok –

¹³³ Hóman Bálint, Szekfű Gyula, Magyar történet, Bp., 1935. III. 148

¹³⁴ Az 1547-ben, V. Károly császár (1519-1556) és I. Szulejmán (1520-1566) által Drinápolyban kötött béke I. Ferdinánd cseh és magyar király (1526-1564) országaira is kiterjedt, amelyben a király kénytelen volt elismerni, hogy csak évi 30 ezer arany „ajándék” lefizetéséért cserében bírhatja a királyi Magyarországot. Ezen adózó állapot szűnt meg a zsitvatoroki békében; a Habsburg-kormányzat „semel pro semper”, egyszeri 200 ezer forint értékű ajándék lefizetésével váltotta meg ezt a több évtizedes alávett adózást. Csakhogy az uralkodó számára fontos két szó a béke török változatából, az un. „Votum B”-ből kimaradt. Vö. Nehring, Karl: Magyarország és a zsitvatoroki szerződés (1605-1606). Bp., 1986. Klny. A Századok 1986. évi I. számából. 14

¹³⁵ A szultáni változat, az un. „Votum B” éppen az ellenkezőjét tartalmazza: a Fülek, Nógrád és Szécsény várához tartozó falvak a törököknek kötelesek adót fizetni. Uo.

¹³⁶ Szakály Ferenc: Magyar adóztatás a török hódoltságban. Bp., 1981. 164., Karl, Nehring: I. m. 33

megbízásuknak megfelelően – minden tárgyaláson arra törekedtek, hogy a zsitvatoroki békeszerződésben felszabadult, a „behódolás” alól mentesített helységeket visszaszerezzék. Ennek érdekében egyszerűen meghamisították a békeszerződések náluk lévő példányát – amint azt az alapszerződéssel is elkövezték –, vagy a valódi szöveget átértelmezték, másként magyarázták. Ezt a taktikát követelte meg a kincstár sajátos takarékosági irányzata is, amelyet az 1560-as években indítottak és a mindennapi életben a következőképpen alkalmaztak: a hódoltatásra kiszemelt királyságbeli helyeket bizonyos, alacsonyra szabott várható jövedelemmel kiosztották tímár- és ziámet-birtokok részeként; például 1584-ben a Batthyányak uradalom-központjait, Kőrmendet 500, Németújvárt 250, a Nádasdyak egyik fészket, Sárvárt 800, Egert pedig 5000 akcse reménybeli jövedelemmel illették, miként a falvakat 50-200 akcse tervezett adóval juttatták szpáhik birtokába, noha ezek a területek (Egert leszámítva) sohasem voltak hódoltak.¹³⁷ A királyságbeli adóztatás – egyelőre – nem hozott közvetlen bevételt, csupán némi megtakarítást a kincstár számára, de ez az ördögi rendszer a századforduló körüli évtizedekben a falvak tömeges behódolásával aratott diadalt; így módon az oszmán hatóságok minden korlátozás nélkül ráeresztették birtokos katonáikat a Magyar Királyság területére, ahol a török földesurak inkább tűzzel-vassal, ritkábban csalárdsággal szereztek érvényt jogaiknak.¹³⁸ Erre azért is volt szükségük, mert az oszmán végvári vonalban szolgáló katonák között csökkent a zsoldosok aránya és ezzel párhuzamosan nőtt a javadalmazottaké, akik gyakorta messze a magyar végvárak háta mögött kaptak hűbérbirtokot. Megélhetésük nagyrészt azon múlt, hogy a nekik „adott” adózóikat rendszeres szolgáltatásra tudják-e hajtani.¹³⁹ S mivel a magyar végvárak őrsege, amely a 17. században számbelileg jóval az ellenfél alatt maradt, többnyire nem volt képes útját állni a várak között áthaladó török portyáknak, a megszállók ott folytatták a keresztény végvidék mögötti területek hódoltatását, ahol a békekötés előtt abbahagyták.¹⁴⁰

1618-ban Komáromban kötöttek békét, amelyben a keresztény fél további engedményre kényszerült.¹⁴¹ Az ellenfél azonban még a becikkelyezett pontokat sem tartotta be. A következő évben a magyar rendek pontosan a komáromi végzésben belefoglaltak be nem tartását sérelmezvén küldték a Portára követüket.¹⁴² A szultán – miután békét akart – a budai pasának parancsba adta a sérelmek orvoslását: a falvakra kijárnak a szpáhik és sok kárt tesznek emberben és marhában; a magyar királynak és a püspöknek járó adót nem engedik beszedni és a népet szolgálni; falvakat erővel hódoltatnak; a nemesektől adót szednek; a frissen visszakapott 60 falut fölemelt adóval terhelik – voltak a főbb sérelmek.¹⁴³

A budai pasának szóló parancs ellenére a hódolt falvak ügye továbbra sem rendeződött. Ezért, valamint a törököknek a Bethlen-féle fölkelésben való részvétele miatt újabb béketárgyalásra volt szükség, amelyet 1625-ben Párkány és Szőgyén között, Hidasgyarmat határában tartottak.¹⁴⁴

Bethlen Gábor erdélyi fejedelem (1613-1629) harmadik hadjárata után ismételten szükség volt újabb békekötésre, amely 1627-ben Szőnyben kötött 25

¹³⁷ Hegyi Klára: Török berendezkedés Magyarországon. Bp., 1995. (História Könyvtár Monográfiák) 44

¹³⁸ Uo. 44-45

¹³⁹ Hegyi Klára: A török terület élete. In: Magyarország története 1526-1686. II. köt. Szerk.: R. Várkonyi Ágnes. Főszerk.: Pach Zsigmond Pál. Bp., 1985. 1022

¹⁴⁰ Szakály Ferenc: Magyar adóztatás i. m. 164

¹⁴¹ Uo. 162

¹⁴² Liptay Imre barsi alispán követsége a Portán. Ld. Szakály F.: Magyar adóztatás i. m. 161., 62. jegyz., továbbá: A budai vezírnek szóló parancs, 1619. okt. 27. Ford. Illésy János. Archivum Mesto Košice, Kassa Város Levéltára (a továbbiakban: KVLvt.) Diétai iratok, 1619

¹⁴³ Uo.

¹⁴⁴ Csapodi Csaba: Esterházy Miklós. Bp., 1942. 109

évre.¹⁴⁵ A Porta azonban ahhoz az elvhez tartotta magát, miszerint amelyik területet egyszer már beírtak a defterbe, az onnét többé ki nem kerülhet.

Az elmondottakból egyértelműen kitűnik, hogy egyfelől a Zsitva folyó torkában megkötött béke óta lefolytatott tárgyalások eredményeként falvak tucatjai kerültek „hivatalosan” is török adóztatás alá, másfelől pedig az egyezmények ellenére igazi nyugalom sosem volt; az oszmán fél a béke égisze alatt mind a tárgyalóasztalnál, mind a gyakorlatban újabb és újabb községeket hódított meg.

Minden kortárs magyar politikus és vezető katona tudott a török béke pusztító voltáról; arról, hogy nem „csak” megölték vagy elhurcolták a lakosságot és elhajtották vagy felégették marháikat, javaikat, hanem folyamatosan emelték adóikat, sőt falvak százait is behódolásra kényszerítették, ami által csökkent a „keskeny fűgallér”-nak nevezett Királyi Magyarország területe és lakóinak ereje, s nőtt a félhold uralma annak minden katonai-, gazdasági-, társadalmi- és erkölcsi következményével együtt. Esterházy Miklós nádor 1641-ben, az uralkodóhoz írt fölterjesztésében a következőképpen fogalmazta meg: „Tudnunk köll azt is, hogy az ő velek való végezésünket és békességet fegyverrel köll tartani, mert anélkül káros, mint hasznos ő velek végezni. [...] Az törökkel való békességről nem úgy köll gondolkodni, mint keresztén fejedelmek közt való végezésekről, [...], hanem praesupponálni köll azt, hogy az mely békességet ő vele végezünk, úgy mint juhok az farkasokkal, kuvaszok nélkül és őrzők nélkül ne hagyjuk az juhokat, mert kíváltképpen az alja az törökségnek semmit az békességgel nem gondol, hanem ahol mit elkaphat, azt elviszi...”¹⁴⁶

A főkapitányoknak és kapitányoknak egymás között, valamint a törökkel való levelezése, a különféle bizottságok jelentései és kimutatásai szomorúan dokumentálják a kényszerű török-magyar együttélés valóságát: csupán a kanizsai és a környékbeli oszmánok 1633 és 1649 között¹⁴⁷ a Kanizsával szembeni végeken több mint 4200 embert elvittek vagy levágtak és 4760 marhát elhajtottak.¹⁴⁸ Ezen kívül 45 falut meghódoltattak, 16-ot pedig csak akartak, de nem sikerült. Volt olyan év is, amikor csak ezekből a végekből 310 vitézt levágtak és elvittek, többségüket rabrá tették. Batthyány Ádám dunántúli kerületi és Kanizsával szembeni végvidéki főkapitány 1646-ban a kanizsai basának a következőket írta: „az kanizsai vitézek az szegény holdult embereket mindenütt vagdalják és rabságra viszik, az kik eleitül fogvást fejet hajtván adóztanak. [...] Ezen dolog az két hatalmas császár között lett békességnek igen nagy ellenére vagyon, [...] arra való volna az hitlevél, hogy az mellett maradhatnak békével [ti.: a szegénység], mert az mivel tartoznak, azt fogyatkozás nélkül beszolgálják.”¹⁴⁹ Tehát még a meghódolt, adójukat befizető települések sem voltak biztonságban.

A török béketárgyalásokra vagy a portai követ számára a megyék, a kiküldött biztosok vagy éppen a végvári kapitányok által összeírt kártételekből egészen hosszú listákat¹⁵⁰ állítottak össze: az oszmán államnak járó, s a 17. században

¹⁴⁵ 1627.szept.13-án. Csapodi Cs.: Esterházy i. m. 111

¹⁴⁶ Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL), Batthyány család levéltára, P 1315/4/B Batthyány I. Ádám leveleskönyve, Esterházy Miklós opiniója. „Discursus palatini ac opinio circa modernum tractatum turcicum”. (Év nélkül.) pag. 69, 76

¹⁴⁷ Az összeírás kezdete 1633, nyilvánvalóan azért, mert a 23 éves Batthyány I. Ádám ekkor lépett a kerületi főkapitányi és a Kanizsa ellen vetett végvidéki főkapitányi székbe az elhunyt Nádasdy Pál helyére

¹⁴⁸ Magyar Országos Levéltár Batthyány cs. lt. P. 1313. Török vonatkozású iratok II. 249. cs. No. 22. No. 180., 230. Vö.: J. Újváry Zsuzsanna: Az szegény anyámat teljességgesen megemészti az sok siralom.

¹⁴⁹ MOL Batthyány cs. lt. P 1313 Török vonatkozású iratok II. 249.cs. No. 7. Batthyány Ádám fogalmazványa kanizsai Sahin basához, 1646

¹⁵⁰ Vö.: Esterházy Miklós az 1627. évi béketárgyalásra a „közönséges ínségekről” egészen hosszú listát állított össze. Péter Katalin: Esterházy Miklós. Bp., 1985. (Magyar História, Életrajzok) 117. A „Gravamina Comitatum” kezdetű listát ld. Salamon Ferenc: Magyarország a török hódítás i.m.

folyamatosan növekvő dzsizjén („császár adaja” vagy „császárpénz”), hadiadón és állami roboton, valamint hadjárat idején kötelező kényszer-beszolgáltatásokon, illetve az idegen földesúrnak kötelezően szolgáltatandó kapuadón (iszpendze), a pénzben lerótt széna-, tűzifa- és egyéb megváltáson, az állatok mezei kártevéseért- és más vétségekért járó büntetéspénzekon, illetve illetékeken, a tizeden és ajándékokon, valamint roboton kívül¹⁵¹ addig nem szokott szolgáltatásokat is követeltek. (A 16. század közepi 50 akcsés dzsizje-kötelezettség a török uralom végére több mint hatszorosára emelkedett, amelyből az infláció rovására csak a fele írható.¹⁵²) Gyakorta rendeltek szilvát, mézet, vaját, bort, dolmányt, nyest- róka- és szarvasbőrt, vég számra értékes posztót, a molnártól posztót vagy egyéb marhát,¹⁵³ építési anyagokat¹⁵⁴ stb. A jobbágyokat gyakorta kényszerítették rendkívüli fuvarra, fegyverszállításra,¹⁵⁵ levélhordásra, sőt a magyar végváriak mozgásának jelentésére, noha azokat a magyar törvények erősen tiltották; aki azt megtette, a törökösség bűnébe esett, ami halálbüntetést vont maga után. A jobbágy élete akkor is veszélybe került, ha megtagadta a törököknek az ilyen szolgálatot.

Az általában kötelező adóról és szolgálatról a török földesúr hitlevelet vagy urbáriumot állított ki.¹⁵⁶ Azonban ha nem emelte az adót, akkor is követhetett el sérelmet az adózó ellen, miként erről is számtalan jegyzék készült; Kanizsa környékén 1619-ben a búza-dézmát „nem igaz köböllel, hanem nagyobb köböllel” szedték a községtől, s ahhoz még

Bepillantás a törökkori Magyarország életébe egy muszlin rab viszontagságain keresztül. Történelmi Szemle (megjelenés előtt) pénzt is kértek,¹⁵⁷ ha egy jobbágy valamilyen szolgálatra bement a törökhöz, hosszú ideig nem engedték vissza, s akkor is csak úgy, ha helyébe másik érkezett.¹⁵⁸ Gyakori módszer volt a harádzs-szedő szpáhi részéről, hogy az adó beszédése után a „tisztit másnak adja el, vagy zálogba adja és el is megyen”, és a helyébe lépő ismételtén megvette a községen a járandóságot.¹⁵⁹ Két Vas megyei jobbágyfalu 1647-ben kétségbeesve fordult földesurához, a dunántúli főkapitányhoz, hogy szpáhijuk kilenc évre való adót követel tőlük.¹⁶⁰ Az új török tisztviselők – a pasától a szpáhiig – ugyanígy jártak el. 1640-ben a vasváriak azt panaszolták, hogy a dzsizjével együtt kitevő 150 forintos summájukat 250 forintra emelték, azon kívül lisztet, szénét és fát követelnek tőlük, kaszálniuk kell, és aki nem tud fizetni, annak két-két szekérrel kell bemenni szolgálni, pedig azelőtt az ilyen nem volt szokás; a követelt adót nem teljesítik, de nem is mernek bemenni Kanizsára, mert aki bemegy, ott tartják, majd eladják rabszolgának. Az egyik vasvári polgárt a földesuruk, Abdi odabasa azért fogta el, mert „koszos” volt; azt mondta, hogy meggyógyíttatja, de törökké

Függelék I. szám. 483-491

¹⁵¹ Hegyi Klára: Egy világbirodalom végvidékén. Bp., 1976. (Magyar História) 104

¹⁵² Hegyi Klára: A török terület élete, i.m. 1023

¹⁵³ KVLvt. Diétai anyag. 1619. Az 1619. évi sérelmekre való szultáni parancslevél a budai pasának. Illésy János fordítása

¹⁵⁴ Péter Károly: Esterházy i. m. 117

¹⁵⁵ Uo. 118

¹⁵⁶ Ld. még: MOL Magyar Kamara Archivuma E 156. Urbaria et Conscriptiones 29:1. A kanizsai törökök járó szolgáltatások, 1690. Ebben a jobbágyok hivatkoznak a török földesúrral kötött urbáriumra

¹⁵⁷ KVLvt. Diétai anyag. 1619. Az 1619. évi sérelmekre való szultáni parancslevél a budai pasának. Illésy János fordítása

¹⁵⁸ Uo. 1619

¹⁵⁹ Uo.

¹⁶⁰ A két falu: Borgáta és Kápolna. MOL Batthyány cs. lt. P 1313/249. cs. Török vonatkozású iratok II./A. No. 60., 61., 70

tette, és 100 forintért rabszolgaként eladta.¹⁶¹ 1653-ban a kanizsaiak az őrségi hódolt falvaknak azt parancsolták, hogy minden házból egy-egy fejszés gyalog menjen be a várba közmunkára, mert különben karóba húzzák őket vagy orrokat, fülüket metélik el – panasztak a megfélemlített helységek bírái földesuruknak, noha ez korábban nem volt szokás.¹⁶²

A szerencsétlen községek a legszörnyűbb módon akkor „adóztak”, amikor török várkatonák, esetleg saját alattvalóit leckéztetni szándékozó szpáhi csapatok le rájuk: gyakorta egész családokat fűztek rabszíjra, hogy elhurcolva sok száz forintos váltságdíjért engedjék majd őket szabadon, ezzel a község éves adójának többszörösét kifizetve a közösség tagjaiból. A megszálló katonaság – miként azt Esterházy nádor papírra vetette –, s a fenti példán láttuk is, előszeretettel vadászott gyermekekre vagy fiatalokra, hogy őket törökké tegye.

Ilyen körülmények között a falvak úgy védekeztek, ahogy tudtak: a Somogy megyei enyingi jobbágyság 1629-ben megölték szpáhijukat, s védelmükben a nádor levelezett először a simontornyai béggel, majd a budai pasával. „Nagyon sok nyomorúságok és károk vagyon az szegény embereknek abban is, hogy kijöven az falukra a török, semminemű kérésre az szegény embereknek vissza nem mennek végházokban, hanem kinn hálván az falun, megölik az csavargó latrok. S a szegény nyomorult bírakat sanyargatják aztán érette, nyársban vonnyással fenyegetvén, és pénzbírságot is vevén rajtuk.”¹⁶³ Pedig már az 1615. évi bécsi szerződésbe belefoglalták, hogy a szpáhi nem járhat ki a falura, hanem csak a bírától kérheti az adót, s ha azt háromszori megintés után sem teljesítik, a magyar végvári kapitányhoz fordulhat panasszal.¹⁶⁴ Sajátos módon oldotta meg védelmét a Nógrád megyei Püspöki. A falu a füleki török földesúrnak adózott: minden terményből tizedet, házanként császár-pénzt (dzsizje), vaját és mézet, kétévenként szablyapénzt adott. Továbbá tartozott széna- és fahordással, levéltovábbítással, kertműveléssel, a termény-tizedek cséplésével stb. Keresztény földesúrnak, az esztergomi érseknek csak évi cenzust fizetett. Mivel Fülek 1593. november 17-én a királyi csapatok kezére került, a lakosság nem volt tovább köteles a töröknek adózni, de önvédelemből a hatvaniaknak fizettek készpénzt és császár adóját még 1596-ban is.¹⁶⁵

A magyar végvárak mögötti területekből a mai Magyarországnak egészen a nyugati pereme, az Őrség falvai az 1602. évi dicaösszeírás szerint már mind hódoltak voltak. Vagyis Nyugaton a Rába vonaláig, Északon Gömör vármegye nagyobbik feléig, majd Érsekújvár 1663. évi eleste után a Vág mentéig, Keleten pedig Várad elfoglalása (1660) után Szilágy és Szatmár vármegyéig terjedt a török uralom.¹⁶⁶ A török portyák és rablóhadjáratok pedig e területeken jóval túlmentek.

A békés korszak alatt kiterjedt hódoltatás – ha lehet így fogalmazni – még veszélyesebb volt, mint a hadjáratok idején, hiszen nehezebb volt ellene a védekezés. A fent említett kincstári módszer, miszerint a javadalmozottaknak királyságbeli, vagyis meg nem hódított területeket is szétosztottak tímár- vagy ziametbirtokként, no és számarányuk növekedése a zsoldosokéhoz képest, egyértelmű felhívás volt a hódoltatáshoz az oszmán fél számára.

Amint említettük, az oszmán fél az 1615. évi békében megkapott 60 Esztergomkörnyéki falut, emellett azonban folyamatosan hódoltatta a

¹⁶¹ MOL Batthyány cs. lt. P 1315/4. cs. B. Batthyány I. Ádám leveleskönyve pag. 214

¹⁶² MOL Batthyány cs. lt. P 1315/2. cs. Batthyány I. Ádám fogalmazványai. No. 266

¹⁶³ Péter Károly: Esterházy i.m. 109-110

¹⁶⁴ Salamon Ferenc: Magyarország a török hódítás korában. (Második javított kiadás) Bp., [1885] 391

¹⁶⁵ MOL Magyar Kamara Archivuma E 156. Urbaria et Conscriptiones 116:1. 1596. jan. 30, Conscriptio Pyspeky.

412

¹⁶⁶ Hegyi Klára: A török terület élete, i.m. 1034

községeket. A hivatalos jelentések szerint csak 1625-1627 között 45, 1627-1642 között pedig 351 falut hajtott uralma alá.¹⁶⁷ Ez a folyamat nagyon is sok tényező függvénye volt: a szpáhiknak „kiutalt” falvak és a reménybeli javadalmozottak számán túl egyfelől a török végvár közelsége, annak katonai ereje, a katonák ellátottsága, a bég vagy várparancsnok harci kedve és személyisége, másfelől a meghódítandó községre vagy közösségre, illetve a hódoltsági peremvidékre vigyázó és az ellenséges várakat ellensúlyozó magyar véghely közelsége, a végváriak száma és katonai ereje, a parancsnok elhivatottsága és bátorsága, a falu magyar földesurának esetleges segítsége, a hódolttatandó helység gazdagsága és morális ereje, végül a község és a magyar végváriak egymáshoz való viszonya. Ugyanis mindkét fél számára tilos volt a „hosszú béke” alatt a fegyveres összecsapás, de Bécsből összehasonlíthatatlanul többször jött tiltó parancs a főkapitány és katonái számára, mint a Portáról a budai pasa közvetítésével az oszmán várparancsnokhoz. Mert mit is csinálhatott egyedül egy falu, amikor – hol ígéretesekkel, hol súlyos fenyegetésekkel teli – hódolttató levelet kapott; nem csoda, ha a település – amennyiben nem kapott külső segítséget – félelemből meghajtotta a fejét. A magyar fél azonban ezt nem tűrhette, így a község az ellenség fenyegető levelével párhuzamosan övéitől is megkapta a nyomtatékkal terhes ellenkező parancsot, sőt esetleg rögtön a büntetést is. Ugyanis, ha a magyar végváriak hagyták volna a falut behódolni, akkor saját váruk fenntartása és ellátásuk került volna veszélybe. A vármegyei hatóság az „önként” behódolást egyébként is súlyos bűnnek tartotta.¹⁶⁸

A legújabb történeti szakirodalom – Hegyi Klára és Fodor Pál kutatása¹⁶⁹ – kimutatta, hogy a kisebb magyar várak nem, de a nagyok, például 1596-ig Eger, Ónod, Tokaj, Putnok stb. – sikerrel védték környezetük falvait; a hatvani szandzsákban 1562-63-ban 67 helység, bízván a nagyobb várak oltalmában és a magyar végváriak „örzésének” köszönhetően, megtagadták az adófizetést mind a „földesurukul” rendelt szpáhiknak, mind az államkincstárnak.¹⁷⁰ A Székesfehérvártól és Kanizsától egyaránt több mint száz kilométerre fekvő, Veszprém megyei Karakó lakóit török földesuruk hiába hívta mézes-mázos szavakkal, hogy menjenek be hozzá az adókról megalkudni az 1660-as években; a parasztok, bízván a magyar végváriakban, sikeresen tagadták meg az adófizetést.¹⁷¹ Az oszmán fél nem véletlenül bizonygatta – miként a hódolttató levelekben gyakorta olvasható –, hogy a „győzhetetlen konstantinápolyi császár” neki adta a szóban forgó jobbágyságot, azoknak ő az egyedüli örökös ura; a balkáni berendezkedési forma területén – ahová a magyarországi oszmán uralom is tartozott – a megszállóknak sehol sem kellett osztozniuk az alattvalók feletti uralmon az alávett ország régi elitjével, csak hazánkban. S ha ezt az osztozkodást nem is kerülhették ki, akkor legalább a nagyobbik részt szerették volna magukhoz ragadni, függetlenül attól, hogy béke volt-e avagy háború.

A keresztény kézen lévő végvárak létszáma, ereje, ellátottsága, a katonák fizetettsége – ez utóbbi a 17. században olyannyira jutott, hogy gyakorta nem hó-, de évszámra nem kaptak zsoldot – mellett igen fontos tényező volt a végvári kapitány, illetve a kerületi főkapitány szolgálata és elkötelezettsége. 1633-ban a

¹⁶⁷ Az 1627-1642 között meghódított falvak számát a szakirodalom, Salamon Ferenc nyomán, 326-ra teszi. Maga a szerző közli a dokumentumot kötetének Függelékében, ahol a végső, korabeli összesítésben valóban 326 szerepel, de ha a megyénkénti összesítéseket összeadjuk, az eredmény: 351. Én ezt az eredményt fogadom el. Salamon Ferenc: Magyarország a török hódítás i. m. 492-495

¹⁶⁸ Hegyi Klára: A török terület élete. I.m. 1038

¹⁶⁹ Hegyi Klára, Fodor Pál: Sikertelen adószedési kísérlet a királyi Magyarországon. Keletkutatás, 1995/tavaszi, 97-103

¹⁷⁰ Uo. 99-103

¹⁷¹ Hegyi Klára: A török terület élete. I.m. 1035

fehértvári bég arra figyelte föl, „hogyan nemcsak az szegénylegények járnak ki csatára, de még az grófok is csatáznak”¹⁷²; a szóban forgó gróf a fiatal, frissen kinevezett dunántúli főkapitány, Batthyány Ádám volt, aki haláláig, 1659-ig Zrínyi Miklóssal együtt igen markáns egyénisége volt a törökellenes harcoknak. Nem volt könnyű dolga, hiszen hivatalosan béke volt, sőt országgyűlésen hozott törvény (1608 óta) tiltott minden harci cselekedetet a végeken; azonban a kanizsai basák nagyon harciasak, agresszívek voltak, így gyakorta kényszerült harcolni. Ádám gróf nem egyszer szegezte a kérdést Esterházy Miklós nádornak (1625-1645), hogy a török próbálni indul, elszennvedje-e a harci cselekményüket, avagy „megtromfolja.”¹⁷³ A kortársak jól tudták, hogy nem a békeszerződések sora, hanem sokkal inkább a szabaly és az azt forgató kéz tudja kordában tartani az ellenséget.

A falvaknak szétküldött oszmán hódolatoló levelek általában egyszerre ígérgető és fenyegető hangúak, de nem ritka a csak mézes-mázás szavú sem. A leendő török földesúr általában azzal érvelt, hogy a „győzhetetlen török császár” neki adta a falut, ezentúl ő az örökös ura a településnek. Lakói menjenek hozzá, hogy az adó felől megalkudjanak vele; megfizessék a császár adóját (dzsizjét), a földesúrnak járó pénzt, a természetbeni szolgáltatásokat, szekerezést stb. Ígérte, hogy ha alázatos, fizető jobbágyokként viselkednek, senkitől semmi bántódásuk nem lesz, sőt védelemben lesz részük, csak fegyvert ne tartsanak. Amennyiben a hódolásra kényszerült falu nem reagált a felszólításra, vagy az adófizetés maradt el, leendő vagy már tényleges földesura a legvadabb fenyegetésekkel teli újabb írást küldött; azt, hogy a kilátásba helyezett szörnyű pusztítást és büntetést – karóba húzást, a lakosság megnyúzását, a házak felégetését, megrablását, a lakosság rabszójra fűzését – mennyire komolyan gondolta, számtalan szerencsétlen sorsra jutott település, illetve polgár esete mutatja.

Csak a 17. század első felében több száz falu vált adófizetővé; nem csak a kanizsai, hanem az esztergomi és a nógrádi bég, továbbá az egri és 1660 után a váradi pasa is kitartóan iga alá vonta a magyar helységeket. A több száz meghódolt és meghódoltatandó településnek nyilván sok száz fenyegető levél érkezett, mégis ilyen irattípus viszonylag kevés maradt fenn az utókor számára. Batthyány I. Ádám mindent ellenőrizni és átlátni akaró, irányító hajlamának és fejlett adminisztrációjának köszönhetően azonban a levéltárunkban ilyen tucatszám található. Ezeket a magyar nyelvű leveleket a falvak bírái bevitték földesurukhoz, illetőleg a dunántúli főkapitányhoz, hogy egyrészt segítséget kérjenek, másrészt esetleges behódolásukhoz magyarázatot, igazolást nyerjenek; a községek egyébként is kötelesek voltak minden eseményről beszámolni, a törökökről való híradási kötelezettség elmulasztását pedig az úr különösen szigorúan vette. 1652-ben, egy újabb török rablás után Batthyány a Pölöske- és Egerszeg-környéki falvaknak ismételtén megparancsolta, hogy ha törököt vagy annak nyomát látják, minden késedelem nélkül hírt vigyenek be vagy az egyik, vagy a másik várba, ahonnan őt értesítik, különben „karóba vonás” és egyéb kemény büntetés lesz jutalmuk.¹⁷⁴

Batthyány Ádám igen erős kézzel és elszántsággal igyekezett gátját állni a masszív török előrenyomulásnak: ha kellett, azonnal visszacsapott az ellenségre, s számtalan esetben maga is lóra ülve elindult büntető portyázásra; ha kellett, írt

¹⁷² Péter Károly: Esterházy. I.m. 110

¹⁷³ MOL Batthyány cs. lt P 1315/1. cs. Batthyány Ádám levélfogalmazványai, 1643. No.3., 4., 5

¹⁷⁴ A következő falvak vannak név szerint említve: Gércze (Vas megye), Újnép (Zala megye), Újudvar (Zala megye), Szentbalázs (Balásfa, Zala megye), Hahót (Alsó- és Felső-Hahót, Zala megye), Rajk (Alsó- és Felső-Rajk, Zala megye), Kacsorlak (Zala megye), Söjtör (Zala megye), Pölöske (Zala megye). MOL Batthyány cs. lt. P 1315/4. cs. A. Batthyány Ádám leveleskönyve. Pag. 304-305. Németújvár, 1652. szeptember 28

az illetékes szandzsák- vagy beglerbégnek és a budai pasának, hogy fűkezze meg békebontó alattvalóit. Bécsbe is gyakran tett látogatást vagy írt jelentést, hogy az uralkodónak elpanaszolja az ország romlott állapotát. Jelentős a törökökkel folytatott levelezése¹⁷⁵ is, amely – sajnos – csak részben maradt fenn.

A korabeli viszonyokat jellegetesen tükrözi a kanizsai bég zászlótartójának, Ibrahim szpáhinak Batthyányhoz írt levele, amelyben a neki adott két falu¹⁷⁶ meghódolását kéri a magyar földesúrtól; „én vagyok örökös izpajajok, Nagyságod magyar örökös urok” – mintha a szpáhi gögijében Batthyányval azonosnak tartaná önmagát, pedig néhány sorral később a címzettet „nagy nemzetű vitéz úr”-nak nevezi, míg önmagát csak „szegény legény”-nek mondja.¹⁷⁷ A kettős tulajdonosi említés valójában a magyarországi oszmán uralom legjellemzőbb vonását, a kettős uralmat, a Condominium rendszerét takarja. Az okos szpáhi jól tudta, hogy a két falu – noha a szomszéd települések körülötte már mind hódoltak voltak, s a lakosok jól látták a nem engedelmessé váló falvak büntető-pusztítását is – földesuruk tudta nélkül nem mer meghódolni. Ibrahim azzal érvelt Batthyánnak, hogy nem hagyta az engedetlen falu megrablását, „mert [...] méhet ha megölik, üres kasznak semmi hasznát nem vehetni”, de ha az úr nem engedi őket meghódolni, egyiküknek sem lesznek jobbágyai. „Vagy bocsátja Nagyságod vagy nem, Nagyságod híre nélkül jöni [hódolni] nem mernek; egyebet nem mondhatok, ha romlás, rablás esik rajtuk, azoknak átka, siralma Nagyságodat nem segíti” – fejezi be levelét a zászlótartó. Nyilván a két falu nem engedett az erőszaknak, mivel ez ügyben a szpáhi felettese, a kanizsai alajbég is írt.¹⁷⁸ Nem tudjuk, hogy Batthyány miként válaszolt a szpáhi szemtelen levelére, mindenesetre egy másik, ehhez hasonló üzenetre írt válaszában öntudatosan förmedt kanizsai szomszédjára, és kioktatta a kétféle hódoltatás közötti különbségről: „... megértetted, hogy [...] faluinkat hogy be nem engedjök hódolni. Megértettök, hogy az török császár azért adta Mustafá odabasának, hogy adózzanak. Török császár nem adhatóját [!] adta, mivel miénk ez az föld és ország, [ti] csak jövevények vattok benne. Más az, hogy az békesség előtt a' kik holdultak voltak, azoknak beholdulásokat mi sem ellenezzök, de hogy az békesség alatt holdultassatok, azt meg nem engedjök! Hogy pedig Pécs és Koppán táján sok falukat hódéttunk volna meg, azt nem helesen fogjátok reánk, mert mi nem hódéttunk, hanem az mi atyáinknak az mi császáruk adta, és firúl-fira marad. Nem úgy vagyunk mi nálunk, mint nálatok, hogy pénzen adják az jószágot, hanem az mi császáruk pénz nélkül adja, és valameddig az a' nemzetség főntart, mindaddig bírja.”¹⁷⁹ Batthyány tökéletesen látta a magyar feudális és az oszmán birtokviszonyok közötti óriási különbséget, s fölényesen, lenézően utasította vissza a hódító, jött-ment idegen elit követeléseit. Válaszából kiolvasható a magyar arisztokrácia több évszázados öntudata, s reménye, hogy a „jövevények” uralma csak ideiglenes.

Természetesen, Ádám gróf nem csak a falvak hódoltatása ellen küzdött, hanem a már meghódoltak érdekében is szót emelt. Az összegyűjtött, két külön egységben megőrzött hódoltató levelek¹⁸⁰ között olyan is akad, amelyik szokatlan adóval

¹⁷⁵ Ld. MOL Batthyány cs. lt. P 1313/248., 249. cs. Török vonatkozású iratok, P 1315/1-4. cs. Batthyány Ádám leveleskönyve, továbbá P 1322. Földesúri familiára vonatkozó iratok egyes tételei

¹⁷⁶ Szablayvész, Bogdasi, Kroplivnik Vas megyei vend falu közelében lévő helységek. Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára. Pesten, 1851. (Reprint) I. 276

¹⁷⁷ MOL Batthyány cs. lt. P 1313/248. cs. Török vonatkozású iratok No. 136/2

¹⁷⁸ Uo. No. 136/8

¹⁷⁹ Kiemelés tőlem. MOL Batthyány cs. lt. P 1313/248. cs. Török vonatkozású iratok No. 45. Batthyány Ádám levélfogalmazványa a kanizsai Bas Hasszán agának, É. n. [1646]

¹⁸⁰ Az összegyűjtött fenyegető leveleket – Batthyány s. k. feljegyzése szerint – könyvbe írták, illetve másolatban tartották meg. A könyvbe írt 20 levélből álló egység eredetijét – ezek mind 1641-ből valóak – Esterházy Miklós nádor küldte fel az 1642. évi békétárgyalásokhoz dokumentumként. Esterházy nádor iratai között találtam meg. A másik egység 9 hódoltató levelet tartalmaz 1646-ból, amelyeket viszont németre fordítottak, és nyilván felküldte Bécsbe az uralkodónak. (MOL Batthyány cs. lt. P

terheli a már meghódolt falut, vagy a megalkudott adót, az ún. summát növeli. Ilyen esetben a közösség a magyar földesurához vagy a főkapitányhoz, jelen esetben Batthyányhoz fordult segítségért. Magyar részről végső fenyegető érvként, miként az ellenség elpusztítással fenyegette az ellenálló lakosságot, a hódoltsági adózó nép kitelepítése és falvaik elpusztítása szerepelt – ahogyan azt a tizenötéves háború harcai során Pálffy Miklós főkapitány tette.¹⁸¹

A török adóztatás királyságbeli térnyerésének ellensúlyozását célozta a magyar államnak, a katolikus egyháznak, s mindennek fölött a nemességnek járó adók beszedetése a hódoltság területéről, amely gyakorlatilag területenként és korszakonként eltérő módon, de a százötven év alatt folyamatosan megvalósult¹⁸², ezáltal is megőrizve a magyar állam folyamatoságát a török hódoltságban is. A tizenötéves háború következtében a magyar adóztatás helyenként és időlegesen megszakadt egyrészt a pusztulás következtében, másrészt azért, mert az egykori lakosság helyét elfoglaló délszláv etnikum nem akart a magyar feudalizmusba betagozódni, s adóztatásuk jogosságát a török fél is vitatta a béketárgyalásokon.¹⁸³

Az oszmán uralom első évszázadában az ellenség fegyverei győzedelmeskedtek, de ez a győzelem nem volt elegendő ahhoz, hogy a török országrész szervesen beépüljön a Birodalomba, miként a korábban bekebelezett balkáni országok; a magyar hódoltság belső erőforrásaira és a megmaradt országrészekre támaszkodva ellenállt a hódítók berendezkedési kísérletének.¹⁸⁴ Az oszmán uralom teljes szakaszára érvényes a Dávid Géza és Fodor Pál által feltárt szegedi kádi esete 1545-ből: amikor Szegedre érkezett, be akarta tiltani a harangozást és be kívánta vezetni az iszlám törvénykezést, ám a szegedi bírák avval riogatták a kádit, hogy amennyiben ez megtörténik, szétszélednek az alattvalók, sőt esetleg zavargások törnek ki, amelynek meg is volt az alapja, mert fegyvereket is tartottak. S a bírák nem beszéltek a levegőbe; amikor a kádi egy „gyaurt” az iszlám szent törvénye alapján megbotozásra ítél, százan is reá mentek, és fenyegetően intették: „a magyar nem tűri, hogy megverjék; ne avatkozz a dolgainkba!” A kádi panasza szerint a „hitetlenek” a hozzá forduló személyeket kiközösítik, szidalmaznak, sőt megverik.¹⁸⁵ A 17. században a tisztán magyar lakosság fölé rendelt kádi hivatalok mind megszűntek.¹⁸⁶ Megbukott tehát a magyar közigazgatás és bíraskodás helyébe nyomuló oszmán berendezkedési kísérlet a hódoltságban, s annak ellenére, hogy a 17. században még több magyar település vált török adófizetővé, azzal párhuzamosan egyre erősödött a magyar uralom folyamatosága; ebben pedig mind a birtokosoknak, mind a jobbágyoknak, mind a vitézlő rendnek, minden rendű és rangú embernek, aki nem kollaborált a megszállókkal, része és elévülhetetlen érdeme volt.

1313/248. cs. Török vonatkozású iratok no 42. Eredetijük: MOL Esterházy Miklós iratai. 8. Cím. Náadori iratok, török ügyek 1593-1645. Filmtár 4687. doboz. A 9 levélmásolatból álló egység lelőhelye: MOL Batthyány cs. lvt. P 1313/248. cs. Török vonatkozású iratok No 136)

¹⁸¹ Szakály Ferenc: Magyar adóztatás. I. m. 168-169

¹⁸² Hegyi Klára: A török terület élete. I. m. 1035

¹⁸³ Szakály Ferenc: Magyar adóztatás. I. m. 171

¹⁸⁴ Hegyi Klára: A török terület élete. I. m. 1041

¹⁸⁵ Dávid Géza, Fodor Pál: Magyar ellenállás a török berendezkedéssel szemben. Keletkutatás, 2002. 276

¹⁸⁶ Összesen 5 ilyen kádi hivatalról tudunk. Hegyi Károly: Török berendezkedés Magyarországon. I. m. 124-125

ZACHARJÓZSEF (BUDAPEST)

Az 1956-os magyarországi szovjet katonai tevékenység szélesebb körű összefüggései¹⁸⁷

Már a Nagy Háború szerves következményeként kirobbant Új Háborúba sodródás kezdeti időszakában minden felelős magyar államférfi számára világossá vált, hogy a Szövetséges és Társult Hatalmaknak az olasz fasiszmus, a német nemzetiszocializmus és a japán imperializmus feletti győzelme esetén milyen sors vár az addigra békés revízióval (felülvizsgálattal) némileg megerősödött csonka Magyar Királyságra. Minden kétségbeesett kísérlet ellenére maradt a vesztes háborús koalícióhoz kötöttség szükségszerűsége: bekövetkezett az ország hadszínterré válása, a különbékére törekvés ellenhatására a német katonai megszállás, majd az állami cselekvőképeség elvesztése ellenére az újólagos, példátlan és igazságtalan nemzetközi büntetés. A Winston Leonard Spencer Churchill részéről megfogalmazott „hatalmi béke” és „világméretű csendőrszerepvállalás” 1945-ben bekövetkezett korszaka a magyarság államának a trianoni torzóba való visszakényszerítését és az Oroszországi birodalom diktátorának, Sztálinnak (azaz Joszif Visszárjonovics Dzsugasvilinek) való kiszolgáltatottságot jelentette.

Még javában folyt magyar földön a német-szovjet háború, amikor a Szálasi Ferenc nevével fémjelzett magyarországi náci bábkormányral szemben a szovjethatalom Moszkvából Debrecenbe szállította, és hatalomba helyezte a névlegesen Dálnoki Miklós Béla fősege alatti saját bábkormányát. Ezt az „Ideiglenes Kormányt” szovjet szuronyok árnyékában közfelkiáltással a megszállók által kijelölt településeken „képviselőnek” nyilvánítottakból létrehozott „Ideiglenes Nemzetgyűléssel” igyekeztek legalizálni. Mindkét, szovjet akarat szerint összeállított testületnek egyetlen feladata volt, a magyar állam nevében fegyverszünetet kellett kérniük addigi ellenségeiktől, és csatlakozniuk kellett Új megszállóiknak a régiék elleni fegyveres harcához.

A háborús eseményeknek 1945 április közepén való határon kívülre kerülése után meggyorsult a magyarországi szovjet bábállam szervezése. Ez mindenesetre kezdetben számos megtévesztéssel is együttjárt, így a készséges kommunista kiszolgálókhoz hazai szövetségesként vagy együttműködőként számos, a változások lehetőségében még bízó, más politikai irányzatú politikus is csatlakozott. Az 1947-es újabb párizsi békediktátum kihirdetéséig is azonban minden más jelző jobban illett az államéletre, mint a „demokratikus”. A meghatározatlan számú és összetételű megszálló Szovjet haderő jelenléte, tízezreknek a szovjetunióbeli rabmunkára való elhurcolása, az államéletet felügyelő, szovjet vezetésű „Szövetséges Ellenőrző Bizottság” működése, a kommunista kézre adott

¹⁸⁷ Az 1990-es évek elején átmenetileg megnyílt, majd újra bezárult szovjet levéltárak hivatkozás nélkül rendelkezésre bocsátott és ezért jegyzetekkel nem alátámasztható adatai alapján

erőszakszervezetek által végzett politikai tisztogatás, az ország „jóvátételnek” nevezett nyílt kirablása ezt eleve lehetetlenné tette. Mindenesetre az idegen megszállók elbizakodott hazai kiszolgálói által engedélyezett választás, minden korlátozás és nyílt befolyásolás ellenére azt tanúsította, hogy a vállaltan kommunista irányzatúak és készséges társutasaik egészen 1947-ig kisebbségben maradtak. Szükségessé vált a leplezetlen kommunista erőszak igénybe vétele, hogy immár látszatkorlátozás nélkül szabadon érvényesülhessen Rákosi Mátyás moszkvai helytartó magyarországi diktatúrája.

A magyarországi „proletárdiktatúra” katonai vonatkozásban a szovjet típusú egyenruhába öltöztetett, szovjet fegyverzettel ellátott, szovjet vezetés alá helyezett „Magyar Néphadsereg” korát jelentette. Formálisan ugyan a háborús események lezárultát követően csak 1946. október 1-jéig állt közvetlen szovjet alárendeltségben a neve szerint „demokratikus” honvédség, amely főleg a „nevelőtisztek” agymosása alá helyezett hadifoglyokból, elhurcoltakból, kényszer hatása alatt szolgálatot vállaltakból állt. Mindenesetre minden szovjet igyekezet ellenére a nyilvántartásba vett 43 488 főből 1946-ban csupán 12 682, 1947-ben – alig növelve ezt a létszámot – 13 477 magyart tudtak felfegyverezni. Ezt követően az általános hadkötelezettségen alapuló, harminchat havi sorsszolgálatot jelentő hadseregépítés szovjet tanácsadók irányításával, a szovjet háborús tapasztalatok adaptálásával, politikai tisztek irányításával folyt. Ez nyílt szakítás volt a korábbi fegyveres erőkkel és más állami intézményekkel, szervekkel, amelyeknek tagjai közül 1945 és 1947 között 87 417 főt letartóztattak. Közülük 59 429 főt formálisan „bírság” elé állítottak, 26 997 főt elítéltek, az ítéletek közül 477 szólt halálra, és nyilvánosan 189 kivégzésre került sor. Annak jelzésére, mennyire gyűlölt világ volt, minden diktatórikus túlzás ellenére is sokat mondó, hogy a továbbiakban is még 1947 és 1956 között évente átlagosan letartóztatott 282 108 állampolgár közül 129 138 ellen „jogerős ítéletet” hoztak állítólagos és legkülönbözőbb „jogsértések” címén. Ez viszont azzal járt együtt, hogy az új típusú, hadseregbe bevonultatott férfiak nagyobb biztonságban érezték magukat, mint a polgári életben maradtak. Bevonultatott pedig az 1948 végi 35 920 fővel indulva, a legmagasabb létszámot 1952-ben – figyelmen kívül hagyva a békediktátumban 70 000 főben megszabott felső határt – a Magyar Néphadsereg 211 411 fővel érte el. (Jól jellemzően a korlátlan kommunista pártellenőrzés kinyilvánításaként 1951-ben egyszerűen bejelentették, hogy a Magyar Dolgozók Pártjának főtájkára egyúttal a Magyar Néphadsereg főparancsnoka is.)

E tömeghadsereg természetesen altiszteket (ahogyan akkor már szovjet mintára nevezték: tiszthelyetteseket), tiszteket és tábornokokat is egyre nagyobb számban igényelt. Ezáltal a megbízhatónak minősített munkás- és paraszti fjak további lehetőségekhez jutottak. A korábbi Magyar Királyi Honvédség hivatásos tisztjei, altisztjei ugyanis csak kivételesen szolgálhattak tovább. Ehhez hasonlóan a 20 024 nyilvántartott tartalékos tisztből csak 1750 főt, a 25 247 tartalékos altisztből 1289 főt vettek számításba az egyáltalán erre hajlandónak bizonyultak közül a hadseregfejlesztés során. Az óriási tiszti, tiszthelyettesi hiányt azzal hidalták át, hogy egy hónapostól hat hónaposig terjedő tanfolyamokon a minden katonai előképzettség nélkülieket sietve „kiképezték” és beosztásba helyeztek. Miközben a szükséges katonai ismeretek katasztrofálisak voltak, az előmenetel megbízhatóság esetén korlátlanak bizonyult.

Sztálin 1953-ban bekövetkezett (vagy elősegített?) halálát és a koreai háború lezárultát követően gyökeres fordulat történt a Magyar Néphadsereget illetően. Azonnal jelentős létszámcsökkentések sorát kezdték el elrendelni, 1956 elején már csak 139 746 fő állt fegyverben. Ez a magasra emelkedett, de igazában semmihez sem értők tízezreinek (köztük főleg az 1952-ben szolgált 32 682 tiszt ezreinek) az elbocsátását hozta magával, akiknek a befogadására nem volt

felkészítve a gazdasági élet. Más szavakkal, a pártszervek nem gondoskodtak a tartalékba helyezett „katonai kádereikről” sem, a sorállományúakról nem is beszélve, így erősen nőtt az egyébként is jelentős számú elégedetlen tömeg. (A helyzet súlyosságára megemlíthjük még, hogy az e korabeli tábornokok egyharmada, a tisztek kétharmada csak elemi iskolai végzettséggel rendelkezett.) A szovjet világbirodalomban Sztálin halálát követően a legfelsőbb vezetésben azonnal megnyilatkozó hatalmi vetélkedés, ebből fakadó kormányzati bizonytalanság, tétova engedékenységgel egyúttal egyre inkább erősítette a kezdetből meglévő, de még a mélyben megbújó társadalmi elégedetlenséget a magyar bábállamban is.

Alig egy évtized alatt azután a „kettős járom” alatt nyögő Magyarország népe eljutott odáig, hogy 1956-ban megkísérelje lerázni magáról a nagyhatalmi megszállást és az általa nyakára ültetett nemzetidegen kormányzatot, és ezzel alapvetően megrendítette a mögötte álló, utolsóként még diktatórikus berendezkedésű nagyhatalom helyzetét.

Ez a nagyhatalom azonban jelentős erővel rendelkezett magyar földön is. Már a háborús műveletek 1945-ös lezárulta után ismeretlen létszámú óriási megszálló haderő maradt vissza. Az 1947-es békediktátum előtti időben hivatalosan egy-egy csatarepülő hadosztály veszprémi, bombázórepülő-hadosztály debreceni és gépesített-lövészadosztály szombathelyi törzselhelyezéssel biztosította a magyarországi uralmat, míg a békediktátum aláírását követően is ismeretlen számú és összetételű szovjet alakulat maradt magyar földön, amelyek állítólagos feladata az ausztriai megszálló szovjet csapatokkal való összeköttetés és utánpótlás biztosítása volt. Rákosi Mátyás ezt a szovjet fegyveres jelenlétet kevesellte uralma biztosítására és kijárta Sztálinnal, hogy egy további gépesített-lövészadosztályt telepítsen az ország közepére, törzsével Kecskeméten, egységeivel Cegléd és Szolnok térségében. Az Ausztriával 1955-ben kötött államszerződés következtében onnan kivont hadait (talán mintegy 35 000 főt) három gépesített-lövész- és egy légvédelmi-hadosztályt is a szovjet párt- és államvezetés csupán Magyarországra és Romániába vonta vissza. Ezzel kapcsolatosan máig sok a bizonytalanság, de bizonyosan betagolták a két magyarországi gépesített-lövészadosztályba a 92. páncélos hadosztályt, és Győrbe telepítettek egy hídvető-ezredet. (Az akkori bizonytalan magyarországi szovjet létszámadat talán 25 000 fő.) A magyarországi szovjet főparancsnokság ugyanúgy, mint a központi hadikórház és az utánpótlási központ Budapesten volt. Mindenesetre a Varsói Szerződés létesítésére vonatkozó 1955. május 14-i döntéssel ismét szabad kezét kapott a szovjet vezetés a magyarországi fegyveres jelenlétre, sőt további korlátlan haditelepítésre.

Így született meg a már az 1956. október 23-i első forradalmi napon mozgósított, „Különleges Hadtestnek” nevezett csoportosítás. Ez valójában egy-egy teljes tábori és légi hadsereg keretét rejtette, parancsnokságával immár Székesfehérváron és Pjotr Nyikolajevics Lascsenko altábornaggyal az élén. A Szovjet Hadsereg moszkvai vezérkarának közvetlen alárendeltségében állók a következők voltak: 17. gépesített-gárdahadosztály (Anton Vasziljevics Kuznyecov vezérőrnagy, Szombathely) és 2. gépesített-gárdahadosztály (Szergej Vlagyimirovics Lebegyev vezérőrnagy, Kecskemét). Ezek egységei Szombathelyen, Kőszegen, Kőrmenden, Győrben és Pápán, illetve Kecskeméten, Szolnokon, Cegléden, Sárbogárdon és Székesfehérváron települtek. További hadtest-közvetlen alakulatok, így egy-egy tábori- és légvédelmi-tüzér-, hídvető-ezred, egy-egy felderítő-, műszaki- és szállítózászlóalj, egy aknavető-osztály és a hadtáp volt még elhelyezve Hajmáskértől Győrig elszórtan. Hozzájuk tartozott még a 195. vadászpilóta-hadosztály (Veszprém) és a 177. bombázórepülő-hadosztály

(Debrecen).

Valamennyi alakulat elérte 1956 közepére a teljes harckészültséget. A szovjet Különleges Hadtest furcsa módon már 1956 júliusában parancsot kapott, hogy dolgozzon ki hadműveleti tervet „a magyarországi társadalmi rend fenntartására, védelmére és ha kell, helyreállítására”. Akciótervükben kezdettől nem számoltak a Magyar Néphadsereggel, mivel megbízhatatlannak tartották.

Valóban a magyar csapatoknál, beleértve a felsőbb katonai vezetést is, nagy bizonytalanság uralkodott el. Mivel éppen a szokásos katonaváltás ideje volt, sok laktanyából, helyőrségből a leszerelés előtt álló „öregkatonákat” egyszerűen hazaengedték, míg az újoncok behívása halasztást szenvedett. Egyébként is Óriási méretű átszervezés alatt állt a Magyar Néphadsereg, a számos át-alárendelésből is nagy zavar következett. Máig él a bizonytalanság, milyen tényleges erővel rendelkezett az 1956 eleji 14 lövész-, 6 gépesítettlövész-, 6 harckocsizó-, 16 tüzér-, 6 rohamlövég-, 1 aknavető-, 1 páncéltörő-, 8 légvédelmi, 12 vadászrepülő-, 3 csatarepülő-ezred és a számos további magyar alakulat. Ezekből ugyanis 1956. szeptember 26-ra kellett létrehozni az új hadrendi felállítású Magyar Néphadsereget, amelyen belül a Budapest törzsű 4. hadseregben egyesített kecskeméti 3. és székesfehérvári 6. hadtest, valamint a feloszlásra ítélt 9. hadtest egységeiből tartósan megtartásra és fejlesztésre szánt, illetve átmenetileg továbbélő 5 lövész-, 2 gépesített-, 1 légvédelmi tüzér-, 3 vadászrepülő-hadosztályba, 1 műszaki dandárba kellett újonnan előírt létszámokkal átilletve alárendelni a korábbi egységeket, alegységeket.

A sorsukat ilyen körülmények között teljesen bizonytalannak látó néphadseregbeliek a továbbiakban szinte mindenütt Saját fejük után jártak el, döntő többségükben azonban teljesen tájékozatlanul tétlenkedtek laktanyáikban, táboraikban. Sok helyen a sorkatonák a felkelőkhöz csatlakoztak, más helyeken egyszerűen hazamentek, egyes helyeken a tisztek engedélyezték a felkelőknek, hogy felfegyverezzék magukat, más helyeken elzárkóztak ettől. Kivételesen akadtak olyan tábornokok, tisztek, akik alakulatukat a felkelő nép ellen vezették, jelentős magyar-magyar fegyveres összecsapásokra azonban ez esetekben sem került sor. Az 1956-os szabadságharc egyértelműen a fegyverhez jutott polgári lakosság szovjetellenes fegyveres küzdelme volt.

Annak kirobbanásáig azonban még számos jelentős esemény történt. Július 18-án a szovjet kenyéradó gazdái eltávolították Rákosi Mátyást, a magyar diktátort. Minden reménye ellenére nem a kommunista pártvezetésbe röviddel korábban visszafogadott Kádár János került a helyére, hanem a kortársak szerint szovjet belügyi tábornokként a magyar pártvezetésbe delegált Gerő Ernő. A személycsere végrehajtását ellenőrző Ivan Alekszandrovics Szerov hadseregtábornok, a szovjet titkosszolgálat vezetője mindenesetre még egy találkozójáról jelentést tett a moszkvai pártközpontnak, felkereste ugyanis az alig egy évvel korábban a vezetésből kitisztított korábbi kormányfőt is. E szerint „Beszéltem Nagy Imrével, aki elégedetten nyugtázta Rákosi leváltását és bizakodóan úgy véli, hogy ebben az átmeneti időben feltétlenül vele is tárgyalni fognak. Arról biztosította híveit, hogy Kádár János tudatni fogja vele, mikor kell fellépnie.”

Fellépésre azonban a szovjet haderő is készült, Jevgenyij Ivanovics Malasenkó ezredes, a Különleges Hadtest felderítő főnöke részletes hadműveleti tervet dolgozott ki az erőösszpontosításról, a felvonulási útvonalakról, a vezetési pontokról, összeköttetési vonalakról, a magyar párt- és kormánysszervekkel való együttműködésről és sok másról. Október elején pedig már olyan jelentést küldött Moszkvába, miszerint „felderítő-jelentések alapján tüntetésekkel kell számolni”. Mintha valami szándékos provokációra készült volna a szovjethatalom, amelynek új helytartója engedélyezte a nyílt társadalmi vitákat értelmiségi előadóestek,

diákgyűlések és ezt tükröző sajtónyilvánosság formájában. Az ugyancsak október elején Kínából hazaérkező Kádár Jánost a felső pártvezetés nevében megjelent Mező Imre azzal fogadta a repülőtéren, hogy Gerő Ernő „egy kis felkelés kiprovokálásán” ügyködik. Talán ezt célozta az immár „fellazult légkörben” a sztálinista magyar párttisztogatás során likvidált „elvtársak” újratemetése, egykori gyilkosaik „bűnbánó” magyarázkodása. Ezt követően a legfelsőbb magyar vazallus vezetők jugoszláviai kanosszajárásra indultak, csak bizonytalankodó második vonalbeli helyetteseiket hagyták hátra, hogy azután éppen az oly sorsdöntő október 23. napi fejlemények előestéjén érkezzenek vissza.

Mindez a moszkvai vezetés engedélye nélkül nem történhetett volna meg, de talán éppen ott készültek valamire. Ugyanis már október 12-én a szovjet Kárpáti Katonai Körzetben és csak 19-én a lengyel válság miatt érintett Baltikumi Katonai Körzetben csapatmozgásokat figyeltek meg. Utóbbi térségben ezzel egy időben harckészültségbe helyezték a litvániai Kaunaszban és Vilniusban telepített 108. ejtőernyős deszant-gárdaezredet. Október 20-án megkezdték pontonhidak fektetését a szovjet-magyar határfolyót jelentő Felső-Tisza. Másnap riadókészültségbe helyezték a Román Néphadsereget, és azonnal megkezdték bevonultatni a magyarul és németül (!) beszélő tartalékosokat. Vajon miért jelentette ki ezen a napon Nyikita Szergejevics Hruscsov szovjet diktátor, hogy a lengyelországi válság leküzdésével kapcsolatosan „le kellett mondani az adott körülmények között a fegyveres beavatkozásról”? Ugyanakkor miért tartotta szükségesnek a legfelsőbb magyar hadvezetés, hogy az október 20-án a „lengyel eseményekre tekintettel” elrendelt fokozott harckészültségre irányuló intézkedését már másnap visszavonja?

Ezzel szemben már október 22-én ellenőrizte a szovjet hadvezetés magyarországi csapatai készenléti állapotát, ugyanakkor elrendelte ezek Budapest irányában történő mozgását. Ugyanezen a napon Malasenkó ezredes arra kapott parancsot, hogy személyesen hajtson végre felderítést Budapesten. Mi készült itt a spontán népi elégedetlenséggel párhuzamosan a hatalom birtokosai részéről? Maga Nagy Imre vetette később papírra: „Közvetlenül az októberi események előtt Budapestre érkezett egy szovjet utazási iroda mintegy 60-70 fős turistacsoportja. A repülőteri érkezéskor a magyar vámhatóságok át akarták vizsgálni csomagjaikat, ez ellen tiltakoztak, és a szovjet nagykövetséghez vagy konzulátushoz fordultak. Ennek ellenére kinyitották a magyar hatóságok a csomagokat, és minden bőröndben csak Szovjet fegyvert találtak, amit elkoboztak.”

Az első lövések csak október 23-án huszonegy óra táján dördültek el a Magyar Rádió központi épületénél a belügyi őrség részéről a követeléseik beolvasását követelő, akkor még fegyvertelen tömeg ellen, de már húsz órakor lövészejárással mondta el provokatív rádióbeszédét Gerő Ernő. Miközben Jean-Paul Sartre is tudta a távolban, hogy „az ostobaság és a terror tízévi uralma ellen demokratikus szocializmust” követeltek a budapestiek, Hruscsov, akitől Gerő telefonon kért utasítást, már abban az órában döntött, „be kell vonulniuk a csapatoknak Budapestre”. És valóban haladéktalanul, már huszonegy órakor parancs érkezett Moszkvából a város Szovjet körülrésztelése a Különleges Hadtestnek tizenhét órakor harckészültségbe helyezett alakulataival. De már tizenhét órakor, vagyis elcsúszva, Mihail Fjodorovics Tyihonov altábornagy, a Szovjet főtanácsadó azt közölte a Magyar Néphadsereg hadművelési főnökével, hogy „a magyar fővárosban nyugati imperialista erők ellenforradalmat robbantottak ki, a rendet, amilyen gyorsan csak lehet, helyre kell állítani”. Erre az objektumvédelemre kirendelt magyar katonákat a Magyar Dolgozók Pártja

Központi Bizottsága által kinevezett katonai bizottság éles lőszer nélkül küldte ki, majd az utánuk szállított lőszer szállítását nem biztosították kellőképpen. Így jutott a forradalmi tömeg fegyverhez, lőszerhez. Na meg még úgy, hogy számos rendőri szerv egyszerűen azonnal kiszolgáltatta készletét. Eközben a szovjet operatív törzs beérkezett a magyar Honvédelmi Minisztérium központi épületébe, és átvette ott a még meghatározó többségében fegyvertelenül tüntető budapesti lakosság ellen tervezett hadműveletek irányítását.

Október 24-én 04.30 órakor a rádióközlés szerint így szólt a sietve kiadott magyar kormánynyilatkozat: „Fasiszta, reakciós elemek fegyveres támadást intéztek középületeink és karhatalmi csapataik ellen.” Reggel hat órakor már „ellenforradalmi erőkről” volt szó. Milyen erők harcolhattak volna, amikor hajnali 02.00 órától kezdődően a 2. gépesítettgárdahadosztálynak már 19-én megindulási körletbe helyezett egységei közül beérkezett Budapestre Székesfehérvárról a 4., Kecskemétről az 5., Szolnokról a 6. gépesített-lövész-, Sárbogárdról a 37. harcokcsi-, Ceglédre a 87. rohamlövész-ezred, úton volt még hozzájuk a 17. gépesített-hadosztály részét képező 83. harcokcsi- és 1043. tüzérezred Várpalotáról, illetve Hajmáskérrel, amely egységek már hajnali 03.00 órakor megkezdték a még alvó magyar főváros megszállását. A belváros biztosítására, ahol a kormány- és pártépületek voltak, a 37. harcokcsi- és a 4. gépesített ezred kapott parancsot.

Már ez is bőven elég lehetett volna, ha nem erődemonstrációra készült volna valamilyen, még tisztázatlan okból kifolyólag a Szovjetunió. Ezen túl azonban a Kárpáti Katonai Körzetben október 23-án 19.45 órakor menetparancsot kapott a 38. össz-fegyvernemi hadsereg III. hadtestét képező 39. gépesített-gárdahadosztály és 128. lövész-gárdahadosztály, hogy Nyikolaj Alekszandrovics Gorbunov ezredes parancsnoksága alatt Beregszászon át másnap hajnali 07.15 órakor a határon átkelve, Nyíregyháza, Debrecen, Szolnok, Abony, illetve Nyíregyháza, Miskolc, Jászberény, Hatvan útvonalon vonuljon Budapestre. Előbbiből a 407. tüzérezred, utóbbiból a 315. lövészrezred érkezett be elsőnek, és azonnal alárendelték őket a Különleges Hadtestnek. Ezzel egy időben Budapestnél harcállásba vonult a 975. légvédelmitüzér-ezred. A követő nehézpáncélosok menetének megkönnyítésére az 54. hídvető ezred Szolnokonál a Tiszán pontonhidat épített.

Még mindig október 23-án 22.35 órakor a Szovjet Romániai Központi Hadsereg kötelékébe tartozó 33. gépesített-gárdahadosztályt, élén Gennadij Ivanovics Obutarov vezérőrnaggyal, Temesvárról a határon át Szeged, Kecskemét útvonalon szintén Budapestre vezényelték. Az elsőnek beérkező 104. gépesített-lövészrezdet ugyancsak azonnal bevetették Budapesten. A harminchat órán át vonuló hadoszlopot a továbbiakban a 105. és 106. gépesített-lövész-, a 71. harcokcsi-, a 133. rohamlövész-, a 100. tüzér- és az 1093. légvédelmitüzér-ezred és más kötelékek alkották, amelyek Budapesttől mintegy tizenöt kilométernyire összpontosultak.

Még mindig az első budapesti megmozdulás napján nemcsak a magyarországi két szovjet vadász- és bombázórepülő-hadosztálynak, hanem a Kárpáti Katonai Körzet egy-egy további vadászpilóta- és bombázórepülő-hadosztályának is riadókészültséget rendeltek el. Végül a magyarországi 17. szovjet gépesített-hadosztály alakulatai közül készenléti állásokba az osztrák határra vonták előre Szombathelyről az 56., Győrből az 57., Körmendből az 58. gépesített-lövész-, Sopronból a 27. rohamlövész- és Hajmáskérből a 90. tüzérezredet. Néhány órával később azonban az 56. gépesített-lövészrezred is budapesti menetparancsot kapott. Mindezzel párhuzamosan október 24. folyamán a 177. bombázórepülő-hadosztály gépei nyolcvannégy demonstrációs mélyrepülést végeztek Budapest és a többi nagyobb város légterében.

A magyar forradalom első negyvennyolc órájában ellene a szovjet források szerint máris 31 550 szovjet katoná, 1130 harckocsi és rohamlőveg, 616 tábori lőveg és aknavető, 185 légvédelmi lőveg, 381 páncélos szállító harcjármű, 3930 tehergépkocsi vonult fel. Ezeket 159 vadászpilóta és 122 bombázópilóta tüntető jellegű mélyrepülései kísérték. Értetetlenül óriási tömegdemonstráció, miközben Budapesten csak a Magyar Néphadsereg 7400 katonája, közülük alig 5800 harckészen, 64 harckocsival és még mintegy 4000 belbiztonsági fegyveres tartózkodott, így az akkor kétezer főre becsült felkelő maximálisan ezeket állíthatta volna maga mellé.

De nem ez történt. A magyar hatalomgyakorlók a moszkvai utasítással Budapestre érkezett Anasztaz Ivanovics Mikojan és Milail Andrejevics Szuszlov közreműködésével taktikázni kezdtek. Már október 24-én a budapesti tömeg által követelt Nagy Imre lett az új miniszterelnök, miközben Gerő Ernő még megtartotta pártfőtitkárságát. Másnap azonban már őt is felváltotta Kádár János. Október 26-án Nagy Imre amnesztiát hirdetett, másrészt kérte a Szovjet csapatokat, hogy tartsák be a fegyverszünetet. Megint egy nap elteltével kormányát már nemzeti egység alapon átszervezte. A fordulatot október 28. jelentette, amikor a központi pártlap vezércikke „nemzeti és demokratikus felkelésnek” minősítette az addig történeteket, és amikor megghiúsult az egykori partizánvezéreket is tömörítő kemény kommunista mag puccskísérlete. Ugyanakkor máig ismeretlen ok nélkül elmaradt az erre a napra tervezett és egy páncélosok mozgásával megindított, majd leállított szovjet fegyveres fellépés.

Itt kell röviden érintenünk, hogy a Magyar Néphadsereg erősen megzavarodott, tájékozatlan csapatvezetése az október 28-i fordulatig is csupán szórányosan állt készen a szovjet uralom védelmére, magyar alakulatok csak elvétve, ritkán léptek fel a tüntető, felkelő, harcba lépő magyar lakosság ellen. Ez a központi tűzszüneti parancs kibocsátását megelőzően, ismereteink szerint csak egyes parancsnokok részéről történt meg, így a piliscsabai gépesített ezred, a budapesti Zrínyi Akadémia és budapesti őrszázlőal, a kecskeméti hadtestparancsnokság és gépesített ezred, a kaposvári hadosztály-parancsnokság, a zalae gersze gi tüzérezred, az aszódi gépesített ezred, a nyíregyházi lövészezred, a ceglédi tüzérezred, a dunapentelei légvédelmi tüzérezred, az esztergomi hadosztályparancsnokság, a verpeléti nehézharckocsi-ezred, a Budakeszire vonult Petőfi Akadémia, a nagyatádi páncéltörő tüzérosztály, a bajai légvédelmi tüzérosztály, a tatai harckocsi-ezred, a kiskunmajsai tüzérezred és a szabadszállási tüzérezred részéről.

Mindez mögött nemcsak a magyar, hanem főleg a Szovjet bizonytalanságot szokták látni az elemzők. Ám nem csak október 25-étől Szerov hadseregtábornok, a Szovjet titkosszolgálat már említett feje és Mihail Szergejevics Malinyin hadseregtábornok, a szovjet vezérkari főnök első helyettese volt Budapesten, de 28-ára visszaérkezett Mikojan és Szuszlov is, akik jóváhagyták Nagy Imre általános egyoldalú tűzszüneti nyilatkozatát, továbbá az addig történetek „ellenforradalomból” „forradalommá” történő átminősítését. Aznap egyébként a moszkvai pártközpontban is erős vita folyt a magyarországi fejleményekről. Ennek tükrében világos, Hruscsov eldöntötte, hogy a kivárás és a megtevesztés politikája következik. A Budapesten addig bevetett és harcban álló 2. és 33. gépesített-, 128. lövész-gárdahadosztály tüzet szüntess parancsot kapott azzal, hogy az október 30-án 15.00 órától október 31-én. 05.00 óráig tartó időben vonuljon ki Budapestről.

Október 29-én azután, Nagy Imre arcvonál-váltását követve, a Magyar Néphadsereg hivatalosan is a forradalom oldalára állt. Megkezdődött a katonatanácsok választása, megalakult a Forradalmi Karhatalmi Bizottság,

megindult a Nemzetőrség szervezése, a szabadságharcosok nyílt támogatása. Ezzel szemben a politikai tisztek közül sokan, akik nem bújtak el, a belügyisekhez hasonlóan „muszkavezetőkké” váltak, átállva a nemzetellenes idegen erőkhöz. A Magyar Néphadsereg alakulatai élén álló parancsnokok ezt csak elvétve tették meg, így a szentesi légvédelmi tüzérezred, a nagyatádi lövészezred, a dombóvári tüzérezred, a szabadszállási közepesharckocsi-ezred, a lenti lövészezred parancsnoka. Ezzel szemben a budapesti Zrínyi Akadémia fegyveres segítséget nyújtott a Corvin-közi forradalmároknak, a szovjetellenes harcra készült fel a kaposvári lövészezred, a zalaegerszegi harckocsi-ezred, a táborfalvai tüzérezred, a szolnoki repülőtisztiskola. Mindez előre vetítette, hogy fegyveres küzdelem elé néz az ország. Nem segített ezen az sem, hogy az osztrák példát követve, a kommunista döntéshozók szerint legitim magyar miniszterelnök kinyilvánította az ország semlegességét és kérte az Egyesült Nemzetek segítségét.

Ma már ismeretes, más fejlemény következett. Október 31-én megszületett Moszkvában a forgatókönyv, Hruscsov aznapi szavaival: „Ideiglenes forradalmi kormányt kelt alakítani Kádár vezetésével. Legjobb lenne, ha ő csak helyettes, Münnich azonban miniszterelnök és védelmi- és belügyminiszter lenne. Ezt a kormányt meghívjuk, hogy — mondjuk — a csapatkivonásról tárgyaljunk és a kérdés megoldott. Ha Nagy hozzájárul, bevesszük helyettes miniszterelnöknek. Münnich segítséget kér tőlünk, mi megadjuk és rendet teremtünk.”

Ezzel egy időben, sőt már ezt megelőzően megkezdődtek az újabb Szovjet csapatmozgások. Az 56. gépesítettlovász-, a 83. harckocsi- és az 1043. tüzér-ezred parancsot kapott, hogy hagyja el Budapestet és térjen vissza Hajmáskérre. Valamennyi további egység mintegy kétszáz harckocsival tizenöt-husz kilométernyire Budapeستől gyűrűt alkotva, állásokba vonult. A formálódó Szovjet invázió elsőnek a Magyar Néphadsereg hat repülőterét, majd helyőrségeit, gyakorlótereit, raktárait fogta ostromgyűrűbe.

Ehhez már megelőzően a Szovjetunióból egyenesen két teljes hadsereget dobtak át a már jelen volt egységek megerősítésére: a 8. gépesített és a 38. összfégyvernemi hadsereget. Egymás után érkezett magyar földre október 26-án a 70. lövész-gárda- és a 61. légvédelmiadosztály, 27-én a 32. gépesített-gárda- és a 27. gépesített-hadosztály, 29-én az 1. vasúti dandár (azaz hét zászlóalj), 30-án a 60. légvédelmi- és a 7. légideszant-gárdahadosztály (a 419. és a 479. légvédelmi-, valamint a 80. és 108. légideszant-ezred), 31-én a 31. légideszantgárda-hadosztály (a 114. és a 381. légideszant-ezred), november 1-jén a 11. gépesített-gárda- és a 66. lövész-gárdahadosztály, 3-án a 31. harckocsi- és a 107. légvédelmi-gárdadosztály, végül 4-én Ogyesszából Románián át a 35. vegyes gépesített-harckocsizó-gárdahadosztály, összesen mintegy 60 000 fő. Támogatásukra tartalékként a magyar határon kívül maradt a 104., a 105. és a 107. légideszant-hadosztály. A jelentős hadmozdulatot főparancsnokként a Baltikumi Katonai Körzet parancsnoka, Batov hadseregtábornok a nyugat-ukrajnai Lembergől (Lvov) irányította. Végtelennek tűnő hadoszlopok közvetlen parancsnoki feladatát az ő hadműveleti helyettese, Tatrinov vezérőrnagy látta el.

Miután a teljes magyar felségterület szoros Szovjet katonai ellenőrzése már biztosított volt, három körzetre osztva, a tököli parancsnokságú Különleges Hadtest, élén a már említett Lascsenkó altábornaggal, feladatává vált Budapest elfoglalása és megtisztítása, a 38. összfégyvernemi hadsereg, élén Amasz Hacsaturovics Babadzsan altábornaggal, székesfehérvári parancsnoksággal a Dunától nyugatra, míg a 8. gépesített hadsereg, élén Hadzsi Umar Mamszurov altábornaggal, debreceni parancsnoksággal a Dunától keletre biztosította ezt. Az egész hadművelet irányítására ugyancsak Magyarországra érkezett Ivan Sztjepanovics Konyev marsall, a még csak névlegesen létező Varsói Szerződés

főparancsnoka, aki Szolnokon foglalt el harcálláspontot, (ezt egyébként két légedeszant-hadosztály biztosította).

Most már a következő, megtévesztő lépés következett, a november 3-án az Országházban megkezdett tárgyalások folytatásának ürügyén Tökölön törbe csalta a Szovjet politika a legfelső magyar katonai vezetést. (A magyar tárgyalóküldöttséget Erdei Ferenc miniszterelnök-helyettes vezette, tagjai pedig Maléter Pál vezérőrnagy, honvédelmi miniszter, Kovács István vezérőrnagy, vezérkari főnök és Szűcs Miklós ezredes, hadművelleti csoportfőnök volt.) Mivel minden, október 29. óta bekövetkezett lépés kedvezőnek látszott, bevezették a nemzeti jelképeket, szakítottak az egypártrendszerrel, elismerték a forradalmi munkástanácsok szerepvállalását, főleg pedig kivonták a szovjet csapatokat Budapestről, a győzelem hangulata uralkodott el nemcsak a tömegeken, hanem a vezetést vállalók között is. Nagy Imre november 1-jén „demokrácián” és „szabadságon” túl egyenesen „nemzeti függetlenségről” szólt rádióbeszédében. Ezzel szinte egy időben Jurij Vlagyimirovics Andropov szovjet nagykövet az intervencióra készülő tábornokok előtt ezt úgy értelmezte, hogy „Magyarországon ellenforradalom uralkodik és ennek élén Nagy Imre áll”.

Ezzel szemben a megtévesztés jegyében ugyancsak ezen a napon az állítólag megújuló kommunista mozgalom nevében, az új elnevezés szerinti Magyar Szocialista Munkáspárt főtitkáraként Kádár János a bekövetkezett változásokról elismerően szólt. De már aznap este eltűnt, Münnich Ferenc, a szovjethatalmat a spanyol polgárháború óta fegyverrel szolgáló ősmoszkovita kommunista társaságában Tökölre vitték, onnan Munkácsra, majd Moszkvába repítették szovjet elvtársai. November 2-án és 3-án részt vettek a magyar kommunista vezetők a szovjet legfelső párttanácskozásokon, ahol eldőlt a következő lépés. Elhangzott Mikojan javaslata: „Kádárnak kell a kormány élére kerülnie”, mire a megnevezett közölte, hogy „forradalmi kormányt kell alakítani”. Ezt követően megállapodtak az új bábkormány összetételében és a kibocsátandó programnyilatkozatban. Ennek 14. pontja a már korábbi döntés értelmében a Szovjetuniótól való segítségnyújtás kérését tartalmazta.

November 4-én hajnalban 04.00 órakor pedig a megtévesztések sorával védtelenné tett magyar lakosság ellen támadásra indult mintegy 150 000 Szovjet harcos a következő megtévesztő parancsindoklással: „Magyarországon reakciós és ellenforradalmi erők felkelést robbantottak ki, hogy felszámolják a népi demokratikus rendet, megsemmisítsék a dolgozók vívmányait, helyreállítsák a földbirtokosok és kapitalisták régi rendszerét.” Az ebből levont indok, a támadásra ürügyet szolgáltató hamis következő állítás pedig így szólt: „Ez Magyarországon a fasiszmus újjászületéséhez vezet és hazánk (értsd, a Szovjetunió, Z. J.) és az egész szocialista tábor számára fenyegetést jelent.” És Malinyin hadseregtábornok, a szovjet fegyveres erők vezérkari főnökének első helyettese parancsnoksága alatt megindultak az állig felfegyverezettek a semmit sem sejtő és felszabadultan a hétfői munkanapra készülő békés lakosok ellen. De ugyanígy megindultak a Magyar Néphadsereg egyes alakulatainak laktanyái ellen is, brutálisan lefegyverezve Budapest, Nyíregyháza, Békéscsaba, Csongrád, Szentes, Kecskemét, Szolnok, Debrecen, Miskolc, Szeged, Baja, Dunaföldvár, Dunapentele, Tatabánya, Székesfehérvár, Veszprém, Pápa, Kaposvár, Marcali, Nagyatád, Sopron és más helyőrségek meglepett magyar katonáit.

Nem valamennyi korábban jelzetten magyar földre érkezett egység bevetésére került sor a „Forgósél” fedőnevű hadművelet első támadási hullámában. Budapestet a 2. és a 33. gépesített-gárda-, valamint a 128. lövész-gárdahadosztály egységei rohanták le. A Dunától nyugatra a 17., a 27. és a 39. gépesített-gárda-, továbbá a 61. légvédelmi-hadosztály kötelékei pacifikáltak, míg a Dunától keletre ez a 11., a

35. gépesített-gárda-, a 31. harckocsigárda-, a 60. légvédelmi- és a 70. lövészhadosztály feladata volt. A teljes magyarországi szárazföldi csoportosításnak mintegy a felét, összesen 58 821 katonát láttak elegendőnek azok ellen küldeni, akiket eleve megbénított a mintegy 2500 harckocsi és 1000 páncélozott szállító harcjármű mozgása, a repülőgépek százainak rémisztő mélyrepülése.

A szolnoki főparancsnoki harcálláspontra szállított muszkavezető Münnich Ferenc onnan röpítette az éterbe a beavatkozás hazug kommunista indokát: „Nem nézhettük tovább, milyen állati kegyetlenséggel gyilkolják ellenforradalmi terroristák és banditák legjobb munkás és paraszt testvéreinket.” Ellenkormányának megalakulását egyenesen maga Kádár János jelentette be egy még szovjet földön előre rögzített hangfelvétel bejátszásával. Ennek helyzetére jellemző, hogy a nyolc megnevezett kormánytag közül négy csak a rádióon keresztül értesült „magas megtiszteltetéséről”, még ők sem voltak jelen az alig harminc fős magyar moszkovita pártvezető-csoportban Szolnokon. Onnan egyébként csak november 7-én a 11. gépesített-gárdahadosztály kötelékébe tartozó 419. légvédelmi-ezred harmadik ütegének egyik harckocsiján szállították az új diktátort Budapestre. (Ezen túlmenően formálisan csak november 12-én, Nagy Imre kimondott felmentését követően nyert miniszterelnöki kinevezést az áltörvényességet játszó Elnöki Tanács megfélemlített elnökétől, Dobi Istvántól.)

Az első percek bénultsága elkeseredettségbe csapott át, ez pedig világraszóló, a fővárosban, így a csepeli munkáskerületben november 11-éig, vidéken november 17-éig, szórványosan egészen december 13-áig tartó szabadságharc vállalásához vezetett. Szovjet hadijelentések fegyveres ellenállás letörését jelentették Budapestről, Békéscsabáról, Miskolcra, Szolnokról, Dunapenteléről, Duna-földvállról, Székesfehérvárról, Veszprémből, Kaposvárról, Nagyatádról, Zalaegerszegről. Sajnálatos módon a november 4-én hajnalban személyesen Nagy Imre szájából elhangzott és többször megismételt rádióbeli bejelentés állításának egyik fele sem volt igaz: „csapataink harcban állnak, a kormány a helyén van”. Nem valamiféle kormánycsapatok, hanem önkéntes népi felkelők csoportjainak elszigetelten vívott fegyveres ellenállásáról volt szó. (Ugyanakkor Nagy Imre kormányának tagjai közül egyedül Bibó István tartott ki, felhívásokat fogalmazva, miniszeri irodájában, míg a többiek siettek életüket menteni.) Nincs itt mód a rengeteg hősi helytállást felidézni, ezért az ellenállást illetően a harcok központi színhelyét jelentő Corvin-közzel kapcsolatosan jelezzük, hogy 170 szovjet löveg sorozatlövése után adták csak fel a szabadságharcosok ottani bázisukat. Továbbá még a beismert szovjet összvesztésüket soroljuk: lelőtték a 177. bombázórepülőgép-hadosztály 880. ezredének egyik repülőgépét, elvesztett 14 harckocsi, 9 páncélozott szállító harcjármű, 4 rakétavető, 13 tábori ágyú, 6 légvédelmi ágyú. A szovjet elesetteket 720 főben, a sebesülteket 2270 főben adták meg. A későbbiekben minden erőfeszítésük ellenére a magyar kommunisták csak saját 234 áldozatot tudtak felmutatni. Tegyük hozzá még: a szabadságharcosok foglyul ejtettek 2929 szovjet harcost és magyar csatlóst, de egyetlen egynek sem forgott veszélyben az élete. Ezzel szemben áll az antikommunista polgári lakosság vesztesége: elesett mintegy 5000 szabadságharcos (közülük csak 185 volt katona), megsebesült 19 226 (közülük alig 137 katona), szovjet fogságba esett közel 4700 fő, (utóbbiak közül bizonyítottan 860 elfogottat kihurcoltak szovjetunióbeli börtönökbe).

Ezzel a hősi erőfeszítésével kiváltotta ugyan a magyar nemzet a népek csodálatát, ám a szabad államokbeli kormányok csupán buzdító hazug szavakkal segítették megrendítő szabadságharcát. Hiába rendelt el enciklikájával XII. Piusz pápa már október 25-én imát a magyar szabadságharc győzelméért, a világi hatalmasok oda se figyeltek. Tudomásul vették, hogy százazres nagyságrendű idegen haderő tiporja el a polgári lakosság

megmozdulását, harckocsik ezrei és repülőgépek százai tartják fellemben a legázoltakat. (Egyedül Spanyolország állami és katonai vezetése mozdult meg, készen állva, hogy önkénteseket küld Magyarországra, de ezt az Egyesült Államok kormányzata leállította.) Nem volt szavuk, hogy szovjet harckocsi szállította Budapestre a Moszkvában hatalomra kijelöltet, miközben a saját játékszabályaik szerint törvényes magyar kormány fejét diplomáciai menhelyéről előbb kicsalták, majd elhurcolták, hogy azután kivégezzék.

Hiába szállt az egyik utolsó szabad magyar rádióadó kétségbeesett kiáltása a legkülönbözőbb nyelveken az éterbe: „Világ népei! Az ezeréves Magyarország őrtornyain kezd kialudni az utolsó láng. A Szovjet Hadsereg szét akar zúzni bennünket, harckocsijai, lövegei zúdulnak Magyarországra. Asszonyaink, anyáink, leányaink veszélyben vannak, nekik szörnyű emlékeik vannak 1945-ről. Mentsétek meg lelkünket! SOS! SOS! Világ népei! Az igazság, a szabadság, a tetteges szolidaritás kötelező elvének nevében segítsetek! Halljátok meg kiáltásunkat! Nyomuljatok előre, és nyújtsátok testvéri kezeteiket! Mentsetek meg bennünket! Segítség! Segítség! SOS! SOS! Isten veletek és velünk!” Az egyetlen nyugati nagyhatalom elnökének november 14-i cinikus válaszüzenete nem kíván kísérszöveget: „Az Egyesült Államok nem javasolja és sohasem javasolta, hogy a védtelen lakosság nyílt forradalmat kezdjen azzal a hatalommal szemben, amelynek legyőzésére nem képes.”

Világos beszéd volt, a keleti nagyhatalom hadigépezete eltiporhatta a hozzá nagyságrendileg fel nem érő szerencsétlen magyar nép fegyveres honvédőit. Történelmileg rövid időn belül pedig túltették magukat a világ hatalmasai még azon a (talán nemcsak a) magyar történelemben példátlan véres megtorláson is, amelyet közel 300 000 lakos rendőri megfigyelés alá helyezése, 39 000 jogi eljárás, az alapján mintegy 13 000 internálás, 18 211 felkelő (köztük 4879 katonaállományú) elleni súlyos ítélet és 453 kivégzés csak jelezni tud. Nincsenek ugyanis adataink a minden magyar városban felállított szovjet rögtönítélő hadbíróságok ítéleteiről, kivégzéseikről is csupán egyes jelzésekkel rendelkezünk. A példátlan brutalitás leginkább jellemzője az a történelemben, de nem e megtorlás során egyedülálló aljasság, hogy az 1941. március 10-én született, fiatakorúként a szabadságharchoz csatlakozó Mansfeld Pétert, megkésített elfogását követően halálra ítélték, halálos zárkában tartották, majd nagykorúsága elérésének, tizennyolcadik születésnapjának szinte másnapján, 1959. március 21-én (a kommunista Tanácsköztársaság ünnepnapján, ezt szépítendő más források szerint már 19-én) brutális kegyetlenséggel felakasztották.

Az ország „pacifikálása” és a bolsevik uralom alá való visszakényszerítése együtt járt azzal, hogy az 1955-ben még csak formálisan létrehozott Varsói Szerződés, amelynek célja továbbra is a szovjet határokon kívül állomásoztatott csapatok fenntartása volt, vette át hivatalosan is 1956. november 24-én a védelmi funkciót a Magyar Népköztársaságban. Az ennek részét képező, úgynevezett „Déli Hadseregcsoport” az 1991. június 19-i végleges kivonásig biztosította a Szovjetunió számára, hogy ne lehessen magyar nemzeti önállóság, magyar katonapolitika, magyar hadseregépítés, magyar honvédelem.

Kezdetben még a Magyar Néphadsereg újjászervezésére sem került sor. A szovjet harckocsikkal visszatérő magyar kommunisták 1956. november 7-én csupán előbb a belügyi tisztekből és pártfunkcionáriusokból álló, majd három nap múlva az erre vállalkozó katonatisztekből is megszervezett „karhatalmi ezredekre” építettek tiszogatásuk során. Ezekben 1957. április végén is összesen alig 18 000 fő (10 360 fő katonaállományú, 7640 belügyi szervekhez tartozó) szolgált, szinte megegyezően az 1945-ös oroszbérenc vagy orosz oldalra kényszerített létszámmal, őket a „fegyveres erők minisztériuma” fogta össze. Nem hallgathatjuk el: a

későbbieként is kezdetben óvakodott a helyreállított kommunista hatalom attól, hogy nagyszámú fegyveres ereje legyen. Az 1957. január 15-i rendelettel megkezdett hadseregszervezés 59 560 fővel, köztük 43 086 fegyveressel számolt. Ez az újabb „Néphadsereg” is sajátos összetételű volt, ugyanis a 16 776 tiszt és 7171 tiszthelyettes mellett csupán 19 139 sorállományú katonával szolgált. Ezért először olyanokat kerestek, akik a hivatásos szolgálatot vállalták azzal, hogy nem hazájukra, hanem a „forradalmi munkás- és parasztkormány” nevet viselő moszkovita bábársulatra való eskütételt vállalták. Ugyanakkor hallgatható el, hogy igazi párthadsereg felállítására is sor került: 1957. február 12-i párthatározat intézkedett „a fegyveres erők támogatása” feladatával a „Munkásőrség” megszervezéséről.

1957 szeptemberében újabb párthatározattal erőteljesebb hadseregfejlesztés indult, hogy elérjék a tervezett 84 000 fős szárazföldi és 5000 fős légierő-létszámot. A folyamatos fejlesztés és modernizálás eredményeként a kezdeti 64 959 főnyi összlétszámot tíz év alatt 98 469 főre, majd további erőfeszítésekkel 1988-ra azután ismét egyenesen 155 700 főre növelték. Ebből az utóbbi létszámból 84 000 fő került beosztásra első lépcsőként a Varsói Szerződés Déli Hadseregcsoportjába azzal a feladattal, hogy a bekövetkező nyugatellenes támadás esetén vegye birtokba és biztosítsa az ausztriai, jugoszláviai, olaszországi felvonulási területet a szovjet hadseregnek. Ezzel kapcsolatosan a teljes elvérzéssel számolt minden felelős magyar katonai gondolkodó. (Nem segíthetett ezen a Bakony rengetegében rejtetten folyó tömeges magashegyi kiképzés, sem a hazai vagy szomszédos országbeli hadgyakorlatok sora.)

Nyíltan azonban minderről beszélni nem lehetett. Ugyanígy sokáig titok fedte, hogy Csehszlovákia 1968-os szovjet lerohanásában a 8. gépkocsizó lövész-hadosztály, továbbá a 31. harckocsiezred és a 20. tüzérezred átengedésével (közel tizenegyezer fővel) a Magyar Néphadsereg is közreműködött. Ám a Léva—Dunaszerdahely—Nagyszombat—Vágújhely—Nagytapolcsány—Aranyosmarót határolta térségben ezúttal nemzettestvéreik az oroszokkal együtt érkezőket messze nem felszabadítókként fogadták. Ennek ellenére a magyar moszkoviták által hadba küldött katonáknak harcot a csehszlovák fegyveres passzivitás miatt nem kellett vívniuk. A helyi magyar és szlovák lakosság passzív ellenállása is csak Nyitrán ösztönözte a megszálló magyar városparancsnokot, hogy riasztó lövéseket alkalmazzon. A többi kilenc városban csupán a minden módon megnyilvánuló ellenszenvet kellett elszenvedniük a vörös csillagos magyar katonáknak.

A közelmúlt magyar valóságával a közvélemény az 1989-es világméretű fordulatkor szembesült először. Akkortól a következő években folytatott szovjet hadikivonulás döbbszerűen rá az embereket, hogy nemcsak az „Európa—Afrika—hadszintérparancsnokságot” működtette a lehető legnagyobb titokban magyar földön (pontosabban mélyen a magyar föld alatt) a Szovjetunió, hanem elképzelhetetlen arzenált is itt állomásoztatott. A hivatalos felsorolás szerint tizenöt havi folytonos szállítással kivontak 196 Scud—rakéta-kilövőállványt, 1330 harckocsit, 622 önjáró löveget, 1473 páncélos szállító harcjárművet, 3151 parancsnoki gépkocsit, 27 095 teherautót, 319 113 katonai és más eszközt, 230 000 tonna lövedéket és lőszert, 560 910 tonna egyéb harcanyagot. Mindezt (és még ki tudja mit) 34 541 vasúti kocsiban 87 helyőrségből és 106 harcálláspontból, másként 5732 objektumból vitték el, míg a 320 hadi repülőgép és 138 harci helikopter egyszerűen hazarepült. Mindezt a vazallus magyar kormánnyal kötött 1957. május 27-i megállapodás alapján ugyanúgy, mint százezres haderejét, a szovjet kormány a magyar államháztartás költségén tartotta el (egyéb esetleges rendezésről a szerző nem tud). Érthető, miért fogadta országos harangzúgás 1991. június 30-án az utolsó megszálló szovjet katona távozását, a Varsói Szerződés megszűnését.

E kitekintéssel talán erősíteni tudjuk az 1956-os magyarországi fejleményeket középpontba állító dolgozatunk összegző zárógondolatsorának valóságosságát. Hiteles adatokkal ugyanis mindeddig nem rendelkezünk arról, miként is szolgált negyedszázadon át a magyar államterület a szovjet háborús elképzelésekben az adott kedvező esetben Nyugat-Európa ellen támadásra lendülő hadak ugródeszkjaként. A fentebb felsorolt, itt tárolt óriási hadianyag-készlet és számos jelentős hadvezetési pont az ott szolgáló tábornokokkal, főtisztekkel valószínűsíti, hogy kezdettől fogva tudatában volt a szovjet pártvezetés a Kárpát-medence birtoklásának stratégiai előnyével, ezért is ragaszkodott ehhez. Ugyanis a „világforradalom” hamis jelszavával leplezett világuralmi célokról, főleg Európa még befolyásán kívüli részeinek lerohanásáról sohasem mondott le sem Sztálin, sem egyetlen diktátorutóda.

Ha már a nemzeti szocializmussal való háborús vetélkedésben a Szövetséges és Társult Hatalmak néven mellé álltakkal kivívott közös győzelem nem tette lehetővé a nemzetközi szocializmusnak a La Manche csatornáig való előrenyomulását, Csupán az Elbáig juthatott el a Vörös Hadsereg. Erre a további előretörésre azonban a hidegháború éveiben fokozottan készült és a „békés egymás mellett élés” politikájának meghirdetésével sem mondott le. Ennek már akkor érzékelhető jele volt az erőltetett atomfegyverkezés és rakétatechnikai fejlesztés. A másik oldalon amerikai vezetéssel formálódott a nyugat- és dél-európai országok fegyveres védelmi szövetsége az Észak-Atlanti Szövetségi Szerződés (NATO) keretében. Ez lehetőséget teremtett a szovjet vezetés számára, hogy vazallus európai országaira kiterjedően a formálisan ugyancsak védelmi szerződésként bejelentett Varsói Szerződést (VSz) állítsa ezzel szembe. Mindenesetre nyilvánvaló volt, hogy alapvetően a két szuperhatalomként elfogadott amerikai-szovjet szembenállás fokozódásaként egymás elleni erőteljesebb fegyverkezés húzódott meg a háttérben. Támadás mindenesetre Inkább volt elképzelhető a keleti, mint a nyugati vezető nagyhatalom részéről.

A kedvező történelmi pillanat a szovjet pártvezetés számára 1956-ban tűnt elérkezettnek. Most csupán e vonatkozásban kell szembesítenünk egymással a már elszórtan említett legfontosabb világpolitikai és magyarországi események időpontját. Bevezetőben azonban fel kell idézni a szembenálló két katonai tömböt érintő látszólagos válságfejleményeket.

A sztálinizmussal való formális szovjetunióbeli és a befolyása alatti térségben továbbhullámozó leszámolás éppen a legszorosabban irányított lengyel vazallus államban keltett társadalmi válságot, amelynek első nyilvánvaló megnyilatkozása az 1956. június 28-i poznańi munkásfelkelés és annak brutális letörése volt. Mindenesetre a lengyel pártvezetésben a szovjetbárencként kevésbé kompromittált vezetők kerültek előtérbe. Nem ugyanez következett be a következő hetekben a magyar vazallus államban, ezúttal éppen a társadalmi elégedetlenség kinyilvánításának megelőzésére – megtévesztésként – váltotta fel egyenesen Rákosi Mátyást, a magyar diktátort a szovjet pártvezetés a hasonlóan moszkovita Gerő Ernővel. Lengyelországban a továbbiakban az 1951-ben a sztálini önkény jegyében eltávolított Władysław Gomułka került előtérbe, aki a tömegek számára alapvető nemzeti és demokratikus jellegű változást jelképezett, ám aki garantálta szovjethűségét és biztosította moszkvai gazdáit, hogy fenntartja az elvárt bolsevik – de immár a sztálinista külsőségektől látványosan megszabadított – uralmat. Így 1956. október 19-én ő került a lengyel párthierarchia élére, és nem vált szükségessé a mindaddig fenyegetőnek látszó – vagy talán látszatott – közvetlen szovjet katonai beavatkozás. Minderről a lengyel „demokratizálódást” látó magyar közvélemény nem tudván, éppen ezekben a napokban fokozta szolidaritási megnyilvánulásait és kezdte követelni a „lengyel út” követését, és a

hasonlóképpen a sztálinisták által 1955-ben eltávolított – mérsékeltnak és nemzetinek tartott, bár ugyancsak moszkovita bolsevik – Nagy Imre visszatérését a politikai vezetésbe. Mindenesetre figyelemre méltó, hogy a szovjet uralom magyarországi letéteményesei egyre nagyobb teret engedtek a megbízóikkal és velük elégedetlenek fellépéseinek.

Addigra azonban a nyugati katonai szövetséget is – ennél sokkal súlyosabb – megrázkódtatás érte. A két szuperhatalom között a kezdetben pozitív semlegességet választó, majd egyre inkább a Szovjetunióhoz közeledő, a nyugati hatalmakkal látványosan szakító Gamal Abdel Nasszer egyiptomi állam- és kormányfő 1956. július 29-én bejelentette, hogy a felségterületén átvezető, a brit-francia Szuézi Csatorna Társaság ellenőrzése alatt állt vízi utat államosítja. Ezzel a világ egyik legjelentősebb hajózási összeköttetését aktuálisan saját, perspektívájában a Szovjetunió ellenőrzése alá vonta és főleg a NATO-államok hadi- és szállítóhajóinak közlekedését engedélyéhez köthette. A nyugati katonai tömbnek döntenie kellett. Miután minden diplomáciai kísérlet – így a csatornahasználó államok augusztusi londoni konferenciája is – sikertelennek bizonyult, a fegyverek jutottak szóhoz. Az ezt előkészítő utolsó titkos brit-francia-izraeli egyeztető tárgyalás október 23-án kezdődött meg a franciaországi Sevre-ben. Ezt követően elsőként az 1948-ban történt mesterséges létrehozása óta arab szomszédaival konfliktusban állt Izrael Állam ragadta meg a kínálkozó lehetőséget, hogy további területek elhódításával megszilárdítsa helyzetét, és október 29-én – behatolva a Sinai-félszigetre – rárohant Egyiptomra. A támadó háborúhoz október 31-én Nagy-Britannia és Franciaország légitámadásával csatlakozott. Az Egyesült Államok azonban, amelynek kormányzata már az augusztusi tárgyalások során nyilvánosan is mérséklőleg lépett fel, távol maradt, sőt – az Egyesült Nemzetek Szervezetének előző napi döntését megismételve – november 6-án nyilvánosan is az Egyiptom elleni háború leállítását követelte. Ez fontosabbnak bizonyult, mint az ugyancsak előző napi, flottatüntetéssel nyomatékosított Szovjet ultimátum. A szuezi válság esetében megkezdődött a békés rendezés folyamata, bár még hónapok teltek el annak lezárultáig.

A szembenálló két katonai Szövetség belső válságának felidézése után feltétlenül szükséges még néhány tény és meggondolás ehhez csatlakozó felvillantása, hogy még tisztábban láthassuk, mire is történhetek előkészületek 1956-ban szovjet részről. Az egyiptomi befolyása eredményeképpen bekövetkezett ottani nemzetközi válsághelyzet júliusi idejében feltétlenül úgy kellett rendeznie a lengyelországi válságot, hogy ne keltsen gyanút, mintha növelni kívánná ottani katonai jelenlétét. Ugyanis a második világháború során éppen a lengyel síkságon át sikerült egyenesen a Német Birodalom szívébe behatolnia. Ezúttal ez még egyszerűbbnek bizonyulhatott volna, hiszen biztosan birtokolta nemcsak ezt az országot, hanem az ugyancsak birodalmi hatáskörébe vont Kelet-Németországot is. Ezért a nagy hangon beharangozott augusztusi lengyelországi lengyelszovjet közös hadgyakorlatot lemondta a szovjet pártvezetés. Ám éppen augusztus 19-én aláírásra került moszkvai kezdeményezésre az a szovjet-japán megállapodás, amely kimondta a második világháborús hadiállapot megszüntét. Ez egyértelműen a kelet-ázsiai szovjet felségterülete biztosítását célozta, de miért éppen e napokban vált ez sürgőssé? Ne felejtjük, ugyanekkor folytatták tárgyalásaikat a Szuézi csatornát használó államok és formálódóban volt a nemzetközi válság elmélyülése. Amennyiben ez fegyveres konfliktussá növekedett volna, akkor bizonyára nem lett volna elegendő a nyugat- és dél-európai NATO-államok hadereje, hiszen még az európai fegyveres egyensúly is csupán amerikai-kanadai csapatokkal volt biztosított.

Ha az egyiptomi jövődő háború később teljes valójában kirobbant volna,

üresen maradt volna Nyugat-Európa és lehetővé válhatott volna egészen a La Manche csatornáig való, a második világháborútan elmaradt előrenyomulás, a bolsevik világuralom e térségre való kiterjesztése. Ezért volt szükség a magyarországi Különleges Hadtestnek és a romániai Központi Hadseregnek nevezett szovjet erőcsoportosítás, valamint a szovjetunióbeli Kárpáti Katonai Körzetben elhelyezett csapatok megerősítése a Baltikumból, Ukrajnából, sőt Oroszországból előrevont egységekkel, és ez a tevékenység július óta folyamatosan feltűnés nélkül napirenden is volt. A későbbi szovjet haditervek szerint ugyanis nyilvánvaló, hogy már ekkor is a Duna völgyében, a megszállt Magyarországról kiindulva, a kiüresített semleges Ausztrián át egészen Bajorországig egyszerű előrevonásra nyílt volna mód és ez a gépesített alakulatokkal gyorsan bekövetkezhetett volna.

Mivel a háborús egyeztető tárgyalások éppen október 23-án kezdődtek és a szovjet hírszerzés nem tudta meg, hogy az Egyesült Államok kormánya szándéka ellenében készül az izraeli—brit—francia támadás terve, aznap kellett provokálni a békés magyar tüntetőket, hogy indokolt legyen a napok óta már közvetlen előkészítési stádiumban lévő óriási szovjet csapatmozgás kelet-nyugati irányba. A magyarországi bábkormányzat sorsa csak másodlagos volt, annak megvédése, esetleges bukása esetén hatalmának helyreállítása töredéknyi fegyverrel is biztosítható lett volna. Ráadásul a magyarországi szovjetellenessé vált kormányfordulat másnapján biztosította az amerikai külügyminiszter a szovjet diktátort, hogy „az Egyesült Államok nem tekinti Magyarországot potenciális katonai szövetségeseinek”. Ez a bármilyen jellegű és súlyú magyarországi szovjet intervenció előzetes jóváhagyását jelentette a diplomácia nyelvén.

Ám október 29-én megindultak Egyiptom ellen Izrael Állam hadai, vagyis megkezdődött az oly nagyon remélt egyiptomi háború, így indokoltnak látszott a szovjet vezetés részéről még további, újabb és újabb egységek magyar földre irányítása, ezért volt a kortársak által folyamatosan jelzett, érthetetlen, szüntelen beözönlés. Október 31-én pedig bizonyára nem a magyarországi bolsevik egypárti uralom fenntartása érdekében szólt a Moszkva mellé érkezett Liu Sao-csi kínai miniszterelnök Hruscsovvval. Sokkal inkább Mao Ce-tung kínai diktátor álláspontját közvetíthette, miszerint a Kelet fölényben van a Nyugattal szemben, nem kell tartani egy újabb világháború adott időbeli kirobbantásától, mert az csakis a „kapitalista világ pusztulásával” járhat, mivel Kína a Szovjetunió szövetségese. Ugyancsak nem a magyarországi beavatkozással lehet magyarázni, hanem sokkal inkább az Egyiptom ellen ugyancsak október 31-én megkezdett brit-francia légitámadással, hogy november 1-jén Bresztben lengyel, 2-án Bukarestben román, bolgár és csehszlovák vazallusait tájékoztatta a szovjet diktátor, míg 3-án a különutas Tito (Joszip Broz) jugoszláv pártvezérrel tárgyalt a szovjet pártvezetés – máig titkos, ismeretlen, csak feltételezhető – döntéseiről.

A magyarországi november 4-i általános szovjet támadás mögött pedig megint két fontos további nemzetközi eseményt kell látnunk. A biztosan ismert tény az volt, hogy november 6-án volt aktuális az Egyesült Államokban az elnökválasztás, vagyis kormányzata gyakorlatilag cselekvésképtelen volt. Amit viszont nem tudhatott a Szovjet hadvezetés, az ezt megelőző napon az amerikai kormány – felismerve a „lopakodó szocializmus” valós céljait – csatlakozott az Egyesült Nemzetek Szervezetének háborúellenes döntéséhez, vagyis leállította NATO-szövetségesei egyiptomi háborúját. Ezért az addigi brit-francia légi csapásokat nem követte szárazföldi partraszálló háború, e tekintetben Izrael Állam magára maradt. Más szavakkal, nemcsak az amerikai-kanadai csapatok maradtak nyugat- és déleurópai bázisaikon, hanem a többi NATO-kötelék is kivétel nélkül. Így felesleges volt a szovjet haditengerészeti flottatüntetés, az Egyiptom ellen fegyveresen fellépőkhöz

intézett ultimátum és a magyarországi nagyszabású felvonulás, ezúttal sem vált lehetségessé Nyugat-Európa szovjet lerohanása.

Nem maradt más, mint minél hangosabban bizonyítani, hogy a „szocializmus” veszélyben forgott Magyarországon, a „restauráció” pedig a világbékét fenyegette volna, ezért vált szükségessé a gyors és hatékony szovjet intervenció, persze „magyar kérésre”. Az időben egybeeső szuezi válság és magyarországi népfelkelés szovjet szándék szerinti egybekapcsolására pedig máig a hallgatás jótékony leple hull. Ennek jelen fellebbentése sem csorbít azonban két történelmi igazságot. Egyrészt az adott nemzetközi helyzetben Egyiptom jelentősen előreléphetett állami szuverenitása biztosítása terén. Másrészt – és számunkra ez a fontosabb — a lehetővé vált tüntetésekből kinövő forradalom, a kiprovokált népfelkelés és a nemzetre kényszerített szabadságharc egyértelműen – minden szovjet birodalmi megfontolástól teljesen függetlenül, a nagyhatalmi szándékokról mit sem tudva – a magyar közakaratot fejezte ki. Mindezzel 1956-ban népünk történelmének egyik legdicsőbb fejezetét írta, amelyet sohasem felejtethünk és amelyet büszkén kell vállalnunk.

SZABÓ A. FERENC (BUDAPEST)

Emberveszteségek Magyarországon 1956-ban¹⁸⁸

I.

A magyar forradalom drámai következményei közül is kiemelkednek az emberveszteségek. Véres háború zajlott két héten keresztül. A harcok első szakasza október 23-a éjjele és 30-a között volt, a második, november 4-én hajnalban kezdődött és 5-6 napig tartott. Később is voltak veszteségek, különösen december első napjaiban nőtt meg a halálozások száma, amikor a munkástanácsok általános sztrájkjának letörésére ismét sortüzeket vezényeltek a tüntetők ellen. A legtöbb haláleset a második szovjet agresszió után, a november 4-ét követő napokban történt. A harcok középpontja Budapesten volt, pontosabban, néhány rövid ideig tartó vidéki (Dunapentele, Sztálinváros, Veszprém, Budai hegység, Mecsek) összecsapáson kívül csak a fővárosban voltak harcok. Ennek ellenére vidéken is közel ezer ember vesztette életét. Megrázó, hogy túlnyomórészt egyoldalú tömegoszlatások, sortüzek következtében, elsősorban a kommunista rezsimhez hű magyar katonai, határőr és karhatalmi alakulatok tevékenysége nyomán. (Miskolc, Mosonmagyaróvár, Kecskemét, Tiszakécske, Salgótarján, Eger városában, esetenként 20 és 131 között volt a halottak száma, mintegy 80 településen kevesebben voltak az áldozatok.)

Klasszikus fegyveres küzdelem tehát a fővárosban volt, elsősorban a VIII. és a IX. kerületben. A harcok első szakaszában viszonylag magas volt a szovjet veszteség. A magyar felkelők harci cselekedeteinek legelmélyültebb kutatója szerint az agresszorok az októberi harcokban, jórészt a Corvin közti felkelők szervezettsége következtében, mintegy 120 katonát vesztettek, miközben a felkelők körülbelül 30-an haltak meg. Jóval többet vesztett a polgári lakosság, több, mint 200 főt (Eörsi, 41. old.), ugyanis a nehéz tűzfegyverekkel és páncélosokkal vívott ütközetek során lakóházak omlottak össze. Eörsi László adatainak ellentmond az 56-os Kegyeleti Bizottság statisztikája, amely csak az áldozatok egy részének, 1239 főnek ismeri az adatait (férfi-nő, életkor). Az adatbázis szerint az elesett férfiak és nők több, mint 50 %-a 15 és 30 év közötti volt, azaz feltehetően aktív résztvevői voltak az eseményeknek. (Döme Katalin, 248. old.)

A novemberi harcokra a szovjetek már jobban felkészültek, ami új, kíméletlen harcmodor megvalósítását jelentette. Könyörtelenül szétlőtték azokat a házakat, ahonnan támadás érte őket, ezért az említett két kerület valamint a Nagykörút romosabb állapotba került, mint a 12 évvel korábbi, második világháború alatti ostrom során. Novemberben a szovjetek a korábbiánál is nagyobb erővel támadtak, jóval több páncélost vetettek be, s hamar döntésre vitték a dolgot, aminek következtében nőtt a felkelők és a lakosság vérvesztesége, miközben viszonylag kevesebb szovjet katona esett el. Az ún. Forgósziel hadművelet komolyan elő volt készítve. Gyakori a szakirodalomban az arra való utalás, hogy semmit sem bíztak a véletlenre, akkora erővel támadtak. Ebben a

¹⁸⁸ A tanulmány rövid változata megjelent az „Erdélyi Magyarok” 2005. jan.-márc. XVI. Évf. (58.) számában a 9-11. oldalon

megállapításban is lehet igazság, de inkább arról volt szó, hogy a szuezi és a lengyelországi eseményekkel is terhelt bonyolult nemzetközi helyzetben egyfajta szovjet erőmutogatásra került sor. Ahogy az Király Béla könyvének címében is szerepel, ez volt az első háború szocialista országok között.

Összességében több, mint 3 000 áldozata volt a harcoknak és az egyoldalú sortüzeknek. A halottak körülbelül negyedrésze – hivatalos, szovjet adatok szerint – 700 fő, a szovjet Vörös Hadsereg tagjaiból került ki. A szovjet honvédelmi minisztérium hivatalos veszteséglistája:

A hadműveletekben	részt vett	elesett	megsebesült	eltűnt
Rendfokozat i kategória				
Tisztek	7 349	85	138	2
Tiszthelyettesek és sorkatonák	51 472	584	1 402	49
Összesen	58 821	669	1 540	51

1. táblázat: A Jelcin-dosszié adatai

Bár más források jóval több szovjet katona részvételéről tudnak, az oroszországi levéltári anyag ismerete nélkül el kell fogadnunk a közzétett adatokat.

Különösen sok embert veszített a Temesvárról, Romániából – hadüzenet nélkül, határsértés nyomán – átdobott szovjet hadoszály, az elsősorban a fővárosban folyt küzdelemben. Az emberveszteségeknek csak kis része, mintegy 250 fő került ki a magyar kommunista rezsim híveiből. Ez az adat azt bizonyítja, hogy a forradalom ellen, az idegen megszállók mellett csak a politikai rendszer leghűségesebb szövetségesei léptek fel, elsősorban az államvédelmisek, majd a szervezet feloszlása után a tagjaiból összeállított karhatalom.

A forradalom súlyosabb, s évtizedek múltán is morális kérdéseket fölvető veszteségét azok a nyílt utcákon és tereken lemészárolt, fegyvertelen tüntetők jelentik, akiket a legfelsőbb parancsra vezényelt sortüzekben pusztítottak el. A diktatúrák igazi arculatát a tömegmozgalmakhoz való viszony határozza meg. A békés, ellenzéki véleménynyilvánítást, tüntetést ugyanabba a kategóriába sorolják, mint a fegyveres ellenállást, s kíméletlen erőszakkal letörlik. Nincs köztes út, a diktatúrák nem ismerik a demokratikus társadalmakban alkalmazott biztonsági megoldásokat. A hangzatosan „államvédelminek” nevezett rendfenntartó szervezet nincs kiképezve tömegoszlatásra. Nincsenek vízágyúí, általában nem alkalmaz könnyfakasztó gázt tartalmazó lövedékeket, nem rendelkezik az állomány pajzzsal, megfelelő sisakkal. (Csak a Magyar Rádió október 23-i, éjszakai ostromakor alkalmaztak a védők könnygázt, amikor a tüntető tömeg be kívánta olvastatni az adásba a Műegyetemen október 22-én elfogadott 16 pontot.) Megfelelő számú gumibothoz is csak a forradalom leverése után jutottak a magyar karhatalmisták, amikor Csehszlovákia szállított néhány vagonnal. Tehát gyakorlatilag egyetlen eszközt ismert az ellene tüntetőkkel szemben: a tömegbe lövetést.

A rendszerváltozás utáni ügyészi vizsgálatok és a büntetőtárgyalások egyik legfőbb tanulsága, hogy a sortüzek bekövetkeztekor általában nem került sor egyértelműen a tüntetők távozásra való felszólítására. Számos esetben azonnal és alattomosan lőtték a tömeget. Nem a tüntetés feloszlása, hanem a politikai megfélemlítés volt a célkitűzés. M. Kiss Sándor és Kahler Frigyes megfogalmazásában: „... döbbenetes az a történeti és politikai felelőtlenség, amit az ÁVH és néhány politikus tanúsított. Kimutathatóan ők a felelősök azért, hogy a békés tömegdemonstrációk az ország jó néhány városában és falvában

vérfürdővé változtak.” (M. Kiss-Kahler, 67. old.) Látszólag a hatalmat erősen és kérlelhetetlenül kézben tartó uralom sajátja a fegyveres fellépés a tüntetőkkel szemben. Valójában a hatalom gyengeségéről, félelméről, önbizalomhiányáról van szó, arról, hogy görcsös hatalommegtartó igyekezetében még a legsúlyosabb gonoszságtól sem riad vissza. A Kádár-korszakban folytatott tiltás, titkolózás és forrásmegsemmisítés következtében ma már igen nehéz a történetek megismerése. Mivel az egykori szereplők és felelősök egy kis része még él, s leszármazottjaik sem érdekeltek – érthető módon – a történetek pontos megismerésében, ez sem könnyíti meg a kutatók dolgát. Ahogyan említettük, több száz fő halt meg ezeknek a kegyetlenkedéseknek a következtében. Kevés hasonló felkelést ismer a történelem. A kommunista politikai indoktrináció olyan fokot ért el 1956-ban Magyarországon, hogy sikerült a politikai rendszernek a hozzá legközelebb álló erőszakszervezeteket a nép elleni sorozatos megtorlásokban felhasználni. M. Kiss és Kahler idézett könyvükben táblázatban foglalták össze a felkelés első hete alatt történt 61 sortűz adatait, s megállapította, hogy 24 esetben voltak halálos áldozatok. (Nem indokolják, hogy a legdurvább, a legtöbb ember életét követelő fellépést, a Kossuth térít miért nem tekintik sortűznek.)

A kíméletlen tömegszállításokban viszonylag jelentéktelen szerep jutott a szovjet megszállóknak. Sőt még arra is volt példa, hogy az idegen katonák igyekeztek védelmet nyújtani a saját népük-nemzetük ellen fordult martalócokkal szemben. Például a Kossuth téri, október 25-i, máig tisztázatlan körülmények között folyt vérengzés esetében, amikor legalább száz, de egyes források szerint ennél sokkal több ártatlan áldozat maradt vérbe fagyva az aszfalton. Ez a tragikus esemény máig nincs megfelelően feldolgozva a tudományos szakirodalomban. Két újságíró hatalmas, ám rendezetlen dokumentációt adott közre róla, de a legfontosabb – s ez talán a műfaj sajátossága – a tényleges kiváltó okok összegezése hiányzik a munkából. (Kő – Nagy J.) A Kossuth téri sortűz feladatot ad a katonai ügyészségnek is, amely a politikai rendszerváltozás óta több alkalommal megváltoztatta vizsgálati alapelveit. Sokáig abból a feltevésből indultak ki, hogy az 1956. évi tömeges halálozásokkal járó sortűzek nem számítanak az elévülhetetlen háborús bűntettek közé, mert hazánkban nem volt háború. Ez az álláspont nem vett tudomást az események valódi jellegéről – többek között – arról, hogy már csak azért sem lehet belpolitikai válságként értékelni azt, ami történt, mert részt vettek a konfliktusban egy idegen hatalom fegyveres erői. Valójában nem „egy” idegen hatalom avatkozott be az eseményekbe, hiszen közismert Románia hozzáállása, amely gyakorlatilag átadta területét a szovjet csapatoknak, hasonlóképpen Csehszlovákia. Az utóbbi a keleti, Magyarországgal közös határszakasról még a határőreit is visszavonta, hogy ne zavarja a területét is felhasználó szovjet csapatok felvonulását, s Romániához hasonlóan, mozgósította haderejét. (Jan Staihl szlovák történész előadása. Felolvasásra került a Hadtörténeti Intézet 1996. szeptember 18-i, jubileumi konferenciáján.) Arról is vannak információk, hogy csehszlovák deszantosok és felderítők is magyar területre léptek.

Csak nagyon nehezen mozdult rá a tudományos kutatás erre a témára, pedig az október 25-én történtek fontos fordulópontot jelentettek a forradalom történetében. Ezen a napon váltották le az MDP első titkári tisztségéből a többszörösen kompromittálódott Gerő Ernőt, akinek október 23-án a Kossuth Rádióban elmondott beszéde – provokatív hangsúlyai miatt – nem kis szerepet játszott a békésnek indult első tüntetés radikalizálódásában. Október 25-én az Országház előtti térre éppen azért vonult a tömeg, hogy nyomatékosítsa a még mindig hatalomban lévő, gyűlölt politikai vezető eltávolításának követelését. A Gerő elmozdításáról döntő tanácskozás a tüntetéssel egy időben zajlott, a tértől csupán két utca saroknyira található pártközpontban, az Akadémia utcában Anasztaz Ivanovics Mikojan és Mihail Andrejevics Szuszlov szovjet küldöttek közreműködésével. A Kossuth tér környéke ezért fokozott mértékben volt biztosítva különféle magyar és szovjet, s paramilitáris alakulatokkal is. „Október 24-én kialakult a kormányzati negyed körül egy rendkívül szoros védelmi gyűrű, magyarán a Margit híd

és a Lánchíd közötti területet a kormányerők stabilan ellenőrzésük alatt tartották. Nem véletlenül, hiszen ebben a viszonylag kis térségben volt a pártközpont, az Országház, a HM, a BM, az ÁVH központi épülete, s további kormányépületek, minisztériumok. (A korabeli 22 minisztérium közül 17 helyezkedett el az említett területen.) A gyűrűt szovjet alakulatok mellett, kék és zöld ávósok, magyar katonai alakulatok (páncélosoktól kezdve, a szentendrei tiszti iskola tisztjein és hallgatóin keresztül flottillásokig) és a 23-a éjszakájától szerveződő partizánok alakulata képezte.” (Varga, 100. old.) Az emlékezők többsége egyetért abban, hogy a tüzelés a Mezőgazdasági Minisztérium épületének tetejéről kezdődött. Erre válaszoltak tűznyitással a tér közepén elhelyezkedett, a tüntetők körében álló szovjet tankok.

Általános volt a vélemény, hogy az ÁVH támadott a népre. A vérengzés után kezdődtek meg azok a spontán akciók, amelyek ennek a testületnek a tagjait vonták felelősségre. Akiket elfogtak, azokat többnyire fogságra vetették, de előfordultak lincselések is, különösen azokban az esetekben, ha fegyveres akció közben fogták el őket. A fővárosban található nagyszámú ún. titkos lakásból gyakran érték ilyen támadások a tüntetőket vagy az utcai járőreket. Az ávósok kiképzésének fontos része volt a lövészet, s azon belül a mesterlövészek kiképzése. A Köztársaság téri párház október 30-i ostroma után kivégzett ávósok között is több mesterlövész volt.

A Nyugaton megjelent szakirodalomban és a rendszerváltozás idején Magyarországon, amikor viták keletkeztek az 1956-os eseményekről, olyan vélemények is nyilvánosságot kaptak, hogy a Kossuth téri eseményért vagy a Partizánszövetség vagy a Magyarországon tartózkodó, befogadott görög partizánokból létrehozott alakulat a felelős (Lomax). Később az a vélemény fogalmazódott meg a tényfeltáró vizsgálatok nyomán, hogy a szovjeteket terheli a felelősség, ugyanis a pártközpontot, ahol szovjet vezetők tartózkodtak, biztosító Ivan Alexandrovics Szerov hadseregtábornok, a Szovjetunió Állambiztonsági Bizottságának elnöke adott parancsot a tér kiürítésére. A közvélemény nehezen fogadta el ezt a magyarázatot, mert benne, a máig fő felelősnek tekintett, ám sohasem azonosított ávós karhatalom felelősségének az elhárítását látta.

Az 1956. évi forradalom fegyveres küzdelmeinek ismert kutatója, Horváth Miklós olyan fontos levéltári adalékot talált, amely a biztosításban résztvevő határőrségi alakulat parancsnokának felelősségét bizonyítja. Mint ismeretes, az ÁVH alapvetően két szárnyra oszlott a Belügyminisztérium igazgatása alatt: a nagy, országos (állambiztonsági!) ügyeket intéző ÁVÓ-ra, azaz a belső karhatalomra és a határőrségre. Jól jellemzik az utóbbi szervezetet a következő sorok: „A Belügyminisztériumnak alárendelt „zöld ÁVÓ-s” határőrség sokkal inkább idomult azokhoz a követelményekhez, amelyeket a hatalom az államvédelemmel szemben támasztott. Annál is inkább felkészített volt e terület a fegyverhasználatra, mivel a határ őrzésével kapcsolatos akkori előírások a fegyverhasználatot gyakrabban feltételezték. Ez a mentalitás egy kritikus időszakban nem csak a határ mentén volt kihasználható.” (Kahler /szerk./, 16. old.) Ezért aztán mind a Kossuth téren, Mosonmagyaróváron, s másutt, jóval drasztikusabban lépett fel a tömegoszlatások során a határőrség, mint a Néphadsereg alakulatai. Bár az utóbbi nevéhez is több véres leszámolás fűződik, főleg a Gyurkó Lajos vezérőrnagy, kecskeméti hadtestparancsnoksága alatt álló Duna-Tisza-közi katonai körzetben.

Horváth Miklós monográfiájában a Kossuth téri eseményekről a következő összegezést adja: „Az 1996. óta feltárt újabb dokumentumok az állítások sokszínűsége ellenére – az eddigi álláspontommal ellentétben – megerősíteni látszanak azt a szemtanúk jelentős része által a mai napig fenntartott véleményt, mely szerint az Országház előtti vérengzés – a szovjet tűzmeignyítás – közvetlen kiváltó oka az ávósok – a zöldávó – által a fegyvertelen tömegre leadott sortűz volt.” (Horváth, 81. old.) Ezzel azonban csak részben módosít korábbi véleményén, azon, hogy a felelősség fő súlya a szovjetekre hárul a bekövetkezett súlyos áldozatokért. A szemtanúk túlnyomó többsége ezzel szemben azt állítja, hogy az első sorozatot a Földművelésügyi Minisztérium padlásablakaiból adták

le, ahol persze a Horváth Miklós által felkutatott, Kossuth téri „érdemeiért” 1957 tavaszán kitüntetett határőrtiszt és alakulata is tartózkodhatott. A szemtanúk azt is egyöntetűen hangsúlyozzák, hogy a harckocsi ágyúk elsősorban a teret övező házak padlásait illetve legfelső emeleit célozták, miközben kézi- és gépfegyverekkel valóságos vadászat folyt hosszú percek át a tüntetőkre (Simonffy). A szaktörténész a tényeket felsoroló iratokat részesíti előnyben a szubjektívnek tekinthető visszaemlékezésekkel szemben, bár maga is elismeri, hogy elképzelése csupán egy lehetséges változat az események magyarázatára vonatkozóan (Horváth, 79. old.).

Véleményem szerint, kíváncsok társaságba helyezni a történeteket, még akkor is, ha ebben az esetben is csak a magyarázatok egy újabb változatához jutunk. Feljebb Varga László segítségével megindokoltuk, miért kapott az Országház társasága különlegesen erős fegyveres biztosítást. Ezen belül a szovjet alakulatok szerepe azért volt kiemelkedő, mert jelen volt a térségben Szerov, aki a legfelső szinten volt felelős a váratlanul Budapestre érkező szovjet politikusok, Mikojan és Szuszlov biztonságáért. A magyar párt és kormányzat átszervezéséről tanácskozó értekezletre október 25-én, 10 óra 30 perc körül betoppanó szovjet vezetők érkezése meglepetésszerűen érte a magyar vezetőket. A hívatlan, ám örömmel üdvözölt, hiszen a történelmi-politikai felelősség megosztására lehetőséget adó vendégekkel kiegészült tanácskozás első perceiben belövést kapott a tanácskozóterem, s a magas szintű testület kénytelen volt másutt folytatni az eszmecsereit. Ekkor dönthetett úgy Szerov tábornok, hogy biztonsági okokból feloszlatta a tüntetést, ami egyúttal a fegyverek elnémítását is jelentette. Valószínű tehát, s ezt Horváth Miklós is így gondolja, hogy az első sortűzeket a teret a háttérőkről biztosító magyar alakulatok lőtték a tömegre. Ezeket viszonyították a szovjet harckocsik, amelyek azt a parancsot kapták, hogy számolják fel a tüntetést. A szemtanúk ebből vonták le azt a következtetést, hogy a szovjetek kezdetben tulajdonképpen védték a civil tüntetőket. A váratlanul kitört fegyveres harcok elmérgesedésének szinte természetes következményeként a csata percekén belül a „bellum omnium contra omnes” („mindenki háborúja mindenki ellen”) jellegzetességeit vette fel, aminek természetesen a legfőbb vesztese a fegyvertelen tüntető tömeg volt. De a halottak között rendőrruhába bújtatott magyar fegyveresek és szovjet katonák is voltak, akik nyilvánvalóan egymás fegyvereitől pusztultak el. A teret és környékét megszállva tartó magyar és szovjet erők között semmiféle vagy csak részleges egyeztetés lehetett. A pártközpontban tartózkodó Ságvári Ágnes, aki később történészként vált ismertté, a vele készült interjúban kifejtette, hogy a szovjetek bejelentés nélkül, váratlanul érkeztek a párt-központba. („Szuszlovot és Mikojant külön nem hívták meg, maguktól jöttek...” – Kő – Nagy, 221. old.) Biztosításuk ehhez hasonlóan rögtönzött lehetett, de ezen a téren – nyilatkozott ugyanő: „Ha megnézik a Nagy Imre-per anyagát, vagy a Jelcin-dossziét, akkor láthatják, hogy Szerovnak – Mikojantól és Szuszlovtól függetlenül – abszolút szuverén szerepe volt az események alakításában.” (Kő – Nagy uo.) Nem véletlen tehát, hogy még a nevezetes, s a – rendszerváltozás óta – a magyar-szovjet politikai és tudományos kapcsolatok csúcának tekinthető Jelcin látogatásnak (1992. november 11.) köszönhető „Jelcin-dosszié” sem tartalmazza a szovjet biztonsági nagyfőnök – nyilván bűnrészességét bizonyító – aznapi jelentését. A szovjet levéltárak vonatkozó anyagainak ismerete nélkül tehát nem számíthatunk a Kossuth téri vérfürdő igazi okainak és lefolyásának teljes körű megismerésére. Ettől függetlenül azonban a hazai kutatás fényt deríthetne a „provokáció” első fegyveres akcióját végrehajtó, a témával eddig foglalkozó kutatók által váltig cáfolt, ám a szemtanúk többsége szerint a Földművelésügyi Minisztérium tetejéről tüzelő katonai vagy félkatonai (?) alakulat mibenlétére vonatkozóan. Az 1956 október 25-i, Kossuth téri tragédia a forradalom és szabadságharc történetében fordulatot hozó, az eseményeket radikális irányba fordító, és – bár pontos számukat ma sem tudjuk – a legtöbb áldozatot követelő esemény volt.

Közel 100 áldozata volt az október 26-i mosonmagyaróvári sortűznek, míg a december 8-i salgótarjáni vérengzésnek még több. A nyugati határszélen határőrök ölték meg a felvonult néhány száz tüntető jelentős részét, mert a rendszer szimbólumának, a vörös csillagnak az eltávolítását követelték a laktanya tetejéről. Az 1945. és 1947. évi országgyűlési választáson többségében kommunistákra szavazó bányász városban pedig az acélgyári munkástanács tiltakozó nagygyűlését oszlatták fel fegyverrel. Tiszakécskén a Néphadsereg vadászpülőgépe géppuskázott az éppen Himnuszt éneklő tömegbe. Miskolcon több felvonásban zajlottak az események, elsősorban a rendőrkapitányság körül. Itt lincselés is volt, s akárcsak 1946. július 30-án, volt az eseményeknek antiszemita éle. Ahogyan 10 éve egy feketéző valószínűleg azért esett áldozatul a népharagnak, mert zsidó származású volt (Pelle), most egy rendőrtisztel, aki állítólag megverte az első tüntetésen elfogottakat, történt feltételezhetően hasonló okból halálos végű leszámolás. Ugyanakkor állítólag Budapesten megtörtént, hogy elfogott ávós tisztet csak azért engedtek el, mert zsidó származású volt, attól félván, hogy az antiszemitizmus árnya vetül a nemes eszméket megvalósító forradalomra. (Szabó Róbert, 249. old.)

Az elmúlt évben vita bontakozott ki a magyar médiában arról, hogy volt-e antiszemitizmus 1956-ban a forradalom idején? Az eddigi mértékadó elemzések és emlékezések egybehangzóan azt hangsúlyozták, szemben a forradalom után megjelent ún. fehér könyvek egyes állításaival, hogy a nagy tömegtüntetéseken – annak ellenére, hogy a kommunista politikai vezetők jelentős része zsidó származású volt – nem hangzottak el antiszemita jelszavak vagy követelések. Igaz, Gerő Ernő közismert, felháborodást keltő beszédébe belefoglalmazta a következőket: „Következetes harcot folytatunk a sovinizmus, az antiszemitizmus és minden egyéb reakciós, népgyűlölő, embertelen irányzat és nézet ellen.” (Varga László /1957-1989/, 24. old.) Az első titkár tehát már október 23-án délután a tüntetés alatt írt beszédében tulajdonképpen antiszemitizmussal vádolta a diákok békés tüntetését, amelyen szó sem esett erről, akárcsak valamiféle sovinizmusról vagy népgyűlöletről sem. Vajon mi játszódhatott le Gerő fejében aznap délután, beszédírás közben, amikor ezeket a verbálisan talán nem is olyan erős, de a tüntetésre készülés izgalmai közben minden rezdülésre érzékeny közvéleményt mélyen sértő kifejezéseket leírta? Ravasz megelőlegezése ez egy később használatba vehető vádnak, vagy a politikai pszichológia által jól ismert önbeteljesítő félelem fogalmazódott meg a párt első emberében?

A magyar lakosság feltűnően egységesen foglalt állást 56 őszén a politikai kérdésekben, végig megőrizte a forradalom tisztaságát. A felkelés szellemi előkészítői és vezetői között számos zsidó származású egyén volt. Mégis voltak olyan elszigetelt esetek, főleg vidéken, ahol ez a motívum is felmerült és megtévesztő félremagyarázásokra adott a forradalom után lehetőséget. Ugyanis a zsidó származású politikai vezetők, ávósok, végrehajtók elleni támadásokat, leszámolásokat, főleg, ha bonyolult helyzetben következtek be, az 56 utáni lejárató kampányban megpróbálták egyoldalúan beállítani. A „fehér könyvek” IV. kötete például külön fejezetet tartalmazott „Antiszemita jelenségek és zsidóellenes atrocitások a magyarországi ellenforradalom idején” címmel. (Ellenforradalmi erők i.m. 70-78. old.) 1/ sz. jegyzet a lap alján: Az említett vitát az váltotta ki, hogy megjelent a neves és hírhedt angol történész, David Irving könyve magyarul. (Irving, 2003.) A botránykeltő következtetéseiről ismert szerző könyve bemutatása alkalmából azt a kijelentést tette a televízió „Éjjeli menedék” c. műsorában, hogy „az első két napon egy antiszemita pogrom volt ez a felkelés. Hogyha megnézzük azokat a dokumentumokat, amelyek készültek a menekültekről, akik Amerikába jöttek, és akiket vallattak – ez derül ki belőle. Tehát a magyar kormányt egyszerűen nagy mértékben és nagyban zsidó kormánynak tekintették.” (Idézi Matúz, 21. old.) Irving arra utalt, hogy a tömeg olyan kommunista vezetők leváltását is követelte, akik történetesen zsidó származásúak voltak. Nyilvánvaló, hogy az események szándékos és szenzációhajhász elferdítéséről volt szó a nyilatkozatban. Kétségtelen, hogy a könyvben, amelyben ez a megfogalmazás nem

szerepel, már 1981. évi megjelenésekor feltűnést keltett, hogy a szerző igen fontosnak tekintette az események szereplőinek felsorakoztatásakor a zsidó eredet megjelölését. (Irving, 1981.) Az interjú a műsor megszüntetését és a szerkesztő leváltását vonta maga után, amire Matúz Gábor meglehetősen egyoldalúan és a történelmi kérdéseket illetően felkészületlenül vállalkozott egy polemikus hangvételű kötet megírásával. Azzal vádolta a forradalom eseményeivel foglalkozó szerzők egy részét, hogy írásaikban egyes, főleg vidéken történt események elszigetelt antiszemita vonásait megírva, méltatlan színben tüntetik fel a forradalmat.

Az októberi-novemberi napokban néhány észak-keleti városban (Mátészalka, Hajdúnánás) a politikai kérdések mellett a jelentős részben zsidó eredetű helyi párt- és gazdasági vezetők származását is felvetették a tüntető tömegbe vegyült szélsőséges elemek. Az említett vezetők közül többen elmenekültek a számonkérés elől, miközben politikai- erkölcsi felelősségüket tagadva, csupán az elégedetlenkedők rasszizmusával magyarázták az ellenük irányuló támadást. Sokan nyugatra távoztak, vagy a hatalmas menekülthullámmal november-decemberben, vagy 1957 tavaszán kivándorló útlevelemmel. Az események azonban sehol sem vezettek „zsidó gyilkosságokhoz”. Ahol a lincseléseknek zsidó származású áldozatai voltak, ott, mint például az említett miskolci események során, a tragédia fő oka valamilyen konkrét elkövetett cselekedet volt. A szerencsétlen módon egybeeső politikai számonkérhetőség és a zsidó származás néhány esetben valóban motiválta, de meg nem határozta az események jellegét. Ennek ellenére van szerző, aki egyenesen a középkori vérvádak felelevenedéséről írt a történetek kapcsán (Pelle). Vele szemben a kérdéses események higgadt és történelmi gyökereit is feltáró elemzést készített Szabó Róbert. Völgyesi Zoltán a Hajdúnánáson történeteket dolgozta fel. Az előbbi szerző monográfiájában külön fejezetet szentelt a zsidóság és 1956 viszonyának (242-254. old.), most csak a kivándorlásról szóló megjegyzésére hivatkozunk, miszerint: „A zsidóság 1956-ból többnyire a félelem megrázkódtatását érezte. Nagy tömegük kihasználta a hirtelen támadt lehetőséget, s az emigrációt választotta. Menekülésre rengeteg tényező szolgálhatott indokul. Voltak, akik a sztálinista állam álcázott antiszemitizmusa, vagyis cionizmusellenessége, 'burzsujellenesség' miatt menekültek el, voltak, akik a kommunizmusnak a zsidókkal való azonosításának népből élő képe miatt menekültek el, megint mások a várható megtorlások elől, tekintettel a kiemelt szerepre, melyet volt zsidó káderek játszottak a fölkelésben” (253. old.). Várdy Péter arra utalt, hogy „A megtörtént gyilkosságok mellett a hivatalos zsidóságnak bizonyos apologetikus érdekeltsége is volt a kilengések felnagyításában, mely abból eredt, hogy meg kellett okolnia mintegy 20 ezer magyar zsidó november 4. utáni tömeges menekülését.” (Várdy Péter, 477. old.)

A Hajdúnánásról 1944-ben deportált mintegy 1000 főnyi zsidóság kétharmada elpusztult a haláltáborokban. Ugyanezen év őszén viszont a szovjet csapatok hurcoltak közel 400 olyan férfit fogságba az egykori hajdúvárosból, aki nem volt katona. Közülük évek múltán csak húszan tértek vissza. A lakosság „zsidó bosszúnak” tulajdonította a történeteket, mert a szovjet katonaságnak egy munkaszolgálatból visszatért zsidó férfi tolmácsolt, aki aztán hasonló sorsú társaival a politikai rendőrségen dolgozott, majd a kommunista pártot erősítette, s a város gazdasági és politikai vezetői lettek. A városban, ahol nagy volt a gazdaságitársadalmi távolság a többnyire kereskedéssel foglalkozó ortodox zsidók és a túlnyomórészt szegényparaszti református magyarok között, erős volt az előítéletesség. A kommunista diktatúra idején el kellett fojtani azokat a háború alatt és után keletkezett sérelmeket, amelyek racionális magyarázatára sohasem került sor. Ezek törtek felszínre abban az antiszemita pogromban, ami az október 26-i politikai tüntetést követte. Halálos áldozatok ugyan nem voltak, de a több száz fős zsidó közösség túlnyomó része egy éven belül elhagyta a várost. Többségük Nyugatra és Izraelbe vándorolt. Völgyesi Zoltán szerint az 56-os hajdúnánási eseményeket az magyarázza, hogy 1944-ben „...a zsidóság és a helyi társadalom nagy többségét kitevő nem zsidók

egész máshogy éltek meg a szovjet csapatok bevonulását és azt a váltást, ami ezzel együtt járt. Zsidók számára ez általában tényleges felszabadulást jelentett: életük megmentését, egy szörnyű, megpróbáltatásokkal teli időszak lezárását, a diszkriminatív intézkedések feloldását. A nem zsidók számára viszont újabb világháborús vereséget, a visszacsatolt területek elvesztését, valamint katonai megszállást és politikai függést. Bár a politikai függés csak az 1947-49-es fordulat után vált teljessé, a hivatalosan évtizedeken keresztül felszabadulásnak nevezett esemény a helyi lakosság számára elsősorban a „felszabadítók” okozta sok-sok szenvedést jelentette: a megszállás első napjaiban elkövetett erőszakot, rablást és nem utolsósorban a civil lakosok elhurcolását. Elvileg ugyan volt rá lehetőség, hogy a szempontok közelítsenek egymáshoz, de ehhez a helyi vezetők kezdeményezésére lett volna szükség. Hogy ilyenre nem került sor, súlyos következménnyel járt: a két tragédia, zsidóké és nem zsidóké, a lakosság egy részének tudatában élesen szembekerült egymással, s ez meghatározó szerepet játszott a zsidó bosszú legendájának fennmaradásában.” (Völgyesi, 62-63. old.)

Az Igazságügyi Minisztérium Tényfeltáró Bizottsága 1993 és 1996 között mintegy 40 sortűz vizsgálatát végezte el. Az első még október 23-án délután Debrecenben történt (4 halott), az utolsó 1957 január 9-én Csepelen (3 halott). A Kádár korszak olyan jól titkosította különböző módon ezeket a tragikus eseményeket, hogy az utókor képzett jogászai sem tudták híven helyreállítani, mi és milyen nagyságrendben ment végbe? A salgótarjáni esetről készült tényfeltárás például 46 áldozatot azonosított, míg a vérengzésről készült dokumentumfilmben 35 év múltán nyilatkozó, az életek mentésében részt vett kórházi főorvos 131 elesetről számolt be. (Dávid-Geskó-Schiffer, 72. old.)

A felkelt nép lincseléseinek is voltak áldozatai. Hátborzongató események zajlottak le Miskolcon és Budapesten, a Köztársaság téri párház elfoglalása után, október 30-án. Az utóbbi eseményt, amely az ostrom után magukat megadó ávósok egy részének kivégzése nyomán halottgyalázásba torkollott – a jelenlévő nyugati tudósítók fényképes beszámolóí segítségével – Kádáréknak sikerült kommunikációs tromfként kihasználni a felkelés be-szennyezésére (Hollós-Lajtai). A sok száz sortűz során lemeszárolt tüntető számához képest elhanyagolható volt a népitételek száma.¹⁸⁹ Valójában nem jelentett „fordulópontot” a kommunisták október 30-i mártíriuma a forradalom történetében, hiszen a második szovjet beavatkozást addigra már eldöntötték Moszkvában.

A forradalom áldozatai közé kell sorolnunk az események után kivégzetteket is, akiknek a számát még a forradalom egyes résztvevőinek kriminalizálására törekvő történészek is 240 főben jelölik meg. Más kutatók 4-500 közötti kivégzésről tudnak. Mivel sok még a tisztázni való 5 évtized múltán is ebben a kérdésben, egyelőre 5 000 főben állapíthatjuk meg a forradalom és szabadságharc mindkét oldalán, bár túlnyomórészt a felkelőkén életüket veszítettek számát. Amikor a kínai vezető Csou En-laj 1957 januárjában Budapesten járt, Kádár János ezt az adatot közölte vele. A pontosítást nehezíti, hogy már az események napjaiban hatalmas méretű migráció indult meg Nyugat felé az országból. Az eltűntek jelentős részének nyoma veszett ebben a menekültáradatban.

II.

Az osztrák-magyar határon 1956 nyarán megszüntették a műszaki zárat, az októberi válság következtében pedig felbomlott a határőrség, vagy legalábbis laktanyáiba zárkózott, ezért nagyobb akadályoztatás nélkül Nyugatra lehetett távozni. Az első menekültek már

¹⁸⁹ A Belügyminisztérium teljes személyi állományának 1956-os vesztesége 155 fő volt. Túlnyomó többségük a harcok során esett el. 16 fő ún. egyéni terrorcselekmény áldozata volt, terrorcselekmények miatt öngyilkos lett 6 fő. Az áldozatok több, mint kétharmada államvédelmis, mintegy 40 %-uk tiszt vagy főtiszt volt. (Kajári, 19. old.)

a forradalom első napjaiban feltűntek Ausztriában. November 4-e után pedig ugrásszerűen megnőtt a távozók száma. Volt olyan nap, amikor több, mint 8000 magyar vágott neki a kiszámíthatatlan veszélyekkel fenyegető, egyre nehezebben átjárható határnak. Hasonló, bár kissé bonyolultabb volt a helyzet a magyar-jugoszláv határon. Az ottani hatóságok igyekeztek lassítani a menekültáradatot. Annak ellenére, hogy november végére, a Nagy Imre csoport elrablása után megromlott a magyar-jugoszláv és a jugoszláv-szovjet viszony, a jugoszlávok bizonyos mértékig együttműködtek a Kádárékat kiszolgáló magyar hatóságokkal. A gyermek- és fiatalkorúak jelentős részét nem engedték továbbmenni Nyugatra. A bánási, román határ közeli Bela Crkván (Fehértemplom) több száz fiatalt gyűjtöttek össze egy katonai fegyellemmel vezetett táborban, majd visszaszállították őket Magyarországra.

Csak lassan állt helyre a határőrizet, műszaki zár nélkül pedig sokáig nem volt elég hatékony. Ezért az illegális külföldre menekülés még 1957 elején is folytatódott. Körülbelül 200 000 ember hagyta el az országot. Ez a szám jóval magasabb, mint a második világháború után távoztak száma! A Statisztikai Havi Közlemények 1957. évi 3. titkosított számának 1990. évi újraközlése részletes adatokat hozott nyilvánosságra a menekültekről. A magyar statisztikai szolgálat 1957. március 31-ig 149 275 fő adatait gyűjtötte össze a rendőrségi kijelentkezések alapján. A nyugati források 192 114 menekültet említenek. Az utóbbi adat pontosabb, mivel a menekülttáborok adatai illetve a befogadó országok listái alapján keletkezett. A magyar adatok segítségével tanulmányozhatjuk, hogy az ország melyik részéből, mikor, milyen kormegoszlású népesség távozott.

Az emigráltak nagyobbik fele budapesti illetőségű volt, a hivatalosan közreadott 80 546-os számot, a nyugati adat arányában megemelve, több mint 100 000-es létszámot kapunk. Ez körülbelül annyi, mintha egy az átlagosnál valamivel nagyobb terület lakossága egészében eltávozott volna. A főváros lakossága azért járt élen az emigrációban, mert közvetlen részese volt az eseményeknek, akár mint szenvedő fél, akár mint félkelő. A november eleji budapesti harcok, a pusztulás, a zavaros állapotok, az emberek jelentős része számára a távozás gondolatát sugallták. Mivel sok fővárosinak éltek rokonai már Nyugaton, ez is elősegítette a döntések meghozatalát. Kétségtelen, hogy elsősorban a budapesti lakosság vett részt a politikai mozgalmakban és a fegyveres harcokban. Ez is hozzájárult a meneküléshez.

A fővárosiak között voltak a legnagyobb számban és arányban azok az értelmiségi foglalkozásúak, akik számíthattak arra, hogy szakmájukat Nyugaton jól tudják majd értékesíteni. Több ezer műszaki, köztük mérnökök száza valamint körülbelül ezer orvos hagyta el az országot, óriási űrt hagyva maga után. Az egyetemek és főiskolák is elsősorban a fővárosban voltak. Ez a tényező is hozzájárult ahhoz, hogy a pestiek túlképviseltek a menekültek statisztikájában. Ezekben a hónapokban legalább 20 000 zsidó származású lakos hagyta el az országot. (Patai, 634. old.) Karády Viktor akár 30 ezer zsidó távozását is lehetségesnek tartja. A magas számérték hangsúlyozása mellett megjegyzi, hogy a menekültek illetve kivándorlók nagyobbik része Nyugat-Európába illetve a tengerentúlra távozott. Utal az 1957-ben legálisan lehetségessé vált zsidó kivándorlásra is.¹⁹⁰ Ez azt jelenti, hogy hazánk körülbelül minden negyedik zsidó származású állampolgára eltávozott illegális vagy legális módon az országból az 1956-os események hatására.

¹⁹⁰ Mivel ez a téma eddig feldolgozatlan a szakirodalomban, közvetett módon próbálja meg bizonyítani e népmozgás nagyságát: „Eszert a sztálini kor utáni első, tömegeket megmozgató migrációs alkalom valószínűleg másfélszer, de talán kétszer annyi magyar zsidót terelt ki a nyugati országokba, mint amennyit Izraelbe vonzott (8229-9020). Ezt szintén valószínűsíteni engedik a korabeli megfigyelések. (Hivatalos izraeli források a magyar október után a Zsidó Államban jelentkező magyarországi MENEKÜLTEK számát csak 1893-ra teszik. Kézenfekvő, hogy ennek az számnak és a táblázatban idézett 1956-1957-es izraeli bevándorlási adatnak a különbségét a Magyarországról legálisan távozók tehetők ki.)” (Karády, 134. old.)

Mivel a zsidó eredetű lakosság túlnyomó része budapesti volt, ez a tényező is növelte a fővárost elhagyók számát. A zsidóság társadalmi helyzete is sok szempontból erősíthette ezt a tendenciát. Jóval több külföldi kapcsolattal rendelkeztek, mint a népesség többi része. Azt is számításba kell venni, hogy már a holocaust megrendíthette az országhoz és népéhez fűződő kötődéseiket, s ezért sokan élhettek az alkalmal, hogy teljesen új életet kezdhesenek. A zsidó lakosság magas részvételét az emigrációban alátámasztják a kerületi adatok is. A VII. kerületből, az Erzsébetvárosból, ahol hagyományosan sokan élnek közülük 10 000 fő, míg a népesebb VIII. kerületből, a Józsefvárosból, ahol a harcok egyik központja volt, csak 8 000-en távoztak nyugatra. A kerületek sorrendjében ezután a XIII. (7500 fő), a VI. (6000 fő), a XI. (5 500 fő), a II. (4 500 fő) következik.

Egyébként 1957-ben ugrásszerűen megnőtt a Budapestről állandó jelleggel elköltözöttek száma. Amíg 1956-ban csupán 19 307 fő, addig a következő esztendőben 35 343 fő távozott ilyen módon. A következő években visszaállt eredeti helyére a kilendült inga, mert 1958-ban és 1959-ben ismét kevesebben, csak 20 812-en illetve 22 001-en költöztek el állandó jelleggel Budapestről. (Budapest Statisztikai Zsebkönyve, 1956. 1957. 1958. 1959.)

A fővárosi statisztikusok azt is megállapították, hogy az eltávozottak 62%-a volt férfi, 46%-uk 25 éven aluli, további 15-15%-uk 25-30, illetve 40-59 év közötti. Legnagyobb hányaduk fizikai dolgozó volt, de sok szellemi dolgozó, többek között 7 216 műszaki volt közöttük. A főváros lakossága 1956. szeptember 30-án 1 millió 940 000 fő volt. A mintegy 105 000 lakos távozása megakasztotta a város 50-es években tapasztalható példátlan ütemű népességfejlődését, ugyanis 1950 óta összesen 310 000 fővel nőtt a lakossága, így az 1947. évi 17%-ról 19%-ra nőtt az ország lakosai közül a Budapesten élők aránya.

A budapestihez hasonló veszteséget csak Győr-Sopron megyében tapasztalhatunk. Innét a lakosság 4,2%-a kelt útra, ezen belül a városok lakosságának 9,4%-a, azaz Győr, Mosonmagyaróvár és Sopron népességének még a fővárosét is messze meghaladó hányada kelt útra. A megyéből összesen 16 875 fő, ebből a városokból 9 920-an.

	„disszidáltak”	férfi	nő
Győr	3 565	2 263	1 302
Mosonmagyaróvár	1 314	821	493
Sopron	5 041	2 789	2 252
Összesen	9 920	5 873	4 047

2. táblázat: Győr-Sopron-Moson megye vesztesége

Különösen megdöbbentő, hogy Sopronból 5 041-en menekültek el, itt a legmagasabb az eltávozott nők aránya. Ez arra mutat, hogy innét egész családok mentek át a határon. Növelte a Sopronból távozók számát az ún. soproni pánik, ami akkor keletkezett, amikor elterjedt a hír, hogy a várost védeni szándékozó nemzetőrök állásait a szovjet hadsereg bombázni fogja. A népvesztiséget a megye csak tíz év múlva tudta pótolni. Nyilván a határ földrajzi közelségével is összefügg, hogy a sorrendben ezután Vas, Veszprém, Komárom és Pest megye következik. Emellett egy-egy megye lakosságának összetétele is befolyással volt a menekülésekre. A nagyobb ipari-forgalmi népességgel rendelkező megyék, városok több embert veszítettek, hiszen népességük sokkal mobilabb volt, mint a falusias körzetek lakossága. Az összesítő táblázat, bár, mint említettük, csak a távozottak körülbelül 75%-ára terjed ki, jól mutatja az országos arányokat és tendenciákat. Sok menekülő került ki az egyetemekkel is rendelkező nagyobb városokból, függetlenül a földrajzi távolságtól. Részben az iparosodottság magasabb fokával magyarázhatjuk, hogy Veszprém megyéből háromszor annyian mentek el, mint

a határokhoz közeli Zala megyéből. Másrészt az is hozzájárult a veszprémi meneküléshez, hogy a városban november 4-én harcok folytak, s a szovjetek egyetemisták százait hurcolták el Ukrajnába, Kárpátaljára, sőt még Sztrijbe is, a Kárpátokon túlra. Azokban a zavaros napokban nem lehetett tudni, mekkora tömeget és mennyi időre fog érinteni a deportálás. Alig egy évtizede volt a világháború, s 7-8 éve jöhettek haza tömegesen a magyar hadifoglyok a Szovjetunióból.

Ismeretes, hogy magyar vasutasok hozták-vitték a híreket, továbbították az elfogottak üzeneteit. Lehet, ha nem kerül nyilvánosságra, többek között az ENSZ napirendjére, a szovjetek nemzetközi jogokat súlyosan sértő fogolyszedése, még nagyobb méreteket ölthetett volna ez az akció. Kétségtelen, hogy a második szovjet agresszió összes következményével együtt megrémítette az ország lakosságát, és nagymértékben hozzájárult az emigráció tömegessé válásához. Körülbelül háromszor annyian távoztak véglegesen az országból, mint 1945-ben!

Érdekes, hogy nem mozdultak a svábok, hacsak a soproni kirajzást nem tekintjük az ő népmozgalmuknak, pedig minden okuk meg lett volna rá a háború utáni rossz bánásmód, s az azt követő gyanúsítgatások, s a kitelepítések miatt. Hogy mennyire a városi lakosság, a munkásság ügye volt a forradalom, azt jól mutatja a menekülések lázgörbéje. Ahol sűrűn peregtek az események októberben és novemberben, onnét sok távozó akadt. Ha térképre vetítenénk az emigránsok adatait, kirajzolódna előttünk — a nyugati határszéli megyék adta torzításon túl — az 1956 őszi események térképe is. A táblázatból az is kiolvasható, hogy a forrongó városi központok mellett mennyire kimaradt a migrációs tömegmozgalmából az ország jó néhány mezőgazdasági jellegű megyéje, például Békés, Csongrád, Nógrád és Szolnok megye.

A menekültek túlnyomó része Ausztriába került. 1957. január 31-ig 176 422-en kértek ott menedékjogot. A Jugoszláviába futottak száma ugyanaddig az időpontig 19 857 fő volt. Addig az időpontig tehát 196 279-en távoztak az országból, de még ezután is érkeztek menekülők, igaz, hogy ahogyan helyreállt a magyar határ őrizete, egyre kisebb számban. Akkoriban azonban már egy ellenkező irányú mozgás is megindult. Egyre többen jöttek haza a menekülttáborokból. Elsősorban kalandvágyó gyerekeket, vagy családjukat meggondolatlanul elhagyó hozzátartozókat győzött meg az idő múlása arról, hogy elhamarkodták tettüket.

Közben a nyugati államok megbízottjai válogatták a menekülteket és tömegesen tették lehetővé a betelepülést országukba. A magyarországi események megrázták a világ közvéleményét, ezért még olyan országok is megnyitották kapuikat a magyar emigránsok előtt, akik már hosszabb idő óta nem fogadtak be külföldieket. Így fordulhatott elő, hogy méreteihez képest legtöbb menekültet, több, mint 10 000 főt éppen Svájc fogadott be. A legtöbben az Egyesült Államokba mentek (40 000-en). Az amerikaiak a táborlakók követelésére többször emelték a kvótát, de mindvégig ügyeltek arra, hogy képzett bevándorlókhoz jussanak. Így alakult ki az a helyzet, hogy az Amerikába kerültek 64,4%-a fiatalabb volt 30 évesnél. A következő években tovább emelkedett az Egyesült Államokba emigráltak száma, mert sokan nem találták meg a számításukat Európában. A jeles amerikai magyarságkutató, Várdy Béla szerint kikerekítve 200 ezerre tehető az emigrált magyarok száma. Az Amerikába távozottakon kívül 35 ezer tért haza, körülbelül 70 ezren maradtak Európában, 26 500-an kerültek Kanadába. A többi szétszóródott a világ többi részén. (Várdy Béla, 482. old.)

Az 1956-os exodus következtében az ország demográfiai és művelődési szempontból egyaránt rendkívül értékes emberek tízezreit veszítette el. 61%-uk férfi volt, mint láthattuk, feltűnően sok egyetemista és diplomás volt közöttük. Sajátos epizódja volt ennek a történetnek, hogy a soproni erdészeti kar annyi hallgatója „disszidált”, hogy Kanadában együtt folytathatták, még hozzá évekig magyarul tanulmányaikat, állami segítséggel. Kétségtelen, hogy ebben és a hozzá hasonló gesztusokban döntő volt a nyugati világ segítőkészsége, megrendültsége egy kis nép függetlenségi harcának veresége

miatt, de arról sem feledkezhettünk el, hogy komoly haszna is volt a magyarok tömeges nyugati befogadásának. Több ország, főleg az Egyesült Államok tulajdonképpen a magyarokon próbálta ki az azóta alkalmazott és kitűnően bevált ún. szelektív migráció módszerét. Erre már 1957 januárjában rájöttek a Traiskirchen-i és más menekülttáborok lakói, amikor kiderült, hogy betelt az amerikai kvótája. Bécsben, az amerikai nagykövetség előtt tüntetést is tartottak, követelve azok beengedését is az ígért földjére, akik könnyűnek találtattak. Washington ezek után kénytelen volt növelni a bevándorlók létszámát. Soha azelőtt, s azóta sem jutott az Egyesült Államok ilyen rövid idő alatt, ekkora fiatal és képzett népességhez. Természetesen, ami az egyik oldalon nyereség volt, az a másik félnek veszteséget jelentett. Ugyan a kommunista rendszer és ideológia súlyos vereséget szenvedett a magyar 56 miatt, de az igazi vesztes a magyar nemzet volt, amely félnevelt, kiképzett emberek sokaságát veszítette el. Ez a vérvesztés hozzájárult ahhoz, hogy Magyarországon demográfiai válság alakult ki. A népesség száma ugyan 3 év múlva beállt a korábbi szintre, de az 1956-57. évi embervesztés volt az egyik kiváltó tényezője 1981 óta folyamatosan tartó népességfogyásunknak, ugyanis a demográfiai hatásmechanizmusok sokáig rejtett módon fejtik ki hatásukat. (Szabó, 1997) Az eltávozottak száma körülbelül egy teljes naptári év születésszámával volt azonos, és legalább 3-4 év természetes szaporulatának felelt meg. Iskolázott, produktív korú népességet veszített el az ország.

Befejezésül közöljük a magyar belügyi szervek nyilvántartását a menekültek számáról, illetőségi helyéről és távozásának időpontjáról. Azzal a megjegyzéssel, hogy körülbelül csak a menekültek kétharmadának adatait tartalmazza. A legelfogadottabb, összesített osztrák-jugoszláv adat ezzel szemben 196 279 fő (Puskás, 247. old.), miközben az osztrák statisztikai hivatal nyilvántartása szerint 211 726 magyar állampolgár érkezett 1956-57-ben Ausztriába (Statistisches Handbuch). Ha ehhez hozzáadjuk a közel húszeszes jugoszláviai adatot, 230 907-es számot kapunk.¹⁹¹

¹⁹¹ További összesítések is léteznek. Szépfalusi szerint 1958 december 31-ig Ausztriában és Jugoszláviában 201.182 magyarországi menekült kért menedékjogot. A kimutatások gyengéje, hogy nem tudni róluk, tartalmazzák-e a Magyarországra rövid időn belül visszatértek adatait? A kádáripropaganda időnként a „disszidáltak” 25-30 %-ának visszatéréséről is szólt. Puskás Julianna 1985-ben kb. 15 %-ra becsülte a hazatértek arányát, de vannak vélemények, amelyek szerint legfeljebb 10% jöhetett haza, s egyáltalán nem biztos, hogy nyilvántartásba vették őket Ausztriában. Amikor 1956 november végén a svéd meg a belga buszok közvetlenül a határon szedték fel a menekülteket, vajon milyen nyilvántartás folyhatott?

Utolsó állandó lakhely	1956. okt. 23 – nov. 30.	1956. dec 1 – dec. 31.	1957. jan. 1 – márc. 31.	Ismeretlen	Összes illegálisan külföldre távozott	Ebből 15 éven aluli	1000 lakosra jutó összes külföldre távozó
Budapest	41187	28487	11428	2444	80546	11931	45,1
Debrecen	411	393	169	2	976	127	10,1
Miskolc	894	612	356	89	1 951	218	13,0
Pécs	297	199	579	54	1 129	137	8,8
Szeged	206	118	284	29	637	56	5,9
Baranya	396	330	753	46	1 525	210	5,2
Békés	427	244	144	30	845	47	1,8
Borsod	1176	1238	535	20	5969	271	5,4
Csongrád	178	159	219	6	562	48	1,7
Fejér	1 872	507	346	48	2 773	336	7,9
Győr-S.	14750	982	601	262	16595	3206	45,1
Hajdú-B.	365	257	149	—	771	79	2,0
Heves	595	321	191	3	1110	78	3,5
Komárom	3282	540	185	23	4030	543	16,4
Nógrád	206	160	108	41	515	43	2,2
Pest	4783	2045	1246	235	8309	1046	11,3
Somogy	802	324	495	13	1 634	160	4,6
Szabolcs	799	1 195	707	32	2 733	285	4,9
Szolnok	410	220	120	6	756	42	1,7
Tolna	396	439	546	52	1 433	199	5,3
Vas	5 391	756	687	180	7 014	1 252	26,3
Veszprém	4 597	884	465	91	6 037	706	16,8
Zala	1 239	336	693	34	2 302	148	8,6
Összesen	85102	38163	22251	3759	149275	21470	15,5
Ebből							
Város	18786	4395	3943	578	27702	—	13,4
Község	25129	8281	6880	737	41027	—	7,1
Vidék együtt	43915	12676	10823	1315	68729	9539	8,7

3. táblázat: 1956–57-ben illegálisan külföldre távozottak száma területi részletezésben a távozás időpontja szerint

Ebben az adatban azonban már benne foglaltatnak a legálisan távozottak is, ugyanis a forradalom kiváltotta népmozgás része volt, hogy 1957-ben legálisan, útlevéllal távozott – szinte kizárólag Ausztrián, a schwechati repülőtéren keresztül – Izraelbe és az Egyesült Államokba mintegy 12 ezer zsidó származású magyar állampolgár.¹⁹² Ennek a magyar szocialista rezsim történetében kivételesen engedélyezett, tömeges kivándorlásnak az ismeretében érthetjük meg, miért volt sokaknak érdekében eltúlozni az 1956-os forradalom említett, kétségtelenül szélsőséges, de elszórt antiszemita jelenségeit.

¹⁹² Ha kicsit későn is, de a mindig kíváncsi magyar statisztikai szolgálat ebben az esetben is megtalálta a módját annak, hogy tájékoztassa a közvéleményt tájékoztatásra éhes részét. Az 1957-es legális kivándorlás adatát – 12 101 fő – az 1965-ben(!) megjelent Demográfiai Évkönyvben találhatjuk meg, a 29. oldalon

Irodalom

- Budapest Statisztikai Zsebkönyve, 1957. 1958. 1959. 1960
- Ellenforradalmi erők a magyar októberi eseményekben (1957- 58) I-V. A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa Tájékoztatási Hivatala
- Eörsi László /szerk./ (2001): Corvinisták, 1956. A VIII. kerület fegyveres csoportjai. 1956-os Intézet
- Dávid János–Geszkó Sándor–Schiffer Pál (1990): Forradalom, sortűz, megtorlás. Progresszió Demográfiai Évkönyv, 1965. Bp. 1966
- Döme Katalin /összeállította/ (1992): Sírjaink is bástyák, ne feledd! Budapest 1956. 56-os Kegyeleti Bizottság. In.: Hódoltságban. I. magyar történelmi konferencia az elnyomatás évtizedeiről. Zrínyi Kiadó, Budapest
- Gál Éva, Hegedüs B. András, Litván György, Rainer M. János /szerk./ (1993): A „Jelcindosszié”. Szovjet dokumentumok 1956-ról. Századvég Kiadó – 56-os Intézet, Budapest
- Hollós Ervin- Lajtai Vera (1974): Köztársaság tér 1956. Kossuth Könyvkiadó
- Horváth Miklós (2003): 1956 hadikrónikája. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Az illegálisan külföldre távozott személyek főbb adatai. Statisztikai Szemle, 1990. 12. sz.
- Irving, David (2003): Felkelés! Egy nemzet küzdelme: Magyarország 1956. Gede Testvérek Bt. Budapest
- Irving, David (1981): Uprising! Hodder and Stoughton, London–Sidney–Auckland–Toronto
- Juhász László (1992): Kitántorgott a világba 200 ezer emberünk. Hítel, 1992/3. sz. (november) - Interjú, készítette Szabó A. Ferenc
- Kahler Frigyes–M. Kiss Sándor (1997): Kinek a forradalma? Püski–Kortárs, Budapest
- Kajári Erzsébet (1996): Bevezető tanulmány. In.: Rendőrségi napi jelentések. 1956. október 23. – december 12. Első kötet. Belügyminisztérium – Az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutató Intézete Közalapítványa
- Karády Viktor (2002): Túlélők és újrakezdők. Fejezetek a magyar zsidóság szociológiájából 1945 után. Múlt és jövő Könyvek
- Király Béla (1981): Az első háború szocialista országok között. Személyes visszaemlékezések az 1956-os magyar forradalomra. New Brunswick. Magyar Öregdiák Szövetség – Bessenyei György Kör. (Tanúk korukról)
- Lomax, Bill (1989): Magyarország 1956. Aura Kiadó
- Matúz Gábor (2004): Zsidógyilkosságok 1956-ban. Vádak és tévhitek. Védőbeszéd a + 1 Éjjeli menedékért. Kairosz Kiadó
- Az október 23-i és az azt követő eseményekkel kapcsolatos sérülések és halálozások. Statisztikai Szemle, 1990. 10. sz.
- Pelle János (1995): A miskolci konstruált vérvád. In.: P.J.: Az utolsó vérvádak. 187-246. old. Pelikán Kiadó, Budapest, 1995
- Kahler Frigyes (szerk.): Sortűzek I-III. Igazságügyi Minisztérium Tényfeltáró Bizottság, 1993. 1994. 1996., Antológia Kiadó, Lakitelek
- Kő András – Nagy J. Lambert (2001): Kossuth tér 1956. Teleki László Alapítvány
- Patai, Raphael (1998): The Jews of Hungary. Wague State University Press, Detroit
- Puskás Julianna (1985): Elvándorlások Magyarországról 1945 óta és a magyar diaszpóra néhány jellegzetessége az 1970-es években. In: Tanulmányok a magyar népi demokrácia negyven évéről. Budapest, Akadémiai Kiadó, 336-359. old.
- P. Sebők Anna (2001): Kolozsvári perek 1956. Hamvas Intézet
- Simonffy András (1990): Rozsda ősz. Magvető Könyvkiadó
- Statistisches Handbuch für die Republik Österreich (1986): Flüchtlingszustrom
- Szabó A. Ferenc (1997/a): Egymillióval kevesebben. (Emberveszteségek, népesedési tendenciák és népesedéspolitika Magyarországon. 1941-1960) Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, Pécs
- Szabó A. Ferenc (1997/b): 1956: korszakhatár a magyar népesedéstörténetben.

Demográfia, 4. sz., 368- 374. old.

Szabó A. Ferenc (2005): Emberveszteségek Magyarországon 1956-ban. Erdélyi Magyarság, XVI. Évf. 58. sz. 9-11. old.

Szabó A. Ferenc (2003): Az ismeretlen 56. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem

Szabó Róbert (1995): A kommunista párt és a zsidóság. Windsor Kiadó Szépfalusi

István (1980): Lássátok, halljátok egymást! Mai magyarok Ausztriában. Európai

Protestáns Magyar Szabadegyetem, Bern

Várdy Béla (2000). Magyarok az Újvilágban. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi Konferencia – Budapest

Várdy Péter (1985): Befejezetlen múlt – mai magyar zsidó valóság. In.: Zsidókérdés Kelet- és Közép-Európában. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Tudományos Szocializmus Tanszék, Budapest, 1985. 455- 484. old.

Varga László, történész, levéltáros (1994): Az elhagyott tömeg. 1950-56. Cserépfalvi – Budapest Főváros Levéltára

Varga László, emigráns politikus (szerk.) (1957- 1989): A forradalom hangja. Magyarországi rádióadások 1956. október 23–november 9. Századvég Kiadó – Nyilvánosság Klub

Völgyesi Zoltán (2001): Kisvárosi történet. Az 1956-os forradalom és a zsidóellenes megmozdulások Hajdúnánáson. Osiris - Budapest

OROSZI ANTAL (BUDAPEST)

Márton András ezredes

1956 őszén harminckét éves volt. Szegényparaszti családból származott. Elemi iskolai tanulmányait Sarkadon, majd a ceglédi hadiárva otthonban végezte 1930-1935 között. Középiskolai tanulmányait a Ceglédi Kossuth Lajos Gimnáziumban, majd a nagykörösi gimnáziumban végezte. Mivel tanító akart lenni, Nagykörösi Református Tanítóképzőben töltött felejtethetetlen öt évet. Mindig tanulni akart, ott ismerkedett meg a népi írók műveivel, a falukutatókkal. A Tanítóképzőben megválasztották önképzőköri ifjúsági titkárnak, majd a Református Ifjúsági Egyesület elnökének. Levente kiképzést Cegléden és Nagykörösön kapott. 1945 nyarán orgonista és kántortanító oklevéllel befejezte a Tanítóképzőt, majd szeptembertől a József Nádor Műszaki Egyetem tanárképző szakán folytatta tanulmányait. Albérletben lakott egy évig, majd 1946 szeptemberében bátyjához költözött a Györffy-Kollégiumba. Ott ismerkedett meg a későbbi szellemi élet neves személyiségeivel és Szűcs Ferencel, aki később a Magyar Néphadsereg tábornoka lett. 1945-től tagja volt a Parasztpártnak és egyetemi tanulmányaival egyidejűleg a Parasztpárt Országos Központjában dolgozott. 1947-ben Erdei Ferenc, a Parasztpárt elnöke személyi titkára lett. Az 1947-es választás után Erdei mellől a Parasztpárt szervezési osztályára került Békés-Csanád megye kerületi referenseként. Felettese Szűcs Ferenc volt. A tervezési osztály vezetője Székely Béla volt, aki hamarosan a Magyar Néphadsereg vezérkari főnök helyettese lett vezérőrnagyi rendfokozatban. Az agilis és tudásra éhes Márton András 1948-ban a Magyar Dolgozók Pártja tagja lett. 1948. november 28-án a párt utasítására Székely Bélával együtt bevonult a törzs- és főtiszti tanfolyamra. Hat hónapos tanulás eredményeként 1949. április 30-án felavatták századosként. Júniusban kinevezték az I önálló ejtőernyős zászlóalj 2. századának parancsnokává. A zászlóalj parancsnoka Gyurkó Lajos alezredes volt. 1949. augusztus elején különleges (orosz nyelvi előkészítő) tanfolyamra vezényelték, majd 1949. november 26-án a Szovjetunióba, másfél éves zászlóaljparancsnoki tanfolyamra került, amelyet 1951. március 24-én kiváló eredménnyel elvégzett. 1951. március 31-én a Különleges Tanfolyam parancsnoka lett Törökbálinton őrnagyi rendfokozatban. 1951. szeptember 6-án kinevezték a Tatabányán akkor felállított Hunyadi János Lövésztiszti Továbbképző Iskola parancsnokává. December 21-én alezredessé léptették elő. 1952. november 7-én ezredesi előléptetésben részesült. 1949 nyarán megnősült, egy év múlva fiúk született.

1953-ban országgyűlési képviselő lett. Országos listán indították a mosonmagyaróvári járásban. Még ez év őszétől 1955 őszéig Moszkvában, a Vorosilov Vezérkari Akadémián felsőfokú tanulmányokat folytatott. 1955. őszétől 1956. szeptember 30-ig a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia parancsnok-helyettesi beosztásba került, majd október 1-jével akadémiaparancsnokká nevezték ki. E beosztását mindössze néhány hétig töltötte be, mert az októberi vihar kerékbe törte ígéretes pályafutását.

1956. október 23-án és az azt követő napokban a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia — élén parancsnokával — döntő szerepet töltött be a forradalomban és szabadságharcban. Az akadémia állománya teljesen ráhangolódott a kialakult

helyzetre. Márton ezredes — habitusából eredően — ekkor úgy döntött, hogy a változás szelei előtt szélesre kell tárnai az Akadémia kapuit, a megvilágosodó gondolatoknak teret kell engedni. A tisztekkel megbeszélte, hogy nemcsak támogatják az egyetemisták követeléseit, hanem a hadseregben belüli megújulás élére állnak.

Az akkorra uralkodóvá vált hangulat a Petőfi Kör rendezvényeire eljáró tiszteknek volt köszönhető. Az akadémia személyi állományának tevékenysége az októberi napokban lényegesen meghaladta a rendelkezésünkre álló terjedelmi lehetőségeket, ezért csak Márton ezredes szerepét és jelentőségét foglaljuk össze a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia helytállásában. Forrásként Sári Katalin interjúkötetét használjuk fel, amelyet Márton András ny. altábornaggyal készített és „Ezredesként a forradalomban” címmel a Honvéd Kiadó 1998-ban jelentetett meg. Ehhez hozzá kapcsolódik a Hadtörténelmi Levéltárban lévő, Kt. I. 0045/1958. számú Katonai Bírósági dosszié Márton András ítéletéről. Márton ezredes, miután október 23-án fogadta az egyetemista fiatalokkal érkező Petőfi Katonai Politikai Akadémia küldöttségét és megismerkedett pontokba foglalt követeléseikkel, azokkal messzemenően egyetértve, a délutáni órákban tiszti gyűlést rendelt el. A tiszti gyűlésen nagy ovációval támogatták az egyetemisták követeléseit, határozatba foglalták véleményüket.

A következő naptól kezdődően az akadémia személyi állományának kisebb-nagyobb létszámú csoportjai különböző politikai, állami, rendőrségi és egyéb objektumok biztosítását és védelmét kapták feladatul. Október 24-én délelőtt Márton ezredes tiszti gyűlést hívott össze, ahol elemezték a kialakult helyzetet és egy 6 pontos „Javaslat”-ot fogalmaztak meg a kormány felé, amelyben körvonalazták azokat a feladatokat, amelyek a rend megteremtése érdekében célszerűek. Az okmányt a parancsnok és általános helyettese, az általános harcászati tanszékvezető, valamint a vezérkar összekötője írta alá.

Márton András ezredes sokirányú, felelősségteljes tevékeny szervező-irányító munkája mellett három döntő tényező határozata meg további sorsát: a Corvin-közi felkelőbázis felszámolásának megakadályozása; a corvinisták parancsnokának megválasztása, a felkelők katonai segítése, s a Tiszti Nyilatkozat aláírásának következményei.

Október 27-én délután Márton ezredes Janza Károly honvédelmi minisztertől távbeszélőn azt az utasítást kapta, hogy jelentkezzen a Dimitrov téren (ma Várműház tér) a szovjet gárdahadosztály parancsnokánál. A Temesvárról ide vezényelt szovjet hadosztály feladatul kapta, hogy október 27-ről 28-ára virradóra felszámolja a Kilián-laktanya és a Corvin-közi ellenállási góccokat. E rajtaütésben a Zrínyi Akadémia parancsnokának, mint rohamosztág parancsnoknak kulcsszerepet szántak. Márton ezredesnél megkezdődött a lelkiismeret lázadása. Így idézi fel a történetet: „Elképedve hallgattam az eligazításszerű tájékoztatást, miszerint október 28-án hajnalban — légi és tüzérségi előkészítés után — rohammal megsemmisítjük a Corvin-közi ellenállási gócot, újból kihangsúlyozva: én tudom, hol rejtőzködnek a corvinisták. Katonaként — megfélemlézve magamról — nem türtőztettem magamat, s kiszaladt a számon, hogy ilyen parancsot nem vagyok hajlandó teljesíteni.”

Átfutott az agyamon: Ez azt jelentené: az ott élő családok, gyerekek, asszonyok, öregek — a békés lakosság —, akik ott élik mindennapi életüket, áldozatul esnének? Romba döntjük a házakat, amelyekben békés polgárok laknak? ... Úgy döntöttem, ezt nem vállalhatom, mivel lelkiismeretemmel nem tudom összeegyeztetni. Most mit lehet, mit kell tennem? Hiszen „döntő láncszeme” vagyok ennek az esztelen akciónak... Az egész „hadműveletet” felháborítónak tartom és tiltakozom ellene. Miként engedhető meg, hogy a szovjetek szétverjék Budapestet? Nekik itt semmi sem drága: se az emberek, se a város! És egyáltalán mi ez? Szövetségnek álcázott, hadüzenet nélküli háború? Ez lehetetlen!

Ilyen belső vívódások közepette — visszatérőben a Dimitrov téri „eligazítás” után az akadémiára — első utam a Corvin-közbe vezetett. Mindenféleképpen tájékoztatnom kell őket, mi készül ellenünk, s milyen szerepet szántak nekem! – mondtam magamban. Megígértem nekik: mindent elkövetek a hadművelet megakadályozása érdekében. Megérkezve az akadémiára, K-vonalon azonnal felhívtam a Miniszterelnökséget, ugyanis kötelességemnek éreztem a beavatkozást. Nagy Imrének akartam jelenteni, hogy népellenes parancsot kaptam a honvédelmi minisztertől és arra kérem, akadályozza meg ennek végrehajtását. Vele nem tudtam beszélni. Hegedűs András miniszterelnök-helyettes vette fel a telefont. Őt régóta ismerem. 1947-48-ban ő is a Győrffy Kollégiumot végzett kollégisták testületének

Kürt utcai házában lakott, ahol akkor a bátyám és én is . . . (Sári Katalin: In. 37-38. oldal). Mivel Nagy Imre ekkor külföldiekkel tárgyalt, Márton ezredes Hegedűs Andrásnak elmondta, hogy népellenes parancsot kapott, amit feltétlenül meg kell akadályozni. Márton ezredes a hajnali órákban személyesen tapasztalhatta, hogy jelentése meghallgatásra talált, a felszámolási akció elmaradt. A Corvin-közi csoport katonai segítségéről bővebben Dienes Ödön ezredes-féle leírásnál olvashatunk.

Márton András ezredes, akadémia parancsnok kezdettől fogva végig aktívan és személyesen vett részt az eseményekben, nemcsak az akadémián, hanem a szerveződő felsőszintű katonai forradalmi szervek munkájában (Forradalmi Bizottmány), valamint a Corvin-közi felkelők segítségével. Vezetésével az akadémia állománya feladatait öntevékenyen, legjobb tudása szerint oldotta meg. Alapvetően megmentette a rábízott objektumokat, segédkezett igen sok ember és anyag megmentésében, fegyverek, lőszer és felszerelési anyagok őrzésében. Példa erre a humánus felfogásra, hogy amikor az egyik éjjelen az akadémia előtt elhaladó két szovjet gépkocsira a szomszédos AVH-s laktanya őrsége tüzet nyitott, mivel felszólításra nem álltak meg, a négy sebesült szovjet katonát Márton ezredes kíséretében az akadémia egészségügyi szolgálata elsősegélyben részesítette, s az egyik súlyosan sebesült fő tisztet az akadémia páncélsíkjával azonnal a szovjet katonai kórházba szállíttatta. Amikor Nagy Imre október 28-án feloszlatta az AVH-t, a szomszédos laktanyából mintegy 25 beosztott tiszt kérésére helyet adott az akadémián, sőt a személyügyi osztály igazolvánnyal látta el őket. Ezen kívül az akadémia tisztjeiből megszervezte a szomszédos laktanya őrsését is. Személyes részvételével közreműködött Pongrácz Gergely parancsnokká történő megválasztásában. A fiatal felkelőket a II. Rákóczi Ferenc Katonai Középiskola leendő növendékeiként minősítette. A kezdeti időben az előljárók félelmetes tehetetlensége felbőszítette. Nem volt véletlen, hogy a Politikai Főcsoportfőnökség javaslatára tüntetést szervezett azzal a céllal, hogy az utca népe értse meg, hogy ők mit és kiket képviselnek. Ennek megfelelően nemzeti színű zászlókkal, Kossuth- és katonanótákat énekelve vonult az akadémia oszlopa parancsnokával az élen. S amerre járt-kelt, még kritikus helyzetekben is, szót értett a felkelőkkel. A felkelők által foglyul ejtett szovjet katonákat — határozott fellépésének és lelki állapotának köszönhetően — az akadémiára szállíttatta, majd átadta az illetékes szovjet szerveknek.

Az események menete azt bizonyította, hogy az akadémia állománya azért tudta teljesíteni a rábízott feladatokat, mert parancsnoka ízig-vérig, igen magasan felkészült és jól képzett katona volt, aki helyzetfelismerése, kockázatvállalása, döntési képessége folytán nagy tekintélyre és köztiszteletre, valamint hírnévre tett szert. Egész lényé tükrözte a határozott parancsnokot, aki tudta, hogy mit akar. Gyakori megjelenése a tisztek körében kiváltotta az emberek bizalmát és szimpátiáját. Még a bírósági tárgyaláson is, amikor tanúkihallgatásra beidézték akadémiai tisztek a folyosón felálltak és üdvözölték bilincsbe vert parancsnokukat, a kísérő fegyőr megkérdezte: „Csak nem magának szól ez? – Miért, mit gondolt? Talán magának köszöntek? Erre a börtönőr: Hallja! Akkor maga jól eldobta a ’kalapácsnyelet’! Hát hogy csinálhatott

ilyen marhaságot? Így szörnyülködött az őr, miután rájött, hogy én lehettem e tisztek parancsnoka” (Sári Katalin: In. 92. oldal). Tökéletes orosz nyelvtudása imponáló tárgyalási készséget biztosított nála a szovjet féllel szemben. Felismerte a forradalom céljait és támogatta. Egyénisége a felkelőkkel való kapcsolatfelvétele a forradalom és szabadságharc legendás hírévé személyiséggé avatta. A felkelők közül többen leendő honvédelmi minisztert látták benne, mások vezérkarfőnök-helyettest, majd Budapest külső védelmi övezetének parancsnokát. Részt vett a Forradalmi Katonai Bizottmány munkájában és a nemzetőrség szervezésében.

Márton ezredes katonai hitvallása, vezetői ars poétikája a rend volt. Ez jellemezte minden törekvését, minden intézkedését. A rend megkövetelése mellett egyértelmű volt felelősségvállalása a gondjaira bízott emberekért. Ugyanakkor igazságérzetét mélyen sértette a Tiszti Nyilatkozat „feltétel nélküli” kötelező aláírása. Személyesen kérte Münnich Ferencet, a Fegyveres Erők miniszterét, engedélyezze, hogy a Tiszti Nyilatkozat aláírása ne vonatkozzon az akadémiára, mert megbontja az oktatási intézmény egységét. Münnich kezdetben beleegyezett, de kötelezte Márton ezredest, hogy írja alá a Tiszti Nyilatkozatot, ami meg is történt. De még aznap Münnich Ferenc Uszta Gyula vezérőrnagy hadseregparancsnokkal történt megbeszélése alapján visszavonta engedélyét. Ennek következtében Márton ezredes, nem vállalva, hogy az akadémia személyi állományával is aláírassa a nyilatkozatot, azonnali felmentését kérte. November 14-én jelent meg a felmentési parancs, az utód Borbás Máté vezérőrnagy lett. A felmentés után 1957. február 2-án helyezték nem tényleges viszonyba, majd február 7-ére virradó éjjel már letartóztatták.

Márton András ezredes ügyét többedmagával, – mint II. rendű vádlott – 1958. szeptember 9-én a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiuma tárgyalta. Az alábbi vádirat alapján született meg a Kt. I. 0045/1958. számú ítélet:

„...
a) 1956. október 29-én előjárójának azt a parancsát, hogy egységével vegye át a VIII. kerületből kivonuló szovjet csapatok őrhelyeit, nem hajtotta végre. A helyszínen a fegyveres felkelőkkel egyezkedett.

b) Október 31-től kezdve gépkocsikkal, élelemmel, fegyverrel és lőszerrel támogatta a Corvin-közi ellenforradalmi parancsnokságot és kiképzésük céljára tiszti különítményt bocsátott a rendelkezésükre. Részt vett a Corvin-köziek parancsnokválasztásán.

c) Október 31-én, mint a Forradalmi Bizottmány tagja részt vett ellenforradalmi határozatok meghozatalában.

d) November 3-án a felsőbb utasítás alapján letartóztatott Dudás József ellenforradalmárt önhatalmúlag szabadon bocsátotta és saját szolgálati fegyverrel látta el. Dudás részére november 4-ig a parancsnokság épületében menedéket biztosított.

e) November 3-án tiszti gyűlésen harcra uszított a szovjet csapatok ellen.

f) November 4-e után Pongrácz Gergely, a Corvin-közi ellenforradalmárok parancsnoka számára további ellenforradalmi magatartásukat illetően tanácsokat adott.

g) November 4-e után, mint a Zrínyi Miklós Akadémia parancsnoka nyilvánosan a tiszti nyilatkozat ellen foglalt állást.

h) 1956. október végén 2 db 6,35-ös pisztolyt szerzett, amelyek közül az egyiket 1957. januárjában apósának adta át elrejtés végett.”

E vádirattal kapcsolatban figyelemre méltó, hogy az október 23-29 közötti időszakra semmilyen vádat nem tudtak felhozni Márton ezredes ellen. Az ítélet az október 29-november 4-ét követő időszak alapján született: „A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalom vezetésének büntette és fegyverrejtegetés büntette miatt 10 évi börtönbüntetésre, 10 évre az egyes állampolgári jogaitól való elítélésére, lefokozására és teljes vagyonek kobzásra ítélte.”

Majd ezt az ítéletet ugyancsak a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiuma a KNT 10/1989. számú iratával az 1989. évi XXXVI. Törvénycikk 1. paragrafusában írt rendelet alapján semmisnek nyilvánította. Márton ezredest az ítélet után 1959. május 9-én több elítélt katona és polgári társával együtt Vácra szállították, majd 1960 őszén visszakerült Budapestre, a Gyűjtő Kisfogházába. Innen került szabadlábra 1962. április 3-án. A börtönbüntetésből kitöltött fogva tartás ideje 5 év, 1 hónap és 25 nap volt. Szabadulását követően a Mezőgazdasági Gépkísérleti Intézetben műszaki fordító volt. Majd a Révai Nyomda idegen nyelvi lektora, 1967 tavaszán a Vízgazdálkodási Tudományos Intézet tolmácsa és fordítója lett. A következő év végén már a Bábolnai Kombinát osztályvezetője lett. Majd 12 évig dolgozott a Mezőtúri Állami Gazdaságban. Onnan ment nyugdíjba 1985-ben. A rendszerváltást követően visszakapta tiszti becsületét, 1990-ben vezérőrnagyi, 1992-ben altábornagyi kinevezést kapott.

1990-ben, miután Für Lajos honvédelmi miniszter létrehozta a Honvédelmi Minisztérium Tanácsadó Testületét, Márton András vezérőrnagyi is tagja lett e testületnek. Közben az 1989. őszen megalakult Történelmi Igazságtétel Bizottsága Katonai Szekciójának alelnöke lett, Kopácsi Sándor Budapest 1956-os rendőrfőkapitányával együtt. A Szekció elnöke Váradi Gyula altábornagy volt. Ebben a feladatkörben széleskörű tevékenységet fejtett ki az 1956-os katonák rehabilitálása érdekében, a hagyományápolási és a kegyeleti munkában. 2005 őszén, a Magyar Tudomány Ünnepe nagy megtiszteltetés érte. A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Szenátusa a felsőfokú tisztképzés érdekében kifejtett felelősségteljes munkájáért tiszteletbeli doktorrá nyilvánította és a „doctor honoris causa” cím használatára feljogosította. Márton altábornagy — ahogy egészségi állapota engedi — rendszeresen részt vesz az egyetem különböző rendezvényein.

Tiszti nyilatkozat

Hazánkban nagyméretű hazafias népmozgalom indult meg a szocialista demokrácia kiszélesítéséért a Rákosi—Gerő-klika által elkövetett súlyos hibák kijavításáért, a nemzeti függetlenség és szuverenitás biztosításáért.

Ezeknek a követeléseknek jogosságát elismerem, ezeket magam is támogatom. Ugyanakkor mélyszélesen elítélem az ellenforradalmi erők minden formáját, a brutális fehérterrort, a kapitalista restaurációs törekvéseket, a kapitalista körök aknamunkáját, népi hatalmunk ellen.

Kész vagyok az ilyen törekvések ellen teljes erőmből küzdeni. Tudom, hogy a reakciós erők becsületes dolgozókat is megfélemlítettek.

A helyzet tisztázását nagymértékben megnehezítette a Nagy Imre kormány gyengesége és határozatlansága. E politika következtében néphadseregünkben is meglazult a katonai fegyelem. Ezek után népünket az a súlyos veszély fenyegette, hogy az ellenforradalmi erők felülkerekednek, visszaadják a gyárakat a tőkéseknek, a földet a nagybirtokosoknak, megdöntik hazánkban a nép hatalmát.

Kijelentem, hogy feltétel nélkül csatlakozom az 1956. november 4-én megalakult Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányhoz. Támogatom kormányunkat az elmúlt hibák és hiányosságok kijavításában.

Egyetértek azzal, hogy a népünket és hazánkat fenyegető ellenforradalmi veszély miatt szükséges volt kérni a baráti Szovjetunió kormányát, illetve a szövetséges szovjet hadsereg segítségét, az ellenforradalmi erők felszámolásához, népi demokratikus rendszerünk és szabadságunk megszilárdításához.

Híve vagyok az őszinte egyenjogúságon alapuló magyar-szovjet barátságnak!

Ünnepélyesen kijelentem, hogy a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány

intézkedéseit magamra nézve feltétel nélkül kötelezőnek elismerem és a katonai eskühöz híven, a katonai parancsoknak öntudatosan alávetem magam.

Tudatában vagyok annak, hogy a népi hatalmunknak a rend, nyugalom, a békés építő munka helyreállítása érdekében olyan hadseregre van szüksége, amely a rendet az egész országban fenn tudja tartani és szilárd, megingathatatlan támasza kormányunknak, népi demokratikus rendszerünknek.

Egyben kijelentem, hogy az elmúlt időben nem vettem részt népi demokráciánk törvényeit sértő cselekmények végrehajtásában, amelyeket a Magyar Forradalmi MunkásParaszt Kormány elítél.

A fentieket magamra nézve kötelezőnek tartom, amit aláírásommal igazolok.

Budapest, 1956. november

aláírás

SZEKERES ISTVÁN (BUDAKALÁSZ)

„Fiúk! Ne lőjete!”

A békéscsabai Nemzetőrség rövid története

Vannak emlékek, amelyek (évtizedek után) időtlenné válnak, mint a sárguló fénycépek. Morzsányi öröklét ízét érzi bennük az ember a mindenben (s mindenkin) átrobogó, múltó idő felett. Szem és fültanúja voltam egy mondatnak, amit csak hárman hallottunk, — s lehet, hogy én vagyok (már) egyetlen élő tanúja. Meggyőződése, hogy (fiatal) életeket mentett meg — és Békéscsabát — a tankágyúk tűzétől.

1956. NOVEMBER 2.-ÁN

reggel Édesanyám azzal ébresztett, hogy: „Egész éjjel dübörögtek a láncaltapok a Bartók Béla úton! Egész éjjel vonultak az orosz tankok Jamina felé.” Tizenhat éves voltam és (még) igen jó alvó.

Dél előtt az a hír terjedt a városban, hogy az oroszok egy része nem ment tovább, Jaminán túl megálltak s nem tudni, mit akarnak. Nagyon fürta oldalam a kíváncsiság. Kerékpárra ültem — s elindultam megnézni őket.

Száraz idő volt. Sütött a nap. Igen tisztán, messzire el lehetett látni. Jócskán elhagytam Jamina túlsó végét, de sehol nem láttam őket. Gondoltam: visszafordulok. Aztán mégis tovább haladtam az eperfákkal szegélyezett makadám úton. Már közelíthettem az Újkigyósról Gerendásra menő út kereszteződését, mikor egy kanyarulat után jobb felől megpillantottam egy dűlőúton a végtelenbe tűnő tankoszlopot.

— Szíven ütött a döbbenet. Megálltam. Próbáltam megszámolni. A menetoszlop eleje olyan távol volt, hogy nem tudtam az egyre kisebb tankok már összefolyó pontjait számba venni. Végül a menetoszlop elején lévőket már csak becsülve, — úgy 320-350 között határoztam meg számukat.

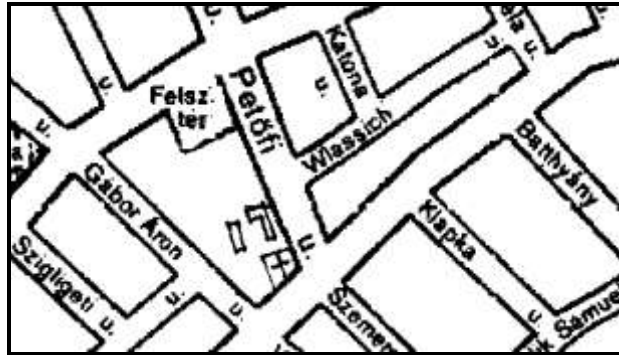
Lenyűgöző látvány volt. Úgy álltak végig a földúton, mint egy óriási felkiáltójel. Mozdulatlanul. Soha nem láttam ennyi tankot. (Azóta sem.) Elhatároztam, hogy megnézem közelebbről is.

Ráfordultam a dűlőútra. Recézett-simára marták felületét a láncaltapok s mindkét oldalán répaföld volt. Még nem szedték fel a cukorrépát. A menetoszlop vége 4-500 méterre lehetett a műúttól. Ahogy közeledtem, — úgy ötven méterre lehettem tőle — két helybéli (tanyasi, keményszárú csizmában) egy orosz katonával beszélgetett. Meglepetésemre: magyarul. Annyit hallottam csak, hogy kárpátaljai. Ekkor kiabálni kezdtek felé oroszul a tankoszlop végétől. — „Vissza kell mennem. Megtiltották, hogy beszélgessek”. Én pedig elindultam vissza a városba. A távol horizonton alig látszott a nagytemplom napsütötte, sárga tornya.

— Délután három, vagy négy óra lehetett, mire hazaértem. A békés megyei Szabadság Rádióban Féja Géza beszélt:

... „Hallgassatok reánk! Álljatok egyenrangú polgártársként, testvérként mellénk. Ide magyarok!” Majd elhangzott a felhívás: Diákok! Fiatalok! — jelentkeztek nemzetőrnek!

Nem lehetett visszatartani. Édesanyám hiába könyörgött. Én becsuktam hátam mögött az ajtót, és gyors léptekkel, szinte futottam a Petőfi-utcai Általános Iskolába,

ahol hosszú sorban álltak már a gimnazisták, ipari tanulók, hogy felvegyék adataikat és megkapják felszerelésüket.

Édesanyám ide is utánam jött és ott rimázkodott, hogy menjek vele haza, de én hajthatatlan voltam. Az alsó korhatár tizenöt év volt. Sokakat elküldtek, mert fiatalabbak voltak.

A II. század I. szakaszának I. rajába kerültem:

II. sz. I. szakasz.

Raj. pl. *János Gyula. gr. ✓*

I. raj.	II. raj.	III. raj.
Sardos Károly gr.	Lipták Sándor gr.	Lábó Károly gr.
Földi György gr.	Kolmányi András gr.	Domusza György gr.
Lutovszki András gr.	Sarkas László gr.	Karai László gr.
Lotvák László gr.	László Sándor gr.	Lőrincz László gr.
Liszlai László gr.	Károlyi Sándor gr.	Kulcsár László gr.
Kékési László gr.	Sardos István gr.	Lotvák László gr.
Lipták Sándor gr.	Lábó István gr.	Földi L. Sándor gr.
Papp István gr.	László István gr.	László Sándor gr.
László István gr.	László István gr.	László Sándor gr.
László István gr.	László István gr.	László Sándor gr.
László István gr.	László István gr.	László Sándor gr.

Békés, 1916. nov. 5. - an

János Gyula
Raj. pl.

gr. 1.
gr. 10.-
gr. 20.-

László István
László István

Este kihirdették, hogy a nemzetőrök fele — napi váltakozással — otthon alszik. Első este a hazamenők közé álltam, hogy édesanyám megnyugtassam.

NOVEMBER HARMADIKÁN,

szombaton reggel felsorakoztunk eligazításra az iskola udvarán. Két (vagy három?) századba rendeződtünk úgy, hogy minden szakasz élére katonaviselt jusson. A szakaszparnacsnot már a Megyei Könyvtárból jól ismertem. A századparancsnokok hivatásos tisztek voltak.

Előző este mindenki megkapta felszerelését: fegyvert, csizmát, köpenyt, sapkát, derékszíjat, csajkát. Az udvaron ott álltak a „gulyáságú”. Fegyverzetünk karabélyokból, dobtáras géppisztolyokból, és néhány golyószóróból állt. Lőszer és kézigránát derékig érő ládahalmokban állt az udvari tornateremben. Bejelentették, hogy ötödikén, hétfőn megkezdődik kiképzésünk.

Azután tevékeny csoportokat alkottunk. Voltak, akik kézigránátokat mentek élesíteni, én pedig — másokkal — honvédségi tehérgépkocsival a Gyulai -út jobboldalán fekvő tsz. szérűjébe szalmáért.

Amikor elkanyarodtunk a Csaba Szálló előtt, láttuk, hogy a Posta épületének sarki főbejárata előtt egy orosz páncélaúó áll. Rossz előérzet fogott el, mert eszembe jutottak a tankok. „Miért van itt? Elfoglalta?” — Visszafele ugyanúgy ott állt még.

A szalmát a tantermekben a falak mellett vastagon végigraktuk, majd pokrócokat fektettünk rá. A második emelet folyosójának sarki termébe kerültem. Ablakai a Petőfi utcára, a belváros fele nyíltak.

Este krumplistészta volt a vacsora. A nemzetőrök fele hazament. Lefeküdtünk a puha szalmára. Szokatlan volt és számomra jellegzetes illatú. Fáradt voltam s azt hiszem: rögtön elaludtam.

ÁGYÚDÖRGÉSRE RIADTUNK!

s mint a szöcské, úgy ugráltunk fel a szalmáról. „Ne gyújts villanyt!” — kiabálták mindenfelé.

Egyetlen hangfolyamba összefolyó gép fegyverropogás és súlyos, rendszertelen ágyúdörej! Az ablak alatt aludtam, s ahogy felálltam és az ablaküvegre tettem a tenyerem, — jól érezhetően pulzálta a lökeshullámoktól. A belváros felett nyomjelző lövedékek ezrei húztak délről észak fele tartó röppályájukon. A gép fegyverek egybefolyó zajába rendszertelen, öblös döngéssel ágyúlövés. Igen erősen ágyúztak a közelben. Remegtek az ablakok. Ránéztem (keletnémet) karóráim világító számlapjára: — pont a 4-esen állt. Hajnali négy óra volt.

Kerestük a sötétben a fal mellé állított fegyverünket. Lőszeres ládákat hordtunk fel a tornateremből, töltöttük a dobtárákat. Osztottuk szét a kézigránátokat.

Aztán: „Mindenki az udvarra!” — hangzott a parancs, s óvatosan lépdeltünk lefele a koromsötét lépcsőházban. Ködszagú volt a sötét és hideg. Egyre ritkuló sorozatok szóltak, s egy-egy gellert kapott lövedék vinnyogott a fejünk felett.

Negyed óráig tarthatott. Elszórt lövések még. Utána: csend. Nem tudtuk, csak sejtettük, hogy mi történt. Néhányan kinéztünk a sportpálya fele nyíló nagykapun s hallottuk, hogy a liget túloldalán, a város főútján harcoksi láncalpak csikorognak a sötétben, majd megállnak. Alig háromszáz méterre tölünk. A liget a sportpálya fonott drótkerítésénél kezdődött. Ha világos van — takarás nélkül jól láttuk volna a főúton a tankokat. Így csak hallottuk, hogy a sötétség túloldalán alapjáratban járnak motorjaik. Éreztük: ott állnak nem messze tölünk. Mi pedig bent az udvaron vártunk parancsra.

A sötétség leple alatt könnyű lett volna megtámadni őket. Néhány hangadó sürgette is, hogy „Ugyan mire várunk?”

Parancsnokunk (egy főhadnagy) elindult a nagykapun át a sportpályára. Ketten követtük. Néhány perce állhattunk ott, amikor a Petőfi utca felől egy kalapos civil bukkant elő a sötétségből. Amikor odaért, megismertem: Fekete Pál volt, az iskola orosz nyelvtanára, a Forradalmi Bizottság elnöke.

„Fiúk! Ne lőjete! Nektek csak csúzlaitok vannak az ő fegyvereikhez képest. Majd én elmegyek és beszélek velük.” — Azzal megfordult, s ahogy előbukkant, visszamerült a sötétségbe.

A főhadnagy mellett állva ketten hallottuk, a többiek az udvar belső részén voltak. Ekkor bementünk az udvarra. A főhadnagy kiadta a parancsot: „Mindenki fel a körletbe!”

EGYJÓ ÓRA MÚLVA

sapka nélkül, hiányosan öltözött honvéd jött a laktanyából. Körülvettük. „Szétlőtték a laktanyát. Én hátul másztam át, a falon.” — Tehát a laktanyát ágyúzták oly nagyon. Ugyanúgy támadtak, mint Hitler: Vasárnap és orvul. (Pár éve sikerült találkoznom egy szolgálatát szintén ott töltő katonával, aki elmondta, hogy a támadás kezdetekor futottak hátra a színekbe, a páncéltörő ágyúkhoz, — de mindegyik zárjából ki volt szedve az ütőszeg. Egyébként az oroszok tájékoztatva lehettek, mert a fegyverszobákat foglalták el először. Azután kihajtottak mindenkit az udvara.)

— Lassan világosodni kezdett. Ahogy oszlott sötétség, eltérő véleményű csoportok alakultak. Voltak, akik a dobozi erdőbe akartak vonulni. Mások maradni. Egyes „magánzók” a görögkeleti templom felőli téglakerítésen átmászva, több géppisztolyt vonszoltak maguk után a templom kertjén át. Mások a parancsnokra hivatkoztak, hogy maradjunk együtt az épületben. De hol van a parancsnok? A termekben kborított lőszeres ládák, és vitatkozás. Már szinte teljesen kivilágosodott, mikor valaki hangosan kiáltott:

„TANKOKKAL JÖNNEK RÁNK!”

Kinéztem az ablakon. A főutca felől három tank jött befelé a Petőfi utca kövezetén. Újabb kiáltás: „A parkon át is jönnek!”

Átfutottam a szomszédos terembe, amelynek ablakai a liget felé nyíltak. S valóban: Két tank akkor jött át a csillagjától megfosztott „felszabadulási emlékmű” diadalíve mellett a piros salakon, majd beérve a ligetbe egymás után taposták ki az útjukban álló öreg fákat. A főutcán álló tankok ágyúcsövei szinte egyszerre fordultak rá az iskolára.

— Ott álltam megbúvólva a látványtól. Nem tudtam elszakadni az ablaktól. Ahogy nekiment a lassan kúszó tank egy öreg, évszázados fának, egy pillanatra hátralendült a fa csupasz koronája, szinte betakarta a tankot, — majd előrevágódott és még le sem ért a földre, már gázolt is át a derékvastagságú letört ágakon s a fakorona törmelékén. Majd neki a következő fának, az hátralendült... — előrevágódott... —

— Csak amikor megálltak a sportpálya túloldalán (dobótávolságon kívül) s felemelkedett a velem szemben álló ágyúja, — hogy beleláltam feketéllő csövébe — döbbsentem rá: rögtön lő! Visszafutottam a szomszéd terembe. A másik három tank megállt a Petőfi utca túloldalán, a kövesút és a járda közti füves részen, ágyúikat szintén az iskola falára meresztették. Pár percig nem történt semmi, majd elhangzott magyarul az első felszólítás:

„Adják meg magukat! Jöjjenek ki feltartott kézzel!” Ekkor többen javasolták, hogy törjünk ki. De merre? Bekerítetek.

Tízpercenként újabb felszólítás: „Öt perc múlva lövünk!” Odakint rövid sorozatok és egyes lövések dörögtek. Újabb és újabb felszólítás: „Jöjjenek ki feltartott kézzel!” — Ismét lövések. „Jöjjenek ki, mert szétlőjük az épületet!”

Senki nem ment ki, viszont az idegesség és a félelem egyre fokozódott. Eszembe jutott, hogy a folyosó belső végén is van egy lépcső, ahol ki lehet jutni a tornaterem elé, az udvarra. Gondoltam, hogy megnézem. Óvatosan mentem le. Az utolsó fordulónál szembetaláltam magam egy elem kilépő, sátorlapba burkolódzott géppisztolyos orosz katonával, alig volt időm hátralépni.

Visszafutottam az első emeletre, majd végig a folyosón a főbejáratig lépcsőházig, aztán fel a másodikra. Az emelet-közi pihenőn, háttal a fal sarkába bújva állt Rác, a muzsikusz cigány. Arca halálfélelembe torzulva, egész testében föl-le, föl-le — hihetetlen nagy amplitúdóval remegett. Egy pillanatra megtorpantam a meglepetéstől, mert hátrafordultam és ránéztem. De nem tudtam nevetni.

Dörögtek a lövések. Már 8 óra felé járhatott az idő. Óvatosan kinéztem az ablakon. Hárman mentek kifelé az iskola kapuján feltartott kézzel a tankok irányába. Egy társam is kinézett, majd hátrahőkölt hörögve és felhúzta géppisztolya súlyzárát: „Lelövöm az árulókat!” — Alig bírtam visszarántani az ablaktól: „Ne!” Kis idő múlva újabb feltartott karok jelentek meg az iskola kapujában. Az orosz végigtapogatta őket, majd elindultak a sarok felé, már leeresztett karral. Ismét újabb csoport indult kifelé.

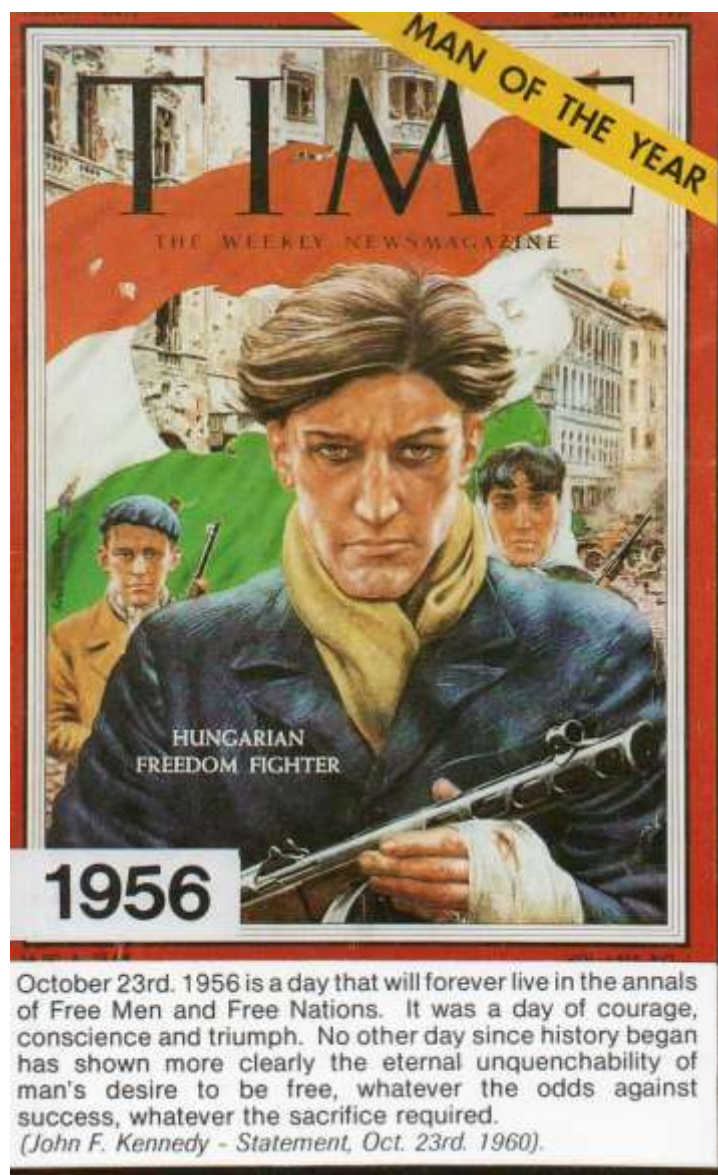
Egyedül maradtam a teremben. Kivettem csizmám szárából az oda csúsztatott TT pisztolyt, másikkól a két doboz lőszert, átléptem a kiborított lőszer-halmokon és mentem lefelé a lépcsőn. Egyszerre csak kint voltam az utcán, feltartott kézzel. Azóta tudom: nincs megalázóbb a feltartott kéznél.

— Az orosz tiszt mellett fegyvertelen honvédtiszt állt. Az orosz végigtapogatott. A csizmák szárát is. Majd färfärzsebembe nyúlt és kivette személyi igazolványom. „Dokument” — mondta a mellette álló honvédtiszt. Az orosz visszadugta és intett. Elindultam a Bartók Béla út felé. Félúton visszanéztem: Az utolsó csoportok jöttek ki az iskola épületéből. A sarkon szülők gyér csoportja állt.

— Azóta sokszor végiggondoltam: mi történik, — ha nem jön oda Fekete Pál? — és mi valóban „csúzlikkal” esünk neki a tankoknak. Az is elgondolkodtató, hogy annyi huzavona után — miért nem löttek szét az iskolát? Honnan volt „különös” türelmük? — Valóban beszélt velük Fekete Pál?

(Hallottam azt a változatot is, hogy a szülők odakiabáltak: Az iskola mögött óvoda, vagy bölcsöde van, tele kisgyerekekkel, — azért nem löttek.)

Békéscsabára a félelem némasága borult. Bennem pedig — önérzetemben és magyarságomban megalázva — érlelődött a gondolat: Valamit tenni kell e félelem, a némaság, az éledező kollaboránsok ellen. De ez már egy újabb történet kezdete.

Mikor ki szót emelt I.

„Elzuhanó lét tanúja, te lélek, ki most belőlem vész
a mulandóra szemet,
vallj, mielőtt a mindig-mindenkinek-rövid élet átrobog
rajtad és eltemet:”
(Rákos Sándor)

*L*assan elmegyünk mind: a gyűlölet lángjával lelkiünkig perzseltek; és ők is: a gyűlölet
lángszórós pártkatonái.

1958. október 14.-én Szabó r. fhgy. elém tette „áttanulmányozás, aláírás és nyilatkozat tétel
végett” a kihallgatási jegyzőkönyveimet. Amikor a lapokat és a „nyilatkozattevő jegyzőkönyvet”
is aláírtam „*A bánásmóddal meg voltam elégedve.*” záromondattal együtt, — „vizsgálóm” (és
vallatóm) némi hallgatás után, szavainak lassú, nyomatékos hangsúlyozásával a következőket
mondta:

„Tudod, hogy **neked** egyedülálló szerencséd van? — hogy **most** ide kerültél?” —

A meglepetéstől alig tudtam megszólalni: — „Elnézést, de én nem érzem annak.”

„Pedig: **egyedülálló** szerencséd, hogy **most** kerültél ide! Ha mi tavaly behozunk, te innen **élve**
nem szabadulsz. **Agyonverünk!** Még nem kellett volna elszámolhunk a bőröddel. De neked sügött
valaki... — mert abbahagytad a röpcédulázást. Pedig mi már a tavasszal tudtuk, hogy ki az a
Szekeres Pistike! Csak arra vártunk, hogy **tetten érjünk**, s akkor **ott! helyben** elintézzük! Nem
kerülsz most ide.

Másfél évig nem aludtunk ágyban. Éjszakáinkat az utcán töltöttük. Egyszer — tudod te azt jól!
— majdnem el is kaptunk.” Majd néhány, még sorjázó mondat után mondandóját a következőkkel
zárta:

„És most jól figyelj! — Amíg **élsz**: nem tévesztünk szem elől! De — **ne találkozzunk** még
egyszer! mert **megölünk!** — mert **megölünk!** — mert **megölünk!**” — bökött az asztal felett
felém, háromszor kinyújtott karja mutatóujjával. Ekkor megnyomta asztalán a csengő gombját, s
„Jóember” visszavezetett a zárkába. Másnap délelőtt a fekete Pobjedával átvittek Gyulára, a
börtönbe. S hogy nem a levegőbe beszélt: 1963. május 5.-én szembesültem háromszoros
ígéretével. De erről később.

„JÓEMBER?”

Igen. Ma is hallom lépteit, amint oda-vissza végigmegy esténként a zárkák előtt a folyosón és
fennhangon, hosszasán kántálja:

„*Én jóember vagyok! Én megmelegítem maguknak az ételt!*” — *Én jóember vagyok! Én
megmelegítem maguknak...* — *Én jóember vagyok! Én megmelegítem...* — *Én jóember vagyok! —
Én jóember...*

Valóban: — csak ő melegítette meg. Nem úsztak fagyott zsírkarikák a Csaba Szálló már
inasként megismert levesének felszínén. „Jóember”-ségét utólag csak az kérdőjelezi meg, hogy
pár éve egy kaposvári levéltáros történésztől hallottam: 1957-ben, a „Cég” helybéli székházának
belső szereposztásban szintén volt egy „Jóember”.

Vizsgálóm és vallatóm nem tudta, hogy „behozatalom” nem csak „bőröm elszámolásának”
színhelye, de gyermekkorom tündérkertje volt. Életem legszebb éveit töltöttem Békéscsabán a
Munkácsy utca 4-ben, miután az orosz csapatok parancsnoksága a házat kiürítette. Előtte a
Kisszik -utcában a Melicher házból szó szerint „kibombáztak” bennünket. 1944 novemberében
egy késő esti német légitámadáskor ablakunk előtt az árokban robbant egy bomba, míg mi
Édesanyámmal a konyhában az asztal alá bújtunk.

A Munkácsy -utcában az udvari lakások nagy, napos teraszai előtt virágokkal teleültetett kert
volt. A túloldalon piros futórózsával borított kerítés, árnyékában japán liliomok. Nyugalom, csend
és virágillat.

De ide köt szellemi eszmélésem frenetikus élménye is. A Munkácsi Mihály Múzeum könyvtárában Féja Géza volt a könyvtáros, aki az első könyvtári könyveket a kezembe adta. „Házi nevelőim” nemzetünk önzetlen, nagy példaképei voltak. Később megnyílt a Megyei Könyvtár, második otthonom. De akkor már nem itt laktunk.

1949 KÉSŐ ŐSZÉN

idegen férfiak jelentek meg lakásunkban, s a falakat vizsgálva egyikük megjegyezte: „*Elég vastag. Nem fog kihallatszani.*” Tavasszal „hátunk mögött” a Darida -ház udvarán építkezés kezdődött. Ott bújócskáztunk az épülő zárkák, a dolgozó kőművesek között. Eszembe nem jutott, hogy pár év múlva „üzem közben” is megismerem gyermekkorom ÁVH székházzá változtatott színhelyét.

Egykorvolt lakóhelyünkre üveges inasként többször is bejutottam. Az udvari épület első lakásának belső sarkában rácsos-ajtajú bejáratot nyitottak szobánk falán. Ott, ahol ágyam állt: a sarokban. A teraszok falsíktól kívül eső részét elbontották. Az utcai főépület pincéjében, a fáskamrák helyén is kukucsálókka lallatott súlyos vasajtókat: zárkákat találtam, amikor udvarra néző kis, kitört ablaka it üvegeztem.

Inasként minden nap műhelytakarítással kezdtem a napot. Egy reggel rövidebb-hosszabb sorozatokat hallottam a rádióból. Nekem így kezdődött a forradalom: távoli fegyverropogással. Ki hitte volna, hogy néhány nap múlva ágyúdörgéstől, robbanásoktól remegnek a csabai ablakok; hogy feltartott kezekkel megyünk az orosz tankok elé megadni magunkat.

Békéscsabára a félelem árnya borult. Az Állami Áruház előtt négycsövű nehézgéppuska nézett a Gyulai-út hídjá felé. Mellette szótlan, mord mongol katonák.

Kádárék gyalázatos árulása nyilvánvaló volt. A tankok azoknak hoztak „felszabadítást”, akik a Rákosi-rendszer mindenre képes kiszolgálói, haszonélvezői voltak. Csúfosan veszítették el hatalmukat, s amikor az orosz tankoktól visszakapták —, bosszúálló, ádáz gyűlölettel kezdték keresni mindazokat, akiket helyettük a köz és népakarat bízalomra emelt.

Életem (életünk) legszebb, felemelő napjait ellenforradalomnak, tevékeny résztvevőit „huligán, fasiszta csöcselék”-nek kezdték nevezni. Ez mindig vérig sértett. A „szocializmus építésében elkövetett hibák”-ról szónokoltak, de nem a hibák szolgalelkű elkövetőit, hanem a hibák ellen fellépőket kezdték börtönbe, hóhérekre és kivégzőosztag elé juttatni. A „szocializmust” önmagukkal és a Szovjetunióval azonosították. Mindenki más „revizionista áruló” volt. Pedig már „bejelentették”, hogy „Jugoszláviában is a szocializmus építése folyik”. Amikor védekezésül többször is erre hivatkoztam, vallatóm csak annyit tudott mondani: „*Akkor miért nem az ő kenyereket eszed?*”

Hiába volt december közepétől statárium. A dolgozók által megválasztott munkástanácsok kezében volt a fegyvertelen hatalom, amíg vezetőiket és tagjaikat le nem tartóztatták, s a bosszúhadjárat és a rájuk mindig jellemző gyűlöletre izgatás, a féktelen terror, a zsarnokság ismét el nem szabadult. Ebben a moszkovita, áruló pártvezetők, a „pufajkások” s a politikai rendőrökhé vedlett ávosok vitték a prímet.

Látványos színjátéka volt 1957 januárjában a gyulavári fiatalok tárgyalása. Ez volt az „utolsó csepp”, ami több mint egy éven át az *igazság erkölcsi erejével* arra készítetett, hogy a statárium keltette félelmet újra és újra legyőzve, ismét és ismét veszélyes utamra induljak. Másként nem tehettem.

Nem tudtam még, hogy a vörös csillagos moszkovita fasizmusra is örök érvényűek Radnóti Miklós szavai:

„mikor ki szót emelt, az bújhatott,

s rághatta szégyenében ökleit, — ”

EGY BORÚS JANUÁRI NAPON

emberek ezrei gyülekeztek Békéscsaba főtéren. Véletlen vetődtem arra, mert ott tudtam meg, hogy valamilyen tárgyalás lesz. A városháza emeleti ablakaiba hangszókat szereltek és mikrofonpróbát tartottak.

Hamarosan egy nagy teherautó érkezett a kapu elé, amelynek platójáról pufajkások összeláncolt, hozzám hasonló fiatal fiúkat kísérték be a nagykapun. Csak egy volt köztük idősebb és egy (igen szép) lány: Mány Erzsébet.

Pár perc múlva dzsipen honvédtisztek érkeztek és fekete Pobjedával néhány civil. Sietős léptük mögött becsukódott a pufajkás-örizte nagykapu. Majd a Bíróság megkezdte a gyulavári fiatalok tárgyalását.

A vádbeszédből tudtam meg, hogy tüzelőállást foglaltak a Fehér-Körös hídjánál, hogy a pufajkások ne tudjanak bemenni Gyulaváriba. Fegyvereket hoztak a dénesmajori határőrsről, majd (úgy emlékszem, hogy) vissza is vitték. A haja szála sem görbült senkinek. Így lényegtelen, sokadrangú epizódként órák alatt mindenki elfelejthette volna, ha a sértett, bosszúszomjas, „szálka-kereső” pufajkás hatalom nem rendez belőle félelemkeltő ügyet. Céljuk is ez lehetett.

Az ügyész gyűlölettől szenvedélyesen hangon „tupírozta” a történetet, s az idősebb fiúra és lányra

HALÁLT,

a többi fiatalra „**elrettentő súlyú**” börtönbüntetéseket kért! Békéscsabán, ahol egy pofon sem csattant el a forradalom alatt; ahol az ÁVH tagjai a laktanya védőörizetébe vonultak!

— Ekkor az addig csak hallgató sokaságban elkiáltotta magát valaki: „**Gyilkosok!**” A következő pillanatban:

GYIL-KO-SOK! — GYIL-KO-SOK! — GYIL-KO-SOK!

— kiáltotta ütemesen az összegyűlt csabai nép, a nép köztársasága nevében ítélkezők fülébe. Ilyen figyelmeztetést ügyész és bíróság talán még soha nem kapott!

A nem-szűnő, ütemesen dörgő kiáltásra a pufajkás kapuőrön az idegesség látható jelei mutatkoztak, ezért kíváncsian az üres járda széléig, a közvetlen közelébe mentem. Ekkor a nagykapu résnyire megnyílt: két társa nézett ki rajta a járda mindkét irányába — pár szót váltva a kívül állóval —, majd visszahúzódva becsukták a kaput. Jobbról, a (régi) Posta felől egy cingár fiatal fiú [Mlinár Mihály (???), 1939. (Pribelszki Judit) † 1957. 11.19. Kórház u. 3.)] közeledett az üres járdán. Látásból ismertem: egy triciklit hajtott mindig vidáman és vadul a város utcáin. Kifutófiú lehetett valahol.

Amikor odaért, az őr koppantott kezével a kapun, az hirtelen kinyílt és berántották a gyanútlanul arra haladót. Még láttam a csukódó kapu nyílásán, amint a pufajkások géppisztolytusaikkal föl-le, föl-le, versengve-sújtva-zúzzák a már kövezeten fekvőt. A látványtól iszonyodva léptem hátrább. Ekkor kinyílt a nagykapu — s a törve-zúzott testet kidobták elé (elénk) a járdára. —

Távolodó hullámként halt el az ütemes tiltakozás.

MÁR KORÁBBAN HÍRE TERJEDT A VÁROSBAN,

hogy kezdik elhurcolni a munkástanácsok vezetőit és másokat is. Tanúja voltam, amikor hátába nyomott géppisztollyal kísérte „Papri” –t (Molnár Mihályt) egy pufajkás, az első csabai csónadrág és hupikék-színű öltöny nevezetes (igen-riadt-arcú) tulajdonosát. Épp befördültek a Sztálin-útról a Munkácsy-utcába. Ekkortájt egy szűkebbre szabott „nyugati imperialista csónadrág” is elég volt ahhoz, hogy összeszedjék ifjú viselőiket az Építők Munkásotthona parkettjéről, s reggelig arccal falhoz állítva, fejüket falba verdesve, felvagdossák nadrágszáraikat.

Eljött a félelem, a beség, a törlesztők és törleszkedők ideje. A gyulavári fiatalok kivégzése után úgy éreztem: tenni kell ellenük valamit. Bátran szembe kell szállni velük, hogy lássák!

Vettem egy tekercs széles ragasztószalagot, egyenlő hosszúságú darabokra vágtam, s arra írtam nagybetűkkel az akkor közszájon is forgó mondatokat, amelyek stílusukban „illeszkedtek” a hóhéros-pufajkás kommunista terror gyalázatához. A rölapokat „tájolva” úgy raktam zsebre,

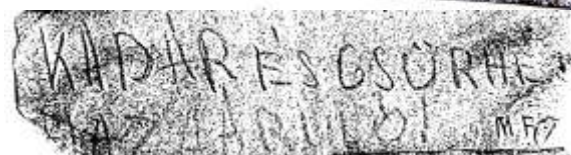
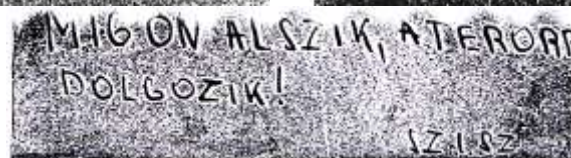
hogy tenyérben előszedve, a hátulját végignyálva, a legforgalmasabb helyen is gyors mozdulattal csatornára, kirakatüvegre tudjam ragasztani.

1958. március közepéig kilenc - tíz alkalommal indultam veszélyes utamra. Bíztam kisportolt, vakmerő ügyességemben és fiatal koromban. Először MFI (Magyar Forradalmi Ifjúság), majd többnyire már SZISZ (Szocialista Ifjúsági Szövetség) aláírással láttam el a cédulákat. Túlnyomó részükre Kossuth-címert rajzoltam, elkötelezett híveként a munkástanácsokra épülő, valóban független, demokratikus Magyarországnak. Próbáltam diáktársaim közt is Szocialista Ifjúsági Szövetséget szervezni és röpcédulákon másokat is erre bízattam —, de „tapogatódzásaimra” már nem volt fogadókészség.

Statárium volt és addig soha nem látott félelem.

Személyi dossziémba azt írták, hogy „megtévesztésül” írtam a röpcédulákra a SZISZ (Szocialista Ifjúsági Szövetség) aláírást. Ez mindig is a rájuk jellemző: elferdítő, aljas, hazug, mocskolódó rágalom! Nagyon is komolyan gondoltam! Akkor.

*Békecsaláré
röplapok.*

LE A NEPVILKOS SZOVU-
VAL LE A TALPNYALOKADAPES
APRO DÖGEIVEL! SZISZ

LE A HAZARULO KA-
DAR GSÜRHÉVEL! NE.I.

RUSZ KIK HAZA

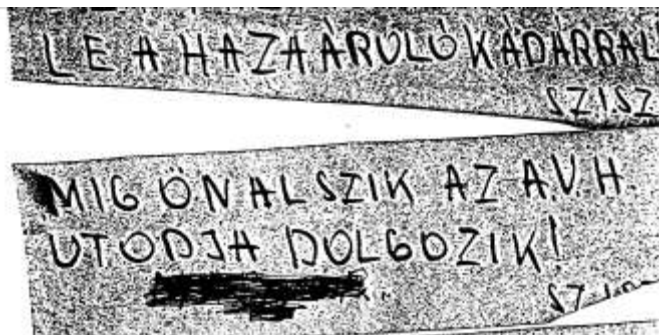
MARIOSANNAK KÖTELET
KADARNNAK EGYEBE

MARS KI
NYALOKKAL
SZISZ

MA 1. EVF. 1956-1957
1956 8 23 - 1957

ELJE NA DICSŐSÉGES,
DE A TŰLERŐ ELLEN EL-
BÜKÖTT FORRADALOM!
MIERT ITÉLTEK EL FEKETE PÁLT?
ME RT MEGVÉTE AZ OKTÓBERI
SZABADSAG MARGALAT K.M.P.
TAGJAIT? E Z A HALA? SZISZ

SOCIAL
FISZT
SZÖVE

Tiszta szívvel állok az utókor elé! Bárki megnézheti minden III/III-as dossziémat. Szégyelleni valóm nem nekem van.

A röpcédulák 1957 májusában még napokig láthatók voltak, de augusztustól — többnyire — már másnapra lesztek. Az 1958. szeptember 2.-án keltezett „összefoglaló jelentésben” az áll, hogy „a rendőri szervek kb. 200 db. -ot szedtek össze.” Ez fele, harmada lehetett a kiragasztott mennyiségnek, mert ha nem tudták viszonylag épen, olvashatóan leszedni, be sem gyűjtötték.

1958. január 6.-án az időpontok, helyszínek és darabszámok feltüntetésével két kimutatást is készítettek a Politikai Rendőrség nyomozói. Ezek szerint a Bartók Béla úton 5 esetben, a Beloianisz utcában és a Sztálin úton 4 esetben volt „ragasztás”. 14 utcában háromszor, vagy annál kevesebbszer. A Munkácsy-utcában két esetben, 5 „ragasztás” volt. A hatodikat az ÁVH kapujára ragasztottam, amikor a kapuőr a téli hidegben valamiért rövid időre bement. A sarokról láttam: amikor kijött, rögtön leszede.

A másik kimutatás szerint a „ragasztások” időpontjai: 1957. május 10. 11, 13, 14, 16; augusztus 5; október 2, 24, 25; november 27; december 19, 20, 31. 1958. január 3. De 1958 márciusában még egy utolsó sorozatot kiragasztottam. Erről még később.

Több mint egy évig abban az erős hitben éltem, hogy a szovjet imperialista hódító hatalmat kiszolgáló, hazaáruló Kádár -kormány nem maradhat uralmon. Támogatás híján el kell buknia.

Tévedtem.

„... SEMMISÍTSEK MEG EZEN RENDZAVARÓKAT.”

Az 1958. január 3.-i „ragasztás” után elhatároztam: ez volt az utolsó. A napi hírekben és újságokban közzétett újabb és újabb kivégzések egyre nagyobb félelmet keltettek. Úgy tűnt, hogy Magyarország népe beletörődött a történetekbe. Félelmében megnémulva (talán) el is fordul közelmúltja hőseitől. Visszatért a „fálnak is füle van”, a bólogatás, a zsarnokság ideje. De más intő jelek is voltak. Néhány esetben majdnem elkaptak.

Először egy lovas rendőr igazoltatott a Beloianisz és a Lepény Pál utca között, a Bartók Béla úton. Épp egy kerékpáros adatait írta fel az út szélén, amikor arra mentem. Odaintett a járdáról, igazoltatva felírta adataimat. Ha akkor megmótoz, a történet véget ér. Jobboldali nadrágzsebem tele volt cédulával, de még nem kezdtem hozzá felragasztásukhoz. El is halasztottam.

Egy másik (talán) októberi estén, a Kölcsey utcán át épp hogy kiértem a Dózsa György útra, amikor észrevettem, hogy a vaksötétben zseblámpával fényjeleket adva, jobbról is, balról is villognak, jeleznek egymásnak. Így tudtam meg, hogy az utcákat figyelik. Évekkel később fülemben jutott, hogy nyomkövető kutyájuk egy alkalommal (talán épp ekkor?) a lakóházunk kapujáig kísért.

1957. október 10. -én elkövettem egy végzetes hibát. Közeledett október 23.-a, a forradalom évfordulója, s én elkeseredve láttam, hogy néhány gimnazista diáktársam a „gyászévet” be sem tartva átáll az árulók, a pufajkások oldalára. Azok kezdték szervezni a KISZ-t, akikkel egy éve még együtt tüntettem; együtt ástuk ki az árokba döntött 101 –es Honvéd Gyalogezred I. világháborús obeliszkjét, rajta az elesett katonák százainak neveivel. Még nem tudtam megemésztetni a „bólogató alkalmazkodás” megjelenését. Az én fülemben még mindig Petőfi szavai harsogtak: „Itt a próba, az utolsó / Nagy próba: / Jön az orosz, jön az orosz, / Itt is van már valóba’.”

A gimnázium emeleti vécéjében a KISZ -t elítélő feliratot találtam, s én erkölcsi felháborodásomban „szignáltam” — és két változatban is „mellékeltem” a szervezők személyére szóló sajátomat:

Ennél nagyobb hibát nem lehetett követni. Vissza is mentem, próbáltam levakarni (a jobboldali felirat alatt), de megzavartak. A címer is ott maradt. A válasz hamar megérkezett. Megismétlődött, amit elbeszélésből már ismertem. Váratlanul, vadul, üvöltve feltépték az osztályterem ajtaját: „Kezeket a padra! Mindenki a padra lefelé néz!”

Egy-egy üvöltő nyomozó állt minden padosor előtt, társaik átkutatták a padokat, táskákat, a könyveket és füzeteket is kirázogatva. Majd mindenki elé egy üres lapot tettek: „Nyomtatott nagybetűkkel mindenki felírja a bal felső sarokba a nevét! — jobb sarokba a lakcímét!” Majd lediktáltak egy mondatot, összeszedték és távoztak. Tudtam, hogy engem keresnek.

— 1957 szilveszter estéjén egy harminc év körüli férfi kergetett a Sztálin –úton az ünnepi forgatagban. Szembe jött velem. Épp egy kivilágított kirakat üvegére ragasztottam egy cédulát s egy pillanatra találkozott tekintetünk. Ekkor még sikerült a tömegben elfutnom előre. Gyulán találkoztunk ismét, amikor átkísértek a Megyei Ügyészségre és levették összeláncolt kezemről és lábamról a láncot. Ütében hátrafordult és rám nézett: „Na, ugye! Csak megkerültél!” — Aranykeretes szemüvege mögül és hangjából sugárzott a gyűlölet. A megyei ügyész volt.

HOGY KERÜLT EGY INASGYEREK GIMNÁZIUMBA?

Az általános iskola elvégzése után (bár nem voltam gyenge tanuló!), nem vettek fel középiskolába. (Apám kereskedő volt.) Sőt: a tanév elején („létszámfeleltiként”) kismotorszerelő ipari tanuló szerződésemet is felbontották. Így lettem üveges inas 1954 szeptemberében, mivel minden más hely már betelt. Ám, kora gyermekkoromtól az irodalom és a történelem érdekelt. Fiatal, feltörekvő ifjúként már a felső tagozatban írogattam (verseket is). A „legnagyobbak” példája nyomán „babérjaikra” vágytam. 1957. augusztusában felszabadultam, mint üveges segéd. Ugyanakkor magánvizsgát tettem a gimnáziumban első osztályának anyagából, s így 1957 szeptemberében a második osztály nappali tagozatos tanulója lettem. Édesanyám igen kicsiny fizetése mellett is vállalta, hogy nappali tagozaton tanulhassak tovább. Csoda, hogy túlélte letartóztatásom.

Csak az ÁVH utódszervezetének zárkamagányában sejtettem meg, hogy nagyra törő terveimet már csírájában megütötte a dér. Belőlem író, vagy költő — itt — nemigen lesz.

Az általános iskolában „Muntyán” -nak csúfoltak, mert semmilyen összetűzésben, verekezésben nem voltam hajlandó részt venni. A rajtam esett sérelmeket mindig sikerült magamban elfojtani. De ami népemmel történt, nem tudtam eltűnni.

1849 -ben vezető magyar politikus véreinek nem lett árulója. Az aradi hóhér, az aradi bírák sem magyarok voltak. Most pedig — ádáz gyűlölettel a saját véreik ellen fordultak.

Arról, hogy nyomoznak utánam, még 1957 májusában értesültem, amikor egy gimnazista ismerősöm izgatottan mesélte a Lepény Pál utcán hazafelé tartva: *„Tegnap üvöltő nyomozók tépték fel a tanterem ajtaját és mindenkitől írásmintát vettek.”*

De hiába. Az igazságnál nincs nagyobb erkölcsi erő! Felülbírálni félelmet, gyáva meggondolást. Ismét és ismét megtöltöttem zsebeimet röpcédulákkal.

Mikor ki szót emelt II.

Hiába próbáljuk történész tárgyilagossággal vizsgálni III/III -as anyagunk előkerült dossziéit, a kihallgatásokon aláírt jegyzőkönyveket. Tartalmuk ma is felkavar, megaláz. Ismét találkozunk a „vallatás présében” kitalált áltörténeteinkkel, könnyelműen elszórt szavaink (ismert) kiszolgáltatóival.

Elmúlt majd ötven év, de *az a múlt* — nem múlt el, mert **mi vagyunk** halálunkig. Addig hangról-hangra halljuk és látjuk a torzultan-üvöltve-vicsorgó arcokat. Gyűlöletük álmunkból — még ma is felriaszt!

Még itt vagyunk! — a létünkkel vádoló, meztelen igazság! Mert **az a múlt** — csak **annak Múlt**, ki rejtene, takarná emlékezetünket!

Lelkünk üszkös seb —, mert véreink tették velünk! S erre nincs, — mert nem lehet, csak hazug, vérlázító mentség!

Ezért csitítva ne fanyalogjon, gúnyosan ne fújja fájdalmunk parazsát, akihez bármi ok folytán kegyes volt a sors és nézője, vagy az sem volt annak, „*amit mi elviseltünk, emberek, / amit nem érthet, aki nem érte meg,*”.

Nem adatik meg mindenkinek, hogy mértéktartó szavakkal — **mások helyett is** kiírja magából a legjobban ismert: — saját fájdalmát. Emléket így állítva **minden, minket ért**, megalázó szenvedésnek!

Nekünk nem sárgult papírlapokról kelnek életre a torzultan-rángó, gyűlölet-okádó arcok és puffanó öklök! Velünk-összenőve, velünk-eggyé-válva, ott vannak **létünk** bugyraiban. **Gyűlöletünkkel** úgy tapadtak, úgy nőttek hozzánk, mint vér-idegen sziámi ikertestvéreink! Nincs szabadulásunk tőlük. „*Mert olyanokat éltünk meg, amire ma sincs ige.*”

Vallatóinkat, börtönbe, bitóra juttatóinkat a „személyi jogok” álságos leplének oltalmával ma is hatályos törvények védik! hogy orcáik meg ne szégyenüljenek. De velünk-összenőtt, velünk-eggyé-vált emlékeinktől — nem lehet megvédeni őket!

Az áruló: áruló; a gyilkos: gyilkos marad!

— 1957. május 21.-re keltezett az első „SZIGORÚAN TITKOS!” „Összefoglaló jelentés”:

„Az első röpcédulák megjelenésekor részünkről megtettük a tettesek felderítésére irányuló intézkedéseket. A hálózatot eligazítottuk. Majd figyelő brigádokat szerveztünk, főleg azokon a helyeken, ahol röpcédulák által legfertőzöttebb a terület, így a város II. kerülete, valamint a III. kerület egy része. Így szerveztünk mozgó és rejtett-figyelő brigádokat, azonban az így megtett intézkedések sem vezettek eredményre. 1957. május 14-én és 15-én razziát tartottunk a gimnáziumokban, technikumokban és diákotthonokban. Beszereztük a gimnázium és a technikumi tanulóknak írásmintáit, valamint a VII - VIII. osztályos tanulók írásmintáit is. Az írásmintákat átvizsgáltuk és azokat, amelyek azonosnak látszottak a röplapok írásával, írásszakértői véleményezés céljából Budapestre küldtük fel, azonban eddig ez sem járt eredménnyel.”

92-1184/54
22. 94
11
MOLNÁR REZSÓ
írásszakértő

Írásszakértői vélemény

Megvizsgáltam az Önök által II.-es számmal jelölt fenyegető röpcédula kézírását és azokat összehasonlítva a mellékelt írásmintákkal megállapítottam, hogy az a minták egyikével sem azonos. Véleményem szerint az elvtársak rossz irányban keresnek akkor, amikor iskolázatlan emberek kézírásait szerzik be. A röpcédulát ugyanis jóírásu, iskolázott ember készítette, meglehetősen torzítva írását. A röpcédula szövegezése, helyesírása, az egyes betűjelleghelyességek, amelyek csak jó írásu embereknek találhatók meg, bizonyítják, hogy röpcédula szerzője nem primitív ember.

Fel kell hívnom a figyelmet arra, hogy az Önök által eszközölt/zöld tintával készült/bejelölésektől máskor tekintsenek el, mert ez a helyes bejelöléseket lehetetlenné teszi, és az egész bizonyítási eljárást zavarja.

Budapest, 1957. május 24.

11/59.

Molnár Rezső
és kézírásszakértő.

Letartóztatásom előtt, az 1958. szeptember 2.-án kelt jegyzőkönyvben olvasom:

„A beszerzett kb. 500 kézírás minta között a röpcédulákkal azonos kézírást nem találtunk. Az ügyben eddig túlsúlyban hálózati munka folyt, amely közelebbi eredményt nem biztosított.” „Az anyagok tárolása és rendezése érdekében szükséges dosszié felfektetése. A fentiek alapján kérem engedélyezni a „Rendkívüli Események Dosszié”-jának megnyitását „Enyvesek” fedőnév alatt.”

Az „ENYVESEK” megnyitásakor már legalább fél éve tudták, ki a röpcédulázó: „Csak arra vártunk, hogy **tetten érjünk**, s akkor **ott! helyben** elintézzünk!”

Áldott emlékü osztályfőnököm, Radványi tanár úr 1958. februárjában szólhatott egy biológia óra után: „Szekeres, te maradj egy kicsit.”

Amikor egyedül maradtunk a biológia előadóteremben, lejött a katedráról, az osztálynaplót az első padra tette és két kezével padra támaszkodva, fejét lehajtva, csukott szemekkel várt. — Hosszú percek teltek el így (s én már nem is tudtam mire vélni), amikor felegyenesedve az ajtóhoz ment és kinézett mindkét irányba, majd becsukva az ajtót, felém fordulva halkán mondta: „Nagy baj van fiam! Érdelklődött utánad a Politikai Rendőrség.” —

Az életem köszönhetem (köszönhettem) e bátor tettnek! Megriadva, márciusban még egy olyan röpcédula sorozatot kiragasztottam, ami — úgy véltem — könnyebbítheti később védekezésemet. Nem is tartották érdemesnek a „Személyi dosszié” anyagához csatolni (vagy kivették belőle), mert nem voltak „terhelők”. Pld.: „Le a keleti és nyugati imperializmussal!” Baráti környezetemben megemlítettem, hogy majd be fogok lépni a KISZ-be. Többet nem tehettem.

Egy nap hazafelé tartva észrevettem, hogy lakóházunkkal szemben, a széles Batthyány utca túloldali járdáján egy ballonkabátos férfi áll. Még kora-tavaszi, hűvös idő lehetett. Amikor bementem a kapun, a kulcslyukon kinézve láttam, hogy elmegy jobbra, elmegy balra, de csak a házat figyeli. Gondoltam: próbát teszek. Felültem versenykerékpáromra, kihajtottam a Bartók Béla útra (ahol már nem látott), s a kerékpár váltóját kezdtem babrálni. Vártam és figyeltem: vajon kijön — e utánam az utcából? Rögtön kijött!

Immár tudtam, hogy minden lépésem figyelik. Mégis, a szorongó félelem csak lassan kerített hatalmába. A Szeged — Gyula kerékpárverseny, vagy már a gyötrő szorongás tette: „rendetlenkedett” a szívem. Egy lábon kihordott infarktuszom lehetett, mert hónapokig nagyon gyenge voltam.

Június lehetett, amikor az a gondolatom támadt, hogy meglátogatom Apám Orosházán. Kérve az országútra gyorsabb tempót próbáltam felvenni, de csak a veríték szakadt rólam. Teljesen erőtlen voltam. Nagyon megijedtem. Úgy döntöttem, hogy visszafordulok. Az út jobboldalán

néhány cseresznyefa állt. Az egyik fának támasztottam a kerékpárt, hogy nyergére állva leszedjek néhány szem érő cseresznyét.

Akkor vettem észre, hogy mögöttem — úgy három-négyszáz méterre — megállt egy fekete pobjeda. Rögtön elment a kedvem a cseresznyézéstől. Ketten ültek az autóban. Y-tolatással megfordulnak, jöttek visszafelé, utánam.

A nyári hónapokban otthon pihentem. 1958. augusztus 25.-én is feküdtem, amikor koradélután lakásunk ajtajában megjelent az ÁVH gondnoka (aki igazolta egykor az elvégzett üvegezéseket), s egy idézést adott át másnapra a Munkácsi u. 4, 3. számú szobába. Aztán nemsokára visszajött és egy másikat hozott azzal, hogy a Bejelentő Hivatalba menjek, ne az előző címre. Mintha gyanakvásomat próbálták volna elaltatni. Ekkor már feladtam. A másfél éve tartó feszültség és az, hogy megta láltak —, lassan felőrölt.

Írásmintát vettek tőlem, s én már nem is próbáltam eltorzítani betűimet, mint a gimnáziumi mintavételnél. Tudtam, hogy hiába. Bármikor értem jöhetnek.

Az írásmintát még aznap felvitték Budapestre, mert az írásszakértői vélemény már másnap elkészült:

„Kivétel nélkül azonos valamennyi betű vonalvezetése, az írás szöge, a betűkapcsolások módja, az írás nyomása, az egyes tűskék a különböző betűknél, a különleges képzésű 'Y', 'Z', 'B', 'S', 'G' betűk, az írás valamennyi primér és secundér jellegzetessége.”

1958. szeptember 16.-án reggel (Nagy Imre kivégzése után pont három hónappal) testnevelés óra lett volna az első. Már jó fél órája vártuk az udvaron Ondrik Tanár Urat, de nem ő jött ki, hanem a pedellus és egyenesen felém tartott. „Az Igazgató Úr hivat!” Tudtam, hogy értem jöttek. Az ajtón belépve két nyomozó fogott közre: „*Velünk jön!*” mondták, és már vittek is a bejárat előtt álló fekete pobjedához.

Majd megnyílt a Munkácsi utca 4 kapuja, s a rácsos ajtón át (ahol egykor az ágyam állt) jobbra, egykori szobánkba vittek. Ott estek először nekem, s vagy négyen üvöltöztek lökdösve, hogy adjam át derékszíjam, ürítsem ki zsebeimet. „*A puskát hol hagytad ?!!!*” — üvöltötte egyikük.

Ott tudtam meg, hogy a hátsó udvarban még a tavasszal talált (oda csalinak helyezett?) és általam gyanútlanul felszedett és derékszíjnak használt szíj: karabély vállszíja volt. A fűzőket húztam ki a cipőimből, amikor megláttam a lábam előtt a jól ismert csorbult parkettát, ahol karácsonyfám állt, a szoba közepén. Itt tologattam játékaimat a fenyőfa gyantás illatában. De meláznai nem volt idő, mert már vittek is fel az emeletre, ahol egy kiürített, már sűrű dohányfüsttel telt szoba közepén két állólámpa közt egy üres szék várt rám. És talán az egész testület. A két nagy izzó fénye vakított, sugárzó hője égetett. S akkor — mintegy vezényszóra — a rám várakozók arca gyűlölettől-rángva-üvöltő torzokká változott. A röpcédulázást rögtön elismertem.

„*A társaid nevét...!!! A társaid nevét!!!*” — üvöltöttek minden irányból. Én pedig egyre hajtogattam, hogy: „*Nincsenek társaim. Nincsenek társaim.*” Azt hittem, utolsó perceim élem. Nem is emlékszem, hogy mikor, hogyan lett vége. Csak a gyűlölettől-rángva-üvöltő arctalan torzokat látom ma is, a lámpák izzó fényében égve. Olykor rabnak álmodva magam, gyűlöletüktől még ma is felriadok.

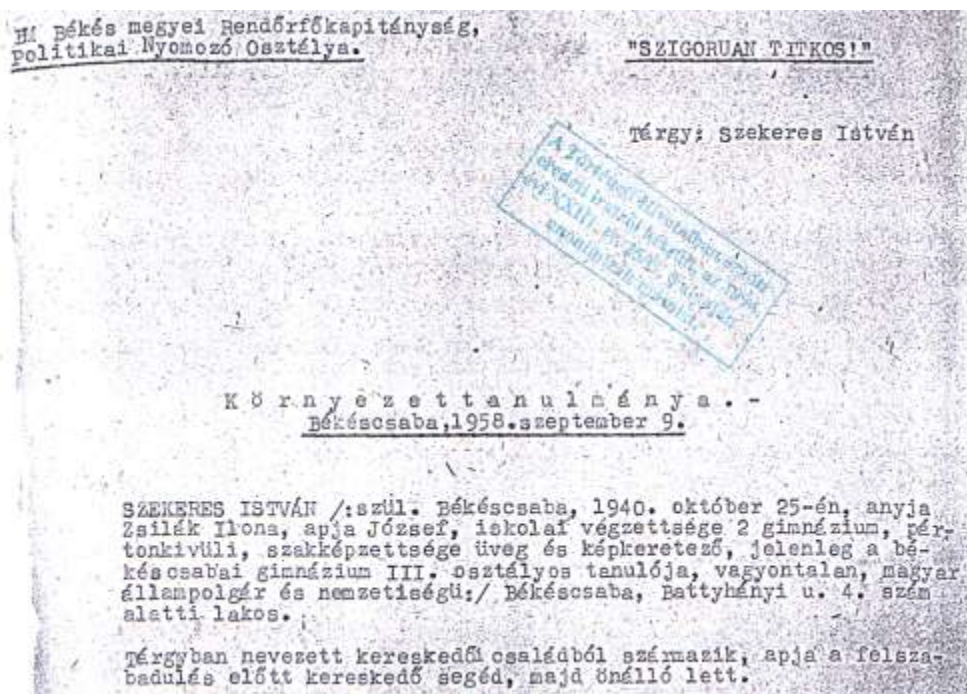
Majd újlennyomatot vettek és fényképet készítettek rólam.

Majd egy másik szobába vittek, ahol az íróasztal mögött egy izmos, sötétszőke, választékkal oldalra fésült hajú férfi ült: Szabó fhgy, a vizsgálóm. Munkáját bevezetőként azzal kezdte, hogy:

„*Nehogy azt hidd, hogy te egy hős vagy. Itt előbb-utóbb mindenki elmondja, amit mi akarunk!*” Az előzmények után ebben nem is kételkedtem.

Csak negyven év múltán, a vizsgálati dossziéból tudtam meg, hogy letartóztatásom előtt már alaposan „feldolgoztak” környezettanulmányukban.

Pontatlanságokkal, de szinte már mindent tudtak rólam:

- 2 -

az egyik legtehetségesebb kerékpár-sportolók közé tartozik; igen szép eredményeket ért el, kerékpárturáin és versenyein az utóbbi időben azonban idegbetegsége és fizikai téren való gyengesége mind inkább a sportban háttérbe szorította.

A sportélet mellett jelenleg a gimnázium Önképző körnek agilis tagja, igyekszik magát képezni és a fiatalság soraiból kitűnni és felfelé ivelni.

Szeret irodalmi dolgokban vitázni és különböző cikkekről véleménye ket alkotni, róluk virgolódni és színezetekben, saját elgondolásai szerint megfogalmazni és majd a helyi Népujság szerkesztőségnek az általa észlelt véleményeit megírni, illetve kinyilvánítani.

Pl. 1958. augusztus 29-én a Békéscsaba megyei Népujság szerkesztőségnek eljuttatott egy cikket, melynek címe "Kell ennél nagyobb szerencse?". - A cikk a fentjelzett időben közölve lett a 6. oldalon

1958. szeptember 4-i számban ugyancsak a fenti Népujsághoz egy "Hallottuk" c. cikket írt. Ez a cikk a Széchenyi utcával kapcsolatosan nyilatkozik.

Nagy Imre ítéletével kapcsolatosan Balogh elvtárs elmondása szerint feltűnő volt, Szekeres részéről az, hogy ugyanily módon nyilatkozott, hogy "mégis csak disznóság az, hogy kivégzésük után nyilatkozik a sajtó és hozzák a lakosság tudomására. Lényegében nem helyeselte és elítélte kormányzatunk ítélethozatalát Nagy Imre ügyével kapcsolatosan.

1956. október 23-án mint ifi elsőként állt azon fiatalság közé, akik a nemzetőrség soraiba álltak felfegyverkezve egyenruhába bujtak. Mint nemzetőr 4 napon és 4 éjszakán keresztül a Békéscsaba Petőfi-u. állt iskolában felfegyverkezve várta a szovjet csapatokat, majd 1956. november 4-én, amikor városunkat, a szovjet csapatok felszabadították, Szekeres ezen időben is még a fentjelzett iskolában tartózkodott, ahonnan őt a többifiatalsággal együtt többszöri felszólítás után tudták csak rávenni, hogy fegyvereiket tegyék le és az iskola-helyiséget hagyják el..

Ez irányban nyilatkozott MSZMP tag a békéscsabai Kötöttáru-gyár dolgozója, Békéscsaba, u. szám alatti lakos és hajadon, Békéscsaba Ingatlankezelő Vállalat műszaki rajzolója, pártunkivüli, KISZ tag, Békéscsaba, szám alatti lakos is.

adatszolgáltató elmondotta szekeressel kapcsolatosan még azt is, hogy amikor a nemzetőrségi tisztségéből hazabocsátották, fejét lógatva, csóválva, vállait huzogatva úgy nyilatkozott édesanyja és az adatszolgáltató előtt, hogy "kár volt mindenért, amiért harcoltak", majd megjegyezte beszédében azt, hogy "még ezzel azért nincs minden elintézve".

1958. tavaszán mint légpuska tulajdonos fegyverétől jobb, vagy balkarjára megsebesült, erről nyilatkozott osztálytársai előtt, majd beszélt arról is, hogy ő nemcsak a légfegyverekhez, hanem különböző katonai fegyverekhez is ért, lőszerport és különböző lőszerkeket tud előállítani, amelyek robbanékonyak.

Nevezettnek a párthoz, népi demokráciánkhoz, szovjetunióhoz való viszonyát látszatra jó, azonban olykori megnyilvánulásai és az ellenforradalom előtt tanúsított magatartásai, megnyilvánulásai mind azt bizonyítják, hogy a demokratikus rendszerünkkel

szemben ellenséges magatartást tanúsít. Ezt bizonyítja a nemzetőrségben való részvétele és az utolsó percig való rendszerellenes kiállásai.

Jellemére vonatkozóan megállapítottam, hogy tbn. közepes műveltséggel és képzettséggel rendelkező személy, látszatra igen félténk, óvatos természetű. Józan, eléggé erkölcsös életre van be rendezkedve, szórakozó és nyilvános helyeken időnként szokott megjelenni, leginkább a vasutas színházban és az un. munkásotthonban szokta szabadidejét eltölteni és szórakozni. Elégé nehéz beszélőkészséggel rendelkezik, amit leginkább szüleinek gondatlan bánásmódjából adódott nála, mielőtt beszédét megkezdene, előtte egy-két másodperccel nyögőccsel és akadozva fejezi ki gondolatmenetét, azonban észjárása eléggé felfrissült és kifejezései értelmi jellegűek. Hatósági személyek előtt igyekszik magát távoltartani, utcákon és versenyutjain leginkább egyedül szeret megjelenni. Példa erre az is, hogy 1958. április 4-én is az éjszakai órákban egyedül akart kerékpárjával Szegedre eljutni, a megrendezett kerékpárversenyen résztvenni.

Nevezettnek politikai állásfoglalása az ellenőrzés során úgy jött ki, hogy azok még nincsenek kikristályosodva, sokszor meg gondolatlanul, kapkodva, a saját maga által elgondolt dolgokat igyekszik megvalósítani.

Részletesen „feldogozták” mindazokat, akikkel megfigyelésem alatt érintkeztem. Pld.:

Baráti kapcsolatai

/:szül. iskolai végzettsége 8 általános, szaképzettsége cukrász segéd, munkahelye Békéscsaba vendéglátó vállalat, Vavra cukrászdája, Békéscsaba, szám alatti lakos.

Nevezett munkás családból származik, édesapja a Magasépítő vállalat szaki részlegénél mint raktáros van alkalmazásban, édesanyja pedig a békéscsabai Ingatlankezelő vállalat alkalmazottja, Bcs. szám alatti lakos, házimester foglalkozásu. Nevezettek pártunkivüliek, azonban párthoz, népi demokráciához, szovjetunióhoz látszatra jól viszonyulnak.

tbn-el a kapcsolatot már több éven keresztül mint volt iskolatársak fenntartják, egymás lakására eljárnak, különösen szórakozó és nyilvános helyeket látogatnak együtt.

És így tovább. Környezettanulmányom minden szereplőjénél előfordul három szó: „látszatra jól viszonyul”. Ez a három szó jelzi: nagyon is jól ismerték a magyar nép viszonyát a tankokkal ismét hatalomra segített, elenyésző muszkovita kisebbséghez.

Az elkövetkező hónapokban nagy hasznát vettem az ötvenes években olvasott számtalan szovjet partizánregénynek. A valós eseményekbe úgy igyekeztem „beágyazni” a saját „áltörténetemet”, hogy elhíhető, egyben enyhítő körülmény legyen. Amit lehetett, ráfogtam az „uszító” Szabad Európa Rádióra.

Egy nap, amikor visszakísértek a zárkába, a két zárka közé épített cserépkályha tetején egy bőr bakancsfűzőt találtam. Meggondolatlanul zsebre raktam. Eszembe nem jutott, hogy mindig a farkasok isznak feljebb a patak vizéből, ahogy (Aesopus nyomán) egyik novellájában Nagy Lajos is megírta.

Az állandóan égő 100 wattos izzó fényénél éjjel kinyílt a zárka ajtaja és egy jó negyvenes, izmos, zömök, barnásbőrű, fekete szemű és hajú alak állt az ajtóban üvöltve: „*Vetkőzz meztelenre!*” Mögötte, a folyosó homályos háttérben többen is álltak.

Amikor ott álltam teljesen meztelenül, lehajolt és nadrágomnak rögtön abba a zsebébe nyúlt, amelyikbe a bakancsfűzőt tettem. Bal kezével szótlanul a fejem elé lógatta, majd elengedte. Abban a pillanatban olyan erejű ütés érte alúlról az állam, hogy megemelkedve hanyatt estem a gyalult fapircsra és azon csúszva a fal állított meg. Azt hittem, hogy reccsenve kitört a nyakam. Még láttam, hogy utánam lép a zárkába és két kéz fogja meg vállait, s valaki mondja: „*Elég!*”

Később „Jóember” próbált életre keltetni: „*Öltözzön már fel! Öltözzön már fel! Öltözzön már fel!*” — mondogatta. Fél évig fájt a nyakam.

Egy hónapot töltöttem jórészt magánzárkában. Az utolsó napokban egy (73 éves) volt csendőrrel, majd egy harmincas, honvédtiszti csizmát és nadrágot viselő emberrel zártak össze nappalra, aki Dér Istvánnak mutatkozott be, s akit hamarosan „téglának” véltem. Azt mondta, hogy ő őszintén bevallott mindent és (mutatta is, ahogy) vizsgálója összetépte a vallomásait. Akkor meg miért van még itt? — gondoltam.

Gyulan is egy cellában voltunk. Időnként elkísérték. Mondta, hogy az Ügyészségre. Ahová engem csak egyszer vittek át. Az egykorvolt csendőr a tárgyalása után rabruhában jött vissza a fogkeféjéért és elköszönni. Dér szabadulásom után is ott maradt és megkért, hogy egy üzenetet adjak át egy vidéki címre. Az előzmények után (Édesanyámmal megbeszélve) nem mertem elmenni, mert úgy éreztem: felállított csapda. —

1958. november 21.-én volt a tárgyalásom Békéscsabán, ahová egy fegyőr kísért át Gyuláról. Alig ültünk le a vonaton egy üres fülkében, amikor ajtajában megjelent Apám.

Némán leült szembe velem. Két barna, bánatos szeméből egyfolytában csurgott a könny. Így érkezünk meg Békéscsabára.

Az utcán utánunk fordultak az emberek, amint csörrentek kezeimet bokámmal összefogó láncaim.

A zárt tárgyaláson egy nagyon fiatal ügyész jelent meg. Amikor vádbeszédét tartotta, azt hittem, hogy a védőbeszédet hallom. Fiatal koromra hivatkozva egyfolytában mentegedett. (Így nem is éreztem „nyomatékát”, hogy az ítélethirdetés után három napos gondolkodási időt kért.) Védőm, Dr. Rábai Tibor a tehetségemre hivatkozva érvelt, hangsúlyozva: nagy író lehet belőlem, és felsorolta a magyar irodalom legnagyobbjait. Én pedig felbátorodva — az utolsó szó jogán próbaidőre felfüggesztett büntetést kértem.

Dr. Rábai Tibor (a koreográfus Miklós bátyja) már a harmadik ügyvédem volt. Elődjén láttam, hogy szorong és fél. Amikor megkérdeztem, hogy fiatakorúként mennyit kaphatok, 7 évvel „bízottatott”.

Az Édesanyám által küldött és régről ismerős Rábai Tibor azt mondta: „*Megpróbállak kivinni innen.*” — és mosolygott. Ekkor felbontottam az Apám által megbízott (és már részben ki is fizetett) orosházi ügyvéd megbízását. Látogatása után az alábbi levelet írta Édesanyámnak:

BUDAPESTI N. SZ.
ÜGYVÉDI MUNKAKÖZÖSSÉG
BUDAPEST, V., SZALAY UTCA 5/A
IRÁJÁRAT A HONVÉD UTCÁBAN
TELEFON: 111-925, 111-898 O.T.P. SZÁMLA: 99068-XII.

Szekeres Józsefné

Békéscsaba, II. ker. Batthányi-u. 4. sz.

ÜGYINTÉZŐ: DR. Rábai Tibor ú.

ÜGYSZÁM

BUDAPEST, 1958. nov. 6.

Kedves Icuka!

Kedden délben nem tudtam édesapámékhoz elmenni. Így, ha keresett természetesen nem találkozhattunk. Mulasztásomért engedelmet kérek. - Gyulai utam sikerrel járt. Az ügyben keletkezett iratokat áttanulmányoztam. A nyomozás adatai igazolják a vádat. Megtekintettem a tárgyi bizonyítékokat is. Sok értékes adatra bukkantam, ami fiunk javára felhasználható lesz a tárgyaláson. A tanulmányozás során felfigyeltem például arra, hogy Pista ez év márciusában önként hagyta abba tevékenységét. Ebben az időben pedig már a nyugati imperialistákat is korholta. Sőt, "Le az uszítókkal" jelszóval megszerkesztett röpiratait le sem tépték! Ebben a röpiratban a társadalomra veszélyességet egyedül csak az engedély nélküli megjelentetés képezi. -

Megállapítottam viszont, hogy Jóska már megbízott egy orosházi ügyvédet a védelém ellátásával. Kérem Icuka! szíveskedjék levélben felhívni Jóska figyelmét a megbízás mielőbbi visszavonására. Ezt a kérést azért terjesztem ilyen határozottan elő, mert Pista elhatározása is támogatja kérésemet. Ugyanis több mint 20 percig tudtam vele beszélgetni. Az ügy vités részeit egymás között tisztázhattuk ennyi idő alatt. -

A gyerek jól van. Nyugodt és egészséges. Tisztán és értelmesen válaszolt. Bátran a szemem közé nézett. Annak nagyon örültem, hogy felismert. Két kezem hiányának végre valami hasznát is vettem. -

Megkérdeztem tőle, van-e valami kívánsága? Kilátásba helyeztem neki, hogy a tárgyalás alkalmával édesanyja valamit készíthet a számára. Olyan pirosság fogta el az örömtől a közlés hallatára, hogy szinte maga is elszégyelte magát és ennek tudom be további unszoló kérdéseim eredménytelenségét. Hiába kérdeztem ezután, mit kíván? A válasz mindegyre csak az volt: tudja azt az Anyu jól. -

Író, költő akar lenni. Még viccelt is. Nem ilyen írásokkal akart magának hírnevet szerezni, mint amilyenekért most a védlottak padjára ültetik. -

A tárgyalás előtt még egyszer még beszélhetek vele. Addigra én is beszerezem a nyomozati iratok másolatait. Utasítottam ugyanis az egyik gyulai gépirónőt a számomra fontos nyomozati vallomások pontos lemásolására. -

Vermes bíróval személyesen nem tudtam beszélni, mert házon kívül volt. A büntető irodában komoly szakembernek ismerik, aki szakképzettsége mellett emberséges magatartásra is képes. A jelen ügyben hozandó ítélete remélem nem csorbítja majd jó hírnevét. -

Folyó hó 14. - én, vagy 15. - én egyébként hazautazom és így mód és lehetőség nyílik majd közöttünk egy további megbeszélésre. -

Addig is minden jót kívánva maradok kiváló tisztelettel:

Tibor

u. i. A parancs "engedelmest kérek."

A bíró valóban emberséges volt. Fiatalkorúként a B. 1234/1958-6. számú ítéletében „az enyhítő rendelkezés alkalmazásával” egy évet kaptam, három év próbaidőre felfüggesztve:

A gyulai megyei bíróságtól.
B. 1234/1958-6. szám.

A Népköztársaság Nevében!

A gyulai megyei bíróság 1958. november hó 21. napján Békéscsabán nem nyilvános tárgyalás alapján meghozta a következő

ítélését:

1958. szeptember hó 16. napja óta előzetes letartóztatásban lévő

fk. Szekeres István vádlott, aki 1940. október hó 25. napján Békéscsabán született, békéscsabai, Battyányi u. 4. szám alatti lakos, magyar állampolgár, nőtlen, gimnázium III. oszt. tanuló, vagyontalan, apja Szekeres József, anyja Zsillák Ilona, bíróság előtt még nem állott, terhelt.

bűnös:
folytatódólagosan elkövetett a népi demokratikus államrend elleni igazgatás büntetvényében.

A megyei bíróság fk. Szekeres István terheltet az enyhítő rendelkezések alkalmazásával 3 hónapra felfüggesztve a bíróság által megállapított 1/évi büntönbüntetésre ítéli.

A kiszabott büntönbüntetés végrehajtását 3/Három/évi próbaidőre feltételenesen felfüggesztve a bíróság a 1958. szeptember hó 16. napja óta előzetes letartóztatásban eltöltött idő minden napját a kiszabott szabadságvesztés büntetésbe beemlíti.

Bennem soha fel nem merült, hogy a „népi demokratikus államrend ellen” igaztattam. Se „népi”, se „demokratikus” nem volt, amikor a magyar nép legbátrabb fiait küldték bitófa alá. Az orosz imperialista hódítók és áruló magyar talpnyalóink ellen emeltem fel szavam. —

Másnap megkaptam „szabaduló levelem”. Hazatérve Édesanyám kétségbeesetten mondta: „Mit tettél, fiam...?! Amíg élsz, nem felejtik el neked!” — Ó! — mondtam én: „Minden csoda három napig tart.” „Azt te csak hiszed! Te nem ismered ezeket...!” — Igaza volt.

Múltak a hetek, az ítélet nem érkezett meg a bíróságról. De megérkezett, mint a villámcsapás, a Bf. III. 4221/1958/9. számú végzés, amely szerint a megyei ügyész óvást jelentett be, s a tárgyalást a Legfelsőbb Bíróság 1959. január 27.-re tűzte ki, Budapest, I. Fő u. 1-3. számú épületében. —

Amit ott láttam (ott láttunk) — keresve a tárgyalótermet —, azt felejtani soha, de soha nem lehet. A rabruhás, megláncolt elítélteket. A hangosan síró, jajgató hozzátartozókat a tárgyalótermek előtt. Ahol ma — 2006 -ban — egy emléktábla sem jelzi az onnan halálba küldött százak (ezrek?) neveit.

A Legfelsőbb Bíróság elutasította a megyei ügyész fellebbezését:

Sz. mell. a. /195. H. M. D. L. P. számbaz.
A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága

Bf.III. 4221/1958/10.szám.

A NÉPKÖZTÁRSASÁG NEVÉN

A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága Budapestán, az 1959. év január hó 27.napján tartott nyilvános fellebbezési tárgyaláson meghozta a következő

végzést:

Népi demokratikus Államrend ellen gyűlöletre incitálás büntette miatt fiatalkorú Székely István ellen indított büntetőügyben a gyulai megyei bíróság B. 1234/1958/6. számú ítélete ellen bejelentett fellebbezési óvat elutasítja.

Indokolás:

Az újabb ítéletbe a fiatal bíró belefoglalta, hogy „a kiszabott börtönbüntetés végrehajtásának felfüggesztése alkalmas intézkedés arra, hogy a gimnáziumi tanulmányait ez idő szerint is folytató fiatalkorú vádlott helyes irányban való fejlődését előmozdítsa.”

A tárgyalás után már a folyosóról hívta vissza Édesanyámat a tárgyalóterembe, ahol négy szemközti javasolta, hogy költözzünk el minél messzebbre Békéscsabáról, mert ott nyugalomunk nem lesz. De hová is költözhettünk volna?

Az ítélet idézett mondatára hivatkoztam fegyelmi tárgyalásomon a békéscsabai Rózsa Ferenc Gimnáziumban. Talán ezért nem zártak ki az ország összes középiskolájából. A határozat szerint: „A művelődésügyi miniszter 12924/1959. II. számú határozatával VIII. fokú fegyelmi büntetésben részesítette, azzal, hogy a III. osztályt más gimnáziumban megismételheti.” Ismétlésre a békési Állami „Szegedi Kiss István” Gimnáziumot jelölték ki, ahol 1961-ben érettségiztem. Később fülembbe jutott a megyei pártvezetők „határozata”: „Azt megengedjük, hogy leérettségizzen, de egyetemre soha nem mehet.”

„Vallatóm és vizsgálóm” 1960-ban a Kinizsi utcába, az MHSZ „Honvédelem Háza” mellé költözött, s meglátott, amikor oda bementem. Pár hét múlva kizártak az MHSZ-ből. Pedig ekkor már „C”-vizsgás, igen jó adottságokkal rendelkező pilóta voltam. Nagyon jól éreztem magam a sportrepülők közösségében.

Érettségi után újságíró szerettem volna lenni, mint Ady, aki bátran bírálta kora társadalmának visszasságait. A XX. század minden jelentős magyar írója, költője valamelyik lapnál csiszolta tehetségét.

Nem tudtam, hogy letartóztatásom előtt kikérték írásaim a Békés Megyei Népújságtól, ahová később is „külsőztem”, de már (többnyire) „Kék Béni” álnéven. (A „kék” a „vörös” ellentétéként a tisztaság, a „Béni” pedig a Szózat és a Klapka induló zeneköltőjének tiszteletét jelentette számomra.)

ÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG

az MSZMP Békés megyei
Intézőbizottságának lapja
szerkesztőség

BÉKÉSCSABA, 1958. szeptember 9.
József Attila út 1. em.
Telefon: 22-296

Fenti szövegek megegyeznek a jelzett idők feltüntetésével és az eredeti példányokban megjelent sorokkal.

Tudtam, hogy Békéscsabán nem lehetek újságíró, ezért kifaggattam egy Csabára került, igen tehetséges, fiatal újságírót (Dóczyt). Elmondta: felkereste Siklósi Norbertet, az Újságíró Szövetség főtítkárát, aki gyakornoknak „beiskolázta”. Utána a Népújsághoz helyezték. Nem

tudtam, hogy Siklósi Norbert oszlatta fel (ÁVH –s főtisztként) az Írószövetséget. Ekkor Budapesten dolgoztam üvegesként.

Siklósi szívélyesen fogadott. Kérte, hogy legközelebb vigyem írásaimat és egy javaslatot onnan, ahol külsőzöm. A „javaslat” egy zárt borítékban volt. Ma sem tudom, mi volt benne, de amikor válaszért kopogtam be hozzá, nem is fogadta köszönésem, csak indulatosan intett: „Menjen a titkárnőhöz!”

A titkárnő feltette: Ha olyan nagyon újságíró akarok lenni és gyakornokként megfelelek a Ganz-Mávgaz üzem lapja, keressem a VIII. Kerületi Pártbizottságon XY elvtársat. Amikor rájöttem, hogy a Köztársaság ténnyre, az MSZMP székházba küldött, kissé gyanús lett az ajánlat. De hiába. Én újságíró akartam lenni.

A pártházban kiültettek egy folyosóra, hogy ott várjak. Minden arra elhaladó megkérdezte (olykor többször is), hogy kire várok, s én nem vettem észre szemükben a gúny fénylő csillogását. Csak munkaidejük végén, amikor elmenőben az is megkérdezte, hogy kire várok, aki oda kiültetett —, öntött el a megalázás lávatüze: „*Ő — az elvtárs már két hónapja külföldön van kiküldetésben.*” — és leplezetlenül a szemem közé nevetett. Szédelegve támo lyogtam ki a pártház épületéből. Ilyen megalázás még soha nem ért. Köemlékké dermedve ma is bennem feszül.

Hazamentem konzervipari műszaki tanulónak. Épült a konzervgyár. Csakhogy — behívtak ténnyeges katonai szolgálatra. Kiskunfélegyházán töltöttem első évemet, amikor egy felhívást tettek közzé, hogy érettségizettek jelentkezhetnek hivatásos tiszti iskolákra. Nem feledhettem a repülést, amitől Csabán megfosztottak, így a „Kilián György” Repülőtiszti Iskolára adtam be jelentkezésem. Önéletrajzomban minden esetre — bár a hatályos törvény szerint nem lettem volna köteles — beszámoltam fiatal korú elítéléséről s arról, hogy a próbaidő már lejárt, így a BTK szerint nem vagyok büntetett előéletű. Gondoltam: vagy felvesznek, vagy nem.

A felvételi igen jól sikerült s egy hónap múlva megérkezett az áthelyezési parancs. Felvettek!

Gondoltam: csendben, szerényen elvégzem a tiszti iskolát. Görgey Artúr példája volt előttem, akit a magyar hadtörténet Mohács utáni legnagyobb tehetségű katonájának tartottam.

Távolabbi tervem az volt, hogy majd a Honvédségtől adom be jelentkezésem egyetemre.

1963. január elején, alighogy visszamentem a téli szabadságról, a tagozatparancsnok szólt, hogy nagyon érdeklődik irántam az elhárítás. Akkor még nem sejtettem, hogy a Politikai Rendőrség áll a háttérben Békéscsabán, akiknek a „kérdőjegyét” (hogy milyen dossziém vannak) már 1963. I. 10.-én meg is válaszolták.

Ekkor a V – 144869; O – 9887; és a 00/1257 számú dossziém létezett, de én mit sem tudtam róluk, miként arról sem, hogy már negyedik éve tablós vándorkiállításon „népszerűsítik” megyszerte 1956-os „tevékenységemet”.

Hónapokig nem történt semmi, mintha „altatni” próbálták volna ügyemet. Honvédségi anyagomban látom, hogy csak III. 23.-án írta meg jellemzésemet a tagozatparancsnok:

„Összegezve: munkájában eddigi tapasztalatom a lapján hivatás választásának komolyságáról, céltudatosságáról tett bizonyosságot.”

Csak IV. 23.-án írta alá eltávolításom javaslatát Brassói Tivadar alezredes, iskolaparancsnok, majd 1963. május 25.-én született meg az áthelyezési javaslat. De addig egy nem mindennapi esemény történt.

1963. május 4. -ről 5.-re (mint minden ötödik hét végén) szobánk adta az őrseget. Már eligazításra szólítottak. Kivettem a szekrényből a gázálcot és indultam volna a fegyverszobába a géppisztolyért, amikor a napos ismét kiáltott:

„*Szekeres nem megy őrségbe!*” Megtorpantam. Miért nem megyek őrségbe...? Hosszú percek múltak el így, töprengve, amikor ismét kiáltás harsant: „*Énekkari tagok nem mennek őrségbe!*” Ekkor megkönnyebbültem, csak azt nem tudtam: miért kiáltotta nevem a napos percekkel hamarabb?

Azonnal indultunk busszal Budapestre. A váci utcai Központi Tiszti Klubban műsoros est volt. Már javában folyt az előadás, amikor megérkeztünk. Vegyes énekkarunk volt a Közgazdasági Technikum lányaival, de sem a lányok, sem a karvezető tanárnő nem volt sehol. A műsorvezető már minden konferálás után kifutott hozzánk, hogy megjött –e az énekkar vezetője. Éreztem: itt valami nagyon nincs rendben.

Az utolsó műsorszám ment már, s én izgatottan kimentem a lépcsőház felső előterébe. Ekkor állt meg egy személyautó a bejárat előtt, karvezetőnőnk szállt ki belőle és futott fel a lépcsőn.

Engem látott meg először, így nekem mondta el, hogy nem értesítették szereplésünkről. Nem is volt otthon, úgy keresték meg. Lányok nélkül énekeltünk. Utána a hárosi laktanyába vittek minket azzal, hogy vasárnapra (V. 5. -re) egész napos kimenőt kapunk.

Késő este, takarodó után érkeztünk vissza Szolnokra. Izgatottan tódultak ki a szobákból társaink a folyosóra azzal, hogy „*Gyömreit lelőtték az őrhelyen!*” Két golyót kapott a tüdejébe. Még élt, amikor elvitte a mentő, de nagyon súlyos állapotban volt.

Másnap reggel sorakozáskor idegen (zöld fegyvernemi jelzésű) fiatal hadnagyok, főhadnagyok mentek el mellettünk a parancsnoki épület felé. A vizsgálatot végzők.

Az első hadijog óra volt, amikor küldönc jött, hogy Alkonyi Aladár növendék menjen vele. Már húsz perce lehetett távol, amikor tanárunk hirtelen témát váltott és kijelentette: „*Ha rajtam múlna, az Isten sem mosná le Alkonyiról, hogy nem ő lőtte le az őrtársát, mert játszott a fegyverével.*”

Csakhogy, a mondat végére Alkonyi ott állt az ajtóban és gúnyos fölénnel utasította vissza tanárunk véleményét:

„*Nem én lőttem le. Egymás felé közelítettünk — ő a ciszterna felől —, amikor két lövést hallottam. Ott, előttem esett össze. Nem láttam senkit, ezért leadtam egy sorozatot a levegőbe, hogy kijöjjön az őrparancsnok.*”

A „ciszterna” szó nyilallott belém. Egy idő óta az egyik váltásban mindig én álltam ott. Amint riadtan próbáltam kitalálni, hogy miként kapcsolódhat hozzám Gyömrei lelövése, ismét jött a küldönc, hogy én menjek vele. Megérkezésünk jelenteve, egy fiatal hadnagy kijött az ajtóig, s csak annyit kérdezett tőlem: „*Mondja csak, mivolt volt azokra a röpcédulákra írva?*”

„Ruszkik haza!” — válaszoltam meglepetten. „*Köszönöm az őszinteségét. El is mehet.*”

A vizsgálatot bizonyára megfelelően dokumentálták. Jegyzőkönyve valamelyik levéltárban minden bizonnyal fellelhető. Ebből (talán) kitudódna: mi módon sikerült előljáróimnak tiszti esküjükhöz híven megmenteni egy katonájuk életét. E nem mindennapi történet feltárása meghaladja e sorok írójának lehetőségeit. Az másokra vár.

Másnap megtudtuk, hogy a drótkerítésnél megtalálták a fűben a két hüvelyt. A ciszterna feltöltött területen volt, szélén drótkerítés húzódott. A kerítéstől a feltöltés rézsúja a ligetes-fás eredeti terepszintig tartott, ahol bokros-fás ártéri erdő terült el a Holt-Tiszáig.

Rádöbbsentem, hogy én voltam a „célpont”, s annak köszönhetem az életem, hogy előljáróim kivettek az őrségből. Cáfolhatatlan bizonyítéka a Politikai Rendőrség III/III-as alosztálya által 1965. IV. 17.-én kiállított személyi kartonom:

V-144859.	14.10.1953	521/12/11
TERHELŐ ADATOK FELSOROLÁSAI I.		
1956-ban békéscsabán tagja volt a nemzetőrségnek.		
1957.I.től-1958.XI.14.ig folyamatosan, békéscsabán ellenforradalmi röplapokat készített és terjesztett.		
A Gyulai Mb. 1958.XI.21-én ítélet btt-e miatt a B.1234/1958-6 sz. alatt-jogerősen 1.év börtönre ítélte-3.évi próbaidőre történő felfüggesztés mellett.		
Mentésül a hátr. jogköv. alól a Btk. 80. §-a alapján 1971. V. 5.		
07		
KUTATÓNYILVÁNTÁRIÁS		
Családi és utóneve: Szekeres István		
(Asszonyok leányneve): József.		
Előző neve:		
Asszonyok férjezett neve:		
Szállási helye: Békéscsaba		
év, hó, nap: 1940.X.25.		
Anyja neve: Zsilák Ilona		
1945 előtt: tanuló		
Jelenleg: üvegező		
Iskolai végzettsége: gimn. éretts.		
Párttagsága: dk.		
Munkahelye: Budapest. XIII. Gógoly. 22.		
Állampolgársága: magyar		
Békéscsaba 1965. év IV. hó 17.		
Kiállítás: osztály - osztály: III/III. elő.		
Ellenőrizte: T. Önkormányzat		
069000		
216976		

Merénylőim nem gondolták, hogy valaha is kezembe kerülhet, ahol a „mentesülés” időpontjaként jól olvasható egy dátum:

Mentésül a hátr. jogköv. alól
 a Btk. 80. §-a alapján
 1971. V. 5.

Ez a dátum (V. 5.) a helyettem (helyemre) őrségbe állt Gyömrei Mihály növendék lelövésének 8. évfordulója.

A korabeli Btk. 80. § (1) bekezdése e) pontja esetében, „ha a büntetést a IX. vagy X. fejezetben meghatározott büntett miatt szabták ki, a törvényi mentesítés a büntetés kiállítását, illetőleg végrehajthatóságának megszűnését követő tíz, vagy tizenöt év elteltével áll be.” A IX. és X. fejezet a politikai bűncselekmények elkövetőiről rendelkezik. De másról is árulkodik a karton. Eszerint 1958. november 14. –ig készítettem és terjesztettem „ellenforradalmi röplapokat”. Hogyan? A gyulai börtönben? — ahonnan tárgyalásom előtt kiengedtek „terjesztetni”? Gyűlöletük önindukciós kohójában már önmaguknak is hazudtak?

Vagy így akartak egyoldalúan „nagyorúsítani”?

A „mentesülés” akkor sem lehet május 5. -e, mert az letartóztatásom szeptember 16. -i dátumához, vagy a bírósági tárgyalás november 21. -i dátumához kötődik. (Az 1 évbe a Bíróság beszámította az előzetes letartóztatásban eltöltött időt is.)

Mindezekből kitűnik: akik kiállították és aláírták a kartont, azok tevékeny részesei, vagy ismerői voltak az 1963. május 5.-i gyilkossági kísérletnek. — Ennél terhelőbb bizonyíték a világon nem létezik.

Öt hét múlva, június 8.-án ismét őrséget adtunk. Nálam őr még nem figyelte jobban a drótkerítés mentén a fűszálak rezdülését is. A meglepetés máshonnan ért. A szolgálat végeztével a lőszer leadáskor a három lőszertároló falap egyikén két lyuk üresen maradt.

Hiányzott két lőszerem. S én dermedt-riadtan állapítottam meg, hogy abból a tárból, amelyik a géppisztolyban volt, s kitárazva mindig a fegyvertámlára, a géppisztoly mellé helyeztem a pihenők alatt.

Hadbíróság! villant belém! Húzza az időt, rakosgattam egyik tároló falapból a másikba a töltényeket, de kettő hiányzott. Nem tudtam, mi tévő legyek. Ekkor bejött az átvevő egyik társa és sorolta az NB I. -es lejátszott meccsek eredményeit és valamin hangosan összevitáztak. Az átvevő már mindkét kezével hadonászott föl-le, föl-le, amikor hirtelen gondolattal odaadtam két falapot. Rá sem nézett, feltette a polcra, s vitatkozva hadonászott tovább. A harmadik tár lőszer falapját már megkönnyebbülten nyújtottam át.

De bennem hangtalanul pattant el a bizalom húrja. Csak ő és szobatársam vehette ki a tárból, mert az őrség területére az őrparancsnok engedélye nélkül még az ÜTI (a laktanya ügyeletes tiszte) sem léphetett. Valakik tudatni akarták, hogy a két golyót nekem szánták?

Gyömrei szerdán, 1963. június 12.-én jött vissza a kórházból. Talán ma sem tudja pontosan — ha csak rá nem jött —, hogy helyettem kellett majdnem meghalnia.

Velem szombaton, 1963. június 15.-én (Nagy Imre halálra ítéelésének évfordulóján) tudatták, hogy a reptér karbantartókhoz helyeznek át, s a többiekkel együtt összefoglalnak le. Nagyon el voltam keseredve és eltávozást kértem, hogy hazamenjek Édesanyámhoz.

Ki nem mozdultam otthonról. Édesanyám vasárnap délután kikísért a pesti gyorshoz. A peronon búcsúztunk, amikor olyan érzésem támadt, hogy valaki erősen figyel. Felnéztem, s ekkor tekintetem találkozott a honvéd százados egyenruhába öltözött vizsgálóm (és vallatóm) szűrő tekintetével. Hat lépésre állhatott tőlünk. Merev nézése némán üzent.

Vajon, miért kísért ki az állomásra? Mi van akkor, ha Édesanyám nem kíséri ki, és mögöttem jöve rám szól, s én szembe fordulok vele? Úgy rémlik, hogy oldalán ott volt a pisztolytáskája. Mondhatta volna, hogy rátámadtam.

A vonaton eszembe jutott „búcsúztatója”: „De — **ne találkozzunk még egyszer! mert megölünk!** — mert **megölünk!** — mert **megölünk!**” — Ennyire vexált valakit Békéscsabán? hogy netalán felavatnak repülőtiszte?

Eltávolításom indoklásául Kovács Ferenc vezérőrnagy Szem. főcsopt. főnök min. h. aláírásával az 1963. szeptember hónapban keltezett „Jelentés”-ben az alábbi olvasható: (részlet)

„Szekeres István a tiszti iskolán sikeres felvételi vizsgát tett. A felvételnél probléma volt nevezettnek az ellenforradalom utáni magatartása, valamint a rá vonatkozóan 1958-ban hozott — 1 év, három évre felfüggesztett börtönbüntetés — bírósági ítélet.

Figyelembe véve azt, hogy cselekményét önéletrajzában leírta, és hogy a felfüggesztés határideje már 1961. őszén lejárt, s így — a Büntető Törvénykönyv idevonatkozó rendelkezése értelmében — büntetlen előéletűnek minősül, a tisztiiskola felvételi bizottsága úgy döntött, hogy Szekeres Istvánt felveszi növendékei sorába.

Nevezett a tiszti iskolai tanulmányait 1962. október 1.-én kezdte meg. A tiszti iskolán magatartása és tanulmánya tekintetében megfelelt a követelményeknek.

A tiszti iskola elhárító tisztje 1963 januárjában értesítést kapott, hogy Szekeres növendék ellenforradalmi ténykedéséről és a bírósági eljárásról a Békés megyei belügyi szervek tablókat készítettek.

E tablókat 1959 – 1963-ig Békés Megye egész területén bemutatták. Az a tény, hogy Szekeres István a tiszti iskola növendéke lett és még abban az időben is megye szerte ismertették ellenforradalmi cselekményeit, súlyosan kompromittálta a tiszti iskolát.

Ezért a „Kilián György” Repülő Tiszti Iskola parancsnoka az elhárító szervek javaslatára kérte az Országos Légvédelmi Parancsnokságtól Szekeres növendék sorállományba helyezését.

Rocsa alezredes, a repülő csapatok főnöke Szekeres növendék elhelyezését a következőkkel indokolta. „Szekeres növendék magatartása és tanulmányi eredménye ellen

jelenleg kifogás nincs, de mivel ellenforradalom utáni cselekményeit Békéscsabán tablón, propaganda céljából még jelenleg is felhasználják, nem lenne helyes ha a Néphadsereg tisztjének felavatnánk.

Eltávolítását javaslom. Szilágyi László v.örgy. ezzel a javaslattal egyetértett.”

Az idézett „Jelentés” azzal kapcsolatos, hogy Édesanyám „eltávolításom” után Dr. Rábai Tibor közreműködésével beadványt juttatott el a HM Személyügyi Főcsoport Főnökségére.

HONVÉDELMI MINISZTERIUM
SZEMÉLYÜGYI FŐCSOPORTFŐNÖKSÉG
Budapest, V., Balaton-ut. 5-7.

.....sz. példány.

Szám: 2473 3.
.....196.....

Szekeres Józsefné Elvtársnőnek,

Békéscsaba, I.ker.

Tárgy: Értesítés.

Batthyány-utca 4.sz.

Kedves Szekeres Elvtársnő!

Értesítem, hogy fiának a tiszti iskoláról történő áthelyezése körülményeit megvizsgáltam. Amennyiben módjában áll - kérésének megfelelően - kérem, hogy személyes meghallgatása tárgyában 1963. augusztus 6-án keressen fel a Minisztériumban. Az esetben, ha a személyes megjelenése nem lehetséges, úgy kérem értesítsen, hogy kérését illetően levélben válaszolhassak.

A Minisztériumba történő belépésre az engedélyt biztosítom.

Budapest, 1963. július 31-én.

Elvtársi üdvözléssel:

Komáromi György öm.

A Főcsoportfőnökségen tudatták Édesanyámmal: ha leszerelek, ne menjek vissza Békéscsabára, mert *ott nincs biztonságban az életem.*

A BM. Békés megyei Rendőrfőkapitányság III/III. Alosztálya, 1965. április 17.-én megejtett „felülvizsgálata” alkalmával „Szigorúan Titkos” jelentésében többek között az alábbiakat rögzítette:

A vizsgálati fogság letelte után 1961-ben elvégezte Békésen a gimn- majd jelentkezett katonának-s mivel korábban a Békéscsaba MHS-repülő Klubjának volt tagja-vitorlázó repülő-felvételt nyert a Szolnoki Kilián György-Hajózó és Repülő Tiszti iskolára címe volt-N/II.

Értesítettük az iskola Parancsnokságot nevezett korábbi magatartását illetően s ennek alapján leszerelték 1964-nyarán. Ennek bekövetkezte után nem jött Békéscsabára-hanem Budapesten helyezkedett el ismeretlen munkakörbe és helyre. Nevezett még a mai napig sem jelentkezett ki a Békéscsabai kijelentőből-itt úgy van kezelve, mint állandó lakos s közben hivatalból eszközölték kijelentését Szolnokról és a vissza igazolást nem eszközölték felénk.

1963. november 25.-én szereltek le. Fölöttébb érdekes, hogy Szolnokról csak 1964-ben jelentettek ki? Haladékot adtak, hogy „aki időt nyer, ...”

Gyömrei Mihály nevével és fényképével a „Néphadsereg” 1964. szeptember 19.-i (1964/38.) számában találkoztam, ahol a 16. oldalon képes riport jelent meg hét fiatal hadnagy, köztük Gyömrei Mihály és Bertók Mária egyidejű, csoportos házasságkötéséről.

Ez volt az utolsó hír, amit „eltávolításom” után egy évvel megtudtam Gyömrei Mihályról.

A következő években (1964-65-66) háromszor is jelentkeztem az ELTE „magyar nyelv és irodalom — történelem” szak esti tagozatára.

Első felvételimre készülve Békéscsabán meglátogattam ifjúkori barátomat, aki akkor már a KISZ városi bizottságában dolgozott, s így tudott valamit, amit én nem, mert azt mondta:

„Komám! hamarabb leszek én Dr. F. B. — mint téged valaha is felvesznek egyetemre.” Igaza lett.

Amikor harmadszorra sem vettek fel, bementem a rektori hivatalba és megkérdeztem: hány pont volt a felvételi „küszöb”. 16 pont — válaszolták. Fél ponttal maradtam el az akkor maximális 20 ponttól. Többé nem jelentkeztem. A gyűlölet áttörhetetlen falai végképp bezárultak körülöttem. —

Lassan elmegyünk mind. A gyűlölet lángjával lelkünkig perzseltek; és ők is: a gyűlölet lángszórós pártkatonái. De addig:

„Mindent pontosan a helyére kell tenni. A rosszul elrendezett, rosszul megírt múlt föltámad, visszajár, állandóan zavarja az embert. A megíratlan idő meg egyszerűen el sem megy. Ködszerűen üli meg a tájat és az elmét.” (Illyés Gyula)

Mert elmúlt ötven év. Hová? — mivé lett egykor-volt szép akaratunk? — . . .s mit elrontottak ők:

vadócba rózsát oltok, hogy szebb legyen a föld!”

„Vadócba rózsát oltok, hogy szebb legyen a föld!”

(Mécsek László)

**HONVÉDELMI MINISZTERIUM
REHABILITÁCIÓS BIZOTTSÁGA**

/ .számú példány

NyL.szám: 9/1043/1994.

**SZEKERES ISTVÁN
(1940. Zsilák Ilona)**

Budakalász
Árvácska u.10.
2011

Tisztelt Szekeres Úr!

Örömmel tudatom, hogy a Magyar Honvédségnél folyó rehabilitáció keretében javaslatot tettünk az Ön előléptetésére.

A Honvédelmi Miniszter úr a javaslatot elfogadta és a **20/1995.** számú határozatával előléptette

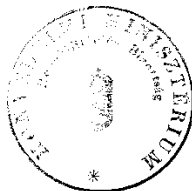
FŐHADNAGGYÁ

Több évtizedes méltánytalan mellőzés után a Honvédelmi Miniszter úr elrendelte a honvédség kötelékéből önhibájukon kívül kivált, rehabilitált volt hivatásos katonák részére a nyugállományú katonákat megillető jogosultságok biztosítását a szolgálati nyugdíj kivételével. Így például a Magyar Honvédség egészségügyi intézményeiben való ellátást, üdülési lehetőség igénybevételét, a tiszti klubok látogatását.

Kérem, amennyiben igénybe kívánja venni a kedvezményeket, keresse fel a lakóhely szerint illetékes megyei Haddiekészítő Parancsnokság Szociális-Érdekvédelmi és Ügyfélszolgálati Alosztályát. A honvédségi nyugdíjas igazolvány kiállításához kérem szíveskedjen magával vinni egy darab 4x4-es fényképet.

Megtisztelő számunkra, hogy a fentiekkel is hozzájárulhatunk az elszenvedett sérelmek enyhítéséhez.

Budapest, 1995. március 24. n.

Tisztelettel:

Nemes László
**Nemes László ezredes
osztályvezető**

VAJDA GÁBOR (SZABADKA)

A délvidéki magyarság kultúrtörténete (1945-1989)

A magyarok a Vajdaságban legalább két és fél évtizede korábban előre nem látott válságban, sőt egyre fokozódó nyomorban élnek. Kiderült, hogy ami korábban sokak számára elfogadható útmutatásnak látszott, az többnyire csupán a napi politika rövidlátó érdekeit szolgálta. Viszont ahhoz, hogy emberi életet teremthessünk magunknak, feltétlenül föl kell tárnunk azokat az okokat, amelyek ezt a súlyos állapotot eredményezték. Nem a bűnbakok listájának összeállítására van szükség, hanem nemzeti, osztályjellegű és egyéb részaspektusokon túl ki kell mutatni: mit és hogyan tett tönkre a totalitarizmussá merevedett pártideológia és az emberi gyarlóság; milyenek vagyunk mi valójában; melyek a megőrzendő értékeink a hamis látszatok mögött.

A délvidéki magyarság eszme- és irodalomtörténete c. korszakmonográfiámban, amelynek első (500 oldalas) kötete (1945-1972) 2006 júliusában hagyta el a nyomdát, míg a második (ugyancsak 500 oldalas) kötet (1973-1989) nyomdakész állapotban várja a megjelenését, abból az előfeltevésemből indulok ki, hogy a Szerbiában élő magyarok mai anyagi, erkölcsi és kulturális nyomorúsága csak akkor érthető meg, tehát csupán akkor dolgozhatunk a megszüntetésén, ha minél elmélyültebben és sokrétűbben birtokba vesszük az előtörténetünket. Különösképpen ennek a Tito nevével fémjelzett időszakát, melynek fölmérésén eddig a történészek, pszichológusok, demográfusok, antropológusok, etnográfusok és szociográfusok egymástól jobbra elszigetelten dolgoztak. A kultúra és az irodalom, a délvidéki szubkultúra önreflexiója viszont elmaradt. A második világháborút követően a kommunista diktatúra ui. túlkompenzációként és kirakatjelleggel e területeket elburjánzott-tatta, ugyanakkor pedig ezeknek az akkori képviselői, akiknek tevékenysége és magatartása azóta csupán a napi politikai szövegek szerint változott meg, nem hajlandók a kultúrát és irodalmat olyan vitális szempontok szerint megvizsgálni, amelyek a mi mai létérdekeinkből fakadnak.

Az anyaországtól a XX. század első negyedében elszakított délvidéki magyarság eredeti sajátságait szem előtt tartva, de a jugoszláv társadalmi eseményekkel összefüggésben igyekeztem elemezni: miért és hogyan maradtunk önnön lehetőségeink mögött az elmúlt évtizedekben; s a nacionalizmus szélsőségeivel szemben miért süllyedtünk a másik végletbe. A gyökerek a politika által manipulált egyéni, nemzeti és osztályönismerethez vezetnek. Viszont az embernek föltétlenül tisztázni kell az identitását ahhoz, hogy a fönről belenevelt kisebb- ill. felsőbbrendűségi gátlások ne nyomorítsák meg, s hogy ezeket továbbadva ne vezessen földre másokat is. Nálunk eddig a hatósági korlátozás, a rosszul fölfogott egyéni érdekek, az elidegenedettség, az impresszionista hozzáállás és a tudomány mellébeszélése is akadályozták a vajdasági ember számára ajánlatos életmentő program (stratégia) megalkotását.

Úttörő munkát kellett tehát végezni. Monográfiám első két kötete a jugoszláviai magyarság 1945 utáni korszakának közgondolkodását,

művelődésszemléletét, valamint az irodalmi műveit tekinti át a titói kommunista rendszer kialakulásától, Slobodan Milošević nemzeti diktatúrájának kezdetéig. Különös tekintettel az anyanyelvhez való viszonyra és az iskoláztatásra. De a politikából kiindulva. Annál is inkább, minthogy ennek alapvetően demagóg (délszláv nemzeti kommunista) beállítottsága a második világháború végén bekövetkező törvényteleniséget (a többszörös vérbosszút és a főntről irányított genocídiumot) elhallgatva, hol nyíltabb, hol rejtettebb folyamatossággal zsarolta a délvidéki magyar írókat.

Az 1945-tel kezdődő néhány év közvetlenül tükrözi a hamis vádak fenyegetésében kifejeződő nyomást. De a későbbi évtizedekben is megfelelt a rezsim érdekeinek az a látszat, mintha csak a magyarság követett volna el a más nemzetiségű, ill. felekezetű polgártársai ellen megbocsáthatatlan gaztetteket. Viszont a szorongó magyar kapott annyit a jugoszláv társadalomtól (sokszor nem is tudva a fajtája ellen elkövetett gonosztettekről), hogy bizonytalanság és büntudat húzza vissza, ha lassan visszaszoruló anyanyelvi kultúrája miatt támadt kedve tiltakozni. Az állam számításának megfelelően, a nemzetiségi kultúra fokozatos visszaszorulása miatt háborogva, a lehetséges vád előérzetében, fasiszta perspektívájú nacionalistának érezhette magát. Olyan törekvés képviselőjének, amely szélsőséges megvalósulása már egyszer iszonyatos (jóllehet a győző által nagylelkűen megbocsátott) szégyent hozott saját nemzetére.

Ugyanakkor a háború után elkövetett szörnyű megtorlásról a többségi nemzet tagjai sem igen tudhattak. Annál kevésbé, minthogy a gaztettek elkövetésének idején sokan közülük még távol voltak a mi tájainktól. Így aztán a magyarság szolgálékú viselkedése az átnevelt fasiszta, irredenta ivadékok jelenthette számukra. Olyan nemzetiséget, amelyet az államstratégiát sértő követeléseik esetében a bűnös őseire illett figyelmeztetni. Egyedül tehát a hasonulás, a teljes beolvadás jelenthetett biztonságot.

Akkor is tekintettel kellett tehát lennem a napi politikára, ha az időnként látszólag távol tartja magát a kultúrától. Ennek megfelelően az iskolaügytől a sajtó helyzetéig, a könyvkiadástól a műfordításig, a kétnyelvűségtől a színházi életig, a hivatalos művelődésszemlélytől a tömegkultúráig, a filmművészettől az amatőrizmussig – sok mindent vettem tekintetbe az újvidéki és szabadkai lapok, folyóiratok, könyvek és egyéb dokumentumok tanulmányozása során. A már-már végzetes jugoszláv befolyásoltság mellett azokat a kapcsolatok is fölvezoltam, amelyek valamilyen formában mindig léteztek a jugoszláviai magyarság és az anyaország között, s amelyek korántsem lehettek egyértelműen pozitív hatásúak.

A módszeremet illetően a szellemtörténet eszmeközpontú irányzatának ahhoz az ágához érzem magam közelállónak, amely a történetiség és a dialektika talaján áll. Ez a beállítottság, remélem, megóvott a szélsőségektől. Nem lehettem jobb- vagy baloldali, tehát nacionalista, antiszemita, ill. talajtalan "általános ember" sem. Először is megérteni, egymással összefüggésbe hozni igyekeztem a jelenségeket, a rejtett tartalmaikat tudatosítva, azután – a mai kulturális-nemzeti-társadalmi cselekvés szempontjából – következtetéseket igyekeztem levonni. Hogyan maradhatunk meg európai magyarokként Szerbiában? Az erre a kérdésre adható válasz lappang vizsgálódásaim hátterében. Főleg a Saulusból Paulusszá átváltott Szenteky Kornél, s a még meg nem alkudott Herceg János mutatott követhető példát számomra. S előttük azok a népi írók, akik jól egyensúlyoztak a bolsevizmus és a fasiszmus végletei között, és a magyar „harmadik út” volt számukra az egyetlen perspektivikus megoldás.

Több mint egy évtizedes rendszeres kutatásaim mellett a velük párhuzamosan folyó, ill. azt legalább két évtizeddel megelőző kritikai tevékenységem jogosít föl arra a föltevésre, hogy helyénvalók a vizsgálódóm szempontjai. Valójában A magyar irodalom a Délvidéken Trianontól napjainkig c. irodalomtörténeti áttekintésemet (1995) alapozom meg ebben a munkámban. Humanista azonosulásra törekedve igyekeztem érvényesíteni a gondolatot, mely szerint a szorongató politikai körülmények között a művelődés szűk területén többnyire nem a jó és a rossz, hanem csupán a rossz és a kevésbé rossz között lehetett választani. S azt is szem előtt kellett tartanom, hogy a nemzetiségi kérdésekhez csupán marxista érveléssel lehetett hozzászólni. És többnyire tanulmányt írni sem másképpen, legalábbis akkor nem, ha a szerző nemzeti és társadalmi összefüggésben és világosan gondolkodott. Abban az esetben is, ha az író, publicista, szerkesztő, tanár stb. nem (miként e sorok írója sem) volt tagja a Kommunista Szövetségnek. Az igazságtalan vádaskodás tehát csak fölöslegesen szaporítaná az ellentéteket, holott nekünk az eddigi konfliktusok tisztázása a feladatunk. Azt is tudva természetesen, miszerint a problémák elhallgatásból, mellébeszélésből fakadó további elkenése (miként az eddigi évtizedek tanúsítják) csupán fokozná a szellemi és erkölcsi eladósodásunkat, nyugtázná a félig asszimiláltságunknak megfelelő degenerálódásunkat.

Mivel a kultúránkat irodalmivá formálta a napi politikai érdek, a szellemi életünkben a tágabb értelemben vett irodalmat kellett értékelnem. A egymáshoz hasonló alkotói törekvéseket, rokonalkatoknak megfelelő, vagy csoportosulásból kialakuló általánosabb jellemzőket, és az egyéni műhelynek (akár a hibáiban is) utánozhatatlan sajátosságait egyaránt méltányolni igyekeztem. A liberalizálódás idején hatóságilag támogatott „általános emberi” (pláne jugoszlávosan emberi) élménye után nem ritkán kérdőjelet kellett tennem, mert nem mindig őszinte, és nincs mélységfedezete. „Ítéleteim” mögött az a viszonylag régi alapelv munkál, hogy a mű annál hitelesebb, minél teljesebb (egyéni, valamiképpen szerves és rétegezett), katartikus hatású, s ezáltal cselekvésre ösztönző, de legalábbis termékeny gondolkodásra készítő alkotói világképet, érték-együttest fejez ki. E mögött a jobb íróknál az egyre inkább megmutatkozó válságú „szocializmus” okozta hiányérzet, jobbító szándék, majd később: keserűség, számon kérő cinizmus munkál. Mekkora erővel, bátorsággal fejeződik ki a műben az eszményigény, ill. csalódás? Megtiszteli-e az alkotó önmagát és az olvasóját azzal, hogy – nemcsak az esztétikai igényének, hanem az etikai énjének a vállalásában – megvédeni vagy újjáteremtteni igyekszik a hatalom által mállasztott emberi (alkotói) integritását? Belátja-e az író, miszerint az anyanyelvű művelődés rohamos elsekélyesedésekor az irodalom megismerő szempontja van olyan fontos, mint az újat teremtő? Vagyis, hogy az írónak történésszé is kell adaptálódnia akkor, amikor a tantervből kiszorul a magyar történelem, és – persze, rejtett módon – moralistává is, hiszen az iskolában (noha többnyire még leplezett formában) a barbárság van kialakulóban. Ezek a kérdések lebegtek a lelki szemeim előtt az írások és munkásságok jelentőségének a fölvázolásakor.

Az írók az önmagukkal, ill. a társadalmukkal való szembenézésük során többnyire taktikai szűrőt kénytelenek alkalmazni. Vagy a valóság megszépítésére, a problémák elhallgatására, vagy pedig a nyelvi fantáziájuk öncélú működtetésére, esetleg egy példabeszéd szerepű, netalán allegorikus műrealitás konstruálására kényszerülnek. Az értékelésben a stílusirányzatok szerint (remélhetőleg) besorolhatatlan ízlésemre és a műesztétikai intuíciónra voltam kénytelen hagyatkozni. A realista mű is lehetett számomra giccses vagy

riportszerűen felszínes, és az „avantgárd” (posztmodern) alkotáson is föltűnhettek a zsenialitás ismérvei. A két attitűd gyakorlatában azonban a valósághoz áttételek nélkül közeledő író eleve többet nyújthat az olvasónak, minthogy – ha olykor csak a napi sajtó nekibátorodó publicistájának szintjén is – napirenden tartja azt, amit az illetékesek a szőnyeg alá szeretnének söpörni. Az egyre sötétülő és szennyesedő „szocializmus” idején viszont fölvilágosultságra és tisztaságra volt szükség. Ezért az irodalmi művek racionális rendezettségét, és olykor – az anyanyelv egyre nyilvánvalóbb romlásának éveiben – a kifejezés grammatikaistilisztikai hitelességét voltam kénytelen értékmérőként alkalmazni. Annál is inkább, mivel az íróink által is nem túl ritkán egekbe emelt titói szocializmus leplezetten ugyan, de akadályozta a nemzetiségi nyelvapolást.

Az alábbi fogalmak, témák és motívumok kerülnek előtérbe munkámban a kultúra érintett területétől (elsősorban az irodalomtól) és a történelmi időponttól függően: a vérbosszú és a genocídium következményei; a nemzeti bűnösség és ártatlanság problémája; a zsarolt-ság folyamatos állapota; a kultúra alárendelése a napi politika és a politikusok tekintélyérdekeinek; a politikai alapfogalmak tisztázatlansága (nacionalizmus, sovinizmus, humanizmus); a megbélyegzés jelzői (feudális elmaradottság, vallásos passzivitás, fasiszta hajlandóság, irredentizmus, konzervativizmus); szervilizmusunk jelei és gyökerei; a karrierizmus és a hipokrizis megnyilvánulásai: az érvényesülés kötelező „janicsár” útja; a délszláv kommunista felsőbbrendűség sulykolása; a tekintélykultusz jelensége, gyökerei és következményei; kezdeti kirakatpolitika a nemzetközi látszatok érdekében; a történelmi, szociográfiai és kulturális önismeret kommunista manipulálása; a nemzetiségi múlt kutatásának napi politikai irányítotttsága; művelődési múltunk emlékeinek tudatos és öntudatlan pusztítása; Újvidék központtá avatása a magyar nacionalizmus féken tartása érdekében; Szabadka művelődésének korlátozása; igazság, féligazság és hazugság a sajtóban; az uralkodó ideológiától nyomorgatott oktatás és nevelés; a giccsélmény jellege és funkciója; a magyar („vertikális”) intézmények (színházak, iskolák) megsemmisítése; az ’56-os forradalom szerepe a vajdasági magyar művelődés helyzetének javulásában; a két világháború közötti vajdasági magyar irodalom mint tabu és mint nemzeti érzülettel függetlenített hagyomány; az idősebb és a fiatalabb nemzedék kényszerű egységesülése; a magyar diákok tanterv általi többletmunkára kényszerítése; a magyartalan tankönyvek és a nem anyanyelvükön iskolázódó tanárok problémája; az iskolai és a nyilvános kétnyelvűség látszata és valósága; a két anyanyelv dogmája; a multikulturalizmus megvalósítatlan eszménye; a fiatal nemzedék megnyerése az osztályzatokkal és a jutalmakkal; az értékelés formalizáló-dása, ill. mellőzése az iskolában, a közéletben és a műesztétikában; a szocrealista kánon esztétizmusba való átváltásának okai és formái; az „avantgárd” és a valóságfölötti művészet mint politikai érdek; a kritika üdvöztető (neo)pozitivizmusa; a jugoszláv (magyar) szellemiség fogadtatása Magyarországon; a kádári művelődéssel szembeni főlény tartalma és értéke; a magyarországi könyvek behozatala; a „szocialista” pragmatizmus működése; a délvidéki magyarok irodalmi (kulturális) autonómiájának jelszava; a grafómánia szükségszerűsége; tartós alkotói értékek; a jugoszláv művészeti irányzatoknak való alárendeltség; a vajdasági és a magyarországi magyar irodalom érvényesülése a hazai művelődési központokban; a jugoszláviai siker sürgetései a teljes eredetiséghez való tényleges jog hiányában; a táj felszíni és lényegi jegyei az irodalomban; az érzelmekkel szembeni távolságtartás; a gondolkodás erőltetése (tudálékosság); az elidegenedés mint esztétikai érték; a

kettős identitás terhei értelmiségünk tudatában; a nemzeti önazonosságtudat felszínessége, erkölcsi tartalmatlansága; az ifjúság vegetálása az eszménytelenségben; a személyiség kialakulatlansága: a cinizmus és a társadalmi (művészeti) tudathasadás előjelei; a '68-as események értelmiségi továbbgondolása; a vajdasági külön mérték; a vertikalizmus és a nemzetté válás utópiája; intézményalapítások; a pályázatok mint átmeneti serkentők; a kritikátlanság elve – tájirodalmi alapon; a gyermekirodalom társadalomjavító kísérletei; a politika visszakeményedése és annak következményei; a szerb nacionalizmus fenyegetése; a marxizmus mint belépőjegy; a nemzetiségek önérvényesítésének nacionalizmusként való megbélyegzése; a tartományi autonómia a törvényekben, a kultúrában és az életgyakorlatban; a kétnyelvűség eredményei; az anyanyelv művelésének hatósági visszafofottsága; a tehetséges fiatal írók fölfelé buktatása; az avantgárd és a posztmodern a hatalom szárnyai alatt; a történelem kötelező sémái, közhelyei a tudományban, az iskolában és az irodalmi művekben; a nevelés ideológiai manipuláltsága; „törzsanyag” mint a nemzetiségek elembertelenítésének trójai falova a tantervekben; a multikulturalizmus demagógiája; az elfojthatatlan írástudói lelkiismeret megszólalásai; a derekasság kultusza; a végzetszerűség élménye; a siránkozás dömpingje; a gyermekírók nevelési (eszméletési) kísérletei; központi (újvidéki) színház a vidéki (szabadkai, nagybecskereki stb.) rovására; a pusztuló magyar színházi kultúra megerőszakolása; elrettentések: a belügy példát statuáló leszámolásai; a legfiatalabb írók le-, ill. betörésének kísérletei; a „tisza” tudomány tudatmosása a magyartanárok képzésében; a megismerés cenzúrálttsága; óvatos (marxista) kirándulások a két háború közötti (délvidéki) magyar kultúra területére; Jupiter „tisza” magyar irodalmat is tanulmányozhat; az „ökrök” az iskolákban nem egy délszláv író szerbül és magyarul is tanulnak stb.

Ha az illetékesek elgondolkodnak az általam készített diagnózisokon, s az én elemzéseimet, javallataimat is tekintetbe veszik a munkaprogramjuk összeállításakor, akkor talán még nem későn látott (ill. fog látni) napvilágot a már elkészült, két vaskos kötetet kitevő tanulmányom, s annak most készülő, az 1990-nel kezdődő, napjainkig tartó időszakot magába foglaló folytatása.

RÓKUSFALVY PÁL (BUDAPEST)

Lélek és forradalom

„Minden nemzet, amely elmúlt kora emlékezetét
semmivé teszi, vagy semmivé lenni hagyja, saját
nemzete létét gyilkolja meg.”

Kölcsey: Mohács

Bevezetés

Amikor ma 1956 nemzeti forradalmára emlékezünk, világosan kell látnunk, hogy ezzel a magyarság végső, élet-halálharcához gyűjtünk erőt.

Mindketten nehéz helyzetben vagyunk, de Önöknek nehezebb. Nekem azt és úgy kell elmondanom, hogy a mondanivalómat ne csak megértsék és elhiggyék, hanem ettől kezdve eszerint is éljenek. Ehhez nagyon hitelesnek kell lennem. Önöknek pedig azért nagyon nehéz, mert egy ismeretlen embernek kell bizalmat előlegezniük. Talán annyival könnyíthetem helyzetüket, ha elmondom: 6 gyermekes családapa vagyok, 12 unokám van, pszichológus egyetemi tanár vagyok s 25 éves fiatalemberként éltem végig a forradalmat.

A lélek és forradalom címet nem azért választottam, mert pszichológus vagyok, hanem azért, mert minden forradalom a lélek, a lelkek mélyén alakul és onnan tör elő.

Miről lesz szó?

Elsőként: mi a forradalom lényege?

Másodszor: mi történt 1956-ban?

Harmadszor: mire kötelez ma minket 1956 forradalma?

Mi a forradalom lényege?

Ahhoz, hogy világos választ kapjunk, világos képünk kell legyen az emberről, mint természeti lényről.

Ezen a Földön a természeti és a történelmi folyamatokat – mivel az élő természet és az ember, az emberi társadalom együtt alkot egy ökológiai rendszert, ún. ökoszisztémát – egyaránt természettörvények irányítják. Ezen a 4,5 milliárd éves égitesten kb. 3 milliárd éve jelent meg az élet és ennek az életnek a minden élőlényre, így a mintegy 3 millió éve kialakult emberre is érvényes működési törvények a fejlődésének is a törvényei. A Föld belső szerkezetének átalakulásával együtt járt a növénytakaró kialakulása és az élővilág törzsfejlődése is. Ennek a fejlődésnek voltak és ma is vannak nyugodtabb és viharosabb szakaszai is. Ez utóbbiaknak tünetei a

földrengések és vulkánkitörések. Az emberiség történelmében ennek megfelelői a háborúk és a forradalmak. Kölcsey Ferenc a forradalomra két szót is használt: „rendület” és „néptámadás”. A forradalmat így határozta meg: „égiháború és vulkánrohanás az erkölcsi világban” (Parainesis). Mi ez a meghatározó és megkülönböztető jegy a természeti jelenségek körén belül? Mert az „erkölcsi világ” is – látni fogjuk később – természeti jelenség.

Az ember nagyon bonyolult, de nem természetfeletti és nem kettős, hanem egységes természetű élőlény. Minden élőlény életét, fejlődését a lényegének megfelelő élettörvények irányítják. Az élőlények törzsfejlődésében az emberré válás során lelki természetű lényekké váltunk. Ez azt jelenti, hogy nincsen külön testünk és lelkünk, hanem a lélek az embernek minden sejtjét átjáró élő lényege. Egyéni és társadalmi fejlődésünket, történelmünk alakulását lelki (pszichológiai) törvények szabályozzák. Egyes élőlények életét, fejlődését már a biológiai törvények ismeretében is megértjük. Az emberi élet megértéséhez ezen kívül a pszichológiai törvények ismerete is szükséges.

Az állati ösztönvilágból kiemelkedő, tudatosuló lelki természetű ember már képes a saját és mások fejlődésébe is beavatkozni, tehát mérhetetlen a felelőssége is az életért, fejlődésért. Ezzel az elháríthatatlan felelősséggel vált az ember erkölcsi lényé. Az erkölcs tehát nem egyéb, mint az ember belső fejlődéstörvénye. Igen. Az ember erkölcsi világa is természeti jelenség. Összefoglalva: a természetben az élet, a lélek és az erkölcs egylényegű „testvérek”. Egyébként Kölcsey Ferenc az emberi történelmet „az emberi lélek mozgásának” tekinti s ahogyan mondja: „a külhomályt a belső emberből törekszik felderíteni” (Történetnyomozás). Ezek kifejtése után úgy véljük, még érthetőbb lett a forradalom meghatározása: „égiháború és vulkánrohanás az erkölcsi világban”.

A történelem, de különösen a forradalmak természetének felderítése azért olyan nehéz, mert hajtóerői az emberi lélek tudattalan mélyebb rétegeiből törnek elő. A tudattalan pedig azért tudattalan, mert még nem tudatosult vagy nem is tudatosítható, azaz ismeretlen, sőt ismeretlen is marad. Az emberi lélek és a forradalom összefüggését megkíséreljük egy hasonlattal érthetőbbé tenni.

Az ember belső lelki szerkezetét egy olyan épülethez hasonlíthatjuk, amelynek csupán a felső emeleteit építették a 20. században egy 16. századi földszintre. Tüzetesebb vizsgálat után kiderül, hogy az egészet egy 9-10. századi lakóházból építették át, amely alatt egy ókori pince, s ez alatt egy betemetett barlang található, amelynek talajában kőkorszaki eszközökre, s még mélyebben egy kőkorszaki fauna, azaz állatvilág maradványaira bukkanunk. Nos, önismeretünkkel az épület felső, tudatunkkal megvilágított szintjein jól eligazodhatunk. A sötétebb pincében – személyes vagy családi tudattalan folyamatainkban – már egyre nehezebben. A kollektív tudattalan erőket betemetett barlangjaiba már nem is tudunk behatolni. Félelmetesen fortyogó erők – pl. állati ösztönök – működnek ott. Onnan csak „felfelé” jöhet üzenet az álmokban, mitológiai ösképekben, szimbólumokban, vagy közvetlen „vulkánkitörésekben”. Ezt az üzenetet, ezt a „nyelvet” a mélylélektan kutatói vagy a tömegpszichológia szakértői is azonban csak nagyon kezdőfokon értik.

A kollektív tudattalan erői pozitív vagy negatív tömeghatást egyaránt kiválthatnak. A mélyben érlelődő történelmi fordulatok csak a felszínre jutva – azaz tudatosulva – válnak jó vagy gonosz változásokká. Konkrét

példákat hozunk.

Carl Gustav Jung svájci pszichológus és pszichiáter 1936-ban – az egész emberiséget feltő felelősséggel – „teuton düh”-ről ír s arról, hogy „Németország katasztrófaországgá vált” (Wotan). Egy másik írásában (1957, Jelen és jövő) azt a kérdést veti fel, hogy a kommunista zsarnokság ellen felkelő tömegek vajon képesek lesznek-e döntő befolyást gyakorolni az uralkodó rendőrállamra. A válasza: azt, hogy „a tántoríthatatlan és igaz emberek, akiknek számára a hazugság és zsarnokság gyűlöletes, (...) azoknak az ellenállása jelentősebb lehet, mint az előre látható volt, azt éppen a legújabb lengyelországi és magyarországi események bizonyítják”. Egyébként ugyanebben az írásában már egy újabb, az ezredforduló táján is várható és a nyugati világ felforgató erőiből kiinduló világméretű pusztítás apokaliptikus képeit is elének vetíti.

Ahogy a kitörő vulkán vagy a gátakat átszakító árvíz természetéből fakad, hogy válogatás nélkül mindent eláraszt, ami útjába kerül, úgy a forradalmak is kezdetben elemi erővel áradnak szét és csupán a népvezérek által hangoztatott szövegek, mint tudatosuló célok alakítják az eseményeket, s szabnak irányt a tömeg, a nép cselekvéseinek. A forradalmak jellege, tisztasága számos tényező befolyásától függ. A természet őserőit mesterséges emberi erővel helyettesíteni lehetetlen. Időzíteni sem lehet egy vihar kitörését, legfeljebb a már csituló szélvihar energiáit lehet befogni a vitorlába. A természet őserői még értéksemlegesek, az elemi ösztönök a fajt szolgálják s értékírányulásuk attól függően alakul, hogy az élet értékét növelik – ez a jó lényege –, vagy pusztítják az életet – s ez a gonosz lényege.

Az ifjúságnak általában kitüntetett szerepe van a forradalmakban és tiszta, nemzeti forradalmakat indítanak meg. Ennek két oka van. Az egyik az, hogy mivel sejtjeiben tudattalanul is él az ősi múlt, ő a történelmi folytonosság. 1848 márciusának is megvolt az ifjúsága és 1956 októberének is. A másik ok az, és ettől tiszta 1848 szabadságharc és 1956 forradalma –, hogy az ifjúságban – legalábbis míg meg nem rontják – lelkünk jobbik része működik.

Békeidők és háborús idők egybehangzó legfőbb tapasztalata: a lélek erején, a szív tisztaságán fordul meg minden. Ez nem idealizmus, ez a legvaskosabb realizmus. Az anyagi és az emberi (a lelki, a humán) tényezők kölcsönhatásában az emberi tényező a meghatározó. Egy neves közgazdász fogalmazott így a minap: „Valamennyi sikerország annak köszönheti versenyképessége gyors javulását, hogy dinamikusan fejlesztette humán erőforrásait.”

Mi történt 1956-ban?

Szomorúan bizarr tény: az 1956-os magyar forradalom megrengette a világot, legalábbis az akkori legnagyobb hatalmi rendszert, viszont nálunk minden a régiben maradt. Miért?

Először csak vázlatosan néhány ténytet említet – a részletes ismertetés a történészek dolga –, majd egy-két élményemet elevenítem fel.

A forradalom előszelét már nyáron éreztük. A Közgazdasági Egyetemen a Petőfi Kör vitáiban sorra vetették fel, nyíltan és önkritikusan a magyar társadalom sorskérdéseit. Lengyelországban, Poznanban fegyveres munkásfelkelés tört ki, amelyet a hadsereg leveret.

Október 22-én a Szegeden újjáalakult MEFESz kiáltványban fordult a fiatalokhoz:

„Célunk a gondolat, a szellem felszabadítása, Sztálin és Rákosi által ránk kényszerített szellemi iga lerázása...” Ehhez csatlakozott a budapesti, pécsi, miskolci és soproni egyetem, s 23-án a Budapesti Műszaki Egyetemen 16 pontban megfogalmazták az ifjúság követeléseit, s aznapra tüntetést szerveztek. Estére már hatalmas tömeg vonult a Magyar Rádió épülete elé. Itt dördült el az ÁVH-s különítmény első halálos lövése. A felkelők is fegyvert szereztek, a hadsereg jórésze az oldalukra állt, s még akkor éjjel a Sztálin szobrot ledöntötték. 24-én hajnalra megjelentek Pest utcáin a szovjet tankok. 25-én délelőtt az Országház előtt a Kossuth téren egy nyilatkozatot átnyújtani kívánó békés tömegre gépfegyvertűzet zúdítottak. 26-án Nagy Imre miniszterelnök a felkelést már nemzeti demokratikus forradalomnak minősítette. Október 31-én a református teológia Ráday utcai épületében megalakult a Keresztény Ifjúsági Szövetség. November 1-én a miniszterelnök bejelentette az ország semlegességét. Ugyanezen a napon Kádár János és Münnich Ferenc eltűntek Budapestről. Közben szabályos utcai harcok folytak Budapesten; a legkeményebb ütközet a Corvin-közből dűlt. November 2-án új koalíciós kormány alakult. 2-án és 3-án a keresztény egyházak vezetői – Mindszenty József, Ordass Lajos és Ravasz László püspök – szöveget intéztek az ország népéhez, valamint a külföldi államok vezetőihez és a közvéleményhez.

A forradalom alakulását jelentős mértékben befolyásolták a külpolitikai események: a nagyhatalmak megállapodásai, a szuezi válság, Hruscsovnak, a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártja főtitkárának tárgyalásai stb.

November 3-ról 4-ére virradó hajnalban a Szovjetunió páncélosok ezreivel szállta meg az országot. A harc kegyetlen, még repülőgépeket is bevetettek. Aznap Kádár János a szolnoki rádióban bejelentette az új, MSzMP kormány megalakulását, amelyet a nép – a főminiszterek nevei alapján – „Kádár apró dögei”-nek nevezett el. Megkezdődött az irgalmat nem ismerő, gyilkos megtorlás.

Élményeimre térve meg kell jegyeznem, hogy bár az októberi forradalom 12 napja – ami a felkelők s a „Pesti Srácok” hősies magatartását illeti – csodálatosan tiszta volt, az ellenség gátlástalanul gonosz volt és számos beépített áruló már az előkészületek idején igyekezett az eseményeket bemocskolni.

Igen tanulságos volt pl. a Petőfi Kör vitáin a felszólalókat megfigyelni. Voltak, akik őszintén, voltak, akik egyetemi katedrájukat féltve gyáván gyakoroltak önkritikát, és volt, aki múltjáról megfélelve, harcos demokrataként követelt változást. (Ilyenekkel 1990-ben is találkoztam.) Ez utóbbiak közül a legjellegzetesebb Mérei Ferenc volt, aki 1945-ben emigrációból visszatérve szovjet tiszti egyenruhában vonult be a megszálló csapatokkal, majd Rákosi Mátyás utasítására teljhatalmú pedagógiai vezetőként „tisztította meg a reakciós professzoroktól” a felsőoktatást. Ezután egy ideig visszahúzódott, majd 1956-ban színlelt forradalmárként aktivizálta magát. Ezért rövid ideig rabként fordítói munkát végezve Vácott vezekelt. Majd újra rendszerhűséget fogadva – Aczél György barátja lévén – a lipótmezei elmegyógyintézetben lett vezetőpszichológus. 1990-ben ismét váltott, s ma szobra áll egy róla elnevezett fővárosi iskola előtt. Ezt a kaméleonteljesítményt értékörző értelmiségiek ma is „Mérei-jelenségnek”

nevezik.

1956 októberében feleségem szüleivel laktunk Budán. Elsőszülött kislányunk akkor 7 hónapos volt. 23-án munkatársaimmal korábban jöttem el a munkából és a Bem téren kapcsolódtunk az események sodrába. Tizenhat éves sógorom a József Attila gimnáziumba járt. Őket, az egész osztályt egy tanárunk vitte el a Rádió elé. A Bem térről mi is odamentünk. A mindenfelől odaáramló tömeg hatalmasra duzzadt. Este felé a Rádió épületéből kijövő ÁVH-s különítmény minket viaszorított a Szentkirályi utcába, a Trefort utcáig, majd utcaszélességben hármassorokba rendeződve a Bródy Sándor utcakereszteződéséig húzódtunk vissza, csőre töltött fegyverét ránk fogva. A tömegben ekkor valaki elkezdte a Himnuszt énekelni, s közben araszoló léptekkel elindultunk az ávósok felé. Úgy 15 lépésre tőlük kifogytunk a Himnusból s farkasszemet nézve dermedt csendben megálltunk előttük. Egyszer csak – percek vagy másodpercek teltek el, ki tudja? – a tömeg első sora egy tétova lépést tett előre. Ebben a pillanatban lövés dördült el, s az első sorban valaki összeesett – a forradalom első halottja. Dum-dum golyóval lőtték le, s a 35-40 év körüli férfinak a robbanás elvitte a fél arcát. Alig három lépésre álltam tőle. Aztán még több halottat is láttam a következő napokban. A legszívósorítóbb látvány az Astoria szállónál a villamos síneken tankkal szétaposott ipari tanulók (akkoriban egyenruhájuk volt) holtteste volt.

Nem voltam hős, fegyverrel nem harcoltam, de apósommal, aki orvos volt és sógorommal egy sebesültszállító brigádot alkotva 24-től részt vettünk a mentésben. Reggelenként a Kelenföldi Tejipari Vállalat telephelyéről indultunk, ahol teherautóik mellett állva vártak már a gépkocsivezetők. Ez sem volt veszélytelen szolgálat, hiszen az ellenség nem tisztelte a vöröskeresztet és a fehér köpenyt, s ránk is lőttek. (Mellesleg 23-án este az ávósoknak mentőautóval csempészték be a Rádióba a hátsó kapun át fegyvert és lőszert.) A felkelők s az orvosok ugyanakkor azonban tiszteletben tartották a nemzetközi egyezményeket. Egy alkalommal egy albertfalvai kis házból egy odamenekült fiatal ávós tisztet – akit harckocsi vezetésére kényszerítettek, de aztán elhagyta a tankját s pánikba esett – szívgyengességgel szállítottunk a Tétényi úti kórházba. A hír akkor sebes szárnyakon járt, s a kórház kapujában már lincselni akaró kisebb csödület várt minket. Ma is magam előtt látom szürke ma-laclopójában a kórház igazgatóját, Pálóczi-Horváth József főorvost, amint a kapuból szelíd határozottsággal elparancsolta a tömeget, mondván: „amíg én vagyok a kórház igazgatója, addig a genfi egyezmény értelmében mindenki, aki rászorul, a kórházban ellátást, védelmet kap.” Ilyen volt a forradalom erkölce.

Csodálatos 12 nap volt. Mindenki nyugodtan nevének nevezte a dolgokat. Mindenki ott segített a másikon, ahol szükség volt rá. Bízunk egymásban. A Móricz Zsigmond körtéren pl. a népbüfé (mai Mac Donalds) előtt egy nyitott katonaládába pénzt gyűjtöttek a halottak hozzátartozói, a rászorultak számára. Nem állt mellette ő, mégsem nyúlt hozzá senki, pedig – s ez akkor sokat ért – még pirosasú százasokat is dobták a ládába. Az üzletek gránátépte kirakataiban is érintetlenül állt az árú – november 4-ig.

Akkor egy csapásra megváltozott minden. Az újra visszatért szovjet hatalommal s helytartóival együtt a zsarnokság, a félelem és a gyűlölet légköre lett úrrá mindenhol. Az üzleteket fosztogatni kezdték, s az új karhatalmi alakulatok – a „pufajkások”, ahogy elnevezték őket – -rémuralma jött el. Emlékszem, november 12-én délelőtt elszórt lövések,

majd ordítózó hangok közeledtek a Bartók Béla úton a Kelenföldi pályaudvar felől. Aztán csend lett. Néhány perc múlva csengettek a lakásunk ajtaján, s egy egyetemi hallgatót – akit a randalírozó pufajkások megsebesítettek – támogattak be apósom rendelőjébe. Ő, amint a fiatalembert bekötözte, ellátta, a hátsó konyhaajtón át azonnal átvitte a szomszéd lakásba. Nem értettük, miért. Alig két perc múlva csengettek. Három fehérköpenyes férfi hordággal állt az ajtóban s közülük az orvosnak látszó, megszólította apósomat: „Úgy hallottuk, hogy egy sebesültet hoztak önhöz, kolléga Úr. Mi mentőautóval vagyunk itt, jobban el tudjuk látni, elvisszük.” Mire apósom: „Igen, mi is hallottunk valami lövöldözést, de nincsen nálunk sebesült. Azonban, ha már itt vagytok, gyertek be, koccintsunk egyet, erre az ijedtségre”. „Nem, ha nincs itt, nem is zavarunk”, – felelték – s elmentek.

Mi volt ez? – kérdeztem apósomat. (Nekem csak a magázás volt szokatlan, mivel azokban a napokban szinte mindenki tegeződött, az orvosok pedig egymás közt különben is.) „Nem vetted észre, hogy a fehér köpeny alól kivillant a gimnasztyorka (katonanadrág) és az orosz csizma?” Ők voltak a karhatalmisták második hulláma, akik a sebesülteket összeszedték s elvitték volna. Ez volt az ő erkölcsük.

Van még egy emlékem a „begyűjtési” módszerükről. Egy Kruspér utcai házmaster 12 éves kislánya a forradalom alatt talált egy elhagyott rohamsisakot s abban járkált. Alig látott ki alóla. Négy év múlva, közvetlenül a 16. születésnapja után, megjelent náluk a politikai rendőrség nyomozója s egy fényképet mutatott egy rohamsisakos kis srácról:

– „Ez te vagy?” – Igen. – „Velünk jössz!” 16 éves kortól ugyanis a fiatalekorú már büntethető, különösen, ha „felkelő”. Éveket ült börtönben. Mansfeld Péternél a 18 éves kort várták meg, hogy kivégezhessék.

Igen, ilyen volt 1956: egy céljaiban és eszközeiben tiszta nemzeti forradalom, amelynek megindításában és végrehajtásában az ifjúságnak oroszlánrésze volt.

Az 1956-os forradalom — mivel céljai még mindig nem valósultak meg – nem fejeződött be, csak szünetel.

Mire kötelez ma minket 1956 forradalma?

A természet legalapvetőbb törvényeit kell megismernünk és követnünk ahhoz, hogy életben maradjunk és fejlődni tudjunk. Természet és törvénye azért örök, mert benne az élet a legapróbb sejtig emlékezni tud, rögzíti a változást, amelyből okul és amelyhez alkalmazkodik. Emlékezés nélkül az ember is életképtelen, Perc-emberre zsugorodik és elpusztul. Ezért az emlékezésnek s a történelemnek a meghamisítása is életpusztító gaztett. Egy nép élő emlékezete: a nemzeti hagyomány s annak cselekvő ápolása. Mélyen igaz Kölcsey Ferenc megállapítása: „Minden nemzet, amely elmúlt kora emlékezetét semmivé teszi, vagy semmivé lenni hagyja, saját nemzeti létét gyilkolja meg.” (Mohács).

Az első tehát, amire ma 1956 minket kötelez: emlékezzünk és részletesen, pontosan emlékeztessünk! Az emlékezés lényege a múlt megjelenítése, s ezzel épít hidat a jövőbe, mert a jövőt ma építjük azzal, hogy a körülményeket alakítjuk és az embert formáljuk a tapasztalatok felhasználásával. Az ember az idő folytonosságában élő lény, akinek a múltja és a jövője a jelen léleképítésén múlik. Trianont feldolgozni s a legkeservesebbnek tűnő jövőnek is a fejlődés reményével nekiindulni csak

erős és szüntelen megújulásra képes lélekkel lehet. Hogyan tehetünk erre szert, mi kell ehhez?

Merjünk és nézzünk szembe mai helyzetünkkel és nevezzük nevén a dolgokat! Ez a második feladatunk. E nélkül Csupán szólam marad minden hazafias felbuzdulás. Németh László nagyon világosan határozta meg a hazaszeretet lényegét: a haza sorsához méltó magatartás. Ma azonban aki őszintén és cselekvő hazaszeretettel szeretné segíteni nemzetét, az sem teheti, mert a haza valódi sorsának megismerését mesterségesen gerjesztett tájékozódási zavarral akadályozzák. Az igazság olyan mélységéig kell lehatolnunk, amikor már nemcsak a gyermekek, hanem okos felnőttek számára is nyilvánvaló, hogy „a király meztelen” és ezt félelem nélkül, hangosan ki is mondják. Mert mi is az igazság?

Ne ámítsuk magunkat: ma és már hosszú évek óta Magyarországon polgárháború van. Ezt így először 1999. december 9-én a Deák Ferenc Polgári Szalon „Érték és politika” témájú rendezvényén Granasztói György, az Európai Unió volt nagykövete mondta ki. A hatalom gátlástalanul gonosz erői a globális nemzetközi tőke támogatásával, gazdasági és pszichológiai eszközökkel totális hadjáratot folytatnak az összmagyarság ellen. 2002 óta gyorsított menetben akarják azt befejezni, amit Trianonban elkezdtek. Már a demokrácia látszatára sem ügyelnek. A központosított hatalom önkényuralomként működik, s a kettős mérce olyan kirívóan érvényesül, hogy a jogállam már csak papíron (de iure) létezik, a valóságban (de facto) azonban már megszűnt.

Ma, amikor az októberi forradalomra emlékezünk, – s ez is a mai helyzetképhez tartozik – figyeljünk az egyik hiteles hős tanúra, Wittner Máriára, aki 2001. február 25-én a Kommunizmus Áldozatainak Emlénapján az Országgházban a következőket mondta:

„Megilletődve állok a magyar Országgházban, ahol történelmünk kimagasló személyiségei a magyar nép javára alkottak törvényeket, mint Tisza István, Klebelsberg Kunó, Hóman Bálint, de itt alkottak törvényeket egy hamis eszme nevében is, amely egy jobb sorsra érdemes nemzet elvesztésén munkálkodott.

Ma a kommunizmus áldozatainak emlénapján megidézem az áldozatokat – élőket és holtakat– hogy együtt vádoljuk a szocialista köntösbe bújt hóhérait.

Vádoljuk őket, mert a lenini utat nagy igyekezettel honfitársaink csontjaival kövezték ki. A világ legdrágább, legfájdalmasabb Útja ez, s a továbbhaladásunk tétje milliányi emberélet volt.

Vádoljuk őket, mert a nemzetünk kiváló polgárait küldték bitófára és gyalázták meg holtukban is.

Vádoljuk őket a Gulágon embertelen körülmények között elpusztult honfitársaink nevében.

Vádoljuk őket az otthonuktól megfosztott és kitelepített polgárok nevében, akiknek kiszemelt otthonába betelepédtek, elrabolva egy élet munkáját.

Vádoljuk őket a recski haláltáborban megkínzott, megalázott emberek nevében.

Vádoljuk őket a munkaszolgálatosok nevében.

Vádoljuk őket a 298-as parcella halottainak nevében, az ÁVH mint erőszakszervezetük által fogva tartott, megkínzott és agyonvert emberek nevében.

Vádoljuk őket a 6 millió meg nem született magyar gyermek nevében.

Vádoljuk őket a „legdrágább kincs” a gyermek nevében, akitől elvették az apát, az anyát, az otthon melegét.

Vádoljuk őket a „legfőbb érték”, az ember nevében, akit egy tollvonással küldtek bitóra, vagy zártak börtönbe, hosszú évekre.

Vádoljuk őket a megalázott, megkínzott honfitársaink nevében.

Vádoljuk őket a sortüzek áldozatai nevében.

Vádoljuk őket, mert kiölték az emberekből a hitet, a reményt, a morált, egy emberibb, tisztább élet reményét.

Vádoljuk őket Mindszenty bíborosért. Az Istenhez hű papokért, akiket börtönbe zártak hitükért, mert erkölcsre, hazaszeretetre nevelték őket.

Vádoljuk őket, mert kifosztották az országot, hogy a dolgos magyar nép munkájából — elveiket megtagadva — lettek vörös kapitalisták.

Vádoljuk őket a magyar parasztok nevében, akiket megfosztottak földjüktől, életterüktől, így téve kiszolgáltatottá őket.

Vádoljuk őket a nyugdíjasok nevében, aiktól elrabolták a hosszú, dolgos élet gyümölcsét, bizonytalanná téve biztos nyugdíjas éveiket.

Vádoljuk őket történelmünk meghamisításáért.

Vádolnak az élők és vádolnak a holtak. És vádoljuk őket, mert hitünkben megcsaltak, megloptak.

Ezért megállapítom az áldozatok nevében, soha nem lesznek képesek arra, hogy magyar politikusként egy nemzet felemelkedése érdekében cselekedjenek.

Itt teszem fel a kérdést: milyen morál alapján ülnek a magyar Országgyűlésben még most is és alkotnak törvényeket egy általuk tönkretett, kifosztott, megalázott nemzet számára?

Ezért a Szent Korona-tana és a magyar nemzet nevében erkölcsi hullává nyilvánítom őket.”

S helyzetünk ismeretében ássunk még mélyebbre, Mohácsig. Hasonlítsuk össze népünk 480 évvel ezelőtti lelki állapotát a maival. Kölcsey Ferenc a félvezreddel ezelőtti helyzetről a Nemzeti hagyományokban ezt írja: „Veszélyes kezekre szállt a kormány s kevés évek után a közboldogság Mohácsnál elveszett”. A közboldogság, igaz, elveszett, de a magyar állam megszűnése után és ellenére a magyar nép kultúrájában, szokásaiban és nyelvében egységes maradt. Mi van ma? Ma más a helyzet, de másként nem jobb: van ugyan önálló magyar állam, de megroskadt a lélek, emberségében rongyolódott le népünk jelentős része. S a tetejébe’ — többek között ennek következményeként — ma is „veszélyes kezekre szállt a kormány”. A nagytőkésé váló kommunista utódok által pénzelt média az emberi jogok lábbal tiprásával naponta mérgezi az emberek lelkét, rombolja értékrendjét. A természetet természetellenesnek hazudják, hogy a természetellenes perverziókat, ösztönelferdüléseket, gátlástalanul propagálhassák, megrontva a gyermekeket, szétzilálva a házassági, családi kötelékeket. A keresztény Magyarországon a keresztényellenes és magyarellenos cselekedetek mindennapi támogatott gyakorlattá váltak — mert engedték! A Magyar értelmző kéziszótár szerint a haza iránti kötelező hűség megszegése — hazaárulás. Ma emberek ezrei — tudva és tudatlanul, magánemberként és hivatalos közegként — naponta a hazaárulások sorozatát követik el, követjük el. Nos, itt tartunk. Nekünk ebben a helyzetben kell a haza sorsához méltó magatartást tanúsítani.

Van-e kiút ebből a helyzetből? Van, mert ahol a bajok gyökere, ott a

megoldásé is: a lelkünkben; a félelemtől dermedt lelkeket kell felébreszteni és felemelni! Ez csak rajtunk múlik. Ha őszintén akarjuk, ezt semmiféle külső hatalom nem akadályozhatja meg. Ehhez azonban – kiindulásként – a Szentírás két figyelmeztetését kell komolyan vennünk. Az első: „Minden feltett dolognál jobban őrizd meg a te szívedet, mert abból indul ki minden élet”. (Péld. 4.23.) A második Jézus bátorító intése: „Ne féljete azoktól, akik a testet ölik meg – a lelket pedig meg nem ölhetik, hanem attól féljete inkább, aki mind a lelket, mind a testet elveszítheti a gyehennában.”(Mt.10.28.) Ebből erőt merítve bátran vállalhatjuk a harmadik feladatot, a legfőbb tennivalót:

Új, lelki Honfoglalást kell végrehajtánunk!

A honfoglalás egy nép végleges és biztonságos elhelyezkedése és berendezkedése egy, a számára megfelelő térségben. Mostani Honfoglalásunk azért lelki és új, mert fizikailag már legalább 1100 éve élünk itt a Kárpát-medencében, de ismét üldözötté váltunk a saját hazánkban, tehát újra biztonságossá kell tennünk. Ez valójában egy hosszú távú nemzetstratégiai feladat, amelynek számos összetevője és taktikai eszköze van. Ezeknek kifejtésére itt nincsen lehetőségünk. Ezért most csak egyetlen egyet említünk meg, ami maga is több fontos feladattal járó feltételt tartalmaz.

Ahhoz, hogy idegen kézre juttatott vagyonunkat és kulcspozícióinkat a társadalom minden területén visszaszerezzük, újra erős nemzetté kell válnunk. „Minden nemzet olyan erős, amilyen egészséges, amennyire tanult és amilyen becsületes” – írta az elmúlt rendszerben feledésre ítélt Imre Sándor pedagógus professzor.

Ez a Honfoglalás iszonyúan kemény küzdelem. Nem fegyverekkel s nem lövészárkokban vívják. Belül az emberi lelkekben zajlik a küzdelem, ahol nem segítenek a trükkök. Itt, a természet törvényei szabályozzák az erők összecsapását és csak a szívós akaratra, a hitnek és a szeretetnek az ereje dönt. A kérdés mindössze annyi, hogy ezekből mennyit tudunk mozgósítani és ebben a lélektől-lélekig áramló mozgalomban, amely könnyedén lép át államhatárokon is, mennyi idő alatt, mekkorára növekszik az erős, keresztény magyar emberek tábora. Ha elegenden leszünk, akkor lépésről-lépésre a lelki erőt anyagi erővé, hatalommá – médiahatalommá is – tudjuk alakítani és lesz újra honvédelmünk, termőföldünk, nemzeti tőkénk, gazdaságunk, mert ezek nélkül az 1956-os forradalom céljait nem tudjuk megvalósítani.

Elegenden akkor leszünk, ha sokan, egyre többen tudunk lélekben megújulva megerősödni. Mi, a nagyszülők nemzedéke, akik végig szolgáltuk a forradalmat, sok tapasztalatot szereztünk és szilárd az értékrendünk. Ugyanakkor azonban azt is tudjuk – mert mi akkor voltunk fiatalok, s tiszteltük szüleinket – hogy a régi formák új helyzetben nem mindig válnak be, mivel az örök igazságok nem vihetők mechanikusan tovább. Ezek minden korban az emberi lélekből újra születnek, így válnak sajátunkká.

A nemzet igazi ereje az ifjúság erejében – tehát egészségében, műveltségében és erkölcsében – van. Ezt kibontakoztatni azonban csak a nemzedékek összefogásával lehet. Bár elég régen voltam fiatal, jól

emlékszem, akkor is nehéz volt valamire való fiatalnak lenni, de sikerült. Miért?

Egy egészséges ifjú lelkében egyszerre van jelen a boldogság utáni természetes és jogos vágy, valamint annak a szintén természetes – és más által el nem végezhető – életfeladatnak a tudata, hogy fel kell készülni a magyarságot megőrző jövő építésére. Ma torz és törött tükörcserepekben mutatják be mind a kettőt. Pedig mindkettőről lehetne tiszta képünk és a kettő együtt biztosítja a tartós hajtóerőt a tanuláshoz is, a munkához is, és ad személyes értelmet az életünknek. Tapasztalatból beszélek. A boldogság az életnek számunkra elérhető teljessége. Nem egyszerű öröm, bár a sok apró öröm is azzá válhat. Nem extázisig fokozódó gyönyör, bár ez is azzá nemesülhet. A boldogság harmónia a természettel, önmagunkkal, más emberekkel és az Istennel.

Ezt mindenki másként éli meg, de aki ezt megéli, annak a szíve megtelik szeretettel, s ez ösztönöz minket arra, hogy akit szeretünk – s legyen az egy ember vagy egy közösség –, ahhoz úgy kapcsolódunk, hogy vele és érte válik teljessé az életünk. Ekkor válik természetessé számunkra, hogy a fájdalom is része a boldogságnak. Különbösen is, „a magyar a könnyein keresztül tud megújulni és felemelkedni” – vallja a háromgyermekes fiatal történész, Szabó Pál Csaba, aki a várpalotai Trianon Múzeum igazgatója.

S végül a legfontosabbról szólok, mert bár igaz, hogy a lélek ereje és minősége fontos feltétele új Honfoglalásunknak, a lelkek száma alapvető fontosságú; az, hogy hány lelket számol ez a nemzet, Márton Áron római katolikus püspök szerint Erdélyt nem a háborúban vesztettük el, hanem a magyar anyák vesztették el, akik kevés gyermeket szültek, és nem a román katonák hódították meg, hanem a román anyák, akik többet szültek. Nos, a magyarság legfőbb létparancsa: fiatalok, alapítsatok családot, sokasodjatok és töltsétek be újra a Kárpátmedencét!

Befejezés

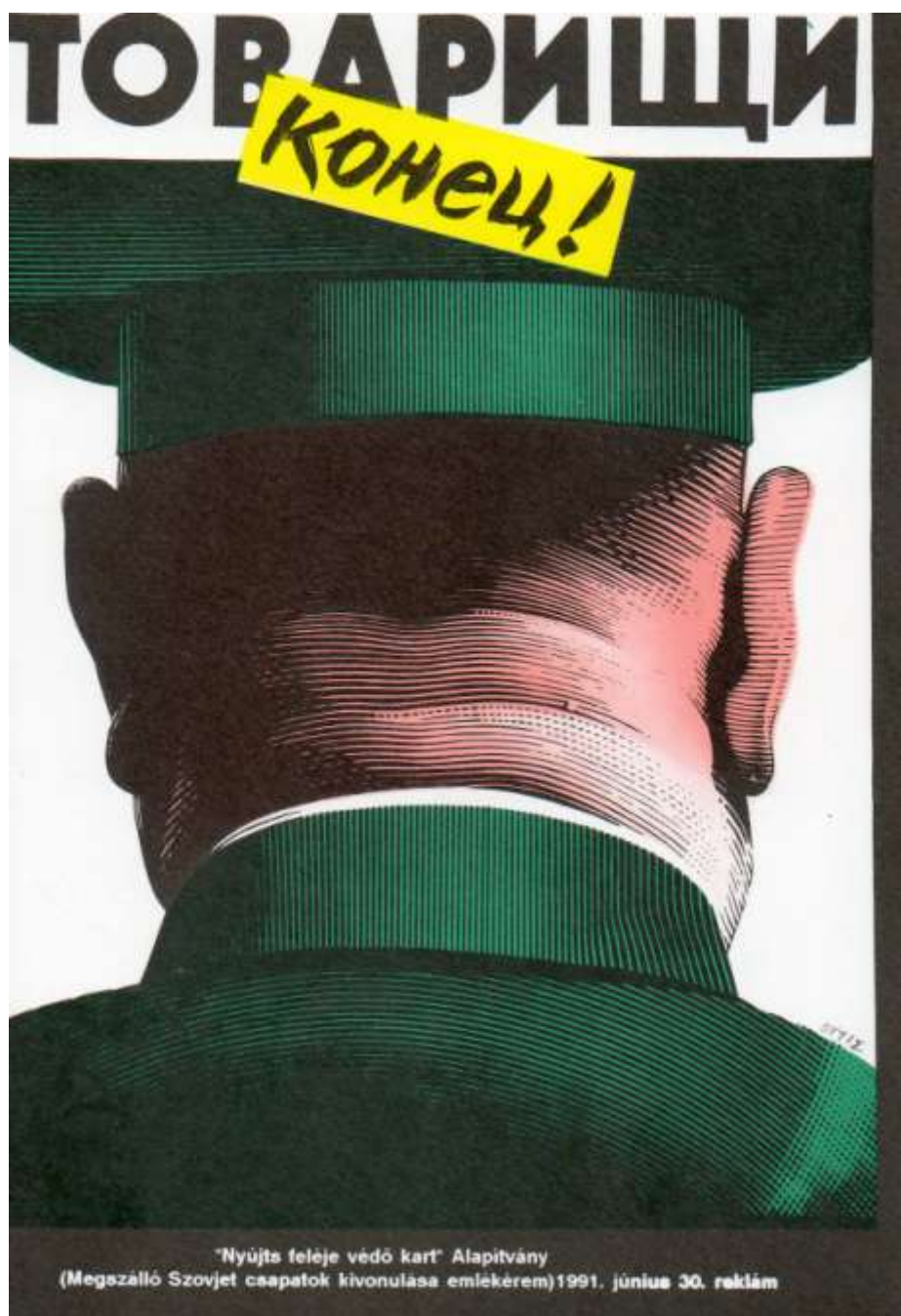
1956. november 2-án 17 óra 45 perckor a Szabad Kossuth Rádió mikrofonja előtt Ordass Lajos evangélikus püspök fordult szózzal az ország népéhez s benne elsőként az ifjúsághoz:

„Az első érzés, amelyet szóba öntök, legyen a hálaadás a hatalom egyetlen és örök Urának, Istennek. Az Ő sújtó keze jelenti számunkra a megpróbáltatást, fölemelő karja juttat minket minden örömünkhöz. Ha sújt, ha áld, Őt magasztaljuk.

Szólok hazánk ifjúságához. Ifjúságunk meglátta, hogy az út, amelyen vezetni akarták, nem magyarságunk útja. Éppen ezért nem lehet a magyar jövőöért dolgozó ifjúság Útja sem. Ennek a fölismerésnek első következménye az volt, hogy az ifjúság nemzetünk szabadságáért sikra szállt. Az a reménység éltet, hogy ugyanez az ifjúság fölismerte, vagy most ismeri föl, hogy magyarságunk jövője csak az örök Isten vezetése mellett található meg...”

50 év után ma úgy emlékezünk, hogy a végső honfoglaló harchoz gyűjtünk erőt és erős hittel hisszük, hogy győzünk. Győzünk, mert élők és

háltak együtt vagyunk, a halottak pedig, akik értünk haltak meg,
legyőzhetetlenek. Ők velünk vannak és fogják a kezünket.
Be kell fejeznünk 1956 forradalmát!

CSIHÁK GYÖRGY

Gloria Victis! – Dicsőség a legyőzötteknek!

*Megemlékezés és elmélkedés arról, hogy mikor volt az 1956-osnak mondott forradalom Magyarországon?*¹⁹³

A szomorú sorsú népeknek sok jeles történelmi évfordulójuk van. Különösen nekünk, magyaroknak. Ilyenkor összebújunk és azt mondjuk, hogy ünneplünk. Ünneplünk és emlékezünk. Emlékezzünk, hogy ne felejtünk.

A magyar ember, ha bármely nagyobb dologba fog, előtte imádkozik. Nemrégiben jártam a Bethlen Gábor alapította híres protestáns iskolában Nagyenyeden. Számos nevezetes ősünk szelleme él ott: Apáczai Csere János, Pápai Páriz Ferenc, Bod Péter, Bolyai Farkas, Szász Károly ősöm, Körösi Csoma Sándor. Kértek, hoznám el a mai Erdély sötétjéből imádságos üzenetük, ide, a messzi fénységbe, ahová tőlük csak a sima szavak emberei jutnak. Ősi magyar imákat énekelnek, ügyeljünk még az énekükön is áthallatszó gyönyörű magyar beszédjükre, amit oly keservesen hiányolunk ma már a Hazában is. A Kyrrie után fölhangzik a régi Székely Himnusz is.

Zenei betét: Nagyenyed

Jean Cocteau, a híres francia író, sokoldalú művész a harmincas években meghívást kapott Moszkvába, a szovjet írók szövetségébe. Hazatérve, művésztársai előtt beszámolóját imigyen kezdé: „Három rossz dolog van a Szovjetunióban: amit ők kávénak neveznek, amit ők divatnak neveznek, és amit ők cigarettának neveznek. És van a Szovjetunióban három jó dolog: a vodka, a kaviár és a szocializmus. Elgondolkodtam: alig egy emberöltő alatt az emberi butaság mely nagy utat tett meg!

A forradalom hangja (rádió)

Ezt követően számos helyen megfordulva, értetlenül hallgattam, leginkább magyar közösségekben, amikor rab nemzeteket emlegettek. Hölgyeim és Uraim, a 20. században két világháború volt, a Teremtésben egyedül mi, magyarok lettünk a vesztesei. Amikor rab népekről beszéltek, akkor rajtunk kívül, az összes többi a világháború győztes hatalma volt. Ezek a népek, saját akaratukból léptek a maguk választotta útra, önerejükkel tartották fenn kommunista államukat. Ott nem volt megszálló.

Pont így vagyok a fasiszmissal is. A közeli napokban egy nyugati magyar közösségben irodalminak mondott előadást hallgattam. Az előadó, a két világháború közötti Magyarországról beszélve, háromszor vette ajkára ezt a szót, hogy fasiszta. Elszörnyedtem a zordon mű felett. Hogy is volt ez?

Magyarországon egy közösségről tudni, hogy közel állt hozzá a nemzeti szocializmus eszméje – tehát a szocializmus, de nemzeti alapon – és ez a

¹⁹³ Az előadásban elhangzanak énekek a Bethlen Gábor által alapított és 1663-ban Enyedre telepített, ma református kollégium leánykara előadásában, valamint több korabeli felvétel a Magyar Rádióból

nyilaskeresztes párt. Tagjai, az említett időszakban rendőri felügyelet alatt álltak és többször is megismerték az akkori idők magyar börtöneit. Amikor keresztény nemzeti királyságunk, 1944. március 19-én, több mint ezer évi fennállása után, területének maradék egyharmadán is, történelmünkben először, mindmáig elveszett, akkor hat hónapra volt szükség ahhoz, hogy – külső hatalom elháríthatatlan beavatkozása folytán – az a párt hatalomra kerüljön egy olyan országban, amelynek akkor minden talpalatnyi földje hadszíntér volt. És mit tettek közben nemzetestünk szétszaggatói?

Ismeretes, hogy a fasiszmus szülőhazája Olaszország. Ausztria emelt karral fogadta a Vezetőt. Tiso nyíltan fasiszta államot hozott létre. Romániában a Vas Gárda, tőlünk délre pedig a csetnik és az usztasa parancsolt.

Meddig kell még várunk, meddig kell még túrnunk? Mikor lesz majd újra nemzeti történelemírásunk, ami nélkül nincs egészséges nemzet? Mikor fogunk végre, legalább mi magyarok egy nyelvet beszélni?

Zenei betét: Hazám, hazám

Két szocialista ország között egy háború volt: a miénk 1956-ban. Lehet valami a finnmagyar rokonságban, hiszen a Szovjetunió Vörös Hadseregét háborúban kettőnkön kívül soha senki le nem győzte. Utóbb, a Haza maradék egyharmadáról kivonult a megszálló és a magyar romantika hamarosan megszülte új délibábunkat, imígyen: áldozatunk nem volt hiábavaló, dicső forradalmunk elindította a kommunizmus világméretű pusztulását. Szerelmes Istenem, miről van itt szó!? Nézzük csak. Volt Franchonban egy nagy zűrzavar, ami magát kommünnek mondta. A kommün szó közöset jelent. Jött egy szakállas ember, aki bejelentette, hogy a kommün kísértete Európát bejárja. Pártok alakultak, amelyek magukat szocialistának nevezték. Oroszországban ez a párt kétfelé szakadt, egy kisebb és egy többségi, oroszul bolsevik részre. E csoport tagjai magukat kommunistának hívták. Számoljunk egy kicsit: hány ember felett uralkodnak ma kommunisták? Kuba, Angola, Vietnam, Korea, Kína. Az emberiség egyharmadáról van szó. És Európa hány országában nem uralkodnak ma kommunisták?

Ausztria nemzetközileg elismerten semleges ország, államformája parlamentáris szövetségi köztársaság, Európa egyik legegészségesebb gazdaságával. Parlamentje elnökének a francia kormány európai ügyekkel foglalkozó minisztere nemrégiben súlyos szemrehányást tett. Kiktatta demokrácia dolgában és figyelmeztette, hogy Európában elvárások vannak, amelynek minden állam tartozik alávetni magát. A szóban forgó francia miniszter úr, a kormányon lévő Francia Kommunista Párt tagja. Hová megyünk mi Európában? Mit vár tőlünk ez az Európa? Mit várhatunk mi magyarok Európától? Tud valaki egyetlen esetről, amikor ez az Európa, de ha tetszik Nyugat, bennünket magyarokat segített? A keresztény Nyugat 1030-tól, amikor az apostoli keresztény királyságunk már 30 éves volt, százötven éven át szakadatlanul támadott bennünket, minden alkalommal azzal a kimondott céllal, hogy bennünket is alá vessenek, beolvasszanak, kiirtsanak, mint előttünk a hunokat és az avarokat akarták. Csak 1030 és 1064 között tíz nagy hadjáratot vezettek ellenünk. Kizárólag szervezettségünkön és fegyverünk erején múlt, hogy tervük akkor nem sikerült. Újabb kísérletre további ezer évet kellett várniuk, de még mindig élünk.

Nemzeti vagyonunkból minden, ami mozdítható, idegenekhez került. Történelmünk tiszta és minden becstelenségtől mentes, királyságunknál csak Szent Péter széke régebbi és állandóbb, de a Nyugat nem tudja, mi a különbség köztünk és a cigányok között, s bennünket, Európa legrégebbi írott alkotmányának és legelső parlamentarizmusának megalkotóit, állítólag a szabadság szimbólumát az egész világ szemében orosz dzsidásokkal szabadította fel – az utolsó száz év alatt háromszor is. Ugyan tisztázta-e már valaki, hogy ki adott többet: Európa nekünk,

vagy mi Európának? A világ harangjai a mi keresztény tettünk emlékét éneklék minden délben. Az 1956-os és a nyolcvanas évek istenarcú magyar forradalma a világ csodája, a magyar nemzeti génusz újabb föllángolása.

*„Nem győztünk, de harcoltunk.
Nem gyűrtük le a zsarnokságot,
de megállítottuk.
Nem mentettük meg hazánkat,
de védjük...
Ha majd történelmünket írjuk
elmondhatjuk, hogy ellenálltunk.”*

Miután halottait többször eltemették, sokukat érdemeikért fölakasztottak, kitüntettek, eljutottunk abba a történelmi távlatba, amikor hitünket történelemmé alakíthatjuk a magyar 56 tárgyában.

Szólhatok róla hitelesen, hiszen abban a tanévben a budapesti Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem utolsó éves hallgatójaként az események résztvevője is voltam. Nagy Imre akkor az egyetem tanszékvezetője volt, ajtájára nevét kiírták, de az általa vezetett tanszékre a lábát be nem tehetette. Viszont jöhetett az egyetem klubjába, amelynek egyik vezetője voltam, ahonnan a Petőfi-kör indult. Ez a kapcsolat a későbbiekben még némi szerepet játszott.

A klubban kezdeményezett történelmi előadássorozatunk első előadója Péter György, a statisztika tanszék vezetője volt. Beethovenről szóló, hanglemezes előadására a klub megtelt hallgatóval. Nem kezdhettük a „Kertmagyarország”-gal – de az az előadásunk már az egyetem legnagyobb előadójában volt, s a hely kevésnek bizonyult. Nemsokára két diáktársammal már az egyetemisták parlamentjét szerveztük. Legaktívabbak a jogi egyetem diákjai voltak, a műszakiak csak később lettek hangadók. Személyesen csak a Színház- és Filmművészeti Főiskola két képviselőjére emlékszem, mivel nevükkel és képükkel máig találkozom. Berecz János a DISZ részéről csak később csatlakozott hármunkhoz, majd a „Fehér Könyv”-ben szépen megírta, miként és kik készítették elő a dolgokat. Megjegyzendő, hogy rólunk, „közgázosok”-ról barátilag írt.

A többi esemény már jószerével ismert. Sokat elmélkedhettem felőle svájci életemben, gyakorta Gosztonyi Péterrel, aki egy évvel végzett előttem az 1955/56-os tanévben és már 1956-ban Svájcba „szakadt”. Állandóan panaszolta, hogy közelmúltunk hiteles történelmét nem írja meg senki. Akik tudják, hallgatnak, de nem is kérdezi őket senki. Későbbre már csak az írás marad.

Az esemény megnevezése szép karriert csinált. Eleinte ellenforradalomnak is nevezték, amiért sokan berzenkednek, nem egészen értem miért? Számos társadalmi alakulat büszkén vallotta és vallja, hogy ellenforradalmi. A mi ötvenhatunk utóbb forradalom lett, mára forradalom és szabadságharc a hivatalosított neve.

A magyar 1956, biztosan szabadságharc volt. Menekült társaimmal is sokat perlekedtem amiatt, hogy miért beszélnek „rab népek”-ről – hiszen rab csak a miénk, miután egyedül elveszítettünk két világháborút. A többi – kivétel nélkül – a második világháború győztes hatalma. Valamennyien saját akaratukból lettek kommunisták – a Vörös Hadsereg csak minket tart megszállva. Ez pedig döntő jelentőségű, mert nemzeti önrendelkezésünk elveszett részlegesen Trianon után, teljesen pedig 1944.

március 19-ét követően. Magyarország legalább ezeréves Kárpát-medencei történetében először. Történelmi jogfejlődésünk is (mindmáig!) megakadt az 1946. évi I. törvény (a Magyar Köztársaság Alkotmánya) életbeléptetésével. Ez a két fontos történelmi eseményünk mindmáig meghatározója életünk alakulásának. Harcunk 1956-ban minden kétséget kizáróan az idegen megszálló ellen folyt. Az nem számít, hogy a megszálló oroszul beszélt-e.

Megállapíthattuk tehát, hogy ez volt az első (akkor, de azóta már tudjuk, az egyetlen is) háború két szocialista ország között, aminek eredményeként a) legyőztük a Vörös Hadsereget (ez történelmében példa nélkül áll!); b) megdőlt a kommunizmus Európában.

Kettőnk számára – mármint Gosztonyi és az én számomra – tehát szabadságharc, de háború is volt és úgy gondoltuk, hogy forradalom is – de ez utóbbi meghatározással már akkor – az 1970-es évek közepén – sem álltunk egyedül.

Ex Oriente Lux címen akkor írt könyvemet svájci kiadóm bemutatta a Frankfurti Könyv Világkiállításon 1979-ben. A könyv némi bővítéssel Magyarországon is megjelent 1996-ban a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 16. számú kiadványaként. A Szabad Európa Rádió 1979. október 20-án az „Ótágú Síp” című műsorában beszámolt a kiállításról, amit a következő két napon többször megismételt. Részletesen csak az én könyvemet ismertették. Figyelmeztetésemre fölfigyeltek: a Szovjetunió rövidesen fölbomlik és Közép-Európában politikai légüres tér keletkezik, amire föl kell készülni és írtam egy tervet. Igen megdicsérték, de a műsorvezető valami soha meg nem valósuló álomnak minősítette. Azóta őt Magyarországon többször kitüntették mint „nagy hídépítőt”, több pénzosztó kuratórium tagja, s ebbéli minőségében akadályozza, hogy egyesütem kiadványai pénzt kapjanak. Ez is idetartozó történet. Könyvemben ötvenhatról sok minden olvasható, de az inkább eseménytörténet – odáig egyeztem Gosztonyival is. Mindehhez sok köze van a mi ötvenhatunknak, amint a Brandenburgi Kapuhoz is mi vittük a kulcsot Berlinbe.

Vizsgáljuk meg: mit értünk a társadalomban „forradalom” alatt? Választ hiába keresünk a lexikonokban, vagy a „szakirodalom”-ban, mert bárhol olvasunk – újabb keletű! – szöveget, abból hamarosan kilóg a szocialista ló láb. Márpedig a társadalom is és a forradalom is régebbi mint mindaz, ami így kezdődik: „szoci-„.

A társadalomban minden forradalmat jellemez, hogy a felszín alatt „oda nem illő” mozgolódás van, ami egyszer csak a felszínre tör mint a vulkán. Emberek felvonulnak az utcán, énekelnek, kiabálnak, valamiket lobogtatnak. Egyesek törnek, zúznak, gyújtogatnak. Megjelennek a „rendfenntartók”, akik ütnek, vágznak, lökdösnek, lönek. Nevezze, kinek hogy tetszik, ez így biztosan nem forradalom.

Ha a rendfenntartók parancsnokának elég esze van, a rend őreit hazaparancsolja, ami kockázatos vállalkozás, mert néha az utcán spontán akasztanak. Mégis így tett például De Gaulle belügyminisztere a híres párizsi diáktüntetések idején – ahol egyébként nem akasztottak. A tüntetők ilyenkor előbb-utóbb rájönnek, hogy dologtalanná váltak, hazamennek és többnyire hamarosan azt teszik, ami ügyüknek tényleg használ.

Az utcai randalírozást az magasztosítja forradalommá, hogy megjelennek, majd megvalósulnak gazdasági és társadalmi követelések. Ilyen követelésekben nem volt hiány 1956-ban, de miután az utcán győztünk, Kelet és Nyugat összefogott ellenünk, mire külső elnyomóink újra leigáztak.

Nem teljesen. A viccekben fennmaradt, hogy győztünk, mert újra van déli harangszó. A lényeg mára szinte teljesen feledésbe merül. Egyetlen gazdasági

követelésünk teljesült: a mezőgazdaságban eltörölték a kötelező beszolgáltatást. Elnyomóink itt hibáztak, mert horderejét alábecsülték, pedig ebből a gyengécske hajtásból terebélyesedett ki 1968 és ez vezetett oda, hogy a nyolcvanas évek végén egész Közép-Európában a legelőbbre álltunk abban, amit egyesek tévedésből, tudatlanságból, mások tudatos hamisításként szociális piacgazdaságra kereszteltek (de erről máshol, máskor).

A Kárpát-medence alkalmatlan a mezőgazdasági tömegtermelésre, viszont Európában egyedülálló adottságai vannak a minőségi termelésre. A kötelező beszolgáltatás eltörlése után néhány évvel, a magyar paraszt csodát művelt. Kis háztáji földcskéjéről jött az állattenyésztési termékek 40%-a. Néhány év alatt a magyar mezőgazdaság lényegesen javítani tudta nemzetközi fizetési mérlegünket. Az ország piacain, üzleteiben egyszeriben lett elegendő, jó minőségű élelem, a jegyrendszerre már senki sem emlékezett. Egy nagyvárosunk polgármestere látogatóba hívta egy szovjet nagyváros polgármesterét, aki egy áruházunkban körüljárva azt találta mondani, hogy nálunk nagy szegénység lehet, mert itt ennyi élelem van, náluk biztosan percek alatt fölvásárolnák az egészet. Ekkor kezdődött a gulyáskommunizmus, ekkor lettünk a legvidámabb barakk. És bekövetkezett 1968 január elseje, amiről nálunk már senki nem beszél.

Alig tizenkét évvel azután, hogy újra elvéreztünk, hogy nemzetünk színevirága elpusztult, elmenekült, feltámadt a magyar: egyetlen napon az egész ország gazdasága intézményekkel, szervezetekkel, rendeletekkel. A pártban Nyers Rezső kapta a főfeladatot, a kormányban Tímár Mátyás lett az első miniszterelnök helyettes és Csikós-Nagy Béla – az átmenet szellemi atyja – önálló intézményt kapott új épülettel, az Országos Anyag- és Árhivatalt. Személyét illetően jegyezzük meg, hogy halálbüntetéssel ült a háború után évekig börtönben – ahonnan Vas Zoltán naponta kivitette, hogy részt vegyen az újjáépítésben. Éveken át, naponta nyílt a siralomházban a zárka ajtaja és nem tudta, hogy akasztani viszik, vagy a hivatalba. Csikós napjainkban volt kilencven éves, és nemrégiben elhunyt.

A felkészülést és az átmenetet ez a három személy irányította, a szakmai előkészítés és összefogás az Árhivatalban történt, vezetője akkor élete nagy részét úton töltötte és bizonygatta a többi szocialista ország vezetőinek, nem árulás, amit teszünk. A kor egyik legjelentősebb makroökómia szakembere, Schiller nyugatnémet gazdasági miniszter állandó csapatot tartott Magyarországon, akik figyelték a folyamatot. A szakmai világ szeme ismét rajtunk volt. Forradalmunk második szakasza megvalósult. Az évszázadok óta rendszeresen kirabolt, megnyomorított, megszállt ország ismét bizakodott, ám a megszálló ismét döntött és 1971 táján más utat parancsolt nekünk. Nemzeti önállóságunk, önrendelkezésünk hiánya történelmi jogfejlődésünk megakadása csak torzarcú társadalmak létrehozását engedi, még a forradalom fázisai is szinte a felismerhetetlenségig torzulnak, miáltal nemzeti önismeretünk is gyatra.

Eközben egész Közép-Európa mozgolódni kezdett. A „reform” szó mindenütt divatba jött. A kelet-német, a lengyel, a cseh és a szlovák mozgalmak végül mégiscsak sirba segítették az európai kommunizmust – abban a formában – és a nyolcvanas évek végére megérett nálunk is a helyzet a társadalmi változásra. A magyar géniusz újra föltámadt. Hazánk egy darabkáján ismét a magunk urai lehetnénk. Forradalmunk harmadik szakasza lezárult.

Sokan nem látják, ezért nem is értik ezt a folyamatot, s ebben gyökeredzik sok új keletű bizonytalanság is. Például máig sincs egyetemlegesen elfogadott megnevezése annak, ami a múlt század nyolcvanas évei végén történt: rendszerváltás, rendszerváltoztatás – talán a legtalálóbbs a fordulat. Miközben egyes államok már az Európai Unió tagjai lettek, a Moszkva-központú birodalom számos más

területén máig napirenden vannak a háborúk és a különböző színű és puhaságú, néha forradalomnak is nevezett társadalmi események. Ebből arra is lehet következtetni, hogy e térség népeire még nem köszöntött az aranykor.

Allah útjai
kiismerhetetlenek. Isten
malmai lassan örölnék.
„Ember küzdj és bízva
bízzál.”

Előadó: Csihák György, elnököl Vajda Gábor

ZACHAR JÓZSEF (BUDAPEST)

Mártélyi zárszó

Kedves Hölgyek és Urak! Kedves Vendégeink!

Egyhetes együttlétünk záró rendezvényén jelentem, hogy a XIII. Történelmi Iskola rendezvényeit megtartottuk, sőt sikeresen megtartottuk, gazdagabb tartalommal és bővebb előadói körrel, mint azt előzetesen reméltük. Hálas köszönet illeti ezért már bevezetőként Mártély Önkormányzati Testületét, az általa mozgósított és lelkesen közreműködő minden helyi lakost, hogy biztosították együttlétünk és szellemi gyarapodásunk nyugodt és biztos anyagi körülményeit. Ugyancsak köszönet illet minden előadónkat, mert vállalták, hogy megosztják a megjelentekkel tudásukat. Végül köszönet illet minden résztvevőt eleven emlékezéséért, amellyel részt vett iskolánk sikerének kovácsolásában.

Azzal az előre megfogalmazott szándékkal kezdtünk munkánkhoz, hogy rendezvény-sorozatunkat múltunk két, évfordulós, meghatározó pillérére kívánjuk építeni, két olyan, Saját korából messze kiemelkedő eseményt állítunk mondanivalónk középpontjába, amely egymástól éppen félezer esztendőnyi távolságra megrengette az akkori ismert világot.

Nándorfehérvár, a mai Belgrád oszmán ostromának hírére 1456-ban a pápai bulla kihirdetésével imádságra, böjtre és bűnbánatra szóló felszólításon túl elrendelt általános déli harangszónak kellett volna Európa népeit keresztes hadjáratra mozgósítani. Ám mire a harangok Európa-szerte megszólaltak, Hunyadi János fegyveresei a Kapisztrán János által előttük vitt kereszt jegyében váratlanul már győzelmet is arattak a szultáni had felett. Ezt a világraszóló sikert hirdeti azóta a ma is a római egyházhoz tartozó valamennyi templomban világszerte délben megszólaló, hálaadó jellegűvé változtatott harangszó (ám Jézus-hitű protestáns és keleti egyházakhoz tartozó nemzettestvéreink még most sem csatlakoztak ehhez).

Budapest nevét 1956-ban ugyancsak egy csapásra zengte a világ minden nyelvén beszélő kortárs. A magyarságnak a nagyhatalmak akaratából 1920-ban egyharmadára zsugorított és 1945-ben a nemzetközi szocializmus nevében hódító Oroszország uralma alá engedett hazája évtizednyi látszólagos beletörődés után ugyanis váratlanul szembe merészt szállni idegen uraival. Az idegen megszállók és hazai bábjaik ellen irányuló fellépéshez várt külső segítség ezúttal is késett. Sőt immár végleg elmaradt, a magára hagyott és végül eltiport magyar szabadságharc azonban mégis az első, helyrehozhatatlan repedést okozta a bolsevik világbirodalom épületén.

A nándorfehérvári hadidiadallal a magyarság megmentette földrészünk szerencsésebb sorsú népeit a kelet felől fenyegető oszmán-török hódítástól, míg a budapesti forradalom figyelmeztette őket, hogy a keleti orosz-bolsevik nagyhatalom az ő engedékenységük ellenére sem rendelkezhet szabadon a magyar nemzettel. E két pillér közt, mint legjelentősebb eseményt harmadikként középpontba állítottak a magyar földön vívott, a magyarságot pusztító Habsburg és Oszmán dinasztia közti nagyhatalmi háborúk során példátlan, magyar közvetítéssel, tevékeny magyar részvétellel 1606-ban a Zsitva folyó torkolatában, Komárom közelében megkötött átmeneti békét.

Nagytekintélyű tudósok és ifjú kutatók egyaránt vállalták, hogy megosztják az érdeklődőkkel tudásukat, ismereteiket e három magyar történelmi sorsfordulóhoz kapcsolódóan. Ennél azonban sokkal többet tettek, a korai időkről szólva, újabb „hatos esztendőkre” terjesztették ki mondanivalójukat. Sebők Ferenc és Pintér István Nándorfehérvár ostromáról és felmentéséről az 1386 óta sorozatosan jelentkező keleti nagyhatalmi veszély felidézésével

jutott el az 1456-os eseménytörténethez. Szegfű László a sorsdöntő 1526-os esztendőt állította mondanivalója középpontjába, amikor Szapolyai János török politikájáról szólt. Ugyanígy az 1591—1606 közti, az országegyesítést célzó hosszú török háborút bemutató Bagi Zoltán Péter részletesen az e tizenöt éven át egymást követő hadiesemények közt legsúlyosabbnak bizonyult 1596-os (mező)keresztesi csatát elemezte. Újváry Zsuzsanna az 1606—1656 közti fél évszázad idejének felidézése során a Habsburg és az Oszmán nagyhatalmi célok magyarországi megmerevedését és az oszmán-török megszállók által érvényesített hódoltsági politikát mutatta be, míg az ezen időszak egyik legemlékezetesebb magyar-török fegyveres összecsapását jelentő 1652-es vezekényi csatát Csámpai Ottó elevenítette meg.

Az európai és főleg magyar közvéleményben napjainkig legelevenebben élő, eddig utolsó meghatározó jelentőségű magyar történelmi eseményről szólva, az előadók nemcsak a magyarság sorsát 1956-ban meghatározó nemzetközi és hazai fejlemények tudós ismerőiként, hanem egyúttal valamennyien a bolsevik báburalom lezárását célzó forradalom és szovjetellenes szabadságharc átélőiként, résztvevőiként hozták hallgatóikhoz közel mondanivalójukat. Az addig példátlan nemzeti megmozduláshoz vezető közvetlen fejleményekről, a szovjethatalom és hazai kiszolgálóinak uralmáról, az ez ellen irányuló népfelkelésről, a megszállók ellen kibontakozó fegyveres küzdelemlről, az ennek kimenetelét alapvetően meghatározó nemzetközi fejleményekről és a véres megtorlásról egymást követően szólt az akkori kiskamasz Szabó A. Ferenc, Vajda Gábor, Zachar József, a nagykamaszként szerepet vállalt Salamon Konrád és Szekeres István, az egykori résztvevők közül az 1956-ban még egyetemi hallgató Csihák György és a fiatal értelmiségi Rókusfalvy Pál, valamint az akkor éppen pályája csúcsára érkezett, ma 97 esztendős Nagy Kálmán, míg az ugyancsak tevékeny résztvevő, betegsége miatt távol maradni kényszerült, mai mártélyi lakos Márton András életútját, 1956-os szerepvállalását Oroszi Antal mutatta be.

Ezek az előadások elsőként hangzottak el a Magyarok Világszövetsége részéről a forradalom, szabadságharc, elbukás ötvenéves évfordulójára jelszóként utólag megfogalmazott, a magyarság akkori eseményeinek ilyen nagy késéssel felismert hármas jellemzője, a „szabadság—tisztesség—méltóság” középpontba állításával. Miközben valamennyi előadásból sok Új ismeretet meríthetett minden jelenlévő, legfőbb tanulságként azzal térhet haza mindenki a saját szűkebb otthonába, hogy a felidézett történelmi sorsfordulók során példamutató eleink általában, de különösen ezelőtt ötven esztendővel a még köztünk lévők, az Örök Hazába már eltávozottakkal együtt, mindenkor a hit és az erkölcs parancsát követték.

Ennek jegyében nekünk is vállalnunk kell 1956 örökségét, követni a még eleven példát, tehetségünkkel és a lehetőségek teljes kihasználásával nemzetünket szolgálni ott, ahová bennünket sorsunk állított. Amennyiben Istenbe vetett szilárd hittel, elszánt akarattal, minden tudásunkkal és minden erőnkkel azon leszünk, hogy bizonytalankodó nemzettestvéreinket magunkhoz vonzzuk, magunk közt minden belső viszályt kiküszöbölve, összefogva, együtt csakis a közjó érdekében cselekedjünk, akkor járunk helyes úton. Ne elégedjünk meg a Jókai Anna által megfogalmazott imafohással: „Öregisten, Nagyisten,/ nézd, hogy élünk itt lenn,/ katlanba zárva,/ csodára várva,/ csöbörből-vödörbe magyarok./... /„Öregisten, Nagyisten,/ más remény nincsen,/ mint igaz kegyelmed,/ hogy Te szabj végül rendet/ maradék országnak,/ adj életes kedvet,/ a lecsonkolt többi/ gyógyíttasd, ne engedd/ önnön-gyilkosává válni,/ haza kell találni!”

Ennek az oly nagyon vágyott, utoljára ötven évvel ezelőtt megfogalmazott és tetté formált célnak, az ez irányban példamutató nemzeti egységben akkor megszületett tiszta forradalmunknak a beteljesüléséhez cselekedjünk mi is valahányan jelenlévők, tegye mindenki a maga helyén, amit tehet. Önbizalmunk növelésére pedig, egymásba kapaszkodva, nemzeti újjászületésünkhöz vezető további utunkon idézzük fel és ismételjük gyakran eleink máig megőrzött, a köztudatból mégis mára kihullt, évezredek távolából bízató Ígéretet küldő jelmondatát: „Öreg Istennek dicsőség, Ősöknek tisztelet, nekünk győzelem!”

„A lélek nem erőlteti meg magát soha.
Mentül többet kérnek tőle, annál többet ad;
mentül többet merítenek belőle, annál
gazdagabb forrást nyit.”

Jókai Mór

III.

Függelék

Az ember kettős hangja

*„A fönséges nép majd fölveti fejét,
ha megunta már a sok handa-bandát,
és vereségeink sok ünnepén
nem bújik és fél, de hallatja szavát.*

*Közös szégyenünk lett, im, a hallgatás;
és ez már lázadás, ha mégis van szava
néhány igazaknak, aki látja már,
hogyan világhordója ellen egymaga*

*kevés, mint tatár ellen is EGY király
a muhi pusztán, hol belső viszály
lett győzedelmes nem Dzsingisz és Batu.*

*(Bár az ember lelke Jézust kiáltott,
de Barrabás lett mégis a kiválasztott.
S Pilátus széttárta hatalmas kezeit.)”*

Szenti Ferenc (Hódmezővásárhely)

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület öszinte története

XXI

Parkinson írta igen szellemesen a múlt század hatvanas éveiben. Ha egy intézmény épülete gyönyörű, a szőnyegek süppednek, a berendezés pazar, az alkalmazottak elegánsak – akkor az az intézmény a végét járja. Felfelé lendülő korában másként nézett ki.

Egyesületünknek nincs székháza, berendezése, alkalmazottja. Vagyunk sincs – legalábbis a szó anyagi értelmében. Viszont – svájci létünkre! – egyesületünk mindmáig az egyetemes (talán tizentötthétfőtől) magyar egyetlen független tudományos műhelye, ahol továbbmegy együtt mindhárom: a magyar nemzeti történelemkutatás, történelemírás és történelemoktatás. Nem örülünk neki, de igaz. Nem gazdagszik ebből se egyesületünk, se bármely tagunk. Nem előadásokat szervezünk, hanem rendezvényeket, közönséget és közösséget. Kiadványaink nem káprázatosak, de a magyar nemzeti történelemtudomány tiszta forrásai. Bátran meríthet belőle bárki. Nincs benne méreg, mákony, nemis posvány ízű. Így épül, erősödik általa a nemzet tudata. Semmi hivatal nem tartja az övének, de nem is bánjuk.

Kiadványainkat ettől az évtől – de visszafelé is! – *Acta Historica Hungarica Turiciensia* néven jelentjük meg. Ezzel is kifejezzük, hogy tiszteljük múltunkat, hiszen Magyarországon a „hivatalos nyelv” 1844-ig a latin volt. Viszont mindmáig a mi egyesületünk az a hely, ahol a genetikusok legújabb eredményeit a magyar történelemtudományban feldolgozzuk. Östörténeti munkacsoportunk ezen eredmények alapján átdolgozta és újra kiadtuk „Östörténetünk” című füzetünket (*Acta* VII/2) és németül is (*Acta* IX/3). *Acta Historica Hungarica Turiciensia* címmel megjelent ugyancsak az 52. sz. kiadványunk, mint az *Acta* XXI. évfolyam 1. száma, amelyben megjelentettük eddigi összes kiadványunk tartalomjegyzékét és új *Acta* sorszámmal a rendezvények éve szerinti sorrendjében, tehát nem az adott könyvek megjelenése sorrendjében. Ebben a kötetünkben megtalálható ABC sorrendbe rendezve a nyomtatásban megjelentetett 686 dolgozat címe, és ezek a dolgozatok írójuk szerinti ABC sorrendben is. Összesen 272 szerzőtől, négy világrész 21 országából. A „20 éves a ZMTE” füzetünkben (*Acta* XIX/2, 44. sz. kiadványunk), már közöltük 2004-ig, az egyesület szervezésében megtartott 1144 előadásunk címét, amit 443 előadó tartott a 4 világrész 23 országából. Ezek a mi eredményeink – számszerűsítve. Nekünk ez a vagyunkunk. Hatását majd unokáink élvezik – akkor is, ha majd ők sem tudják, hogy igazából mi is ez, és miből lett, ami mégis az ő javukat is szolgálja majd.

Idei östörténeti találkozóink hódmezővásárhelyi asztaltársaságunk kezdeményezésére, a Tisza-parti Mártély községben volt. Súlyt helyeztünk a genetikai kutatás eredményeinek értelmezésére. E találkozóink keretében három világrész 13 országából 22 szakember 34 dolgozata volt a tárgy. Főleg azon tanakodtunk, hogy miként értelmezzük az új laboratóriumi eredményeket. Mit jelent az, hogy a legrégebb európai gén 40-35-ezer éves és Európában a mai magyarokban van a legnagyobb arányban, 60%-ban? Tőlünk nyugatra alig fordul elő. Viszont egy idő múltán ez a gén megjelent egyes ázsiai – és! – amerikai emberi közösségekben. Egész biztosan új kérdéseket kell fogalmaznunk a tudományban, elsődlegesen a történelemtudományban és ezekre a kérdésekre új válaszokat kell adni. A tudomány szintjén, ilyen összetett módon, ezzel ma Magyarországon csak a mi egyesületünk foglalkozik. Ennek se örülünk, de igaz.

Magyar történelmi iskolánk tárgya a „három hatos” volt: 1456 Nándorfehérvár – 1606 Zsitvatorok – 1956 Budapest. Meghallgattuk és megbeszéltük 15 előadó 32 előadását.

A rendezvényen 3 világrész 13 országából összesen 126 fő vett részt, negyedrészen 30 éven aluliak és ugyancsak negyedrészen nők. A rendezvény ünnepséggel kezdődött és zárult. Volt egy egésznapos kirándulás Hódmezővásárhelyre és Ópusztaszerre, szakmai könyvbemutató, tábortűz borkosolólóval. Vigadtunk a mártélyi Ószirózsa Népdalkörrel, a szegedi „Sas” Illyász Hagyományörző és Kísérleti Régész Egyesület színvonalas bemutatót tartott. Mártély szalagot kötött zászlónkra, este a község polgármestere fogadást adott. A rendezvény ökumenikus igeliturgiával zárult. Részvételéért most sem fizetett senki, viszont költségtérítést sem tudtunk adni – az előadóknak se. Fizetségük legyen a nemzet hálája! A rendezvény költségeit elsősorban Mártély község, egyesületünk – és természetesen a résztvevők fedezték. Egyesületünkől minden résztvevő ajándékba kapott kilenc egyesületi könyvünket, személyenként mintegy tizennyolcezer forint, összességében mintegy kétfélmilliárdöttszázhetvenezer forint értékben.

A rendezvény első napján volt szokásos évi rendes taggyűlésünk – ezúttal rendkívüli eseménnyel. Egyesületünk örökös dísztagja dr. Csapó József, a Székely Nemzeti Tanács elnöke segítségünket kérte önkormányzati törekvésük történelem-tudományos, szakmai alátámasztásához. Taggyűlésünk minden résztvevő helyeslő hozzászólásával, a tudományos segítségnyújtás mellett döntött. Néhány hónap múltán, kifejezetten erre a folyamatos tudományos munkára egyesületi munkacsoportot alakítottunk. Megjegyzendő, hogy Csapó József 1939 óta az első és mindeddig egyetlen valódi magyar közjogi méltóság, akit a magyar a máig érvényes történelmi alkotmányunk szerint választott.

Legmélyebb tisztelettel elbúcsúztattuk egyesületünk elhunyt tagjait: Juba Ferencet (Bécs) – az egyetlen magyar, aki hajóorvos, állami- és jogtudományi doktor, továbbá tengerészkapitány volt –, Kőrmendy Józsefet (Veszprém), Sárkány Kálmánnét (Budapest) és Vámos-Tóth Bátor Lászlót (Mukilteo) – a Tamana tudomány megalkotóját.

Az ellenőrök javaslatára a taggyűlés jóváhagyta a beszámolókat, könyvterjesztési tevékenységünket és a pénztáros elszámolását. Az év szerény pénzügyi veszteséggel zárult – a veszteséget én fedeztem. Jegyzőkönyvi dícséretben részesítettük tudományos tanácsunkat és kiemelten néhány személyt. Végül három évre ellenőröket választottunk Mátyus Gyula (Kecskemét) és dr. Szalmay György (St. Gallen) személyében. Egy évre az elnökségbe választottuk a következő személyiségeket: Aerni Agathon (Bern), Almási Gábor (Ofersheim), Beke Zoltán (Rozsnyó), Bergou Jánosné (Budapest), Csala-Erdélyi Kornélia (Kassa), Csámpai Ottó (Pozsony), Darai Lajos (Kápolnásnyék), Germann Georg (Bern), Katona Géza (Hobart), Kovács Veronika (Helsingborg), Költő László (Kaposvár), Lányi Ernő (Budapest), Lukács György (Koppenhága), Marinka Ludwig (Unterengstringen), Pintér István (Hódmezővásárhely), Sándorfi György (Budapest), Slavic Magdolna (Szabadka), Szederkényi Tibor (Szeged), Timaru-Kast Sándor (Ingelheim), Tüttő György (London) és Vajda Gábor (Szabadka). Az elnök ismét én lettem.

Kirchschlag (Alsó-Ausztria) várfenntartó egyesületével pünkösdkor közös munkacsoportot alapítottunk egyesületünk szellemében és célkitűzései szerint a térség – nagyjából a volt Pannónia – történelmének tanulmányozására. A munkacsoportban a két egyesületi elnök felváltva elnökölt. Szeptember végén ismét találkoztunk Kirchschlagban két napra, ahol mindkét egyesület részéről több előadás elhangzott. Közös meglátogattuk Frakno várát.

Tudományos tanácsunk Zachar József, őstörténeti munkacsoportunk Bérczi Szaniszló vezetésével hat-hat összejevetelt tartott az év folyamán.

Egyesületi léptékkal mérve egyesületünk immáron hosszú életű. Így már többször fölmerült életünkben a kérdés: hogyan tovább? Most is. Őstörténeti találkozókkal kezdtük – nevezhettük volna másként is, választhattunk volna "elegánsabb" nevet. Nekünk a találkozó tetszett. Elsősorban az erőszakkal szétválasztott közösségeink találkozását reméltük. Minden képzeletet fölülmúló nehézségek ellenére ez sikerült. Az első hat találkozóink útjában még szöges drót és akna volt, de a következő kilenc is nehezen jött össze, sok volt az akadály, az ellentét, mégis szép volt, találkozó volt. Egy héten keresztül, a szó legszorosabb értelmében együtt voltunk. Már a második alkalommal örvendtünk az újabb találkozásnak és attól kezdve minden alkalommal úgy búcsúztunk el, hogy már tudtuk: a jövő évben hol és mikor találkozunk újra. Szép volt. Így alakult egy valóban tudományos műhely, amit segít az éppen eközben fejlődő technika: fax, szövegszerkesztő, fénymásoló, e-mail. Az első találkozóink idején a felszerelésünk csúcát jelentette egy mechanikus írógép (az is elég ósdi volt). Mártélyról a taggyűlés után néhány órával már két nyelven a nagyvilágba szétküldtük a jegyzőkönyvet, a rendezvény utolsó napján pedig a rendezvény 40 oldalas füzetét statisztikákkal, az előadások összefoglalójával, jegyzőkönyvvel, fényképekkel.

Az első találkozókon egy héten át folyt a vita és kidolgoztunk bonyolult szövegeket, mint pl. az őstörténeti fogalmak – közösen 50-60 ember! – majd lefordítottuk négy nyelvre és még a fordításokat is egyeztetettük keresztül-kasul.

Időközben a nemzeti magyar történelemtudomány igazi nagy fáklyái Nyugaton, csendben kihunytak. A Kárpát-medence viszont mára tele van rendezvényekkel, így a szereplők többsége nem hajlandó már egy-két napra se helyben maradni – rohan a másik rendezvényre. És ez még a kisebb baj. "Változnak az idők és mi változunk az idővel." Kezdetben örültünk a találkozásnak és még reméltük, vártuk is a sok vitát. Eközben a világot elöntötte az erőszak hulláma, országunkat a mindenféle színvonalú rendezvényáradat. Az emberek idegesek, türelmetlenek – lelki sérültek lettek. Mára a legtöbb ember alig tudja, mi fán terem a vita. Vezetni is egyre nehezebb. Aki tudja, Árpád apánk miként vezette a

honfoglalást, gondolkodhat afelett, hogy miként menne ma. Divatos mondás: volt itt tatár, török, német - mind túléltek. Csendesen kérdelem: hol vannak ma Eger hős védői? Ugyan mennyien lehetnek ma azok, akik hajlandók lennének éhesen, rongyosan, fázva, életük árán is védeni a Hazát? Züllesztik a magyar nyelvet. A mai Magyarországon milliárdokat lehet szerezni erkölcsöt és embert romboló cirkuszokra, de nincs pénz se Körösi Csoma, se Mikes Kelemen, se Dobó István sírjára. Anélkül, hogy pénz és dicsőség után sóvárogná, ugyan ki foglalkozik Bornemissza Gergely és Cecey Vicuska szerelmével, Árpád Atyánk szent gyermekeivel? És Atilával? Csak az egri vár Babek Bátyáján nyugvó, csendes költő. Meg – a láthatatlan ember.

Az év utolsó nagy eseménye volt oktatásunk befejezése Szabadkán, csoportos vizsgával 2006. november 18-án. Harminchárom fő kapott kétnyelvű oklevelet illetve tanúsítványt.

Zürich, 2006. álmom hava.

Csuhák György

(folytatás a következő kötetben)

Polgármesteri üdvözlét

Kedves Vendégünk!

Szeretettel köszöntöm Csongrád megye egyik legrégebbi településén: Mártélyon.

A régészeti leletek alapján elmondható, hogy a falú és közvetlen környéke a neolitikumtól kezdve a népvándorlás korán át a honfoglalásig folyamatosan lakott. Az itt élő népek minden időben megtalálták azokat a létfeltételeket, amelyek az ember letelepedéséhez és életben maradásához lehetőséget nyújtottak. A falú sorsát meghatározó királyi adományról először a Szent István nevére hamisított 1019. évi és az 1024. évi oklevélben olvashatunk: “És Szent Adorjának szolgálatára birtokot adunk azoknak tized jogával és halászati joggal, a nevük a következő: a Tisza Szent Adorján templomával.”

A Tisza közelsége mai is meghatározó településünk életében. A nagyváros zaja elől szívesen menekülnek ide a pihenni vágyók, de egyre többen választják lakóhelyül is Mártélyt. A rendszerváltozás küszöbén, 1989-ben kezdetét vette a legújabb-kori történelem fényes sikerekkel és kudarcokkal a valódi megújult, szép és lakható település érdekében. A falút és lakóit jellemző vonások közül néhány markánsan jelenik meg Mártélyon, a mártélyiakon: munka- és vendégszeretet, tisztelet a múltnak, nyitottság a jövőnek. Már őseink is embert próbáló küzdelemmel igyekeztek gyökeret verni a Tisza közelében. Áldozatos munkájuknak köszönhetjük létünket. A munkaszeretet, az erőt és egészséget nem kímélő gazdálkodás a génjeinkben van. Generációk munkája alapozza-alapozta meg a felnövekvő nemzedékek remélt, szebb jövőjét. Nem csoda hát, hogy még a fiatalabbak is örömmel kötődnek hagyományainkhoz, őseink életmódjához és kultúrájához. Az összetartás ereje volt a valamikori ereje a mai Mártélynak is. Civil szervezeteink, a lakosságot kiszolgáló intézményeink, az együttműködésen alapuló gazdálkodó szervezeteink, igyekeznek a következő évezred szebb és harmonikusabb életkörülményeit megteremteni.

Beszélni, írni minderről nehéz. Elfogult is vagyok, talán érthetően. Sokkal hitelesebbek a személyes benyomások, az élmények. Az emberek mosolyát, ízes beszédét, jóindulatú vendégszeretetét, amellyel fogadják az ideérkezőket, büszkeségeinket, multunkat, azt a kötődést, amely kialakult a természetelvű művészek és Mártély között, akik nagy elődök nyomdokán haladva felfedezték a falú és a holtág szépségeit, s műveikkel egyszer s mindenkorra felrajzolták ezt a magyar művészet palettájára – ezt szavakban nehéz elmondani. Nehéz bemutatni a csendet, a madarak röptét a víztükör felett, s a halak mozdulásának gyűrűzését.

Ezért is kívánom, hogy a maga valójában, saját tapasztalatok alapján ismerkedhessen meg mindenki a falúval, a holtággal, az itteni emberekkel. Örömeinkkel, gondjainkkal, terveinkkel. Multunkal – és szándékaink szerint – szépreményű jövőnkkel.

Kívánom, hogy az itt eltöltött napok szép emlékként maradjanak meg emlékezetükben!

Mártély, 2006. július 9.

Balogh Jánosné
polgármester

Jegyzőkönyv

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület (ZMTE) 2006. július 9-től július 16-ig Mártélyon, a község önkormányzati testületével és az egyesület hódmezővásárhelyi asztaltársaságával közösen rendezte a XIX. Magyar Őstörténeti Találkozóját és XIII. Magyar Történelmi Iskoláját. Az őstörténeti találkozón kiemelten foglalkoztunk a genetikai kutatás újabb eredményeivel. Iskolánk tárgya: 1456 Nándorfehérvár – 1606 Zsitvatorok – 1956 Budapest volt. A szakmai előkészítést a ZMTE Tudományos Tanácsa végezte Zachar József, az MTA doktora vezetésével. A megnyitón a résztvevők elfogadták az Egyesület „Nyilatkozat”-át és „Házirend”-jét (mellékelve), s a rendezvény ezek tiszteletében, teljes rendben folyt le.

A Találkozó keretében szerepelt három világrész 13 országából 22 szakember 28 dolgozattal.

Az Iskola keretében a résztvevők meghallgatták és megbeszélték 26 előadó 32 előadását és élménybeszámolóját.

Volt egy egéssznapos kirándulás Hódmezővásárhelyre és Ópusztaszerre. A rendezvény alatt megnyitottuk Mónus Zsuzsa festőművész kiállítását, kiállítottuk dr. Nagy Ákos történelmi tablót és a Heraldika Kiadó szakmai könyvbemutatót tartott. Volt egy tábortűz, egy borkostoló, ahol együtt vigadtunk a mártélyi Őszirozsa Népdalkörrel, a szegedi „Sas” Íllyászy Hagyományörző és Kísérleti Régész Egyesület pedig színvonalas bemutatót tartott.

A hétnapos rendezvénysorozat első napja ünnepséggel kezdődött és Mártély szalagot kötött a ZMTE zászlajára, este a község polgármestere fogadást adott a résztvevőknek (amelyen résztvettek a település vezetői is). Ökumenikus Istentisztelettel, ünnepséggel zárult a rendezvény, amelyet látogatásával és felszólalásával megtisztelte dr. Gyulai Endre szeged-csanádi r. k. megyéspüspök mint védnök.

A szereplők díjazást nem kaptak – fizetésük legyen a nemzet hála!

A résztvevők 3 világrész (Amerika, Ausztrália, Európa) 13 országából (Anglia, Ausztrália, Ausztria, Dánia, Kanada, Németország, Magyarország, Norvégia, Románia, Svájc, Szerbia, Szlovákia, USA) összesen 126 fő, 26 %-ban 30 éven aluli voltak (statisztika mellékelve). Szakképzettségük igen különböző. Résztételéért senki sem fizetett, viszont költségtérítést sem tudtunk adni. 8 személy ingyen szállást kapott. A rendezvény költségeit elsősorban a társrendezők fedezték – ki-ki a sajátját (lásd melléklet). Minden résztvevő ingyen kapott, kitűzött, diplomát, ezt a jegyzőkönyvet mellékleteivel és az Egyesülettől 9 szakkönyvet, személyenként mintegy tizenhét forint értékben. Minden elhangzott szöveget szalagon rögzítettünk (összefoglalója mellékelve), tervezzük könyv alakban való megjelentetését.

A rendezvényről beszámolt többek között a Duna Televízió és több helyi lap, rádió és TV állomás is.

Mártély, 2006. július 9.

**Prof. Dr. Zachar
József
(Budapest)**

**Bokorné Nagy Katalin
(Hódmezővásárhely)
Az Őstörténeti Találkozó
elnöke**

**Balogh Jánosné
(Mártély)
Mártély**

**Dr. Csihák György
(Zürich)
a titkárság vezetője**

(Az eredeti aláírások az Egyesületnél és a 2007. évi rendezvényen megtekinthetők)

ZÜRICH MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET UNGARISCH HISTORISCHER VEREIN ZÜRICH

Háromszor jelölve az Európai Unió "René Descartes" tudományos díjára
Dreimal nominiert für den "René Descartes Prize" der Europäischen Union

Közérdekű Egyesület
Gemeinnütziger Verein

Magyar Östörténeti Találkozók Titkársága
Sekretariat der „Treffen zur Frühgeschichte der Ungarn“

Hungarian Historical Society of Zurich
Association Historique Hongroise de Zurich
Società Storica Ungherese di Zurigo
Asociación Histórica Húngara de Zürich

NYILATKOZAT

CH-8047 ZÜRICH
Postfach 502

Telephon +43/3352/31872
E-mail zmte@freemail.hu
PC-Konto Zürich 80-36214-1
BIC: POFICHBEXXX
IBAN: CH 13 0900 0000 8003 6214 1
www.zmte.org
Encyclopædia Hungarica

Emberi szeretet, szakmai tisztaság, tárgyi tudás és önzetlen, becsületes gondolkodásmód jellemezzék bennünket, akik a magyar nép és a haza történelmének kutatásában együttesen munkálkodunk.

Baráti kézfogásra nyújtjuk kezünket minden irányban. Tevékenységünk politikától mentes, tisztán tudományos, baráti és ismeretterjesztő. Nincsenek sem anyagi, sem társadalmi céljaink szerelmünk a magyar nép és történelme, valamint nyelve. Mélyen tiszteljük tagjaink, barátaink és az érdeklődő egyének elkötelezettségeit, amelyek azonban semmiféle következménnyel nem járnak sem egyesületünkre, sem a többi tagjára.

Minden célunk pozitív. Külső nyomástól mentesen, a legtisztább tudományos szellemben akarjuk tanulmányozni és kideríteni - mindenek előtt - a magyar nép, vagy népek igazi eredetét, őshazánkat vagy őshazáinkat, valamint a magyar nyelv eredetét, ma élő nyelvünk és népünk rokonait.

Nem utasítunk eleve vissza semmiféle elméletet, azonban elvárjuk, hogy a bizonyítékok és az érvek szigorúan tudományos alapon álljanak. Nem egyezünk bele, hogy bárki bármiről kijelentse, hogy az már megoldott és ezért mindenki köteles magáévá tenni.

Teljes tisztelettel vagyunk úgyszintén az emberiség nagy családjának többi tagja iránt, miközben elvárjuk tőlük ugyanezt a tiszteletet a mi népünkkel szemben. Meggyőződésünk szerint, jövőnk új, dicső temploma csak a tiszta erkölcs alapjára építhető; ennek előfeltétele egymás kölcsönös tiszteletben tartása és az erőszak minden formájának és következményének eltüntetése.

A jelen és a jövő kérdéseinek a történelemkutatással való összefüggésével tisztában vagyunk. A mi álláspontunkat ezennel teljes terjedelmében nyilvánosságra hozzuk.

Kelt Zürichben az 1986-os esztendő február havának 10-ik napján.

ZÜRICH MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET UNGARISCH HISTORISCHER VEREIN ZÜRICH

Háromszor jelölve az Európai Unió "René Descartes" tudományos díjára
Dreimal nominiert für den "René Descartes Prize" der Europäischen Union

Közérdekű Egyesület
Gemeinnütziger Verein

Magyar Östörténeti Találkozók Titkársága
Sekretariat der „Treffen zur Frühgeschichte der Ungarn“

Hungarian Historical Society of Zurich
Association Historique Hongroise de Zurich
Società Storica Ungherese di Zurigo
Asociación Histórica Húngara de Zürich

CH-8047 ZÜRICH
Postfach 502

Telephon +43/3352/31872
E-mail zmte@freemail.hu
PC-Konto Zürich 80-36214-1
BIC: POFICHBEXXX
IBAN: CH 13 0900 0000 8003 6214 1
www.zmte.org
Encyclopædia Hungarica

HÁZIREND

1. Az elhangzott és írásban közölt dolgozatok kizárólagos tárgya a magyar történelem és a magyar nyelv, valamint a szorosan kapcsolódó témakörök, különösen hangsúlyozandó, hogy semmiféle politikai, filozófiai vagy vallási közleménynek itt helye nincs.
2. Az itt elhangzott és/vagy ide küldött dolgozatok közzéi joga kölcsönösen az Egyesület és a szerző tulajdona. Az Egyesület hasznát nem kereső társaság, így közleményeit önköltségi áron, vagy ingyenesen adja át az érdeklődőknek. Ugyanez vonatkozik a hangszalagra, filmre és minden egyéb információra.
3. Az Elnökség kéri a résztvevőket, hogy tárgyilagosságukat őrizték meg és jóhiszeműen hallgassák végig a legellentmondóbb nyilatkozatokat is és semmiféle személyi kérdést ne vessenek fel. Az előadókat, a hozzászólókat semmi módon ne zavarják.
4. Az előadók előadásukat az elnöknek mondják, illetve olvassák. A hallgatóság részéről közbeszólásnak, hangos megjegyzésnek helye nincs. Kérdések írásban feltehetők és kiigazítások ugyancsak írásban átadhatók az elnöknek. Az elnök csoportosítja mind a kérdéseket, mind a helyreigazításokat és a beszélgetés alkalmával felveti.
5. A vezetés a mindenkor elnök kezében van; megszólítása: Elnök Asszony! Elnök Úr! Az elnök a saját legjobb belátása szerint vezet.
6. Szerelmünk a magyar történelem és a magyar nyelv!

Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
Elnökség

Secretariate for the conferences on the Early and Medieval History of the
Hungarians
Secrétariat pour les réunions traitant l'histoire ancienne et médiévale hongroise

Segreteria delle riunioni per la storia antica ed altomedievale degli
Ungheresi
Secretaría para reuniones de historia antigua y medieval de los

01_004_A_W

AZ ELŐADÁSOK TARTALMA

BAGI ZOLTÁN PÉTER (SZEGED)

A TIZENÖT ÉVES HÁBORÚ TÖRTÉNETÉNEK RÖVID ÖSSZEFOGLALÁSA

A tizenöt éves háború történeti kutatása hosszú ideig az egyetemes és magyar történeti kutatás perifériájára szorult. Igaz, hogy a 19. század végén több résztanulmány (Gömöry Gusztáv és mások) látott napvilágot a hadtörténeti események kapcsán és Erdély korabeli politikai fordulatait is részletesen feltárták, ennek ellenére azonban jócskán maradtak az eseménytörténetet illetően is fehér foltok, valamint a háború monografikus feldolgozására sem került sor. Az első kísérletet e szintézisre Doberdói Bánlaky József tette meg, aki a Magyar Hadtörténelem című sorozatának egyik kötetében (14. kötet) e háború hadtörténetét kiadott források és szakirodalom alapján megírta. Hosszú idő eltelte után a közelmúltban Tóth Sándor László vállalkozott a háború átfogó, levéltári és könyvészeti forrásokra egyaránt építő nagyszabású szintézisére, amely hat évvel ezelőtt látott napvilágot. Emellett az 1990-es évektől kezdődően, a pozitivista történelmi szemléletet meghaladva, a magyar kutatók olyan témák feldolgozásába kezdtek, amelyek a háború eseményeit, folyamatait a 16. századi Európa történelmével egységben vizsgálták. A hadügyi forradalom magyarországi vonatkozásairól és ennek tizenöt éves háború hadászatára tett hatásairól írt jelentős munkát Kelenik József, akinek kandidátusi értekezése tanulmányok formájában látott napvilágot. A sajnos fiatalon meghalt Sahin-Tóth Péter pedig a vallon, francia és lotaringiai katonaság e háborúban betöltött szerepéről készített kiváló doktori értekezést, s számos e témával foglalkozó tanulmányt.

Előadásomban három témakör köré csoportosítva kívánom bemutatni a háború történelmét. Az elsőként azt járnám körül, hogy hogyan terebélyesedett egy helyi csatározásnak tűnő eseménysor a 16. század végének nagy Oszmán-Habsburg küzdelmévé Európa magyarországi végein. Milyen okok és ürügyek vezettek oda, hogy Szinán pasa nagyvezír Rudolf von Krekwitz konstantinápolyi orátor elfogatásával hivatalosan is hadat üzenjen II. Rudolf német-római császárnak és magyar királynak?

A második témakörben azt szeretném bemutatni, hogy a császári-királyi oldalt tekintve – a magam részéről 1597. és 1598. évet tartom a tizenöt éves háború fordulópontjának.

Végezetül a háború lezárását jelentő zsitvatoroki béke létrejöttének körülményeire és az egyesség további sorsára térnék ki Karl Nehring kutatásait alapul véve.

Bérczi Szaniszló (Budapest)

Csillagászati és földrajzi ismeretek szerepe a magyar őstörténet kutatásában

(„Kulcsszavak”: a nyelv megőrizte a csillagászati ismereteket, kalendárium, a Nap égi útja a művészetben, a népmesékben, a mai kalendárium elterjedtsége, stb.)

A magyar őstörténet a múlt mélységeibe nyúlik vissza. Ezt a mélységet a magyar nyelv rendkívüli gazdagsága és szerteágazó kapcsolatrendszere igazolja a legbiztosabban. Mindezt Czuczor Gergely és Fogarasi János 19. századi Akadémiai Nagyszótára, az abban leírt gyökrendszer és szókinszrendszer, fogalomvilág mutatja a legszebben.

Valójában ebben a múlt kódéba vesző korban az emberek és a társadalom műveltsége még osztatlan. Nem válik szét tudományágakra, sok az ismeretekben a mítikus összefonódottság is. De ha a mai ágak felől

nézünk vissza, akkor is még nehéz szétválasztani a csillagászati és a földrajzi ismereteket meg a naptári időszámítási ismereteket. Ezért ha a távoli múlt ma csillagászatnak és földrajznak nevezett ismereteit keressük, népmeséinkhez, népdalainkhoz, népi imádságainkhoz, ősi díszítőművészetünkhöz kell fordulnunk.

Kétféle kérdést tehetünk föl: milyen volt az akkori ember ismeretkincse és hogyan tudta azt áthagyományozni? Hogyan tudjuk megérteni mi ma ezt az ismeretkincset? Ezekkel a gondolatokkal indítom el előadásomat.

Bihari Gábor (Nyíregyháza)

Az Arthur-legendakör szarmata eredetéről

Az utóbbi évtizedek kutatásai egyre inkább valószínűsítik, hogy a korábban kelta eredetűnek tartott Arthur-legendakör valójában az ókori szkíta-szarmata kultúrkör mondavilágára vezethető vissza. A legendák magja azokkal a jazig-szarmata lovagokkal került az ókori Britanniába, akiket Marcus Aurelius soroztatott be a markomann-szarmata háborúk befejezése után.

A legyőzött szarmaták nomád szokás szerint vezérüknek tekintették azt a római tisztet, aki jelentős szerepet játszott legyőzésükben, s aki feladatul kapta a szarmata különítmény vezetését: vélhetően így keletkezett az Arthur név az aquincumi illetőségű római tiszt, Lucius Artorius Castus nevéből.

A hunok nyomására a Kárpát-medencét 409-ben elhagyó alánok galliai letelepedése révén alakult ki a középkori Frank Birodalomban a Lancelot név köré szövődő legendák csoportja. A helyi alánok és a Britanniából a bretonokkal együtt frankföldre települő szarmata rokonaik együtt alakították ki a későbbi legendakört, amely nem csak Arthurról és lovagjairól, de a sokszor Arthur szerepét átvevő Lancelotról (az alánok Arthurjáról) is szól, illetve az ősi nomád hagyományként Nyugat-Európában meghonosodott kehely- (Szent Grál), és kardkultusz (Excalibur) nyomait is magán viseli. Számos szófejtés (pl. Lancelot = Alanus-á-Lot, Excalibur = acélkard (kaukázusi „khalib” szó = acél)) mellett a nomád mitológia egyéb elemeinek felbukkanása (pl. testvérpár szarvasvadászat révén szerez feleséget) is bizonyítja a legendák keleti eredetét.

A szarmata-alán legendák köré valós történelmi eseményekből egy újabb mítosz-réteg képződött a kora középkorban, így keltve azt a benyomást, mintha a legendák a Brit-szigeteken keletkeztek volna.

Bihari Gábor (Nyíregyháza)

Kik voltak Erdély őslakói, a dákok?

(Az előadó egyik könyve „A népek országútján I.” részletesen elemzi a dákok eredetének kérdését és esetleges kapcsolatukat a szkítákkal, illetve utódaikként a székelyeket nevezi meg)

Bár a nemzetközi szinten legelterjedtebb nézetek szerint a dákok a balkáni trák népek rokonsági körébe tartoztak, ennek alátámasztására csak igen gyenge bizonyítékokat lehet felsorakoztatni. Az ókori szerzők többségének írásai a dákokat a szkíták rokonságába sorolják. A dákokról fennmaradt ábrázolások szerint viseletük, fegyverzetük a szkítákéval azonos. A korabeli források részletesen elemzik szokásaikat, amelyek keleti elődökre utalnak: vallásuk a védikus és zoroasztriánus vallásokkal, illetve a szkíta tűz- és napkultusszal hozható párhuzamba, papi rétegük vegetáriánus szokásai és csillagászati, matematikai ismeretei pedig szintén e kultúrkörökhöz köthetők, s idegenek a trák-illír népek között. A dák nyelvről meglévő emlékek – helynevek, személynevek – leginkább az iráni nyelvekből magyarázhatók.

B. Nagy Katalin (Hódmezővásárhely)

Árokkeretes-halmos szarmata sírok a Székkutas Kápolnadülőben

Hódmezővásárhelytől északkeletre 20 km-re lévő Székkutas határában 1965-1987 között 555 sírt tártunk föl. A sírok zöme az avar korba tartozik (534), - köztük 59 fülkesír is van -, míg 21 sír a Kr. utáni 4. századi szarmaták temetkezéséhez.

A szarmata sírok három kivételével bolygatottak voltak. A feltáráskor tett megfigyeléseink szerint mindegyik sírdúlást a temetést követő 1 éven belül követték el. Miért?

Megfigyeltük, hogy a 4-500 évvel később ugyanarra a helyre temetkező avarok sírjaik megásásakor tiszteletben tartották a szarmaták nyugvóhelyeit (a még látszó sírhalmokat kikerülték, a megtalált embercsoportokat újra eltemették, stb.). Ősök tisztelete?, halottól való félelem?, vagy egyéb ok vezette az avar sírásókat e cselekedetükben?

A temetőben, telepeken megfigyelhető különböző árkok szerepének tisztázása, valamint egyetlen gondolat a Csörsz árokról.

Csámpai Ottó (Trencsén)

Mivel járul(hat) hozzá a szociológia tudománya a magyar őstörténet kutatásához ?

A történettudomány és szociológia kapcsolata. A szociológiának – amely a 19. században kialakult „nomotetikus” tudomány – a célja bizonyos törvényszerűségek feltárása a társadalmak történeti fejlődésében. Bár a történettudomány sokkal régebbi, amely rögzíti az egyedi, megisméthetetlen eseményeket, a szociológiai gondolkodásmód elsajátításával képesek vagyunk elvonatkoztatni a történelmi tények rutinszerű értelmezésétől, hogy ily módon más szemmel újra szemügyre vegyük azokat. Ezt nevezzük szociológiai képzelőerőnek. A szociológiai képzelőerő kibontakoztatása azt jelenti, hogy éppúgy kell használnunk a történetírás módszereit, mint magának a szociológiának az eszköztárát. Egyben, a mai világunk sajátos természetét is csak úgy tudjuk megragadni, ha össze tudjuk vetni a múlttal. A tudományos kutatások során a képzelőerő segítségével nemcsak azt tisztázhatjuk, milyen volt a régmúltban a helyzet, ill. milyen ma, hanem azt is, hogy milyenné válhat, ha bizonyos célokat követünk.

Csámpai Ottó (Trencsén)

„A Vezekényi csata - 1652”

Magyarország déli határainak védelme Esztergom eleste (1453) után. Török betörések és portyázások az Ipoly, Garam, Nyitra és Zsitva folyó völgyében. Az északi vármegyék védtelensége a pusztításokkal szemben. A Nyitra folyó jobbpartján épített erődítmény, Érsekújvár határvédelmi szerepe. A zsitvatoroki béke utáni politikai és katonai helyzet a magyar Felső Magyarországon. Az 1652-e török betörések a Zsitva és a Nyitra völgyébe. A magyar végvári vitézek hősi ellenállása a török túlerővel szemben a vezekényi csatában. Az Esterházy család vérvesztése és a környező falvak lakosainak helytállása a vezekényi ütközetben. Főúri temetés a Nagyszombati szt. János Katedrálisban. A csatában elesett Esterházyak halotti pajzsai és az 1896-ban emelt vezekényi harci oroszlán.

Csihák György (Zürich)

Gloria Victis! – Dicsőség a legyőzötteknek!

MEGEMLÉKEZÉS ÉS ELMÉLKEDÉS ARRÓL, HOGY MIKOR VOLT AZ 1956-OSNAK MONDOTT FORRADALOM MAGYARORSZÁGON?

Miután halottait többször eltemették, sokukat érdemeikért fölakasztottak, kitüntettek, eljutottunk abba a történelmi távlatba, amikor hitünket történelemmé alakíthatjuk a magyar 56 tárgyában.

Az esemény jószerével ismert, megnevezése szép karriert csinált. Eleinte ellenforradalomnak is nevezték, amiért sokan berzenkednek. A mi ötvenhatunk utóbb forradalom lett, mára forradalom és szabadságharc a hivatalosított neve. Biztosan *szabadságharc* volt, azóta azt is tudjuk, hogy az *egyetlen háború* két szocialista ország között, aminek eredményeként a) legyőztük a Vörös Hadsereget (ez történelmében példa nélkül áll); b) megdőlt a kommunizmus Európában.

A szakirodalomban amit „forradalom” címszó alatt találunk annak mindég valami „szocialista íze” van.

Az előadásban meghatározzuk a *forradalom fogalmát* az emberi társadalomban és kifejtjük, hogy lehet-e, s ha igen milyen módon arról beszélni, hogy mi is volt az, ami Magyarországon *1956 kapcsán történt*.

Dani Pál (Hódmezővásárhely)

Források és történetírás

A kora középkorra vonatkozó jelenkori történetírásunk sokszor köszönő viszonyban sincs a forrásokból levonható következtetésekkel. Írott források esetén elharapozódott a szuper kritika, forrásmellőzés, forrás elhíttelenítés, ami teret enged egyes történészek fűkevesztett fantáziaszárnyalásának, mielőlt az igazság magát összehúzza ilyedten bújik a legsötétebb sarokba.

Dani Pál (Hódmezővásárhely)

Mégegyszer a „honfoglalásról”

Egyre nehezebben vert gyökeret a köztudatba, hogy Árpád honegyesítő hadjárata egy többévtizedes diplomáciai és katonai műveletekkel tarkított birodalomépítés záróaktusa volt, ami 907-ben a pozsonyi csatával fejeződött be. Mint a genetikai vizsgálatok is igazolták a Magyarország bölcsője a Kárpát-medence volt. Innen rajzoltak ki főleg keletre, majd hosszabb- rövidebb idő elteltével ide tértek vissza. Ezeket a visszatéréseket szoktuk Honfoglalásoknak nevezni.

Darai Lajos (Székesfehérvár)

Új szemlélet és új módszertan az ember, a társadalom és az emberiség őstörténeti kutatásában

Új értékelési szempontok és lehetőségek a korszerű tudományos időrendben: az eddig ismert események közelebb, illetve távolabb kerülnek.

Ennek jelentősége az, hogy az eddig elérhetetlen távolinak látszó folyamatok elérhető közelségbe kerültek, és a jelentéktelen közelinek látszó összefüggések jelentőségteljes távolságba jutottak.

Az ember létrejötte, kialakulása folyamatának korai szakaszai egyöntetű embert mutatnak, csak műveltségi különbséggel az eddig előembernek, neandervölgyi embernek és modern embernek nevezettek tekintetében.

Ennek jelentősége az, hogy több, egymástól távoli régióban alakult ki ugyanolyan állapotú ember, és nem egy központból származott le és terjedt el.

A jégkorszaki és egyéb éghajlati, időjárási és földrajzi hatások az emberi műveltségek alakulására igen nagy különbségeket okozóan veendő figyelembe.

Ennek jelentősége az, hogy a különböző jellegű műveltségek egymásutánját nem új embertípus megjelenése okozta, hanem ugyanazon embernek új életterületen történt sikeres alkalmazkodása: hegylábi műveltség a moustieri (Subalyuk, Szeleta, Érd), dombvidéki az aurignaci műveltség (Istállóskő), síkvidéki a gravetti műveltség (Bodrogresztúr, Árka, Szekszárd stb).

A lehűléssel járó szárazság mozdította el az embercsoportokat délről északabbra a würm felmelegedése elején, és északról délebbi területekre a 'népvándorlás' elején.

Ennek jelentősége az, hogy a korábban északra kényszerült, déli éghajlati viszonyokhoz alkalmazkodott ember keveredett a mérsékelt égövi emberrel, ill. a kettő egyesítésének társadalmi kihatása is lett, ami ugyancsak elmondható a későbbi, északról délebbre húzódó ember esetében is (a keveredése embertani következménye, eredménye a cromagnon A és B létrejötte, az északi népeké és a mongoloké).

Az időjárási eredetű munkamegosztási kényszer és a katasztrofális éghajlati-földrajzi hatások érvényesülése együttesen okozott műveltségi torzulásként elnyomó társadalmi gyakorlatot.

Ennek jelentősége az, hogy a hierarchikus társadalom létrejötte, az emberölés és a háború megjelenése nem eleve az emberi természetből fakad, korábban ismeretlen is volt, hanem a körülményekre adott elégtelen műveltségi válaszként tekinthető.

A letelepedett alkotó jellegű emberi társadalmi gyakorlat és a támadó, romboló jellegű és eredményű vezérség, harcias műveltség és hódító civilizáció európai és világterületen is összeütközött, egymásra hatott és alakította, befolyásolta Európát és a világ sorsát.

Ennek jelentősége az, hogy az európai kurgán és az ázsiai késő jamna eredetű inváziók következményeként lehet és kell bemutatni több eddig szervesnek hitt változást, és az a műveltség, amely kivonta magát ebből a torzulásból, felértékelődik az emberség és emberiség szempontjából: kiemelkedő a jelentősége a felső kőkortól kezdve Európában a Kárpát-medencei embernek, a bükk-i műveltség elterjedésének mind gazdasági, mind kulturális tekintetben, különösen a fémművesség és a földművelés terén, valamint az egységes társadalom, egyenrangú emberi együttműködés gyakorlatának megőrzésében.

Dr. Darai Lajos (Székesfehérvár)

Genetikai vizsgálatok korlátozott embertörténeti alkalmazása

Nagy ellentmondások a mitokondrium DNS és az Y kromoszóma mutációk helyre nem álló szakaszának vizsgálatában.

Ennek jelentősége az, hogy a genetikai adatokból valóban következő összefüggéseknek meg kell felelniük a vonatkozó régészeti eredményeknek mind az emberiség létrejötte, mind a globális és regionális őstörténet vonatkozásában, azaz földrésznyi távolságokban egyidejűleg lezajlott folyamatokban, valamint európai régióink és Kárpát-medencei múltunk műveltségi és időrendjében.

Az embertörténettel összefüggő genetikai vizsgálati lehetőségek:

1) Az mtDNS jellegzetességei és mutációjának vizsgálati nehézségei, eredményei.

- a) az itteni génmutáció lényege;
- b) a mutagén tényezők kikerülhetetlen szerepe;
- c) a statisztikai mutációs átlagolás elhibázott mivolta;
- d) a lehetőségek és korlátok figyelembe vétele.

2) Az Y-kromoszóma és mutációjának vizsgálati nehézségei, eredményei.

- e) az itteni génmutáció lényege;
- f) a mutagén tényezők kikerülhetetlen szerepe;
- g) a statisztikai mutációs átlagolás elhibázott mivolta;
- h) a lehetőségek és korlátok figyelembevétele.

3) Az mtDNS és az Y-kromoszóma vizsgálat eredményeinek összevetése:

- i) egymással;
- j) összeegyeztetése egyéb genetikai, vércsoporti és antropológiai adatokkal;
- k) megfeleltetése a régészeti műveltségek ismert tényeinek, összefüggéseinek.

Az ember leszármazási ágai a főemlősi elágazástól.

4) A mtDNS mutációk vizsgálata alapján.

5) Az Y-kromoszóma mutációk vizsgálata alapján.

l) Az afrikai helyzet.

m) A Kaukázusi népkohó.

n) A maláj gén elterjedése Ázsiában és Amerikában.

o) Ausztrália benépesítése.

Dr. Darai Lajos (Székesfehérvár)

A modern ember félmillió éves európai őstörténete

A kaukázusi Homo ergaster eredete és európai elterjedése.

A Homo erectus és a Homo sapiens neanderthalis műveltség Európában.

Az acheuli műveltségtől a moustierin át az aurignaci és gravetti elterjedéséig.

A würm felmelegedése és a Fekete-tenger feltöltődésének következményei.

A háromirányú menekülés hatásai:

A földművelés elterjedése a dombvidékre a Kárpát-medencében.

A folyammelléken délre terjedő, majd sumér civilizáció kialakulása.

A kurgán műveltség kialakulása.

A kurgán műveltség európai háborúi, inváziói:

Az első invázió pusztításai.

A második invázió és az északra, délre és nyugatra menekült szalagdíszes nép.

A harmadik invázió kifulladás és Európa indoeurópaizálása.

A jamna harcias lovas műveltségének ázsiai hódításai:

A Turáni-alföldön.

Az Iráni-fennsíkon és Mezopotámiában.

Indiában.

Az ázsiai nagy birodalmak érintkezése Európa déli részeivel:

Katonai hódítások, összecsapások.

Ideológiai befolyás: kinyilatkoztatott vallások elterjesztése.

A hellenista és a római birodalom európai hatásának következményei.

Sorozatban támadó harcias műveltségek, hatalmi elit felbukkanása Kelet-Európában.

A nyugat-európai hatalmi elit sajátos helyzete és tudata.

A egyenrangú mellérendeléses felfogást őrző magyarság.

Dr. Darai Lajos (Székesfehérvár)

Kárpát-medencei népünk elődeinek kiemelkedő helyzete és szerepe

Az egymást váltó műveltségi korszakok az utóbbi félmillió évben:

A Vértesszőlős I-IV és a budai I-II acheuli műveltség.

A bükk Subalyuk, Szeleta és érdi moustieri műveltség.

A bükk Istállóskő aurignaci műveltség.

Bodrogkeresztúri, árkai, szegvári, zalaegerszegi, szekszárdi, palánki gravetti.

Pilisi és bükk barlangi gravetti.

Körös-Tisza-i, Vincsa, Duna I-II és kukutyini földműves műveltség.

Bronz korszak.

Vas korszak.

Írott történelem az Árpád-ház megjelenése előtt.

Írott történelem az Árpád-ház uralkodása alatt.

Írott történelem az Árpád-házi királyok után.

A magyar sajátosságok megkülönböztetése és jellemzése:

Embertani jellegzetességeink és összehasonlításuk valós vagy vélt rokonaikkal.

Vércsoporti jellegzetességeink és összehasonlításuk valós vagy vélt rokonaikkal.

Genetikai jellegzetességeink és összehasonlításuk valós vagy vélt rokonaikkal.

Ősműveltségi jellegzetességeink, és összehasonlításuk valós és vélt rokonaikkal.

Nyelvi, írási jellegzetességeink, és összehasonlításuk valós és vélt rokonaikkal.

Máig élő műveltségi jellegzetességeink, és összehasonlításuk valós és vélt rokonaikkal.

A magyar hivatás emberi jelentősége.

Halmágyi Pál (Makó)

A dél-alföldi harcok 1944 őszén

A második Dél-Erdély elleni támadás 1944. szeptember 13-án reggel indult meg Makó-Békéscsaba körzetéből Arad-Temesvár általános iránnyal. A honvédek még ezen a napon bevonultak Aradra. Temesvár előtt a magyar egységek megálltak és nem sikerült a Maros-völgy kijáratát sem szilárdan megszállni.

A román hadsereg mögött feltűnő szovjet csapatok nagy erejű támadásukkal napok alatt a kiindulási helyzetbe, a trianoni határra nyomták vissza a honvéd erőket. Az előre nyomulás itt sem állt meg és az ország délkeleti szegletében, az október 6-i nagy szovjet támadásig ide-oda hullámoztak a harcok. Ennek során Makó már szeptember 26-án elesett és hiába küzdöttek közel két hétig a magyar egységek, a várost nem tudták visszaszerezni.

A Békéscsaba körzetében október 6-án hajnalban indított elsöprő erejű támadás nyomán elveszett Békéscsaba, Gyula majd Tótkomlós, Orosháza, Hódmezővásárhely, Szeged, Szentes és a támadók Csongrád és Szeged között kijutottak a Tiszához.

Kruppa Tamás (Hódmezővásárhely)

A Bocskai-felkelés okai és ügye a nyugat-európai közvéleménynek írt kiáltványokban

Az előadás három irat kapcsán mutatja be a Bocskai felkelés kirobbanásának okait.

Az első irat egy pár régóta ismert és magyar fordításban is kiadott kiáltvány, amelyet az 1605. évi szerencsi országgyűlés kapcsán adtak ki. Ebben Bocskai illetve a felkelő magyar rendek részletesen megokolták engedetlenségük okait, amelyre azért volt szükség, mert a nyugati közvélemény egyoldalúan, elsősorban Habsburg párti forrásokról értesült a felkelésről, amellyel a magyar rendek a korabeli felfogás szerint a legsúlyosabb bűnök egyikébe, a felségsértés bűnébe estek. A kiáltvány azért született, hogy a rendek és Bocskai tisztázzák magukat a vádak alól.

A második irat a vatikáni levéltárban található, eddig ismeretlen és kiadatlan irat. A másolatban ránk maradt kiáltvány 1604. Október 15-én keletkezett, a diószegi táborban született. A rövid iratot – ismeretlenségén túl – azt teszi különösen érdekessé, hogy a benne szereplő érvek csak részben fedik az előző irat által elősorolt érveket. Rossz olasz nyelvezete, hibás bibliai hivatkozásai még a kiáltvány provenienciájának kérdését is, hogy tudniillik valóban Bocskai és a felkelők kezéből származik, felvetik.

A szintén vatikáni levéltár Borghese fondjában őrzött harmadik irat egy a külföldi szakirodalom által ismert, de kiadatlan, itthon azonban ismeretlen, sajnos részben töredékes irat, amely Giacomo Belgioioso egykori felső-magyarországi kapitány kezéből származó hosszú jelentés, amelyben saját szerepének mentegetése mellett, a felkelés kirobbanásának okait adja elő. Az irat nem azonos a Benda Kálmán által a 70-es évek elején kiadott Belgioioso jelentéssel. A generális kassai tevékenységével nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a magyar rendek elégedetlensége lázadásba csapott. Belgioioso részletesen, hetente az udvarnak írt leveleivel idézi fel az eseményeket, amely egyértelműen mutatja, hogy jelentését az őt ért vádakra válaszul fogalmazta.

Márton Szabolcs (Szeged)

Bölcs Leó Taktikájának hitelessége

A konferencián előadásomban Bölcs Leó X. század eleji munkájának magyarokra vonatkozó adatait veszem vizsgálat alá. Úgy vélem, hogy a Taktika csupán a magyar honfoglalás szűkös éveire vonatkoztatható forrásként, nem pedig a magyarok általános életmódját tükrözi a leírás (pl. nagyszámú

marhával vonulnak stb.). A forrás egyes adataiból legalábbis így tűnik.

Pintér István (Hódmezővásárhely)

A nándorfehérvári diadal (1456)

Hunyadi Jánosnak a hadjáratait védő és támadó hadjáratokra oszthatjuk. Az előadásom elején nagyjából Hunyadi támadó hadjáratairól beszélek. Az előadásom második részében a legfontosabb védelmi hadműveletről, a nándorfehérvári csatáról szólok. Ez a csata 5 mozzanatból áll. Az első részben arról lesz szó, hogy a várat őrséggel látja el a magyar hadvezér. A második részben azt ismertetem, hogy Hunyadi megszervezi a felmentő sereget. A harmadik részben a tengeri csatáról beszélek, amelyben megsemmisül a török flotta. A negyedik részben a vár ellen intézett roham visszaverését ismertetem. Az ötödik részben Hunyadi János döntő támadásáról beszélek, amellyel a törökökre a keresztések segítségével vereséget mért.

Rihmer Aurél (Budapest)

A magyar királyi hatalom eredete

TÖRTÉNELEMSZEMLELETEMET KÉT NEVES PROFESSZOROMNAK, KÁLLAY ISTVÁNNAK, ÉS KATUS LÁSZLÓNAK KÖSZÖNHETEM. AZ ELSŐTŐL MEGTANULTAM, HOGY A TÖRTÉNELEM VIZSGÁLATOKOR IGEN FONTOS AZ ADOTT IDŐSZAK JOGRENDJÉNEK ISMERETE, MÍG AZ UTÓBBITÓL NÉGY FONTOS KÉRDÉS SZEM ELŐTT TARTÁSÁT TANULTAM MEG. EZEN KÉRDÉSEK A MIKOR, HOL, MIÉRT, KINEK AZ ÉRDEKE? EZEK FÉNYÉBEN VIZSGÁLTAM MEG A MAGYAR KIRÁLYI HATALOM KIALAKULÁSÁNAK KÖRÜLMÉNYEIT ÉS FELTŰNT, HOGY SZENT ISTVÁN ÉS UTÓDAINAK JOGKÖRE NEM EGYEZTETHETŐ ÖSSZE AVVAL A KÉPPEL, HOGY ŐK A KIRÁLYI HATALMAT A PÁPA, VAGY A CSÁSZÁR AKARATÁBÓL NYERTÉK. RÁADÁSUL A KORSZAKOT VIZSGÁLVA, PÉLDÁK SORA BIZONYÍTJA, HOGY A PÁPÁNAK NINCS JOGA KORONAKÜLDÉSRE PL. A CSEH HERCEGEK ESETE, TEHÁT A PÁPAI KORONAKÜLDÉS KÖRÜL IS JOGI PROBLÉMA MERÜLT FEL. DE AKKOR, MIKOR FELTETTEM A KÉRDÉST, HOGY KINEK AZ ÉRDEKE A MAGYAR KIRÁLYSÁG LÉTREJÖTTE ÉS VÉGIGNÉZTEM A KOR URALKODÓINAK POLITIKAI CSELEKEDETEIT, KIDERÜLT, HOGY A KIRÁLYI HATALOM MEGSZERZÉSE, CSAK EGY SZEMÉLYNEK ÁLLT ÉRDEKÉBEN, MÉGPEDIG ISTVÁNNAK, MÍG A TÖBBI HATALMI TÉNYEZŐNEK EZ INKÁBB ELLENÉRE VOLT.

Ezek után a szakirodalom felhasználásával végignéztem a pápai koronaküldés és a császári koronaküldés melletti érveket. Mátyás Flórián, Pauler Gyula és Karácsonyi János kanonok stb. tudományos vitáján keresztül bemutatom a Hartvik Legendát és azt, hogy az politikai okok miatt hogyan bővült 1172-ben a pápai koronaküldés részlettel és ez által a pápai koronaküldés a jogi helyzeten kívül, a források miatt is miért tarthatatlan. De megadom, hogy miért volt fontos ennek a mozzanatnak a behozatala a magyar köztudatba. A császári koronaküldés vizsgálatához a Századok folyóirat 1932. évi és 1944. évi cikkeit használok mivel ezek mutatják összefoglalás szerűen III. Ottó politikai életművét, annak vitatott részeivel együtt. Ezen cikkek alapján nem csak a császári koronaküldés, de a császár és pápa közös koronaküldése is cáfolható.

Ezek után megvizsgálom az ezredforduló magyar jogi állapotát és politikai képét az uralkodó (Szent István) szemszögéből és használt jogaiból nézve, valamint annak nemzetközi elismertségéből nézve is, továbbá, hogy mikor mehetett végbe a koronázás. Itt leginkább Karácsonyi János kutatására támaszkodva eljutok 1001. augusztus 15 és 23 közötti időhöz, mikor a források szerint a tényleges koronázás történhetett. Szent István szenté avatásának körülményeiből arra lehet következtetni, hogy a koronázás augusztus 17-én volt, mert 1001-ben akkor volt Nagy-Boldogasszony napja.

És hogyan áll ekkor az európai hatalmi helyzet? 1001 februárjában Róma fellázadt a pápa és a császár ellen, a bajor hadak távol voltak Magyarországtól, Gyula és Ajtony nem számíthatott Bizánc segítségére, mert a bizánci haderő le volt kötve a bolgár és egyéb hadszíntereken, és István területeit északról sem fenyegette akkor veszély. Egy olyan politikai vákuum keletkezett, amikor István saját erejéből király lehetett.

A történelem során a kortársak között is lesz, aki követi Szent István példáját, tehát nem egyedi a tette a korszakban.

Rókusfalvy Pál (Budapest)

Lélek és forradalom

Az előadás három kérdést tárgyal: Mi a forradalom? Mi történt 1956-ban? Mire kötelez ma minket 1956 nemzeti forradalma?

A természeti és a történelmi folyamatokat egyaránt természettörvények szabályozzák. Ezen belül az ember, a társadalom sorsát irányító élettörvények – lelki, pszichológiai törvények, mivel a lélek az ember élő lényege. A forradalom: az erkölcsi világban az emberi tudattalan mélyéből előtörő „égiháború és vulkánkitörés”, amely gyökeresen megváltoztatja a társadalom életét. A forradalom lényege és tisztasága céljaitól és attól függ, milyen emberek állnak az élére, illetve lovagolják meg. A forradalmakat többnyire az ifjúság indítja el.

Személyes élmények az 1956-os forradalomból... A Szegeden újjáalakult MEFESZ kiáltványából: „Célunk a gondolat, a szellem felszabadítása, a Sztálin és Rákosi által ránk kényszerített szellemi iga lerázása...”. 1956 nemzeti forradalom volt, amelyben a szabadság és a teljes függetlenség fegyveres kivívásáért a társadalom minden rétege részt vett. A történelemben szinte egyedülálló módon tiszta forradalom volt: az egymás életét és a tulajdont egyaránt védő erkölcsiség és felelősség jellemezte. A mindent átjáró szeretet és igazság légkörében éltünk és örültünk. A nemzet egységes volt és az önfeláldozásig bátor. 1956 forradalma november 4-én nem fejeződött be, csak szünetel. Hőseinek emléke szívünkben él, céljai ma is érvényesek és a lélek mélyén tovább munkálnak. Ezért:

múltunk és jövőnk a jelen léleképítésén múlik. Amit tennünk kell: hamisítás nélkül pontosan emlékezni és emlékeztetni a forradalomra, szembe kell nézni mai helyzetünkkel és vállalni kell sorsunkat, sokasodnunk kell létszámban, gyarapodnunk kell becsületben, egészségben és vagyonban. De mindennek előtt – egyre távoluló körökben – egymás kezét megfogva kell imádkoznunk és dolgoznunk.

Be kell fejeznünk 1956 forradalmát!

Sancz Klára Lujza (Budapest)

Gróf Széchenyi István tevékenysége a magyar nyelv államnyelvvé válásában Magyarországon a 19. század első felében

„Szerelmünk a magyar történelem és a magyar nyelv!”

Minden nemzet elidegeníthetetlen joga, hogy anyanyelvét használva intézze közügyeit. Gróf Széchenyi István ennek az igénynek való megfelelésként szólalt fel elsőként 1825-ben magyar nyelven az Országgyűlés ülésén Pozsonyban.

A magyar nyelvet gyakorolták, alkalmazták ugyan Magyarországon a megyei és a törvényhozói tanácskozásokon, az egyházakban, a hívekkel való kapcsolatban, bizonyos fókig a katonaságnál, a tudomány és az irodalom művelésénél és sok helyen a családi körben a 19. század elején, de az Országgyűlés nyelveként nem alkalmazták és az iskolai oktatás sem kötelezően magyar nyelven folyt.

Magyarország tisztségviselői az államügyeket 1844-ig latin nyelven intézték. A magyar nyelv védelmezői 1790 óta minden alkalmat megragadva kérték az Udvartól a magyar nyelv „hivatalosítását”, de

eredményt nem értek el. Ennek a jogos követelésnek a megvalósításáért emelte fel szavát gróf Széchenyi István és fejtett ki nagy tevékenységet, hogy a magyar nyelv államnyelvvé váljon.

Gróf Széchenyi István a magyar nyelv védelme érdekében egy tanulmányt írt, amelynek kézírata nagyrészt már 1831-ben kész volt, s már 1832-ben a kiadására is sor kerülhetett volna, ha nem jött volna közbe kiadásának akadálya, s amelyet a végleges szöveg elkészülte után, még 1835-ben nem adott közre. A tanulmányt 1858-ban, a magyar akadémia tagja, Török János akadémikus jelentette meg a Széchenyi család engedélyével. Török János a könyvhöz írt előszavában dicséri a szöveget: „... e munka ... nyolc század alatt az egyetlen nyilvános és tüzetes felszólalás az anyanyelv érdekében s a diáknyelv birtoklása ellen...”

Véleményének alátámasztására az alábbi megállapítást teszi Török János: „Nyugati szomszédságában köröskörül, a magyar szemlátomást tapasztalta minden nemzet szellemi és irodalmi emelkedését. Egyiránt lerázta magáról mindegyik a római nyelv igáját, s visszahelyezé saját anyanyelvét ősi jogába.” A hazánkat környező országok közül egyedül Magyarországon folyt latin nyelven a közügyek intézése.

„Nemzet, habár szabad alkotmánya van is mindaddig, míg saját nyelvét nem használja, tovább áll a kifejlési lehetőségtől, mint a legvadabb nép, mely anyanyelvével szabadon él. ... Minden áron meg kell tehát nyerni anyanyelvünk használatát, mit senki tőlünk igazsággal meg nem tagadhat...” – fogalmazta meg véleményét gróf Széchenyi István tanulmányában.

„Nemzeti létünknek tehát, mely nemzeti nyelvünkkel elszakíthatatlan kapcsolatban áll erősb, közösb, és hathatósab kezességet kell találnunk. Erősb, közösb, és hathatósab kezességet pedig nem nyújthat semmi, mint ”Magyar nyelvünk érdeke és hasznossága”. ...

Ha hasznossá, szükségessé tehetjük nyelvünket, maga magától fog terjedni mindinkább, valamint hasznuk és szükségük után jobban esengnek s törekednek az emberek.”

Gróf Széchenyi István áldozatos küzdelmét a magyar nyelv államnyelvé válásában, az 1844-ben megszületett nyelvtörvény, - az 1844:2.tc. a magyar nyelvről és nemzetségéről, - szóló törvény, - amelynek értelmében a magyar nyelv az ország hivatalos nyelve lett, - koronázta meg.

Sebők Ferenc (Szeged)

Nándorfehérvár, 1456

A török hódítók már 1391-ben megjelentek a középkori magyar királyság határainál. Zsigmond király a problémát igen komolyan vette és először támadó hadjárat keretében kísérelte meg visszaszorítani a fenyegető veszélyt, majd ennek sikertelensége után hathatósan szervezte meg a magyar határvédelmet, amely a végvárak passzív védelmi rendszerén, valamint az ország határai mentén elterülő szövetséges államok helytállásán nyugodott. E politika keretében szerezte meg a király Nándorfehérvár (ma Belgrád) erősségét, amely a magyar határvédelem legfontosabb oszlopa volt egészen 1521-ben bekövetkezett elestéig.

Zsigmond halála után a török probléma akut formában jelentkezett újra. A király trónutódja, Habsburg Albert hasonlóképpen komolyan vette a törökkérdést. Rövid uralkodása éppen azzal zárult, hogy egy török elleni hadjáratra készülődve, a táborban kiütött pestisjárvány következtében hunyt el.

Kevésbé ismert tény, hogy Nándorfehérvár már 1440-ben kiállt egy kemény török ostromot, amelyet maga Murád szultán irányított. A vár megoltalmazása a Thallóczy fivéreknek volt köszönhető.

Hunyadi János föllépése átmenetileg a török elleni támadó hadjáratok korszakát jelentette. Ez azonban nem csökkentette Nándorfehérvár határvédelmi szerepét. Egyúttal a támadások kiindulópontjaként is funkcionált. Hunyadi 1444-ben és 1448-ban bekövetkezett vereségei újra fölértékelték Nándorfehérvár védelemben betöltött szerepét.

1456-ban ismét maga a szultán, ezúttal Mehmed indult az erősség elfoglalására. Önbizalmát tovább növelte Konstantinápoly 1453-ban bekövetkezett eleste. A várat Szilágyi Mihály védelmezte, Hunyadi János a határvédelem szempontjából elengedhetetlenül szükséges aktív védelemről, a felmentő sereg megszervezéséről gondoskodott. A várvédők ellenállása és a fölmentő sereg sikeres együttműködésének eredményeképpen. A török elleni küzdelmek korának legfényesebb és egyben legnagyobb horderejű diadala született meg 1456 júliusában: a török ezt követően 65 éven keresztül tartózkodott attól, hogy a

magyar királyság ellen frontális támadást indítson.

Szabó Pál (Hódmezővásárhely)

Szkíta hagyomány és történelem

Szkíta-kép az antik és a középkori magyar forrásokban.
Szkíta hatalom Elő-Ázsiában és I. Dareiosz szkíta hadjárata.

Az előadás három részre tagolható. Az első részben a középkori forrásokban megjelenő és a magyar krónikás hagyományokban ábrázolt Szkítia-képet vizsgálom. (Exordia Scythica, Regino, Anonymus, 14. századi magyar krónika kompozíció). Ezt hasonlítom össze az egykorú antik görög forrásokban, főleg a Herodotosznál található földrajzi és etnográfiai leírásokkal.

A második rész a szkíták politikai történetének két eseményét tárgyalja. A Kr. előtti 7. századi elő-ázsiai megjelenésüket, a kor nagyhatalmaival való kapcsolatukat, hatalmuk kiépítését. Végül pedig I. Daireosz Kr.e. 514/513 évi szkíta hadjáratát, annak előzményeit, lehetséges okait, a hadjárat szakaszait és eredményét vizsgálom.

Szederkényi Tibor (Pécs)

Jégkorszakok a Föld történetében, különös tekintettel az utolsó nagy eljegesedésre

- A Földtörténet négy nagy eljegesedési eseménye, azok hatása a Föld- és az élet fejlődésére;
- az eljegesedés extraterresztrikus (földön-kívüli) és földi okai;
- az utolsó nagy eljegesedés (a negyedidőszak a földtörténetben) esemény-rendszere; glaciális és interglaciális szakaszok;
- az eljegesedés, interglaciálisok és a jég végső visszahúzódásának földrajzi hatásai;
- az utolsó eljegesedés és az interglaciális szakaszok hatása az élővilág és az ember alakulására;
- a Kárpát-medence földrajzi- földtani eseményei a negyedidőszakban és az azt követő poszt-glaciális időszakban (a holocénben), hatásai az itt élő népek történetére.

Szekeres István (Budakalász)

KILENC Ó-TÜRK BETŰ TÖRTÉNETI ÖSSZEHASZNÁLÓ JELTÖRTÉNETI VIZSGÁLATA

Az ó-török írás belső szerkezete bonyolultabb a székely írásnál, mert majdnem minden betűnek van magas és mélyhangrendű változata. Ezért lényegesen több betű alkotására volt szükség, hogy e feltételeket ki lehessen elégíteni. A jelalkotók feladatukat praktikusán egykor úgy oldották meg, hogy kettéosztottak piktoqramokat, amint azt a 'rét' és az 'üst' esetében láttuk; vagy ugyanazt a piktoqramot 90° -al elfordították, vagy függőlegesen 180° -al „átfordították” (tükrözték); vagy egyazon jel jelentésének egyazon szó két akrofonia változatával két hangértéket adtak: **oluk**, **ulak** (kis vízfolyás, patak); vagy a piktoqram jelentéséből fakadó logikus következmény szavával alkottak betűhangértéket, pl. a kínai 'hegyes tárgy, nyílhegy' rajzának 'bemegey, behatol' jelentése következményeként a 'čog - čog' (öl, megöl) szó č akrofoniájával č (cs) hangértékű betűjelet.

Szekeres István (Budakalász)

A NIKOLSBURGI JELCSALÁD ÉS AZ ÓTÜRK ÁBÉCÉK NÉHÁNY JELLEGZETESSÉGE, „TITKA”

A nikolsburgi jelcsalád és az ótürk ábécék sok olyan írástörténeti adatot tartalmaznak, amit eddig a kellő írástörténeti ismeretekkel és felkészültséggel nem rendelkezők észre sem vettek.

a./ Jelfelezések a nikolsburgi és az ó-türk ábécékben.

b./ Több részből álló piktoogramok betűjelként egységes jellé történő összevonása .

c./ Jelrészek egyszerűsítő elhagyása a nikolsburgi jelcsalád ligatúráiban.

Szekeres István (Budakalász)

HÁROM JEL A NIKOLSBURG JELCSALÁDBÓL

Van három, a kínai „felezett” ’szárny’, ’toll’ piktoagramból sajátosan képzett írásjegy a nikolsburgi ábécében. Csak a jel alkotó piktoogramok kínaiak, a jelalkotás módja már nem az.

Szerencsénkre, 1999-ben Komáromszentpéteren egy kerek, sast ábrázoló bronzkorong került elő, amelynek szárnyain valóban rajta van az egyik írásjel. Így nem csak a kutató, a régészeti lelet is igazolja az egykori írásjel alkotásának szemléleti körülményeit.

Újváry Zsuzsanna (Budapest)

Habsburg-török-magyar viszony a 17. század első felében (A zsitvatoroki békétől a szőnyi egyezségig)

A tizenöt éves háborút (1593-1606) követő zsitvatoroki béke egyrészt politikai értelemben lezárta a hosszúra nyúlt 16. századot és megnyitotta a következőt, másrészt módosította és hosszú időre, mintegy hatvan évre meghatározta a török-magyar, illetve az Oszmán-Habsburg diplomáciai viszonyt.

A valóságban a fegyverek azonban sohasem nyugodtak ; igaz, hogy a korábbi, háborús időkre jellemző nagy hadjáratok már nem pusztították a haza földjét, de a török portyázások a várak körül és a falvakra történő becsapások, valamint az újabb és újabb települések hódoltatása nem szűnt meg. A zsitvatoroki egyezmény több fontos kérdésben nem döntött, illetőleg a török és a magyar nyelvű okmányok közötti komoly tartalmi eltéréseknek súlyos következményei lettek a Királyi Magyarország számára. Az egyik fő pont az Esztergom, Nógrád, Fülek stb. várak körüli, a másik a dunántúli (Kanizsa környéki) falvak hovatartozása és adóztatása volt. Ezek orvoslására 1608. március 28-án Érsekújvárott kötöttek egy megállapodást, amelyet 1608. június 19-én Budán erősítettek meg. A Zalaegerszeg melletti mezőn, 1609. április 7-én, újabb komissziót tartottak.

Természetesen, máshol is folytak tárgyalások, főként az Esztergom környéki hódoltsági ügyekben: így 1609-ben Szőgyénben és Érsekújvárott.

A felek 1615-ben, Bécsben ültek össze, ahol – erős török nyomásra – az Esztergomhoz tartozó 158 falu sorsáról akként döntöttek, hogy közülük 60, „az Esztergomhoz közelebb való falukból hódoljon.”

1618. február 27-én kelt a bécsi szerződés pótléka, a komáromi, amely első helyen meghatározza Komárom, Bars, Nyitra és Hont vármegyében, messze a magyar határvárak háta mögött fekvő esztergomi 60 falut név szerint, és szabályozza állapotukat.

A törökkel kötött békét egyrészt megbontotta Bethlen támadása, másrészt az időtartama is – a zsitvatoroki egyezményt 20 évre kötötték – a vége felé közeledett. Így 1625 tavaszán végül is megkezdődtek a Habsburg-oszmán béketárgyalások Párkány és Szőgyén között, a gyarmati mezőn. Bethlen szeretett volna békeközvetítő lenni, mint annak idején Bocskai, de mind az uralkodó, mind a Magyar Tanács joggal tartott attól, hogy az ily módon megkötött béke veszedelmes fegyver volna a fejedelem kezében. A követek között Esterházy Miklós akkori országbíró is helyet foglalt, aki jól látta a béke kétes értékét. Ekkor maga sem bánta volna, ha esetleg nem jön létre újabb megegyezés: „Talán jobb is, hogy így maradjunk, hogysem mint az elmúlt esztendőben, csak az nevét viseljük az békességnak s azonban többet veszessünk, hogysem mint akármely nyilvánvaló hadakozásban is.” Végül is a zsitvatoroki béke alapján történt a megegyezés.

Bethlen harmadik hadjárata után ismételten szükség volt újabb békekötésre, amely 1627-ben Szőnyben kötött, 25 évre. Azonban ezt nem ratifikálták.

1636-ban – ahogyan Esterházy Miklós nádor írja – már semmiképpen sincs béke; „a juhok a farkasokra bízattak kuvaszok nélkül...” Esterházy Miklós 1641-ben, a törökkel kezdett béketárgyalások előtt ekként fogalmaz: „...vegyük az békesség mellett az oltalmat is kezünkben...” Azonban a nádor hiába küzdött, nem sikerült jobb pozíciót elérnie, csupán az 1627. évi szőnyi békét hosszabbították meg.

Újváry Zsuzsanna (Budapest)

Az oszmán előrenyomulás a Dunántúlon a 17. század első felében

A magyar végvárok mögötti területekből a mai Magyarországnak egészen a nyugati pereme, az Őrség falvai az 1602. évi dicaösszeírás szerint már mind hódoltak voltak, s a legnyugatibb vármegye, Vas falvainak jó része is már adót fizetett a töröknek. A Nógrád megyei Divény és a Hont megyei Rimaszombat és környéke Nógrád, Hatvan és Szécsény elesése (1544) óta gyakorlatilag adózott a töröknek és az 1593-1596 közötti rövid szakaszt leszámítva, 1686-ig úgy is maradt a státusza. Vagyis Nyugaton a Rába vonaláig, Északon Gömör vármegye nagyobbik feléig, majd Érsekújvár 1663. évi eleste után a Vág mentéig, Keleten pedig Várad elfoglalása (1660) után Szilágy és Szatmár vármegyéig terjedt a török uralom. A török portyák és rablóhadjáratok pedig e területeken jóval túlmentek.

A békés korszak alatt kiterjedt hódoltatás – ha lehet így fogalmazni – még veszélyesebb volt, mint a hadjáratok idején, hiszen nehezebb volt ellene a védekezés. Az oszmán kincstári módszer, miszerint a javadalmazottaknak királtságbeli, vagyis meg nem hódított területeket is szétosztottak tímár- vagy ziametbirtokként, no és ezen katonák számarányának növekedése a zsoldosokéhoz képest, egyértelmű felhívás volt az oszmán fél számára a hódoltatásra.

A hivatalos jelentések szerint az ellenség csak 1625-1627 között 45, 1627-1642 között pedig 326 falut hajtott uralma alá. Ez a folyamat nagyon is sok tényező függvénye volt: a szpáhiknak „kiutalt” falvak és a reménybeli javadalmazottak számán túl egyfelől a török végvár közelsége, annak katonai ereje, a katonák ellátottsága, a bég vagy várparancsnok harci kedve és személyisége, másfelől a meghódoltatandó községre vagy közösségre, illetve a hódoltsági peremvidékre vigyázó és az ellenséges várakat ellensúlyozó magyar véghely közelsége, a végváriak száma és katonai ereje, a parancsnok elhivatottsága és bátorsága, a falu magyar földesurának esetleges segítsége, a hódoltatandó helység gazdagsága és morális ereje, végül a község és a magyar végváriak egymáshoz való viszonya. Ugyanis mindkét fél számára tilos volt a „hosszú béke” alatt a fegyveres összecsapás, de Bécsből összehasonlíthatatlanul többször jött tiltó parancs a főkapitány és katonái számára, mint a Portáról a budai pasa közvetítésével az oszmán várparancsnokhoz. Mert mit is csinálhatott egyedül egy falu, amikor – hol ígéretesekkel, hol súlyos fenyegetésekkel teli – hódoltató levelet kapott; nem csoda, ha a település – amennyiben nem kapott külső segítséget – félelemből meghajtotta a fejét. A magyar fél azonban ezt nem tűrhette, így a község az ellenség fenyegető levelével párhuzamosan övéitől is megkapta a nyomatékkal terhes ellenkező parancsot, sőt esetleg rögtön a büntetést is. Ugyanis, ha a magyar végváriak hagyták a falut behódolni, akkor a közelben levő vár fenntartása és az ő ellátásuk került veszélybe. A vármegyei hatóság az „önként” behódolást egyébként is súlyos bűnnek tartotta. Így hát egy-egy török fenyegető levél hatására megindult a versenyfutás a község meghódoltatásáért, illetve megtartásáért az oszmán és a magyar fél között.

Vajda Gábor (Szabadka)

A magyarság kultúrtörténete a Délvidéken

(1945-1989)

Az alábbi fogalmak, témák és motívumok kerülnek előtérbe az előadásomban: a vérbosszú és a genocídium következményei; a nemzeti bűnösség és ártatlanság problémája; a zsaroltság folyamatos állapota; a kultúra alárendelése a napi politika és a politikusok tekintélyérdekeinek; a politikai alapfogalmak tisztázatlansága (nacionalizmus, sovinizmus, humanizmus); a megőrzésgés jelzői (feudális elmaradottság, vallásos passzivitás, fasiszta hajlandóság, irredentizmus, konzervativizmus); szervilizmusunk jelei és gyökerei; a karrierizmus és a hipokrizis megnyilvánulásai: az érvényesülés kötelező janicsár útja; a kommunista

felsőbbrendűség sulykolása; kezdeti kirakatpolitika a nemzetközi látszatok érdekében; a történelmi, szociográfiai és kulturális önismeret kommunista manipulálása; művelődési múltunk emlékeinek tudatos és öntudatlan pusztítása; Újvidék központtá avatása a magyar nacionalizmus fűken tartása érdekében; Szabadka művelődésének korlátozása; a sajtóbeli információk igazságértéke; az uralkodó ideológiától nyomorgatott oktatás és nevelés; a magyar („vertikális”) intézmények (színházak, iskolák) megsemmisítése; az '56-os forradalom szerepe a vajdasági magyar művelődés helyzetének javulásában; az idősebb és a fiatalabb nemzedék kényszerű egységesülése; a magyar diákok tanterv általi többletmunkára kényszerítése; a magyartalan tankönyvek és a nem anyanyelvükön iskolázódó tanárok problémája; az iskolai és a nyilvános kétnyelvűség látszata és valósága; a két anyanyelv dogmája; az értékelés formalizálódása, ill. mellőzése az iskolában, a közéletben és a műesztétikában; a szocrealista kánon esztétizmusba való átváltásának okai és formái; az „avantgárd” és a valóságfölötti művészet mint politikai érdek; a kritika üdvöztető (neo)pozitivizmusa; a jugoszláv (magyar) szellemiség fogadtatása Magyarországon; a kádári művelődéssel szembeni fölény tartalma és értéke; a magyarországi könyvek behozatala; a délvidéki magyarok irodalmi (kulturális) autonómiájának jelszava; a grafómánia szükségyszerűsége; tartós alkotói értékek; a jugoszláv művészeti irányzatoknak való alárendeltség; a táj felszíni és lényegi jegyei az irodalomban; az érzelmekkel szembeni távolságtartás; a gondolkodás erőltetése (tudálékosság); az elidegenedés mint esztétikai érték; a kettős identitás terhei; a nemzeti önazonosságtudat felszínessége, erkölcsi tartalmatlansága; az ifjúság vegetálása az eszménytelenségben; a cinizmus és a társadalmi (műesztétikai) tudathasadás előjelei; a vajdasági külön mérték; a vertikalizmus és a nemzetté válás utópiája; intézményalapítások; a pályázatok mint átmeneti serkentők; a gyermekirodalom társadalomjavító kísérletei; a politika visszakeményedése és annak következményei; a szerb nacionalizmus fenyegetése; a marxizmus mint belépőjegy; a nemzetiségek önérvényesítésének nacionalizmusként való megbélyegzése; a tartományi autonómia a törvényekben, a kultúrában és az életgyakorlatban; a kétnyelvűség eredményei; az anyanyelv művelésének hatósági visszafogottsága; az avantgárd és a posztmodern a hatalom szárnyai alatt; a történelem kötelező sémái, közhelyei a tudományban, az iskolában és az irodalmi művekben; a nevelés ideológiai manipuláltsága; „törzsanyag” mint a nemzetiségek beolvasztásának trójai falova a tantervekben; a multikulturalizmus demagógiája; az elfojthatatlan írástudói lelkiismeret megszólalásai; a derekasság kultusza; a végzetszerűség élménye; a siránkozás dömpingje; központi (újvidéki) színház a vidéki (szabadkai, nagybecskereki stb.) rovására; a pusztuló magyar színházi kultúra megerőszkolása; elrettentések: a belügy példát statuáló leszámolásai; a legfiatalabb írók le-, ill. betörésének kísérletei; a „tisztá” tudomány tudatmosása a magyartanárok képzésében; a megismerés cenzúrázása; az „ökrök” az iskolákban nem egy délszláv író szerbül és magyarul is tanulnak stb.

Weigert József (Gyomaendrőd)

La Marche

Itt találtak egy marsallbotot. A marsallbotot kettévágja egyik éle, mert négyszögletes. Eleje a rajznak az egyik oldalára a hátulja a másik oldalára esik. A rajzon felismerhető földrajzi helyeket én határoztam meg. Én írom le, hogy a képen levő ló első lábai a Perzsa öböl vizén állnak. A ló eleje a trón területére esik. A ló hátulját pedig a bot éle elválasztja. Ez pedig Olaszországban a Garda tó vidékére esik. A környezetet leírva, hogy hol van a földrajzi hely, felismertem, hogy a bot mit ábrázol.

Ahogy a ló eleje és hátulja összetartozik úgy a két nép, amely Irán területén élt és a Garda tó környékén az is egy volt valamikor. Irán területéről tömegesen telepedtek át a mai Olaszország területére a Garda tó vidékére. Hosszú keskeny tó van ábrázolva, mellette folyó a tengerig. Az etruszok, az oszok éltek ezen a vidéken. La Marche is itt található ezen a részen a tenger partján. Utódaik ma is itt élnek. Az Irán területén élt egykori népek valószínű elvándoroltak. Itt nagyobb volt a népesség mozgás és több nagy világhódító kebelezte be az ókorban. Lent egy lófej tükröződik vissza. Ez mutatja, hogy Egyiptom területén is ez a nép a fej abban az időben. Aztán ellepték az arabok. Az itt lakók közül még sok ma is itt él. Így az egyiptomi.... Is.

Weigert József (Gyomaendrőd)

A nagyszentmiklósi kincsen felfedezett új írás

A történelmi Magyarország területén találták 1799-ben ezt a kincset, amelyet Ferenc császár vásárolt meg, hogy ne olvassák be a kereskedők e remek művű kincseket. A kereskedők kezén eleve elpusztultak volna e tárgyak. Így került Bécsbe. 23 db. Színarany edény kultúránk, történetünk része. Két edényen van démotikus írással felvive, illetve megszerkesztve, megrajzolva a képek. A készítéskor eredetileg a görög rovásírást vitték fel és rajzolták egybe az edényeken. Ekkor készült a démotikus írás is, amely fel sem tűnik, ha kézbe vesszük az edényeket. Ahhoz az írást ismerni kell, és ha nagyon ismeri valaki, azt azután próbálni kell és le kell tudni olvasni is. Egy másik hasonló jellegű rajzolatról, melyet régészek találtak, hiába akartam leolvasni a betűket nem lehetett, mert nem annak alapján volt szerkesztve. A kincsnek szinte minden darabján van görög betűkkel bevéselt írás is. Egyiptomban akkor már a görög nyelvet használták, amikor az edények készültek. A bevésés utólag történhetett.

Rövidék és viccesek a cizellált írások. A kincs az a hunok kincse lehetett. Ezt azért gondolom, mert rájuk jellemző állatdíszes és indás futó növényes az ábrázolás. De ez egybeesik azzal is, hogy a Tisza Maros találkozásának területén volt Attila király szállásterülete. Más kincseket is találtak itt. Az egyiptomi írás dé..atikus, de van egy tíz betűből álló hieratikus írás is az egyik tárgyon. Keletről jövő nép hozhatta magával e családi kincseket.

A magyar kutatás vakvágányon halad. Bálint Csanád akadémikus azt vizsgálja és megállapítja, hogy a nagyszentmiklósi kincs az avar kori talájrétégben volt elásva.

Zachar József (Budapest)

„ÖREG ISTENNEK DICSŐSÉG...”

ELEINK HITÉLETÉRŐL I—IV.

A fennmaradt írásbeliség kora óta ismert lehetne a magyarság mai, nyolc államiságba és jelentős szórványba szaggatott közössége előtt, hogy magas lovasműveltségben élt eleink a ma oly fájdalmasan hiányzó példamutató erkölcsi alapelveket követték. Ezt egyetlen, a jelenkor nemzedékeinek is szóló, hármas követelményt megfogalmazó mondatban foglalták össze: „Öreg Istennek dicsőség, az ősöknek tisztelet, nekünk győzelem!” Így örökítették ránk rendíthetetlen egyistenhitüket, a mindenkori jelent lehetővé tévő múlt megbecsülésének gondolatát és az együtt, egymásért folytatott munkálkodásba vetett szilárd bizalmukat.

Jelen előadás a kérdéskör kutatása során megismert és feldolgozott legkülönbözőbb fennmaradt egykori kortársi források tükrében, azok felidézésével igyekszik a nemzettudathoz és sikeres állami élethez egyaránt szükséges lelki támaszt nyújtani, közösségi önbizalmat kelteni. Abban a meggyőződésben hangzik el ez az előadás, hogy Istenünkhöz, múltunkhoz, egymáshoz fordulásunk elengedhetetlen, egyúttal biztos kiindulást jelent ahhoz, hogy úrrá legyünk korunk minden nehézségén és megpróbáltatásán, miként történt ez eleink esetében mindenkor, és hogy ezen az úton eljussunk a legszélesebb nemzeti összefogáshoz és ily módon történelmi államiságunk helyreállításához.

Ebből a megfontolásból a legrégebbi időkből az egy szívvel és egy akarattal való cselekvés mára legkevésbé ismert példái hangzanak el, mégpedig: I. a szittyák közösségi élete Jézus Urunk születését megelőzően, II. hunok, avarok, turkok és Jézus Urunk tanítása, III. a római egyházi vallás formálódása és a magyarok elei, IV. magyar közösségi élet a végleges Kárpát-medencei honfoglalástól az Apostoli Királyság megszületéséig.

A MAGYARORSZÁGI SZOVJET INTERVENCIÓ SZÉLES EBB KÖRŰ ÖSSZEFÜGGÉSEI 1956-BAN

A Varsói Szerződésnek nevezett katonai tömb létrehozásával 1955-ben a Szovjetunió Sztálin utáni bolsevik vezetése lehetőséget teremtett magának, hogy minden korábbi, más hatalmakkal kötött megállapodást félretéve, csupán ez alapján biztosítsa Kelet- és Közép-Európa államainak ellenőrzés nélküli megszállását. Az 1956-ban formálódó lengyelországi, majd egyiptomi válsághelyzettől „függetlenül” az év júliusában meglepő módon éppen a magyarországi szovjet Különleges Hadtest kapott utasítást Moszkvából a bábállami berendezkedés fegyveres erővel való fenntartására, védelmére, adott esetben helyreállítására. A helytartócsere, Rákosi Máttyás helyett Gerő Ernő előtérbe helyezése ellenére a belpolitikai helyzet ezt semmiképpen sem indokolta. Ám miközben a magyarság feszülten még csak a lengyelországi fejleményekre figyelt, a szovjet pártvezetés utasításait követő új hazai diktátor „egy kis felkelés kiprovokálásán” ügyködött, hogy egy kortárs magyar kommunista vezető augusztusi szavaival éljünk.

Október elejére a magyarországi szovjet megszálló erők parancsnoksága a magyar felkeléssel már mint biztos közeli jövőbeli eseménnyel számolt. Erre azonnal megindultak a szovjet hadfelőkészületek a magyar állammal szomszédos területeken, míg a robbanásig feszült lengyel belpolitikai helyzetbe való fegyveres beavatkozásról látványosan lemondott a szovjet bolsevik pártvezetés. Már az október 23-i békés budapesti tüntetés előtt megindultak a szovjet csapatok a főváros felé, sőt szerte az országban a stratégiai pontok irányába. Ezt követően, a kiprovokált forradalom kibontakozásával párhuzamosan olyan óriási szovjet csapatmozgás következett, hogy ezt semmiképpen sem indokolta volna akár egy tömeges, országos méretű magyar népfelkelés sem.

Annál inkább indokolta ezt a Szuézi csatorna államosítása következtében kirobbant, Egyiptom ellen megindított izraeli—brit—francia támadó háború. Amennyiben ehhez a Nyugat-Európában, főleg Németországban állomásoztatott amerikai csapatok is csatlakoztak volna, kiürítve e térséget, a mindaddig csak remélt, de hadászati tervezéssel előkészített lehetőség nyílt volna meg. A második világháború példaként addig várt, a lengyel síkságon át való támadás látványos önszándékú lehetetlenné tétele következtében a megtévesztett Nyugat-Európának az éppen előző évben örök semlegességre kötelezettséget vállalt Ausztrián át való lerohanása válhatott volna valósággá magyarországi megindulással, kibontakozva a magyar szabadságharc leveréséből, esetleg tengeri úton máshonnan oda szállított erőkkel beavatkozva az egyiptomi háborúba is.

Az Egyesült Államok bölcs diplomáciája megghiúsította a bolsevik világuralmi szándékból fakadó reményeket, nem csak nem csatlakozott az Egyiptom elleni háborúhoz, hanem szövetségeseit is leállította. Így az utolsó lehetőség elmúltával az a történelmi pillanat sohasem jött el, hogy a La Manche csatornáig jusson ki a szovjet hadigépezet, és ezzel leigázza Európa még szabad államaikat. Maradt a mergtévesztésül megindított, majd az indokoltnál sokszorosan erőteljesebben megszállt Magyarország pacifikálása. Mindenesetre éppen a mi hazánk szívében építették ki a későbbiekben a világuralmi céljaikat továbbra is őrző moszkvai „elvtársak” a teljes súlyával még ma sem felfogható, a szovjet világ elmúltáig a legszigorúbb titokként őrzött „Európa—Afrika-hadszínterparancsnokságnak” nevezett hadi irányító háborús főközpontjukat.

Záhonyi András (Budapest)

Nimród és utódai

A „nimródi minőség” több szinten és egymástól távoli helyeken is felbukkan az emberiség történetében. Előadásomban a nimródi sokszínűség hátterének, közös vonásainak eredek a nyomába. Az összekötő kapocs, mint már annyiszor, most is a csillagos égbolt, azon belül is az Orion csillagkép. Ízelítőül következzenek néhány nimródi tulajdonság, illetve szerepkör:

Teremtő - Vízözön-túlélő ősatya - gyermekeit az őshazába terelő mitológiai hős

Nimród Krónikáink leszármazás rendjében.

A Biblia és a talmudi hagyomány Nimród-képe.

Gilgames és ősei (a mezopotámiai Nimród –Werner Papke és David Rohl nyomán).
Napistenek
Jézus

Záhonyi András (Budapest)

Rovásírásos emlékeink – magyarul

Rovásírásos emlékeink egy részét a szakemberek más nyelveken – türkül, kazáru – kísérelték meg értelmezni.

A mezopotámiai feliratokban szerzett jártasság bátorított fel arra, hogy az említett rovásírásokat alapos vizsgálatnak vessem alá. Az eredmény négy szóban foglalható össze: mindegyik magyarul is elolvasható. Remélem értelmezéseim bátorítást adnak a fiatalabb kutatóknak, azaz jó kiindulásul szolgálnak majd a precíz és több szempontból is megerősíthető olvasatok megtalálásában.

A székelyderzsi és az énlakai feliratot megfejtettnek tekinthetjük, értelmezésük jó kiindulásul szolgálhat a további munkához. Velük most csak az ismertetés szintjén foglalkozunk. Az előadásban vizsgált feliratok: a jánoshidai, az ozora-tótipusztai, a kunágotai, az alsószentmihályi, a dálnoki és a penszéki. A tárgyalt feliratok közül a (Svájcban előkerült) penszéki felirat számít az egyedüli kakukktojásnak. A magyarul (vagy hunnul) olvasászökkenőkkel teli szakirodalmi kísérletei után megpróbáltam a szövegeket latinul is értelmezni. Magyarázatomban így nem a nyelv, hanem a népnevünkől eredő „megvilágítani” jelentésű szó képviseli a magyar észjárást. Ötletem bizonyára svájci és a környező országok íráskutatóinak tetszését is elnyer majd, hiszen arra a szerénységre és alázatosságra próbál példát mutatni, amely az igazság keresése érdekében túllép a mindenáron nemzeti dicsőséget keresés ázsiai, európai illetve közép-európai sztereotípiáján.

Zoltáni Klára (Sepsiszentgyörgy)

Nyelvtörténet bevezető

Ősmagyar kor . Az Urál-vidéki őshaza

A magyar nyelv meghatározó szerepe, kialakulása, fontossága.

A magyar nyelvtörténet, anyanyelv tanulmányozásával foglalkozó fontosabb személyiségek: (rövid utalás).

A nyelvtörténeti korszakok felosztása.

Az Ősmagyar kor- az Urál-vidéki őshaza- korszak felvázolása.

A rendezvény szereplői

dr. Bagi Zoltán Péter	Ph. d., főlevéltáros, Szeged
dr. Bérczi Szaniszló	kandidátus, egyetemi docens, csillagász, Budapest, ELTE, ZMTE
dr. Béres Judit	Ph. d., népepsegenetikus, Budapest
Bihari Gábor	író, Nyíregyháza
B. Nagy Katalin	régész, ny. múzeumigazgató h., Hódmezővásárhely, ZMTE
dr. Csapó József	a biológia tudomány kandidátusa, a Székely Nemzeti Tanács választott elnöke, Nagyvárád, ZMTE
dr. Csámpai Ottó	C. Sc. etnoszociológus, habilitált egyetemi docens, Nagyszombati Egyetem, Pozsony, ZMTE
dr. Csihák György	a ZMTE elnöke, Zürich
Dani Pál	történész, London, ZMTE
dr. Darai Lajos	filozófus, kandidátus, kutatóprofesszor, KJF, Székesfehérvár, ZMTE
dr. Frisnyák Sándor	az MTA (földtudományok) doktora, ny. tanszékvezető egyetemi tanár, Nyíregyháza, ZMTE
Gáspár Róbert	genetikai kutató, Pécs
dr. Halmágyi Pál	múzeumigazgató, Makó
Harsányi Ildikó	történész-író, Budapest
Dr. Henkei Gyula	kandidátus, antropológus, Kecskemét, ZMTE
dr. Költő László	vezető régész, Kaposvár, ZMTE
Kruppa Tamás	történelemtanár, Hódmezővásárhely
dr. László Péter Sándor	történelemtanár, Gyergyószentmiklós, Székesfehérvár
Marton Szabolcs	Ph. d - hallgató, dokumentátor, Szeged
Dr. Mészáros Anita	genetikus, Pécs
dr. Nagy Ákos	vérkutató, Adelaide, ZMTE
Nagy Kálmán	huszárezredes, hadtörténész, Budakeszi, ZMTE
dr. Oroszi Antal	nyá. Ezredes, ZMNE ny. könyvtárigazgatója, Budapest
Pintér István	történelemtanár, Hódmezővásárhely, ZMTE
Rihmer Aurél	történész, Budapest
dr. Rókusfalvi Pál	az MTA (pszichológiatudományok) doktora, ny. egyetemi tanár, Budapest
dr. Salamon Konrád	az MTA (történelem tudomány doktora), ny. főiskolai tanár, történész, Budapest
Sancz Klára Lujza	ny. muzeológus, ZMTE, Budapest
dr. Sebők Ferenc	Ph. d., egyetemi adjunktus, Szeged
dr. Szabó A. Ferenc	kandidátus, egyetemi tanár, politológus, demográfus, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest
dr. Szabó István Mihály	az MTA rendes tagja (biológia tudomány doktora), az MTA Általános Mikrobiológiai Bizottság társelnöke, ELTE ny. tanszékvezető tanára, Budapest, ZMTE
dr. Szabó Pál	történész, Szeged
dr. Szederkényi Tibor	az MTA (geológiatudományok) doktora, egyetemi tanár, Pécs, ZMTE
dr. Szegfű László	kandidátus, tanszékvezető főiskolai tanár, történész, Szeged
Szekeres István	írástörténetkutató, Budakalász, ZMTE
dr. Újváry Zsuzsanna	történész, kandidátus, egyetemi docens, PPKE, Piliscsaba, ZMTE
dr. Vajda Gábor	Ph. d., irodalomtörténész, Szabadka, ZMTE
dr. Zachar József	az MTA (történelemtudományok) doktora, egyetemi tanár, Eszterházy Károly Főiskola, Eger, ZMTE, Budapest
Záhonyi András	ősi írások kutatója, magánkutató, Budapest, ZMTE
Zoltáni Klára	történelemtanár, Sepsiszentgyörgy

Megjegyzés:

ELTE = Eötvös Lóránd Tudományegyetem, KJF = Kodolányi János Főiskola, MTA = Magyar Tudományos Akadémia, PPKE = Pázmány Péter Keresztény Egyetem, ZMTE = Zürichi Magyar Történelmi Egyesület, ZMNE= Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem

Nemzetközi rendezvény

FELHÍVÁS

Szeretettel hívjuk a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület és Mártélyi
Község Önkormányzat Képviselő Testületének közös szervezésében
megrendezésre kerülő

ZMTE XIII. MAGYAR TÖRTÉNELMI ISKOLÁJÁBA

Mártély, 2006. július 9 - július 15.

Védnökök:

dr. Béres Judit népességgenetikus, kandidátus, (Budapest); **dr. Csapó József** a biológiai tudomány kandidátusa, ny. szenátor, ZMTE (Nagyvárad); **dr. Darai Lajos** főiskolai tanár, kandidátus, Kodolányi János Főiskola (Székesfehérvár); **dr. Frisnyák Sándor** egyetemi tanár, az MTA (földrajztudomány) doktora, ZMTE (Nyíregyháza); **dr. Herényi István** a történelemtudomány kandidátusa, ZMTE (Budapest); **dr. Magyar Bálint** oktatásügyi miniszter; **Nagy Kálmán** ny. huszárezredes, ZMTE (Budakeszi); **dr. Szabó István Mihály**, az MTA rendes tagja, a biológiai tudomány doktora, ZMTE (Budapest); **dr. Szabó Miklós** ny. vezérőrnagy, az MTA I. tagja, rektor, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem (Budapest); **Tüttő György** pápai prelátus, ZMTE (London); **Marc-André Salamin**, Svájc nagykövete (Budapest).

1. Általános tudnivalók: Az Iskola szívesen várunk minden jelentkezőt, aki tud magyarul és elmulit 16 éves. Az Iskola előkészítői és vezetői számitanak diákok, szakemberek és érdeklődők jelentkezésére. Az Iskola célja magyar szempontú történelmi ismeretek tanítása tisztán tudományos alapon, az egészséges nemzettudat elemzése és fejlesztése céljából. A résztvevők megismerkednek a magyar történelem tárgyában folytatott kutatások - különös tekintettel a génkutatás legújabb eredményeivel. Az Egyesület politikamentes, vallási kérdésekben toleráns svájci közhasznú intézmény. Tisztán tudományos szempontok alapján tárgyilagosan kezeli a történelmi témákat. Az oktatók többsége az Egyesület tagja, valamennyien a magyar történelem jeles kutatói. Közreműködésükért díjazást nem kapnak, költségeiket maguk fedezik. Az Iskola minden nyáron - részlegesen módosuló, bővített tematikával - ismételiük. Az Iskola látogatásáról az Egyesület oklevelet ad. Könyv vagy tanszer vétele nem kötelező. Minden Iskola teljes előadási anyagát könyv formájában kiadjuk. Az iskolákhoz és a könyvek kiadásához a kulturális kormányzat, valamint néhány alapítvány hozzájárul. A rendezvényen a ZMTE Házirendje érvényes.

2. Az Iskola tárgya: 1456 Nándorfehérvár - 1606 Zsitvatorok - 1956 Budapest.

3. Az Iskola helyszíne: Faluház, H-6636 Mártély, Fő u. 45. Telefon: +36/62/528-062.

4. Az Iskola vezetése az Egyesület Tudományos Tanácsa kezében van, Zachar József, az MTA (történelemtudomány) doktora, egyetemi tanár irányításával.

5. Napirend. Kezds: 2006. július 9-én, vasárnap 9.30 órakor. Naponta előadások vannak, illetve az előadások megbeszélése folyik. Befejezés 2006. július 15-én, szombaton 13.00 órakor. Délelőttönként részt lehet venni az Egyesület Magyar Östörténeti Találkozóján. Esténként közös műsor. A szervezők változatos, szabadon választható kulturális elfoglaltságról is gondoskodnak, amelynek estleges költségeit mindenki maga fizeti. Hangszerét, aki tudja, hozza magával. Részletes műsort a helyszínen bocsátunk rendelkezésre.

6. Jelentkezés: Aki az Iskolán részt kíván venni, az szíveskedjék legkésőbb 2006. május 30-ig az előírt adatok közlésével írásban, postai úton jelentkezni. Az Iskola csak jegyzékünkbe felvett résztvevők látogathatják. Bejegyzés az előzetes írásbeli jelentkezés alapján 2006. július 8-án délután, vagy július 9-én 9.30-ig a helyszínen. A jelentkezési lapot az alábbi címre kérjük eljuttatni: Polgármesteri Hivatal Rácz Andrea, H-6636 Mártély, Rákóczi tér 1.

Tel.: +36/62/528-062, Fax: +36/ 62/528-063, e-mail: martelyonk@vnet.hu

7. Szállás, ellátás, költségek. Résztvételi díj nincs, a rendezvény önköltséges.

Szállás: főéj - faluházban: 3-5 ágyas szobák (fürdő a szobán kívül) kb. 1400 Ft; erdei iskolában: a szobák 10-14 ágyasak, (közös mosdó a folyosón), kb. 1150 Ft; kempingben: faház, 1200 Ft; jurta sátor 8-10 ágyas, 900 Ft, és sátorhely 700 Ft. Az árakra naponta 200 Ft idegenforgalmi adó fizetendő minden esetben. Az igényeket a beérkezés sorrendjében biztosítjuk. Biztosításról mindenki egyénileg gondoskodik.

Napi háromszori étkezés előzetes kérés alapján biztosítható. Reggeli, ebéd, vacsora összesen kb. 1400 Ft/fő/nap. Az igényeket a beérkezés sorrendjében tudjuk biztosítani. Az igényelt ellátás költségeit kérjük a helyszínen fizetni bejelentkezéskor. Az ellátás 2006. július 8-án vacsorával kezdődik és július 15-én ebéddel végződik. Ezeket a feltételeket a rendezvény előtt és után egy nappal még biztosítjuk, ha azt időben (május 30) kéri.

8. Az utazás egyénileg történik. Baleseti és betegségi biztosításáról mindenki maga gondoskodik. A szomszédos országokból jövők anyagi támogatásért forduljanak testvérmegyéjükhez, testvérvárosukhoz vagy alapítványokhoz. A rendezvény költségeinek fedezésére adományokat szívesen fogadunk. Ezt a felhívást kérjük továbbítani az érdeklődőknek, a sajtó, a rádió és a televízió részére.

Zürich/Mártély, 2005. december 6.

Dr. Csiahák György
a ZMTE elnöke, Zürich

Balogh Jánosné
polgármester, Mártély

Dr. Költő László
a ZMTE alelnöke, Kaposvár

Nemzetközi rendezvény

MEGHÍVÓ

Szeretettel hívjuk a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület és Mártély Község
Önkormányzat Képviselő Testületének közös

szervezésében megrendezésre kerülő

ZMTE XIX. MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI TALÁLKOZÓRA MÁRTÉLY, 2006. JÚLIUS 9 – JÚLIUS 15.

VÉDNÖK:

dr. Béres Judit népességenetikus, kandidátus (Budapest); **dr. Csapó József** a biológiai tudomány kandidátusa, ny. szenátor, ZMTE (Nagyvárad); **Csere János** kanonok, ZMTE (Tapolca), **dr. Darai Lajos** főiskolai tanár, kandidátus, Kodolányi János Főiskola (Székesfehérvár); **dr. Frisnyák Sándor** egyetemi tanár, az MTA (földrajztudomány) doktora, ZMTE (Nyíregyháza); **dr. Gyulay Endre** r. k. megyés püspök (Szeged-Csanád), **Nagy Kálmán** ny. huszárezredes, ZMTE (Budakeszi); **dr. Szabó István Mihály**, az MTA rendes tagja, a biológiai tudomány doktora, ZMTE (Budapest); **dr. Szabó Miklós** ny. altábornagy, az MTA I. tagja, rektor, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem (Budapest); **Tüttő György** pápai prelátus, ZMTE (London).

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület és Mártély Község Önkormányzat Képviselő Testülete mint rendező, hívja a találkozóra mindazokat, akiket érdekel a magyar őstörténet és kutatásának helyzete. A találkozó célja, hogy a külföldön élő és a hazai szakembereket, valamint az érdeklődőket – akik a találkozón valamennyien magánszemélyként vesznek részt – összehozzuk, lehetőséget adjunk a nyílt vitára, amelynek során a nézetek barátságos keretek közt formálódhatnak és terjedhetnek.

Az előadások a következő fő témák köré csoportosulnak: 1) a magyar őstörténet, különös tekintettel a genetikai kutatás eredményeire; 2) a magyar nyelv történelmi fejlődésének egyes állomásai; 3) a magyar koronázási jelvények; 4) adalékok az előző tárgyakhoz, pl.: a régészet, az embertan, a népművészet, a genetika stb. tárgyköréből. **Tisztelettel kérjük a szakembereket, hogy jelentkezzenek előadásra, hozzászólásra! Írásbeli jelentkezésüket, mondanivalójuk rövid összefoglalását (max. 30 sor) és időtartamát (lehetőleg nem több mint 25 perc) szíveskedjenek a Titkárság címére eljuttatni, ahol részletes felvilágosítás kapható.** Szereplést kívánunk biztosítani a jelentkezés sorrendjében minden szakembernek, ha szabályosan és időben jelentkeznek, a témakörben legalább egy tudományos munka nyilvános közlését bizonyítja és elismeri őstörténetünk több szálból való összefonódásának lehetőségét. Hivatalos és munkanyelv a magyar, az Egyesület Házirendje érvényes. Dia-, írásvetítő, valamint projektor van. Aki június 30-ig nem kap elutasító választ, az a találkozón előadhat a kért időben. A rendezők a meghirdetett ügyben személyüket, nézetüket és anyagi helyzetüket tekintve függetlenek és kézfogásra nyújtják kezüket minden irányba. Sem személyi, sem politikai ügyekkel nem foglalkoznak és csak a jelen meghívóban foglaltakért kezesseknek, a résztvevőktől pedig elvárják, hogy a találkozón a jelen meghívóban körvonalazott elveket tiszteletben tartsák. Az előadás szövegét könyv formájában való kiadásra a találkozón készen le kell adni papíron és floppy lemezen. Az elhangzott előadás az Egyesület és az előadó közös tulajdona. A résztvevők (előadók és vendégek) saját költségeiket és a kiegészítő rendezvények költségét maguk fedezik, a szokásos biztosításokról maguk gondoskodnak. A Titkárság kívánságra gondoskodik szállásról és ellátásról. Részletes műsor a helyszínen kapható.

Szállás, ellátás, költségek. Résztvételi díj nincs.

Szállás: fő/éj - faluházban: 3-5 ágyas szobák (fürdő a szobán kívül) kb. 1400 Ft; erdei iskolában: a szobák 10-14 ágyasak, közös mosdó a folyosón, kb. 1150 Ft; kempingben: faház, 1200 Ft; jurta sátor 8-10 ágyas, 900 Ft, és sátorhely 700 Ft/fő/éj. Az árakra naponta 200 Ft/fő idegenforgalmi adó fizetendő minden esetben. Az igényeket a beérkezés sorrendjében biztosítjuk. Biztosításról mindenki egyénileg gondoskodik.

Napi háromszori étkezés előzetes kérés alapján biztosítható. Reggeli, ebéd, vacsora összesen kb. 1400 Ft/fő/nap. Az ellátás költségeit jelentkezéssel együtt kérjük a helyszínen beiratkozáskor fizetni. A szomszédos országokból érkezők jelentkezésükkel kérhetnek írásban költségtérítést. Az ellátás 2006. július 8-án vacsorával kezdődik és július 15 -én ebéddel végződik. Ezeket a feltételeket a rendezvény előtt és után egy nappal még biztosítjuk, ha időben (július 30.) kéri.

A találkozó helye és címe: Faluház, H-6636 Mártély Fő u. 65. Tel.: +36/62/528-062.

A találkozó ideje. Kezdes 2006. július 9-én, vasárnap 9.30 órakor. Befejezés július 15-én, szombaton 13.00 órakor.

A Titkárság címe: Ungarisch Historischer Verein Zürich, CH-8047 Zürich, Postfach 502, znte@freemail.hu - az előadók itt is jelentkezzenek. Mindenki más csak Mártélyon.

Jelentkezési határidő: 2006. május 30. Polgármesteri Hivatal H-6636 Mártély Rákóczi tér 1. Tel.: +36/62/528-062, e-mail: r.andika@freemail.hu. Minden levélre válaszolunk, ha nemzetközi postai kuponnal van ellátva (minden postahivatalban kapható). Felkérjük a magyar szervezeteket, személyeket, lapokat, rádió- és tévéadókat, hogy kezdeményezésünket támogassák, meghívónkat terjesszék. A költségek fedezésére adományokat szívesen fogadunk. Ezt a meghívót kérjük továbbítani az érdeklődőknek, a sajtó, a rádió és a televízió részére.

Zürich / Mártély, 2005. december 6.

Dr. Csihák György Prof.
a ZMTE elnöke, Zürich

Balogh Jánosné
polgármester, Mártély

Dr. Zachar József
a ZMTE TT elnöke, Budapest

Treffen zur Frühgeschichte der Ungarn A Magyar Őstörténeti Találkozón résztvevők száma

Ort Helyszín	aus Ungarn Magyarországról				aus anderen Ländern Más államokból				Total összesen				Vorträge Előadások	
	Expert szakember	Gast vendég	Total összesen	davon gratis eből ingyen	Expert szakember	Gast vendég	Total összesen	davon gratis eből ingyen	Expert szakember	Gast vendég	Total összesen	davon gratis eből ingyen	persönlich személyesen	ingesand beküldve
Benidorm 1986	4	1	5	3	9	4	13	-	13	5	18	3	15	3
Zürich 1987	8	5	13	8	13	22	35	-	21	27	48	8	35	3
London 1988	20	14	34	23	19	28	47	1	39	42	81	24	56	13
Felsőőr 1989	26	36	62	19	25	24	49	1	51	60	111	20	38	9
Altenberg 1990	13	4	17	13	11	12	23	4	24	16	40	17	23	8
St. Gallen 1991	20	14	34	12	21	44	65	5	41	58	99	17	32	8
Szentendre 1992	21	52	73	-	10	8	18	-	31	60	91	-	23	4
Kaposvár 1993	11	84	95	-	12	1	13	6	23	85	108	6	30	4
Tapolca 1994	24	31	55	-	15	2	17	9	39	33	72	9	30	5
Tapolca 1995	18	104	122	-	8	35	43	1	26	139	165	1	18	4
Tapolca 1996	12	121	133	-	13	32	55	2	25	153	188	2	15	2
Tapolca 1997	28	136	164	1	19	81	100	12	47	217	264	13	19	-
Tapolca 1998	11	67	78	1	15	153	168	1	26	220	246	2	19	3
Tapolca 1999	14	126	140	1	25	124	149	134	39	250	289	135	22	8
Felsőőr 2000	9	5	14	1	13	20	33	-	21	26	47	1	14	6
Szentendre 2001	21	84	105	-	35	154	189	82	56	238	294	82	34	12
Budapest 2003	18	60	78	-	2	43	45	-	20	103	123	-	28	5
Nyíregyháza 2004	16	49	65	-	9	49	58	-	25	98	123	-	20	3
Mártély 2006	17	77	94	-	5	27	32	-	22	104	126	-	28	6
Hódmezővásárhely 2007	30	56	86	-	6	13	19	2	36	69	105	2	38	4

Regionaltreffen der Historiker – Övezeti Történésztalálkozók

Ort Helyszín	Vorträge Előadások száma		Teilnehmer – Résztvevők száma				
	persönlich személyesen	ingesand beküldve	Expert szakember	Gast vendég	aus Kontinent világrész	aus Land ország	unter 30 Jahre in % 30 év alatt %-ban
Székelyudvarhely – Hofmarkt 1994. május	10	6	24	214	2	6	78
Komárom 1994. szeptember	14	–	23	133	1	5	65
Csikszereida – Szeklerburg 1995. június	22	5	25	112	3	7	71
Székelyudvarhely – Hofmarkt 1996. május	9	1	16	151	3	7	42
Csikszereida – Szeklerburg 1997. május	12	–	21	84	1	5	38
Csikszereida – Szeklerburg 1998. május	15	1	18	270	2	5	82
Csikszereida – Szeklerburg 1999. május	18	2	16	62	2	6	35
Decs 2000. április	22	3	24	231	2	4	62
Rozsnyó – Rosenau 2000. június	19	1	27	111	2	5	39

Ort Helyszín	Total Teilnehmer Összesen			davon Referent Ebből oktató			% in Total Összesen %-ban		Vorträge elhangzott előadások
	Total fő	aus Kontinent világrészből	aus Land országból	Total fő	aus Kontinent világrészből	aus Land országból	Frauen nők	unter 30 Jahren 30 éven aluliak	
Szeged 1992	124	3	11	20	3	7	61	72	24
Tab 1993	178	4	13	28	4	7	65	66	41
Tapolca 1994	184	4	10	19	4	6	58	78	23
Tapolca 1995	186	2	12	12	2	7	38	70	10
Tapolca 1996	225	54	15	16	1	4	67	72	15
Tapolca 1997	298	3	15	18	1	5	57	79	16
Tapolca 1998	246	3	9	21	2	3	69	81	16
Tapolca 1999	289	4	13	21	1	6	62	68	23
Felsőőr 2000	47	4	12	21	4	12	26	15	20
Szentendre 2001	294	4	13	25	1	5	63	79	23
Budapest 2003	123	4	14	25	4	13	36	20	16
Nyíregyháza 2004	135	1	14	33	3	12	48	42	36
Mártély 2006	126	3	13	15	3	10	25	26	32

Nach Ländern – Országoként

Land Ország	Szeged 1992	Tab 1993	Tapolca 1994	Tapolca 1995	Tapolca 1996	Tapolca 1997	Tapolca 1998	Tapolca 1999	Felsőőr 2000	Szentendre 2001	Budapest 2003	Nyíregyháza 2004	Mártély 2006		
	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Teilnehmer részvétel	Expert oktató	Total összesen
Anglia	1	-	-	-	4	6	3	2	1	1	-	4	2	1	3
Ausztrália	1	1	1	1	2	6	-	1	3	5	1	2	-	1	1
Ausztia	2	2	2	-	4	2	-	1	12	2	1	1	2	1	3
Csehország	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Dánia	-	-	-	1	2	2	2	1	1	1	1	4	2	-	2
Jugoszlávia	-	-	-	2	-	1	-	1	-	-	-	9	-	-	-
Kanada	1	1	-	2	1	-	-	-	1	2	1	2	-	1	1
Kína	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lengyelország	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Magyarország	61	118	88	121	124	183	172	140	16	111	74	65	77	17	94
Németország/Deutschl.	6	-	1	4	7	6	6	4	2	5	3	5	1	-	1
Olaszország/Italia	1	1	-	2	2	5	-	-	-	-	2	-	-	-	-
Románia	20	14	36	11	50	44	45	57	2	107	3	16	-	1	1
Svájc	5	2	2	2	4	5	1	1	2	4	1	3	-	1	1
Svédország	-	1	1	4	1	3	2	1	-	-	-	-	2	-	2
Szerbia/Montenegro	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	23	9	4	1	5
Szlovákia	23	29	51	21	19	28	14	61	5	29	11	13	10	1	11
Szlovénia	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Thaiföld	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-	-	-	-
Ukrajna	-	1	-	2	3	3	-	15	-	24	1	1	-	-	-
USA	3	3	1	-	-	-	-	3	1	2	1	1	-	1	1
Összesen	124	178	184	186	225	298	246	289	47	294	123	135	100	26	126

Hungarian Historical Society of Zurich

PARTICIPANTS ON THE CONFERENCES ON THE EARLY AND MEDIEVAL HISTORY
OF THE HUNGARIANS

Locale	Hungary				Other countries				Total				Lectures	
	Expert	Guest	Total	Gratis	Expert	Guest	Total	Gratis	Expert	Guest	Total	Gratis	Personally	Sent in
Benidorm 1986	4	1	5	3	9	4	13	-	13	5	18	3	15	3
Zürich 1987	8	5	13	8	13	22	35	-	21	27	48	8	35	3
London 1988	20	14	34	23	19	28	47	1	39	42	81	24	56	13
Felsőőr 1989	26	36	62	19	25	24	49	1	51	60	111	20	38	9
Altenberg 1990	13	4	17	13	11	12	23	4	24	16	40	17	23	8
St. Gallen 1991	20	14	34	12	21	44	65	5	41	58	99	17	32	8
Szentendre 1992	21	52	73	-	10	8	18	-	31	60	91	-	23	4
Kaposvár 1992	11	84	95	-	12	1	13	6	23	85	108	6	30	4
Tapolca 1994	24	31	55	-	15	2	17	9	39	33	72	9	30	5
Tapolca 1995	18	104	122	-	8	35	43	1	26	139	165	1	18	4
Tapolca 1996	12	121	133	-	13	32	55	2	25	153	188	2	15	2
Tapolca 1997	28	136	164	1	19	81	100	12	47	217	264	13	19	-
Tapolca 1998	11	67	78	1	15	153	168	1	26	220	246	2	19	3
Tapolca 1999	14	126	140	1	25	124	149	134	39	250	289	135	22	8
Felsőőr 2000	9	5	14	1	13	20	33	-	21	26	47	1	14	6
Szentendre 2001	21	84	105	-	35	154	189	82	56	238	294	82	34	12
Budapest 2003	18	60	78	·	2	43	45	·	20	103	123	·	28	5
Nyíregyháza 2004	16	49	65	·	9	49	58	·	25	98	123	·	20	3
Mártély 2006	17	77	94	·	5	27	32	·	22	104	126	·	28	6
Hódmezővásárhely 2007	30	56	86	-	6	13	19	2	36	69	105	2	38	4

Hungarian Historical Society of Zurich

Regional conferences of the Historians

Locale	Lectures		Participants				
	Participally	Sent in	Experts	Guest	Continents	Countries	Under 30 years in %
Székelyudvarhely – Odorheiu Secuiesc 1994. May	10	6	24	214	2	6	78
Komárom – Komamo 1994. September	14	–	23	133	1	5	65
Csikszereda – Miercurea Ciuc 1995. June	22	5	25	112	3	7	71
Székelyudvarhely - Odorheiu Secuiesc 1996. May	9	1	16	151	3	7	42
Csikszereda – Miercurea Ciuc 1997. May	12	–	21	84	1	5	38
Csikszereda – Miercurea Ciuc 1998. May	15	1	18	270	2	5	82
Csikszereda – Miercurea Ciuc 1999. May	18	2	16	62	2	6	35
Decs 2000. April	22	3	24	231	2	4	62
Rozsnyó – Rosenau 2000. June	19	1	27	111	2	5	39

Hungarian Historical Society of Zurich

PARTICIPANTS ON THE SCHOOL OF HISTORY

Locale	Total			Teacher			% in Total		Lectures
	Units	Continents	States	Units	Continents	States	Females	Under 30 years	
Szeged 1992	124	3	11	20	3	7	61	72	24
Tab 1993	178	4	13	28	4	7	65	66	41
Tapolca 1994	184	4	10	19	4	6	58	78	23
Tapolca 1995	186	2	12	12	2	7	38	70	10
Tapolca 1996	225	54	15	16	1	4	67	72	15
Tapolca 1997	298	3	15	18	1	5	57	79	16
Tapolca 1998	246	3	9	21	2	3	69	81	16
Tapolca 1999	289	4	13	21	1	6	62	68	23
Felsőőr 2000	47	4	12	21	4	12	26	15	20
Szentendre 2001	294	4	13	25	1	5	63	79	23
Budapest 2003	123	4	14	25	4	13	36	20	16
Nyíregyháza 2004	135	1	14	33	3	12	48	42	36
Mártély 2006	126	3	13	15	3	10	25	26	32

Hungarian Historical Society of Zurich

PARTICIPANTS ON THE SCHOOL OF HISTORY BY COUNTRIES

Country	Szeged 1992	Tab 1993	Tapolca 1994	Tapolca 1995	Tapolca 1996	Tapolca 1997	Tapolca 1998	Tapolca 1999	Felsőőr 2000	Szentendre 2001	Budapest 2003	Nyíregyháza 2004	Mártély 2006		
	Total	Total	Total	Total	Total	Total	Total	Total	Total	Total	Total	Total	Partici- pants	Expert s	Total
Anglia	1	-	-	-	4	6	3	2	1	1	-	4	2	1	3
Ausztrália	1	1	1	1	2	6	-	1	3	5	1	2	-	1	1
Ausztia	2	2	2	-	4	2	-	1	12	2	1	1	2	1	3
Csehország	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Dánia	-	-	-	1	2	2	2	1	1	1	1	4	2	-	2
Jugoszlávia	-	-	-	2	-	1	-	1	-	-	-	9	-	-	-
Kanada	1	1	-	2	1	-	-	-	1	2	1	2	-	1	1
Kína	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lengyelország	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Magyarország	61	118	88	121	124	183	172	140	16	111	74	65	77	17	94
Németország/Deutschl.	6	-	1	4	7	6	6	4	2	5	3	5	1	-	1
Olaszország/Italia	1	1	-	2	2	5	-	-	-	-	2	-	-	-	-
Románia	20	14	36	11	50	44	45	57	2	107	3	16	-	1	1
Svájc	5	2	2	2	4	5	1	1	2	4	1	3	-	1	1
Svédország	-	1	1	4	1	3	2	1	-	-	-	-	2	-	2
Szerbia/Montenegro	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	23	9	4	1	5
Szlovákia	23	29	51	21	19	28	14	61	5	29	11	13	10	1	11
Szlovénia	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Thaiföld	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-	-	-	-
Ukrajna	-	1	-	2	3	3	-	15	-	24	1	1	-	-	-
USA	3	3	1	-	-	-	-	3	1	2	1	1	-	1	1
Összesen	124	178	184	186	225	298	246	289	47	294	123	135	100	26	126

A rendezvény

védnöke

Balogh Jánosné

dr. Béres Judit

dr. Csapó József

Csere Sándor

dr. Darai Lajos

dr. Frisnyák Sándor

dr. Gyulay Endre

Nagy Kálmán

dr. Szabó István Mihály

dr. Szabó Miklós

Tüttő György

polgármester, Mártély község

népegészséggenetikus, kandidátus, (Budapest) ZMTE

a biológia tudomány kandidátusa, ny. szenátor, (Nagyvárad) ZMTE

kanonok, ZMTE (Tapolca)

kandidátus, főiskolai tanár, Kodolányi János Főiskola, (Székesfehérvár) ZMTE

ny. tanszékvezető, egyetemi tanár, az MTA (földtudományok) doktora, (Nyíregyháza) ZMTE

r. k. megyés püspök Szeged-Csanád

ny. huszárezredes, hadtörténész, (Budakeszi) ZMTE

az MTA rendes tagja, a biológiatudomány doktora, ZMTE (Budapest)

ny. altábornagy, az MTA levelező tagja a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem rektora (Budapest)

pápai prelátus, ZMTE (London) ZMTE

A RENDEZVÉNY KÖLTSÉGEIT FEDEZI:

- Mártély község Önkormányzati Testülete,
- Mártélyi Általános Művelődési Központ,
- Mártélyi Vendégvárók Egyesülete,
- a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület,
- valamint a szervezők, az előadók és a résztvevők.

Köszönjük szépen!

A rendezvény színhelye:

Mártély Község Faluház

H-6636 Mártély, Fő u. 45.

(T.: 62/528-062, fax: 62/528-063) martelyonk@vnet.hu

Zürichi Magyar Történelmi Egyesület

CH-8047 Zürich, Postfach 502

Tel.: 0043-3352-31872 (elnök)

zmte@freemail.hu

PC-KONTO ZÜRICH 80-36214-1

www.zmte.hu

Ökumenikus Igeliturgia

Mártélyi Szent Adorján templom – 2006. július 15.

1. Plébános:- Az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében. Ámen.
- Dicsértessék a Jézus Krisztus! - Áldás, Békesség! - Erős vár a mi Istenünk!

Szeretettel köszöntöm keresztény testvéreimet ezen az Igeliturgián a Mártélyi templomban. Isten hozott titeket!

2. Plébános: Igeliturgiánk kezdetén, amint a katolikus szertartásokban szokásos, vizsgáljuk meg lelkiismeretünket és készítsük fel lelkünket a bűnbánatban, hogy imádságunk méltó módon szállhasson a mindenható Isten színe elé.

3. Plébános: Jézus Krisztus, akit elküldött az Atya, hogy gyógyítsd a töredelmes szívűeket: Uram irgalmazz!

Hívek: Uram irgalmazz!

Plébános: Jézus Krisztus, aki eljöttél, hogy magadhoz hívjad a bűnösöket: Krisztus kegyelmezz!

Hívek: Krisztus kegyelmezz!

Plébános: Jézus Krisztus, aki az Atya jobbján ülsz, hogy közbenjárj értünk: Uram irgalmazz!

Hívek: Uram irgalmazz!

Plébános: Irgalmazzon nekünk a mindenható Isten, bocsássa meg bűneinket és vezessen el az örök életre. Ámen.

4. Ének: 139. zs. a „Elmegyek, elmegyek” népdal dallamára.

1. Uram, te vizsgálj meg, ismerjél meg engem, látod mit gondolok, látod jártom-keltem.

2. Életem napjait te fűzted fel sorba, mielőtt még egy is rámvirradott volna.

3. Minden utaimat vigyázod, ha lépek, ki se mondtam szavam, de te máris érted.

4. Elöttem, mögülem átölel két karod, fel nem érem ésszel, olyan nagy tudásod.

5. Dicsérlek, hatalmas, félelmetes Isten, boruljon le eléd, mint alkottál minden.

6. Vizsgálj meg, Istenem, szívemet fürkészd ki, mér uram kívüled ne lehessen senki.

5. Olvasmány

6. Ének: 130. zs. a „Bujdosik az árva madár” népdal dallamára

1. A mélységből kiáltok fel: Uram halld meg könyörgésem, fordulj felém és hallgass meg, eléd tárom esdeklésem.	4. Isten népe, élj reményből, végtelen az Úr kegyelme, Ő oldoz fel bűneidtől, Ő vezet el üdvösségre.
2. Ha felrovd bűneinket, színed előtt ki állhat meg? De irgalmad böven méred, hogy tiszteljünk, áldjunk téged.	5. Dicsőítünk, örök Atyánk, fölségedet magasztaljuk, szent Fiaddal s a Lélekkel dicsőséged együtt valljuk.
3. Törvényedet, Uram, látom, igédben van reménységem, az Urat én jobban várom, mint hajnal jöttét az őrszem.	

7. Szentlecke

8. Ének: 111. zsoltár az „Az árgyélus kismadár” dallamára.

1. Isten nevét dicsérem, szívem csupa hála, együtt mondjunk háladalt, közös ének áldja.	4. Soha el nem felejtí ősi szövetségét, maga őrzí, táplálja, egybegyűjtí népét. <i>Jóság...</i>
Refr.: <i>Jóság, hűség kezéd minden műve, szent vagy, jó vagy, áldunk mindörökre.</i>	
2. Döbrent szívünk ráeszmél, milyen nagy az Isten, Erő, Főnség, Hatalom, fénye átjár mindent. <i>Jóság...</i>	5. Atya, Fiú, Szentlélek, megillet a hála, csodálkozva, boldogan néped ezt kiáltja: <i>Jóság...</i>
3. Igaz jóság, irgalom minden rendelése, csak az értí valóban, aki bízík benne. <i>Jóság...</i>	

9. Evangélium, Igehirdetés (Seidl Ambrus rk. plébános)

10. Ének: 148. zsoltár a „Láttál-e már valaha” népdal dallamára

1. Dicsérjétek az Urat odafönn az égbén, dicsérjétek angyalok s szentek seregében.	4. Dicsérjétek az Urat minden földi népek, törvényhozó vezetők, tudósok, művészek.
2. Dicsérjétek nap és hold, díszei az égnek, dicsérjétek csillagok, szelíd égi fények.	5. Dicsérjétek gyerekek, fiatalok, vének, hatalmas az Úr neve, magasztalja ének.
3. Jég és tűz dicsérje őt, hajnali ködfelhő, száguldozó szélvihar, parancsát cselekvő.	6. Atya, Fiú, Szentlélek, tiéd a dicsőség, ahogy kezdet óta volt, most és mindörökké.

11. Imádság: (Kocsis Tamás ref. lelkész)

12. Ének: 33. zsoltár a „Mi van ma” népdal dallamára

1. Istenben ujjongjon minden igaz ember, dicsérő éneket Fölségednek zengjen.	4. Nincs nemzet boldogabb, mint az Isten népe, amelyet magának választott örökre.
2. Boldog dal csendüljön citerán és hárfán, új ének szálljon föl vidám zene szárnyán	5. Áraszd ránk Istenünk, bőséges kegyelmed, dicsérjük nevedet, bízva bízunk benned.
3. Őszinte igazság az Úr szava, tette, hűségét tükrözi valamennyi műve.	

13. Miatyánk

Plébános: Urunk, Jézus Krisztus, te azt mondtad apostolaidnak: békességet hagyok rátok, az én békémet adom nektek. Ne vétkeinket nézzed, hanem Egyházad hitét, őrizd meg szándékod szerint békében, és add meg teljes egységét! Aki él sz és uralkodik mindörökkön-örökké. Ámen. – Az Úr békéje legyen veletek mindenkor! – Köszöntsétek egymást a béke jelével!

14. Ének: 42. zsoltár a „Tavaszi szél” népdal dallamára

1. Ahogy vágyik a gímszarvas Forrás hűs vizére, Úgy vágyódik testem-lelkem Az ő Istenére.	4. Mégis mikor hullám harcol, S örvény az örvénnyel, Kérem: Isten, Sziklaszálam, Mért felejtettél el?
2. Szomjazza az élő Istent, Vágyva-vágyja lelkem: Arcát mikor láthatom meg, Mikor hagy betelnem?	5. Várj az Úrra, várj Istenre, Bízzál, hogy meglátod, Őt, ki arcod üdvössége, Legfőbb boldogságod.
3. Miért vagyok szomorú most, Minek sóhajtasom, Amikor én hittel hiszem, Hogy Istent meglátom?	

15. Áldás (Kocsis Tamás és Seidl Ambrus)

16. Himnusz

A ZÜRICHI MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET MAGYAR TÖRTÉNELMI ISKOLÁI

- 1) *Szeged, 1992. augusztus 23-29.*
Szervező: Fejes Pál
A Magyar őstörténet-kutatás és írott forrásai, nemzeti szimbólumaink (4. sz. kiadvány ISBN 963 8465 00X)
- 2) *Tab, 1993. augusztus 15-21.*
Szervező: Darai Lajos
A történelemkutatás módszertana, magyar őstörténet, magyar ősműveltség.
Műveltségünk keleti kapcsolatai, középkori és újkori történelmünk (9. sz. kiadvány ISBN 963 04 44135)
- 3) *Tapolca, 1994. augusztus 13-20.*
Szervező: Pandula Attila
Helyünk és szerepünk a Kárpát-medencében, Közép-Dunántúl, Veszprém megye, Balaton-felvidék
(15. sz. kiadvány ISBN 963 85 274 12)
- 4) *Tapolca, 1995. augusztus 13-20.*
Szervező: Pandula Attila
A Kárpát-medence népei (17. sz. kiadvány ISBN 963 85274 8 X)
- 5) *Tapolca, 1996. augusztus 11-18*
Szervező: Pandula Attila
A keresztény egyházak és történelmi szerepük a Kárpát-medencében (20. sz. kiadvány ISBN 963 85684 1 0)
- 6) *Tapolca, 1997. augusztus 10-17.*
Szervező: Pandula Attila
A nemzetállamtól az övezetek Európájába a 20. században (50. sz. kiadvány ISBN 963 9349 11 9)
- 7) *Tapolca, 1998. augusztus 1-8.*
Szervező: Pandula Attila
Az 1848-1849-es magyarországi polgári forradalom és szabadságharc (31. sz. kiadvány ISBN 963 86100 5 0)
- 8) *Tapolca, 1999. augusztus 1-8.*
Szervező: Pandula Attila
Az első világháború és magyar történelmi következményei (1914-1921) (42. sz. kiadvány ISBN 963 9349 02 X)
- 9) *Felsőőr-Oberwart, 2000. augusztus 6-8.*
Szervező: Pandula Attila
Az 1930-as évek magyar műveltsége (41. sz. kiadvány ISBN 963 86100 3 4)
- 10) *Szentendre, 2001. augusztus 5-12.*
Szervező: Pandula Attila
A második világháború és történelmi következményei Magyarország szempontjából (1939-1949)
(35. sz. kiadvány ISBN 963 86100 6 9)
- 11) *Budapest, 2003. augusztus 3-9.*
Szervező: Boda József
A magyar polgári rendvédelem a 19. és 20. században (magyar csendőrség, rendőrség, büntetés-végrehajtás, határőrség, vám- és pénzügyőrség, koronaőrség) (43. sz. kiadvány ISBN 963 9349 06 2)
- 12) *Nyíregyháza, 2004. július 25 - augusztus 1.*
Szervező: Bene János, Nagy Kálmán, Pál János
A magyar huszárság fejlődéstörténete (45. sz. kiadvány ISBN 963 9349 07 0)
- 13) *Mártély, 2006. július 9-15.*
Szervező: Zachar József
1456 Nándorfehérvár – 1606 Zsitvatorok – 1956 Budapest

01_036_2_A_W

ZÜRICH M. TÖRTÉNELMI EGYESÜLET Wissenschaftlicher Beirat – Tudományos Tanácsa

Elnök:

ZACHAR JÓZSEF - D. Sc., történész, egyetemi tanár - Eszterházy Károly Főiskola, Eger, otthon H-1148 Budapest, Adria sétány 5/F/III/5, távbeszélő: +36/1/252-8792. E-lel: jzachar@yahoo.com

Titkár:

BASA GYÖRGY – középiskolai latin és történelem tanár – Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium és Kollégium, RS-24400 Zenta, Posta u. 18, távbeszélő: +381/24/817776. Otthon: RS-23320 Csóka, 9. Október 4, mobil: +381/230/71350. E-lel: bolyai@bolyai-zenta.edu.rs és basagyorgy@freemail.hu és kabi@sksko.net

BÉRCZI SZANISZLÓ - C. Sc., csillagász, fizikus, a földtudomány kandidátusa - ELTE, TTK, Fizikai Intézet, Anyagfizikai Tanszék (Kozmikus Anyagokat Vizsgáló Űrkutató Csoport), Budapest, H-1117 Budapest, Pázmány Péter sétány 1/a, távbeszélő: +36/1/372-2986, otthon: H-1072 Budapest, Király u. 53, távbeszélő: +36/1/268-1765. E-lel: bercziszani@ludens.elte.hu

DARAI LAJOS - C. Sc., filozófia történész, főiskolai tanár - Kodolányi János Főiskola, H-8000 Székesfehérvár, Fürdő utca 1, távbeszélő: +36/22/543-300, +36/30/989-2320, otthon: H-2475 Kápolnásnyék, Dózsa Gy. u. 27/B, távbeszélő: +36/22/574-106. E-lel: mdarai@mail.kodolanyi.hu és drdl@freemail.hu és darajos@gmail.com

SZABÓ A. FERENC - C. Sc., politológus, egyetemi tanár - Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Politikatudományi Tanszék, H-1101 Budapest, Hungária körút 9-11, távbeszélő: +36/1/432-9000/29401. Otthon: H-1125 Budapest, Álom u. 21, +36/1/355-8004. E-lel: szabo.a.ferenc@zmne.hu

Vetőjogútag:

CSIHÁK GYÖRGY - dr. u., közgazdász, történész, ZMTE elnök. A-7400 Oberwart/Felsőőr, Panoramaweg 14, távbeszélő: +43/3352/31872, publifax: +43/5776787400. E-lel: zmte@freemail.hu

Tag:

CSÁMPAI OTTÓ - C. Sc., etnoszociológus, habilitált egyetemi docens - Nagyszombati Egyetem. Otthon: SK-85106 Bratislava/Pozsony, Vyšehradská 13, távbeszélő: +421/903/453-514. E-lel: csootto@007.hu és csoottoer@gmail.com

FRISNYÁK SÁNDOR - D. Sc., természettudományi doktor - Nyíregyházi Főiskola, Földrajz Tanszék, H- 4400 Nyíregyháza, Sóstói út 31/B, távbeszélő: +36/42/599-400/2185. Otthon: H-4400 Nyíregyháza, Kölcsey u. 5. Távbeszélő: +36/42/317-048. E-lel: kokai@nyf.hu és kokais@nyf.hu és kokai@zeus.nyf.hu

GEDAI ISTVÁN - C. Sc., numizmatikus, a történelemtudomány kandidátusa, a Magyar Nemzeti Múzeum ny. főigazgatója. Otthon: H-2112 Veresegyház, Galagonya utca 23, távbeszélő: +36/28/388593. E-lel: gedart@gmail.com

HARAI DÉNES dr. – C. Sc. katonapedagógus, egyetemi tanár, intézeti igazgató – Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, H-1101 Budapest, Hungária körút 9-11. Távbeszélő: +36/1/432-9005, fax: +36/1/432-9085. Otthon: H-1193 Budapest, Bem J. u. 21. II/5, távbeszélő: +36/1/377-9732, mobil: +36/30/919-0230. E-lel: harai.denes@zmne.hu

JENEI ERZSÉBET – történész, középiskolai tanár - Beszédes József Mezőgazdasági és Műszaki Iskolaközpont, RS-24420 Kanjiza/Magyarkanizsa, Széles utca 71. Otthon: RS-24420 Kanjiza, Lacika u. 21, távbeszélő: +381/24/878-098, mobil: +381/638/168360.

E-lel: jenei.erzsabet@yahoo.com

KÖLTŐ LÁSZLÓ - dr., régész, vegyészmérnök, megyei múzeumigazgató - Somogy megyei Múzeumok Igazgatósága, Rippel-Rónai Múzeum, Kaposvár, H-7400 Kaposvár, Fő u. 10, távbeszélő: +36/82/314-212, távmásoló: +36/82/312-822. Otthon: H-7400 Kaposvár, Könyves Kálmán u. 20, távbeszélő: +36/82/414-222, mobil: +36/30/337-3272. E-lel: kolto@smmi.hu (laszlo.kolto@freemail.hu)

NAGY KÁLMÁN - hadtörténész, nyugalmazott huszárezredes, H-2092 Budakeszi, Virágvolgy u. 9, távbeszélő: +36/23/451-383. E-lel: csilla0518@delasped.hu
vitél RHMER AURÉL - könyvtáros, történész. Otthon: H-1027 Budapest, Bajmívó utca 4, távbeszélő: +36/1/325-6643, mobil: +36/20/565-4419. E-lel: granasztoi@yahoo.com

SLAVIĆ MAGDOLNA - Mr. Sc. Ph. - SRB-24000 Subotica/Szabadka, Jozef Atile 20, távbeszélő: +381/24/537-290.

E-lel: slavicm@freemail.hu

SZABÓ ISTVÁN MIHÁLY - D. Sc., mikro-, illetve környezet biológus, az MTA rendes tagja, ny. tanszékvezető egyetemi tanár, H-1111 Budapest, Bertalan Lajos u. 11. Távbeszélő: +36/1/4665266. E-lel: szabo.istvan18@chello.hu

SZEDERKÉNYI TIBOR - D. Sc., a földtudomány doktora, egyetemi tanár - Pécsi Egyetem. Otthon: H-6725 Szeged, Veresács utca 16/a, távbeszélő: +36/62/443-580, mobil: +36/30/358-8661. E-lel: szedertib@vnet.hu

J. ÚJVÁRY ZSUZSANNA - Ph. D. történész, egyetemi docens – PPKE BTK Történelemtudományi Intézet, H-2087 Piliscsaba, Egyetem utca 1, távbeszélő: +36/26/375-375/2956. Otthon: H-1202 Budapest, Csoma u. 5, távbeszélő: +36/1/285-0881, mobil: +36/30/278-8365.

E-lel: zsujvary@freemail.hu és zsujvary@gmail.com

VIDA JÁNOS – az Igazgatóbizottság elnökhelyettese, Bolyai Farkas Alapítvány, RS-24400 Zenta, Posta u. 18, távbeszélő és távmásoló: +381/24/816700, mobil: +381/875/6900. Otthon: RS-24400 Zenta, Március 8. 40/b. Távbeszélő: +381/821/008.

E-lel: vjanos@bolyai-zenta.edu.rs

VIZI LÁSZLÓ TAMÁS - Ph. D. történész, tanszékvezető főiskolai tanár - Kodolányi János Főiskola, H-8000 Székesfehérvár, Fürdő u. 1, távbeszélő: +36/22/543-394, +36/22/300-739, 312-152/402, 403. Otthon: H-8000 Székesfehérvár, Privigyei út 2/A, távbeszélő: +36/30/298-5922. E-lel: lvizi@mail.kodolanyi.hu és vizit@extemet.hu

Budapest, 2009. január

Kérem ellenőrizni, és javítást azonnal ide: zmte@freemail.hu

Köszönöm: Csihák

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Kiadványai

1. **Első (Benidorm 1986) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai.** (151 oldal, ebből 60 oldal angol, francia és német nyelvű). Zürich, 1991. ISBN 963 02 8926 1
2. **A Második (Zürich 1987) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai.** (146 oldal, ebből 50 oldal angol, francia és német nyelvű). Zürich, 1993. ISBN 963 02 8926 2
3. **Magyarok Őstörténete.** Összefoglaló áttekintés. (48 oldal) Írta a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület őstörténeti írói munkaközössége. Zürich-Budapest, 1992. ISBN 963 02 8925 3; második kiadás 1996. ISBN 963 85274 6 3; **harmadik bővített kiadás** (44 oldal) Zürich-Budapest, 2007. ISBN 963 9204 37 4
4. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Első (Szeged 1992) Magyar Történelmi Iskolájának Előadásai és Iratai.** (277 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Zürich, 1993. ISBN 963 8465 00 X
5. **Magyar Történelmi Tanulmányok 1.** (136 oldal) Kiegészítő tanulmányok a Tabi iskola előadásaihoz. Zürich, 1993. ISSN 1217 4629
6. **Csihak György: A magyar parlamentarizmus ezer éve.** (92 oldal) Összefoglaló áttekintés. Budapest, 1990. ISBN 963 02 8925 3
7. **Nagy Gyula: Az ellopott magyar őstörténet.** Magyar Történelmi Tanulmányok 2. (124 oldal) Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 04 4112 8
8. **Képeslapok magyar történelmi motívumokkal.** 8 különféle, szimpla és dupla
9. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második (Tab 1993) Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai.** (416 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 04 4413 5
10. **Die Frühgeschichte der Ungarn.** Zusammenfassung. (54 Seiten) Geschrieben von der Arbeitsgruppe des Ungarisch Historischen Vereins Zürich. Zürich-Budapest, 1994. ISBN 963 85 274 4 7; **zweite überarbeitete Ausgabe** 2007. ISBN 963 9204307
11. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Harmadik (Tapolca 1994) Magyar Történelmi Iskolája Előadásai és Iratai.** (227 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 85274 12
12. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Első (Székelyudvarhely 1994) Övezeti Történésztalálkozó Előadásai és Iratai.** (183 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 85274 2 0
13. **Csihak György: Beszélgetés népemmel a hazánkról.** (68 oldal) Budapest-Zürich, 1995. ISBN 963 85274 5 5
14. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második (Komárom 1994) Övezeti Történésztalálkozó Előadásai és Iratai.** (152 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Komárom-Komárom-Zürich, 1995. ISBN 963 85274 3 9
15. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Kilencedik (Tapolca 1994) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai.** (143 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1995. ISBN 963 85274 1 2
16. **Csihak György: Ex Oriente Lux.** (249 oldal) Tanulmány a magyar múltról, jelenről és a jövőről. Budapest-Zürich, 1996. ISBN 963 85274 7 1
17. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Tizedik (Tapolca 1995) Magyar Őstörténeti Találkozó és Negyedik Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai.** (258 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1996. ISBN 963 85274 8 X
18. **Germann Georg: Ungarisches im Bernischen Historischen Museum** (mit Farbbildern). **A Berni Történelmi Múzeum magyar emlékei** (kétnyelvű kiadvány színes képekkel, 44 oldal) Előszó: Claudio Caratsch. Bern-Budapest, 1996. ISBN 963 85274 9 8
19. **Csámpai Ottó: Nemzet és társadalom.** Bevezetés az etnoszociológiába. (152 oldal) Budapest-Zürich, 1996. ISBN 963 85684 02
20. **Honfoglalásunk és előzményei. (Tapolca 1996)** A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Tizenegyedik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai (173 oldal) 10 oldal angol-magyar-német-francia és orosz nyelvű őstörténeti fogalmak. **Keresztény egyházak és történelmi szerepük a Kárpát-medencében.** Az Ötödik Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai. (100 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1997. ISBN 963 85684 1 0
21. **Nagy Kálmán: A honfoglalás hadtörténete.** (151 oldal) Budapest, 1998. ISBN 963 7810 97 8 (Közösen a Szabadtér Kiadóval)
22. **Csihak György: Válasz népem kérdéseire a hazánkról.** (102 oldal) Budapest-Zürich, 1999
23. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Nyolcadik (Kaposvár 1993) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai.** (140 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1999. ISBN 963 85684 2 9
24. **Die Ungarn und die Abtei Sankt Gallen. Magyarok és a Szent Galleni Apátság.** (114 oldal) Az előadások szövege. St. Gallen-Budapest, 1999. Kétnyelvű kiadvány a Magyar Nemzeti Múzeumban 1998-ban rendezett „Die Kultur der Abtei Sankt Gallen” című kiállítás alkalmával, az ELTE-n rendezett nemzetközi konferencia előadásai. ISBN 963 85684 3 7 (Közösen St. Gallen Kanton levéltárával) – Második kiadás: St. Gallen-Budapest, 1999. ISBN 963 86100 8 5
25. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Harmadik (London 1988) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai.** (188 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1999. ISBN 963 85684 5 3
26. **Csihak György: A magyar nemzet múltja * Szent István király életműve és a magyar államalapítás * A bambergi lovas * Sacra Regni Hungarici Corona és a magyar közjogi rendezés kérdései ma * Magyar - nép - kisebbség.** (94 oldal) Budapest-Zürich, 1999. ISBN 963 85684 6 1
27. **Fünfehn Jahre UHVZ - A ZMTE tizenöt éves 1985 - 1999.** (50 oldal) Zürich-Budapest, 1999. ISBN 963 85684 7 X
28. **Nagy Gyula: Az ellopott magyar őstörténet II.** (206 oldal) Budapest-Zürich, 1999. ISBN 963 85684 4 5
29. **Csihak György: Dunhuang barlangképei és a Sászi agyagkatonák néma üzenete a magyar műveltség gyökereiről.** (64 oldal) Budapest-Zürich, 2000. ISBN 963 85684 8 8
30. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Erdélyi Övezeti Történésztalálkozói (1995-1999) Előadásai és Iratai.** (312 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Csíkszereda-Budapest-Zürich, 2000. ISBN 963 85684 9 6
31. **A honfoglalás és az 1848-1849-es magyarországi polgári forradalom és szabadságharc évfordulójára.** A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Tizenharmadik Magyar Őstörténeti Találkozója és Hetedik Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai. **(Tapolca 1998).** (324 oldal) Budapest-Zürich, 2001. ISBN 963 86100 5 0
32. **Barabási László: Nemes Székely Nemzet – Csillagösvényen.** Regény. (112 oldal) Csíksomlyó-Budapest, 2001. ISBN 963 86100 4 2
33. **Csihak György: Magyar nempolitikai írások.** (50 oldal) Budapest-Zürich, 2002. ISBN 963 86 100 0 X

34. **Kiadványaink tartalomjegyzéke – Vereinspublikationen mit Inhaltsübersicht.** (44 oldal) Zürich-Budapest, 2002. ISBN 963 86 100 7 7
35. **Magyar haditechnika és magyar hadjáratok a kora középkorban.** A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Tizenhatodik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. (178 oldal) **A második világháború és történelmi következményei Magyarország szempontjából (1939-1949).** Tizedik Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai (**Szentendre 2001**) (207 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 2002. ISBN 963 86100 6 9
36. **Achtzehn Jahre UHVZ – A ZMTE tizenhét éve 1985-2002.** (58 oldal) Zürich-Budapest, 2002. ISBN 963 86100 9 3
37. **Magyar Történelem. Tízezer év – ezer oldalról.** Oktatási segédkönyv a magyar történelem tanításához. (636 oldal) Budapest-Zürich, 2003. ISBN 963 86100 1 8
38. **Közös jelen, múlt és jövő Észak Kárpát-Medencében, különös tekintettel a gömöri tájegységre.** (169 oldal) A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Kilencedik (**Rozsnyó 2000**) Övezeti Történésztalálkozó Előadásai és Iratai. Rozsnyó-Budapest-Zürich, 2002. ISBN 963 86100 2 6
39. **Délközép Kárpát-medence műveltsége, különös tekintettel a sárközi települések és népi műveltségük fejlődésére.** (243 oldal) Nyolcadik (**Sárköz-Decs 2000**) Övezeti Történésztalálkozó előadásai és iratai. Decs-Zürich, 2004. ISBN 963 9349 03 8
40. **Csihák György: Forog a történelem kerekére...** (52 oldal) Budapest-Zürich, 2004. ISBN 963 9349 04 6
41. **A magyar műveltség gyökerei.** A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Tizenötödik Magyar Őstörténeti Találkozó előadásai és iratai. **Az 1930-as évek magyar műveltsége.** A Kilencedik Magyar Történelmi Iskola előadásai és iratai. (**Felsőőr/Oberwart 2000**) (156 oldal) Budapest-Zürich, 2004. ISBN 963 86100 3 4
42. **Az első világháború és magyar történelmi következményei (1914-1921).** A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Tizennegyedik Magyar Őstörténeti Találkozó előadásai és iratai. (147 oldal) **Szent István és a magyar államalapítás.** A Nyolcadik Magyar Történelmi Iskola előadásai és iratai. (**Tapolca 1999**) (195 oldal) Budapest-Zürich, 2004. ISBN 963 9349 02 X
43. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Tizenhetedik Magyar Őstörténeti Találkozó és Tizenegyedik Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai.** (288 oldal) (**Budapest 2003**) Budapest-Zürich, 2004. ISBN 963 9349 06 2
44. **Zwanzig Jahre UHVZ – A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 20 éve 1985-2004.** (74 oldal) Zürich-Budapest, 2004. ISBN 963 9349 05 4
45. **A magyar huszárság története.** A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Tizenkettedik Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai. (114 oldal) **A lovasműveltség sajátosságai.** Az Egyesület Tizennyolcadik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. (313 oldal) **Az első magyar huszártörténeti konferencia keretében.** (**Nyíregyháza, 2004**) Budapest-Zürich, 2004. ISBN 963 9349 07 0
46. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Negyedik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai.** (296 oldal) (**Felsőőr/ Oberwart 1989**) Budapest-Zürich, 2005. ISBN 963 9349 10 0
47. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Hatodik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai.** (295 oldal) (**Szent Gallen 1991**) Budapest-Zürich, 2005. ISBN 963 9349 08 9
48. **Csámpai Ottó: Nemzet és társadalom.** Bevezetés az etnoszociológiába. Második, bővített kiadás. Közösen a Heraldika Kiadóval. (280 oldal) Budapest-Zürich, 2005. ISBN 963 9204 38 2
49. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Ötödik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai.** (291 oldal) (**Altenberg 1990**) Budapest-Zürich, 2005. ISBN 963 9349 09 7
50. **Magyar út és nehézségei a nemzetállamtól az övezetek Európájába a huszadik század fordulóján.** (186 oldal). A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Hatodik Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai. **Avarok – onogurok – magyarok.** Az Egyesület Tizenkettedik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. (**Tapolca 1997**). (230 oldal) Budapest-Zürich, 2005. ISBN 963 9349 11 9
51. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Hetedik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai.** (**Szentendre 1992**) (210 oldal). Budapest-Zürich, 2005. ISBN 963 9204 48 X
52. **Acta Historica Hungarica Turiciensia XXI. évfolyam 1. szám.** Megjelent kiadványok tartalmi áttekintése. Vereinspublikationen mit Inhaltsübersicht. (92 oldal) Zürich-Budapest, 2006. ISBN 963 9204 28 5
53. **Acta Historica Hungarica Turiciensia XXII. évfolyam 1. szám. Őstörténetünk és a genetika.** A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Tizenkilencedik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. **1456 Nándorfehérvár – 1606 Zsitvatorok – 1956 Budapest.** Tizenharmadik Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai. (Mártély 2006) (384 oldal) Budapest-Zürich, 2007. ISBN
54. **Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIII. évfolyam 1. szám.** A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Huszadik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. (Hódmezővásárhely 2007) (159 oldal) Budapest-Zürich, 2008. ISBN
55. **Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIII. évfolyam 2. szám. Árpád-házi Szent Erzsébet üszteletére. Tudományos emlékülés.** (Esztergom 2007) (67 oldal). Budapest-Zürich 2008. ISBN
56. **Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIII. évfolyam 3. szám. Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2008/A.** (137 oldal) Budapest 2008. ISBN
57. **Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIII. évfolyam 4. szám. Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2008/B.** (176 oldal) Budapest 2008. ISBN
58. **Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIV. évfolyam 1. szám. Hunyadi Mátyás és a magyar újjászületés. Tudományos emlékülés.** (Esztergom 2008) (oldal). Budapest-Zürich 2009. ISBN
59. **Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIV. évfolyam 2. szám. Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2009/A.** (145 oldal) Budapest 2009. ISBN
60. **Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIV. évfolyam 3. szám.** A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Összinté Története (oldal) Budapest-Zürich 2009. ISBN

Zürichi Magyar Történelmi Egyesület CH-8047 Zürich, Schweiz, Postfach 502. zmte@freemail.hu www.zmte.org

01_003_2_W

ACTA HISTORICA HUNGARICA TURICIENSIA

Publikationen des Ungarisch Historischen Vereins Zürich
A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület kiadványai

Jahr-gang Évfo-lyam	Nr. Szám	Titel A kiadvány megnevezése	Nr. Sor- szám*
I.	1	Első (Benidorm 1986) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. Zürich, 1991. ISBN 963 02 8926 1	1
II.	1	A Második (Zürich 1987) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. Zürich, 1993. ISBN 963 02 8926 2	2
III.	1	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Harmadik (London 1988) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. Budapest-Zürich, 1999. ISBN 963 85684 5 3	25
IV.	1	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Negyedik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. (Felsőőr/ Oberwart 1989) Budapest-Zürich, 2005. ISBN 963 9349 10 0	46
V.	1	Csihák György: A magyar parlamentarizmus ezer éve. Budapest, 1990. ISBN 963 02 8925 3	6
V.	2	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Ötödik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. (Altenberg 1990) Budapest-Zürich, 2005. ISBN 963 9349 09 7	49
VI.	1	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Hatodik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai.) (Szent Gallen 1991) Budapest-Zürich, 2005. ISBN 963 9349 08 9	47
VII.	1	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Hetedik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. (Szentendre 1992) Budapest-Zürich, 2005. ISBN 963 9204 48 X	51
VII.	2	Magyarok Őstörténete. Zürich-Budapest, 1992. ISBN 963 02 8925 3; második kiadás 1996. ISBN 963 85274 6 3; harmadik bővített kiadás 2007. ISBN 963 9204 37 4	3
VII.	3	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Első (Szeged 1992) Magyar Történelmi Iskolájának Előadásai és Iratai. Zürich, 1993. ISBN 963 8465 00 X	4
VIII.	1	Magyar Történelmi Tanulmányok 1. Zürich, 1993. ISSN 1217 4629	5
VIII.	2	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második (Tab 1993) Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai. Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 04 4413 5	9
VIII.	3	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Nyolcadik (Kaposvár 1993) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. Budapest-Zürich, 1999. ISBN 963 85684 2 9	23
IX.	1	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Kilencedik (Tapolca 1994) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. Budapest-Zürich, 1995. ISBN 963 85274 1 2	15
IX.	2	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Harmadik (Tapolca 1994) Magyar Történelmi Iskolája Előadásai és Iratai. Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 85274 12	11
IX.	3	Die Frühgeschichte der Ungarn. Zürich-Budapest, 1994. ISBN 963 85 274 4 7. Zweite erweiterte Ausgabe 2007. ISBN 963 9204 30 7	10
IX.	4	Nagy Gyula: Az ellopott magyar őstörténet. I. Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 04 4112 8	7
IX.	5	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Első (Székelyudvarhely 1994) Övezeti Történész Találkozó Előadásai és Iratai. Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 85274 2 0	12
IX.	6	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második (Komárom 1994) Övezeti Történész Találkozó Előadásai és Iratai. Komárom-Komárom-Zürich, 1995. ISBN 963 85274 3 9	14
IX.	7	Képeslapok magyar történelmi motívumokkal. 8 különféle, szimpla és dupla, színes	8
X.	1	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Tizedik (Tapolca 1995) Magyar Őstörténeti Találkozó és Negyedik Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai. Budapest-Zürich, 1996. ISBN 963 85274 8 X	17
X.	2	Csihák György: Beszélgetés néppemmel a hazánkról. Budapest-Zürich, 1995. ISBN 963 85274 5 5	13
X.	3	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Erdélyi Övezeti Történész Találkozói (1995-1999) Előadásai és Iratai. Csíkszereda-Budapest-Zürich, 2000. ISBN 963 85684 9 6	30
XI.	1	Honfoglalásunk és előzményei. Keresztény egyházak és történelmi szerepük a Kárpát-medencében. (Tapolca 1996) Budapest-Zürich, 1997. ISBN 963 85684 1 0	20
XI.	2	Csámpai Ottó: Nemzet és társadalom. Bevezetés az etnopszociológiába. Budapest-Zürich, 1996. ISBN 963 85684 02	19
XI.	3	Germann Georg: Ungarisches im Bernischen Historischen Museum. A Berni Történelmi Múzeum magyar emlékei. Bern-Budapest, 1996. ISBN 963 85274 9 8	18
XI.	4	Csihák György: Ex Oriente Lux. Budapest-Zürich, 1996. ISBN 963 85274 7 1	16
XII.	1	Magyar út és nehézségei a nemzetállamtól az övezetek Európájába a huszadik század fordulóján. Avarok – onogurok – magyarok. (Tapolca 1997). Budapest-Zürich, 2005. ISBN 963 9349 11 9	50
XIII.	1	Nagy Kálmán: A honfoglalás hadtörténete. Budapest, 1998. ISBN 963 7810 97 8 (Közösen a Szabadtér Kiadóval)	21
XIII.	2	A honfoglalás és az 1848-1849-es magyarországi polgári forradalom és szabadságharc évfordulójára. (Tapolca 1998).	31

Jahr- gang Évfo- lyam	Nr. Szám	Titel A kiadvány megnevezése	Nr. Sor- szám*
		(324 oldal) Budapest-Zürich, 2001. ISBN 963 86100 5 0	
XIV.	1	Az első világháború és magyar történelmi következményei (1914-1921). Szent István és a magyar államalapítás. (Tapolca 1999) Budapest-Zürich, 2004. ISBN 963 9349 02 X	42
XIV.	2	Csuhák György: Válasz népem kérdéseire a hazánkról. Budapest-Zürich, 1999	22
XIV.	3	Die Ungarn und die Abtei Sankt Gallen. Magyarok és a Szent Galleni Apátság. ISBN 963 85684 3 7 (Közösen St. Gallen Kanton levéltárával) – Második kiadás: Szent Gallen-Budapest, 1999. ISBN 963 86100 8 5	24
XIV.	4	Csuhák György: A magyar nemzet múltja * Szent István király életműve és a magyar államalapítás * A bambergi lovas * Sacra Regni Hungarici Corona és a magyar közjogi rendezés kérdései ma * Magyar - nép - kisebbség. Budapest-Zürich, 1999. ISBN 963 85684 6 1	26
XIV.	5	Fünfzehn Jahre UHVZ - A ZMTE tizenöt éves 1985 - 1999. Zürich-Budapest, 1999. ISBN 963 85684 7 X	27
XIV.	6	Nagy Gyula: Az ellopott magyar őstörténet II. Budapest-Zürich, 1999. ISBN 963 85684 4 5	28
XV.	1	A magyar műveltség gyökerei. Az 1930-as évek magyar műveltsége. (Felsőőr/Oberwart 2000) Budapest-Zürich, 2004. ISBN 963 86100 3 4	41
XV.	2	Délközép Kárpát-medence műveltsége, különös tekintettel a sárközi települések és népi műveltségük fejlődésére. (Sárköz-Decs 2000) Decs-Zürich, 2004. ISBN 963 9349 03 8	39
XV.	3	Közös jelen, múlt és jövő Észak Kárpát-Medencében, különös tekintettel a gömöri tájegységre. (Rozsnyó 2000) Rozsnyó-Budapest-Zürich, 2002. ISBN 963 86100 2 6	38
XV.	4	Csuhák György: Dunhuang barlangképei és a Sárszói agyagkatonák néma üzenete a magyar műveltség gyökereiről. Budapest-Zürich, 2000. ISBN 963 85684 8 8	29
XVI.	1	Magyar haditechnika és magyar hadjáratok a kora középkorban. A második világháború és történelmi következményei Magyarország szempontjából (1939-1949). (Szentendre 2001) Budapest-Zürich, 2002. ISBN 963 86100 6 9	35
XVI.	2	Barabási László: Nemes Székely Nemzet – Csillagösvényen. Csiksomlyó-Budapest, 2001. ISBN 963 86100 4 2	32
XVII.	1	Csuhák György: Magyar nempolitikai írások. Budapest-Zürich, 2002. ISBN 963 86 100 0 X	33
XVII.	2	Kiadványaink tartalomjegyzéke – Vereinspublikationen mit Inhaltsübersicht. Zürich-Budapest, 2002. ISBN 963 86 100 7 7	34
XVII.	3	Achtzehn Jahre UHVZ – A ZMTE tizenhét éve 1985-2002. Zürich-Budapest, 2002. ISBN 963 86100 9 3	36
XVIII.	1	Magyar Történelem. Tízezer év – ezer oldalról. Oktatási segédkönyv a magyar történelem tanításához. (636 oldal) Budapest-Zürich, 2003. ISBN 963 86100 1 8	37
XVIII.	2	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Tizenhetedik Magyar Őstörténeti Találkozó és Tizenegyedik Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai. (Budapest 2003) Budapest-Zürich, 2004. ISBN 963 9349 06 2	43
XIX.	1	A magyar huszárság története. A lovasműveltség sajátosságai. Az első magyar huszártörténeti konferencia keretében. (Nyíregyháza, 2004) Budapest-Zürich, 2004. ISBN 963 9349 07 0	45
XIX.	2	Zwanzig Jahre UHVZ – A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 20 éve 1985-2004. Zürich-Budapest, 2004. ISBN 963 9349 05	44
XIX.	3	Csuhák György: Forog a történelem kereke... Budapest-Zürich, 2004. ISBN 963 9349 04 6	40
XX.	1	Csámpai Ottó: Nemzet és társadalom. Bevezetés az etnoszociológiába. Második, bővített kiadás. Közösen a Heraldika Kiadóval. Budapest-Zürich, 2005. ISBN 963 9204 38 2	48
XXI.	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia. Kiadványaink tartalma. Budapest – Zürich, 2006. ISBN 9639204 37 4	52
XXII.	1	Őstörténetünk és a genetika. 1456 – Nándorfehérvár – 1606 Zsitvatorok – 1956 Budapest. (Mártély 2006) (384 oldal). Budapest-Zürich 2007. ISBN	53
XXIII.	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIII. Évfolyam 1. szám. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Huszadik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. (Hódmezővásárhely 2007) (159 oldal). Budapest-Zürich, 2008. ISBN	54
XXIII.	2	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIII. Évfolyam 2. szám. Árpád-házi Szent Erzsébet tiszteletére. Tudományos emlékülés. (Esztergom 2007) (67 oldal). Budapest-Zürich, 2008. ISBN	55
XXIII.	3	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIII. Évfolyam 3. szám. Pannon Kultúrákötösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2008/A. (137 oldal) Budapest 2008. ISBN	56
XXIII.	4	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIII. Évfolyam 4. szám. Pannon Kultúrákötösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2008/B. (176 oldal) Budapest 2008. ISBN	57
XXIV.	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIV. Évfolyam 1. szám. Hunyadi Mátyás és a magyar újjászületés. Tudományos emlékülés. (Esztergom 2008) (oldal). Budapest-Zürich 2009. ISBN	58
XXIV.	2	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIV. Évfolyam 2. szám. Pannon Kultúrákötösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2009/A. (145 oldal) Budapest 2009. ISBN	59
XXIV.	3	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIV. Évfolyam 3. szám. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Őszinte Története (oldal) Budapest-Zürich 2009. ISBN	60

* Nummerung nach Erscheinung/ Sorszám a megjelenés időpontja szerint

Zürichi Magyar Történelmi Egyesület CH-8047 Zürich, Schweiz, Postfach 502.
zmte@freemail.hu www.zmte.org

2006

Zürichi Magyar Történelmi Egyesület

UNGARISCH HISTORISCHER VEREIN ZÜRICH

Magyar Őstörténeti
Találkozók Titkársága

Sekretariat der „Treffen zur
Frühgeschichte der Ungarn“

Háromszor jelölve az Európa Unió „René Descartes” tudományos díjára
Dreimal nominiert für den „René Descartes Prize” der Europäischen Union

Közérdekű Egyesület
Gemeinnütziger Verein

Hungarian Historical Society of Zurich
Association Historique Hongroise de Zurich
Società Storica Ungherese di Zurigo
Asociación Histórica Húngara de Zúrich

CH-8047 ZÜRICH
Postfach 502 znte@freemail.hu

Kapcsolati cím: Sencz Klára Lujza
H-1117 Budapest, Hamvasbéni utca 20.
Telefon: +36 (1) 209-5960
e-mail: sancez@freemail.hu
Információ: www.znte.hu www.heraldikakiado.hu

Budapest

Meghívó

Nyilvános előadás
minden hónap utolsó előtti csütörtökjén
Kezdet: pontosan 17 óra
Belépés díjtalan
Az előadást vita követi
Hely: H-1051 Budapest, V. Arany János utca 10.
Telefon: +36/1/311-2248. Fax: +36/1/354-3404
(Arany János ifjúsági Klub I. emeletén)
e-mail: aranytiszta@aranytiszta.hu www.aranytiszta.hu

Előadás

Elnök

Január 19.	Horváth Lajos ny. főlevéltáros ZMTE, Veregyház. <i>Kárpátalja történelmi korszakai (1918-2004)</i>	dr. Botlik József a történelemtudomány kandidátusa, PPK BTK egyetemi docens, ZMTE, Budapest
Február 16.	dr. Zachar József egyetemi tanár, az MTA (a történelemtudomány) doktora, ZMTE, Budapest <i>Függetlenségi mozgalmak II. Rákóczi Ferencig (1664-1714)</i>	Nagy Kálmán ny. huszárezredes, hadtörténész, ZMTE, Budakeszi
Március 23.	Záhonyi András ősi írások kutatója, ZMTE, Budapest <i>Nimród és utódai</i>	Dudás Rudolf nyelvész, ZMTE, Vancouver
Április 20.	dr. Szederkényi Tibor egyetemi tanár, az MTA (a földtudomány) doktora, az MTA Földtani Tudományos Bizottság tagja, ZMTE, Szeged <i>Mi a sorsa a magyar atomerőművi hulladéknak?</i>	dr. Bérczi Szaniszló a földtudomány kandidátusa, ELTE TTK docens, ZMTE, Budapest
Május 18.	dr. Szederkényi Tibor <i>Mivel járul(hat) hozzá a földtudomány a magyar őstörténeti kutatásához?</i>	dr. Frisnyák Sándor egyetemi tanár, az MTA (a földrajztudomány) doktora, ZMTE, Nyíregyháza
Június 22.	Nagy Kálmán ny. huszárezredes, hadtörténész, ZMTE, Budakeszi <i>Huszárjaink a második világháborúban</i>	Sencz Klára Lujza ny. muzeológus, ZMTE, Budapest
Szeptember 21.	Simon Endre Miklós magánkutató, ZMTE, Roxboro <i>Síralmas beszéd (Halotti beszéd)</i>	dr. Pandula Attila a történelemtudomány kandidátusa, ELTE BTK docens, ZMTE, Budapest
Október 19.	Pintér István történelemtanár, ZMTE, Hódmezővásárhely <i>Przemysł ostroma (1914-1915)</i>	dr. Csibák György a ZMTE elnöke, Zürich
November 10.	Egyesületi ünnepség	

Asztaltársaság: A ZMTE budapesti asztaltársasága találkozik minden előadás után a VÁCI UTCA KÁVÉHÁZ-ÉS-ETTEREM, H-1056 Budapest, Váci utca 78-80. T: 00 36 (1) 267-6222
Könyvvásárlás: HERALDIKA KIADÓ, DR. TELLÉR TIVADARNÉ H-1113 Budapest, Takács Menyhért u. 5.
T/F: 00 36 (1) 2096-078, E-mail: heraldika@heraldikakiado.hu www.heraldikakiado.hu
Megjegyzés: Háznagy: Sencz Klára Lujza, Lányi Ernő

Secretariate for the conferences on the Early and Medieval History of the Hungarians
Secrétariat pour les réunions traitant l'histoire ancienne et médiévale hongroise 01_023_W-2006

Segreteria delle riunioni per la storia antica ed alto-medievale degli Ungheresi
Secretaria para reuniones de historia antigua y medieval de los Húngaros

A ZÜRICH MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET

2006. ÉVI ELŐADÁSSOROZATA HÓDMEZŐVÁSÁRHELYEN

Háromszor jelölve az Európai Unió "René Descartes" tudományos díjára • Dreimal nominiert für den "René Descartes Prize" der Europäischen Union

A belépés díjmentes. Az előadást vita követi.

Helyszín: Petöfi Sándor Művelődési Központ, H-6800, Hódmezővásárhely, Szántó Kovács utca 7.,
Telefon: 62/241-750. Fax: 62/533-317, E-leve: peenka@vnet.hu; igyomos@freemail.hu

JANUÁR 5. CSÜTÖRTÖK - 18 ÓRA

DANI PÁL történész ZMTE, London/Hódmezővásárhely
Ellentmondások a 9-10. századi bizánci és más nyugati krónikák történelemtírásában

FEBRUÁR 2. CSÜTÖRTÖK - 18 ÓRA

KELLER ZSOLT író, történész, Hódmezővásárhely
Hunyadi János harca és politikai tevékenysége

MÁRCIUS 2. CSÜTÖRTÖK - 18 ÓRA

DR. SZEDERKÉNYI TIBOR egyetemi tanár, az MTA (földtudomány) doktora, az MTA Földtani Tudományos Bizottság tagja, ZMTE, Szeged
Mivel járul(hat) hozzá a földtudomány a magyar őstörténet kutatásához?

ÁPRILIS 6. CSÜTÖRTÖK - 18 ÓRA

DR. BOTLIK JÓZSEF a történelemtudomány kandidátusa, PPKE BTK egyetemi docens, ZMTE, Budapest
Magyarország területváltozásai 1938-1941 között

MÁJUS 4. CSÜTÖRTÖK - 18 ÓRA

ZÁHONYI ANDRÁS ősi írók kutatója, ZMTE, Budapest
Ősi titkok nyomában. (Könyvbemutató - és az elmúlt egy év új eredményei)

JÚNIUS 1. CSÜTÖRTÖK - 18 ÓRA

DR. BOTLIK JÓZSEF a történelemtudomány kandidátusa, PPKE BTK egyetemi docens, ZMTE, Budapest
Körpártalja sorsa 1919-től napjainkig

*A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület XIX. Magyar Őstörténeti Találkozója és XIII. Magyar Történelmi Iskolája. Mártély, 2006. július 9 - 13.
Jelentkezési határidő: május 31.*

SZEPTEMBER 7. CSÜTÖRTÖK - 18 ÓRA

DR. GRANDPIERRE ATTILA kandidátus, az MTA Csillagászati Kutatóintézet tudományos főmunkatársa, Budapest
A magyar-szkíta-hun tudományról

OKTÓBER 5. CSÜTÖRTÖK - 18 ÓRA

SZEKERES ISTVÁN irástörténész kutató, ZMTE, Budakalász
A „magyar” népnév szövegtétele (etimológiája)

NOVEMBER 2. CSÜTÖRTÖK - 18 ÓRA

DUDÁS RUDOLF nyelvész, Vancouver, ZMTE
A Kín matyánk rejtélye

DECEMBER 7. CSÜTÖRTÖK - 18 ÓRA

PINTÉR ISTVÁN történelemtanár, ZMTE, Hódmezővásárhely
Az osztrák-magyar hadsereg támadása Dél-Tirolban 1916-ban

ASZTALTÁRSASÁG:

A ZMTE Hódmezővásárhelyi Asztaltársasága találkozik minden hónapban, az előadás után.

EGYESÜLETI KÖNYVVÁSÁRLÁS:

Lord Extra Kft. „Petöfi” Könyvesboltjában: H-6800 Hódmezővásárhely, Andrássy út 5-7. sz.
Telefon/ fax: 62/241-553, E-leve: konyvesbolt_hmvhely@mailbox.hu

HÁZNAGY:

SOMOGYI RÓZSA, a Művelődési Központ népművelője, PINTÉR ISTVÁN történelemtanár. - *Feladatok:* az előadók fogadása, kísérése, a kért eszköz biztosítása, szállás, vacsora megszervezése, telefonkapcsolat az előadóval.

**Megjegyzés: ZMTE = Zürichi Magyar Történelmi Egyesület tagja*

Hungarian Historical Society of Zurich - Association Historique Hongroise de Zurich
Società Storica Ungherese di Zurigo - Associazione Historica Hongara de Zürich

CH-8047 Zürich, Schweiz, Postfach 502

Telefon: 0043/3352/31872 - PC-Konto Zürich: 80-36214-1 - BIC: POFICHBEXXX - IBAN: CH 13 0900 0000 8003 6214 1

E-leve: zmtte@freemail.hu www.zmtte.hu

Magyar Őstörténeti Találkozók Titkársága - Sekretariat der "Treffen zur Frühgeschichte der Ungarn"
Secretariate for the conferences on the Early and Medieval History of the Hungarians - Secrétariat pour les réunions traitant l'histoire ancienne et médiévale hongroise
Segreteria delle riunioni per la storia antica ed alto-medievale degli Ungheresi - Segreteria para reuniones de historia antigua y medieval de los Húngaros

01_033_A_W_2006

Meghívó

Tisztelettel és szeretettel hívjuk a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Alapítotagjait, Disztagjait, Rendes tagjait és Barátait közvetlen hozzátartozóikkal az Egyesület

2006. évi évzáró bankettjére.

A rendezvény helye és ideje:

Hotel Benczúr

H-1068 Budapest, Benczúr utca 35.

2006. november 10., péntek 17.⁰⁰ óra

Ünnepi előadás:

Dr. Szűrös Mátyás

volt ideiglenes köztársasági elnök

Rendszerváltás és folyamata (1989-2005)

Az estélyen történik az új tagok ünnepélyes beiktatása, majd a diszvacsora következik.

A vacsora ára ital nélkül 1800 forint.

Megjelenés ünnepi öltözetben, lehetőleg népviseletben.

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület

Elnöksége

Informatio: www.zmte.hu

Einladung

Wir erlauben uns, die Gründungsmitglieder, die Ehrenmitglieder, die ordentlichen Mitglieder und die Freunde des Ungarisch Historischen Vereins Zürich – samt Begleitung – zum Bankett

2006 herzlich und geziemend einzuladen.

Ort und Zeit der Veranstaltung:

Hotel Benczúr

H-1068 Budapest, Benczúr utca 35

Freitag, den 10. November 2006 um 17.⁰⁰ Uhr

Festvortrag:

Dr. Mátyás Szűrös

prov. Präsident der Ungarischen Republik A.D.

Die Wende und ihren Ablauf (1989-2005)

Am Abend werden die neuen Mitglieder in feierlichem Rahmen aufgenommen und es wird ein festliches Nachtmahl serviert.

Preis ohne Getränke Ft 1800.

Festliche Bekleidung, Tracht erwünscht.

Ungarisch Historischer Verein Zürich

Präsidium

zmte@freemail.hu

A Zúrichi Magyar Történelmi Egyesület

Tudományos Tanácsa

az oktatási miniszter által jóváhagyott tanterv és tananyag
összeállításója, a továbbképzés szervezője
és előadója:

Elnök:

dr. Zacher József D.Sc.

történész, egyetemi tanár, Budapest,

Titkár:

dr. Bercei Szaniszló C. Sc. Csillagász, fizikus, a földtudomány
doktora, Budapest

dr. Csámpai Ottó Ph. D. etnoszociológus, hab. egyetemi docens,
tanszékvezető, Trecseni Egyetem, Pozsony

dr. Csibák György közgazdász, történész, a ZMTE elnöke,
Zürich

dr. Darai Lajos C.Sc. filozófus, MTA bizottsági tag, főiskolai
tanár, KJF, Székesfehérvár

Slavics Magdolna Mr. Sc. Ph., Szabadka

dr. Szabó A. Ferenc C.Sc. politológus, egyetemi tanár, Zrínyi
Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest

Tag:

dr. Frisnyák Sándor D.Sc. történelmi földrajzos, tanszékvezető
egyetemi tanár, Nyíregyháza

Hallász Tibor történelemtanár, Szabadka

dr. Harai Dénes Ph. D. egyetemi tanár, főigazgató, Zrínyi
Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest

vitész dr. Herényi István C.Sc. ny. jogász, történész, Budapest
vitész capt. ddr. Juba Ferenc ny. tengerészkapitány, hajóorvos,
haditörténész, jogász, Bécs

Király Veronika elnök, Észak-Bácskai Magyar Pedagógusok
Egyesülete, Szabadka

dr. Költő László vezető régész, Kaposvár

Nagy Kálmán ny. huszárezredes, haditörténész, Budakeszi
Páner István történelemtanár, Hódmezővásárhely

dr. Szabó István Mihály mikrobiológus, az MTA rendes tagja,
ny. tanszékvezető egyetemi tanár, Budapest

dr. Szedekényi Tibor D.Sc.
a földtudomány doktora, egyetemi tanár, Pécs

dr. Vizi László Tamás történész, tanszékvezető főiskolai docens,
KJF, Székesfehérvár

az oktatásban résztvevő további személyek:

dr. Borlik József Ph. D. történész, egyetemi docens, PPKE,
BTK, Piliscsaba

dr. Cey-Bert R. Gyula pszichológus, a Gasztronómiai
Világörökség elnöke, Bangkok, tanszékvezető főiskolai
tanár, KJF, Siófok

Csajághy György

zenetanár, népzene kutató, iktológus, Pécs

Csajághy Duka Julianna

zenetanár, népzene kutató, iktológus, Pécs

dr. Csapó József C.Sc. biológus, ny. szenátor, Nagyvárad

dr. Csér Ferenc D.Sc. vegyész, Melbourne

Comor Lajos aranyműves, Pétkozd

Csurgal-Horváth József műzeumi igazgató, Székesfehérvár

Dani Pál történész, London

Dolnic Zoltán történész, Miskolc

Dudás Rudolf nyelvész, Vancouver

dr. Földesi Margit Ph.D. történész, egyetemi docens, Pázmány
Péter Tudományegyetem, Budapest

dr. Henkey Gyula C.Sc. antropológus, Kecskemét

Kassai Lajos íjkezdő, sportoló, Kaposmérő

dr. Kálnási Árpád Ph.D. nyelvész, KLTE, Debrecen

dr. Kovács Imre Endre alperjel, Csorna

dr. Kovács Zoltán C.Sc.
népeselektató, MTA bizottsági tag, Szeged

dr. Magyar Kálmán régész, Kaposvár

Markovics György középiskolai tanár, Keszthely

Marton Veronika nyelvtanár, Győr

dr. Nagy Ákos egyetemi tanár, Adaláide

dr. Pandula Attila Ph.D.,
ELTE BTK docens, Budapest

dr. Rókusiárvy Pál D.Sc.
pszichológus, ny. egyetemi tanár, Budapest

Sancz Klára Lajza ny. muzeológus, Budapest

dr. Sili-Zakar István C.Sc.
történelmi földrajzos, tanszékvezető egyetemi tanár, Debrecen

- **Szakály Sándor Ph.D.**
haditörténész, Budapest
- **dr. Sallai János** haditörténész, Budapest
- **dr. Szegefi László C.Sc.**
történész, tanszékvezető főiskolai tanár, Szeged
- **Szekeress István** írástörténet kutató, Budakalás
- **dr. Szabó József Ph. D.** haditörténész, Budapest
- **dr. Timaru-Kast Sándor** orvos, Ingelheim
- **Tóth Ákos** geológus, országgyűlési szakértő, Budapest
- **dr. J. Újvári Zsuzsanna C.Sc.**
történész, PPKE, BTK egyetemi docens, Budapest
- **dr. Varralljai Csocsán Jenő** egyetemi tanár, Oxford

Tanterv*

- **A történelem kutatás módszertana** (10 ea + 10 gy)
- régészeti, őstörténeti, családtörténet, antropológia, ré
tegett térképek, zenetörténet, írott források stb.

- **Magyar őstörténet kutatás** (10 ea + 10 gy)
- nyelv tudomány, régészeti, embertan, néprajz, a fin
ugor elmélet, a sumer-magyar rokonság, a szkita, a hur
az avar őstörténet öröksége, az ősi magyar állam stb.

- **Középkori és újkor történelmünk** (16 ea + 12 gy)
- a több honfoglalás, könnyűlovasság, hadjárataink, Sz
István és a Szent Korona, a magyar állam, Hunyak
Mátyás, Dózsa György, a török kor, Habsburgok, 1848
1849, kiegyezés, az első és a második világháború é
következményei, 1956 stb.

- **Művelődéstörténet** (10 ea + 10 gy)
- ősi műveltségünk, világképeink, jelek, jelképek, nyel
vünk, írásunk, zenénk, ősvallásunk, címerünk és nem
zeti színeink, állami- és közösségi jelképeink stb.

- **Műveltségünk keleti és nyugati kapcsolatai**
(10 ea + 10 gy)
- nyelvünk, népmeséink, népzeneünk és ősvallásunk ke
leti kapcsolatai és párhuzamai, a magyar könyvt
bizánci és római hatások, a magyar lovasság, ren
szánsz, vallási titulem, viselői és tánc stb.

- **Összefoglaló áttekintés** (4 ea + 2 gy)
- **Módszertani tanulságok** (2 ea + 1 gy)
- **Tartalmi következtetések** (2 ea + 1 gy)
- Írásbeli és szóbeli vizsga az elhangzottak, valamint
kötelező szakirodalom alapján.

* Az oktatási miniszter által hiteltelített oktatási program

A **Kodolányi János Főiskola** 1992-ben alakult. Magyarországon az első, humán képzést folytató, nem állami és nem egyházi felsőoktatási intézmény. Fenntartója Székesfehérvár Megyei Jogú Város Közgyűlése által létesített Onálló Főiskolai Közalapítvány. A főiskola előbb angol, francia és német nyelvtanári, majd idegennyelvű tanári és szálloda szakos közgazdász, gazdálkodási szakos közgazdász, valamint kommunikáció szakos diplomát adó képzéseket folytatott. Legújabbban már nemzetközi kapcsolatok, valamint vendéglátó és szálloda szak is indult.

A főiskola székesfehérvári, budapesti, valamint sőtfeleki helyszínen a hallgatók száma meghaladja a kilencet.

Az itt meghirdetett továbbképzés célja:

a legújabb magyar történeti kutatásoknak a történelem-oktatásban hasznosítható megismeretése; a 21. században megfelelő oktatási, kutatási módszertan elsajátításának elősegítése; a nemzet tudat és a nemzeti történelem tudat történelem tanárok számára szükséges színvonalú közvetítése; állásfoglalás és mintaadás; a történelem tanítás tartalmi kérdéseinek, valamint nemzetközi vonatkozásainak tisztázására.

Előfeltételei:

főiskolai, vagy egyetemi diploma.

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület svájci közterekű intézmény, 1985-ben alakult, székhelye Zürich. Az előgugliatlan, szabad történelmekutatás eszményét tűzte maga elé, s mint ilyen, az egyetemes magyarországi egyetelen tudományos kutatómühelye. Tevékenységéhez a fordulati óta minden magyar oktatási miniszter frásban gratulált.

Néhány adat az egyesülettől:

négv világérsz 20 országában 239 felvett tag
8 országban 40 nagyrendezvény több, mint 25 ezer résztvevővel
50 kötet könyv mintegy 55'000 példányban, minden magyarországi nagy könyvtárban és további 70 ország 156 könyvtárban

rendszeres, havonkénti előadások a világ több városában történelemoktatás a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen, Budapesten

aszatársaság a következő városokban:

Adelaide, Budapest, Christchurch, Csikszereia (Miercurea Ciuc), Felsőőr (Oberwart), Göteburg, Hóbart, Hódmezővásárhely, Kassa (Košice), Kozsár (Cluj-Napoca), Marosvásárhely (Tg. Mures), Melbourne, Pozsony (Bratislava), Rozsnyó (Rohrnau), Szabudka (Subotica) Sydney

Cím: 8047 Zürich (Svájc), Postfach 502

Postcheckkonto Zürich 80-36214-1

zmte@freemail.hu

www.zmte.hu

2006. tavaszán

AJÁNLÓ

A Kodolányi János Főiskola (KJF)

és a

Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
(ZMTE)

ajánlja, szervezi és lebonyolítja

a magyar történelem tanításának
tartalmi és módszertani megújítása

c. programot

a Magyar Közértársaság oktatási minisztere

T 300730-1676/1999 sz. alapítási és

T 302460-780/1999 sz. indítási engedéllyel

általános- és középiskolai történelemtanárok számára.

Megszervezhető bármely településen, ahol megfelelő hely és legalább 20 hivatalos jelenkező van. A szomszédos országokban az oktatás költségének egy részét a késszervező intézmény vállalja.

A legjobb vizsgázók bekerülhetnek oktatónk közv előadhatnak a ZMTE iskolában, történelmi találkozóit előadásuk rangos kiadványba kerülhet.

A továbbképzés időtartama 120 óra,
díja 58'600,- Ft/fő.

Kérje ingyenes, részletes tájékoztatónkat
és tantervünket:

dr. Darai Lajos Ph.D.,

főiskolai tanár, a továbbképzés felelőse

Kodolányi János Főiskola

H-8000 Székesfehérvár, Szabadságarcos út 59.

Telefon: +36 (22) 312-152/151, Fax: +36 (22) 312-288

lmadarai@mail.kodolanyi.hu

Tartalom

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület célja	3
A rendezvény védnöke	4
A rendezvényt támogatta	5
Elszó	9

I. A MAGYAR TÖRTÉNELMI ISKOLA ELŐADÁSAINAK SZÖ VEGE

**Tárgy: Magyar út és nehézségei a nemzetállamtól az
övezetek Európájába a huszadik század fordulóján**

Csihák György (Zürich) Közép-Európa útja az övezetek Európájába	13
Diószegi István (Budapest) A külpolitika integráló szerepe az Osztrák-Magyar Monarchiában	24
Diószegi László (Budapest) A nagyhatalmak és a Duna-medence az 1930-as években	30
Sántha Pál Vilmos (Csikszereda) A Székelyföld önigazgatási törekvéseinek történelmi háttere	47
Hamberger Judit (Budapest) Csehek és szlovákok a magyarokról és Közép-Európáról	56
Szilágyi Imre (Budapest) Szlovének a magyarokról és Közép-Európáról	61
Molnár Imre (Budapest) – Suta Stefan (Pozsony) A magyar-szlovák szociológiai kutatások érintkezési pontjairól	65
Sebők László (Budapest) A Kárpát-medence magyarságának mai jellemzői	105
Gereben Ferenc (Budapest) A kisebbségi magyar társadalmak értékszemlélete	123
Csapó I. József (Nagyvárad) Községi akarattal Székelyföld autonómiájáért	139
Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése 2003/1334. sz. Határozat (2003. június 24) (Fordította: Bakk Miklós)	147
Csámpai Ottó (Pozsony) Barangolás az alapfogalmak bűvkörében. Adalékok a nemzet és más etnikai közösségek szociológiai jellemzéséhez	151
Csihák György (Zürich) Magyar – nép – nemzet – kisebbség – autonómia (magyarul önigazgatás, önkormányzat, önrendelkezés)	164
Rókusfalvy Pál (Budapest) Magyar küldetés: a nemzet múltja, jelene és jövője	174
Keszi András (Zürich) Tökéletes honfitársam!	184

II. A MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI TALÁLKOZÓ ELŐADÁSAINAK TELJES SZÖVEGE

Főtárgy: Avarok – onogurok – magyarok

Szádeczky-Kardoss Irma (Budapest) A jogtörténeti kutatás, mint eszköz a magyar őstörténet felderítésében	189
Henkey Gyula (Kecskemét) Dunántúli magyarok etnikai embertani vizsgálata	213
Meskó Lajos (USA) Zombor neve	231
Cey-Bert R. Gyula (Bangkok) A hun-avar és magyar ősvallás világfája	234
Juba Ferenc (Bécs) A magyar tengerész-öszön kialakulásának helyei	242
Juba Ferenc (Bécs) A magyarság adriai és tengermelléki nyomai	251
Szekeres István (Budakalász) A „Hung fan“ – és legrégebbi népneveink	263
Szekeres István (Budakalász) Az (uráli) Ibrit-parti sziklarajzok vizsgálata írástörténeti eszközökkel	285
Négyesi Lajos (Esztergom) Miért mondott nemet Levedi a kazár kagánnak?	301
Lukács József (Kassa) Hernádmenti avarság IV. A zsebesi (Šebastovce) avar temető	305
Lukács József (Kassa) Életutam	315
Csajághy György (Pécs) Ősi fűvös hangszerünk: a tárogató síp	317
Majláth István (Brazília) Az avarok örökösei	333

Nagy Kálmán (<i>Budakeszi</i>) A Magyar Fejedelemség 9. és 10. században betöltött szerepének és jelentőségének katonai feltételei	340
Takács József (<i>Tiba</i>) Tévedések, téveszmék, igazság	351
Takács József (<i>Tiba</i>) Gyermekkorom fozslányai	360

III. FÜG GE LÉK

A ZMTE őszinte története XII.	371
Jegyzőkönyv	373
Az előadások foglalta	375
Nyilatkozat	384
Házirend	385
Műsor (tevezet)	386
Meghívó Tapolcára	394
Felhívás a ZMTE VI. Magyar Történelmi Iskolájába	396
Felhívás a ZMTE ötödik (Csikszereda) Övezeti Történészta lálkozójára	398
Résztevéők – Szerzők	399
Statisztikák	400
ZMTE Történelmi Iskolái	402
ZMTE kiadványok	403
A kiadványaink megvásárolhatók	407
A ZMTE 15. számú kiadványának tartalomjegyzéke	408
A ZMTE 17. számú kiadványának tartalomjegyzéke	410
Meghívó Budapestre	412
Meghívó a ZMTE 1997. évi záró előadására és bankettjére	413
A ZMTE Tudományos Tanácsa	414
Asztaltársaságaink	415
Info	416

A ZMTE 51. sz. (Szentendre 1992) kiadvány tartalomjegyzéke

Tartalom

Ember tervez - Isten végez. Előszó	6
A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület őszinte története VII	8
A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület őszinte története XX	11

AZ ELŐADÁSOK SZÖVEGE

Galántha-Hermann Judit (<i>Montreal</i>): Körösi Csorna Sándor ladakhi munkálkodása idejének politikai háttere	15
Götz László (<i>St. Pölten</i>) Az uráli-finnugor nyelvek genetikus nyelvcsaládi elméletének ellentmondásairól	21
Gyöngyössy János (<i>Székeludvarhely</i>) A székelyszombori rovásírási felirat	32
Lukács József (<i>Kassa</i>) Árpád útja a Kárpát-medencébe	34
Juba Ferenc (<i>Bécs</i>) A magyar múlt és a tenger	43
Nádasy T. Jenő (<i>London</i>) Ostörténelmünk reálpolitikai fontossága	51
Nagy Kálmán (<i>Budakeszi</i>) A fejedelmek korának időszerű kérdései	55
Radácsi Imre (<i>Budapest</i>) A Johannita-lovagrend magyarországi története a tatárjárásig	61
Szekeres István (<i>Budakalász</i>) Írás és történelem	66
Szekeres István (<i>Budakalász</i>) Hat jel a nikolsburgi ábécéből	84
Stamier Imre (<i>Somogyjád</i>) Az eltagadott 9-10. századi magyar államszervezet	107
Tomerle János (<i>Budapest</i>) A magyar nyelv történelmi alakítása	121
Török Albert (<i>Székeludvarhely</i>) Az aranyosszéki helynevek elrománosítása	128
Vámos-Tóth Bátor (<i>Honolulu</i>) Magyarország Tamana nevek	125

FÜGGELÉK

Jegyzőkönyv	157
Az előadások tartalmi kivonata	158
Házirend	169
Nyilatkozat	170
Műsor (tervezet)	171
Sajtóközlemény	173
Statisztika	174
Meghívó a Nyolcadik Magyar Östörténeti Találkozóra Kaposvárra	176
Körlevél a tagokhoz - Meghívó Szentendrére	178
Előadók és szerzők	180
Meghívó az 1992. évi zürichi előadásokra	181
Festveranstaltung in Zürich 1992	182
Meghívó az 1992. évi budapesti előadásokra	183
Einladung/meghívó a ZMTE 1992. évi záró előadására és bankettjére	184
Meghívó az 1993. évi zürichi előadásokra	185
Meghívó az 1993. évi budapesti előadásokra	186
Meghívó közös előadásokra a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézetével és Múzeumával. Budapest 1993	187
Meghívó évzáró ünnepségre. Budapest 1993	188
Meghívó a 2005. évi budapesti előadásokra	189
Meghívó a 2005. évi hódmezővásárhelyi előadásokra	190
Meghívó a Budai Várpalotába 2005. június 3-án	191
Meghívó a Budai Várpalotába 2005. augusztus 14-én	192
A ZMTE kiadványai	193
Kiadványaink megvásárolhatók	197
ZMTE 4. sz. (Szeged 1992) kiadvány tartalomjegyzéke	198
ZMTE 5. sz. (Történelmi tanulmányok 1) tartalomjegyzéke	199

ZMTE 9. sz. (Tab 1993) kiadvány tartalomjegyzéke	200
ZMTE 11. sz. (Tapolca 1994) kiadvány tartalomjegyzéke	202
ZMTE 49. sz. (Altenberg 1990) kiadvány tartalomjegyzéke	204
ZMTE 50. sz. (Tapolca 1997) kiadvány tartalomjegyzéke	206
Asztaltársaságaink	209
A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 20 éve	210
20 Jahre Ungarisch Historischer Verein Zürich	211
A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület iskolái	212
Ajánló.....	213
A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Tudományos Tanácsa	214
Info	215

A ZMTE 52. számú kiadványa

Tartalom

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület (ZMTE) megjelent kiadványainak összefoglaló jegyzéke.....	4
Acta Historica Hugarica Turiciensia évfolyamainak összefoglaló jegyzéke	7
A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület (ZMTE) kiadványainak részletes tartalomjegyzéke 1 – 52	9
A ZMTE 50 kötetében szereplő tanulmányok szerzők szerint.....	66
A ZMTE 50 kötetében szereplő tanulmányok a tanulmány címe szerint	83
Encyclopaedia Hungarica	101
Ajánló.....	102

Ez az egész szöveg letölthető:

www.zmte.org

Acta Historica Hungarica Turiciensia

UNGARISCH HISTORISCHER VEREIN ZÜRICH ZÜRICH MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET

SEKRETARIAT DER TREFFEN ZUR FRÜHGESCHICHTE DER UNGARN

MAGYAR ÖSTÖRTÉNETI TALÁLKOZÓK TITKÁRSÁGA

CH-8047 Zürich, Postfach 502 • Postscheckkonto: Zürich 80 36214-1

BIC: POFICHBEXXX; IBAN: CH 13 0900 0000 8003 6214 1

Empfängerbank: Swiss Post, PostFinance, Nording 8, CH-3030 Bern Clearing Number: 09000

www.zmte.org, zmte@freemail.hu

Präsident/Elnök: Dr. György J. Csihák • *Telefon:* +43/3352/31872

Gemeinnütziger Verein. Svájci Közérdekű Egyesület

Kapcsolati cím Magyarországon:

Vitéz Rihmer Aurél • H-1027 Budapest, Bajvívó utca 4. • *Telefon:* +36/1/3256643

granasztói@yahoo.com

**Dreimal nominiert für den „René Descartes Price“ der Europäischen Union
Háromszor jelölve az Európai Unió „René Descartes” díjára**

Nyilvános előadás Budapesten minden hónap utolsó előtti csütörtökjén 17 órakor

H-1051 Budapest, Arany János u. 10. *Telefon:* +36/1/354-3400 és még több városban

www.aranytiz.hu aranytiz@aranytiz.hu

ASZTALTÁRSASÁGAINK - UNSERE TAFELRUNDEN

AUSTRALIA

István Nagy (Adelaide)

2/13 Lassie Ave.,

Windsor Gardens SA 5087

T: +61/8/83678581

vandomis@webmedia.com.au

Géza Katona (Hobart)

11 Zomay Ave., Dynnyme 7005

Tasmania

T: +61/3/62233174

katona@tasmail.com

József Kozsik (Melbourne)

9 Hilbert Courth

East Oakleigh Vic. 3166

T: +61/3/95684590

Károly Gerecs (Sydney)

13 Bangalla Road

Concord West NSW 2138

T: +61/2/97431748

gerecs@tpg.com.au

gerecs@hotmail.com

AUSTRIA

László Kelemen

A-7501 Unterwart 300

T: +43/3352/312875

E-levél: office@umiz.at

MAGYARORSZÁG

vitéz Rihmer Aurél

H-1027 Budapest,

Bajvívó u. 4.

T: +36/1/3256643

granasztói@yahoo.com

NEUSEELAND

Steven Andras Toth

12 Webb Street, Christchurch

T: +64/3/3557448

ROMANIA

László Barabási

Széki út 157,

RO-530203 Miercurea Ciuc

T: +40/98/302501

barabasil@freemail.hu

SERBIA

Lajos Szabó

Uskočka br. 109.

SRB-24000 Subotica

T: +381/64/4113399

empe@tippnet.co.rs

SLOWAKIA

Kornélia Csala

Mäsiarska 59

SK-040 01 Košice

T: +421/55/6254184

+421915930638@orangemail.sk

Dr. Ottó Csámpai

Vyšehradská 13

SK-851 06 Bratislava

T: +421/903/453514

csottoster@gmail.com

Zoltán Beke

Dovčiková 1

SK-048 01 Rožnava

T: +421/905/968338

beke@pobox.sk

SWEDEN

Frigyes Hutter

Kantyxegången 8

SE-42147 Västra Frölunda

(Göteborg)

T: +46/31/479789

frigyes@hutter@hotmail.com

01_032_A_2_W

TORISCHER VERE

UNGARISCH

IN ZÜRICH

INFO

Ungarisch Historischer Verein Zürich

Zürichi Magyar Történelmi Egyesület

*Dreimal nominiert für den "René Descartes Prize" der Europäischen Union
Háromszor jelölve az Európai Unió "René Descartes" tudományos díjára*

Sekretariat der Treffen zur Frühgeschichte der Ungarn

Magyar Östörténeti Találkozók Titkársága

CH-8047 Zürich, Postfach 502

Postscheckkonto: Zürich 80 362 14-1

BIC: POFICHBEXXX; IBAN: CH 13 0900 0000 8003 6214 1

www.zmte.org zmte@freemail.hu

Präsident/Elnök: Dr. György J. Csihák

Telefon: +43/3352/31872

Gemeinnütziger Verein.

Svájci Közérdekű Egyesület

Kapcsolati cím Magyarországon

v. Rihmer Aurél

H-1027 Budapest, Bajvívó u. 4.

T: +36/1/3256643

granasztói@yahoo.com

Nyilvános előadás

minden hónap utolsó előtti csütörtökjén 17 órakor

H-1051 Budapest, Arany János u. 10. Telefon: +36/1/3112248

www.aranytiz.hu

aranytiz@aranytiz.hu

Tafelrunde/Asztaltársaság:

ADELAIDE / BUDAPEST / CHRISTCHURCH / CSIKSZEREDA / FELSŐÖR /

GÖTEBORG / HOBART / KASSA / KOLOZSVÁR / MAROSVÁSÁRHELY /

MELBOURNE / POZSONY / ROZSNYÓ / SZABADKA / SYDNEY

**ZÜRICH
MAGYAR
TÖRTÉNELMI
EGYESÜLET**

01_016_A_W

Vor dreissig Jahren:

Wir haben nicht gesiegt, aber gekämpft.
Wir haben die Tyrannei nicht gebrochen, aber ihren
Lauf aufgehalten.
Wir haben unser Land nicht gerettet, aber verteidigt.
Wenn einst unsere Geschichte geschrieben wird,
werden wir sagen können, dass wir Widerstand geleistet
haben.

Neue Zürcher Zeitung